

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**SOSYAL UYUM VE GRUPLARARASI İLİŞKİLER: TÜRKİYE'DE
YEREL TOPLUM VE SURİYELİLER**

Cemre BOLGÜN

Doktora Tezi

Ankara, 2020

SOSYAL UYUM VE GRUPLARARASI İLİŞKİLER: TÜRKİYE'DE YEREL TOPLUM VE
SURİYELİLER

Cemre BOLGÜN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2020

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim süresince; aldığım derslerinde, yeterlilik aşamasında ve tez süresince bilgi ve desteğini benden esirgemeyen, süreç boyunca değerli zamanını ayıran, tez metnini titizlikle okuyan, yorum ve değerlendirmeleriyle çalışmaya önemli katkı sağlayan değerli danışmanım Sayın Prof. Dr. Sema BUZ'a,

Tez çalışması süresinde bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen Tez İzleme Komitesi üyelerim Sayın Doç. Dr. Saime ÖZÇÜRÜMEZ ve Sayın Doç. Dr. Gonca POLAT'a,

Tez savunma jürimde yer almayı kabul ederek beni onurlandıran Sayın Doç. Dr. Emrah AKBAŞ ve Sayın Dr. Öğretim Üyesi Türken ÇAĞLAR'a,

Tez çalışmam süresince rahat bir çalışma ortamı sağlayarak beni destekleyen bölüm başkanım Sayın Prof. Dr. Fatih ŞAHİN'e ve birlikte çalışmaktan onur ve mutluluk duyduğum değerli hocalarım ve mesai arkadaşlarıma,

Değerli zamanını ayıran ve başta tezin analiz aşamasında olmak üzere yorum ve değerlendirmeleri ile çalışmaya önemli katkıda bulunan Sayın Doç. Dr. Gülten UÇAN'a,

Bu araştırmanın tüm aşamalarına ve tamamlanmasına katkıda bulunan, değerli zamanlarını ayırıp benim için çaba harcayan değerli dostlarım ve meslektaşlarım Sayın Arş. Gör. Edip AYGÜLER ve Sayın Arş. Gör. Mustafa Çağrı AYALP'e

Türk Kızılayı, Uluslararası Göç Örgütü, Mültecilerle Dayanışma Derneği ve Hayata Destek Derneği'nin değerli yöneticilerine ve çalışanlarına,

Tez çalışmama katılmayı kabul eden, bilgi, deneyim ve düşüncelerini paylaşan değerli katılımcılara, Yaşamımın her aşamasında olduğu gibi, bu süreçte de desteklerini esirgemeyen sevgili geniş ailem Sabahattin BOLGÜN, Emine BOLGÜN, Defne BOLGÜN DÜZCE, Erkan DÜZCE ve Lena Defne DÜZCE'ye,

Stresime ve yorgunluğuma ortak olan, bu zorlu ve uzun yolculukta sabır ve anlayışla beni destekleyen kıymetli eşim Büşra ERCAN BOLGÜN'e,

Çalışma motivasyonumu arttıran, analiz ve sonuçların yazım sürecinde beni yalnız bırakmak istemeyen biricik kızım Lidya BOLGÜN'e

TEŞEKKÜR EDERİM...

ÖZET

BOLGÜN, Cemre. Sosyal Uyum ve Gruplararası İlişkiler: Türkiye’de Yerel Toplum ve Suriyeliler, Doktora Tezi, Ankara, 2020

Sosyal uyum, toplulukların birlikte yaşama arzusu duydukları ve karşılıklı etkileşim yoluyla çeşitlilik içinde bir bütünlük oluşturdukları sürece karşılık gelmektedir. Bu araştırmanın amacı, Suriyeliler ve yerel toplum arasındaki sosyal uyumun ve gruplararası ilişkilerin anlaşılmasıdır.

Bu kesitsel araştırma, fenomenolojik tipte betimleme amaçlı niteliksel bir çalışmadır. Araştırma örnekleminin belirlenmesinde kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda nüfus grupları (yerel toplum, Suriyeliler ve kurum çalışanları), kentler (Hatay, Ankara ve İzmir) ve cinsiyet (kadın ve erkek) olmak üzere üç kategori belirlenmiştir. Araştırma kapsamında toplam 45 katılımcı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde MAXQDA paket programı kullanılmıştır.

Araştırma verileri, üç ana tema, iki alt tema ve 24 kategori altında kümelenebilir. Ana temalar; ‘göç süreci’, ‘sosyal uyum’ ve ‘gruplararası ilişkiler’ olarak belirlenmiş, ‘sosyal uyum’ ana teması ‘sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ ve ‘sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar’ şeklinde iki alt temaya ayrılmıştır.

Sonuç olarak, refah sistemindeki eşitsizliklerin, milliyetçilik ve ataerki gibi ideolojilerin, güven bunalımının, dil bariyerinin, medyanın ve siyasi söylemin, kalıpyargıların ve önyargıların, iç gruba ve dış gruba yönelik ayrımcılığın, sosyal dışlanmanın ve hak ihlallerinin sosyal uyumu zorlaştırdığı görülmektedir. Diğer taraftan, hayırseverlik ve hak temelli yaklaşımların, içerme süreçlerinin, gruplararası temasın, sosyal ağların, sosyal uyum alanında hizmet sunan kurumların ve kurum çalışanlarının ve kadının güçlenme potansiyelinin sosyal uyumu kolaylaştıran bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır. Gruplararası ilişkilerin daha çok asgari gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerçekleştiği ve genel itibariyle iki grup arasında arkadaşlık veya komşuluk düzeyinde yakın ilişkilerin kurulamadığı görülmektedir. Diğer taraftan, çocuklar arası ilişkilerin yetişkinler arası ilişkilere göre çok daha olumlu olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler

Sosyal uyum, gruplararası ilişkiler, göç süreci, mülteci, sığınmacı, Suriyeli, yerel toplum

ABSTRACT

BOLGÜN, Cemre. *Social Cohesion and Intergroup Relations: Local Community and Syrians in Turkey*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2020

Social cohesion is the process in which communities have a desire to live together and form a unity in diversity through mutual interaction. The purpose of this study is to understand social cohesion and intergroup relations between Syrians and the local community.

This cross-sectional study is a descriptive qualitative study of phenomenological type. Quota sampling method was used to determine the research sample. In this context, three categories have been identified: population groups (local community, Syrians and institution employees), cities (Hatay, Ankara and Izmir) and gender (women and men). Within the scope of the research, in-depth interviews were held with a total of 45 participants. MAXQDA package program was used to analyze the research data.

Research data are clustered under three main themes, two sub-themes and 24 categories. The main themes are; 'migration process', 'social cohesion' and 'intergroup relations'. The main theme of 'social cohesion' is divided into two sub-themes as 'elements that complicate social cohesion' and 'elements that facilitate social cohesion'.

As a result, it is seen that inequalities in the welfare system, ideologies such as nationalism and patriarchy, the crisis of confidence, the language barrier, the media and political discourse, stereotypes and prejudices, discrimination, social exclusion and violations of rights against the internal and external groups complicate social cohesion. On the other hand, it is understood that philanthropy and rights-based approaches, inclusion processes, intergroup contact, social networks, institutions and institution employees that provide services in the field of social cohesion, the empowerment potential of women facilitate social cohesion. It is observed that intergroup relations are mostly realized in order to meet minimum requirements and in general close relations in terms of friendship or neighborhood cannot be established. On the other hand, it is seen that the relationships among children are much more positive than the relationships among adults.

Keywords

Social cohesion, intergroup relations, migration process, refugee, asylum seeker, Syrian, local community.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. UYUM / BÜTÜNLEŞME.....	4
1.1.1. Sosyal Uyum	7
1.1.2. Sosyal Uyumun Bileşenleri.....	9
1.1.2.1. Sosyal temas	10
1.1.2.2. Sosyal mesafe	16
1.1.2.3. Sosyal sermaye	21
1.1.2.4. Sosyal dışlanma ve ayrımcılık	35
1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	54
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	56
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	56
1.5. TANIMLAR.....	59
1.6. ETİK KONULAR	60
2. BÖLÜM YÖNTEM	64
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	64
2.2. ARAŞTIRMA KATILIMCILARI	65
2.2.1. Araştırmanın Örneklemi.....	65

2.2.1.1.	Örneklem tipi	65
2.2.1.2.	Örneklemin belirlenmesi.....	66
2.2.2.	Katılımcıları Tanımlayıcı Kodlar	69
2.2.3.	Katılımcıların Özellikleri	70
2.3.	VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	75
2.4.	VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	76
2.4.1.	Doyum noktasına erişildiğinin anlaşılması	76
2.4.2.	Veri toplama sürecine ilişkin bilgiler	77
2.1.	ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ	79
2.2.	ARAŞTIRMANIN GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİĞİ	81
2.3.	ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE GÜÇLÜ YANLARI.....	83
3.	ANALİZ	84
3.1.	GÖÇ SÜRECİ	87
3.1.1.	Sürecin Başlangıcı: “Kimse Beklemiyordu”	90
3.1.2.	Göç Yolunda: “Haydi Türkiye’ye Yallah”	96
3.1.2.1.	Neden geldiler: "Savaş!"	96
3.1.2.2.	Neden Türkiye: “E komşu ülkeye... Nereye gidecek?”	100
3.1.2.3.	Nasıl geldiler: “Korkunç fotoğraflar”	103
3.1.2.4.	Neler yaşadılar "Bütün aile için her şey yarım kaldı"	105
3.1.3.	Göç Sürecinin Yönetimi: “Türkiye Krizi İçeride Yönetemedi”	110
3.1.4.	Türkiye’de Birlikte Yaşamak: "Alıştık Artık. Onlar da Buraya Alıştı. Zaten Gitmeyecekler!"	114
3.1.4.1.	Yaşanılan yerin seçimi: “Suriyelilerin dağılımı çok da rastgele değil”	115
3.1.4.2.	Suriyeliler: “Türkiye’yi seviyorum. Türkiye benim ülkem gibi oldu.”	121
3.1.4.3.	Yerel toplum: “Kimi iyi bakıyor kimi kötü.”	133
3.1.5.	Gelecek: “Gitmek mi zor kalmak mı?”	140
3.1.5.1.	Suriye’ye geri dönüş: “Umudum yok, bitti Suriye”	141
3.1.5.2.	Türkiye’de kalış: “Ailem burada, hayatım burada”	146
3.1.5.3.	Avrupa’ya geçiş: “Çok istiyorlar ama gidemiyorlar”	158
3.2.	SOSYAL UYUM	166

3.2.1.	Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar.....	168
3.2.1.1.	Sosyal refah sistemindeki eşitsizlikler: “Fakir çok fakir oldu, zengin çok zengin”	169
3.2.1.2.	Kimliği koruma kaygısı: “Örf ve adetlerinde çok tutucu olanlar var” .	188
3.2.1.3.	Dil bariyeri: “Herhangi bir dil yani insanı çatlatır”	196
3.2.1.4.	Aracıların tutumları: “Medya spekülasyonla besleniyor”	199
3.2.1.5.	Güven bunalımı: “Senden bana zarar gelmez ama ondan yüzde yüz gelir”	205
3.2.1.6.	Kalıpyargılar ve önyargılar: “Suriyeli yapmıştır. Suriyelidir...”	217
3.2.1.7.	Ayrımcılık ve sosyal dışlanma: “Senin tek hatan, bu senin memleketin değil”	236
3.2.1.8.	İnsan değer ve onurunun zedelenmesi: “On beş yaşında iki çocuk doğuran bir çocuk biliyorum”	258
3.2.2.	Sosyal Uyumu Kolaylaştıran Unsurlar.....	282
3.2.2.1.	Yerel toplumun tutumu: “Acı çekmek canlılık, bir canlının acısını hissetmek insanlık belirtisi”	283
3.2.2.2.	İçerme: “Türkçe bilmiyor ama Türk kimliği var. Çıkartıyor gösteriyor, bitti!”	288
3.2.2.3.	Sosyal temas: “Bir tanıyın ya birbirinizi!”	293
3.2.2.4.	Sosyal ağlar: “Dedi ki buraya taşının. Burada iş fırsatı daha çok”	301
3.2.2.5.	Aracıların rolü: “Yani iyi ki de bu toplum merkezleri var”.....	306
3.2.2.6.	Kadının güçlenmesi: “Türkiye’de beğendiğim en güzel şey; Türkiye’de kadın erkek arasında fark yok”	314
3.3.	GRUPLARARASI İLİŞKİLER	319
3.3.1.	Asgari Müştereklerde Buluşma: "İşte Merhaba Diyoruz, Bakkaldan Manavdan Alışveriş Yapıyoruz"	322
3.3.1.1.	Günlük selamlaşma: "Selamün aleyküm, aleyküm selam sadece"	322
3.3.1.2.	Günlük alışveriş? “Yapıyoruz niye yapmayalım? Ekmekleri güzel oluyor mesela.”	323

3.3.1.3.	Nitelik gerektiren meslek gruplarından hizmet alımı: “Yani niteliğine bağlı tamamen”	324
3.3.1.4.	Kurum ve kuruluşlardan hizmet alımı: “Her ay hastaneye gidiyorum. Çok memnunum.”	325
3.3.2.	Komşuluk ve Arkadaşlık İlişkileri: "Bu Tamamen Bakış Açısıyla Alakalı"	326
3.3.3.	Çocuklararası İlişkiler: "Yani Bu Dile Doğuyor. Hani Bu Kültüre Doğmuş Oluyor"	331
3.3.3.1.	Sorunlu kentsel alanlar: “Bu mahallede terk edilmiş çocuklar dışarıda oynar.”	331
3.3.3.2.	Çocuk davranışında aile etkisi: “Ailenin öfkesi çocuklara yansıyor.” .	332
3.3.3.3.	Akran zorbalığı: "Suriyelilerin gelmesiyle artmadı. Sadece yön değiştirdi."	333
3.3.3.4.	Çocuklar daha kolay uyum sağlıyorlar: “Kanka olan çocukları biliyorum”	335
3.3.4.	Evlilik İlişkileri: "Abi Ben Yerel Bir Adamım. Kültürüme Yabancı Kimseyle Evlenmek İstemem"	337
3.3.4.1.	Yerel toplum üyesi erkek - Suriyeli kadın: “Tersine hiç denk gelmedim açıkçası”	339
3.3.4.2.	Suriyeli Erkek - yerel toplum üyesi Kadın: “Sen söyle kızlarını verir misin?”	342
3.3.5.	Toplumsal Gerginlikler: "Çatışma Olmasa da Hissedilmeyen Bir Tansiyon Var"	344
4.	SONUÇ VE ÖNERİLER	350
4.1.	ARAŞTIRMANIN TEMEL SONUÇLARI	350
4.1.1.	Göç Sürecine İlişkin Sonuçlar	352
4.1.2.	Birlikte Yaşam Konusundaki Beklentilere İlişkin Sonuçlar	353
4.1.3.	Sosyal Uyuma İlişkin Sonuçlar	355
4.1.4.	Gruplararası İlişkilere İlişkin Sonuçlar	361
4.2.	UYGULAMAYA YÖNELİK ÇIKARIMLAR	363
4.2.1.	İltica Hakkı Bağlamında Değerlendirmeler ve Öneriler	363

4.2.2.	Sosyal Refah Önlemleri Bağlamında Değerlendirmeler ve Öneriler.....	364
4.2.3.	Farkındalık Çalışmaları Bağlamında Değerlendirmeler ve Öneriler	365
4.2.4.	Ayrımcılıkla Mücadele Bağlamında Değerlendirmeler ve Öneriler	366
4.2.5.	Sosyal Uyumun ve Gruplararası İlişkilerin Desteklenmesi Bağlamında Değerlendirmeler ve Öneriler.....	369
4.2.6.	Uygulayıcılar için Bazı Ek Öneriler.....	371
4.3.	GELECEK ARAŞTIRMALAR İÇİN NOTLAR.....	372
5.	KAYNAKÇA	374
6.	EKLER.....	402
	Ek 1. Gönüllü Onam Formu.....	402
	Ek 2. Görüşme Yönergesi – Kurum Çalışanlarına Yönelik.....	403
	Ek 3. Görüşme Yönergesi – Suriyelilere Yönelik.....	404
	Ek 4. Görüşme Yönergesi – Yerel Toplum Üyelerine Yönelik.....	405
	Ek 5. Etik Komisyon İzni.....	406
	Ek 6. Orijinallik Raporu.....	407

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BMMYK (UNHCR):	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)
GEM	Geçici Eğitim Merkezi
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
IOM	Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration)
LGBT	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Mülteci-Der	Mültecilerle Dayanışma Derneği
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organization for Economic Cooperation and Development)
ÖSYM	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
SHM	Sosyal Hizmet Merkezi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUY	Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YÖS	Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Kurum çalışanlarına ilişkin veriler	72
Tablo 2. Suriyelilere ilişkin veriler	73
Tablo 3. Yerel topluma ilişkin veriler	74
Tablo 4. Veri toplama sürecine ilişkin bilgiler.....	78
Tablo 5. SrHaEr1 kodlu katılımcı ile gerçekleştirilen diyalog	192
Tablo 6. Yerel toplum tarafından Suriyelilere atfedilen özellikler	224
Tablo 7. SrÍzKa2 kodlu katılımcı ile gerçekleştirilen diyalog	269

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Uluslararası Göç Örgütü'ne Göre Bütünleşmenin Unsurları.....	6
Şekil 2. Türkiye'deki Suriyeli Nüfusun İllere Göre Dağılımı	67
Şekil 3. Katılımcıları Tanımlayıcı Kodlar.....	70
Şekil 4. Ana Temalar, Alt Temalar ve Kategoriler	85
Şekil 5. MAXQDA Üzerinden Girilen Kodların Temalara ve Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı.....	86
Şekil 6. Göç Süreci Teması Altında Kümelenen Kategoriler ve Alt Kategoriler	88
Şekil 7. Göç Süreci Teması Altında MAXQDA Üzerinden Girilen Kodların Kategorilere ve Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı	89
Şekil 8. 2017-2018 Eğitim-Öğretim Yılında Okul Çağındaki Suriyelilerin Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranları.....	127
Şekil 9. Almanya ve Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı ve Mülteci Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı.....	161
Şekil 10. Sosyal Uyum Ana Teması Altında Kümelenen Alt Tema ve Kategoriler.....	167
Şekil 11. Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar Alt Teması Altında MAXQDA Üzerinden Girilen Kodların Kategorilere ve Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı	169
Şekil 12.Sosyal Uyumu Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması Altında MAXQDA Üzerinden Girilen Kodların Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı.....	283
Şekil 13. Gruplararası İlişkiler Teması Altında MAXQDA Üzerinden Girilen Kodların Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı	319
Şekil 14. Gruplararası İlişkiler Ana Teması Altında Kümelenen Kategoriler ve Alt Kategoriler.....	321

GİRİŞ

Son yıllarda yaşanan kitlesel göçler, günümüzde göç olgusunun gündemin en önemli konularından biri haline gelmesine sebep olmuştur. Aslında, kitlesel göç süreçleri insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, sosyal, ekonomik ve politik tartışmaların merkezinde yer bulması, göç hareketlerinin yaygınlaşması ve hızlanmasıyla gerçekleşmiştir. Başta sanayileşme ve kentleşme süreci, sonrasında ise dünya savaşları bu süreçte merkezi konumdadır. Öyle ki, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından evlerinden ayrılmak zorunda kalan veya evlerini kaybetmiş milyonlarca Avrupalıya yardım etmek amacıyla 14 Aralık 1950'de Birleşmiş Milletler çatısı altında Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulmuştur. Başlangıçta geçici olarak ve yalnızca II. Dünya Savaşı'nın mağdurlarına odaklanan kuruluş, kısa zaman sonra kalıcılaşmış ve kuruluşundan beri Dünya'nın birçok yerinde çalışmalar gerçekleştirmiştir (UNHCR, 2018b). Bu süreçle bağlantılı olarak, 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi) ve 1967 yılında New York'ta buna bağlı Ek Protokol imzalanmıştır. Türkiye bu protokolü coğrafya çekincesi koyarak imzalamış ve yalnızca Avrupa'dan gelen bireyleri mülteci olarak kabul edeceğini belirtmiştir.

2000'li yıllarla birlikte, küreselleşmenin de etkisiyle, göç ve yerinden edilme süreçlerinin daha hızlı ve karmaşık bir hal aldığı görülmektedir. 2018 yılı sonu itibariyle BMMYK verilerine göre, dünya genelinde 74,79 milyon insan zorla yerinden edilmiştir. Bu bireylerin 41,43 milyonu ülke içinde yerinden edilmiş bireylerden, 3,5 milyonu sığınmacılardan, 2,9 milyonu ise vatansız bireylerden oluşmaktadır. Yarısından çoğu 18 yaş altı bireylerden oluşan bu insanların 20,36 milyonu mülteci statüsündedir. 2,9 milyon birey ise BMMYK korumasından ve yardımlarından faydalanmalarının ardından menşe ülkelerine geri dönmüşlerdir. BMMYK'ya kayıtlı mültecilerin %55'i Suriye, Afganistan ve Güney Sudan olmak üzere toplamda üç ülkeden kaynağını almaktadır (UNHCR, 2020d). Kayıtlı mültecilerin en büyük bölümünü oluşturan Suriyelilerin yerinden edilme süreci 2011 yılında başlamıştır. Suriye Savaşı milyonlarca Suriyeli bireyin yerinden edilmesine ve bu bireylerin önemli bir bölümünün ise ülkeden ayrılmak zorunda kalmasına sebep olmuştur.

Suriye'den ayrılan bireylerin ise oldukça büyük bir bölümü başta Türkiye, Lübnan ve Ürdün olmak üzere çevre ülkelere yerleşmişlerdir.

Tarihsel süreçte, Türkiye'nin komşusu olan menşei ülkelerden Türkiye'ye doğru mülteci akımları tekrar eden bir olgu haline gelmiştir. 1979 İran İslâm Devrimi, 1980-1988 İran-İrak Savaşı, Amerika'nın 2003'te Irak'a müdahalesi ve son olarak Suriye Savaşı bu ülkelerdeki bireylerin yerinden edilmelerine ve Türkiye'ye sığınmalarına yol açmıştır (Yıldız ve Sert, 2017, s. 93-94). Türkiye günümüzde Suriyeli, Iraklı ve Afganistanlı bireyler başta olmak üzere, Dünya üzerinde en fazla sayıda yerinden edilmiş birey barındıran ülke konumundadır (UNHCR, 2020d).

Asya, Avrupa ve Afrika arasında bir kesişim noktasında bulunan Türkiye'nin jeopolitik konumu yaşanan göç süreçleri açısından önemlidir. Geçmişten günümüze Türkiye toprakları hem göç vermekte hem de göç almakta, aynı zamanda bir göç yolu olarak da kullanılmaktadır. Buz (2008)'un ifadesiyle tarihsel olarak yurt dışına göç eden yurttaşları nedeniyle “köken ülke”, kendisine yönelen göçmenler için ise “ev sahibi ülke” konumundadır. Bu anlamda Türkiye'nin Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanların bir parçası ve komşusu olması, ‘yakınlık’ ve erişim kolaylığı açısından Türkiye'yi yerinden edilmiş bireyler için bir ‘transit ülke’ ve ‘hedef ülke’ konumuna getirmektedir. Öbür taraftan, özellikle gelişmiş ülkelerin göç politikalarında güvenliği ön plana çıkarması (Şimşek ve İçduygu, 2017, s. 6; Üstübici, 2017, s. 107) ve Türkiye'nin ‘açık kapı politikasının’ da etkisiyle Türkiye, son yıllarda göçmenler için “transit ülke” konumundan çıkıp “hedef ülke” durumuna gelmiştir (Kap, 2014, s. 33). Bununla birlikte Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası göç hukuku gereği, bu bireylere mültecilik statüsü verilmemiştir.

Türkiye'de yaşamını sürdüren, yerinden edilmiş yabancı bireylerin en büyük bölümünü oluşturan Suriyelilere yönelik toplumsal algı göç sürecinin başlangıcından beri misafirperverlik ve geçicilik çerçevesinde gelişmiştir (Erdoğan, Kavukçuer, vd., 2017, s. 21; İçduygu, 2017, s. 27). Suriye'de olayların başladığı 2011 Nisan ayından bugüne geçen zamanda ülke içinde karışıklığın ve çatışma ortamının halen sürdüğü görülmekte ve bu karışıklığın yakın gelecekte sona ermesi beklenmemektedir. Araştırmalar ülkemize gelen

Suriyelilerin, önemli bir bölümünün ne Avrupa'ya geçmeyi ne de ülkelerine dönmeyi planladıklarını, yaşamlarını Türkiye'de sürdürmeyi planladıklarını göstermektedir (Erdoğan, 2017, s. 26; Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 3; Erdoğan, Şener, vd., 2017, s. 109; Erdoğan ve Ünver, 2015, s. 72-73; Kap, 2014, s. 34). Bu bağlamda, yerel toplumla etkileşim, sosyal uyum ve bütünleşme süreçleri gün geçtikçe daha fazla önem taşır hale gelmektedir.

Genelde kitlesel göçlerin ilk safhalarında hedef ülke yönetimleri uyum politikalarına uzak durmayı ve hatta direnmeyi tercih ederler. Bunun bir nedeni uyum politikalarının kalıcılığı güçlendirme riski, diğer yönü ise toplumdan gelecek tepkilerden çekinmedir. Öbür taraftan artık Suriyelilerin önemli bir bölümünün geri dönüş ihtimali büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

Aslında göç süreçleri, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir kolaylaştırıcısıdır. Bu anlamda göç süreci hem göçmenlerin bireysel anlamda sosyal, ekonomik ve fiziksel iyilik hallerinin arttırılmasına katkıda bulunma hem de köken ülkelerine ve hedef ülkelere katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, göç süreçlerinin faydalı olabilmesi açısından toplumsal uyumun başarıyla sağlanması büyük önem taşımaktadır. Buna ek olarak, uyum süreçlerinin gerçekleşmemesinin riskleri ve maliyetleri, göçün süresi fark etmeksizin bütünleşme sürecini gerçekleştirmek için gereken ilk yatırımlardan çok daha fazladır (IOM, 2017, s. 1). Dolayısıyla, Suriyelilerin kalıcılık eğilimleri de dikkate alındığında, yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki uyumun arttırılması kısa ve uzun vadede barış ve huzur ortamının sağlanması adına kritik bir öneme sahiptir.

Bu çalışma kapsamında da hem yerel toplumun hem de Türkiye'deki Suriyelilerin sosyal uyumunun ve iki grup arasındaki ilişkilerin incelenmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede Hatay, Ankara ve İzmir illerinde, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerde yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkiler ve sosyal uyum; sosyal temas, sosyal mesafe, sosyal sermaye, sosyal dışlanma ve ayrımcılık kavramları üzerinden ele alınacaktır.

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. UYUM / BÜTÜNLEŞME

Genel anlamda bütünleşme (integration), bir ülkede nispeten yeni olan, yani kökleri iki veya üç kuşaktan daha geriye uzanmayan insanların toplumun bir parçası haline gelme sürecidir (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 4). Bütünleşmiş bir toplum ise, toplumdaki bireylerin, farklılıkları dikkate almaksızın kendilerini ve diğerlerini bir bütün olarak algıladıkları son nokta olarak düşünülür (Saggar vd., 2012, s. 18). Göç süreçleriyle bağlantılı olarak bütünleşme kavramı temelde misafirlikten çıkışa yani kalıcılığa işaret eder. Türkçe alanyazında bütünleşme kavramı; uyum, entegrasyon gibi farklı şekillerde ifade edilebilmektedir. Erdoğan, Şener, vd. (2017, s. 91)'ne göre ilk kez gündeme taşınması da Avrupa'da yaşayan Türk kökenliler üzerinden olmuştur. Bununla birlikte, geçmişten günümüze Amerika Birleşik Devletleri'nde Hispanikler, Siyahiler ve diğer gruplarla; Avrupa'da Ortadoğu, Uzak Asya ve Afrika'dan gelen göçmenlerle yapılmış çalışmalar mevcuttur.

Soyut düzeyde bütünleşme, daha büyük bir oluşumun parçalarını sıkı sıkıya bir araya getiren sürece ve bu sürecin sonucuna atıfta bulunur (European Commission, 2005, s. 5). Alanyazında bütünleşme süreçlerine yönelik üç temel yaklaşımdan söz edilmektedir. Bunlardan ikisi doğrudan ya da dolaylı olarak asimilasyon süreçlerine karşılık gelmektedir. Üçüncüsü ise çokkültürcü modele dayanmaktadır (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 8-9).

Birinci yaklaşım ulusal birlik temeline dayanır. Ulusun bütün üyeleri için geçerli olan temel değer ve haklara dayalı olarak göçmenlerin ulusal birlik içinde politik asimilasyonuna karşılık gelir. Avrupa'da göçmenlerin yerel toplumla bütünleşmesi konusunda tarihsel sürece göz atıldığında, bu yaklaşımın izlerine rastlanır. Bu bağlamda Avrupa'da uzun yıllardır göçmenlerin yerel topluma benzer özellikler taşıyıp taşımadığı ve benzer olmayan özelliklerin zaman içerisinde ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağı konusunda kamusal ve

politik rahatsızlıkların dile getirildiği görülmektedir (Saggar vd., 2012, s. 17). Bu yaklaşım çerçevesinde bütünleşme yalnızca göçmenler için tekyönlü bir süreç olarak algılanır. Bu çerçevede, özellikle kamusal alanda, göçmenlerin tekyönlü bir değişim sürecinden geçmeleri ve böylece belirli bir verili düzene uymaları beklenir (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 2).

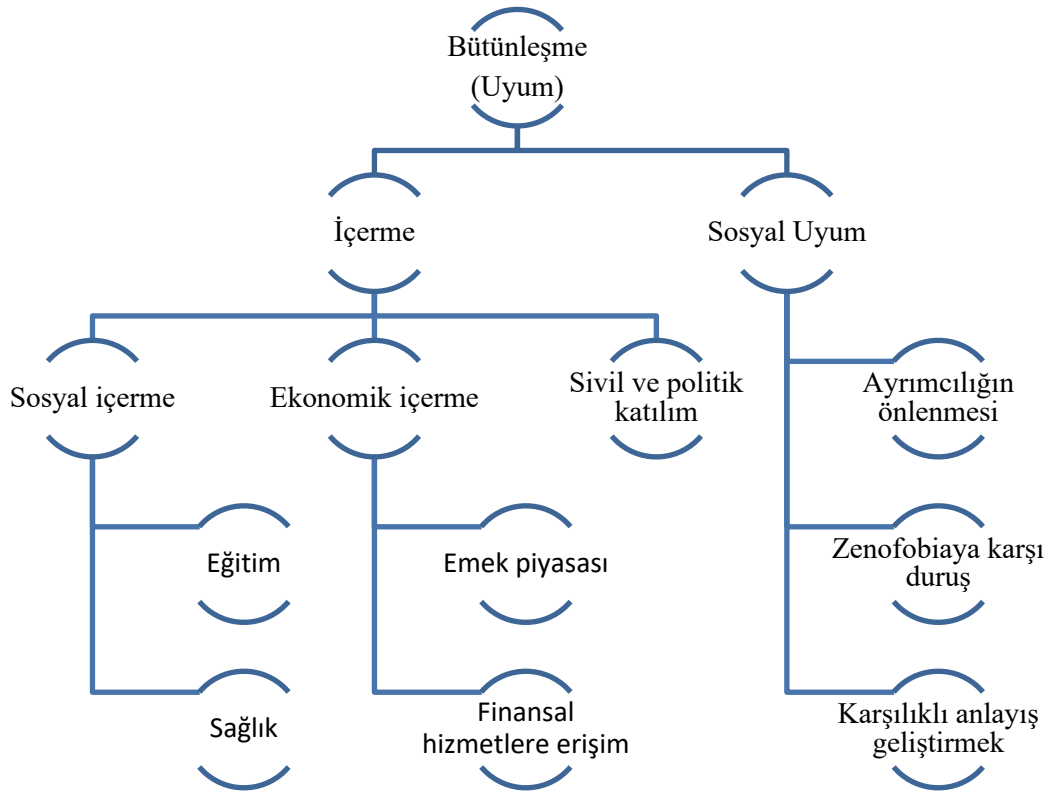
İkinci yaklaşım, işlevsel asimilasyon olarak ifade edilir. Bu yaklaşım, göçmenlerin toplumsal yaşamın bir alanına dâhil edildiği (genellikle işgücü piyasası) ancak sivil ve siyasi katılımdan hariç tutulduğu, güvenli bir yasal statüye sahip olmadığı için dışlandığı ve ayrımcılığa uğradığı süreçlere karşılık gelir. Böylesi politikalar sonucunda, günümüzde birçok göçmen, göç sürecinin üzerinden on yıllar geçmesinin ardından dahi, ekonomik ve sosyal dezavantajlar yaşamakta, sivil ve politik katılımdan dışlanmakta, ırkçılık ve zenofobia¹ ile karşı karşıya kalmaktadır (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 3). Refah devletinin zayıfladığı ve sosyal dışlanmanın birçok birey için tehdit oluşturduğu günümüzde bu iki yaklaşım, yerel toplumun olumsuz tutumları göçmenlere yöneltme eğilimine sebep olmaktadır (Saggar vd., 2012, s. 20).

Üçüncü yaklaşım ise, çokkültürcü ve komüniter modellere, farklılıkların kabul edildiği çoğulcu demokrasi anlayışına dayanır. Çokkültürcü yaklaşımlar ayrımcılık karşıtı yasa ve inisiyatiflerin kendini göstermesiyle güç kazanmıştır. Bu kapsamda bütünleşme, göçmenlerin yerel toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yaşamına dâhil edildiği, göçmenler ve yerel toplum arasındaki karşılıklı uyumu içeren çift yönlü bir süreç olarak tanımlanır ve bir dizi ortak sorumluluğu gerektirir (IOM, 2017, s. 1). Farklılıklara saygı ilkesini temel alır ve çeşitlilik içinde birlikteliği (unity in diversity) hedefler. Bu bağlamda göç süreçlerinin yanı sıra ulusal azınlıklar, bölgesel farklılıklar, dini çeşitlilik, dilsel çeşitlilik ve sınıf tabakalaşması gibi unsurları içermektedir. Bu çalışma kapsamında da bütünleşme kavramı çokkültürcü ve komüniter model çerçevesinde ele alınacaktır.

---

¹ Yabancı korkusu ya da nefreti anlamına gelir. Kişinin kendisinden farklı olan insanlardan korkması, nefret etmesi durumudur.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) bütünleşme kavramının iki temel unsuru (Bkz. Şekil 2) olarak ‘içerme (inclusion)’ ve ‘sosyal uyumu (social cohesion)’ ele almaktadır (IOM, 2017, s. 3). ‘İçerme’; sosyal içerme (sağlık, eğitim), ekonomik içerme (emek piyasası ve finansal hizmetlere erişim), sivil ve politik katılımı kapsamaktadır. ‘Sosyal uyum’ ise ayrımcılığın önlenmesi, zenofobiya karşı duruş ve karşılıklı anlayışı geliştirmek çerçevesinde ele alınmaktadır.

Şekil 1. Uluslararası Göç Örgütü’ne Göre Bütünleşmenin Unsurları

IOM’un bütünleşme olarak açıkladığı sürecin bir boyutu olan sosyal uyum kavramı bu çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda bir sonraki başlık altında gruplararası ilişkileri merkeze alan sosyal uyum kavramı ele alınacaktır.

1.1.1. Sosyal Uyum

Genellikle bütünleşme ve içirme politikalarıyla ilişkili olarak ele alınan sosyal uyum kavramı son derece tartışmalıdır (European Commission, 2005, s. 6) ve nadiren kesin terimlerle tanımlanmaktadır (IOM, 2017, s. 3). Birçok yazar alanyazında kavramın karmaşıklığına vurgu yapmıştır. Friedkin (2004, s. 409)'e göre bu karmaşıklığın temel sebebi, birleştirilmesi veya uyumlaştırılması zor olan sosyal uyum tanımlarının çoğalmasındır. Ona göre tanımları bütünleştirme çabaları farklı odakların oluşmasına ve uyumun nasıl ele alınacağı konusunda farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Guay (2015, s. 7) ise kavramın alanyazında yeterince tanımlanmadığını, daha çok işlevsel hedeflerle kullanıldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, kavramın açıklıktan ve netlikten uzak kaldığına, hatalı olarak kullanıldığına vurgu yapmaktadır.

En genel anlamıyla sosyal uyum sınıf, din, dil, kültür veya etnik grup gibi ayrışmalardan doğan tehditlere karşı toplumun niteliği olarak tanımlanabilir (European Commission, 2005, s. 70). Sosyal uyum, sosyal temas aracılığıyla insanların belirli bir sosyal alana ait olma duygusu geliştirmesi sonucu yaratılan atmosferdir. Güvensizlik, tecrit ve düşmanlık yaratan ırkçılık ve zenofobia sosyal uyumun önündeki başlıca engellerdir (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 6).

Yerel ölçekte sosyal uyum; insanların birlikte yaşadıkları topluluklar için nasıl hissettikleri, birbirlerine saygı gösterip göstermedikleri, güvenli ve içten bir çevrede yaşadıklarını ne düzeyde hissettikleri üzerinden ölçülür. Göç süreçleriyle bağlantılı olarak ele alındığında ise, göçmenler ve yerel toplum arasında süregelen etkileşimin ürünüdür. Bu süreç, göçmenlerin ve yerel toplumun birbirine uyum sağladığı dinamik ve sürekli bir değişim sürecidir (Saggar vd., 2012, s. 18-22).

Güvenmeye istekli olma, diğerleriyle işbirliği yapma ve geniş sosyal ağlara sahip olma gibi sosyal sermayenin bazı kilit yönleri, sosyal uyum konusunda özellikle de göçmenleri uyuma teşvik etmede önemli bir rol oynar (Saggar vd., 2012, s. 25). Sosyal sermaye yaklaşımı, sosyal dışlanma riski altındaki gruplara yardımcı olma, yaşamı sürdürme

noktasındaki anahtar becerileri destekleme ve topluluk kalkınması çabalarını teşvik etme gibi üç politik alanda özellikle önemlidir (PRI, 2005, s. 2).

Sosyal uyum, aralarındaki farklılıkların ve karşılıklı bağımlılığın tanınması sonucunda bir bağ inşa eden farklı toplulukların etkileşimi yoluyla ancak çoğulcu bir toplumda sağlanabilir (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 6). Alanyazında sosyal ağları ve sosyal sermayeyi artırma süreçlerine ilişkin bağlayıcı (bonding), köprü kuran (bridging) ve iktidar bağı kuran (linking)² sosyal sermaye biçiminde üç farklı süreçten söz edilmektedir³ (European Commission, 2005, s. 86). Bağlayıcı (bonding capital) nispeten homojen gruplar arasındaki ilişkileri, köprü kurma (bridging capital) nispeten daha heterojen gruplar arasındaki ilişkileri ve iktidar bağı kurma (linking capital) ise güç, statü ve zenginlik hiyerarşisindeki farklı tabakalar arasındaki ilişkilerin kurulması anlamında kullanılmaktadır.

Bazı yazarlar bağlayıcı (bonding capital) süreçlerin azınlık gruplar arasında görece yüksek olabileceğini ve sosyal sermayeyi artırma süreçlerinde köprü kurma ve iktidar bağı kurma süreçlerinin eksikliğinin süregelen marjinalleşmeye ve güçsüzlüğe neden olabileceğini belirtmektedir. Yine de homojen gruplara katılmanın da daha geniş bir topluluğa katılma güveni ve becerisi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Tillie, 2004). Bununla birlikte, eğer sosyal uyum farklı toplulukların etkileşimi ile geliyecekse, bu etkileşimin eşitlik ilkesi çerçevesinde yönlendirilmesi önemlidir. Rudiger ve Spencer'a (2003, s. 6) göre farklılıkların tanınması hedefine yönelik olarak sosyal ağlar inşa etme, bütünleşme için gerekli olsa da, göçmenler ve etnik azınlıklar eşit muamele görmediği sürece bu çabalar başarısız olacaktır.

Son tahlilde, sosyal uyumun iki temel bağlamda tanımlandığı görülmektedir. Birincisi, sosyal dışlanmanın ve nüfusu oluşturan çeşitli gruplar arasındaki uyumsuzlukların

---

² 'Bonding', 'bridging' ve 'linking' ifadelerinin birebir Türkçe karşılıklarının benzer ifadeler içermesi dolayısıyla 'linking social capital' ifadesi 'anlamı açıklayıcı' bir ifade tercih edilerek Türkçeye çevrilmiştir.

³ Bu konuya sosyal sermaye başlığı altında ayrıntılı olarak değinilecektir.

azaltılmasıdır. İkincisi ise söz konusu gruplar içinde ve gruplar arasında sosyal ilişkilerin ve sosyal sermayenin güçlendirilmesidir (European Commission, 2005, s. 6).

1.1.2. Sosyal Uyumun Bileşenleri

Sosyal uyum kavramı belirsiz ve zor bir kavram olmakla birlikte nasıl ölçülebileceği hususu da tartışmalıdır. Saggar vd. (2012, s. 27)'ye göre tercih edilen gösterge, yerelde yaşayan insanların iyi geçinmesidir. Başka çalışmalarda da uyumlu grupların üyeleri arasında olumlu kişilerarası ilişkilerin varlığından söz edilmektedir (Friedkin, 2004, s. 417). Guay (2015, s. 9) ise çalışmada güçlü, pozitif, bütünleşmiş ilişkiler ve kapsayıcı kimliklerin, yüksek sosyal uyumun göstergesi olduğunu; zayıf, negatif, bölünmüş ilişkiler ve dışlayıcı kimliklerin düşük sosyal uyum anlamına geldiğini belirtmiştir. Henüz geniş çapta ele alınmamış ve üzerinde mutabakata varılmamış olsa da temelde sosyal uyumun göstergeleri; kişisel, politik ve gelişimsel açıdan insan güvenliği, kurumlara güven, gruplararası ilişkilerden memnuniyet ve katılım, gruplararası algı, algılanan tehditler, sosyal mesafe ve gruplararası temastır (Guay, 2015, s. 9).

Türkiye'de Suriyeliler ile yapılmış araştırmalarda ise sosyal uyum bağlamında kişilerarası ilişkilerin önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Bazı çalışmaların konuya Suriyelilerin yerel topluma uyum sağlaması noktasından yaklaştığı ve bu çalışmaların uyum noktasında temelde Türkçe dil öğrenimini merkeze aldığı görülmektedir (AFAD, 2014c; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017; Khalaf ve Ilgar, 2017; Süleymanov, 2017). Bu bağlamda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017)'nin raporunda uyum konusu iletişim odaklı ele alınmış, mesele dil kursları ve diğer kurslarla bağlantılı olarak işlenmiştir. AFAD (2014c) raporunda Suriyeli kadınların Türkiye'deki yaşama uyumları konusu kendini güvende hissetme ve dil öğrenimi üzerinden tartışılmıştır. Süleymanov (2017) çalışmada iletişim, sosyal mesafe, dışlama ve ayrımcılık konularına değinmektedir. Erdoğan (2014) ise uyum konusunu birlikte yaşam, toplumsal gerilimler, vatandaşlık ve komşuluk bağlamında ele almıştır. 2017 yılında dâhil olduğu çalışmalarda ise uyum politikaları sosyal mesafe, aidiyet hissi,

olası tehditler, yerel toplumun ve Suriyelilerin birbirlerine bakış açıları üzerinden ele alınmıştır (Erdoğan, 2017; Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017; Erdoğan, Şener, vd., 2017).

Sonuç olarak, sosyal uyum kavramı alanyazında oldukça geniş biçimde ele alınmış ve farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Bu çalışmada sosyal uyum kavramı kişilerarası ilişkiler boyutu temel alınarak belirli biçimlerde sınırlandırılmış, bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda sosyal uyuma ilişkin teorik çerçeve ve Türkiye’deki Suriyelilerle sosyal uyum bağlamında yapılmış çalışmalar dikkate alınmış, bazı kavramlar sosyal uyuma dair göstergeler olarak ön plana çıkarılmıştır. Bu noktada ilk referans noktası IOM’un bütünleşme unsurları olmuştur (Bkz. Şekil 2). Böylece, bütünleşmenin önemli bir unsuru olan ‘içerme’ sürecinin sosyal içerme, ekonomik içerme ve sivil ve politik katılım gibi boyutları sosyal uyum tanımının dışında tutulmuştur. Türkiye’deki Suriyelilerle yapılan çalışmalardan ve sosyal uyum alanyazınından da hareketle sosyal temas, sosyal mesafe, sosyal sermaye, sosyal dışlanma ve ayrımcılık olmak üzere beş temel gösterge ön plana çıkmıştır. Bir sonraki bölümde bu kavramlar ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

1.1.2.1. Sosyal temas

Sosyal temas birçok araştırmada doğrudan ya da dolaylı olarak gruplararası uyumun göstergeleri arasında yer alır. En genel anlamıyla farklı toplumsal kategorilerden bireylerin veya grupların birbirleriyle olan temas ve iletişimine karşılık gelir. Olumlu gruplararası tutumların geliştirilmesi, gruplararası kaygının azaltılması, dış gruba yönelik kalıp yargıların aşılaraq önyargı ve ayrımcılığın azaltılmasında etkili bir araçtır.

Olumlu gruplararası sosyal temasın gruplararası ilişkilerin geliştirilmesine, kaygının önyargının ve ayrımcılığın azaltılmasına katkı sağlayacağı fikri 1930'lara dayandırılmakla beraber (Dovidio vd., 2003, s. 6; Hewstone ve Swart, 2011, s. 374) somut anlamda ilk kez sosyolog Robin Williams tarafından ortaya atılmıştır (Williams, 1947). Sonrasında sosyal psikolog Gordon Allport tarafından sistematik biçimde ele alınmıştır (Allport, 1954).

Geleneksel anlamda gruplararası temas, açık biçimde tanımlanmış gruplar arasında gerçek, yüz yüze etkileşim olarak tanımlanmaktadır (Pettigrew ve Tropp, 2006, s. 754). Bununla birlikte günümüzde temasın doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki biçiminden söz edilmektedir (Hewstone ve Swart, 2011, s. 374). Doğrudan sosyal temas yüz yüze görüşme, karşılaşma şeklinde gerçekleşir. Allport (1954)'un kastettiği sosyal temas tam da budur. Uzun yıllar sosyal temasın karşılığı olarak sadece bu düzeyde doğrudan temas kastedilmiştir.

Dolaylı sosyal temas ise farklı biçimlerde görülebilmektedir. Tecrübelerin aktarılması, gözlem, hayal gücü gibi çeşitli kanallarla gerçekleşebilir. Televizyon izleyicileri ve televizyon karakterleri arasındaki parasosyal⁴ temas, televizyon karakterleri arasındaki gruplararası temasın gözlemlenmesi yoluyla temas, dış grup ile iletişime giren iç grup üyelerinin paylaşımları ile aktardığı bilgi ve gözlemler⁵, arabulucu kanallar yoluyla oluşan gruplararası temas, dış grupla gerçekleşen hayali temas⁶ bu bağlamda dolaylı temasın çeşitli biçimleridir (Harwood vd., 2011, s. 181; Hewstone ve Swart, 2011, s. 374; Schiappa vd., 2005). Harwood vd. (2011, s. 181) göre doğrudan temasla karşılaştırıldığında dolaylı temas sürecinde yoğun gruplararası kaygı (extensive intergroup anxiety) içerme olasılığı daha azdır. Birbirinden sosyal olarak ayrılmış bireylerin olduğu ve şiddet içermesi olası durumlarda daha iyi işler ve büyük gruplarla uygulaması oldukça kolaydır. Dolayısıyla, dolaylı sosyal temas olumlu gruplararası tutumların geliştirilmesinde doğrudan temasa göre daha az risk alma ve daha az çaba gösterme olanağı tanır. Yine de çeşitli doğrudan ya da dolaylı sosyal temas biçimlerinin tamamının dış gruba yönelik olumlu tutumun gelişimine katkıda bulunabileceği görülmektedir.

---

⁴ “Parasosyal temas” kavramı “parasosyal etkileşim” kavramından türemiştir. Başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçları aracılığıyla izleyicilerin deneyimlediği psikolojik ilişkiye ve sürece karşılık gelir. Bireylerin sürekli takip ettikleri dizi karakterleriyle arkadaşlık kurması gibi...

⁵ Genişletilmiş temas (extended contact) – Dış gruptan bir arkadaşı olan iç grup üyesinden haberdar olmak veya onu gözlemlemek, paylaşımları dinlemek.

⁶ Hayali temas (imagined contact) – Bir dış grup üyesiyle temas kurmanın hayal edilmesi.

1.1.2.1.1. Sosyal temas süreci

Gruplararası sosyal temas uzun yıllardır gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde en etkili yöntemlerden biri olarak ele alınmaktadır (Dovidio vd., 2003, s. 5). Temas hipotezine göre, belirli koşullar altında grup dışından bireylerle sık ve olumlu temas, grubun bütününe dair olumsuz yargıların iyileştirilmesine, dolayısıyla gruplararası ilişkilerin geliştirilmesine ve kaygının azaltılmasına katkı sağlamaktadır (Allport, 1954; Hewstone ve Swart, 2011; Pettigrew, 1998; Schmid ve Hewstone, 2010, s. 300-301; Voci ve Hewstone, 2003). Bu anlamda gruplararası sosyal temasın, düşmanlığı ve önyargıyı azaltmada, katılımcı gruplar arasında daha olumlu tutumlar geliştirmede ve gruplararası kaygıyı azaltmada etkili olduğu öne sürülmektedir (Hughes, 2007, s. 421; Islam ve Hewstone, 1993, s. 700).

Dezavantajlı, güç kaynaklarına erişimi sınırlı olan grupların üyeleri, geçmişten günümüze iktidar sahibi grupların üyeleri tarafından önyargı ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler (Shelton, 2003). Bu bağlamda, önyargı ve ayrımcılığın temelinde birçok sebep yatmakla birlikte, toplumsal gruplar arasında sosyal temasın olmaması önyargıyı besler, ayrışmanın ve mesafenin artmasına yol açar, ayrımcılığı destekler (Çuhadar Gürkaynak, 2012, s. 257; Miller, 2002, s. 388). Diğer taraftan, temasın önyargıyı azaltıcı bir etkisi vardır (Hewstone ve Swart, 2011, s. 375). Farklı toplumsal gruplardan bireyler birbirleriyle temas kurdukça, önyargıların temelinde yatan hatalı genellemeler fark edilir, farklılıkların yanı sıra benzerlikler keşfedilir, 'öteki' grubun aslında sanıldığı kadar kötü ve homojen olmadığı görülür (Çuhadar Gürkaynak, 2012, s. 255).

Pettigrew ve Tropp (2006) tarafından sosyal temasın etkisi konusunda yapılmış olan araştırma, gruplararası temasın gruplararası önyargıyı azalttığını açık biçimde göstermektedir. Araştırma, 38 ülkeden 250,000'in üzerinde bireyi temsil eden 515 çalışmanın meta-analizini içermektedir. Örneklemin %94'ü temas ve önyargı arasında ters bir ilişki göstermektedir (Pettigrew ve Tropp, 2006, s. 757). Bu bağlamda, gruplararası temasın gruplararası önyargıyı azalttığı açıkça görülmektedir.

1.1.2.1.2. İkincil transfer etkisi

Gruplararası sosyal teması ilişkin yapılmış araştırmalar ‘ikincil transfer etkisi (secondary transfer effect)’ olarak adlandırılan bir süreci ortaya koymuşlardır (Harwood vd., 2011; Pettigrew, 1997, 2009; Schmid vd., 2012; Schmid vd., 2014). En genel anlamıyla ikincil transfer etkisi, temasın etkilerinin temas edilen birincil dış gruptan ikincil dış gruplara genellenmesi süreçlerine karşılık gelir (Schmid vd., 2014, s. 444). Bu bağlamda, gruplararası sosyal temasın ikincil transfer etkisi, pozitif gruplararası temas deneyimlerinin sadece karşılaşılan (birincil) dış gruplara değil, aynı zamanda gruplararası karşılaşmada yer almayan diğer (ikincil) dış gruplara yönelik tutumları da etkileyebileceği bir olgudur (Schmid vd., 2012, s. 28). Bir başka ifadeyle, ikincil transfer etkisi ile kastedilen, bir dış gruba veya dış grup üyesi ile deneyimlenen sosyal temasın, yalnızca temas edilen grubun bütününe ilişkin tutumlarda değil, aynı zamanda sosyal temas kurulmamış olan diğer ilişiksiz dış gruplara yönelik tutumlarda da olumlu değişim yarattığıdır (Schmid ve Hewstone, 2010, s. 302).

Araştırma bulguları gruplararası temasın tutumların genelleştirilmesi yoluyla birincil dış gruba yönelik tutumlarla doğrudan, ikincil dış gruba yönelik tutumlarla ise dolaylı olarak ilişkili olduğunu göstermektedir (Schmid vd., 2012, s. 28). Bir başka araştırmada Harwood vd. (2011) hayali temasın ikincil transfer etkisini ölçmüştür. Bu araştırmada, olumlu deneyim hayal eden bireylerin daha olumlu tutum belirttikleri görülmektedir.

1.1.2.1.3. Temas sonrası değişim süreci

Gruplararası sosyal temasın, bir dış grup üyesi ile etkileşime girmenin, bu gruba yönelik tutum ve davranışlarda olumlu etkileri söz konusudur. Peki, bu etkiler nasıl ortaya çıkmaktadır?

Gruplararası temas yoluyla bilişsel engellerin aşılmasında ve tutum değişikliğinin ortaya çıkmasında Pettigrew (1998) dört bağlantılı süreçten söz eder. Birincisi dış gruba ilgili öğrenmenin gerçekleşmesidir. Bu sayede yanlış öğrenme sonucu ortaya çıkan dış gruba

yönelik olumsuz görüşlerin doğrulanması sağlanabilir. İkincisi davranış değişikliğidir. Böylece, gruplararası temas olumlu tutum geliştirmeyi sağlayacak bir davranış değişikliği formu olarak ortaya çıkar. Üçüncüsü duygusal bağlar oluşmasıdır. Temas ile ortaya çıkan olumlu duygular kaygıyı azaltma ve gruplararası empati oluşturma gibi etkiler doğurur. Dördüncüsü ise grup içi yeniden değerlendirmedir. Gruplararası temasın hem iç hem de dış gruba yönelik ortaya çıkardığı içgörüler sayesinde sosyal dünyayı yönetmenin tek etkili yolu olarak kabul edilen grup içi normları ve gelenekleri sorgulanmasını ve yeniden değerlendirilmesini sağlar (Hughes, 2007, s. 422).

1.1.2.1.4. Etkili sosyal temas

Temas hipotezi gruplararası temasın gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde tek başına yeterli olmadığını öne sürer. Toplumsal temas her zaman olumlu tutum değişiklikleriyle sonuçlanmamakta, bilakis bazı durumlarda önyargıları ve grupların birbirlerine karşı duydukları düşmanca tutumları pekiştirmektedir (Çuhadar Gürkaynak, 2012, s. 257). Bununla birlikte diğer grubun üyeleriyle uygun koşullar altında gerçekleşen doğrudan, yüz yüze temasın olumsuz tutumları azalttığı ve olumlu gruplararası tutumların gelişmesine, önyargının azalmasına yol açtığı görülmektedir.

Toplumsal ilişkilerin iyileştirilmesi, uyumun sağlanması ve gruplararası çatışmaların azaltılması konusunda gruplararası sosyal temasın etkili olabilmesi için belirli ön koşullar söz konusudur. Allport (1954) temas kuramını ortaya attığı süreçte dört ön koşul ortaya atmıştır. Bunlar; eşit statü, ortak hedef, iş birliği ve kurumsal destek olarak sıralanabilir. Bu bağlamda, Allport (1954)'a göre temas anında her iki grubun üyelerinin eşit statüye sahip olması, grupların ortak amaç ve hedefler doğrultusunda bir araya gelmesi, temasın işbirlikçi, kooperatif olarak gerçekleşmesi ve taraflar arası temas ve ilişkinin kurumlar, yasalar, gelenekler ve çevre tarafından desteklenmesi gerekmektedir.

Allport'un ön koşulları yakın tarihli araştırmalar tarafından da desteklenmektedir. Bu bağlamda Pettigrew ve Tropp (2006, s. 766) kurumsal desteğin temasın olumlu etkilerini arttırmak adına özellikle önemli bir rolü olduğuna dikkat çekmektedirler. Yine iş birliği

bağlamı da büyük önem taşımaktadır. O kadar ki, işbirliği ortamı yerine rekabet ortamında gerçekleşen temas ve etkileşim, grup üyeleri arasında ilişkileri iyileştirme değil, aksine kötüleştirme eğilimi göstermektedir (Çuhadar Gürkaynak, 2012, s. 258).

Bu noktada belirtilmesi gereken bir konu da, Allport'un dört temel koşulunun gerçekleşmediği durumlarda bile gruplararası sosyal temasın genellikle olumlu bir etkisi olduğudur (Pettigrew, 1998). Yani Allport'un koşulları, gruplararası temasın ardından olumlu sonuçlara ulaşmak için şart değildir. Pettigrew ve Tropp (2006, s. 766)'un sosyal temas ile önyargı arasındaki ilişkiyi incelediği meta-analiz çalışmasında örneklemin %94'ünde gruplar arası temas ve önyargı arasında zıt yönlü bir ilişki görülmüştür. Bununla birlikte bu örneklemin yalnızca %19'unun Allport'un dört şartının tamamını taşıdığı tespit edilmiştir. Yani, bu dört şarta sahip olmayan örneklerde de temas ve önyargı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Dolayısıyla, Allport'un koşullarının zorunlu şartlar olarak ele alınmaktan ziyade olumlu sonuçların ortaya çıkmasını kolaylaştıran destekleyici unsurlar olarak ele alınması uygun olacaktır.

Son olarak, sosyal temasın olumlu etkilerinin gerçekleşebilmesi adına bunlara ek olarak sunulabilecek başka koşullardan da söz edilmektedir (Çuhadar Gürkaynak, 2012, s. 258; Dovidio vd., 2003, s. 7; Hughes, 2007, s. 421; Pettigrew, 1998). Yine farklı araştırmaların bulguları gruplararası kaygının rolü, gruplararası arkadaşlığın önemi, grup üyeleri arasında süregelen kişisel etkileşimin önemi, grup temsilcilerinin potansiyel arabuluculuk etkisi ve temasın ayrımcılık ve kalıpyargılar üzerindeki etkisi gibi çeşitli konuları gündeme getirmektedir (Dovidio vd., 2003, s. 16; Hughes, 2007, s. 421).

Pettigrew (1997) gruplararası arkadaşlığın ve temasın sonuçlarını ele almıştır. Bu çalışmaya göre gruplararası arkadaşlığın özel bir önemi vardır. Farklı yöntemler kullanan birçok araştırma, gruplararası etkileşimde arkadaşlığın önemini benimsemiş, ikincil aktarım etkisi de ortaya konulmuştur (Pettigrew, 1997, s. 173). Yani gruplararası süregelen arkadaşlık sadece temas kurulan dış gruba değil sürece dâhil olmayan dış gruplara yönelik tutumlarda da olumlu gelişim ortaya çıkarmaktadır. Çünkü arkadaşlık, kısa temas ve karşılaşmalardan ziyade uzun süreli teması gerektirir ki böylesi bir durumun temas hipotezinin tüm önemli

koşullarını karşılaması muhtemeldir. Ayrıca, bilinçli olarak tasarlanmış süreçlerin yanı sıra, rastlantısal süreçleri de beraberinde getirir. Bu yönüyle süregelen arkadaşlığın daha doğal bir süreci içerdiği söylenebilir.

Sosyal uyum süreçleriyle bağlantılı olarak ele aldığımızda, gruplararası uyumun geliştirilmesinde sosyal temas, üç genel sonucun ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Bu katkılar; (1) önyargı, ayrımcılık ve kaygının azaltılması, (2) dış gruba yönelik olumlu tutumların artırılması ve (3) gruplararası ilişkilerin geliştirilmesi olarak sıralanabilir.

Sonuç olarak, sosyal temas gruplararası ilişkilerin geliştirilmesi ve sosyal uyumun sağlanması süreçlerinde en önemli sosyal değişim araştırmalarından biridir. Bu bağlamda uygun koşulların sağlanması, temasın sıklığından ziyade niteliğinin ön plana çıkarılması önem taşımaktadır.

1.1.2.2. Sosyal mesafe

Sosyal mesafe kavramı yirminci yüzyılın ilk yarısından günümüze bireylerin dış grupların üyelerine yönelik algılarının ve gruplararası ilişkilerin anlaşılması noktasında önemli bir araç olmuştur. Kavram, genel anlamıyla, başka bir bireye yönelik öznel olarak algılanan veya deneyimlenen mesafe olarak ifade edilmektedir. İç ve dış gruplar arasındaki ayrım ve yabancılık algısı açılarından sıklıkla ele alınmıştır (Magee ve Smith, 2013, s. 159).

Günümüzde sosyal mesafenin bireysel kararlar üzerinde derin bir etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir (Buchan vd., 2006, s. 377). Bununla birlikte, araştırmalarda gerçek davranıştan ziyade davranışsal niyeti ortaya koymak üzere kullanılmıştır (Hagendoorn ve Hraba, 1987, s. 319).

Sosyal mesafe kavramına ilişkin çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Kavram ilk defa Bogardus (1925a, 1925b, 1926) tarafından sistematik olarak kullanılmıştır. Sosyolojik düşünceye sosyal mesafe kavramını tanıtan (Bichi, 2008, s. 488) Emory Bogardus'a göre sosyal mesafe, kişilerin birbirlerine yönelik anlayış ve duygularının derecesine atıfta bulunur. Etkileşimlerin doğasını açıklar ve sosyal ilişkilerin karakterini çizer (Bogardus,

1925a, s. 299). Williams'a (1964 s. 29 akt. Weaver, 2008, s. 779) göre sosyal mesafe, bir grubun üyelerinin, bir dış-grubun üyesi ile etkileşim sürecinde belirli bir yakınlık derecesini kabul etme veya onaylama noktasındaki isteksizlik duygularına karşılık gelir. Marger (1994 s. 83 akt. Weaver, 2008, s. 780) ise sosyal mesafenin çeşitli etnik grupların toplum içinde ne kadar kabul edildiği ya da reddedildiğine ilişkin bir gösterge olduğunu belirtmiştir.

Son tahlilde, farklı biçimlerde tanımlanmakla birlikte, kavram temel anlamıyla başka bir kişiye duyulan yakınlığın derecesi veya başka bir kişiyle değişen yakınlık ilişkilerine girme isteği olarak tanımlanabilmektedir (Lauber vd., 2004, s. 265).

1.1.2.2.1. Alanyazında sosyal mesafe

Etnik gruplararası ilişkilerin ele alındığı çalışmalarda ve göçmenlerle yerel toplum arası ilişkilerin ele alındığı çalışmalarda sosyal mesafe kavramından yaygın olarak faydalandığı görülmektedir (Bobo ve Hutchins, 1996; Fossett, 2006; Hagendoorn, 1995; Hagendoorn ve Hraba, 1987; Kleg ve Yamamoto, 1995; Roesch, 2015; Sinha ve Upadhyaya, 1962; Verkuyten ve Kinket, 2000; Weaver, 2008). Bu çalışmalarda sosyal mesafe kavramı, bireylerin dış gruplarla evlenmeye, arkadaşlık kurmaya, aynı bölgede yaşamaya, birlikte çalışmaya yönelik tutumlarının derecesini ölçmeye yönelik soruları kapsamaktadır (Roesch, 2015, s. 212).

Etnik gruplarla ve göçmenlerle ilgili çalışmaların yanı sıra lezbiyen, gey, biseksüel ve transgender (LGBT) bireyler, zihinsel engelliler gibi toplumda dışlanan diğer gruplarla bağlantılı olarak da sosyal mesafe üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Corrigan, Backs Edward, vd., 2001; Corrigan, Green, vd., 2001; Gentry, 1987; Lauber vd., 2004; Link vd., 1987; Penn vd., 1994). Türkiye'de yüksek lisans ve doktora tezlerinde etnik kimlik ve damgalama gibi konularla bağlantılı olarak ele alınmıştır (Altunsu, 2007; Ceylan, 2017; Oban, 2010).

Sosyal mesafenin ele alındığı çalışmalarda, üzerinden neredeyse yüzyıl geçmesine rağmen, Bogardus'un Sosyal Mesafe Ölçeğine sıklıkla atıfta bulunmaktadır. Özellikle nicel

çalışmalarda doğrudan bu ölçek sorularının kullanıldığı veya ölçek sorularının uyarlanarak kullanıldığı görölmektedir. Dolayısıyla, Bogardus'un sosyal mesafe ölçeğini incelemekte fayda görölmektedir.

1.1.2.2.2. Bogardus'un Sosyal Mesafe Ölçeği

Bogardus'un Sosyal Mesafe Ölçeği temelde ırksal ve etnik gruplara yönelik tutumları ölçmek için ortaya konulan bir ölçüm aracıdır (Geisinger, 2010). Ölçek aynı zamanda sosyal mesafenin ölçümüne dair ilk metin olma özelliği de taşır (Bogardus, 1925a). Bununla birlikte yirmi birinci yüzyılda, halen, gruplararası ilişkilerin anlaşılmasında ve önyarguların ölçülmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Ölçek çeşitli dillere tercüme edilmiş ve birçok ölkede çeşitli gruplara yönelik tutumların ölçülmesinde kullanılmıştır (Bobo ve Hutchins, 1996; Kleg ve Yamamoto, 1995; Parrillo ve Donoghue, 2005; Wark ve Galliher, 2007, s. 383; Weaver, 2008). Bogardus'tan günümüze ölçeğin yıllar içinde tekrar tekrar değerlendirilmesi yapılmış, sosyal mesafenin ölçümüne ilişkin birçok çalışma söz konusu olmuştur (Fiebert, 1971; Motoko vd., 1996; Sartain ve Harold, 1949; Sinha ve Upadhyaya, 1962).

Bogardus farklı ırklara yönelik antipati ve yaklaşımın nasıl ve neden olduğunu anlamaya çalışmıştır (Bogardus, 1925b, s. 218). Ölçeği oluşturan öğeler, bir katılımcının belirtilen bir dış grubun üyesiyle girmeye istekli olabileceği ilişkileri tanımlamaktadır. Öğeler içerme veya dışlama açısından ifade edilmiştir (Geisinger, 2010).

Ölçek toplamda yedi sorudan oluşmaktadır ve her bir soruda dış gruba yönelik belirli bir davranış veya dış gruba girmeye istekli olunabilecek ilişki ele alınmaktadır. Bunlar; (1) evlilik yoluyla akraba olma; (2) yakın arkadaş olma; (3) aynı sokakta yaşayan komşu olma; (4) kendi mesleğinin bir üyesi olma; (5) ölkesinde vatandaş olma; (6) ölkeye sadece ziyaretçi olarak kabul etme; (7) ölkesinden tamamen dışlamadır (Bogardus, 1925a).

Bogardus, sosyal mesafe ölçeğini ortaya koyduğu çalışmalarında bazı önemli bulguları ortaya koymuş ve günümüze ışık tutmuştur (Geisinger, 2010). Bogardus'un çalışmaları,

kişisel deneyimlerin yanı sıra arkadaşların ve çevredeki bireylerin söylemlerinin kişinin dış gruba yönelik sosyal mesafe yaratmasında oldukça etkili olduğunu göstermiştir. Yazar bu noktada büyüklerin, ebeveynlerin, vaizlerin misyonerlerin ve gazete yazılarının etkili olduğunu ifade etmiştir (Bogardus, 1925b, s. 218-226). Bogardus ayrıca bir diğer çalışmasında, mekânsal mesafelerin ortadan kalkmasının ardından da, sosyal mesafe ya da insani duygu ve anlayış eksikliğinin devam ettiğini ifade etmiştir. Yazar bu durumun büyük şehirlerde ya da binlerce insanın birbirine yakın olarak yaşadığı yerlerde bile geçerli olduğunu belirtmiştir (Bogardus, 1926, s. 40).

1.1.2.2.3. Sosyal mesafe çalışmaları ve bazı temel değerlendirmeler

Sosyal mesafe çalışmaları geçmişten günümüze gruplararası ilişkilere dair birtakım değerlendirmeleri ortaya koymuşlardır. Sosyal uyum süreçleri açısından önem taşıdığı düşünülen bu değerlendirmelere kısaca değinilmesi önem taşımaktadır.

Birincisi, bireylerin tipik olarak benzerlik algıladıkları bireylerle daha rahat hissettikleri olgusudur. Dolayısıyla, bireylerin benzer özellikler taşıyan bireylerle etkileşimde daha yakın bir sosyal mesafe tuttukları görülmektedir (Parrillo ve Donoghue, 2005, s. 258-259). Örneğin, Hagendoorn (1995, s. 224)'un çalışmasında; neredeyse tüm etnik gruplar, iç gruplarla dış gruplardan daha fazla temas kurmayı tercih etmişlerdir.

Benzerlik algısıyla bağlantılı olarak, sosyal mesafe sonucu ortaya çıkan ayrımcılığın yalnızca etnik grupları değil, aynı zamanda benzemeyen her türlü dış grubu etkilediğini belirtmek gerekir. Araştırmacılar bu değerlendirmelerin kimi zaman grup içi kayırmacılığa yol açtığını ifade etmektedir (Verkuyten ve Kinket, 2000, s. 75-76).

İkinci bir konu, sosyal mesafe ve tercih dinamiklerinin, azınlık gruplarının aşırı ayrışması gibi yüksek düzeyde ayrışma üretme kapasitesine sahip olmasıdır (Fossett, 2006, s. 257). Bunun sonucunda da önyargının ve ayrımcılığın ortaya çıkması oldukça olasıdır. Sosyal mesafe koymak, ayrımcılık ve şiddete giden yolun ilk basamağı olarak düşünülebilir. Bu bağlamda, dış grubun üyelerinin yaşadığı semtlere uğramaktan kaçınma, yaşam alanlarının

homojenleşmesi ve ayrışması gibi süreçler bireyleri dış gruba (öteki) ayrımcılık uygulamaya hazır hale getirmektedir (Çuhadar Gürkaynak, 2012, s. 257).

Yaşam alanlarının homojenleşmesi ile bağlantılı olarak Bichi, yapmış olduğu nitel araştırmada, kentsel mekânın organizasyonu ve kullanımının sosyal mesafeyi arttırdığını, dolayısıyla sosyal mesafenin bir göstergesi haline geldiğini ifade etmektedir (Bichi, 2008, s. 492). Bu bağlamda, kentsel mekânın ayrışmasının sosyal mesafenin artmasının hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirmek mümkündür.

Üçüncü bir konu ise sosyal bağlamın sadece temas tercihlerini değil, aynı zamanda etnik hiyerarşi tercihlerini de düzenlediğidir (Verkuyten ve Kinket, 2000, s. 83). Hollanda, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği'nde⁷ yapılmış araştırmalar, aynı etnik veya ulusal gruba mensup katılımcıların, etnik dış gruplara yönelik tercihleri konusunda hemfikir olduklarını ortaya çıkarmıştır (Hagendoorn, 1995, s. 224).

Dördüncü bir konu ise, farklı dış gruplara yönelik sosyal mesafeye ilişkin bir hiyerarşinin söz konusu olmasıdır. Örneğin, farklı azınlık grupların değişen derecelerde sosyal kabul edilebilirlikten yararlanmaları mümkündür. Bu bağlamda bazı etnik grupların diğerlerinden daha büyük bir sosyal mesafede tutulması söz konusu olabilmektedir (Verkuyten ve Kinket, 2000, s. 75-76). Hagendoorn (1995) bu durumu, kümülatif bir karaktere sahip olduğu için, "etnik hiyerarşi" olarak adlandırır. Ona göre, Hollandalılar açısından sıralamanın daha alt kısmında yer alan Endonezyalıların reddedilmesi, diğer grupların reddini zorunlu kılmamaktadır. Bununla birlikte, daha üst sıralarda yer alan İspanyolların reddi Endonezyalıların reddini de beraberinde getirmektedir. Bununla bağlantılı dikkat çekici bir konu da ABD'de son 50 yılda dikkate değer ölçüde istikrarlı kalan bir örüntünün söz konusu olmasıdır. Burada, beyazlar en çok tercih edilen grupken, bunu sırasıyla, Asyalılar, Hispanikler ve Afrikalı-Amerikalılar takip etmektedir (Verkuyten ve Kinket, 2000, s. 76).

---

⁷ Atıfta bulunulan araştırma Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği henüz dağılmadan önce gerçekleştirilmiştir.

Değınilmesi gereken bir diğler konu da ‘güç ve iktidar’ vurgusudur. Yazarlar gücün kişilerarası ilişkilerde asimetrik sosyal mesafe yarattığını, dolayısıyla düşük ve yüksek güçlü bireyler arasında yakın veya uzak hissetmekle doğrudan ilişkili bazı farklılıkların ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, yüksek güçteki bireyin düşük güçteki bireye göre daha öznel bir duygu hissetmesi ve daha fazla sosyal mesafe koyması söz konusu olabilmektedir (Magee ve Smith, 2013, s. 159-163).

Son olarak, sosyal mesafe bağlamında dikkat çeken bir konu da çoğunluk ya da iktidar sahibi grupların yanı sıra azınlık gruplarının da kimi zaman diğler gruplara sosyal mesafe koyduğu ve bu grupları reddettiğidir. Örneğın, Netting (1991 akt. Motoko vd., 1996, s. 18) Kanada'daki Çinli göçmenlerin Kanadalıların toplumsal kabulünü almak yerine Beyazlar ve diğler grupları reddetme eğiliminde olduklarını bildirmiştir. Bu bağlamda Verkuyten ve Kinket (2000, s. 77) sayısal bir azınlık söz konusu olduğunda dış grupların kişinin statüsü ve sosyal kimliğı için bir tehdit olarak değlerlendirilebildiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, azınlık gruplarının yerel topluma ilişkin reddini, kültürlerini ve kimliklerini koruma bağlamında bir savunma mekanizması olarak ele almak mümkündür. Buna ek olarak, sosyal mesafe dinamiklerinin çoğunluk-azınlık ayrımcılığının yanı sıra azınlık-azınlık ayrımcılığın da üreten bir nitelik taşıdığı ayrıca görülmektedir (Fossett, 2006, s. 251).

Sonuç olarak, gruplararası sosyal mesafenin düzeyi, bir dış grubun üyesi ile etkileşimde belirli bir yakınlık derecesinin kabulü ya da reddini doğurur. Mesafenin fazla olması grupların birbirini reddetmesine, ayrımcılık, dışlama, şiddet, grup içi kayırmacılık, iktidarın kötü amaçlarla kullanımı gibi olumsuz süreçlerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, gruplararası sosyal mesafenin anlaşılması ve söz konusu mesafelerin azaltılması, toplumsal uyumun sağlanması noktasında önemli bir yere sahiptir.

1.1.2.3. Sosyal sermaye

Sosyal sermaye (social capital) kavramı iktisat, sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarından doğmuştur (Lochner vd., 1999, s. 259; Polat, 2015, s. 1240). Kavramın ilk kullanımına ilişkin farklı referans noktaları bulunmakla birlikte (Flores-Yeffal, 2015, s. 411; Portes,

1998, s. 2; Türk, 2015, s. 130), günümüzdeki kullanımına yakın anlamda 1916 yılında Amerikalı Reformist L. J. Hanifan tarafından kullanıldığı görülmektedir (Türk, 2015, s. 130). Hanifan, sosyal sermaye kavramıyla, bir toplum ya da topluluğun, ortak bir ruh ve ortak eylemler yoluyla inşa edilmesini kast ettiğini belirtmiştir (Polat, 2012, s. 10).

Başlangıçta sosyal sermaye kavramı daha çok iktisadi karşılığı düşünülerek ele alınmıştır (Yarcı, 2011, s. 127). Bir ekonomist olan Glenn C. Loury (1977) tarafından 1977 yılında kaleme alınan 'İrk Temelli Gelir Farklılıklarına Dair Dinamik Bir Teori (A Dynamic Theory of Racial Income Differences)' isimli metin kavramın iktisadi arka planını ele alan yazarlar için ilk referans noktalarından biridir (Flores-Yeffal, 2015, s. 411). Bununla birlikte, kavramın teorik olarak geliştirilmesinde, çağdaş ekonomik ve politik tartışmalarda yaygınlaşmasında ise Bourdieu (1986), Coleman (1988) ve Putnam (1993a) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar etkili olmuştur (Flores-Yeffal, 2015, s. 411; Forrest ve Kearns, 2001, s. 2137).

Günümüzde, sosyal sermaye kavramı, bireylerin belirli başarılar elde etmesinde ve toplumların sosyo-ekonomik kalkınmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar (Türk, 2015, s. 129). Genel manasıyla, insanların kolektif biçimde hareket etmelerini sağlayan norm ve ağlar olarak tanımlanır (Woolcock ve Narayan, 2000, s. 225). Sosyal ilişkiler sonucu ortaya çıkan güven, işbirliği, karşılıklı bağımlılık gibi kavramlarla ilişkili olarak ele alınır (Türk, 2015, s. 129).

Çalışmanın bu bölümünde sosyal sermaye kavramı genel hatlarıyla açıklanacak, kavrama ilişkin Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın tartışmalarına yer verilecektir. Sonrasında bağlayıcı (bonding), köprü kuran (bridging) ve iktidar bağı kuran (linking) sosyal sermaye arasındaki farklılıklar ele alınacaktır. Ardından göç süreçleriyle bağlantılı olarak sosyal sermaye kavramı tartışmaya açılacaktır.

1.1.2.3.1. Sosyal sermaye kavramı

‘Sermaye’, net varlıklara ve kaynaklara işaret eder (Cote, 2005, s. 225) ve üç temel biçimde kendini gösterir: Ekonomik sermaye (menkul varlıklar, hisse senedi vb.), kültürel sermaye (eğitim vb.) ve sosyal sermaye⁸ (Bourdieu, 1986, s. 47).

Birçok yazarın kavramla ilgili ortak noktası, ilişki kaynaklarının sosyal ilişkilerin yürütülmesine yardımcı olduğudur. Bununla birlikte, sosyal sermayenin tek boyutlu bir kavram olmadığı vurgulanmıştır (Putnam, 2000a, s. 224). Alanyazında farklı yazarlar sosyal sermayenin farklı yönlerine odaklansalar da (Nahapiet ve Ghoshal, 1998, s. 243), kavramın daha çok gruplar, ağlar, karşılıklılık normları ve güven açısından tanımlandığı görülmektedir (Grootaer vd., 2004, s. 3).

Sosyal sermaye kavramı birey ve toplumların, ortak sorunları önlemek veya çözüme kavuşturabilmek için kullandıkları sosyal ilişkilerin yapısına özgü nitelikleri ve kaynakları ifade eder (Polat, 2015, s. 1240). Burada temel fikir, bir bireyin ailesinin, arkadaşlarının ve tanıdıklarının bir kriz durumunda başvurabilecekleri, kendi faydaları doğrultusunda yararlanabilecekleri ve hatta maddi kazanç sağlama konusunda destek alabilecekleri önemli birer varlık, kaynak oluşturmalarıdır (Woolcock ve Narayan, 2000, s. 226). Söz konusu ilişki içerisinde birey için iyi olan şey aynı zamanda grup için de iyidir (Woolcock ve Narayan, 2000, s. 226). Bu durum ise karşılıklılık normlarını sosyal sermayenin önemli bir boyutu olarak ön plana çıkarmaktadır. Yani, sosyal sermaye kavramı, bir boyutuyla, bir topluluğun ya da grubun kendi içerisindeki güveni ve karşılıklılık normları gibi kaynaklarını tanımlamak için geliştirilmiştir (Berkman, 2000, s. 12).

Sosyal sermaye, fiziki ve beşerî sermaye kavramlarına benzer biçimde karşılıklı fayda için eşgüdümü ve iş birliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve güven gibi sosyal örgütlerin belirli

---

⁸ Bazı kaynaklarda ekonomik sermaye yerine fiziksel sermaye, kültürel sermaye yerine beşerî sermaye ifadeleri kullanılmaktadır.

yönlerine işaret eder. Sosyal sermaye aynı zamanda fiziki ve beşeri sermayeye yatırımın faydalarını arttırır (Putnam, 1993a, s. 35).

Sosyal sermaye kavramı sosyalliğin olumlu sonuçlarına dikkat çekmekte ve parasal olmayan bu olumlu sonuçların önemli güç ve etki kaynakları olabileceğini göstermektedir (Portes, 1998, s. 2). Bu bağlamda, sosyal sermayeye verilen önemin artmasının, mikro ve makro düzeylerde ekonomik verimliliğe katkı sağladığı düşünülmektedir (Tatlı, 2013a, s. 89). Aynı zamanda sosyal sermayenin etkin işleyen kurumsal yapıları, nitelikli sağlık hizmetlerini, düşük suç işleme oranlarını ve yüksek eğitim düzeylerini meydana getirdiği görülmektedir (Büyükelikmen, 2015, s. 45).

Eğitim, ekonomi ve sağlık gibi önemli noktalara dokunabilen sosyal sermayenin gücü biraz da ‘dönüştürülebilir (convertibility)’ olma özelliğinden gelir. Yani, bireyler sosyal sermayelerini diğer sermaye biçimlerine, özellikle de finansal, ekonomik kaynaklara dönüştürebilirler. Bireyler, kişilerarası ağlara ve sosyal kurumlara üye olarak sosyal sermayeye erişebilir ve daha sonra onu toplumdaki konumlarını iyileştirmek ya da sürdürmek için diğer sermaye biçimlerine dönüştürebilirler (Palloni vd., 2001, s. 1263-1264). İş bağlantılarının işgücü piyasası sonuçlarını etkilemesi⁹ gibi (Mouw, 2003, s. 871).

Öncü teorisyenleri olarak kabul edilen Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın çalışmaları sosyal sermayenin biçimi ve işlevi hakkında yaygın bir ilgi ve tartışma başlatmıştır (Ryan, 2011, s. 709). Dolayısıyla, her birinin görüşlerinin ve kavrama katkılarının ayrı ayrı ele alınmasının kavramın daha iyi anlaşılması adına faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.1.2.3.1.1. Bourdieu

Fransız sosyolog Bourdieu, sosyal sermayenin özelliklerini sistematik olarak analiz eden ilk yazarlardan biridir (Narayan ve Cassidy, 2001, s. 59). Bourdieu (1986) sermaye kavramını ‘Sermaye Biçimleri (The Forms of Capital)’ adlı metninde ekonomik, kültürel ve sosyal

---

⁹ Elbette etki, söz konusu bağlantılar aracılığıyla erişilebilen kaynaklara bağlıdır.

sermaye olmak üzere üç farklı biçimde ele almıştır. Ekonomik sermaye, anında ve doğrudan paraya dönüştürülebilir ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaşmıştır. İkincisi olan kültürel sermaye, belirli koşullar altında ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ve eğitim nitelikleri biçiminde kurumsallaştırabilir. Üçüncüsü olan sosyal sermaye ise yine; belirli koşullarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ve bir unvan (a title of nobility) şeklinde kurumsallaştırılabilen sosyal yükümlülüklerden ('bağlantılar') oluşur (Bourdieu, 1986, s. 47).

Fransız yazar için, sosyal sermaye, ilişki ağlarında içkin olan ve diğer sermaye biçimlerine (ekonomik ve kültürel) dönüştürülebilir bireylerin ve ailelerin kaynağıdır (Portes ve Vickstrom, 2011, s. 462). Bourdieu için sosyal sermayenin iki temel unsuru sosyal ilişkiler ve mevcut kaynaklardır. Bireylerin, dâhil olduğu grupların sahip olduğu mevcut kaynaklara sosyal ilişkiler vasıtasıyla erişme imkânı vardır (Tatlı, 2013b, s. 50).

Bourdieu'nün kavramı ele alışı, sosyal ilişkiler ve kaynaklar arasındaki ilişki dolayısıyla faydacı bir nitelik taşır. Yazarın ifadesiyle, 'bir gruba üyelikten doğan fayda, söz konusu faydayı mümkün kılan dayanışmanın temelidir' (Bourdieu, 1986, s. 51). Başka bir ifadeyle, ilişkiler ağı Bourdieu (1986, s. 52) için kısa ya da uzun vadede doğrudan kullanılabilen sosyal ilişkileri bilinçli ya da bilinçsiz olarak kurmaya ya da yeniden üretmeye yönelik, bireysel ya da kolektif yatırım stratejilerinin ürünüdür.

Önemli bir husus da, daha fazla kaynak ve bilgiye sahip olan bireylerle kurulan sosyal ağların daha etkili olacağı vurgusudur (Ryan, 2011, s. 711). Bourdieu'ya göre, sosyal ağların toplumda daima yenilenmesi ve üretilmesi toplumsal eşitsizliğin oluşturulması ve onun devamı noktasında önemli bir özelliktir (Yarcı, 2011, s. 132). Fransız yazar, sosyal hiyerarşi üzerinde durur ve sosyal sermayenin elit, güçlü kesim için var olduğunu ifade eder (Büyükelikmen, 2015, s. 47-48). Kavramı pratikte ezilmişlere karanlık, ayrıcalıklılara aydınlık bir olgu olarak ele alır (Yarcı, 2011, s. 133). Yani Bourdieu, bir yönüyle sosyal sermaye kavramını sosyal sınıfın oluşumunu ve toplumsal olarak yeniden üretilen eşitsizlikleri anlamak için kullanmıştır (Polat, 2015, s. 1240).

1.1.2.3.1.2. Coleman

Sosyal sermayenin beşeri sermaye üretme ve eğitim çıktıları üzerindeki rolü ile ilgilenen sosyolog James Coleman (Narayan ve Cassidy, 2001, s. 59), sosyal sermaye kavramını eğitimde çocukların başarı düzeyleri ve sosyal eşitsizlikler üzerine yaptığı çalışmalarla geliştirmiştir (Polat, 2012, s. 14). Coleman (1988), avantaj ve dezavantaj vurguları ile çocukların okul başarısını sosyal sermayenin varlığıyla ilişkilendirmiştir (Büyükilikmen, 2015, s. 47-48; Türk, 2015, s. 127). Coleman (1988, s. 118) için sosyal sermaye; finansal sermaye, fiziki sermaye ve beşerî sermaye kavramlarına paralel özellikler taşır ancak diğer sermaye biçimlerinden farklı olarak sosyal sermaye insanlar arasındaki ilişkilerde somutlaşır.

Coleman sosyal sermayeyi, aile, arkadaş veya topluluk üyeleri arasında sosyal ağların ve sosyal destek sistemlerinin bir yan ürünü olan doğrudan veya dolaylı kaynaklar olarak açıklar (Hawkins ve Maurer, 2010, s. 1778). Yazar, birbirini destekleyen topluluk üyeleri arasındaki karşılıklı bilgi alışverişi ve sosyal bağlara atıfta bulunmak için ‘kapanım (closure)’ terimini kullanır (Portes ve Vickstrom, 2011, s. 462).

Sosyal sermaye bağlamında Coleman’ı, Bourdieu’dan ayıran iki temel noktadan söz edilebilir. Birincisi, Coleman sosyal sermayenin Bourdieu’nun vurguladığı biçimiyle elitlerin iktidarına ve güçlü kesimin yararına katkısını kabul etmiş ancak Bourdieu’dan farklı olarak yoksullara ve dışlanmış topluluklara da ciddi yararlar sağladığını görebilmiştir (Büyükilikmen, 2015, s. 47-48; Polat, 2012, s. 14). İkincisi, Coleman sosyal grupları, örgütleri ve topluluklar arası ilişkileri incelemelerine dâhil etmiş ve bu yönüyle sosyal sermayeyi bir ölçüde toplumsal boyuta taşımıştır (Tatlı, 2013b, s. 51-53).

1.1.2.3.1.3. Putnam

Kavramsal farklılıklara rağmen, Bourdieu ve Coleman’ın sosyal sermaye terimini kullanımları benzer tanımlara götürür. Her ikisi de kavramı ilişki ağlarına dayandırmış, bireyler ve aileler açısından bu ağların özelliklerine odaklanmıştır. Putnam ise kavramı çok

daha büyük bir sosyal alanın içine çekmiştir. Ampirik odak, bireyler ve aileleri çevreleyen ilişki çemberinden, nüfusun bir bütün olarak özelliklerine doğru değişim göstermiştir (Portes ve Vickstrom, 2011, s. 462). Sosyal sermayeyi, yararlanıcıların özel mülkiyeti olarak değil, bir kamu yararı olarak değerlendirmiştir (Putnam, 1993b, s. 38).

İtalya’da (Putnam, 1993a) ve Amerika’da (Putnam, 1995, 2000a) yapmış olduğu çalışmalar Putnam’ın sosyal sermaye kavramının gelişimine temel oluşturmuştur. Sosyal sermayeyi toplumsal boyutuyla ele alan Putnam (Polat, 2015, s. 1240), İtalya’da yapmış olduğu araştırmalar sonucunda sivil katılım ile sosyal sermaye arasında doğru orantı bulunduğunu ifade etmiştir (Tatlı, 2013b, s. 51-53).

Putnam’a göre sosyal sermaye, diğer sosyal faaliyetlerin bir yan ürünü olarak ortaya çıkar (Putnam, 1993b, s. 38). Bu sermaye biçimleri sosyal olarak görünür veya ilişkiyel olmaları açısından somuttur. Bunlar farklı sosyal ve kurumsal alanlara girebilmeyi sağlayan grup üyelikleri ve çeşitli statüleri (yaş, cinsiyet, ırk vb.) içerir. En saf biçimiyle, üyeler arasında koşulsuz güven ve karşılıklılık temelinde oluşturulan ağları niteler (Cote, 2005, s. 225) ve paylaşıldığı sürece var olur (Narayan ve Cassidy, 2001, s. 60).

Putnam çalışmalarında sosyal sermaye ile sosyal yaşamın üç temel özelliğini kasteder: Ağlar (sivil katılım ve sosyal yaşam ağları), normlar (karşılıklılık [reciprocity] ve bağlılık) ve güven (sosyal güven) (Putnam, 1993b, s. 38; 1995, s. 665; 2000a, s. 224-225).

Güven, normlar ve ağlar gibi boyutlarıyla sosyal sermaye, kendini güçlendirici ve kümülatif olma eğilimindedir (Putnam, 1993b, s. 38). Bu özellikler katılımcıların ortak hedeflere ulaşmak için daha etkili bir şekilde birlikte hareket etmelerini sağlar. Sosyal sermaye teorisi, genel olarak, diğer insanlarla daha çok iletişim kurmanın onlara daha çok güvenmeyi ve daha çok güvenmenin de daha çok iletişim kurmayı beraberinde getireceğini varsayar (Putnam, 1995, s. 664-665).

Sivil katılım ağları genelleştirilmiş karşılıklılık normlarını güçlendirir. Böylece bireyler gelecekte yapılan iyiliğin geri döneceği beklentisiyle davranış gerçekleştirir. Güven bu sürecin akışını kolaylaştırır. Sivil katılım ağları aynı zamanda koordinasyon ve iletişimi

kolaylaştırarak diğer bireylerin güvenilirliği konusunda bilgi edimini kolaylaştırır. Başarıyla sonuçlanan her iş birliği girişimi de yeni bağlantılar ve güven inşa eder. Bu bağlantılar ve güven duygusu ise gelecekte gerçekleşebilecek ilgisiz konularda dahi işbirliğini kolaylaştırıcı nitelik taşır (Putnam, 1993b, s. 36-37). Yani sivil katılım ağları, gelecekteki iş birliğini bir anlamda geçmiş başarıya dayandırır.

Sosyal sermayenin sınırlarını çizerken, Putnam onu fiziksel (örneğin maddi ürünler) ve beşerî sermayeden (eğitim gibi) ayırır. Diğer sosyal sermaye teorisyenleri gibi sosyal ilişkilerin ve ağların değerini kabul eder. Bununla birlikte, sosyal sermayenin her zaman olumlu değer sağlamadığını da ifade eder (Fernandez ve Nichols, 2002, s. 104). Yani, sosyal sermayenin olumlu ve olumsuz yönlerine dikkat çeker.

Portes (1998), olumlu ve olumsuz sosyal sermaye arasındaki ayrımı yapan ilk kişidir (Nannestad vd., 2008, s. 611). Sosyal sermayenin her iki yolu da kestiğini ve olumsuz iş birliği ağı türlerinin de mevcut olduğunu ifade etmektedir. Portes (1998, s. 15-17) çeşitli çalışmalardan yararlanarak sosyal sermayenin en az dört olumsuz sonucu olduğunu ifade etmektedir: Diğer grupların dışlanması, grup üyeliğinin abartılması, bireysel özgürlüklerin kısıtlanması, alt düzeye yönelik normlar (downward leveling norms).

Birincisi, diğer grupların dışlanmasıdır. Buna göre, bir grubun üyelerine fayda sağlayan aynı güçlü bağların, genellikle diğer grupların erişimini engellediği ifade edilir (Portes, 1998, s. 15-17). En kötü senaryoda, bu tür tecritçi stratejiler, içerideki ve dışarıdaki gruplar ("biz" ve "onlar") arasındaki sembolik şiddet ile sonuçlanır (Nannestad vd., 2008, s. 612).

Birinciyle bağlantılı olan ikinci bir olumsuzluk grup üyeliğinin abartılmasıdır. Belirli koşullar altında, grup veya topluluğun kapalılığı meslek girişimlerindeki başarıyı engeller. Üçüncü olumsuzluk bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasıdır. Bu noktada, topluluk ya da grup katılımı, grup içi uyum taleplerini beraberinde getirir. Dolayısıyla, sosyal kontrol düzeyi yüksektir ve bireysel özgürlükler sınırlanabilir. Bu da uyum taleplerini karşıla(ya)mayan bireylerin dışlanmasına sebep olabilir. Dördüncü ve son olumsuzluk ise alt düzeye yönelik normlar (downward leveling norms) olarak ifade edilmektedir. Grup dayanışmasının, ana

akım topluma ya da dış gruba karşı muhalif bir deneyimle desteklendiği durumlarda ortaya çıkar (Portes, 1998, s. 15-17).

Putnam (2000b, s. 23) sosyal sermayeyi açıklarken, süreci ve yukarıda bahsedilen olumsuzlukları anlamayı kolaylaştıracak bir ayrıma gider. ‘Bağlayıcı soysal sermaye’ (bonding social capital) ve ‘köprü kuran sosyal sermaye’ (bridging social capital) olmak üzere sosyal sermayenin iki biçimini açıklar. Putnam, bağlayıcı sosyal sermayenin sıkı örülmüş, içeriye bakan bir nitelik taşıdığını ve bireyin yaşamında ‘idare etmek (getting by)’ için önemli olduğunu ifade eder. Bununla birlikte, dışarıya dönük köprü bağlantılarının ise ‘ileriye gitmek(getting ahead)’ için önemli olduğunu savunur (Ryan, 2011, s. 710).

1.1.2.3.1.4. Bağlayıcı (bonding), köprü kuran (bridging) ve iktidar bağı kuran (linking) sosyal sermaye ayrımı

Putnam ayrıca sosyal sermayenin sonuçlarıyla ilgilenmiştir. Bu süreçte, Granovetter’in “güçlü ve zayıf bağlar” ayrımından faydalanır. Granovetter, bireyin kendi iç çemberindeki insanlarla kurduğu bağı güçlü, dış çemberindeki insanlarla kurduğu bağı ise zayıf olarak niteler. Bununla birlikte, kendi iç çemberinin dışındaki bireylerle iletişim kurmasını sağlayan zayıf bağların daha değerli olduğunu öne sürer (Granovetter, 1973, s. 1377-1378; 1983, s. 220-227). Bu ayrımdan yola çıkan Putnam, bağlayıcı (bonding) sosyal sermaye¹⁰ ve köprü kuran (bridging) sosyal sermaye biçiminde ikili bir sınıflandırmaya gider (Fernandez ve Nichols, 2002, s. 105).

Bağlayıcı (bonding) sosyal sermaye, akrabalık bağları, aile çevresi, komşular, iş arkadaşları gibi güven ve karşılıklılığın yakın ve kişisel şekillerini temsil eder (Büyükilikmen, 2015, s. 46-47). İçeride dönük ve genellikle toplumsal olarak homojen olan insanlar arasında oluşan bağlardır. Bu düzeyde, grup içerisindeki bireyler için sosyal ve psikolojik destek söz

---

¹⁰ Bağlayıcı (bonding) sosyal sermaye, bazı kaynaklarda (Büyükilikmen, 2015, s. 46-47) topluluk içi sosyal sermaye olarak anılır. Benzer şekilde köprü kuran (bridging) sosyal sermaye de topluluk dışı sosyal sermaye olarak anılabilmektedir.

konusudur. Diğer taraftan, köprü kuran (bridging) sosyal sermaye ise, insanları kendi iç çemberlerinin dışında olan sosyal dünyalara ve kaynaklara bağlar. Farklı ilgi alanları ve sosyal geçmişe sahip insanlar arasında gelişir (Fernandez ve Nichols, 2002, s. 105).

Putnam insanların bazı boyutlar (din gibi) üzerinden bağlayıcı sosyal sermaye kurduklarını, bazı boyutlar üzerindense (sosyoekonomik farklılıklar) köprü kuran sosyal sermaye kurduklarını belirtir. Putnam'a göre, bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermaye ayrımı sosyal ağları kesin hatlarla bölmez. Daha çok sosyal ağlar için az ya da çok olarak ifade edebileceğimiz boyutları oluşturur (Putnam, 2000b, s. 23).

Köprü kuran sosyal sermaye, etnik köken, din ve sosyo-ekonomik durumdaki heterojen farklılıkları aşan ortak çıkarılara dayalı gönüllü dernekler ve yatay bağlarla inşa edilir. Farklı sosyal ayrışmalara karşı insanları sarmalar. Diğer taraftan bağlayıcı sosyal sermaye homojenlik üzerine kurulu özel sosyal bağları ifade eder. Özel kimlikleri ve homojen grupları güçlendirmeye yöneliktir (Putnam, 1993b; 2000b, s. 22). Kısacası, köprü kuran sosyal sermaye bireyi daha geniş toplumsal yapıya bağlarken, bağlayıcı sosyal sermaye ise bir bireyi kendi dar sosyal grubuna sıkı sıkıya bağlar (Nannestad vd., 2008, s. 607). Dolayısıyla, köprü kuran sosyal sermaye sosyal uyumun sağlanması açısından daha değerli kabul edilir (Cheong vd., 2007, s. 29). Putnam, bağlayıcı sosyal sermayenin, bireyin veya küçük grubun kendi çıkarına yararlı olduğunu, köprü kuran sosyal sermayenin ise, bir ulus olarak kolektif bir kimlik inşa etmek için gerekli olduğunu öne sürmektedir (Fernandez ve Nichols, 2002, s. 105)

Köprü kuran sosyal sermaye, bir yönüyle, gruplararası ayrışmaları aşan (trancends) ağ iş birliği olarak açıklanabilirken, bağlayıcı sosyal sermaye doğası gereği paylaşılmaz ve gruba özgüdür. Her ikisi de güvene dayalıdır ancak köprü kuran sosyal sermaye genel güvene dayalıyken (yabancı insanlara veya topluma duyulan güven), bağlayıcı sosyal sermaye ise somut güvene dayalıdır (tanıdığınız insanlara güven duymak gibi [concrete trust]) (Nannestad vd., 2008, s. 610).

Bazı yazarlar bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermaye arasındaki ayrımın etnik farklılıkları içeren çalışmalarda önem arz ettiğini ifade ederler (Cheong vd., 2007, s. 29; Fernandez ve

Nichols, 2002, s. 105). Özellikle azınlık olan etnik gruplar daha geniş toplumla bütünleşme yerine kendi küçük topluluklarına fazlasıyla bağlanabilir (Cheong vd., 2007, s. 29). Belirtildiği gibi, bağlayıcı sosyal sermaye ‘bize benzeyen insanlarla’ kurulan yakın bağları içerirken, köprü kuran sosyal sermaye bize benzemeyen insanlarla kurulan bağları içerir (Ryan, 2011, s. 707). Bu bağlamda, her ne kadar, genellikle olumlu dışsallıklar yaratsa da, fazlasıyla kapalı bir grup halini almış aşırı biçimdeki bağlayıcı sosyal sermaye mafyalaşma, El-Kaide, KKK (Ku Klux Klan)¹¹ gibi olumsuz toplumsal sonuçlar doğurabilir (Nannestad vd., 2008, s. 610).

Bağlayıcı sosyal sermayenin olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurabileceğini dikkate alan Nannestad vd. (2008, s. 610) bağlayıcı sosyal sermayeyi olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayırır ve üç çeşit sosyal sermayeden söz eder: Olumlu bağlayıcı sosyal sermaye, olumsuz bağlayıcı sosyal sermaye ve köprü kuran sosyal sermaye. Yazarlar olumsuz bağlayıcı sosyal sermayenin yarattığı toplumsal risklere karşın, olumlu bağlayıcı sosyal sermayenin gönüllü gruplara katılım yoluyla köprü kuran sosyal sermayeyi de olumlu etkileyeceğini ifade ederler.

Bazı yazarlar ‘iktidar bağı kuran (linking)’ sosyal sermayeyi, Putnam’ın bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermaye ayrımına ek olarak önermişlerdir (Szreter ve Woolcock, 2004, s. 655; Woolcock, 2001, s. 72; Woolcock ve Narayan, 2000). Kavramı toplumdaki güç ve otorite odaklarıyla etkileşime giren insanlar arasındaki güven ağları ve saygı normları olarak tanımlayabiliriz (Szreter ve Woolcock, 2004, s. 654-655). Bu boyut, kamu ya da özel kurumların temsilcileri gibi yetki sahibi bireylerle olan bağları ifade eder. Köprü kuran sosyal sermaye yatay özellik taşıırken (eşit sosyal statüdeki bireylerle kurulur), iktidar bağı kuran sosyal sermaye daha dikeydir. İktidar bağı kuran sosyal sermaye bireylerin kilit konumdaki politik kaynaklarla ve ekonomik kurumlarla iletişim kurmasını sağlar (Grootaer vd., 2004, s. 4; Woolcock ve Narayan, 2000).

---

¹¹ ABD’de 19. yüzyılda kurulan ve beyazların üstün olduğunu iddia eden göçmen karşıtı, ırkçı bir gizli örgüt.

İktidar bağı kuran sosyal sermaye, yeni göç etmiş bireylerin resmi kaynaklara erişmeleri ve vatandaşlığa kabulü için ihtiyaç duyulan politikaların uygulamaya konulması açısından önem taşır (Cheong vd., 2007, s. 29-30).

Latin Amerika'da yapılan çalışmalar, yerel topluluklardaki topluluk dayanışmasının (bağlayıcı sosyal sermaye) yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, söz konusu grupların topluluk içinde veya dışında güç ve iktidar sahibi bireylerle çok az bağlantıya sahip olmaları halinde mevcut topluluk dayanışmasının yoksulluğu aşma konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. Köprü kuran ve iktidar bağı kuran sosyal sermayenin yokluğu bu bireyler için kamusal kaynak ve hizmetlerin sınırlı olmasına sebep olmaktadır. Burada, yoksul topluluklara sınırlı olarak sunulan kamusal kaynak ve hizmetlerin karşılanmayan boyutlarının ise bağlayıcı sosyal sermayeden yararlanılarak karşılandığı görülmektedir (Narayan ve Cassidy, 2001, s. 60).

1.1.2.3.2. Göç ve sosyal sermaye

Coleman ve Putnam göç sürecini hem göçmen aileler hem de geride bıraktıkları topluluklar için sosyal sermayenin azalmasıyla ilişkilendirir. Diğer taraftan uluslararası göç, etnisite ve milliyetçilik bağlamında çalışan akademisyenler, göç sürecini sosyal sermayenin yitirilmesiyle veya azalmasıyla değil, yeni biçimlerde yeniden üretilmesiyle açıklarlar (Evergeti ve Zontini, 2006, s. 1030-1031). Bu araştırmacılar uluslararası göçmenlerin, hedef ya da menşe ülkesindeki daha önce göç etmiş bireylerle kişisel temaslarının bir sonucu olarak elde ettikleri maddi veya manevi faydalara değinmek için sosyal sermaye kavramını kullanırlar (Flores-Yeffal, 2015, s. 411).

Bazı yazarlar, istemeden göç etmiş, zorla yerinden edilmiş, toplumlarından ve destek ağlarından koparılmış mültecilerin bile sosyal sermayelerinden faydalandıklarını, dolayısıyla 'sosyal sermayeci' olarak adlandırılacaklarını ifade ederler. Bu bağlamda, bireylerin etnik kökenlerini yeni çevrelerine hızla uyum sağlamak ve geçim kaynaklarını yeniden yapılandırmak için kullandıklarını belirtirler (Loizos, 2000, s. 130-132).

Lesage ve Ha'nın çalışmaları da sosyal sermayenin mekâna bağı olmayan özellikler sergilediğini, göçmenlerin göç süreçlerinde sosyal sermayelerini (yazarların ifadesiyle 'bowling toplarını') belli bir ölçüde gittikleri yerlere beraberlerinde götürdüklerini göstermektedir. Bununla birlikte araştırmalar, istatistiksel olarak iç göçün il düzeyinde sosyal sermaye üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, dış göçün ise olumsuz bir etkiye yani sosyal sermayenin kaybına sahip olduğunu göstermektedir (Lesage ve Ha, 2012, s. 23-24). Dolayısıyla, göçmenlerin ulus-ötesi faaliyetlerini sürdürebilmeleri için dayanışma süreçleri ve sosyal ağlar büyük önem taşımaktadır (Portes vd., 1999, s. 217-218).

Etnisite, ailevi, ulusal ve ulus-ötesi ağların yeniden üretilmesinde önemli bir bileşendir (Evergeti ve Zontini, 2006, s. 1026). Benzer şekilde din, sosyal sermayenin değişiminde önemli bir rol oynar. Kültürlerin içine gömülü olan bu değerler, göçmenlerin gittikleri hedef ülkelerde de korunur ve sosyal sermayenin işlev göstermesine katkı sağlar (Flores-Yeffal, 2015, s. 412).

Göç alanındaki sosyal ağların önemi, on yıllar boyunca sayısız akademisyen tarafından tartışılmıştır (Ryan, 2011, s. 707). Özellikle, ilk defa göç etmiş bireylerin çoğu, yasal statülerinden bağımsız olarak çeşitli bilgi ve desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu noktada, nereye gidecekleri, ne söyleyecekleri, ne getirecekleri, nasıl iş bulacakları, nerede yaşayacakları, sistemin nasıl işlediği gibi konular önem taşır. Bu bilgi ve desteğe erişilememesi durumunda ise göçmenler konut ve iş bulamama gibi kritik sorunlarla karşı karşıya kalabilirler. Bu noktada göçmenler, göçmen olmayan bireyler ve daha önce göç etmiş bireyler arasındaki ağlar kritik bir konumdadır. Literatürde 'göçmen ağları' olarak adlandırılan süreç bu bireyleri akrabalık, arkadaşlık ve aynı kökten gelen topluluk ilişkileri aracılığıyla birbiriyle bağlantılandırır (Flores-Yeffal, 2015, s. 413).

Sosyal bağlar, bireylerin hedef ülkedeki iş olanaklarından haberdar olmasını, dolayısıyla hedef ülkede iş bulup bulamayacağını önceden bilmesini de sağlar (Flores-Yeffal, 2015, s. 413). Dolayısıyla bu ağlar, göçün maliyetini ve risklerini azaltır, bilgi aktarımı sağlar, gelecekteki potansiyel gelir akışını artırır, göç sürecinden beklenen getirileri ise artırır niteliktedir. Bu yönüyle uluslararası göç sürecini kolaylaştırır ve göç ihtimalini de arttırırlar

(Palloni vd., 2001, s. 1263-1264). Sıkı güven ve karşılıklılık bağları çerçevesinde sosyal sermaye kaynakları olarak kabul edilen bu ağlar göçmenlerin hedef toplumda karşılaşabilecekleri dezavantajlara karşı bir denge oluştururlar (Ryan, 2011, s. 707). Söz konusu sosyal ağları tanımlamak için Flores-Yeffal (2015, s. 412) göç-güven ağları (Migration-Trust Networks) kavramını geliştirmiştir. Yazar, göç-güven ağlarının yardım ve dayanışma sürecini kolaylaştıran güvene dayalı bir sistem olduğunu ifade etmektedir.

Menşee ülkedeiken göç sürecinin faydalarını gören bireyler benzer sebeplerle ülke dışına göç etmeye karar verebilirler (Flores-Yeffal, 2015, s. 411). Bu bireyler de benzer şekilde göç sürecini kolaylaştırmak için bağlantılarını ve sosyal ağları kullanırlar. Dolayısıyla, mevcut göçmenlerle bağlantılı olan bireylerin (ceteris paribus¹²) göç etme olasılığının daha yüksek olduğu ifade edilir (Palloni vd., 2001, s. 1264).

Uluslararası göçmenler arasındaki dayanışmanın grubun geri kalan üyelerinden gelen bir dizi beklentiyi doğurduğu ifade edilmektedir (Tilly, 2007, s. 5). Bu süreçte grup üyeleri herhangi bir eylem veya kararın yalnızca bireyi değil, grubun tüm üyelerini de etkilediği belirli kolektif davranış beklentilerini geliştirir (Flores-Yeffal, 2015, s. 412).

Portes ve Sensenbrenner, uluslararası göçle ve sosyal sermaye ile bağlantılı olan bu davranış beklentilerinin belirli süreçleri beraberinde getirdiğini ifade eder. Bu süreçlerden ilki ‘değerlerin içe atımıdır (value introjection)¹³.’ Mutabakata dayalı olarak kabul edilen inanışlara göre sosyalleşme süreçlerine karşılık gelir. Yani bireylerin, grubun fikir ve düşüncelerine adapte olması ve bu doğrultuda tutumların sergilenmesi anlamı taşır. İkincisi, ‘karşılıklı değişimdir (reciprocity exchange)’. Yüzyüze etkileşimdeki karşılıklılık normlarını niteler. Üçüncüsü ‘sınırlı dayanışmadır (bounded solidarity).’ Kolektif vicdanla sonuçlanan durumsal tepkisel duyarlılıklardır. Dördüncüsü ise ‘uygulanabilir güvendir (enforceable trust)’. Grup üyeliğine bağlı çoğulcu ödüller ve yaptırımları içerir (Portes and Sensenbrenner, 1993: p. 1326).

---

¹² Diğer tüm durumlar sabitken.

¹³ Psikanalizde başkalarının fikir ve düşüncelerine bilinçsizce adapte olunması anlamını taşır (Bkz. Oxford Dictionary, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/introjection>)

Sonuç olarak sosyal sermaye, hedef ülkeye uyum sağlama sürecinde göçmenler için kritik bir öneme sahiptir. Bununla birlikte, göçmenlerin sosyal sermayelerinin daha çok benzerlikler üzerinden (etnisite, din gibi) inşa edildiği ve bağlayıcı (linking) sosyal sermaye niteliğinde olabildiği görülmektedir. Bağlayıcı sosyal sermaye olumlu yönlerinin yanı sıra bireylerin daha kapalı gruplar halinde örgütlenmesine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, göçmenlerin sosyal sermayelerinin, kendilerine benzemeyen grupları da içermesi (köprü kuran [bridging] sosyal sermaye) gruplararası ilişkilerin gelişmesinde ve sosyal uyuma giden yolda önem taşımaktadır. Son tahlilde, sosyal ağlar, güven ve karşılıklılık olmak üzere üç boyutuyla sosyal sermaye, yerel toplum ve göçmenlerin sosyal uyumunda önemli bir bileşendir.

1.1.2.4. Sosyal dışlanma ve ayrımcılık

Ayrımcılık ve sosyal dışlanma kavramları göç sürecinde sosyal uyumun ele alındığı birçok araştırmada sosyal uyum sürecinin açıklanmasına yönelik birer değişken olarak kullanılmışlardır (Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 63; Erdoğan, Kavukçuer, vd., 2017, s. 21; Kaya vd., 2016, s. 5; Şimşek, 2017, s. 21). Araştırmalar ayrımcılığın, genellikle, toplumdaki dışlanma sürecini beraberinde getirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla, ayrımcılık ve dışlanma birbirinden ayrı kavramlar olmakla birlikte, birbiriyle yakından ilişkilidir (Collins, 2003, s. 21; Oxman-Martinez vd., 2012, s. 384).

Gruplararası dışlanma (intergroup exclusion) grup-içi ve grup-dışı farklılaşma ve ayrışma süreçlerinden kaynaklanan ayrımcılığın bir sonucudur. Yani dışlama grup üyeliğine dayanır ve dışlamanın hedefi bir dış grup üyesidir (Hitti vd., 2011, s. 587). Sosyo-ekonomik statü, etnik köken, dini inanç, cinsel kimlik, göçmenlik statüsü ve diğer kategorilere bağlı ayrımcı politikalar gruplararası ayrımcılık bağlamında ele alınabilir. Bu kategorilere dayalı ayrımcı politikaları körükleyen sosyal ve ekonomik uygulamalar, belli grupları sosyal dışlanma tehdidi ile karşı karşıya bırakır (Akkan vd., 2011, s. 23).

Bu bölümde gruplararası ayrımcılık ve sosyal dışlanma kavramları açıklanmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte, araştırma konusu dikkate alınarak, her iki kavramla ilgili olarak gruplararası sosyal süreçlere odaklanılacaktır.

1.1.2.4.1. Ayrımcılık

Ayrımcılık kavramı bu çalışmada sözü geçen diğer birçok kavram gibi karmaşık bir doğaya sahiptir. Ayrımcılık, en basit anlamıyla, başkalarına yönelik zararlı eylemleri içerir (Brown, 2017, s. 269). Gruplararası ayrımcılık ise, iç-grup (kendi grubunun) üyelerine, dış-grup (gruba ait olmayanlardan) üyelerinden daha olumlu davranma eğilimini ifade eder (Cappelletti vd., 2015, s. 2). Gruplararası karşılaşmalarda eşitsiz veya düşmanca muamele olarak tanımlanır (Alanya vd., 2015, s. 2) ve minimal sosyal koşullarda dahi ortaya çıkabilmektedir (Blanz vd., 1995, s. 232).

Ayrımcı davranışlar; sosyal dışlanma, adaletsizce değerlendirme, sözlü hakaret ve fiziksel saldırı gibi geniş bir yelpazedeki birçok eylemi içerebilir. Bireyler, gruplar, topluluklar veya kurumlar tarafından gerçekleştirilebilir (Brown, 2017, s. 269). Araştırmalar, ayrımcı davranışın temelinde dış-grup üyelerinin istisna edilmesinden ziyade iç-grup üyelerinin öncelenmesinin yattığını göstermiştir (Cappelletti vd., 2015, s. 2). Bununla birlikte, gruplararası ayrımcılığın nedenlerini anlamaya yönelik yapılan araştırmalar sosyal bağlamın ve gruplararası deneyimlerin önemine odaklanmıştır. Gruplararası ilişkilerin, kaynak çatışmalarının ve diğer grupla ilgili kalıp yargıların üzerinde durmuşlardır (Pechar ve Kranton, 2017, s. 2-3).

Ayrımcılık bireylerin çeşitli sosyal gruplara üyelikleri nedeniyle ortaya çıkabilir. Bireylerin cinsiyetine, cinsel yönelimine, ırkına, etnik kökenine, anadiline, dini inancına, göçmenlik statüsüne, sosyo-ekonomik statüsüne, fiziksel ve zihinsel becerilerine, kilosuna veya bu çoklu grupların kesişimselliğine dayanabilir (Brown vd., 2011, s. 468-469; Brown, 2017, s. 269).

Etnik kimlik ve göç süreçleriyle bağlantılı olarak konuşulan dil, kimin hangi gruba üye olduğunu gösteren en temel belirleyicilerden biridir (Cappelletti vd., 2015, s. 1). Etnik kimliğe dayalı olarak ortaya çıkan eşitsizlik ve ayrımcılığa bağlı olarak ırklararası ilişkilerde de bozulmalar ortaya çıkabilmektedir (Reitz ve Banerjee, 2007, s. 2).

Geçtiğimiz yüzyılda birçok ülkede etnik azınlıklar temel haklar bağlamında eşit hukuki statü elde etmişlerdir. Bununla birlikte, bu kazanımlar aile varlıkları, nitelikli eğitime erişim, daha iyi istihdam olanakları, fiziksel ve zihinsel sağlık gibi yaşamın önemli alanlarına sınırlı etki göstermiştir. Bununla birlikte, çoğunluk grubun üyeleri bu eşitsizlik ve ayrımcılığı rutin olarak görmezden gelmektedir (Todd vd., 2012, s. 738).

Kontrol bu noktada temel motivasyon olarak kabul edilmektedir. Gruplararası ayrımcılık grup içi üstünlüğün gösterilmesi yoluyla dış grup üzerinde kontrolün elde edilmesinde önemli bir araçtır. Ayrımcılık kontrolü yeniden inşa eder. Dolayısıyla kontrol, gruplar arası ayrımcılıkla ilişkili olarak hem sebep hem de sonuç olarak işlev görebilir (Hunter vd., 2018, s. 2).

Bu noktaya kadar azınlığın ayrımcılık algısı üzerinden değerlendirmede bulunduk. Bununla birlikte alanyazında ‘çoğunluğun tersine ayrımcılık (reverse discrimination) algısı’ olarak anılan bir diğer süreç söz konusudur. Bu süreç, Suriye’den Türkiye’ye göç süreciyle bağlantılı olarak yerel toplumun deneyimleri açısından konuya ışık tutmaktadır.

‘Çoğunluğun tersine ayrımcılık algısı’ ifadesi azınlıkların (Suriye göçü bağlamında göçmenlerin), münhasır (!) çoğunluk haklarına nüfuz etmesi (bu haklardan faydalanmaya başlaması) sonrasında ortaya çıkan gruplararası rekabet veya iç-gruba yönelik tehdit duygularını ifade eder. Kentlerde veya mahallelerde azınlık çoğunluk nüfusunu aştığında, azınlık gruplarının daha iyi okullara, işlere veya konutlara sahip olduğuna dair bir algı ortaya çıktığında gerçekleşir (Alanya vd., 2015, s. 2-3).

Kolektif tehdit düzeyine ilişkin algı arttıkça, çoğunluk grubu sadece daha olumsuz tutum geliştirmekle kalmaz, göçmenlere karşı ayrıca dışlayıcı tepkiler göstermeye başlarlar. Yani bu süreçte tehdit algısı, dışlayıcı tepkiye dönüşür. Etnik rekabet teorisi (ethnic competition

theory) bu tepkileri ‘rekabetçi dışlama (competitive exclusion)’ olarak adlandırır. Rekabetçi dışlama ırksal ayrımcılık, politik mobilizasyon, kolektif boykotlar ve son noktada sınır dışı (bölge dışı) etme ve hatta linç etme yoluyla gerçekleşir (Rink vd., 2008, s. 413).

Azınlığın ve çoğunluğun ayrımcılık algıları gruplararası ilişkilerin iki yüzü olarak karşımıza çıkar. Azınlık açısından bakıldığında algılanan ayrımcılık alt grup statüsüne işaret eder. İkincilleştirilmiş grup pozisyonu, haksız ve düşmanca muamelelerin hedefi olma ihtimallerinin yüksek olduğunu ve bu muamelelerden korunmanın zorluğuna işaret eder. Diğer taraftan, çoğunluk açısından bakıldığında, tersine ayrımcılık algısı olarak anılan şey, ‘tehdit edici (tehditkâr)’ (!) bir azınlığın çoğunluğun baskın pozisyonuna yönelik yarattığı tehdit hissiyatından doğar (Alanya vd., 2015, s. 5).

1.1.2.4.1.1. Algılanan ayrımcılığın sonuçları

Brown (2017, s. 277-281) algılanan ayrımcılığın ortaya çıkardığı sonuçları dört temel başlık altında ele almıştır: Psikolojik sonuçlar, akademik sonuçlar, sosyal sonuçlar ve grup kimliğinin rolü.

Ayrımcılığın psikolojik sonuçları bağlamında Schmitt vd. (2014, s. 937)’nin yaptıkları meta analiz kapsamlı bulgular sunmaktadır. Bu araştırmaya göre algılanan ayrımcılık psikolojik iyilik hali üzerinde bir bütün olarak olumsuz etkiye sahiptir. Algılanan etnik ayrımcılığın psikolojik sonuçları üzerine yapılan diğer araştırmalar benlik saygısında azalma (Fisher vd., 2000, s. 690; Seaton vd., 2008, s. 1294), depresyon (Brody vd., 2006, s. 1179), düşük yaşam memnuniyeti (Seaton vd., 2008, s. 1294), artan kaygı, öfke (Brown vd., 2011, s. 263) ve saldırganlık (Bogart vd., 2013, s. 1078) sonuçlarına ulaşmıştır.

Algılanan ayrımcılık düşük akademik başarı, okul bırakma riski ve eğitimden kopuş, algılanan düşük akademik öz yeterlik, düşük akademik motivasyon, bilime yönelik ilginin azalması gibi olumsuz akademik sonuçlar doğurabilmektedir (Brown vd., 2011, s. 263; Brown, 2017, s. 278-279).

Algılanan ayrımcılığın sosyal sonuçları riskli davranışlarla, olumsuz akran ilişkileriyle (adil olmayan muamele ve düşmanca davranışlar) ve akran ilişkilerinde sosyal yeterliliğin azalmasıyla ilişkilendirilmiştir (Oxman-Martinez vd., 2012, s. 381). Bunlara ek olarak, ayrımcılık deneyiminin bir parçası olan sosyal etkileşimler, gelecekte daha olumsuz sosyal etkileşimlerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu durum ise bireylerin ayrımcılık yapacağını düşündüklerin dış-grup üyelerine karşı önyargılarının artmasına bu dış-grup üyeleriyle temastan kaçınmalarına sebep olabilmektedir. Ek olarak, zorunlu bir temas anında ise kaygının artması sonucunu doğurabilmektedir (Andrighetto vd., 2013, s. 786). Bu yönüyle ayrımcılığın psikolojik sonuçlarıyla da birlikte işlediği görülmektedir. Sonuç olarak, gelecek temasa ilişkin olumsuz beklentiler, temasın olumsuz sonuçlarının daha fazla olması riskini de arttırmaktadır (Brown, 2017, s. 279-280).

Algılanan ayrımcılığın ortaya çıkardığı sonuçlardan sonuncusu grup kimliğinin rolüdür. Çocuklar ve ergenlerin grup kimliği, geniş anlamda, bir sosyal gruba üyelik ile şekillenen “düşünme, algılar, duygular ve davranış” olarak düşünülebilir (Brown, 2017, s. 280). Grup kimliğinin üç temel rolünden söz edilebilir. İlki, grup kimliği algılanan ayrımcılığı şeffaflaştırabilir. Güçlü bir feminist kimliğe sahip kadınların diğer kadınlara göre cinsiyet ayrımcılığını daha fazla algılamaları gibi (Leaper ve Brown, 2008, s. 686). İkincisi, grup kimliği ayrımcılığın olumsuz etkilerine karşı tampon görevi görebilir. Kişinin benlik algısında merkezi olan ve / veya pozitif olarak kabul edilen etnik bir kimliğe sahip olması ayrımcılığın olumsuz etkilerini tamponlayabilir. Son olarak, ayrımcılık algısının grup kimliğinin belirli boyutlarıyla etkilemesi söz konusu olabilir. Ayrımcılığın ve çoğunluk tarafından reddedilmenin, bireyi kendi azınlık grubuyla daha fazla özdeşleşmeye yönelttiği görülebilmektedir (Brown, 2017, s. 280-281).

1.1.2.4.1.2. Sosyal Kimlik Teorisi (Social Identity Theory)

Sosyal kimlik teorisi (social identity theory) Tajfel ve Turner (1979) tarafından ortaya atılmıştır. Asimetrik gruplararası ilişkileri anlamak için bağlamsal bir çerçeve sunar (Caricati ve Monacelli, 2010, s. 637). Bu yönüyle sosyal kimlik teorisi, 1980’lerden

günümüze, gruplararası ayrımcılığın sonuçları ile ilgili araştırmaları yönlendirmiştir (Hunter vd., 2015, s. 1145).

Sosyal kimlik teorisi temelde, bireylerin kendi sosyal gruplarını diğer sosyal gruplardan daha olumlu olarak algıladığını ve grup-içi kimliklerini korumaya çaba gösterdiklerini savunur. Bununla birlikte, bireylerin daha olumlu sosyal statüye sahip gruplarla özdeşleşme eğiminde olduğunu belirtir (Hitti vd., 2011, s. 588). Sosyal kimlik teorisine göre, bireyler sosyal yaşama dair kişisel bilgilerinin bir kısmını ait oldukları grup üyeliğinden elde ederler (Caricati ve Monacelli, 2010, s. 637).

Sosyal kimlik teorisinin temel ilkelerinden biri, bireyin kendi grubu (grup içi) ile bir dış grup arasındaki farkı maksimize etmesinin sosyal kimliği olumlu etkilediği ve benlik saygısını arttırdığıdır (Pechar ve Kranton, 2017, s. 2). Bir başka ifadeyle, bireyin kendi grubu lehine ayrımcılık yapması benlik saygısında görece bir artışa neden olmaktadır (Abrams ve Hogg, 1988, s. 320). Sosyal sınıflandırma (social categorization) ve bu çerçevede iç-grup ile özdeşleşme ayrımcılık için ön koşul niteliğindedir. Bu aşamada birey bir dış sınıflandırmayı içsel bir temsile dönüştürür. Son tahlilde, sosyal sınıflandırma kendi başına ayrımcılık yaratır (Grieve ve Hogg, 1999, s. 926).

SIT bağlamında gruplararası ayrımcılık üç temel varsayıma dayanmaktadır. Birincisi, insanlar olumlu benlik saygısı elde etmek için motive olurlar. İkincisi, bireyin benliği önemli düzeyde (sosyal kimliği) grup üyeliğine bağlıdır. Üçüncüsü ise, sosyal kimlik iç ve dış gruplar arasındaki karşılaştırmalar yoluyla değerlendirilir (Hunter vd., 2015, s. 1145). Bireyler olumlu öz-değerlendirmeyi sürdürmek için motive olduğuna göre, üye oldukları grup için de olumlu bir imaj elde etmeye çalışırlar. Bu bağlamda bireyler yüksek statüye sahip gruplara üye olma eğilimindedir. Bununla birlikte, sosyal kimlik teorisine göre gruplararası davranış, grup sınırlarının geçirgenliği ve grup statüsü farklılıklarının istikrarı ve meşruiyeti gibi sosyo-yapısal faktörlere dayanmaktadır (Caricati ve Monacelli, 2010, s. 637-638).

1.1.2.4.2. Sosyal dışlanma¹⁴

Sosyal dışlanma kavramı 1970'lerde Fransa'da ortaya çıkmıştır (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 414). Kavram ilk defa Cezayir asıllı Fransız René Lenoir'in (1974) 'Dışlananlar: On Fransız'dan Biri' isimli Fransa'daki 'dışlananları' konu alan kitabında yer almıştır. Sonrasında yoksulluk ve yoksunluk konusundaki tartışmalara ve yazılara önemli etkide bulunmuştur. Lenoir dışlananları; zihinsel ve fiziksel engelliler, intihara kalkışan bireyler, yaşlılar, istismara uğrayan çocuklar, madde bağımlıları, suçlular, bekar ebeveynler, marjinal asosyal insanlar ve diğer sosyal uyumsuzlar olarak tanımlamıştır (Sen, 2000, s. 1).

Sosyal dışlanma kavramı, sonraki yıllarda Avrupa'da ve kısa bir süredir de Latin Amerika'da 'marjinalleşme' çalışmalarının bir uzantısı olarak hızla yaygınlaşmış (Daly ve Silver, 2008, s. 539), sosyal dezavantaj analizlerinde artan bir etkiye sahip olmuş ve birçok durumda yoksulluk kavramının yerini almıştır. Bu süreçte kavram tekrar tekrar tanımlanmış ve eğitimden kopan çocuklar, işsiz gençler ve göçmenler gibi çeşitli gruplar dâhil edilmiştir (Aasland ve Fløtten, 2001, s. 1027).

Güncel akademik alanyazında ve politik dilde sosyal dışlanma kavramı sıklıkla kullanılmasına rağmen kavram nadiren tanımlanmaktadır (Atkinson, 2000, s. 1040; Collins, 2003, s. 22; Gordon vd., 2017, s. 15; Peace, 2001, s. 17). Mevcut tanımlama girişimlerinin ise birbirinden farklı anlamlara gelen sosyal dışlanma tanımlarını doğurduğu, sosyal

---

¹⁴ Alanyazında sosyal içerme ve sosyal dışlama kavramlarının birbirleri yerine kullanılabilirlikleri görülmektedir. Kavramların ciddi anlamda örtüşüklerini söylemek de yanıltıcı olmaz (Gordon vd., 2017, s. 20; Oxoby, 2009, s. 1134). Bununla birlikte, birçok farklı ülkede, çok sayıda profesyonel disiplin tarafından ve birçok farklı bağlamda ve ortamda kullanılan bu iki terimin standart tek bir uygulaması mevcut değildir (Gordon vd., 2017, s. 20). Bu çalışma kapsamında, sosyal içerme ve sosyal dışlanma kavramları birbirlerinin zıt anlamlıları olarak değil, birbirleriyle belirli ölçüde örtüşen kavramlar olarak ele alınmaktadır. Bu çalışma kapsamında, sosyal uyum bağlamında sosyal dışlanma kavramının gruplararası ilişkiler boyutu vurgulanmaktadır.

dışlanma için standartlaştırılmış bir ölçümün olmadığı ifade edilmektedir (Gordon vd., 2017, s. 15). Bu girişimlerden kimileri pragmatik nedenlerle ampirik analizlerde kullanılmak üzere yapılmıştır (Aasland ve Fløtten, 2001, s. 1027). Diğerleri arasında yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramlarını birbirini yerine vekâleten kullanan, dolayısıyla dışlanmanın çok boyutlu doğasını, özellikle de sosyal ve kültürel ilişkilere vurgu yapma eğilimini zayıflatan tanımlar mevcuttur (Atkinson ve Davoudi, 2000, s. 428).

Sosyal dışlanma çok yönlü ve karmaşık bir kavramdır (Aasland ve Fløtten, 2001, s. 1027; Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 415; Peace, 2001, s. 17). Kavram ekonomik, sosyal, politik ve kültürel çağrışımlarla doludur. İşsizlik ve yoksulluk ile yakından ilişkilidir. Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememe, siyasi, sosyal ve kültürel yaşama katılamama, sosyal ağlardan kopuş ve toplumsal bütünleşme ile de ilişkilidir. Genel anlamıyla, toplumdan dışlanmayı ifade eder (Aasland ve Fløtten, 2001, s. 1027; Akkan vd., 2011, s. 23).

Alanyazında sosyal dışlanma kavramına yönelik çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Aasland ve Fløtten (2001, s. 1027)'a göre sosyal dışlanma kavramı bireylerin işgücü piyasası ve istihdamın dışında tutulması riskini, sosyal ağların ve sosyal ilişkilerin dağılması riskini ifade eder. Peace (2001, s. 17) kavramın yoksulluk, yoksunluk ve sıkıntı ile ilgili süreçlere ve olaylara atıfta bulunduğunu, bununla birlikte dışlanmış gruplar ve dışlanma alanları ile ilgili olarak kullanıldığını ifade eder. Atkinson ve Davoudi (2000, s. 434) ise sosyal dışlanmanın öncelikle ilişkisel meselelerle ve sosyal bağların kopmasıyla ilişkili olduğunu ifade ederler. Bununla birlikte grupların kamusal ilişkilerde marjinalleşmesine yol açan dinamik bir süreç olduğuna değinirler. Bir başka açıklamaya göre sosyal dışlanma, insanların toplumsal yaşamdan uzaklaşacak düzeyde maddi ve manevi yoksunluk içinde olmaları, haklarını ve yaşamlarını koruyacak kurumlardan ve sosyal destekten yoksun olmalarını ifade eder (Çakır, 2002, s. 83).

Sosyal dışlanmanın açıklamasında yönelik iki genel yaklaşımdan söz edilebilir: 'Alışveriş listesi (shopping list)' ve 'ilişkisel (relational)' yaklaşım. Alışveriş listesi yaklaşımına göre dışlanma, hiç bitmeyen bir alışverişten dışlanan gruplar tarafından deneyimlenir. Bu alışveriş listesi güvenlik, kalıcı istihdam, gelir, mülk, eğitim, refah devleti, vatandaşlık ve

yasal eşitlik, demokratik katılım gibi süreçleri içerir. İlişkisel yaklaşım ise ekonomik, politik, sosyal ve kültürel boyutta işleyen eşitsiz güç ilişkilerinin neden olduğu dışlayıcı süreçlere odaklanır. İlişkisel yaklaşımın temel avantajı, eşitsizliğin itici güçlerini vurgulamasıdır. Belirli grupların deneyimlediği koşullara odaklanmaz ancak dışlayıcı süreçleri yönlendiren mekanizmayı ortaya çıkarır (Popay, 2010, s. 295-296).

Sosyal dışlanmaya dair tanımlamalar arasındaki en belirgin ayrım, sosyal dışlanmanın dar ve geniş anlamlarıyla kullanılmasıdır. Dar anlamıyla sosyal dışlanma gelir yoksulluğunun eş anlamlısı olarak kullanılır. Ücretli işgücü piyasasının dışında tutulan bireylere veya düşük ücretli işlerde çalışanlara atıfta bulunur (Peace, 2001, s. 26). Geniş anlamıyla sosyal dışlanma ise yoksulluk, gelir eşitsizliği veya istihdam eksikliğinin çok daha ötesinde bir kavrama işaret eder. Bu bağlamda sosyal ilişkilere, kamusal alandan dışlanmaya, haklar bağlamında kurumlardan yoksun olmaya, katılım süreçlerine temas eder. Sosyal dışlanmanın bu geniş anlamı içerisinde sosyal adalete, devredilemez hakların teminatına giden bir yol vardır (Pierson, 2010, s. 1). Ayrıca, sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılması sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunan faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Dempsey vd., 2011, s. 291).

Sosyal dışlanma kavramının yıllar içerisinde yoksulluk kavramının yerini almaya başladığı görülmektedir (Atkinson ve Davoudi, 2000, s. 434). Bununla birlikte, kavrama bakış farklılık gösterebilmektedir. Esping-Andersen (1990)'in refah devletleri sınıflandırması bu farklılığı anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre, toplumun birbiriyle sürekli rekabet eden bireylerden oluştuğu fikrine dayanan liberal modelin baskın olduğu devletlerde yoksulluk kavramının belirli ölçüde farklı olduğu görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin başı çektiği bu devletlerde yoksulluk kavramı dinamik bir süreçten ziyade statik bir kavram olarak ele alınmaktadır (Atkinson ve Davoudi, 2000, s. 434). Dolayısıyla, mesele gelir düzeyiyle sınırlandırılmakta, toplumsal bir sorun olarak yoksulluk, büyük ölçüde, devletin sorumluluk alanının dışında bırakılmaktadır (Buğra, 2005, s. 9; Özdemir, 2007, s. 134-135).

Diğer taraftan, Avrupa Birliği düzeyinde yoksulluk tartışmalarının ‘sosyal dışlanmayla mücadele ve sosyal içerme’ kavramları temelinde yürütüldüğü görülmektedir. Burada, kendi özellikleri nedeniyle, olanak ve fırsatlardan herkes gibi yararlanamayanlar için siyasi iradeyle alınmış bir kurumsal önlemler bütünü söz konusudur (Buğra, 2005, s. 10).

Avrupa Konseyi’nin tanımına göre sosyal dışlanma: kişilerin - yoksulluk, temel eğitim veya becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla - toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum dışlanmış kesimin bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşımında zorluklar yaşamasını getirirken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır (Adaman vd., 2006, s. 6).

Sosyal dışlanmaya dair Graham Room’un çerçevesi faydalı görülmektedir. Buna göre (Adaman vd., 2006, s. 7),

- Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavramdır ve sadece geliri değil yaşam standartlarını belirleyen birçok göstergesi bünyesinde barındırmaktadır.
- Sosyal dışlanma dinamik bir perspektiften ve bir süreç olarak ele alınarak incelenmelidir; dışlanmayı tetikleyen faktörlerin süreç içerisinde incelenmesinde zaruret bulunmaktadır.
- Sosyal dışlanma ilişkilerde tezahür eder; yoksulluk kişi ya da hane elindeki kaynakların yetersizliği anlamında bir bölüşüm sorununa tekabül ederken, sosyal dışlanma daha ziyade ilişkilerdeki sosyal katılımın yetersizliği, sosyal bütünleşmenin bulunmayışı ve güçten yoksunluk gibi sorunları ön plana çıkartır.
- Sosyal dışlanma, toplumun geri kalanıyla ciddi anlamda bir ilişki kopuşuna karşılık gelmektedir.
- Sosyal dışlanma mekânsal bir boyut içermektedir. Yoksunluk salt kişisel ya da hanesel maddi kaynakların eksikliğinden kaynaklanmayabilir, yaşanılan yerdeki kamusal hizmetlerin eksik ya da yetersiz kalitedeki sunumu da kişiyi/haneyi toplum dışına itebilir. Ayrıca, sosyal dışlanmışlığın yoğun olarak yaşandığı bir mekânda dışlanmışlıktan kurtulmak için gerekli ilişkileri kurmak da imkansızlaşmakta, gerek kişisel motivasyon, gerek de toplumsal imkan boyutlarında dışlanmanın kendini sürdürmesi riski artmaktadır.

1.1.2.4.2.1. Sosyal dışlanmanın boyutları

Sosyal dışlanma yaygın olarak ekonomik, politik ve sosyal olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır. Bu noktada, bu boyutların iç içe geçmiş ve birbirinin etkisini arttıran bir nitelik taşıdığı ifade edilmektedir. Ekonomik boyut daha çok yoksulluk ve işsizlikle

bağlantılıdır. Ekonomik olarak dışlanmış bireyler; işsizler, mülk ve kredi gibi ekonomik varlıklara erişimi olmayanlar, kısaca ekonomik sistemin dışında tutulanları içerir. Politik boyutu (kurumsal dışlanma ya da kurumsal destekten yoksunluk olarak da dillendirilir) toplumda bireyi sosyal koruma altına alacak yapıların yetersizliği, eğitim ve sağlık gereksinimlerinin karşılanmaması ile ilgilidir. Belirli insan haklarının ve siyasi hakların, nüfusun belirli grupları için reddedilmesiyle ilgilidir. Göçmenler, kadınlar, LGBT bireyler, etnik ve dini azınlıklar gibi siyasi haklardan ve insan haklarından kısmen veya tamamen yoksun bırakılma durumunu ifade eder. Sosyal boyutu ise bir bireyin ana akım toplumla olan bağlarını yitirmesiyle ilgilidir. Sosyal ilişkilerin zayıflaması ve sosyal destekten yoksunluğu içerir (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 418-420; Çakır, 2002, s. 86-88; Peace, 2001, s. 27).

Sosyal dışlanmanın boyutlarına ilişkin farklı sınıflandırmalar da mevcuttur. Galabuzi ve Teelucksingh (2010, s. 11)'ın değindiği sosyal üretimden dışlanma (topluma aktif olarak katılma fırsatının reddedilmesi), sosyal ürünlerden dışlanma (toplumun belirli grupların ihtiyaçlarını karşılayamaması), sivil toplumdaki dışlanma (yasal yaptırımlar, kurumsal mekanizmalar veya farklılıklara dayalı sistemik ayrımcılık yoluyla dışlanma) yukarıdaki sınıflandırmalara ek olarak sunulabilir.

Bunlara ek olarak, Adaman vd. (2006, s. 9-10) mekânsal ve kültürel dışlanma süreçlerinden söz ederler. Bu dışlanma süreçleri sosyal boyutun bir alt basamağı olarak da ele alınabilir. Buna göre, kültürel dışlanma, bireyin ekonomik nedenlerden bağımsız olarak kültürel ve ekonomik yaşama dilediğince katılamama durumudur. Örneğin bulunulan coğrafyadaki çoğunluk referans alındığında; farklı bir etnik kökenden/ırktan gelmek ya da farklı bir din/mezhep üyesi olmak, çoğunluk dilini rahat konuşamamak, ya da aksanlı konuşmak, farklı giyim kuşam ya da cinsel tercihler gibi nedenlerden ötürü toplumsal yaşamın genelinde süregitmekte olan etkinliklere alınmama, soğuk davranılma, engellerin çıkartılması şeklinde tezahür etmektedir.

Mekânsal dışlanma bir dizi nedenden dolayı belli mekânlara ulaşımda ve mekânlardan yararlanmada sorunların bulunması ve engellerle karşılaşılmasıdır (Adaman vd., 2006, s. 9-10). Göç süreçleriyle bağlantılı olarak ayrıca vurgulanmasında fayda görülmektedir.

Göçmenlerin yaygın olarak daha önce göç etmiş bireyler tarafından kurulan bilgi, aile ve topluluk ağları aracılığıyla belirli şehirlerde veya şehirlerin belirli bölgelerinde toplandıkları görülmektedir. Bu bağlamda göçmenler açısından mekânsal ayrışma ve dışlanma süreçleri ortaya çıkabilmektedir (Spoonley vd., 2005, s. 93).

Mekânsal dışlanma, sosyal dışlanmanın en gözlenebilir biçimlerinden biridir. Özellikle ırksal (veya başka ayrışmalar temelinde) yerleşim bölgelerinin ortaya çıkması ve ayrılmış düşük gelirli mahallelerin büyümesiyle sosyal dışlanma kentlerde giderek daha fazla ortaya çıkmaktadır (Galabuzi ve Teelucksingh, 2010, s. 13).

Kentsel yaşamda grupların yaşadığı mekânların ayrışması mekânsal damgalamayı beraberinde getirir ve damgalanmış mekânlarda ikamet ediyor olmak birçok alana erişimin önünde engel teşkil eder. Toplum tarafından riskli olarak kabul gören bir mekânda ikamet edenler bir süre sonra mekândan çıkamaz hale gelirler. Böylece, mekân sosyal dışlanmanın ana belirleyicisi haline gelebilir (Akkan vd., 2011, s. 24). Dışlanmışlar, kendilerini benzer durumda olanlarla aynı ikametgâh yakınlığı içinde bulduklarında mekânsal ayrımcılık da hayatlarını kısıtlayan bir diğer unsur haline almaktadır (Adaman vd., 2006, s. iii). Kentsel bir sorun olarak da kabul edilen bu süreçte ‘ana akımdan dışlanmışlık’ ve ‘topluma ait olmama hissi’ ortaya çıkabilir (Power ve Wilson, 2000, s. 1).

Çok sayıda yeni göçmen alan bu bölgelerin aşırı derecede yoksunluk yaşadığı görülmektedir (Phillimore ve Goodson, 2006, s. 1717). Gecekondu ve kent içi yoksul mahalleler, şüphesiz, sosyal dışlanma süreçlerine karşı en savunmasız bölgelerdir (Adaman vd., 2006, s. v) ve mahalle özelliklerinin sosyal dışlanma ile ilgili sonuçlarla (işgücü piyasasına katılım ölçütleri ve yoksulluk sarmalı) doğrudan ilişkili olabildiğine dair bulgular mevcuttur (Buck, 2001, s. 2251)

Sonuç olarak, sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavramdır (Burchardt vd., 1999, s. 228) ve alanyazındaki tanımlar dikkate alındığında belirli noktaların öne çıktığı görülmektedir. Bunlar; sosyal dışlanmanın yoksulluktan öte bir kavram olması, hakların ve katılımın vurgulanması, sosyal dayanışma ve (dışlanma sürecindeki) aktörler şeklinde sıralanabilir. Bu noktaların her birini incelemekte fayda görülmektedir.

1.1.2.4.2.1.1. Yoksulluktan öte bir kavram olarak sosyal dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı, yoksulluk kavramı ile geniş ölçüde örtüşmektedir (Taylor, 2004, s. 5). Bununla birlikte, yoksulluk kavramının ötesine geçmektedir (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 413; Gordon vd., 2017, s. 15). Sosyal dışlanma yoksulluğu içerir ancak daha geniş bir kavramdır. Gelir sahipliği ve istihdam gibi ekonomik boyutların yanı sıra sosyal ve politik yönleri içerir (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 415; Silver, 2007, s. 18). Dolayısıyla, sosyal dışlanma kavramı gelir eşitsizliği ve maddi dışlanma odaklı yoksulluk tartışmalarının yerini almıştır. Tartışmanın odağını sosyal, kültürel ve politik boyutlara kaydırmıştır. Bunun sonucunda toplumsal dayanışma ihtiyacı vurgulanmış ve bireylerin toplumla bütünleşme süreçlerini desteklemiştir (Atkinson ve Davoudi, 2000, s. 438).

1.1.2.4.2.1.2. Hakların ve katılımın vurgulanması

Hakların ve katılımın vurgulanması sosyal dışlanma bağlamında öne çıkan noktalardan biridir. Yazarlar sosyal dışlanmanın tanımını hem hakların hem de katılımın eksikliğinin bir kombinasyonu olarak ifade ederler (Aasland ve Fløtten, 2001, s. 1028; Gordon vd., 2017, s. 15-16). Örneğin; Aasland ve Fløtten (2001, s. 1028) için sosyal dışlanmanın göstergeleri şunlardır: (1) resmi vatandaşlık haklarından dışlanma, (2) işgücü piyasasından dışlanma, (3) sivil topluma katılımdan dışlanma ve (4) sosyal alanlardan dışlanma. Onlara göre tüm bu alanlara katılım, insanların sosyal olarak dışlanmadığını gösterir. Bununla birlikte, analizlerde katılım göstergelerini, katılım düzeyini ve farklı alanlara ne düzeyde katılım sağlandığının birbirleriyle ilişkili olarak dikkate alınması gereklidir.

Sosyal dışlanma ‘vatandaşlık haklarının reddedilmesi ya da gerçekleşmemesi açısından’ düşünülebilir (Berghman, 1995, p. 19 akt. Atkinson, 2000, s. 1041). Bir başka ifadeyle sosyal dışlanma, bir toplumun vatandaşları veya bir grubun üyeleri için haklara erişimin sınırlandırılması anlamına gelir (Gordon vd., 2017, s. 15-16). Bireyler ve devlet arasındaki ilişkiyi ana hatlarıyla belirleyen medeni haklar, siyasi haklar ve vatandaşlık bu bağlamda önem taşımaktadır (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 418). Tüm vatandaşlık haklarından kesintisiz biçimde faydalanmak, bütünleşmiş bir toplumun inşasında büyük bir önem taşır. Dolayısıyla, vatandaşlık eksikliği ve bu bağlamda seçimlerde oy kullanamama, bir takım kamu görevlerini sürdürememe ve refah devletine dâhil olamama gibi süreçler kendi başına bir dışlama şeklidir (Aasland ve Fløtten, 2001, s. 1028).

Sosyal dışlanma, sosyal yaşamın tüm yönlerine tam katılımı ilgilidir (Daly ve Silver, 2008, s. 539) Katılım açısından bireyin bireysel, toplumsal ve kurumsal düzeylerde başkalarıyla ilişki setlerine katılımı üzerinde durulur (Gordon vd., 2017, s. 15-16). Sosyal katılımın birçok boyutunu ortadan kaldırmak yapısal bir toplumsal tecrit, izolasyon sürecidir (Silver, 2007, s. 2). Sosyal dışlanma, bazı yazarlar tarafından 'bir ailenin veya çocuğun topluma tam olarak katılmama derecesi' olarak tanımlanır (Davidson ve Carr, 2010, s. 3).

Burchardt vd. (1999, s. 230) sosyal dışlanma süreçlerine ilişkin katılımın önemine dikkat çeken tanımlardan birini yapmışlardır. Bu tanıma göre sosyal dışlanmanın gerçekleşmesi için iki koşul gereklidir. Eğer (1) birey bir toplumda coğrafi olarak ikamet ediyorsa ve (2) o toplumdaki vatandaşların normal faaliyetlerine katılmıyorsa, birey sosyal olarak dışlanmıştır.

Katılımın birey ve grupların refahı için önemini gösteren beş boyuttan söz edilmektedir. Birincisi tüketim faaliyetlerine katılımıdır. Sosyal dışlanmanın temel bileşenlerinden biridir ve toplum için normal kabul edilen mal ve hizmetlerin en azından asgari bir düzeyde tüketilebilmesi anlamında kullanılır. Yoksulluk ve yoksunluğun geleneksel tanımıyla da bağlantılıdır. İkinci boyutu tasarruf faaliyetleridir. Emekli aylıkları, mülk sahipliği ve diğer tasarruflar bu bağlamda ele alınabilir. Refahın artmasında önem taşır ve tasarruf faaliyetine

katılabilmek özellikle işgücü piyasasının dışında kalınan süreler için güvenliğin sağlanması açısından önem taşır. Üçüncü boyutu üretim faaliyetlerine katılımıdır. Ücretli iş, eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılım, emeklilik sistemine dâhil olma gibi, ekonomik ve sosyal açıdan değerli bir faaliyetin içine girmek bu bağlamda düşünülebilir. Dördüncü boyutu politik faaliyetlere katılımıdır. Sosyal ve fiziksel çevreyi korumak için yapılan toplumsal faaliyetlere katılımı içerir. Beşincisi ise sosyal faaliyetlere katılımıdır. Aile veya arkadaşlarla önemli düzeyde sosyal etkileşime girme, bir kültürel grup veya toplulukla özdeşleşme olarak ifade edilmektedir. Bireyin yakınında bulunan duygusal desteğin mevcudiyeti ve daha büyük bir topluluğun bir parçası olma ve hissetme fırsatı temel insan gereksinimleri arasında kabul edilmektedir (Burchardt vd., 1999, s. 231-232).

1.1.2.4.2.1.3. Dayanışma

Başta Fransa olmak üzere Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerde sosyal dışlanma tartışmalarının merkezinde sosyal dayanışma (social solidarity) yer alır (Atkinson, 2000, s. 1040). Bu bağlamda, bütünleşme süreçlerinin, vatandaşlık haklarının, işsizlik ve yoksulluğun vurgulanmasının yanı sıra sendikalara, işgücü piyasasına, işçi sınıfına ve sosyal ağlara dayanan sınıf dayanışmasının azalması aile dayanışması ve sosyal izolasyon sorunlarına da değinilmektedir (Aasland ve Fløtten, 2001, s. 1028).

İki dayanışma fikrinden söz edilmektedir (Atkinson, 2000, s. 1040; Atkinson ve Davoudi, 2000, s. 432-435). Birincisi, grup-içi dayanışma olarak anılabilir. Bireylerin birbirlerini belirsizliğe karşı desteklediği meslek veya statü grupları içindeki karşılıklı yardımlaşma (veya karşılıklılık) fikrine dayanır. Gruplar içerisindeki dayanışmayı vurgulayan bu fikir gruplar arasındaki farkların da normalleşmesi sonucunu doğurur.

İkinci dayanışma fikri ise bireysel, sınıfsal, etnik ve bölgesel çıkarları aşan ortak ahlaki ve sosyal düzeni ifade eden 'toplumsal dayanışma' fikridir. Ulusun ve vatandaşlığın inşasına dayanır. Avrupa'da sosyal dışlanma tartışmaları bu dayanışma fikri üzerinden genişletilmektedir. Kıta Avrupası refah rejimlerinde ve İskandinav refah rejimlerinde yürütülen sosyal dışlanma politikaları da bu bağlamda genç ve uzun vadeli işsizleri işgücü

piyahasına yeniden dâhil etmek üzerine olmuştur (Atkinson, 2000, s. 1040; Atkinson ve Davoudi, 2000, s. 432-435).

1.1.2.4.2.1.4. Aktörler

Bir kişinin yaşam yörüngesinde dışlama, farklı yerlerde ve farklı sosyal alanlarda meydana gelir (Berman ve Phillips, 2000, s. 330) ve bu bağlamda aktörler kilit konumdadır. Sosyal dışlanma aktif bir süreçtir. Dışlamayı uygulayan aktör ise bir birey (bir komşu veya işveren gibi), bir grup (bir spor takımı gibi) veya bir kurum (bir banka, eğitim kurumu, siyasi parti, hükümet vb.) olabilir. Bu durum ise uygulama açısından önem taşır çünkü dışlama aktörünün tanımlanması sosyal dışlanmasının sorgulanması ve ortadan kaldırılması için yürütülecek faaliyetlere temel oluşturabilir (Gordon vd., 2017, s. 16).

1.1.2.4.2.2. Yoksulluk sosyal dışlanma ilişkisi

Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramlarının birbirleriyle büyük ölçüde örtüştüğünü belirtmiştik. Dolayısıyla, yoksulluğun sosyal dışlanma ile ilişkili olarak tartışılan kimi yönlerinin ayrıca ele alınmasında fayda görülmektedir.

Sosyal dışlanma ve yoksulluk ele alınırken, dışlanmış bir nüfusun gelişimi ile özellikle ilişkili olabilecek ekonomik olayların rolünü incelemek faydalı olacaktır (Sen, 2000, s. 18). İşsizlik, düşük ücret veya marjinal istihdam bu olaylardan en önemleri sayılabilir. İstihdam ile sosyal dışlanma arasında güçlü bir ilişki vardır. ABD ve Birleşik Krallıkta etnik olarak ayrılmış mahallelerde istihdam kaybının artan sosyal dışlanma seviyelerinde önemli bir faktör olduğu görülmüştür (Phillimore ve Goodson, 2006, s. 1718).

Dışlanma yoksulluğun hem bir sonucu hem de sebebidir. Esasen, kişinin sosyal olarak dışlanması gelir açısından kesin biçimde fakir olduğu anlamına gelmez (Aasland ve Fløtten, 2001, s. 1026). Bununla birlikte, sosyal dışlanma süreci, bireyleri genel toplumun dışına iter. Aynı süreç bireyleri işgücü piyasasının da dışına iter (Levitas, 1996, s. 19). Bazı yazarlar işgücü piyasasından dışlanmanın sosyal dışlanmanın tek yaygın göstergesi

olduğuna dikkat çeker. Bazı çalışmalarda işgücü piyasasından dışlanmanın sosyal dışlanmanın tek göstergesi olarak kullanıldığını belirtirler. Sosyal dışlanmanın nlenmesine yönelik işgücü piyasasına katılımın önemine dikkat ekerler (Aasland ve Fltten, 2001, s. 1028).

İşgücü piyasasına katılımdan dışlanma gelir kaybının yanı sıra beceri kaybı, özgürlük kaybı, psikolojik zarar, kötü sağlık, insan ilişkilerinin kaybı, gelecekteki çalışmaya dönük motivasyon kaybı, sosyal değerlerin zayıflaması gibi çeşitli süreçleri beraberinde getirebilmektedir (Sen, 2000, s. 19-22). Öbür taraftan işgücüne katılımın ise ekonomik güvenlik duygusunu arttırdığı, sosyal ilişkiler kurma olasılığını güçlendirdiği, psikolojik refah ve kendine saygı için önemli olduğu ve gelecekte istihdam edilebilirliği kolaylaştırdığı görülmektedir (Aasland ve Fltten, 2001, s. 1028).

1.1.2.4.2.2.1. Amartya Sen ve yoksulluk

Hint ekonomist Amartya Kumar Sen yoksulluk üzerine ekonominin ötesine geçen kapsamlı bir yaklaşım geliştirmiştir. Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi bağlamında Sen'in teorisini kısaca incelemek faydalı görülmektedir.

Teorinin temelinde 'yapabilirlik (capability)' kavramı yer alır. Yapabilirlikten yoksunluk ile kastedilen, genel anlamıyla, asgari derecede iyi bir yaşam sürdürme kabiliyetinden yoksunluktur (Sen, 2000, s. 4). Sen'in kullandığı önemli kavramlardan bir diğerisi ise 'işlevlerdir.' İşlevler refahın farklı unsurlarını temsil eder. Bunlar; hem yeterli beslenme ve korunma gibi fiziksel unsurları hem de topluluk yaşamında yer alma, utanç duymadan kamusal alanda görünür olma gibi sosyal unsurları içerir (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 416).

Sen'e göre kişinin ekonomik durumu hakkında değerlendirme yapmak için sahip olduğu Şeylere bakmak doğru değildir. Bir kişinin yoksulluğu hakkında fikir sahibi olmak için, kişinin sahip oldukları ile ne yapabildiğine bakmak gerekmektedir (Buz ve Aygüler, 2017, s. 178).

Amartya Sen, sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi üzerinde durduğu çalışmasında yapabilirliklerin ‘ilişkisel’ niteliği üzerinde durur. Ona göre, sosyal ilişkilerden dışlanmamak iki yönüyle önem taşır ve bu bağlam sosyal dışlanmayı doğrudan yapabilirlikten yoksunlukla iç içe geçirir. Birincisi sosyal ilişkilerden dışlanmak, toplumsal yaşamda yer almanın önemiyle ve bireyin kaçınılmaz olarak “sosyal” bir hayat yaşadığı Aristotelist anlayış ile ilgilidir. İkincisi ise, sosyal ilişkilerden dışlanmak diğer yoksunluklara yol açabilir ve böylece yaşam olanaklarımızı daha da kısıtlayabilir. Örneğin, istihdam edilme veya kredi alma fırsatından dışlanma ekonomik yoksulluğa yol açabilir. Bu durum ise yetersiz beslenme ve evsizlik gibi başka yoksunlukları beraberinde getirebilir (Sen, 2000, s. 4-5).

Sosyal dışlanmanın oluşumsal (constitutive) ve araçsal (instrumental) yönü dışlanma süreçlerini anlamamıza yardım eder. Oluşumsal yönü, sosyal dışlanmanın kendi içinde bir yoksunluk olabilmesidir. Başkalarıyla ilişki kuramamak ve toplumsal yaşamda yer alamamak bir insanın hayatını doğrudan yoksullaştırabilir ve verimsizleştirebilir. Öbür taraftan sosyal dışlanmanın kendi başına yoksunluk yaratmadığı ancak olumsuz sonuçlara yol açtığı ilişkisel süreçler ise sosyal dışlanmanın araçsal yönü ile ilgilidir. Bu süreçler kendi kendine yoksullaştırıcı olmayabilir, ancak nedensel sonuçlarından dolayı insan yaşamının yoksullaşmasına yol açabilirler. Bireylere faydalı olabilecek sosyal ve ekonomik fırsatların reddedilmesi gibi (Sen, 2000, s. 13).

Faydalı olabilecek bir diğer ayırım ise aktif ve pasif dışlanma ayırımıdır. Örneğin, göçmenlere veya mültecilere kullanılabilir bir politik statünün verilmemesi aktif bir dışlama örneğidir. Bununla birlikte, dışlamak için kasıtlı bir girişimin olmadığı ancak yoksunluğa sebep olan durumlar ise pasif dışlanma olarak düşünülebilir. Kötü ekonomik koşulların yarattığı ortam gibi (Sen, 2000, s. 14-15).

1.1.2.4.3. Ayrımcılık ve sosyal dışlanma

Ayrımcılık ve sosyal dışlanma, sosyal eşitsizlikleri güçlendirir. Belirli sosyal gruplarla ilişkili avantajları, gücü ve ayrıcalıkları koruyan, diğer sosyal grupları mahrum bırakan ve

yaşamlarını sınırlayan çeşitli baskı biçimlerini içerir (Galabuzi ve Teelucksingh, 2010, s. 11). Bu baskı biçimleri, gelir üzerinde doğrudan veya dolaylı dezavantaj yaratır. Eğitime ve işgücüne erişimdeki cinsiyet farklılıkları bu bağlamda en somut görünenidir (Davidson ve Carr, 2010, s. 4). Toplumsal cinsiyet rolleri, cam tavan faktörü, kadınların iş dünyasında ayrımcılığa maruz kalmaları gibi nedenlerle kadınların erkeklere göre daha düşük gelir ortalamasına sahip olmaları bu bağlamda düşünülebilir (Buz ve Aygüler, 2017, s. 186).

Dışlama süreci birey, topluluk, ulusal ve hatta uluslararası düzeyde gerçekleşebilir (Silver, 2007, s. 18). Dışlanma sürecinin çok katmanlı olduğu (eğitim, sağlık, emek piyasası, siyasal haklar vb.) ve dışlananların çok çeşitli gruplara mensup olduğu (engelliler, kimsesiz yaşlılar, sokak çocukları vb.) görülmektedir (Adaman vd., 2006, s. vi). Bununla birlikte, sosyal dışlanma sürecindeki kesişimsellikleri de dikkatten kaçırmamak gerekir. Türkiye'deki bir Suriyelinin kadın ya da erkek olması, Arap ya da Türkmen olması, Alevi ya da Sünni olması gibi diğer kesişimsellikler sosyal dışlanma ve ayrımcılığın şiddetini arttırabilir ya da azaltabilir. Wheatley-Price (2001, s. 192)'in göçmenlerin Birleşik Krallık işgücü piyasasına adaptasyonlarını incelediği araştırması bu anlamda açık bir örneği teşkil eder. Bu çalışmada beyaz ırktan olan ve beyaz ırktan olmayan göçmenlerin tamamının Birleşik Krallık'a ilk girişlerinin ardından istihdam konusunda dezavantaj yaşadıkları görülmektedir. Bununla birlikte, beyaz ırktan olanlar için bu süreç geçici olurken, beyaz ırktan olmayanlar yerel toplumdaki bireylerin istihdam oranlarına hiçbir zaman ulaşamamıştır. Buna ek olarak, menşe ülkenin neresi olduğunun da bu anlamda fark yarattığı görülmektedir.

Sonuç olarak, gruplararası ayrımcılık ve sosyal dışlanma, göçmenler ve yerel toplum arasında ilişkilerin geliştirilmesi ve karşılıklı uyumun sağlanması noktasında önemli süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sosyoekonomik statü, cinsiyet, ırk, din, göçmenlik statüsü gibi farklılıklar üzerine inşa edilen ayrımcı politikaların ve sosyal dışlanmanın önüne geçilmesi sosyal uyum süreçlerine ve sürdürülebilir kalkınmaya sunacakları katkılar açısından önem taşımaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Suriye göçü, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri yaşanan en büyük kitlesel göç hareketidir (Üstübici, 2017, s. 107). Bununla birlikte, Suriyeliler günümüzde Türkiye'de yaşamını sürdüren yerinden edilmiş yabancıların en büyük bölümünü oluşturmaktadır (UNHCR, 2020d). Suriye'de olayların başladığı 2011 yılından itibaren Türkiye 'açık kapı politikası' çerçevesinde Suriye vatandaşlarına sınırlarını açmıştır. Bu süreçte Türkiye'de resmi devlet söylemi 'misafirlik' ve 'geçicilik' üzerinde kurulmuştur. 'Misafir' tanımı altında Suriyeliler Türkiye'de yerel toplum tarafından görece kabul görmüşlerdir (Erdoğan, Kavukçuer, vd., 2017, s. 21; İçduygu, 2017, s. 27).

Yıllar içerisinde Suriye savaşının kısa sürede biteceği beklentisi ortadan kalkmış ve ülkede uzun sürecek bir iç karışıklık beklentisi yaygınlaşmıştır. Bu süreçte Türkiye'deki Suriyelilerin kamplardan kentlere geçişleri yaygınlaşmıştır (UNHCR, 2020b). Geçen yıllar içerisinde Suriyelilerin Türkiye'nin dört bir yanında yaşamlarını kurdukları görülmektedir (UNHCR, 2018a).

Göç alanyazınında, göç edenlerin bir bölgede yaşama süresi uzadıkça, kalıcı olarak yerleşme arzularının arttığı görülmektedir (De Jong, 2000; Duncan ve Newman, 1976; Kan, 1999; Landale ve Guest, 1985; McHugh, 1984). Türkiye'deki araştırmalar da Suriyelilerin önemli bir bölümünün Türkiye'de yaşamlarını sürdürmeyi planladıklarını göstermektedir. Bu bireylerin yalnızca küçük bir bölümünün, gelecekte şartlar olgunlaşırsa Avrupa'ya geçme ya da ülkelerine dönme planları bulunmaktadır (Erdoğan, 2017, s. 26; Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 3; Erdoğan, Şener, vd., 2017, s. 109; Erdoğan ve Ünver, 2015, s. 72-73; Kap, 2014, s. 34). Bu durum ise, 'geçicilik' odaklı bakış açısından vazgeçilmesini, birlikte yaşam ve bütünleşme süreçlerinin ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bütünleşme, en genel anlamıyla, daha büyük bir oluşumun parçalarını sıkı sıkıya bir araya getiren sürece ve bu sürecin sonucuna atıfta bulunur (European Commission, 2005, s. 5). Bütünleşme süreçlerinin gerçekleştirilmemesinin risk ve maliyetleri oldukça fazladır. Bütünleşmenin sağlanması ise hem göçmenlerin sosyal, ekonomik ve fiziksel iyilik

hallerinin arttırılmasına hem de köken ülkelere ve hedef ülkelere katkıda bulunma potansiyeline sahiptir (IOM, 2017, s. 1).

IOM'un bütünleşme kavramının iki temel unsuru olarak 'içerme (inclusion)' ve 'sosyal uyumu (social cohesion)' ele almaktadır (IOM, 2017, s. 3). Bu çerçevede bütünleşmenin ilk boyutu olan 'içerme'; sosyal içerme (sağlık, eğitim), ekonomik içerme (emek piyasası ve finansal hizmetlere erişim), sivil ve politik katılımı kapsamaktadır.

Sosyal uyum kavramı ise alanyazında son derece tartışmalıdır ve nadiren kesin terimlerle tanımlanmaktadır (European Commission, 2005, s. 6; Friedkin, 2004, s. 409; Guay, 2015, s. 7; IOM, 2017, s. 3). Yine de sosyal uyumun iki temel bağlamı alanyazında ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, sosyal dışlanmanın ve nüfusu oluşturan çeşitli gruplar arasındaki uyumsuzlukların ve ayrımcılığın azaltılmasıdır. İkincisi ise söz konusu gruplar içinde ve gruplar arasında sosyal ilişkilerin ve sosyal sermayenin güçlendirilmesidir (European Commission, 2005, s. 6). Son tahlilde, sosyal uyum kavramının sıklıkla birlikte yaşam, sosyal temas, sosyal mesafe, sosyal sermaye, sosyal dışlanma ve ayrımcılık kavramlarıyla bağlantılı olarak tartışıldığı görülmektedir.

Türkiye'de Suriyeliler konusunda yapılan çalışmalarda sosyal uyum kavramına sıklıkla atıfta bulunmaktadır (AFAD, 2014c; Erdoğan, 2017; Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017; Erdoğan, Şener, vd., 2017; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017; Khalaf ve Ilgar, 2017; Süleymanov, 2017). Bununla birlikte, kavramın bütünlüklü olarak ele alınmadığı görülmektedir. Suriyelilerin kalıcılık eğiliminin gün geçtikçe arttığı dikkate alındığında, birlikte yaşamın, gruplararası ilişkilerin ve sosyal uyumun kapsamlı olarak ele alınması önem taşımaktadır.

Bu çalışma kapsamında da Hatay, Ankara ve İzmir illerinde yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkiler ve sosyal uyumun ele alınması planlanmıştır. Bu çerçevede söz konusu illerde Suriyelilere hizmet veren kurum çalışanlarıyla, Suriyelilerle ve yerel toplumla niteliksel derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı; Ankara, İzmir ve Hatay illerinde yaşamını sürdüren Suriyeliler ve yerel toplum arasındaki ilişkilerin ve sosyal uyumun ele alınmasıdır. Araştırma kapsamında yerel toplum, Suriyeliler ve Suriyelilere hizmet sunan kurum çalışanları ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla gruplararası ilişkilerin ve sosyal uyumun anlaşılması amaçlanmıştır.

Bu temel amaç çerçevesinde belirlenen özel amaçlar aşağıda soru biçiminde ifade edilmiştir:

- 1) Türkiye’de yerel toplum, Suriyeliler ve kurum çalışanları geçmişten bugüne birlikte yaşanan süreci nasıl değerlendirmektedirler?
- 2) Türkiye’de yerel toplum, Suriyeliler ve kurum çalışanları günümüzde ve gelecekte birlikte yaşama konusundaki görüşlerini nasıl ifade etmektedirler?
- 3) Sosyal uyumu zorlaştıran ve kolaylaştıran süreçler nasıl açıklanabilir?
- 4) Türkiye’de yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkiler nasıl değerlendirilebilir?

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Günümüzde Suriyeliler Türkiye’deki en kalabalık uluslararası göçmen grup haline gelmişlerdir. Dolayısıyla, göç tartışmalarının merkezine oturmuşlardır ve görünen odur ki yakın gelecekte de göç tartışmalarının merkezinde yer almaya devam edeceklerdir (Sirkeci, 2017, s. 28). Bu açıdan 2011 yılından bugüne daha çok sosyoloji, siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanlarında yürütüldüğü görülen Türkiye’deki Suriyelilerle ilgili araştırmaların her geçen yıl arttığı (Selvin, 2016, s. 20), medyada Suriyelilerin gün geçtikçe daha fazla yer aldığı görülmektedir (Göktuna Yaylacı, 2017, s. 12).

Ülkemizde Suriyeliler konusunda yapılmış ilk çalışmalar daha çok Suriyelilerin sorun, gereksinim ve beklentilerini belirlemeye yönelik yapılmış betimleme çalışmalarıdır (AFAD, 2013). Bununla birlikte, 2014-2015 yıllarından itibaren Suriyelilerin Türkiye’de

kalıcı olduğu gerçeği ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreçte Suriyeliler ülkenin dört bir yanında çeşitli kentlere yerleşmiş ve buralarda yaşamlarını kurmaya başlamışlardır. Böylece kimi araştırmacılar Suriyelilerin hukuki statüsü, vatandaşlık, uyum gibi konuları gündeme getirmeye ve tartışmaya açmaya başlamışlardır (AFAD, 2014c; Erdoğan, 2014, 2017; Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017; Erdoğan, Şener, vd., 2017; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017; Gülyaşar, 2017; Kap, 2014; Kaya ve Yılmaz Eren, 2014; Süleymanov, 2017). Bununla birlikte sorun, gereksinim ve beklentilere ilişkin çalışmalar sürdürülmeye devam etmiştir (Gaziantep Ticaret Odası, 2015; Kaya vd., 2016; TTB, 2016). Bu süreçte ayrıca kadınların deneyimlediği sorunlar, çocuk işçiliği ve seks işçiliği gibi özel grupların deneyimleri ve gereksinimlerini ele alan çalışmalar yapılmıştır (AFAD, 2014c; Bahadır ve Uçku, 2016; Ördek, 2017; UN Women ve SGDD, 2018). Söz konusu çalışmalarla eş zamanlı olarak, Suriyelilerin istihdama katılımları ve işgücü piyasasına etkileri ele alınmış (Erdoğan ve Ünver, 2015; Özpınar vd., 2016; Yıldız ve Yıldız, 2017), yerel toplumun Suriyelilere ilişkin algıları incelenmiştir (Erdoğan ve Ünver, 2015; Kaya, 2017; Selvin, 2016). Uyum ve kalıcılığın gündeme gelmesinin yanı sıra ayrımcılık, sosyal dışlanma ve damgalama gibi meselelerin tartışmaya açılmıştır (Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017; Ördek, 2017; Şimşek, 2017). Ayrıca sosyal medyada Suriyeliler konusu da ele alınmaya başlanmıştır (Erdoğan, Kavukçuer, vd., 2017; Göktuna Yaylacı, 2017; Kardeş vd., 2017).

Ülkemizde göç alanında yapılan çalışmalar son yıllarda ciddi bir artış göstermiştir. Bununla birlikte, Türkiye’de oldukça büyük bir Suriyeli nüfus bulunmakta, bunun yanı sıra söz konusu nüfus grubu içerisinde çok çeşitli kimlikler (dini inanış, etnik köken vb.) yer almaktadır. Türkiye’nin dört bir yanında yaşamını sürdüren bu bireylerin demografik özellikleri de dikkate alındığında Türkiye’deki Suriyeliler konusunda akademik çalışma ihtiyacı varlığını sürdürmektedir. Ayrıca, ülkemizde sosyal hizmet alanyazınında Türkiye’deki Suriyeliler konusunda yapılmış çalışmaların sınırlılığı bu ihtiyacı daha da arttırmaktadır. Bu çalışmanın alanyazına ve uygulamaya üç temel katkısı olacağı düşünülmektedir.

İlk olarak, Türkiye’deki Suriyelilerle ilgili yapılan çalışmaların henüz küçük bir bölümünün doğrudan sosyal uyum süreçlerini ele aldığı görülmektedir. Aslında, bu çalışmalarda

‘sosyal uyum’ ve bütünleşme sık rastlanan temalar arasındadır (Selvin, 2016, s. 21). Yine de alt metinler incelendiğinde, birçok çalışmada bütünleşme ve sosyal uyum konularının kapsamlı olarak ele alınmadığı, konuların belirli boyutlarıyla incelendiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Suriyelilerin Türkiye’de kalıcılık eğilimlerinin yıllar içerisinde güçlendiği görülmektedir. Dolayısıyla, toplumsal barış ve huzurun temininde önemli bir değişken olan sosyal uyumun ele alınması gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda sosyal uyum ve bütünleşme çalışmaları, birincisi, günümüzde ve gelecekte ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların ve çatışmaların önlenmesi adına önem taşımaktadır. İkincisi, göç sürecini çevreleyen mitleri ve yanlış algıları ortadan kaldırma potansiyeli taşımaktadır. Bu yönleriyle sosyal uyum çalışmaları alanda faaliyet yürüten uygulayıcılara yol gösterecek olması açısından da ayrıca önem taşımaktadır. Son tahlilde, sosyal uyumu odağına alan bu çalışmanın hem alanyazına önemli bir katkı sunacağı hem de uygulayıcılara yol göstereceği düşünülmektedir.

İkinci olarak, alanyazında sosyal uyum kavramına ilişkin çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Bununla birlikte, kavram birçok tanımda benzer ama farklı içeriklerle ele alınmaktadır. Sosyal uyum kavramının belirsizliği, Türkiye’deki Suriyeliler ile yapılmış ve sosyal uyumu bir biçimde ele alan çalışmalara da yansımıştır. Alanyazında Suriyeliler bağlamında sosyal uyum konusu belirli boyutlarla işlenmiştir ancak henüz kapsamlı olarak ele alınmamıştır. Bu çalışma ile sosyal uyumun çeşitli göstergelerinin belirlenmesi ve kapsamlı bir biçimde ele alınması planlanmıştır. Bu yönüyle de çalışma, uyum ve bütünleşme çabalarına yön verebilecek olması açısından ayrıca önem taşımaktadır.

Son olarak, sosyal uyumun tek yönlü bir süreç olmadığı fikrinden yola çıkılarak, sadece göçmenleri değil toplumun bütün üyelerini sosyal uyum süreci hakkında bilinçlendirmek ve güçlendirmek, yerel toplumla ve yerel otoritelerle bağlantı kurmak önemli görülmektedir. Bu çalışma kapsamında da sosyal uyum bağlamında hem yerel toplumu hem de Suriyelileri kapsamına alan bir araştırma süreci planlanmıştır. Çalışma konuya daha bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşması nedeniyle ayrıca önem taşımaktadır.

1.5. TANIMLAR

Ayrımcılık: En genel anlamıyla, başkalarına yönelik zararlı eylemleri içerir. Ayrımcılık bireylerin çeşitli sosyal gruplara üyelikleri nedeniyle ortaya çıkabilir. Dahası, sosyo-ekonomik durum, etnik köken, dini inanış, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, kilo gibi çeşitli özellikler bireylerin maruz kaldığı eşitsiz ve düşmanca muameleleri pekiştirilebilir.

Gruplararası Ayrımcılık: En genel anlamıyla, iç grup üyelerine dış grup üyelerinden daha olumlu davranma eğilimidir. İç grubun öncelenmesini, dış gruba yönelik eşitsiz ve düşmanca muameleleri içerir.

Bütünleşme (Uyum / Entegrasyon)¹⁵: Göçmenlerin yerel toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yaşamına dâhil edildiği, göçmenler ve yerel toplum arasındaki karşılıklı uyumu içeren çift yönlü bir süreçtir. İki temel unsuru içerme ve sosyal uyumdur.

Ekonomik İçerme: Göçmenlerin emek piyasası ve finansal hizmetlere erişimini ifade eder.

İçerme: Göçmenler için sosyal içerme, ekonomik içerme, sivil ve politik katılım süreçlerine karşılık gelir.

Sosyal Dışlanma: Bireylerin toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerinde katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelir.

Sosyal İçerme: Göçmenlerin sağlık hizmetlerine ve eğitime erişimini, kültürel yaşama katılımını ifade eder.

Sosyal Mesafe: Bir dış grup üyesi ile etkileşimde belirli bir yakınlık derecesinin kabulü ya da reddine karşılık gelir.

---

¹⁵ Bu çalışma kapsamında uyum, entegrasyon ve bütünleşme ifadelerinin her üçü aynı anlamda kullanılmaktadır.

Sosyal Sermaye: Sosyal sermaye kavramı birey ve toplumların, ortak sorunları önlemek veya çözüme kavuşturabilmek için kullandıkları sosyal ilişkilerin yapısına özgü nitelikleri ve kaynakları ifade eder. Sosyal ilişkiler sonucu ortaya çıkar ve sosyal ağlar, güven ve karşılıklılık bağlamında ele alınır.

Sosyal Temas: Farklı toplumsal kategorilerden bireylerin veya grupların birbirleriyle olan temasına, iletişimine karşılık gelir.

Sosyal Uyum: Göçmenler ve yerel toplum arasında süregelen etkileşimin sonucudur. Sosyal temasın niceliği ve niteliği, sosyal mesafe, sosyal sermaye, ayrımcılık ve sosyal dışlanma sosyal uyumun öne çıkan göstergeleridir.

Suriyeliler: Bu çalışmada Suriyeliler ifadesi, 2011 yılından başlayan Suriye Savaşı sürecinde Türkiye'ye göç eden ve burada yaşamını sürdürmeye devam eden tüm bireyleri (geçici koruma statüsündekiler, Türk vatandaşları vd.) ifade etmek için kullanılmaktadır.

1.6. ETİK KONULAR

Araştırma Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'nun 30 Nisan 2019 tarihli toplantısında incelenmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur (Bkz. Ek 5). Bunun yanı sıra, araştırma sürecince sosyal hizmet araştırma etiğine ilişkin yaygın olarak kabul gören standartlar göz önünde bulundurulmuştur.

Niteliksel yöntemle gerçekleştirilen sosyal hizmet araştırmalarında etik konusuna birbiriyle ilişkili beş varsayım yön vermektedir. Bu varsayımlar aşağıda sıralanmıştır (Peled ve Leichtentritt, 2002, s. 148):

- (a) Araştırma etiği, araştırma eyleminin ve araştırma sürecinin her bir aşamasının ayrılmaz bir parçasıdır.
- (b) Etik araştırmalar katılımcıları, özellikle de savunmasız ve haklarından mahrum edilmiş olan katılımcıları güçlendirir.
- (c) Etik araştırma katılımcılara fayda sağlar.
- (d) Etik araştırma, katılımcılara ve sürece dâhil olan diğer kişi ve kurumlara zarar gelmesini önler.
- (e) Etik araştırma, araştırmacıların teknik yeterliliğini gerektirir.

Söz konusu varsayımlar kapsamında araştırmacı etik standartlar açısından araştırma sürecini aşağıda ifade edildiği biçimde yürütmüştür.

Görüşmelerin planlanması sürecinde araştırmacı görüşmelerin gerçekleştirilmesi planlanan kuruluşlara araştırmanın kısa özeti, görüşme yönergeleri, gönüllü onam formu ve Etik Komisyon izin yazısı ile başvurmuştur. Bu süreçte izin başvurularına dönüş sağlamayan, geç dönüş sağlayan ve araştırma yönergesine ilişkin kısıtlamaya gidilmesini (belirli soruların sorulmamasını) talep eden kurumların çalışanları araştırma örneklemeden çıkarılmıştır. İzin başvurusuna olumlu yanıt veren Uluslararası Göç Örgütü, Türk Kızılayı (Toplum Merkezleri), Mültecilerle Dayanışma Derneği ve Hayata Destek Derneği'nden ilgili izinlerin alınmasının ardından görüşmeler planlanmıştır.

Uluslararası Göç Örgütü ve Mültecilerle Dayanışma Derneği temsilcileri, araştırmanın raporlanmasının ardından görüşmelerde kullandıkları ifadelerin doğru yansıtılıp yansıtılmadığını teyit etmek istediklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, 15.05.2020 tarihinde ilgili kurum temsilcilerine raporda kullanılan ifadelerinin ve ifadelere ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı bölümler gönderilmiş, kurum temsilcilerinden olumlu dönüt alınmasının ardından rapor basıma hazır hale getirilmiştir.

Görüşmeler öncesinde araştırmacı katılımcılara kendini tanıtmış, araştırma hakkında kısa bilgi vermiştir. Katılımcılardan onam alınmasının ardından görüşmelere başlanmıştır. Görüşme öncesinde araştırmacı tarafından ayrıca ses kaydı alınmak istendiği dile getirilmiş, izin veren katılımcılarla yapılan görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Araştırmada 10 katılımcı ses kaydı alınmasını istemediğini ifade etmiş, bu görüşmelerde araştırmacı ayrıntılı görüşme raporu tutmuştur.

Araştırma kapsamında gizlilik ve anonimlik ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur. Katılımcıların kimliklerinin korunması amacıyla her katılımcı için bir 'rumuz' tanımlanmıştır. Kurum alışanlarının kimliklerinin korunması bağlamında hangi katılımcının hangi kurumda çalıştığına ilişkin bilgilerin paylaşılmamasına karar verilmiştir. Sosyo-demografik özelliklerinin gizlenmesini isteyen bir katılımcının söz konusu verileri de araştırma kapsamında paylaşılmamıştır.

Katılımcılara görüşme sırasında veya sonrasında herhangi bir rahatsızlık veya endişe duydukları takdirde görüşmenin sonlandırılabilceği, talep edildiği takdirde araştırmadan ayrılabilcekleri belirtilmiştir. Bu bağlamda araştırmadan ayrılan katılımcı olmamakla birlikte, bir görüşme erken sonlandırılmıştır. SrAnKa3 rumuzlu katılımcıyla yapılan görüşmede, Suriye'den Türkiye'ye göç süreci ve geride kalanlara ilişkin konuların ele alındığı süreçte katılımcıda çeşitli fiziksel tepkiler gözlenmiştir. Katılımcıya ara verilmesi teklif edilmiş, katılımcı devam edebileceğini belirtmiştir. Görüşmeye kısa bir süre daha devam edilmesinin ardından gözlenen fiziksel tepkilerde (katılımcının gözlerinin dolması, ellerinin titremesi, nefes alışverişinin hızlanması gibi) artış görülmesi üzerine görüşme araştırmacı tarafından sonlandırılmış ve katılımcı, görüşme odasında bulunan kuruluşun psiko-sosyal destek birimine yönlendirilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu katılımcı ile temas kurulması noktasında kurumun sosyal hizmet uzmanı ile ayrıca bağlantı kurulmuş, katılımcının sözlü onamı doğrultusunda sosyal hizmet uzmanı ile vakaya ilişkin paylaşımda bulunulmuştur. Görüşmenin gizliliği-katılımcının gereksinimleri ikileminin aşılması noktasında katılımcının sözlü onamı belirleyici olmuştur.

Araştırma sürecinde bir diğer etik ikilem ise bir görüşmede açık hak ihlaline, kadına yönelik fiziksel şiddete ilişkin paylaşımda bulunulmasıyla ortaya çıkmıştır. SrİzKa2 rumuzlu Suriyeli kadın katılımcı görüşme sırasında, hamile bir arkadaşının önceki gün eşinden şiddet gördüğü için kuruma gelemediğini, kendisinin de eşinden şiddet gördüğünü ifade etmiştir. Bir tercümanın eşlik ettiği görüşmede, katılımcının 6284 sayılı Ailenin Korunmasına ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hakkında bilgilendirilmesi sağlanmış, görüşme yapılan kuruluşun psiko-sosyal destek birimiyle bağlantı kurması konusunda ikna edilmiştir. Katılımcının sözlü onamı doğrultusunda görüşme yapılan kurumda çalışan sosyal hizmet uzmanı ile katılımcıya ve şiddete maruz kalan hamile arkadaşına ilişkin paylaşımda bulunulmuştur.

Niteliksel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen sosyal hizmet araştırmalarında katılımcılar genellikle toplumdaki dışlanmış, baskı ve ayrımcılığa maruz bırakılmış bireylerden oluşmaktadır (Peled ve Leichtentritt, 2002, s. 149). Bu araştırma kapsamında da yukarıda konu edilen iki görüşmenin yanı sıra başka bazı katılımcıların da aile içi şiddet, ayrımcılık

ve sosyal dışlanma gibi süreçlere maruz kaldığı, bu bağlamda çeşitli psikososyal gereksinimleri olduğu açıktır. Dolayısıyla, katılımcıların gereksinimlerinin karşılanabilmesi ve güçlenmesi yönünde sosyal hizmet uygulamalarının planlanabilmesi amacıyla araştırma raporu basılmasının ardından ilgili kuruluşlarla paylaşılacaktır.

2. BÖLÜM YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu kesitsel araştırma, fenomenolojik tipte betimleme amaçlı niteliksel bir çalışmadır. Bilindiği gibi niteliksel araştırmaların felsefi temeli sosyal yapılandırmacı (yorumlayıcı olarak da tanımlanmaktadır) sosyal bilim anlayışına dayanır (Creswell, 2018, s. 24) ve ontolojik açıdan gerçekliğin toplumsal olarak yaratıldığına dair inşacı bir görüşü temsil eder (Neuman, 2014, s. 110). Sosyal yapılandırmacı sosyal bilim araştırmalarının amacı toplumsal gerçekliği kendi bağlamı içerisinde ele almaktır. İnsanların birbirleriyle nasıl etkileşime girdiği ve geçindiğiyle ilgilenir. Bağlama duyarlı olan, ötekilerin dünyayı görme biçimlerini ele alan ve insan davranışlarına dair yasaya benzer kuramları test etmekten çok empatik bir anlayışı sağlamakla ilgilenen toplumsal araştırma tekniklerinin temelidir (Neuman, 2014, s. 103-110).

Felsefi temeli sosyal yapılandırmacı sosyal bilim anlayışına dayanan niteliksel araştırma da, insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişimi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biridir (Strauss ve Corbin, 1998, s. 11). Niteliksel araştırmalar yoluyla, günlük yaşamın dokusunu; araştırma katılımcılarının algılarını, deneyimleri ve hayalleri; sosyal süreçlerin, kurumların, söylemlerin veya ilişkilerin nasıl işlediğini ve sosyal süreçlerin ürettikleri anlamları da içeren sosyal dünyanın geniş bir boyutu keşfedilebilir (Mason, 2002, s. 1).

Cresswell'e göre beş temel niteliksel araştırma yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlar; anlatı araştırmaları, fenomenolojik araştırma, kuram oluşturma (grounded theory), etnografik araştırma ve durum çalışması olarak sıralanabilir. Anlatı araştırmaları katılımcılar tarafından anlatılan bireysel öykülere odaklanırken, fenomenolojik araştırma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamlarını keşfetmeye çalışır. Kuram oluşturma (Gömülü Teori) çalışmalarında ise amaç herhangi bir kuramsal

çerçeve kaygısı olmaksızın sistematik olarak elde edilen verilerden teoriyi keşfetmek, kuram oluşturmaktır. Etnografi çalışmaları, ortak kültüre sahip bir grubun değerlerinin, davranışlarının, inançlarının ve dilinin paylaşılan ve öğrenilen modellerini tanımladığı ve yorumladığı niteliksel bir desendir. Durum çalışması ise araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı bir araştırma desendir (Creswell, 2018, s. 69-110).

Bu araştırmanın temel amacı ve alt amaçları doğrultusunda, bir niteliksel araştırma yaklaşımı olan fenomenolojik araştırma tercih edilmiş, araştırmada katılımcıların sosyal uyum ve gruplararası ilişkiler (fenomenleri) bağlamındaki yaşam deneyimleri ele alınmıştır.

2.2. ARAŞTIRMA KATILIMCILARI

2.2.1. Araştırmanın Örnekleme

Niteliksel yöntemle ve derinlemesine görüşmeler yoluyla yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkilerin ve sosyal uyumun anlaşılmasını amaçlayan bu araştırmanın örneklemini Hatay, Ankara ve İzmir illerinde Suriyelilerin yoğun olduğu bölgelerde yaşamını sürdüren Suriyeliler, yerel toplum üyeleri ve Suriyelilere hizmet sunan kurum çalışanları oluşturmaktadır.

2.2.1.1. Örnekleme tipi

Araştırma örnekleminin belirlenmesinde kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tesadüfi olmayan (non-probability) örneklem belirleme tekniklerinden biri olan kota örnekleminde öncelikle örnekleme belirlenen nüfus gruplarında çeşitliliğin sağlanması amacıyla kategoriler belirlenir (cinsiyet, yaş gibi). Sonrasında, her bir kategori için toplam görüşme sayısı belirlenir (Neuman, 2014, s. 249). Bu araştırmada üç kategori belirlenmiştir.

Bunlardan ilki, kurum çalışanlarından, Suriyelilerden ve yerel toplumdaki oluşmuş nüfus grubudur. İkincisi, görüşmelerin yapılması planlanan illerdir (Hatay, Ankara ve İzmir). Üçüncü kategori ise cinsiyet olarak belirlenmiştir.

Kota olarak her üç kategoriye karşılık gelen en az iki katılımcıyla görüşülmesi planlanmıştır (Örneğin; Hatay ilinde kurum çalışanı en az iki kadın katılımcı ile görüşülmesi planlanmıştır). Sonuç olarak, en az 12 kurum çalışanıyla, 12 Suriyeliyle ve 12 yerel toplum üyesiyle olmak üzere toplam en az 36 katılımcı ile görüşme yapılması planlanmıştır. Bununla birlikte araştırmada derinlemesine görüşmeler doyum noktasına (saturation point) ulaşılan dek sürdürülmüştür. Araştırma kapsamında toplam 45 katılımcı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir.

2.2.1.2. Örneklemin belirlenmesi

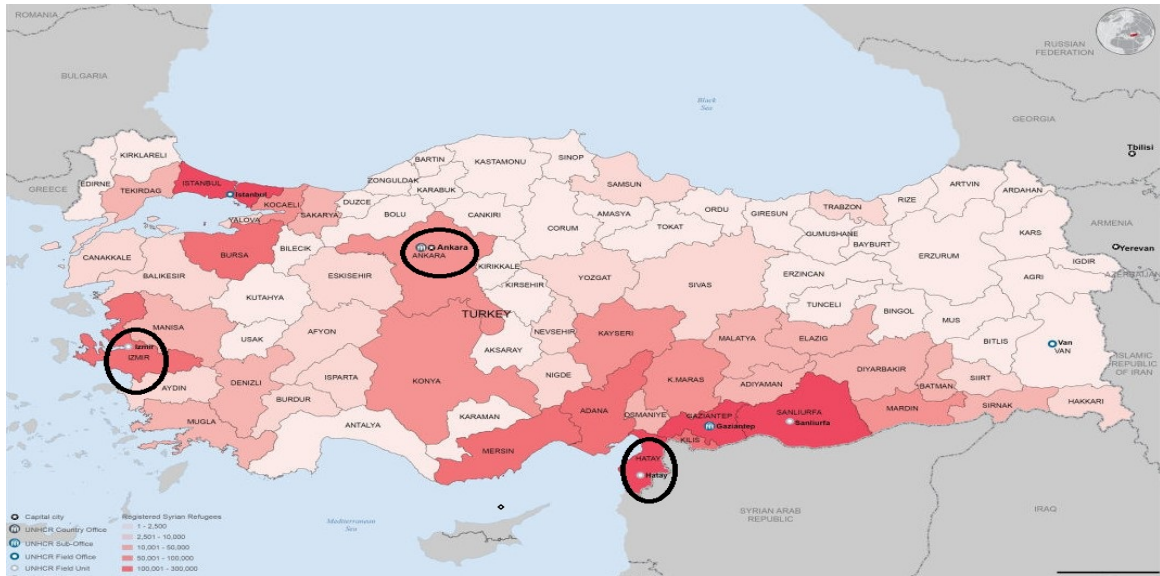
Çalışma kapsamında örneklemin belirlenmesinde belirli bağlamlar dikkate alınmıştır. Bunlardan birincisi, sosyal uyumun tek yönlü bir süreç olmaması, en az göçmenler kadar yerel toplumun da anlaşılmasını gerektirdiğidir. Dolayısıyla, bu araştırma kapsamında hem yerel toplumla hem de Suriyelilerle görüşmeler planlanmıştır. Dahası, daha bütüncül bir bakış açısı elde edebilmek amacıyla yerel toplumun bir parçası olan ama aynı zamanda Türkiye'deki Suriyelilerin çeşitli gereksinimlerinin karşılanması noktasında faaliyetler yürüten kurum çalışanlarıyla da görüşmeler planlanmıştır.

İkincisi, komşuluk süreçlerinin sosyal kimliği ve yaşam fırsatlarını şekillendirdiği tartışmasıyla bağlantılıdır (Forrest ve Kearns, 2001, s. 2125). Buradan hareketle, daha çok karşılıklı temas ve etkileşim olanağı yaratacağı düşünüldükçe, hedef grubun Suriyelilerin yoğun olduğu mahallelerden seçilmesine karar verilmiştir.

Üçüncü bir konu, göç süreçlerinde kadın deneyiminin anlaşılmasının önem arz etmesidir (Şeker ve Uçan, 2016, s. 206-209). Dolayısıyla, bu çalışma kapsamında cinsiyet kotası uygulanmıştır. Bu bağlamda, kotalı örneklem kapsamında cinsiyet kategori olarak belirlenmiştir.

Son olarak, görüşmelerin yapılması planlanan şehirler kotalı örneklem bağlamında bir diğer kategori olarak belirlenmiştir. Şekil 4’te Türkiye’deki Suriyeli nüfusun illere göre dağılımı gösterilmektedir. Burada koyulaşan renk, artan Suriyeli nüfusuna işaret etmektedir. Şekilde de görüldüğü üzere, Türkiye’deki Suriyeli nüfus ağırlıklı olarak Suriye sınırındaki illere yerleşmiş, buradan sınır illerine komşu olan illere ve ülkenin batısına doğru yönelmiştir. İstihdam olanaklarının, kamu kurumlarının ve STK’ların yarattığı imkânların da etkisiyle nüfus yoğunluğunun İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara gibi metropollerde arttığı görülmektedir.

Şekil 2. Türkiye'deki Suriyeli Nüfusun İllere Göre Dağılımı¹⁶

Bu araştırma kapsamında illerin belirlenmesinde sınır ili olma özelliği, merkezi konum ve Avrupa’ya göç noktası olarak kullanılma ölçütleri temel alınmıştır. Araştırmanın Hatay, Ankara ve İzmir illerinde gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Hatay ili sınır ili olma özelliği bağlamında belirlenmiştir. Burası, Suriye’den göç sürecinin başlangıcından beri hem hedef nokta hem de bir geçiş noktası olarak kullanılmıştır. 21.11.2019 tarihi itibariyle Hatay’da geçici koruma statüsü altında kayıtlı 440.580 Suriyeli

¹⁶ Araştırmada veri toplanacak olan iller yazar tarafından BMMYK’nın yayınladığı harita (UNHCR, 2018a) üzerine işaretlenmiştir.

birey yaşamaktadır ve bu bireylerin ildeki nüfusa oranı %27,37'dir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). 1939 yılında Türkiye'ye katılan Hatay'da yaşayan yerel nüfus ile Suriye'de yaşayan nüfus arasında derin akrabalık ilişkileri söz konusudur. Bu ilişkiler ağının bir boyutunu Suriye'de yaşayan Türkmenler oluşturmaktadır. Bu bireylerin önemli bir bölümü savaş sürecinde Türkiye'ye göç etmiştir. Bunlara ek olarak, Hatay ilindeki Süryanilerin, Sunni Arapların ve Arap Alevilerinin de Suriye'den gelen gruplarla akrabalık ilişkileri bulunmaktadır. Kentte birçok kültür, kimlik ve inanış birarada yaşamını sürdürmektedir. Bunun yanı sıra kent merkezinde kentin güneydoğusunda ve kentin güneybatısında Arapça yerel toplum tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Son tahlilde Hatay ili, kentteki Suriyeli nüfus sayısı ve bu bireylerin il nüfusu içerisindeki oranı gibi ölçütlerin yanı sıra nüfusun çeşitliliği ve iki grup arası olası etkileşim süreçleri dikkate alınarak belirlenmiştir.

Ankara ili Şekil 4'te görüldüğü üzere, Türkiye'nin merkez coğrafyasında¹⁷ Konya ile birlikte en fazla Suriyeli nüfus barındıran illerden biri konumundadır. 21.11.2019 tarihi itibarıyla Ankara'da geçici koruma statüsü altında kayıtlı 95.057 Suriyeli yaşamaktadır ve bu bireylerin yerel nüfusa oranı %1,73'tür (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Ankara birçok yükseköğretim kurumunu barındırması ve gelişen sanayisi dikkate alındığında iç ve dış göç açısından bir çekim noktasıdır. Ankara'nın aldığı iç göçlerde, İstanbul ve İzmir gibi metropollerin yanı sıra çevre illerden (Yozgat, Kırıkkale, Çorum, Çankırı ve Konya) kaynaklanan göçmen sayıları dikkat çekicidir. Bu yönüyle Ankara, İç Anadolu Bölgesi'nde yaşayan nüfusun genel bir profilini de temsil etmektedir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014, s. 17). Suriyeliler açısından Ankara ayrıca, bürokrasinin ve BMMYK gibi bu alanda hizmet veren kuruluşların merkezi olması, birçok sivil toplum kuruluşunun (STK) hizmet sunması açılarından bir tercih noktasıdır. Son tahlilde, Ankara ili Türkiye'nin merkez coğrafyasında veri toplanabilecek en uygun il olarak düşünülmüştür.

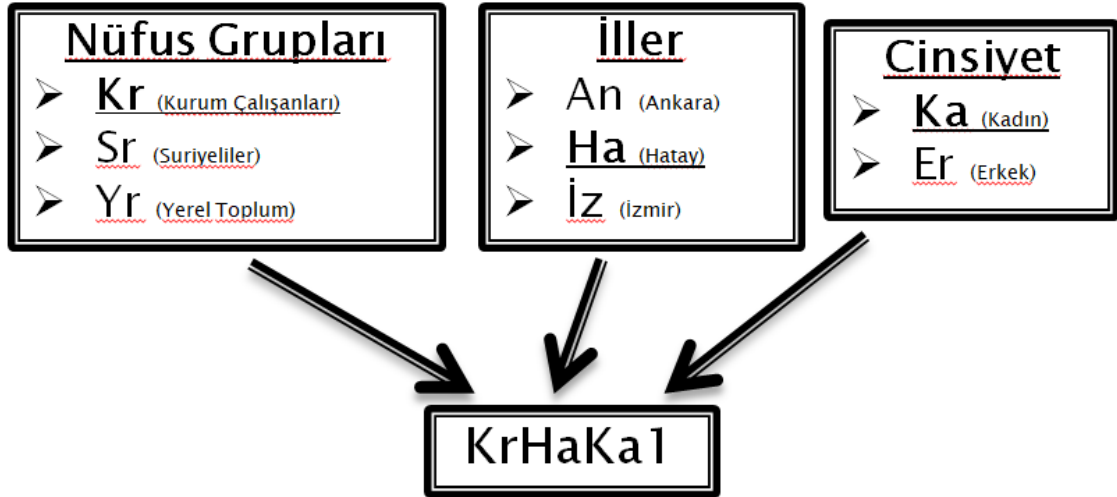
¹⁷ 'Merkez coğrafyası' ifadesiyle belirtilmek istenen alan İç Anadolu Bölgesi'ni, İçbatı Anadolu Bölümünü ve Yukarı Fırat Bölümünü kapsamaktadır.

İzmir ili ise Avrupa'ya göç sürecinde yaygın olarak kullanılan bir güzergâh olması açısından kritik bir yere sahiptir. Şekil 4'te Avrupa'ya göçün Türkiye'deki son noktaları arasında (Edirne, Aydın, Muğla, Çanakkale gibi iller) İzmir ilindeki Suriyeli nüfusunun oldukça fazla olduğu görülmektedir. 21.11.2019 tarihi itibarıyla İzmir ilinde geçici koruma statüsü altında kayıtlı 146,954 Suriyeli birey yaşamakla birlikte ildeki yerel nüfusa oranı %3,40'tır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). İzmir Suriyeliler için bir (Avrupa'ya) geçiş noktasıdır. Bununla birlikte, kent Suriyelilere burada yaşam fırsatı da sunmaktadır. Bir sanayi ve tarım kenti olan İzmir'in merkezinde çöküntü mahallelerde konaklayan Suriyelilerin kayıtsız ve güvencesiz iş kollarında çalıştığı görülmektedir. Buna ek olarak, çevre ilçelerde de mevsimlik işçi olarak tarım alanlarında çalışabilmektedirler (Çamur, 2017, s. 116). Sonuç olarak, İzmir ili göç güzergâhı olarak kullanılmasının yanı sıra diğer özellikleri de dikkate alınarak veri toplanacak üçüncü il olarak belirlenmiştir.

2.2.2. Katılımcıları Tanımlayıcı Kodlar

Hem araştırmacı açısından veri analizinin kolaylaşması hem de okuyucular tarafından katılımcıların takibinin kolaylaşması amacıyla katılımcılara tanımlayıcı kodlar (rumuzlar) verilmiştir. Kotalı örneklem doğrultusunda belirlenen kategorilere ait sınıflandırmalar sırasıyla katılımcıların rumuzlarında yer almaktadır. Buna göre katılımcı rumuzunun ilk ilki harfi katılımcının bağlı olduğu nüfus grubunu (kurum çalışanları için 'Kr', Suriyeliler için 'Sr', yerel toplum için 'Yr'), katılımcı rumuzunun üçüncü ve dördüncü harfleri katılımcının yaşadığı ili (Hatay için 'Ha', Ankara için 'An', İzmir için 'İz') ve katılımcı rumuzunun beşinci ve altıncı harfleri katılımcıların cinsiyetini (kadın için 'Ka' ve erkek için 'Er') ifade etmektedir. Katılımcı özelliklerinin daha kolay anlaşılması amacıyla her kategoriye ifade eden kısaltmalar için ilk harfler büyük olarak tanımlanmıştır. Rumuzların sonunda yer alan sayılar rumuzda yer alan üç kategorik özellik kapsamında görüşülen bireyleri birbirinden ayırtmak amacıyla tanımlanmıştır. Örneğin; YrİzEr1 rumuzlu katılımcı, yerel toplum üyesi İzmir ilinde yaşayan erkek bir katılımcıyı betimlemektedir. SrHaKa2 rumuzlu bir diğer katılımcı Suriyeli Hatay ilinde yaşayan kadın bir katılımcıyı betimlemektedir. Yine

KrAnKa1 rumuzlu katılımcı ise kurum çalışanı olup Ankara’da yaşamını sürdüren bir kadına işaret etmektedir.

Şekil 3. Katılımcıları Tanımlayıcı Kodlar

2.2.3. Katılımcıların Özellikleri

Araştırma kapsamında örneklem büyüklüğü minimum 36 kişi olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte araştırma verileri doyum noktasına ulaşana kadar görüşmeler sürdürülmüş ve toplam 45 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların özelliklerine ilişkin veriler Tablo 1 (kurum çalışanları), Tablo 1 (Suriyeliler) ve Tablo 3’te (yerel toplum) sunulmaktadır.

Araştırma kapsamında Uluslararası Göç Örgütü, Türk Kızılayı Toplum Merkezleri, Mültecilerle Dayanışma Derneği ve Hayata Destek isimli kurum ve bunlara bağlı kuruluşlarda çalışan toplam 16 kurum çalışanı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden yedisi Hatay, dördü Ankara ve beşi İzmir ilinde faaliyet yürüten kurum çalışanlarıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kurum çalışanlarının yarısı kadınlardan oluşmaktadır. En küçüğü 23 en büyüğü 40 yaşında olan kurum çalışanlarının ikisi dışında tamamının bekâr olduğu görülmektedir. Kurum çalışanlarının yedisi sosyal hizmet, ikisi psikoloji, ikisi psikolojik danışma ve rehberlik bölümlerinden mezun olmuştur. Lisans

düzeyindeki diğer bölümlerden mezun olan katılımcılar da bulunmaktadır. Kurumlarda psiko-sosyal destek, göç danışmanlığı, tercümanlık, eğitim koordinatörlüğü gibi çeşitli görevlerde çalışan katılımcılara ulaşılmıştır. Katılımcılar arasında göç alanında çalışma tecrübesi henüz bir yıl olanlar da 11 yıldır bu alanda faaliyet gösterenler de bulunmaktadır (Bakınız Tablo1).

Araştırma kapsamında toplam 15 Suriyeli katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Suriyeli katılımcıların altısı Hatay, beşi Ankara ve dördü ise İzmir ilinde yaşamını sürdürmektedir. Katılımcıların önemli bir bölümünün söz konusu illerin kenar, çöküntü mahallelerinde (Ankara’da Doğantepe, Ulubey; İzmir’de Limontepe gibi) yaşamını sürdürdüğü görülmektedir. Bununla birlikte, Suriyeli katılımcılar arasında orta gelir düzeyinde olarak tabir edilebilecek bireylere de ulaşılmıştır. Görüşülen Suriyelilerin dokuzu kadınlardan oluşmaktadır. Farklı yaş gruplarından Suriyelilere ulaşılabilmektedir. Bu bağlamda Suriyeli katılımcıların en küçüğünün 19 ve en büyüğünün 50 yaşında olduğu görülmektedir. Suriyeli katılımcıların sekizinin evli olduğu anlaşılmaktadır. 2012 ile 2018 yılları arasında farklı dönemlerde Türkiye’ye gelen katılımcıların olduğu gözlenmiştir. 10 katılımcının Halep’ten geldiği görülmekle birlikte katılımcılar arasında Lazkiye, İdlib, Hama ve Humus gibi farklı bölgelerden de gelenler de mevcuttur. Araştırmaya katılan Suriyeli katılımcıların üçü ilköğretim, üçü ortaokul, üçü lise, ikisi önlisans ve dördü ise lisans mezunudur. Suriyeliler arasında esnaf, beyaz ve mavi yakalı işçi gibi farklı mesleklerden katılımcılar, öğrenciler ve çalışmamakla birlikte iş arayan veya kendisini ev hanımı olarak tanımlayan bireyler de bulunmaktadır (Bakınız Tablo 2).

Tablo 1. Kurum çalışanlarına ilişkin veriler

	Runnuz	Şehir	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Çocuk	Eğitim	Bölüm	Göç Alanında Çalışma Süresi
1	KrHAEr1	Hatay	Erkek	23	Bekâr	Yok	Lisans	Psikolojik Danışma ve Rehberlik	1,5 Yıl
2	KrHAEr2	Hatay	Erkek	27	Bekâr	Yok	Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	3 Yıl
3	KrHAEr3	Hatay	Erkek	26	Bekâr	Yok	Lisans	Sosyal Hizmet	4 Yıl
4	KrHAEr4	Hatay	Erkek	27	Evli	1	Lisans	Uluslararası İlişkiler	3,5 Yıl
5	KrHAKa1	Hatay	Kadın	27	Bekâr	Yok	Lisans	Psikoloji	3 Yıl
6	KrHAKa2	Hatay	Kadın	25	Bakar	Yok	Lisans	Sosyal Hizmet	1 Yıl
7	KrHAKa3	Hatay	Kadın	26	Bekâr	Yok	Lisans	Sosyal Hizmet	2,5 Yıl
8	KrAnEr1	Ankara	Erkek	24	Bekâr	Yok	Lisans	Psikoloji	1 Yıl
9	KrAnEr2	Ankara	Erkek	29	Bekâr	Yok	Lisans	Sosyal Hizmet	2 Yıl
10	KrAnKa1	Ankara	Kadın	40	Bekâr	1	Lisans	Teknoloji ve Tasarım Öğretmenliği	3 Yıl
11	KrAnKa2	Ankara	Kadın	28	Evli	Yok	Lisans	Sosyal Hizmet	3 Yıl
12	KrIzEr1	İzmir	Erkek	32	Bekâr	Yok	Lisans	Sosyal Hizmet	3 Yıl
13	KrIzEr2	İzmir	Erkek	35	Evli	Yok	Lisans	Biyoloji	8 Yıl
14	KrIzKa1	İzmir	Kadın	36	Evli	Yok	Lisans	Sosyal Hizmet	11 Yıl
15	KrIzKa2	İzmir	Kadın	26	Bekâr	Yok	Lisans	Psikolojik Danışma ve Rehberlik	4 Yıl
16	KrIzKa3 ¹⁸	İzmir	Kadın	-	-	-	-	-	-

Tablo 2. Suriyelilere ilişkin veriler

Rumuz	Şehir İlçe	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Çocuk Sayısı	Hane Kişi Sayısı	Geliş Yılı	Suriye'de Yaşadığı Kent	Eğitim	Çalışmakta Olduğu Meslek	
1	SrHAr1	Hatay Reyhanlı	Erkek	30	Evlü	2	4	2014	Halep (Kentisel)	Ön Lisans (Bilgisayar Teknolojileri)	Rehber Öğretmen (GEM)
2	SrHAr2	Hatay Reyhanlı	Erkek	50	Evlü	2	4	2014	Hammus (Kentisel)	Lisans (Tarih Öğretmeni)	Rehber Öğretmen (MEB)
3	SrHAK1	Hatay Reyhanlı	Kadın	35	Evlü	2	4	2014	Hammus (Kentisel)	Lisans (Bilgisayar Bölümü)	Rehber Öğretmen (MEB)
4	SrHAK2	Hatay Antakya	Kadın	20	Evlü	3	5	2012	Hama (Kentisel)	Lise Mezunu	Çalışmıyor (Ev Hanımı)
5	SrHAK3	Hatay Reyhanlı	Kadın	22	Bekâr (Bosunms)	1	3	2015	İdlib (Kentsel)	Lise Mezunu	Çalışmıyor (İş Arıyor)
6	SrHAK4	Hatay Antakya	Kadın	30	Bekâr	Yok	3	2015	Halep (Kentisel)	Lisans (Türk Dili ve Edebiyatı)	Sosyal Destek (STK)
7	SrAnKEr1	Ankara Altındağ	Erkek	21	Bekâr	Yok	7	2015	Lazkiye (Kentisel)	Ön Lisans (Bilgisayar Programcılığı)	Öğrenci
8	SrAnKEr2	Ankara Altındağ	Erkek	27	Bekâr	Yok	6	2015	Halep (Kentisel)	Lise Mezunu	Mobilyacı (Kendi İş)
9	SrAnKk1	Ankara Keçiören	Kadın	49	Evlü	7	6	2014	Halep (Kentisel)	İlkokul Mezunu	Çalışmıyor (Ev Hanımı)
10	SrAnKk2	Ankara Altındağ	Kadın	35	Bekâr	Yok	3	2015	Halep (Kentisel)	İlkokul Mezunu	Çalışmıyor (Ev Hanımı)
11	SrAnKk3	Ankara Altındağ	Kadın	28	Evlü	4	6	2014	Halep (Kırsal)	Ortaokul Mezunu	Çalışmıyor (Ev Hanımı)
12	SrIzEr1	İzmir Konak	Erkek	21	Bekâr	Yok	4	2014	Halep (Kentisel)	Ortaokul Mezunu	Çalışmıyor (Çalışma İzni Bekliyor)
13	SrIzEr2	İzmir Karabağlar	Erkek	43	Bekâr	Yok	6	2013	Halep (Kentisel)	Ortaokul Mezunu	İşçi (Mabaa içinde)
14	SrIzKa1	İzmir Konak	Kadın	33	Evlü	Yok	2	2018	Halep (Kentisel)	Lisans Mezunu (Hukuk Fakültesi)	Çalışmıyor (İş Arıyor)
15	SrIzKa2	İzmir Bayraklı	Kadın	19	Evlü	Yok	2	2014	Halep (Kentisel)	İlkokul Mezunu	Çalışmıyor (Ev Hanımı)

Tablo 3. Yerel topluma ilişkin veriler

Rumuz	Şehir İlçe	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Çocuk	Hane Kişi Sayısı	Eğitim	Meslek
1	YrHAEr1 Hatay Antakya	Erkek	32	Bekâr	Yok	3	Lisans (Diş Hekimliği)	Diş Hekimi
2	YrHAEr2 Hatay Reyhanlı	Erkek	40	Evli	4	5	Lise Mezunu	Taksici
3	YrHAEr3 Hatay Antakya	Erkek	30	Evli	1	3	Lisans (Tarih Öğretmenliği)	Çalışmıyor (İş Arıyor)
4	YrHAKa1 Hatay Reyhanlı	Kadın	23	Bekâr	Yok	6	Lise Mezunu	Üniversite Öğrencisi
5	YrHAKa2 Hatay Reyhanlı	Kadın	24	Evli	Yok	2	Lise Mezunu	Çalışmıyor (Ev Hanımı)
6	YrAnEr1 Ankara Altındağ	Erkek	55	Evli	3	4	Ortaokul Mezunu	Esnaf
7	YrAnEr2 Ankara Altındağ	Erkek	33	Evli	2	4	Ortaokul Mezunu	Nakliyeci
8	YrAnKa1 Ankara Altındağ	Kadın	60	Evli	2	2	İlkokul Mezunu	Esnaf
9	YrAnKa2 Ankara Altındağ	Kadın	43	Evli	3	3	İlkokul Mezunu	Çalışmıyor (Ev Hanımı)
10	YrAnKa3 Ankara Altındağ	Kadın	49	Evli	6	4	İlkokul Mezunu	Çalışmıyor (Ev Hanımı)
11	YrİzEr1 İzmir Bornova	Erkek	29	Evli	2	4	Lise Mezunu	Esnaf
12	YrİzEr2 İzmir Konak	Erkek	27	Evli	1	3	Lise Mezunu	Özel Güvenlik
13	YrİzKa1 İzmir Konak	Kadın	58	Evli	3	2	İlkokul Mezunu	Esnaf
14	YrİzKa2 İzmir Bayraklı	Kadın	27	Bekâr	Yok	4	Lisans (Fizyoterapi ve Rehabilitasyon)	Çalışmıyor (İş Arıyor)

Araştırma kapsamında toplam 14 yerel toplum üyesi ile görüşülmüştür. Bu katılımcıların beşi Hatay beşi Ankara ve dördü ise İzmir ilinde yaşamını sürdürmektedir. Bu katılımcıların yarısı kadınlardan oluşmaktadır. Yaşlarına göre dağılımlarına bakıldığında en küçük 23 ve en büyük 60 yaşında katılımcılarla görüşülmüştür. Katılımcıların 11'i evli, 10 katılımcı çocuk veya çocuklara sahiptir. Hane kişi sayısı iki ile altı arasında değişmektedir. Yerel toplumdaki katılımcıların dördü ilkokul mezunu, ikisi ortaokul mezunu, beşi lise mezunu ve üçü lisans mezunudur. Katılımcılar arasında esnaf, beyaz ve mavi yakalı işçiler, öğrenciler, iş arayan katılımcılar ve kendisini ev hanımı olarak tanımlayan bireyler bulunmaktadır (Bakınız Tablo 3).

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma kapsamında yerel toplum, Suriyeliler ve kurum temsilcileri ile sosyal uyum ve gruplararası ilişkiler bağlamında derinlemesine görüşmeler planlanmıştır. Bu kapsamda Türkiye'deki ve yurtdışındaki Suriyeli göçüne, sosyal uyum ve bütünleşme süreçlerine ilişkin alanyazın incelenmiştir. Alanyazın incelemesi sonucu sosyal uyumun temel bileşenlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu sürecin ardından sosyal uyum bağlamında öne çıkan sosyal temas, sosyal mesafe, sosyal sermaye, ayrımcılık ve sosyal dışlanma kavramları sosyal uyumun temel bileşenleri olarak belirlenmiş, söz konusu bileşenlerden yararlanılarak bir nitel görüşme yönergesi oluşturulmuştur.

Sosyal uyumun temel bileşenleri olarak kabul edilen kavramlardan yararlanılarak oluşturulan nitel görüşme yönergesi ile bir kurum çalışanı ile ön görüşme gerçekleştirilmiş, yönerge bu görüşmenin ardından tekrar güncellenmiştir. Son olarak, görüşme yönergesi görüşme yapılacak gruplara (kurum çalışanları, Suriyeliler ve yerel toplum) göre uyarlanmış, böylece üç farklı görüşme yönergesi elde edilmiştir. Görüşme yönergelerinin tamamında sosyal temas, sosyal mesafe, ayrımcılık ve sosyal dışlanma gibi sosyal uyumun temel bileşenlerine ilişkin sorular sorulmuştur. Bununla birlikte, STK temsilcilerinin konu hakkında alanda karşılaştıkları süreçler ve çalışma yaşamındaki tecrübeleri, Suriyelilerin göç serüveni, yerel toplumun ise mahalle yaşamındaki değişim deneyimi konu edilmiştir.

Veri toplama sürecinde, her görüşme için görüşme notları, gözlem notları ve görüşme özeti tutulmuştur. Nitel görüşmeler esnasında bir adet ses kayıt cihazı hazır bulundurulmuştur. Gerçekleştirilen toplam 45 görüşmenin 35'inde katılımcıların onamı doğrultusunda ses kaydı alınmıştır. Diğer katılımcılar ses kaydı alınmasını istemediklerini belirtmişlerdir.

2.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Görüşme yönergesinin hazırlanmasının ve Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan ilgili izinlerin alınmasının ardından derinlemesine görüşmelere 2019 yılı Haziran ayında başlanmış, veri doyumuna ulaşıldığına kanaat getirilmesiyle birlikte görüşmeler 2019 yılı Kasım ayında sonlanmıştır. Derinlemesine görüşmelere İzmir ilinde başlanmış, burada beş görüşme gerçekleştirildikten sonra 2019 Temmuz ayında Ankara iline geçilmiştir. Ankara'da 14 görüşme gerçekleştirilmiştir. Ağustos ayında ise Hatay iline geçilmiş ve burada 18 görüşme gerçekleştirilmiştir. Son tahlilde tekrar İzmir iline dönülmüş ve sekiz görüşme daha gerçekleştirilmiştir. Burada araştırmanın bütününe ilişkin doyum noktasına ulaşıldığına kanaat getirilmesiyle birlikte Kasım ayı sonunda görüşme süreci sonlandırılmıştır.

2.4.1. Doyum noktasına erişildiğinin anlaşılması

'Doyum noktası (saturation point)' ifadesi ilgili âna kadar yapılmış görüşmelere veya analiz edilmiş verilere dayanarak, daha fazla görüşme yapmanın veya analizin gereksiz olduğunu belirtmek için kullanılır (Saunders vd., 2018, s. 1893). Görüşmelerin ve kodlamaların kendini tekrarlamaya başladığı yani yeterli kodlamanın olduğu ve daha fazla kodlamanın gereksiz olduğu noktada verinin doyuma ulaştığı ifade edilir (Fusch ve Ness, 2015, s. 1408). Tematik analizlerde kullanılan tümevarımsal tematik doyunluğun göstergesi ise yeni kodların ve temaların ortaya çıkmamasıdır (Saunders vd., 2018, s. 1897).

Bu çalışmada araştırmacı doyum noktasına ulaşıldığına iki farklı göstereyi takip ederek karar vermiştir. Bunlardan ilki derinlemesine görüşmeler, ikincisi kodlama sürecinde

kategorilerin ve temaların oluşturulması ile ilgilidir. Araştırmacı tüm görüşmelerde, görüşmelerin hemen ardından görüşme özeti ve gözlem notları çıkarmıştır. Söz konusu veriler görüşmelerin kendini tekrar etmeye başladığına dair ilk işaretleri sunmuştur.

Araştırma kapsamında görüşmelerin gerçekleştirilmesi, verilerin deşifresi ve kodlama süreçleri olanaklar el verdiği ölçüde eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Görüşmelere haziran ayında İzmir ilinde başlanmış, aynı süreçte ardı sıra deşifre ve kodlamalara başlanmıştır. Bununla birlikte, Ankara ve Hatay illerinde kalınan sürenin ve imkânların sınırlılığı dolayısıyla bu illerde yapılan görüşmelerin deşifresi ve kodlaması zaman almış, görüşmelerle eş zamanlı yürütülememiştir. Son tahlilde, tekrar İzmir iline dönülmüş Eylül, Ekim ve Kasım aylarında deşifrelerin yapılması ve kodlama süreçleri hız kazanmıştır. Bu sürecin ardından araştırmanın son görüşmeleri İzmir’de gerçekleştirilmiş, bu görüşmelerde kodlama sürecinde eksik, yetersiz olduğu anlaşılan temalar ve kategoriler üzerine yoğunlaşmıştır. Hem görüşmelerin hem de kodlamaların kendini tekrar etmeye başladığının ve yeni kodların ve temaların ortaya çıkmamaya başladığının anlaşılmasının ardından araştırmada doyum noktasına ulaşıldığına karar verilmiştir.

2.4.2. Veri toplama sürecine ilişkin bilgiler

Araştırma kapsamında toplam 45 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir (Bkz. Tablo 4). Görüşme ortamının belirlenmesi noktasında görüşmenin bölünmemesi ve katılımcının odağının kaybolmaması adına olabildiğince sessiz ve sakin mekânlar tercih edilmiştir. Kurumlardan alınan destekle birlikte, görüşmelerin 36’sı kurum görüşme odalarında gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, özellikle yerel toplumdaki katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerin önemli bir bölümü iş yerlerinde, katılımcıların evlerinde ve kafelerde gerçekleştirilmiştir. Bu noktada araştırmacı tarafından görüşmelerin olabildiğince bölünmeyeceği bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır. Örneğin; işyerlerinde yapılacak görüşmeler için işyerlerinin daha sakin olduğu gün ve saat dilimleri (hafta içi günün erken saatleri) tercih edilmiş, diğer bireylerle yine kalabalık olmayan kafelerde görece sakin olduğu sabah saatlerinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. En kısa görüşme 34 dakika, en

uzun görüşme ise 124 dakika sürmüştür. Özellikle kurum çalışanları ile yapılan görüşmelerin önemli bir bölümünün bir saatin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Kurum çalışanları ile yapılan görüşmeler ortalama 72 dakika sürerken, Suriyelilerle yapılan görüşmeler ortalama 58 dakika ve yerel toplumla yapılan görüşmeler ise ortalama 48 dakika sürmüştür.

Kurum çalışanlarıyla ve yerel toplumla yapılan görüşmelerin tamamı Türkçe gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın 15 Suriyeli katılımcısının 10'u ile görüşmeler Türkçe gerçekleştirilmiştir. Ankara ve İzmir illerindeki Suriyeli kadınlarla yapılan görüşmelerin tamamı Arapça olarak bir tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Tercüman desteği görüşmenin yapıldığı kurumlar tarafından sağlanmıştır.

Tablo 4. Veri toplama sürecine ilişkin bilgiler

	Rumuz	Görüşme Ortamı	Görüşme Süresi	Ses Kaydı	Görüşme Dili	Tercüman
1	KrHaEr1	Kurum Görüşme Odası	53 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
2	KrHaEr2	Kurum Görüşme Odası	57 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
3	KrHaEr3	Kurum Görüşme Odası	74 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
4	KrHaEr4	Kurum Görüşme Odası	52 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
5	KrHaKa1	Kurum Görüşme Odası	44 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
6	KrHaKa2	Kurum Görüşme Odası	62 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
7	KrHaKa3	Kurum Görüşme Odası	68 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
8	KrAnEr1	Kurum Görüşme Odası	107 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
9	KrAnEr2	Kurum Görüşme Odası	95 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
10	KrAnKa1	Kurum Görüşme Odası	96 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
11	KrAnKa2	Kurum Görüşme Odası	85 dk.	Alınmamıştır	Türkçe	Yok
12	KrİzEr1	Kafe	79 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
13	KrİzEr2	Kurum Görüşme Odası	68 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
14	KrİzKa1	Kurum Görüşme Odası	99 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
15	KrİzKa2	Kurum Görüşme Odası	84 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
16	KrİzKa3	Kurum Görüşme Odası	113 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
17	SrHaEr1	Kurum Görüşme Odası	49 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
18	SrHaEr2	Kurum Görüşme Odası	53 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
19	SrHaKa1	Kurum Görüşme Odası	37 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
20	SrHaKa2	Kurum Görüşme Odası	39 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok

Tablo 4. Veri toplama sürecine ilişkin bilgiler (devamı)

	Rumuz	Görüşme Ortamı	Görüşme Süresi	Ses Kaydı	Görüşme Dili	Tercüman
21	SrHaKa3	Kurum Görüşme Odası	44 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
22	SrHaKa4	Kurum Görüşme Odası	58 dk.	Alınmamıştır	Türkçe	Yok
23	SrAnEr1	Kurum Görüşme Odası	71 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
24	SrAnEr2	Kurum Görüşme Odası	76 dk.	Alınmamıştır	Türkçe	Yok
25	SrAnKa1	Kurum Görüşme Odası	53 dk.	Alınmıştır	Arapça	Var
26	SrAnKa2	Kurum Görüşme Odası	68 dk.	Alınmıştır	Arapça	Var
27	SrAnKa3	Kurum Görüşme Odası	51 dk.	Alınmıştır	Arapça	Var
28	SrİzEr1	Kurum Görüşme Odası	128 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
29	SrİzEr2	Kurum Görüşme Odası	44 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
30	SrİzKa1	Kurum Görüşme Odası	53 dk.	Alınmıştır	Arapça	Var
31	SrİzKa2	Kurum Görüşme Odası	51 dk.	Alınmıştır	Arapça	Var
32	YrHaEr1	İşyeri	68 dk.	Alınmamıştır	Türkçe	Yok
33	YrHaEr2	Kurum Görüşme Odası	47 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
34	YrHaEr3	Kafe	46 dk.	Alınmamıştır	Türkçe	Yok
35	YrHaKa1	Kurum Görüşme Odası	61 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
36	YrHaKa2	Kurum Görüşme Odası	48 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
37	YrAnEr1	İşyeri	47 dk.	Alınmamıştır	Türkçe	Yok
38	YrAnEr2	Kafe	43 dk.	Alınmamıştır	Türkçe	Yok
39	YrAnKa1	Kurum Görüşme Odası	43 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
40	YrAnKa2	Kurum Görüşme Odası	48 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
41	YrAnKa3	Kurum Görüşme Odası	34 dk.	Alınmamıştır	Türkçe	Yok
42	YrİzEr1	Kafe	42 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
43	YrİzEr2	Kafe	58 dk.	Alınmıştır	Türkçe	Yok
44	YrİzKa1	Hane	47 dk.	Alınmamıştır	Türkçe	Yok
45	YrİzKa2	Hane	41 dk.	Alınmamıştır	Türkçe	Yok

2.1. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Nitel veri analizi en gelen anlamıyla çok sayıda tümevarımsal ve kategorik teknikler kullanarak anlatıların analiz edilmesidir (Teddlie ve Tashakkori, 2015, s. 7). Bu araştırmada tematik kodlama ve sınıflandırmalar yolu ile düşünceleri betimlemeyi amaçlayan (Neuman, 2014, s. 481-485) tümevarımsal tematik analiz tekniği kullanılmıştır.

Veri içindeki kalıpları (temaları) tanımlamak, analiz etmek ve raporlamak için kullanılan tümevarımsal tematik analiz için Braun ve Clarke altı aşamalı bir süreç önermektedirler. Buna göre ilk aşama ‘verinin yakından tanınması’ olarak belirtilmiştir. Bu aşama verinin deşifresinin yapılması, okunması ve tekrar okunması, bu süreçte öncül fikirlerin not edilmesini içerir. İkinci aşama ‘öncül kodların belirlenmesidir’. Üçüncü aşama ise ‘temaların araştırılmasıdır’. Bu noktada daha önce belirlenen kodlar potansiyel temalarla harmanlanarak her bir potansiyel tema ile ilgili tüm kodlar bir araya getirilir. Dördüncü aşama, ‘temaların gözden geçirilmesidir’. Temaların daha önce kodlanmış verilerde ve geri kalan veri setinde işler olup olmadığı kontrol edilerek analizin tematik bir haritası oluşturulur. Beşinci aşama ‘temaları tanımlama ve adlandırmadır’. Bu aşamada temaların ayrıntılarını ve genel örüntüyü geliştirmek için analiz devam eder ve her temanın net tanımları ve adları oluşturulur. Son aşama ‘raporun hazırlanmasıdır’. Bu aşamada raporda kullanılacak örneklerin seçimi, analizin araştırma soruları ve literatür ile yeniden ilişkilendirilmesini ve analizin bilimsel bir raporunun üretilmesiyle sonuçlanır (Braun ve Clarke, 2006, s. 87).

Niteliksel veri analiz sürecinde yaygın olarak kullanılan (Atkinson ve Dougherty, 2006; Catolico, 2017; Diaz, 1998) bir diğer yöntem ise Strauss ve Corbin’in açık kodlama, eksenel kodlama ve seçici kodlama adımlarıdır (Strauss ve Corbin, 1998, s. 101-163). İlk aşama olan açık kodlama sürecinde araştırmacı araştırma fenomenine ilişkin (bu araştırmada sosyal uyum ve gruplararası ilişkiler) ilk kategorileri oluşturmaya başlar (s. 101-102). İkinci aşama olan eksenel kodlamanın amacı açık kodlama sırasında karmaşıklaşan, dağınıklaşan verilerin yeniden bir araya getirilmesinin sağlanmasıdır. Bu aşamada kategoriler ve alt kategoriler birbiriyle ilişkilendirilir (s. 124). Son aşama olan seçici kodlama süreci ise verilerin bütünleştiği tema ve kategorilerin son düzeltmelerinin yapıldığı aşamadır. Bu aşamanın ardından, temaların ve kategorilerin doyum (saturation) sağladığı, artık analiz esnasında yeni boyutların ya da ilişkilerin ortaya çıkmadığı görülür (s. 143).

Bu araştırmada, Braun ve Clark’ın (2006, s. 87) altı aşamalı tümevarımsal tematik analiz süreci temel alınmış, kodlama süreçlerinde Strauss ve Corbin’in (1998, s. 101-163) açık,

eksenel ve seçici kodlama stratejilerinden faydalanılmıştır. Verilerin yakından tanınması sürecinde görüşme deşifrelerinin yanı sıra görüşmelerde araştırmacı tarafından tutulan görüşme notlarından, gözlem notlarından ve görüşme özetlerinden faydalanılmıştır. Sonrasında ‘öncül kodların belirlenmesi, temaların araştırılması ve gözden geçirilmesi’ süreçlerinde Strauss ve Corbin’in açık kodlama, eksenel kodlama ve seçici kodlama adımları izlenmiştir. Temaların kesin biçimde tanımlanması ve adlandırılmasının ardından alanyazına dönülerek üçgenleme (triangularion) stratejisi kullanılmış, kodlar ve temalar kaynaklardan yararlanılarak desteklenmiştir. Son aşamada raporun son hali verilmiştir.

Çalışma kapsamında derinlemesine görüşmeler Microsoft Word paket programına yazılı olarak aktarılmıştır. Verilerin çözümlenmesi noktasında kodlama ve temaların oluşturulması amacıyla MAXQDA paket programı kullanılmıştır.

2.2. ARAŞTIRMANIN GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİĞİ

Niteliksel araştırma yapan bazı yazarlar geçerlilik ve güvenilirliğin esas olarak pozitivist bir epistemolojinin araçları olduğunu kabul eder ve araştırmalarında niceliksel araştırmaların geçerlik ve güvenilirlik kaygısını taşımazlar. Diğer taraftan, geçen süreçte geçerlik ve güvenilirliğin niteliksel araştırmalar bağlamında, gerçeğin doğasına ilişkin niteliksel paradigmlar temel alınarak yeniden tanımlandığını görüyoruz (Golafshani, 2003; Morse vd., 2002). Kimi yazarlar bu amaçla farklı kavramlar kullanmayı tercih ederken, kimileri ise geçerlik ve güvenilirliğe ilişkin nitel araştırma stratejilerini ortaya koymaktadırlar.

Nitel araştırmada ‘geçerlilik’ bulguların doğruluğunu değerlendirme amaçlı bir teşebbüs olup, araştırmacılar tarafından geçerliliğe ilişkin farklı stratejiler önerilmektedir. Bunlardan biri üçgenlemedir (triangulation). Üçgenlemede (triangulation) araştırmacılar farklı veri kaynaklarını, kendi araştırmalarındaki kodları ve temaları belgelemek için kanıt olarak sunduklarında bilgiyi üçgenlemiş ve bulgularına geçerlilik kazandırmış olurlar. Bunun yanı sıra ‘zengin ve yoğun betimleme’ de bir nitel araştırmanın geçerliliğine katkı sağlar (Creswell, 2018, s. 251).

Nitel araştırmada ‘geçerliliğe’ katkı sunan dış denetimleri içeren başka geçerlilik stratejilerinden de söz edilmektedir. Bunlardan biri olan ‘üye kontrolünde’ araştırmacılar katılımcıların bulguların ve yorumların inanılabilirliğine ilişkin görüşlerini talep etmektedir. Akran incelemesi, danışman incelemesi olarak ifade edilebilen başka süreçlerle de araştırma sürecinin dışarıdan kontrolü sağlanabilir (Creswell, 2018, s. 252).

Nitel araştırmalardan ‘güvenilirlik’ ise genellikle veri setlerinde birden fazla kodlayıcının cevaplarındaki kararlılık anlamına gelir. Bununla birlikte, kodlayıcılar arası kararlılık konusunda varılmış kesin bir kanaatten söz edilememektedir. Bu noktada kodlarda mı temalarda mı yoksa her ikisi üzerinde mi anlaşmaya varılması gerektiği konusu tartışmalıdır (Creswell, 2018, s. 253).

Bu alışma kapsamında, araştırmanın geçerliliğinin arttırılması amacıyla, üçgenleme (triangulation), zengin ve yoğun betimleme gibi stratejilerin yanı sıra akran ve danışman incelemesi olarak anılan stratejilere yer verilmiştir. Bu kapsamda örnekleme oluşturan 45 katılımcının belirlenmesinde araştırmacı dışında alanda uzman üç kişinin (tez danışmanı ve Tez İzleme Komitesi üyeleri) görüşleri alınmıştır. Verilerin araştırmacı tarafından kodlanması, kategorilerin belirlenmesi ve tümevarım yöntemiyle temaların oluşturulması sürecinde bağımsız bir uzmanın daha görüşlerine başvurulmuştur.

Son aşamada araştırmanın güvenilirliğinin arttırılması amacıyla kodlayıcılar arası uzlaşma düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, MAXQDA programında yer alan ‘kodlayıcılar arasında uzlaşı testi (Kappa testi)’ kullanılmıştır. Bu test, araştırmacının sahadan elde ettiği veriyi salt kendi tercihlerine ve değerlerine göre kodlamadığını göstermeye yarayan bir testtir (Kuckartz ve Rädiker, 2019, s. 278). Bu kapsamda, araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerin bir kısmı ikinci bir kişi tarafından kodlanmakta ve kodlayıcılar arasında ne düzeyde uzlaşı olduğuna (kod varlığı), görüşmelerin analizinde her bir kodun kaç defa kullanıldığına (kod frekansı) bakılmaktadır (Lu ve Shulman, 2008). Bu noktada, bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen üç görüşme (her nüfus grubundan bir görüşme), araştırmacının oluşturduğu kodlar dikkate alınarak, göç alanında çalışmaları olan ve nitel araştırma deneyimine sahip bir doktora öğrencisi tarafından bağımsız olarak

kodlanmıştır. Kodlamadan sonra yapılan kodlayıcılar arası uzlaşma testinde kod varlığı üzerinden yerel toplum üyesiyle yapılan görüşmenin kodlanmasında %87,9'luk, Suriyelilerle yapılan görüşmenin kodlanmasında %90,1'lik ve kurum çalışanı ile yapılan görüşmenin kodlanmasında ise %93,4'lük uzlaşma sağlanmıştır. Bu oranlar kod varlığı üzerinden 'çok iyi düzeyde uyum' sağlandığını göstermektedir. Belgedeki kod frekansı üzerinden elde edilen uzlaşma bakıldığında yerel toplum üyesiyle yapılan görüşme kodlanmasında %72,5, Suriyelilerle yapılan görüşme kodlanmasında %80,2 ve kurum çalışanı ile gerçekleştirilen görüşme kodlanmasında %72,5'lik uzlaşma sağlanmıştır. Bu durum kod frekansı üzerinden 'iyi düzeyde uyum' sağlandığını anlamında gelmektedir.

2.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE GÜÇLÜ YANLARI

Araştırma bulguları, kotalı örnekleme tekniği ile seçilen katılımcılarla yapılan görüşmelerle sınırlıdır. Görüşmelerde paylaşılan görüşlerin, kişilerin gerçek tutum ve düşüncelerini, aynı zamanda mevcut gruplararası ilişkiler ve sosyal uyum süreçlerini yansıttığı varsayılmaktadır.

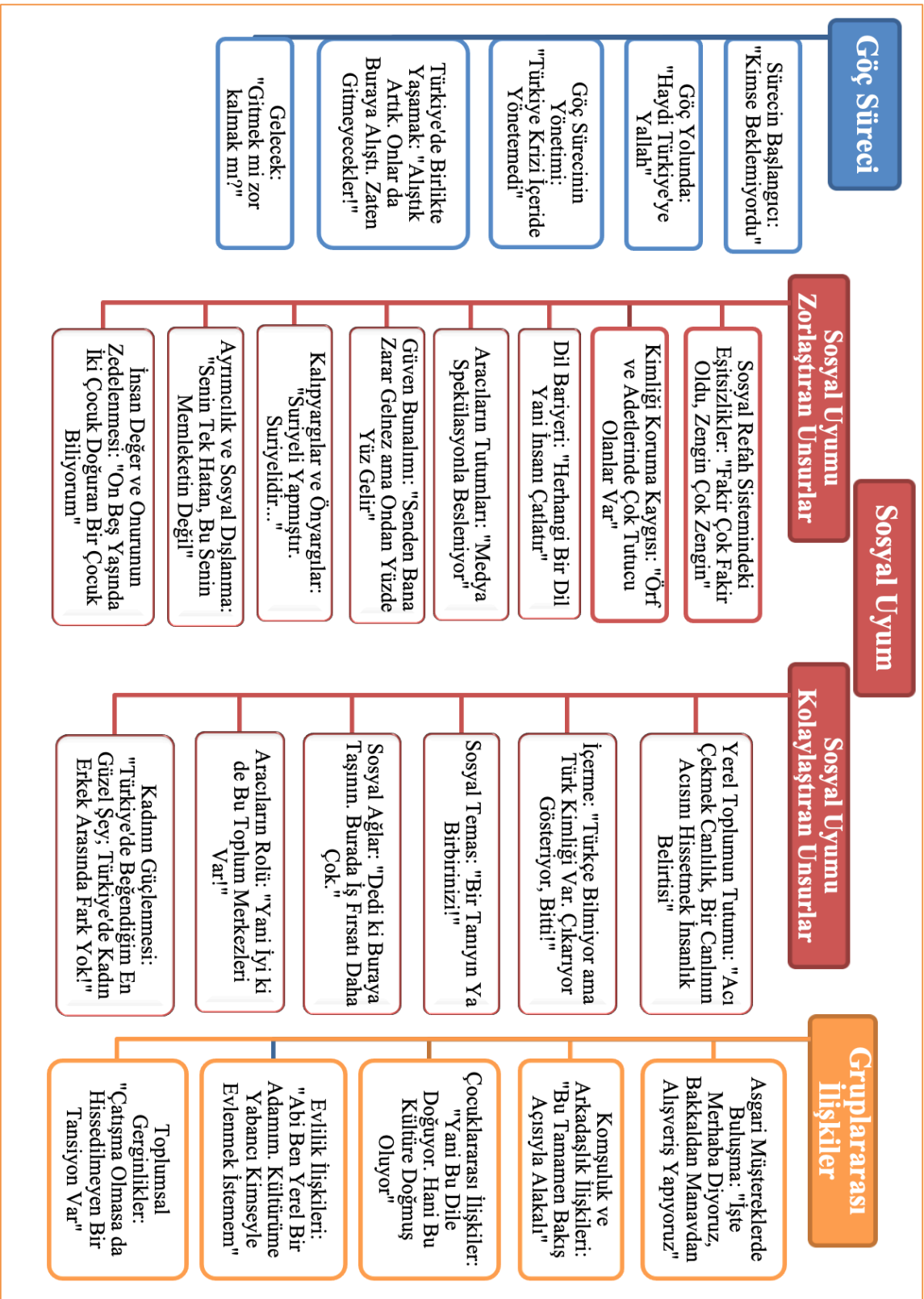
Araştırmada beş görüşme Arapça olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin derinleşmesini zorlaştıran dil bariyerinin aşılması amacıyla bu görüşmelerde görüşme yapılan kurum tercümanından destek alınmıştır. Bununla birlikte, araştırmacının Arapça anlıyor olması bu sınırlılığın aşılması noktasında katkı sağlamıştır.

Araştırma kapsamında belirlenen kategoriler bağlamında farklı nüfus gruplarından, farklı illerden ve farklı cinsiyetlerden bireylere ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra araştırmada farklı yaş, eğitim, gelir durumu, etnik köken (Türk, Kürt, Arap) ve dini inancı (Alevi, Sunni) temsil eden katılımcılarla da görüşmeler yapılmıştır. Dolayısıyla çalışma kapsamında farklı kesimlere ve çeşitliliğe ulaşılabildiği düşünülmektedir.

3. ANALİZ

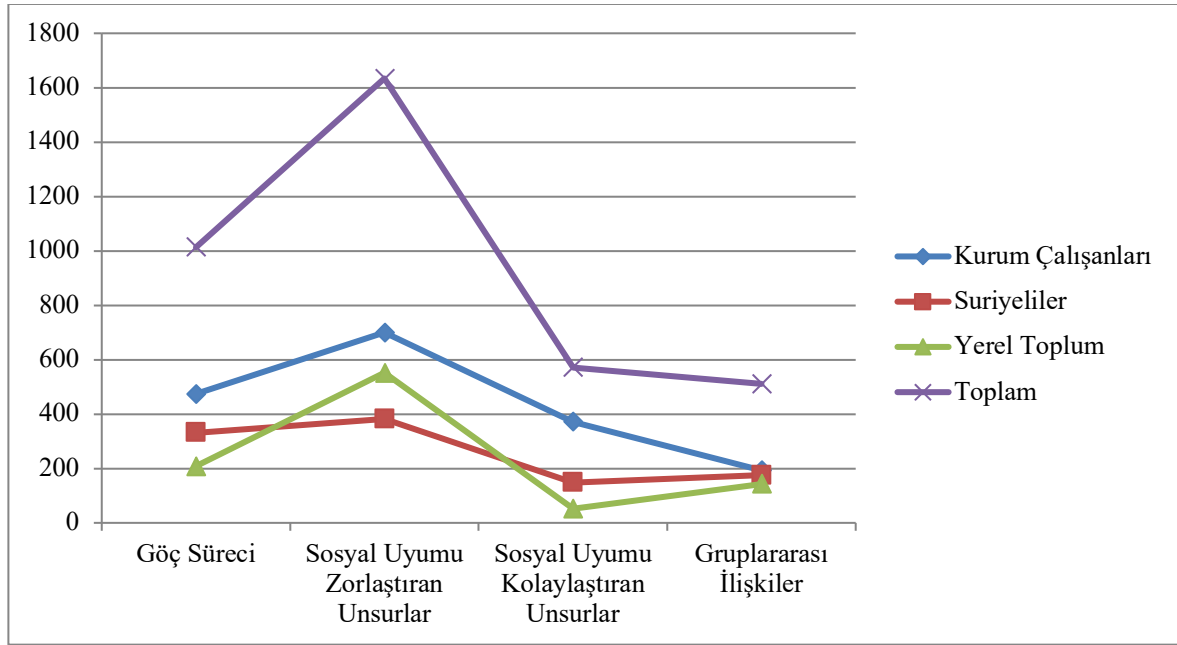
Araştırma verileri, araştırma amacına uygun ve araştırma sorularını cevaplayacak biçimde incelendiğinde üç ana tema, iki alt tema ve 24 kategori altında kümelenmiştir (Bkz. Şekil 4). Ana temalar; ‘göç süreci’, ‘sosyal uyum’ ve ‘gruplararası ilişkiler’ olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, analiz sürecinde kodlamaların %59,1’inden oluşan ‘sosyal uyum’ ana teması pratik kaygı güdülerek ‘sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ ve ‘sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar’ şeklinde iki alt temaya ayrılmıştır.

Araştırma kategorileri oluşturulurken, araştırmacının sınıflandırmak için kullandığı kavramların/ifadelerin yanı sıra doğrudan katılımcıların ifadelerinden faydalanılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ilgili kategorileri ve alt kategorileri en iyi temsil ettiği düşünülen katılımcı ifadesine kategori başlığında tırnak içerisinde yer verilmiştir.

Şekil 4. Ana Temalar, Alt Temalar ve Kategoriler

Analiz sürecinde kurum çalışanlarıyla, Suriyelilerle ve yerel toplum üyeleriyle yapılan görüşmeler bir arada değerlendirilmiş, her üç grubun anlatıları aynı tema ve kategoriler altında toplanmıştır. Bununla birlikte temaların ve kategorilerin her birinin daha çok hangi nüfus grubundan beslendiğinin anlaşılması ve tartışılabilmesi adına MAXQDA paket programına girilen kod sayıları ve dağılımları, şekil ve grafiklerle sunulmuştur (Bkz. Şekil 5, 7, 11, 12, 13).

Şekil 5. MAXQDA Üzerinden Girilen Kodların Temalara ve Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı

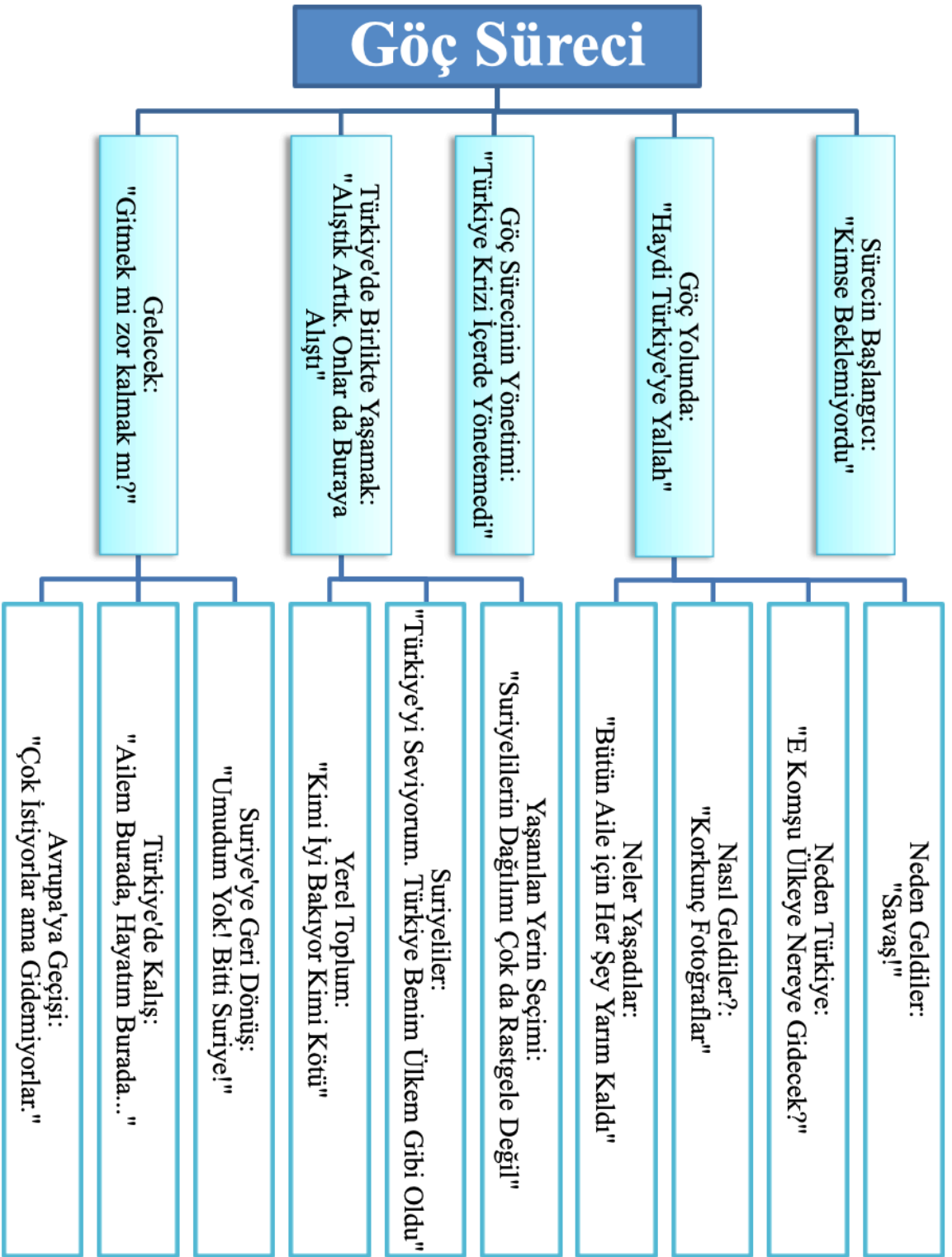
Araştırma kapsamında MAXQDA üzerinden toplam 3731 kod girilmiştir (Bkz. Şekil 5). Bu kodların %27,2'si 'göç süreci' ana teması altında, %43,8'i sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar' alt teması altında, %15,3'ü 'sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar' alt teması altında ve %13,7'si 'gruplararası ilişkiler' ana teması altında kodlanmıştır. Kodlamaların %46,6'sı kurum çalışanlarıyla yapılan görüşmelerden, %27,8'i Suriyelilerle yapılan görüşmelerden ve %25,6'sı yerel toplum üyeleriyle yapılan görüşmelerden beslenmiştir.

Bütün temalarda, en çok kodlama kurum çalışanlarıyla yapılan görüşme dökümleri üzerinden yapılmıştır. Bununla birlikte, 'gruplararası ilişkiler teması için bu farkın oldukça

az olduğu göze çarpmaktadır. Suriyeliler ve yerel toplumla yapılan görüşmelerden gelen kodlar karşılaştırıldığında, ‘sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ temasının yerel toplumla yapılan görüşmelerden daha çok beslendiği, ‘göç süreci’ ve ‘sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar’ temalarının ise Suriyelilerle yapılan görüşmelerden daha çok beslendiği görülmektedir. Bu durumun, araştırma kapsamında görüşülen yerel toplum üyelerinin sosyal uyuma daha mesafeli yaklaştıklarının, olumsuz süreçleri öne çıkardıklarının bir ön göstergesi olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu ön değerlendirme ‘sosyal uyum’ teması altında niteliksel verilerden faydalanılarak ayrıntılı biçimde tartışılacaktır.

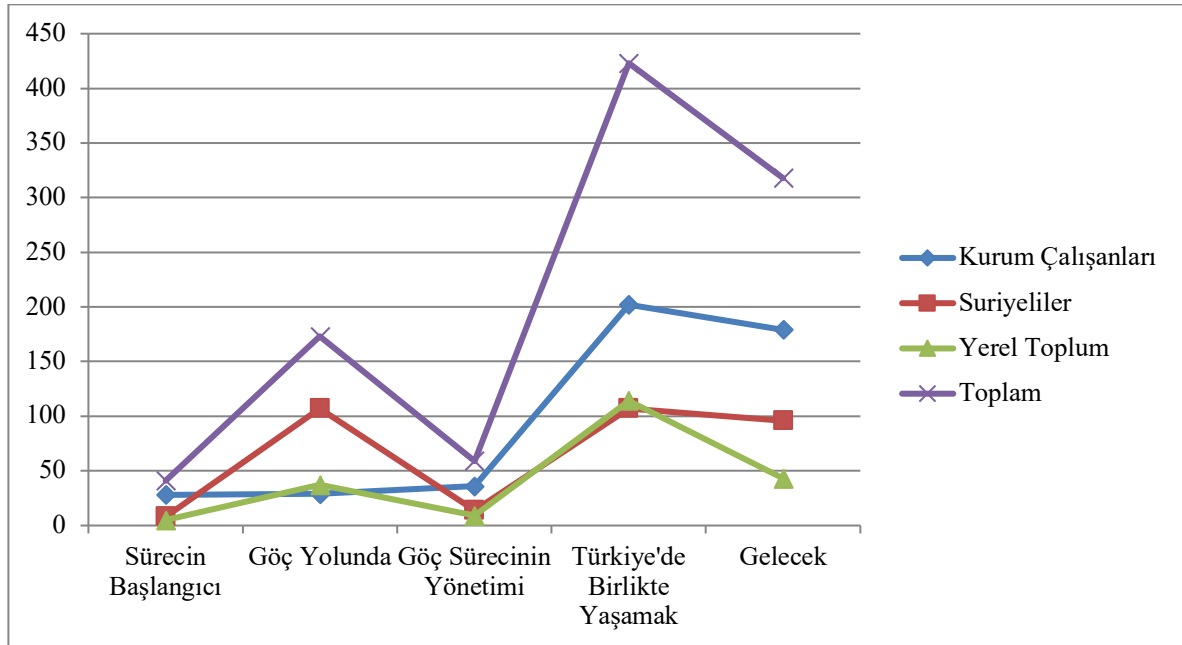
3.1. GÖÇ SÜRECİ

Araştırma kapsamında ‘göç süreci’ teması altında katılımcıların Suriye Savaşının ve Suriye’den Türkiye’ye göç sürecinin başlangıcından bugüne deneyimleri ve geleceğe yönelik tutumları ele alınmaktadır. Bu bağlamda, ‘göç süreci’ teması altındaki veriler geçmişten geleceğe bir zaman çizgisine yayılan beş kategori altında kümelenmiştir (Bkz. Şekil 6). Bu kategoriler; ‘sürecin başlangıcı’, ‘göç yolunda’, ‘göç sürecinin yönetimi’, ‘Türkiye’de birlikte yaşamak’ ve ‘gelecek’ olarak sıralanmaktadır.

Şekil 6. Göç Süreci Teması Altında Kümelenen Kategoriler ve Alt Kategoriler

'Göç süreci' teması kapsamında MAXQDA üzerinden toplam 1014 kod girilmiştir (Bkz. Şekil 7). Bu kodların %4,1'i 'sürecin başlangıcı' kategorisi altında, %17,1'i 'göç yolunda' kategorisi altında, %5,8'i 'göç sürecinin yönetimi' kategorisi altında, %41,7'si 'Türkiye'de birlikte yaşamak' kategorisi altında ve %31,4'ü 'gelecek' kategorisi altında kodlanmıştır. Bu tema altındaki kodlamaların da önemli bir bölümünün kurum çalışanlarıyla yapılan görüşmelerden beslendiği görülmektedir. Bununla birlikte, istisna olarak 'göç yolunda' kategorisinin daha çok Suriyeli katılımcılarla yapılan görüşmelerden beslendiği görülmektedir.

Şekil 7. Göç Süreci Teması Altında MAXQDA Üzerinden Girilen Kodların Kategorilere ve Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı

Göç, sürecin sürekli olarak analiz edilmesi ve gereksinimlerin sürekli olarak belirlenmesi gereken dinamik bir alandır. Toplumsal yapının ve toplumsal sorunların değişen karakteri dikkate alındığında sosyal uyum ve gruplararası ilişkiler de, bu dinamik yapıdan yani değişim sürecinden etkilenmektedir. Dolayısıyla, göç sürecinin başlangıcından günümüze yaşantıları anlamak, mevcut durumu analiz etmek ve gelecek beklentilerini kavramak sosyal uyumu doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Bu bağlamda göç sürecini ele almak, dönemin toplumsal koşullarını, zamanın ruhunu, toplulukların farklı zaman

dilimlerindeki tutumlarını ve değişen hangi koşulların sosyal uyumu ne yönde etkilediğini anlamamıza katkı sağlamaktadır.

3.1.1. Sürecin Başlangıcı: “Kimse Beklemiyordu”

Göç süreci teması altında sunulacak ilk kategori ‘sürecin başlangıcı’ kategorisidir. Bu kategoriyi en iyi temsil ettiği düşünülen katılımcı ifadesi KrHaEr3 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*kimse beklemiyordu*” ifadesidir. Bu bölümde Suriye Savaşı’nın ardından ortaya çıkan kitlesel göç hareketini 2011 yılında ne kamusal otoritelerin ne de genel toplumun beklemediği, dolayısıyla Türkiye’nin sürece hazırlıksız yakalandığı tartışılmaktadır. Dahası, sürecin başlangıcında ortaya çıkan Suriyeli nüfus artışına, bireylerin kamplardan sınır kentlere ve diğer Türkiye coğrafyasına geçişlerine kısaca değinilmektedir.

Göç sürecinin başlangıcını betimlerken sürecin ortaya çıkışını ve gelişimini etkileyen sosyo-politik gelişmelere kısaca göz atmak, öncesinde Suriye’den Türkiye’ye göç sürecinin ve sonrasında sosyal uyum sürecinin anlaşılması açısından önemli görülmektedir. 2010 yılında Tunus’ta başlayan ve kısa sürede Kuzey Afrika ve Orta Doğu’da geniş bir coğrafyaya yayılan ‘Arap Baharı’, 2011 yılının Mart ayında Suriye’de protestolar eşliğinde kendisini göstermiştir. Demokratikleşme talebiyle başlayan protestolar fazla geçmeden Suriye’nin birçok kentine yayılmış, kısa süre sonra silahlı gruplar ortaya çıkmış ve ülkede şiddet hızla tırmanmıştır (Holliday, 2011, s. 21). Bu süreçte, uluslararası toplumun Suriye’deki gelişmelere yaklaşımı noktasında iki kutup ortaya çıkmıştır. ABD, Almanya, İngiltere ve Fransa’yı da içeren birçok ülke, şiddeti tırmandıran bir diktatör olarak tanımladığı Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad’a 2011 Temmuzundan itibaren görevi bırakma çağrısında bulunmuştur. Diğer taraftan, Rusya, İran ve Çin ise bölgede terör gruplarının güçlenmesi tehdidini öne sürerek, Esad’ın görevde kalması ve demokratikleşme adımları atılması gerektiği fikrini savunmuşlardır (Debusmann, 2012, 22 Mayıs). Geçen yıllar içerisinde bölgesel ve küresel düzeyde bir uzlaşma sağlanamamış, Suriye coğrafyası yerel, bölgesel ve küresel aktörleri içeren, devletlerin yanı sıra devlet dışı aktörlerin ve terör

örgütlerinin dâhil olduğu vekâlet savaşlarına sahne olmuştur (Phillips ve Valbjørn, 2018, s. 418).

2000’li yıllar Suriye ile Türkiye arasında Yüksek Stratejik İşbirliği Konseyi kurulduğu, vize sınırlamalarının kaldırıldığı, yani seksenli ve doksanlı yılların aksine politika, güvenlik ve ekonomi bağlamında iyi ilişkilerin kurulduğu bir döneme karşılık gelir (Taşpınar, 2012, s. 137). Bununla bağlantılı olarak, 2011 yılında Suriye’de başlayan olaylara Türkiye’de resmi ağızdan gelen ilk tepkiler (Nisan-Mayıs 2011) Suriye’deki olayları bir ‘iç mesele’ olarak tanımlamak ve Suriye’ye demokratikleşme çağrısında bulunmak şeklindedir. Yine de fazla geçmeden, 2011 sonbaharında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Esad’ın görevini bırakmasını istemiş ve o dönemde Türkiye Esad’a muhalif grupların toplantılarına ev sahipliği yapmıştır (Turktime, 2011, 13 Mayıs).

Böylesi bir politik atmosferde, Suriye’den Türkiye’ye ilk göç hareketi, 2011 yılı Nisan ayında 252 Suriyelinin Hatay’ın Cilvegözü sınır kapısından giriş yapmasıyla gerçekleşmiştir (AFAD, 2014b, s. 16). Bu olayın ardından Türkiye-Suriye sınırında hareketlilik devam etmiş ve geçen yıllar içerisinde çok sayıda Suriyeli birey Türkiye’ye sığınmıştır. Bu süreçte resmi hükümet söylemi ‘*Suriyeli misafirlerimiz*’ şeklinde kurulmuş, uygulanan ‘*açık kapı politikası*’ neticesinde Türkiye-Suriye sınırına gelen herkes Türkiye’ye alınmış ve temel gereksinimleri karşılanmaya çalışılmıştır.

Yukarıda betimlenen bütün bu süreçte, Batı’da ve Türkiye’de savaşın kısa sürede biteceği beklentisinin hâkim olduğu görülmektedir. Öyle ki, bu dönemde ABD Dışişleri Bakanlığı açıklamasında Suriye Devlet Başkanı Esad’ı ‘*Yürüyen Ölü Adam (Dead Man Walking)*’ olarak nitelemiş, dönemin Türkiye Başbakanı Erdoğan ise “*O gün de yakın. ... İnşallah Emevi Camisi’nde namazımızı da kılacağız.*” şeklinde Suriye hükümetinin kısa sürede devrileceği ve savaşın kısa sürede biteceği beklentisini dile getirmiştir (CNN TURK, 2012, 31 Temmuz; Debusmann, 2012, 22 Mayıs; Hürriyet Gazetesi, 2012, 5 Eylül). Özetle, sürecin başlangıcında Suriye savaşının uzun sürmeyeceği, Suriye’den Türkiye’ye küçük bir grubun sığınma talebinde bulunacağı ve Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin de kısa bir süre sonra ülkelerine geri dönecekleri beklentisinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda,

KrízKa1 kodlu katılımcı BMMYK'nın sınır bölgelerinde ofis açma kararı alma ve savaşın uzayacağına ilişkin farkındalığının artma sürecini *"BMMYK'dan bir ekip gönderilmişti Güneydoğu'ya hani monitör etsin, biz ne yapabiliriz baksın diye... O sırada öyle bir ekip vardı. Ama hep şey düşünüyordum. Bitecek hani altı ay sonra falan. Sonra işte kampları taşındı işte. İlk Hatay'daydı hepsi, sonra Kilis'e falan taşındı işte. Sayısı artmaya başlayınca dediler; 'bu herhalde bitmeyecek ve hani hükümetin desteğe ihtiyacı var.'* O yüzden BMMYK orada bir ofis açmaya karar verdi." şeklinde ifade etmektedir.

Son tahlilde, birçok devletin, devlet dışı aktörün ve hatta terör örgütlerinin müdahil olduğu ve uluslararası camiada uzlaşmazlıkların bulunduğu yukarıda betimlenen sosyo-politik atmosfere rağmen, kitlesel ve büyük bir göç hareketinin beklenmediği, aksine savaşın kısa süreceği ve göç sürecinin kısa sürede sonlanacağı beklentisinin, diğer bir ifadeyle Suriyelilerin Türkiye'de geçici olduğu algısının hâkim olduğu görülmektedir. Bu beklentiye ilişkin KrHaKa2 kodlu katılımcı *"Biz bunun bir gün biteceğini düşündük kimse o an öngörülü olamadı ve gitmediler."* ve KrHaKa3 kodlu katılımcı da *"İlk zamanlarda benimseyemedim biraz daha misafir statüsü olarak baktık. Durumları iç açıcı değildi ama hep bitecek gibi, tekrar yurtlarına dönecek gibi bir izlenim vardı."* ifadelerini kullanmaktadır.

Suriye göçünün ilk yıllarında, Türkiye'de yasal ve idari çerçevenin dağınık olması, uluslararası koruma arayanların kamu görünürlüğüne ve yerel toplumun mültecilere ilişkin farkındalığın düşük olması Türkiye'de göç yönetişimini şekillendirmiştir (Özçürümez, 2018, s. 9). Bu duruma Türkiye'nin o döneme kadar daha çok transit ülke olarak kullanılması, göç dalgasının beklenmiyor olması ve bu alanda faaliyet yürüten kurumların ve STK'ların yetersizliği de eklenince Türkiye'nin göç sürecine hazırlıksız yakalanması kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda, KrAnKa1 kodlu katılımcı da *"Yani biz de hazır değildik. İl Göç'te ben şok oldum mesela, babaya bakıyorum bekâr görünüyor, ama babanın üç çocuğu var, karısı var! Hani beyana dayalı kimlikler çıktığı için bir dönem, kayıtlarda bir sürü yanlışlıklar var. Neden? Hazır değildik. Halen de sistemi oturtamadık mesela. Ama önceki zamanlara oranla biraz daha iyi diye düşünüyorum."* ifadelerini kullanmaktadır.

Sonucunda, Türkiye'nin hem kurumsal hem de toplumsal olarak kitlesel bir göç hareketine hazırlıklı olmadığı anlaşılmaktadır. Birincisi, kurumsal olarak hazır değildir çünkü o dönemde yasal ve idari çerçeve dağınık ve yetersizdir. Zaten 2000'li yıllarda yapılan çalışmalar Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) öncesinde sığınmacılara yönelik hizmetlerin sunumu ve bu bireylerin sorunlarının çözümü konusunda sistematik ve bütüncül bir hizmet ağının söz konusu olmadığını göstermektedir (Buz, 2008, s. 11). Bu dönemde Türkiye'de göç alanında faaliyet gösteren kurum ve STK sayısının da oldukça az ve yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda KrAnEr1 kodlu katılımcı gözlemlerini *"Türkiye'ye ilk geldiklerinde biz de bu tür bir göç dalgasını beklemediğimiz için hazırlıksız yakalandık. Onlara hizmet verecek, onların problemlerine, dertlerine deva olacak dernekler, kuruluşlar yeterli değildi. O anlamda ne kadar zorlandıklarını gördüm."* şeklinde ifade etmektedir. Bu durum ise Suriyeli bireylerin Türkiye'deki statüsü ve Suriyelilere yönelik hizmetlerin örgütlenmesi noktasında sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda KrİzKa3 kodlu kurum çalışanının ifadeleri YUKK öncesi yasal ve idari çerçevenin niteliğini özetlemektedir:

"Türkiye o zamana kadar daha çok transit bir ülkeydi. Yani o dönemler belki de 20-30 bin sığınmacı mülteci statüsünde insan vardı Türkiye'de. Yasa üzerinde çalışılıyor yasa yok falan. Hiç kimse hazırlıklı değil, devlet hazırlıklı değil, sivil toplum zaten çok az o dönemde bu alanda çalışan. Kampların kurulmasını hatırlıyorum, kamplar sınırların dibinde ama uluslararası kurallara göre öyle olmaması gerekiyor onları söylüyorduk biz. Bu insanlara bir statü verilmeli statü verilmesi gerektiğini söylüyorduk. ... Bir kere o zaman çok daha azdık biz ama bir yasamız bile yoktu yönetmelik de ta 94'ten kalma alelacele çıkartılan yarım sayfalık bir yönetmelikle yönetilmeye çalışılıyordu bu alan. Ülkeye mülteci sokmamaya yönelikti yönetmelik de. O dönemde başlamıştı yasa yapma. Hem AİHM'den ihlaller geliyordu hem AB üyelik perspektifi için de AB'ye uygun düzenlemeler yapmak üzere bir yasa çalışması vardı. Suriyelilerin gelişine tesadüf etti. O yasa hiç böyle kitlesel bir akın düşünülerek yapılmamıştı ama o yasanın çıkmasıyla Suriyelilerin gelmesi yani artması daha doğrusu Türkiye'deki nüfusun çakıştı yani. 2013'te meclisten geçti belki ama zaten geldiklerinde bunun hazırlıkları bitmişti." KrİzKa3

Toparlamak gerekirse Türkiye, taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni ve 1967 Ek Protokolünü (Cenevre Sözleşmesi, 1951, 28 Temmuz; New York Protokolü, 1967, 04 Ekim) 'coğrafi kısıtlama' koyarak imzalamıştır. Bu doğrultuda günümüzde Türkiye, Avrupa dışından gelen kişileri mülteci olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla, ilgili uluslararası mevzuat çerçevesinde aynı nedenlerle Avrupa'da meydana gelen olaylardan dolayı Türkiye'ye gelenlere 'mülteci' statüsü verilirken, Avrupa dışında meydana gelen

olaylardan dolayı Türkiye'ye gelen bireylere ise 'şartlı mülteci' statüsü verilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, 13 Nisan). Bu bireylerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmalarına müsaade edilmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018). Mevcut mevzuat 2011 yılında başlayan olayların ardından Türkiye'ye gelen ilk grupların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmıştır. O dönemde hâlihazırda devam etmekte olan yeni kanun çalışmaları ise 11.04.2013 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan YUKK ile sonuçlanmıştır. Bu kanunla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Sonuç olarak, 2011 yılı itibariyle ülkemize gelmeye başlayan ve yaşamlarını burada sürdüren Suriyelilere YUKK kapsamında 'geçici koruma' statüsü verilmiş ve Türkiye'deki Suriyelilerin statüsüne ilişkin sorunlar belirli ölçüde çözümlenmiştir. Sonrasında, Suriyelilerin temel hizmetlere erişimlerinin sağlanması adına 22.10.2014 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği Resmi Gazetede yayınlanmıştır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, 22 Ekim). Bu yönetmelik ile birlikte hakları ve yükümlülükleri hakkında kesin ve ayrıntılı düzenlemeler yapılan geçici koruma kapsamındaki yabancılara, sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık hizmetleri gibi haklar verilirken, birtakım yükümlülükler de düzenlenmiştir (Çiçekşöğüt, 2017, s. 15). Son tahlilde, YUKK ile birlikte Suriyelilere Geçici Koruma Statüsü verilmesi ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulması, Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında hizmetlere erişimlerinin sağlanması, yıllar içerisinde kurumların ve STK'ların sayılarının artmasıyla birlikte Türkiye'de göç yönetişimi konusundaki yasal ve idari sorunların, en azından belirli bir ölçüde önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan (ikincisi), Türkiye kitlesel göçe toplumsal olarak da hazırlıksız yakalanmıştır. Suriye savaşı öncesinde Türkiye'de mülteci, sığınmacı ve vatansız bireylerin toplamının 17.527 olduğu görülmektedir (UNHCR, 2020d). Söz konusu nüfusun sayısının, dolayısıyla da görünürlüğünün az olması nedeniyle mülteci ve sığınmacılara ilişkin yerel toplumun farkındalığının da düşük olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Öyle ki, KrízKa1 kodlu katılımcı 2011 öncesinde yerel toplumun 'mülteci' kavramına yabancı olduğunu Seferihisar'da gerçekleştirdikleri bir etkinlikte '*midyeci anlıyordu insanlar hani mülteci deyince... Hani o kadar bilinmeyen bir kavramdı*' şeklinde ifade etmektedir.

Dahası, 2011 yılı öncesinde Türkiye’de akademide bile göç alanına ilginin az olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmet ve psikoloji gibi bölümlerden mezun olan kimi kurum çalışanı katılımcılar dahi eğitimleri sürecinde bu alana dair pek fazla duyularının olmadığını, üniversitelerinde konunun üzerinde durulmadığını ifade etmektedirler. Örneğin;

"Üniversitedeydim. O dönem biraz daha dezavantajlı gruplarla psikolojik destek falan çalışırken biraz duyduğumu hatırlıyorum ama çok nadirdi yani. İşte mülteci ne demek falan diye sadece bir iki yerde rastlamıştım. İlgimin kayması yine mezun olmama yakın, yani göçün arttığı zaman. 2011-2012 çok değildi." KrHaKa1

"Üniversitede okurken bile ileride böyle bir alan olabilir diye bahsedilmiyordu. Suriyelilerin Türkiye’ye yerleşebileceği fikri yoktu bence. Hep misafir gibi gördük. Bu kaos ortamı bitecek de insanlar yurtlarına dönecek diye düşünüldü. O yüzden üniversitedeki hocalarımız da göç üzerinde durmadılar. Belki biraz konunun üzerinde durulsaydı olaya bakış açımız değişirdi." KrHaKa3

Türkiye’nin toplumsal olarak Suriye’den gelen göç hareketine hazırlıksız olmasının bir diğer nedeni ise grupların (sınır illeri dışında) tanışıklığının ve birbirlerine ilişkin farkındalığının zayıf olmasıdır. Bu bağlamda yerel toplum üyelerinin ve Suriyelilerin önemli bir bölümünün daha önce diğer gruba rastlamadığını ifade ettiği görülmekte, bazı Suriyeli katılımcıların ise Türkiye’yi ve Türkleri, diziler ve şarkılar üzerinden tanıdığı anlaşılmaktadır. Örneğin SrAnEr1 kodlu katılımcı *"İşte dizilerden. Ama dublaj olarak izliyorduk. Şey vardı Kurtlar Vadisi. Küçüklükten beri izliyorduk. Arapça konuşuyorlardı dublajlı."* ifadesini ve YrAnKa3 kodlu katılımcı ise *"Suriye olayları başlamadan önce hiçbir Suriyeliyle tanışmamıştım."* ifadesini kullanmaktadır.

Diğer taraftan, uygulanan ‘açık kapı politikası’ ve gelen nüfusun büyüklüğü de dikkate alındığında, yukarıda anlatılan toplumsal ve kurumsal olarak hazırlıksız yakalanma halinin savaşın ilk yıllarında sınır güvenliğinin ihmal edilmesine yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın Suriyeli katılımcıları Türkiye’ye geliş süreçlerinde herhangi bir kontrol mekanizması ile karşılaşmadıklarını ifade etmektedir. Örneğin SrHaKa3 kodlu katılımcı *"Yani şimdiki gibi güvenlik kontrolü, polis falan yoktu o zamanlar geçiş daha kolaydı."* ifadelerini ve SrHaEr1 kodlu katılımcı da *"Sınırdaki o zamanlar çok dikkatli olmuyordu Türk askerleri, bizi bırakıyorlardı yani. Yani biz, insanlar savaştan kaçıyorlar diye çok dikkat etmiyorlardı. Serbestti. Şimdi mümkün değil Türkiye’ye gelmek bu şekilde yani. O zaman serbestti."* ifadelerini kullanmaktadır.

Sonuç olarak, sürecin başlangıcında Suriye savaşının ve göç hareketinin geçici olduğuna ve kısa sürede sonlanacağına ilişkin temel bir beklenti olduğu, bu süreçte Türkiye'nin ne kurumsal ne de toplumsal olarak böylesi bir göç sürecine hazırlıklı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda yerel toplumun mülteci ve sığınmacılara ilişkin farkındalığının az ve sınır illeri dışında grupların tanışıklığının zayıf olduğu, yasal ve idari çerçevenin dağınık olmasının yanı sıra kurumların ve sivil toplumun da yetersiz olduğu görülmektedir. Süreç içerisinde Türkiye'ye gelen nüfusun başlarda kamplara ve sınır kentlere yerleştikleri, sonrasında sayının artmasının ve sürenin uzamasının etkisiyle kent merkezlerine ve Anadolu coğrafyasının geneline doğru yayıldıkları anlaşılmaktadır.

3.1.2. Göç Yolunda: "Haydi Türkiye'ye Yallah"

'Göç yolunda' kategorisi kapsamında göç kararının nasıl alındığı, hedef ülkenin nasıl belirlendiği ele alınmakta, göç yolundaki yaşantılar betimlenmektedir. SrHaEr1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan "Haydi Türkiye'ye Yallah!" ifadesi bu kategoriyi en iyi temsil eden ifade olarak belirlenmiştir. Bu kategori altında ayrıca yerel toplumun ve Suriyelilerin hedef ülkeye varılmasının hemen ardından neler yaşadıklarına ilişkin ifadeleri ele alınmaktadır. Bu bölümdeki kodlar 'neden geldiler', 'neden Türkiye', 'nasıl geldiler' ve 'neler yaşadılar' alt kategorileri altında kümelendirilmiştir.

3.1.2.1. Neden geldiler: "Savaş!"

Yerinden edilme süreçlerinde göç kararının alınması bireylerin refahını etkileyen birçok nedene dayanmaktadır. Ibanez ve Velez (2008, s. 664) göç kararını şekillendiren dört bağlamı öne çıkarmaktadır. Birincisi, göç kararı alınırken menşe ve hedef ülkedeki şiddetin ve menşe ülkede kalmanın risklerinin değerlendirilmesidir. İkincisi, hedef ve menşei ülkelerdeki ekonomik fırsatların karşılaştırılmasıdır. Üçüncüsü, göç sürecinin menşe ülkedeki sosyal ve ekonomik varlıkların kaybedilmesi ya da geride bırakılması riskini içermesi dolayısıyla göçün maliyetinin değerlendirilmesidir. Son olarak yazarlar, sosyo-demografik özelliklerin bireylerin göç kararını şekillendirdiğini ifade etmektedirler. Bu

araştırma kapsamında yukarıda sıralanan süreçlerin tamamına ilişkin bulgular bulunmakla birlikte, Suriye'den Türkiye'ye göç sürecinin arkasında yatan temel sebebin Suriye savaşı ve güvenlik arayışı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 'neden geldiler' alt kategorisini en iyi betimleyen ifade de araştırma katılımcılarının istisnasız tamamı tarafından ifade edilen 'savaş!' olarak belirlenmiştir.

Suriye Savaşının başlangıcından beri tahmini rakamlara göre 511 bin Suriye vatandaşı doğrudan savaş nedeniyle veya yiyecek, ilaç gibi temel insani ihtiyaçlara erişemediği için ölmüştür (Human Rights Watch, 2018). Bu süreçte, katılımcı ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, ülkelerinde başlayan savaşın ardından güvenli bir yaşama kavuşma umudu ile milyonlarca Suriyeli birey çatışma bölgelerinden veya ülkelerinden ayrılmışlardır. Örneğin SrHaKa1 koldu katılımcı bu bağlamda *"Beş yıl önce geldik. Çok zordu çünkü savaş başladı her yer bombaydı. Annem hastaydı ama hastaneye gitmedik çünkü her yerde bomba vardı. Çocuğum korkuyor her yerde bomba var diye. Türkiye'ye geldik doğrudan Reyhanlı'ya..."* ifadelerini kullanmaktadır. Öyle ki, bazı Suriyeli katılımcılar savaş sırasında bombaların yaşam alanlarına geldiğini, yakınlarını kaybettiklerini ya da bombalamaların etkisiyle aile fertlerinin yaralandıklarını dile getirmektedirler. Örneğin;

"Kaçak yolla geldik. Savaştan sonra çünkü savaş olduktan sonra bombalar evimize geldi. Kızımın sırtında yaralanma oldu. Oğlumun sırtında yaralanma oldu. Bir kızım da hamileydi. Bombanın etkisiyle başka bir yere fırladı. Onun için Türkiye'ye geldik. ... Çok ölümümüz oldu. Görüncemim kardeşi, benim kardeşimin oğlu öldü. Eşimin kardeşinin oğulları öldü. O yüzden yani çok ölüm oldu..." SrAnKa1

Altını çizmek gerekir ki, 'yerinden edilme' ifadesi doğası gereği bireylerin dışında gerçekleşen dinamiklerin göç kararına yol açmasına yani bir zorunlu göç sürecine karşılık gelir. Bu bağlamda araştırmanın hem Suriyeli hem de yerel toplum üyesi katılımcılarının göç kararının tercihlerden değil zorunluluklardan kaynaklandığına ilişkin ifadeleri bulunmaktadır. Örneğin;

"Bir defa otobüsteyken yaşlı bir kadın vardı. 'Kızım nerelisin' dedi. 'Suriye'ye gitmeyi düşünüyor musun' dedi. Düşünmüyorum dedim. 'Neden geldin?' dedi. Savaştan dolayı. Diğerleri de aynı... Hepimiz memleketimizi seviyoruz. Bazen çok güvenli çok güzel bir hayat yaşıyorsun. Sonra birdenbire her şey değişiyor. Kaldığın yeri bırakıp gidebilirsin!" SrHaKa4

"(Bir şekilde savaş çıksa) biz de aynı durumda kalacağız. Biz burayı ne kadar seviyoruz ama düşün bir şekilde iki güç kapışıyor ve sen arada kalıyorsun. Ya bu seni öldürecek ya bu seni

öldürecek. Yani kimse burada kalmaz. ... Büyük ihtimalle Suriyelilerin birçoğu da böyle düşünüyordur. Kendi, kendi olmasa çocuğu, çocuğu olmasa eşi, eşi olmasa annesi babası yani bunları korumak ister. Yani herkes ister. O yüzden kimse iki tane silahın arasında kalmak istemez yani." YrHaEr1

Yerinden edilme sürecinde göçmenlerin fayda zarar analizi yaptıklarını dile getiren araştırmalarda menşe ülkede ortaya çıkan şiddetin bireylerin göç kararı vermesinde etkili olduğu ve bireylerin göç kararını hedef ülkede başa çıkmak zorunda kalınacak süreçlere rağmen aldıkları görülmektedir (Ibanez ve Velez, 2008, s. 663). Bu varsayımla bağlantılı olarak, SrAnKa2 kodlu katılımcı hane halkının başlangıçta Türkiye'ye göç etme konusunda direnç gösterdiğini, sonrasında savaşın etkisiyle hanede yaşanan ağır yaralanmaların ardından göç kararı aldıklarını ifade etmektedir:

"Suriye'deydik bir mahallede oturuyorduk. Halep'e bağlı bir yerde... Sonradan yavaş yavaş savaş oldu ve gittikçe oturduğumuz yere yakın olmaya başladı. Sonradan yani bombalar patlamaya başladı. Abim yaralandı bir de babam yaralandı. Sonradan da Türk Kızılayı geldi babamla abimi hastaneye gönderdiler. Hastanede yani yeterli doktorlar olmadığı için Türkiye'ye getirdiler babam ve abimi hastaneye. Bizler de orada tedavimizi gördük Suriye'de. Sonrasında babamın burada Türkiye'de tedavi süreci bir hafta kadar uzadı çünkü çok yaralanmamıştı. Abimin tedavisi üç hafta ya da bir ay uzadı. Abiminki çok ağır bir şeydi. Vücudu felç oldu yani yarım felç. Bir de beyninde demir parçaları vardı. Bu tedavi şeyde, Gaziantep'te oldu hastanede. Sonradan, tedavi gördükten sonra Suriye'ye döndüler. Babam ve abim dedi ki Türkiye'ye gidelim ki başka insanlardan duyduk iyi diye Türkiye yani. Babam yani bizi ikna etmeye çalıştı. Biz 13 kişiydik evde çıkmadık yani babam ikna edemedi bizi. Sonradan başka bir, ıı daha güvenli, aynı Halep'te daha güvenli bir yere taşındık. Baktık ki savaş olayı oraya da taşınıyor. Sonradan abim geldi Türkiye'ye, baktı ki iş var. Daha güvenli, ruhsal olarak, sağlık açısından daha iyi... Biz de sonradan baktık, küçük kardeşim şey olmuş bu savaşta, sara olmuş. Sonradan karar verdik belki çıksak daha iyi tedavi görür onun için çıktık. Sonradan babam bize çıkmadan önce pasaportlarımızı çıkardı ama yollar kesildi yani hava limanına gittiğimiz yollar. Mecbur kaldık, kaçak yolla Türkiye'ye girdik." SrAnKa2

Özetle, Suriyelilerin göç etme kararının arkasında yatan temel gerekçenin savaşın kendisi olduğu açıktır. Bununla birlikte, savaş ortamının yarattığı istikrarsız ve güvensiz ortamın da üzerinde durmak gerekir. Bu bağlamda, göç kararı alınması sürecine dair katılımcılar tarafından dile getirilen önemli gerekçelerden biri '*kiminle savaştığını bilmeme*' şeklinde ifade edilmektedir. Bu noktada, 'sürecin başlangıcı' kategorisinde dile getirilen Suriye savaşına dâhil olan güçlerin çeşitliliği vurgusunun tekrar altını çizmek gerekmektedir. Suriye'de çeşitli silahlı grupların olduğu ve merkezi otoritenin bulunmadığı, kontrolün sınırlı olduğu bölgelerde söz konusu grupların faaliyetlerinin bireylerin göç kararını etkilediği anlaşılmaktadır. Öyle ki, Zeytin Dalı operasyonunun ardından güvenli bölge ilan

edilen Afrin'den 2018 yılında Türkiye'ye gelen bir katılımcı, bu bölgede bazı noktaları kontrol eden silahlı grupların yerli nüfusu göç etmeye zorladığını dile getirmektedir:

"Zaten ben bu senelerde geldim. Buraya geleli bir sene oldu. Eskiden gelmedim hep Afrin'de kaldım. İnsanlar diyor 'artık Türkiye orada' diye. Diğer şehirler gibi Afrin'i de alsaydı Türkiye, şimdi alsa şimdi yarın dönerim. Diğer yerler onun elinde ama Afrin başka bir bölüğün elinde ve onlar baskı yapıyor göçe insanları. Türkiye öyle yapmıyor. Şimdi kontrolü alsın... Orada örgütler var. Örgütleri de kimse tanıyamaz bazıları iyi bazıları kötü. Kimisi hemen çık diyor ama Türkiye diyor girdiği yere kanun ve kontrol getiriyor. Şimdi Afrin'i kontrol etse ben dönerim." SrzKa1

Diğer taraftan savaşın ikincil etkileri olarak sıralayabileceğimiz Suriye'de istihdam olanaklarının azalması, elektrik, su gibi temel hizmetlere erişimde yaşanan aksamaların da bireylerin göç kararını etkilediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda KrzEr2 kodlu kurum çalışanı bazı müracaatçıların ailelerine para gönderebilmek için Türkiye'ye çalışmaya geldiklerini "*Bazılarına soruyorum 'ne zaman geldin?' Diyor 'altı ay oldu'. Eee, yeni gelmiş aslında savaştan değil. Ne yapıyorsun diyorum. 'Burada çalışıyorum. Aileme para gönderiyorum.' diyor. Bunu duymaya başladık.*" şeklinde ifade etmektedir. Benzer şekilde, SrHaEr1 kodlu katılımcı da kamusal hizmetlerin ve iş olanaklarının yetersizliğinin Türkiye'ye gelme kararını etkilediğini "*Bizim her şey kapalı, elektrik bile bulamadık elektrik bile. Ne iş yapabilirsin hiç yok. E ne yapayım giderim. Ailem yok. Yani eşim çocuğum yok. Bir şeye sahip değilim. Haydi Türkiye'ye yallah.*" ifadeleriyle dile getirmektedir.

Son olarak, tarihsel süreçte siyasi-askeri nedenlerle de birçok göç hareketinin yaşandığı bilinmektedir (Çağlar, 2018, s. 45). Bu bağlamda, araştırmacılar zorla askere alınma veya hedef haline gelme endişesi nedeniyle genç bireylerin göç etme eğiliminin daha yüksek olabildiğini ifade etmektedirler (Ibanez ve Velez, 2008, s. 663). Bu araştırmada da örneğin SrAnEr1 kodlu katılımcı "*Ekonomik durum kötü olduğu ve okulu bitirenleri, okumayanları askere götürdükleri için.*" Türkiye'ye geldiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde SrAnEr2 kodlu katılımcı da "*Orada mesela bütün erkekler askere gitmesi şart. Normalde asker bizde*

bir buçuk senedir. Ehlen ve Sehlen¹⁸. Bizim için bir buçuk sene çok güzel. Ama şu an mesela savaş durumu. Ne zaman bitiyor? Benim arkadaşım var mesela sekiz senedir asker. O hala askere devam ediyor. Mesela eğitilysen bir seneye kadar düşer. Ben mesela şimdi dört senedir de yurt dışındayım. Bedel ödeyip askerliği yapabileceğim. 8000 dolar gibi bir rakam." ifadelerini kullanmaktadır. Bununla birlikte, araştırma kapsamında başka bazı katılımcılar askere alınmak istememenin yanı sıra mevcut Suriye yönetimine duyulan mesafe gibi politik gerekçelerin de Türkiye'ye geliş kararını etkilediğini belirtmektedirler. Örneğin;

"Erkeklerin %90'ı askerlik için... Devlet evdeki erkekleri alıyor, yani Esad. Askerden kaçanlar da buraya geldi. Aslında bombadan ya da herhangi bir şeyden değil. Geçen Basmane'de bir röportajımız oldu. Çok güzel konuştu. 'Niye geldin?' dediler. Dedi 'Ben üniversitede okuyordum. Bilgisayarcıydım. Ben savaşmak istemedim.' dedi. Esad bölgesindeydi o ve bilinçli bir çocuk. 'Niye?' dedim. 'Kimi öldüreyim, karşı taraf da benden, öbürü de aynı, ben Türkiye'ye o yüzden geldim.' dedi. Çok güzel bir cevaptı. Bu şahıs gibiler çok var, Esad'dan kaçan. Mecbur askere geleceksin diyorlar, hayır diyor o zaman kaçalım. Yavaş yavaş geliyorlar. Afrin'e geliyor bir bakıyor bu sefer PYD var, başka bir karmaşa var. Tamam, hadi o zaman Türkiye'ye. Türkiye'ye geliyor burada da zorluklar var. O da haklı, Türkiye de haklı. Mesela 'Ben araştırma görevlisiyim ama şimdi bulaşık yıkıyorum burada' diye bize söylüyor." KrızEr2

3.1.2.2. Neden Türkiye: "E komşu ülkeye... Nereye gidecek?"

Suriye göçünün temel nedeninin Suriye Savaşı olduğu açıktır. Bununla birlikte, Suriye dışına göç eden nüfusun büyük bölümünün neden Türkiye'ye geldiğinin de açıklığa kavuşturulması faydalı görülmektedir. Jeopolitik konumu itibariyle önemli göç yolları üzerinde bulunan Anadolu toprakları, tarihsel süreçte kitlesel göçlere sahne olmuştur. Yakın geçmişte, Bulgaristan'dan, Kuzey Irak'tan ve Yugoslavya'dan Türkiye'ye nüfus hareketleri görülmüştür (SETA, 2015). Bununla birlikte, Suriye'den Türkiye'ye göç hareketi, gelen nüfusun büyüklüğü itibariyle benzersizdir. Suriye savaşının başlangıcından beri 6,6 milyonu ülke içinde olmak üzere, toplam 12,2 milyon bireyin yerinden edildiği bilinmektedir (UNHCR, 2020a). 09.01.2020 tarihi itibariyle 5.556.732 Suriyeli birey başta Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak gibi komşu ülkelere olmak üzere, başka ülkelere

¹⁸ Arapça 'hoş geldin' anlamına gelen 'Ehlen ve Sehlen' ifadesi günlük yaşamda 'başım üstüne' anlamında da sıklıkla kullanılmaktadır.

sığınmışlardır. Bu bireylerin ise %64,4'ü (3.576.659 milyon kişi) geçtiğimiz yıllar içerisinde Türkiye'ye sığınmıştır (UNHCR, 2020b).

Savaş ve çatışma ortamlarında ortaya çıkan güvenlik kaygıları sonucunda bireyler en yakın güvenli bölgelere sığınma eğilimi gösterirler. Zaten zorla yerinden edilmiş bireylerin, yaşadıkları bölgelerin ötesine geçecek, bu bölgelerden uzaklara göçecek kaynakları genellikle yoktur. Bu bağlamda, ya ülke içerisinde yerinden edilmiş bireyler olarak yaşamlarını sürdürür ya da komşu ülkelere sığınır (Jacobsen, 2002, s. 95). Dolayısıyla, Suriyelilerin önemli bir bölümünün Suriye ile 911 km'lik sınıra sahip olan Türkiye'ye yönelmeleri hiç de şaşırtıcı değildir. Bu bağlamda, 'neden Türkiye' alt kategorisini temsil eden ifade olarak da YrHaEr1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan "*E komşu ülkeye... Nereye gidecek?*" ifadesi tercih edilmiştir.

Savaşın ilk yıllarında Türkiye'ye gelen Suriyelilerle yapılan bazı araştırmalar (AFAD, 2014a, s. 136; 2014c, s. 32) sınır ülke olmanın yanı sıra güvenlik olgusunun göç kararına temel teşkil ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda, 3,6 milyon Suriyelinin Türkiye topraklarına yönelmesi, 911 km'lik Türkiye-Suriye sınırındaki Suriye topraklarının neredeyse tamamında kamu düzeninin bozulması, terör örgütlerinin güç kazanması veya bölgelerin şiddetli ve uzun süren silahlı çatışmalara sahne olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bölgelerin önemli bir bölümünde uzunca bir süre boyunca IŞİD'in hâkimiyet kurduğu, IŞİD'in hâkimiyet kurmadığı sınır bölgelerinde ise Suriye El-Kaidesinin¹⁹, diğer terör örgütlerinin ve çok sayıda silahlı grubun faaliyet yürüttüğü görülmektedir. Bu durum ise, bölgenin sıklıkla çatışmalara sahne olması, bireylerin hayatta kalma güdüsüyle topraklarından ayrılmaları ve en yakın güvenli bölge olan Türkiye'ye yönelmeleri ile sonuçlanmıştır. Bu noktada, Türkiye'ye ulaşımın görece kolay ve güvenli olmasının katılımcılar tarafından vurgulandığı görülmektedir. Örneğin SrAnKa3 kodlu katılımcı Türkiye'ye geliş sebebini "*Güvenli olması, savaşın olmaması, bir de iş falan...*" şeklinde ifade etmektedir. Dahası, iki ülke vatandaşları arasında geçmişten gelen akrabalık ve iş

---

¹⁹ Eski adıyla El-Nusra Cephesi, yeni adıyla Hayat Tahrir el Şam

ilişkilerinin, ekonomik fırsatların, dini ve kültürel yakınlığın da Suriyelilerin Türkiye'ye yönelmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; dinin Türkiye tercihinde etkili olduğunu vurgulayan SrİzEr2 kodlu katılımcı "*Önce bir karar Türkiye'de, Türkiye'de İslam var. Bu karar hemen Türkiye'ye geldim.*" ifadelerini kullanmaktadır. KrHaKa3 kodlu katılımcı da "*Bir vakamda Suriyeli bir kişi 'Almanya'ya gittim orada bu rahatlığı bulamadım.' demişti. Çünkü Orta Doğu çok muhafazakâr bir toplum! Onlar da dinini rahat bir şekilde yaşamak istiyorlar. Burada cuma namazlarını bir kişi bile kaçırmaz.*" ifadeleriyle ortak dini inanışa dikkat çekmektedir.

Yukarıda aktarılan gerekçelerin yanında kritik etkiye sahip önemli bir faktör ise Türkiye'nin henüz 2011 yılının Nisan ayında deklare ettiği 'açık kapı politikasıdır.' Buna eşlik eden resmi 'misafir' söylemi neticesinde savaşın ve göçün ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve vatandaşları tarafından yüksek düzeyde kabul görmüş olmaları (Erdoğan, 2014, s. 5) Suriyelilerin Türkiye'ye gelme veya Türkiye'de kalma kararını desteklemiştir. Bu bağlamda, Suriye Savaşının hiçbir evresinde çatışmaların yaşanmadığı Lazkiye'den iktisadi kaygıları dolayısıyla ayrılan ve Suudi Arabistan'a gidebilme ümidiyle Türkiye'yi transit geçiş rotası olarak kullanmayı planlayan Suriyeli bir bireyin yönünü Ankara'ya çevirme serüveni oğlu tarafından şöyle aktarılmaktadır:

"Öncelikle babam gelmek istedi. Çevremizde herhangi bir çatışma yoktu, bir sıkıntı yoktu. Ekonomik yönleri var. Dolaylı yollardan etkisi oldu. İşler azalıyordu, insanlar pahalı olduğu için dişle ilgilenmiyordu. Babam ilk önce Arabistan'a gitmek istiyordu. (Daha önce) Orada da çalışmıştı. Ben de orada doğdum. Oraya gitmek istedi ama olmadı gidemezsin dendi. Ankara ya da İstanbul'a gidin konsolosluklara ikamet alın dendi. Burada uzak bir akrabamız vardı, bir-iki ay onunla birlikte kaldı. Arabistan için ikamet alamadı. Mersin'e gitmek istiyordu ama doktorların iş bulamadığını gördü. İstanbul'dan Ankara'ya geldi. Ankara'da iş buldu. Kalmak istedi ve bizi çağırdı." SrAnEr1

Türkiye'nin 'açık kapı politikası' uyguladığı süreçte Orta Doğu'daki birçok Arap ülkesinin az sayıda Suriyeli bireyi kötü koşullarla mülteci/sığınmacı olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda SrİzKa1 kodlu katılımcı "*Türkiye çok güzel! Türkiye güzel*²⁰

²⁰ Tercüman eşliğinde Arapça dilinde gerçekleştirilen görüşmede katılımcı '*Türkiye çok güzel! Türkiye güzel*' ifadelerini Türkçe dile getirmiştir.

Ürdün ve Lübnan'ı gördük nasıl mülteci aldıklarını. En kötü şartlarda! En iyisi Türkiye yani..." ifadesiyle diğer Orta Doğu ülkelerinin sağladığı kötü koşullara dikkat çekmektedir.

Aslında Türkiye, göçmenler tarafından geçmişten beri özellikle Avrupa'ya geçiş konusunda bir transit ülke olarak kullanılmaktadır. Suriye göçü bağlamında da Türkiye'nin özellikle 2016 yılına kadar Avrupa'ya kaçak geçiş yolu olarak kullanıldığı, bu dönemde yoğun bir göç dalgasının Avrupa Birliği ülkelerine yöneldiği görülmektedir²¹. Bu bağlamda, KrİzEr2 kodlu katılımcı Suriyelilerin önemli bir bölümünün Avrupa'ya geçme amacıyla Türkiye'ye geldiğine ilişkin görüşünü *"Bir de Türkiye Avrupa'ya bağlantılı bir ülke olduğu için Suriyelilerin %90'ı Avrupa amaçlı Türkiye'ye geldi."* şeklinde dile getirmektedir.

3.1.2.3. Nasıl geldiler: "Korkunç fotoğraflar"

'Nasıl geldiler' alt kategorisi bağlamında göç sırasında nasıl bir sürecin yaşandığı kısaca ele alınmaktadır. Bu bağlamda 'nasıl geldiler' alt kategorisini en iyi açıklayan ifadenin KrİzKa3 tarafından dillendirilen *'korkunç fotoğraflar'* ifadesi olduğu düşünülmektedir. Bireyler göç etmeden önce ve göç ettikten sonra olduğu gibi göç sırasında da oldukça travmatik olaylarla karşılaşabilmektedirler. Şiddet, ölüm ve acı, sınır geçmeye çalışan bireyler için günlük yaşamın bir parçası haline gelmektedir (De León, 2015, s. 3). Bu bağlamda, Suriyelilerin göç serüveninin yerel toplum ve kurum çalışanı katılımcıların zihinlerinde zorlu sınır aşma mücadelesi ve bu süreçte meydana gelen ölümler şeklinde canlandığı görülmektedir. Örneğin;

"İlk 2011de gelmeye başlamışlardı. Korkunçtu tabi o fotoğrafları hatırlıyorum Hatay'da Asi'den geçenler gelenler falan, yüz bin psikolojik sınırimız, iki yüz bin psikolojik sınırimız. Sonra insanlar sayılar arttıkça arttı. ... Sonra 2013'te bu geçişler başladı, denizlerde ölümler. İlk başta Suriye'yle sınır geçişkendi. İnsanlar istedikleri gibi geçebiliyorlardı. Sonra IŞİD'in kuzey bölgeye yönelmesi falan, çok travmatikti." KrİzKa3

Kaç kişi gitmiş de ölüyorlar sularda falan boğuluyorlar, yazık onlara da. Nasıl üzülüyorum o zaman. Bir anne olarak çok üzülüyorum. 15 kişilik otobüse 60 kişi bindiriyorlar, kaçacaklarmış yazık değil mi. Ölmesin insanlar niye ölsün?" YrAnKa1

---

²¹ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Gelecek/Avrupa'ya Geçiş

Diğer taraftan, göç sürecinde kadın ve çocukların deneyimlerinin ayrıca üzerinde durmak gerekmektedir. Göç öncesinde, sırasında ve sonrasında toplumsal cinsiyet temelli farklılıkları anlamak kritik bir öneme sahiptir (Boyd ve Grieco, 2003, s. 1). Örneğin SrHaKa3 kodlu katılımcı altı aylık hamileyken çıktığı göç yolunda uzun mesafeler boyunca yürümek zorunda kaldığını “*Yürüyorduk yani yol çok uzundu bir de altı aylık hamileydim o zaman çok zordu ama geldik yani...*” ifadesiyle dile getirmektedir. SrİzKa2 kodlu katılımcı ise Suriye’den Adana’ya ve oradan da İzmir’e olan göç öyküsü içerisinde çocuk yaşta evlendirilmesini “*Kaçak yollarla geldik. Herkes biliyor. Hiç ben anlamadım yani çünkü daha çok küçüktüm geldiğimizde. Kaçak yollarla Halep’ten sonra direkt sınıra, sınırdan Adana’ya... Adana’da kayınvalidem beni gördü. O zaman çok küçüktüm daha gözüm açılmamıştı yani. Direkt İzmir’e evlendim yani İzmir’e geldim. Burada yavaş yavaş gözüm açıldı.*” şeklinde dile getirmektedir. Başka bazı katılımcılar da kadınların ve çocukların deneyimlerine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda KrİzKa1 kodlu katılımcı sınır kapısında Suriyelileri karşılama sürecindeki deneyimlerini paylaşırken, YrHaEr3 kodlu katılımcı da sosyal medyadan takip ettiği sürece ilişkin gözlemlerini anlatmaktadır:

"Urfa tarafından giriş yapmışlardı? Biz ekip olarak, dönüşümlü olarak oraya gidip insanları karşılaşmıştık ve yani çok garip bir histi yani o hani ya insanlar. Yani o sınır kapısı çöl gibi bir yer yani inanılmaz kumlu inanılmaz. Yani insanlar günlerce orada bekliyordu kapıda. Sonra işte biraz daha kontrollü içeri alıyorlardı. Çok sıcak zaten, yaz. Yani biz mesela oraya gittikten sonra gidip banyo yapıyorduk çünkü yani her tarafımız böyle kum. Yani biz şey diyorduk: ‘Bu insanlar ne yapıyor?’ Yani susuz kalıyor. Yiyecek çok zor ya yanında taşıya ne kadar? Çok, çocuk çok fazla çok kötü şeyler yaşayıp geliyor sonuçta bir de... Ya çok garip bir histi yani." KrİzKa1

"Ne mi hatırlıyorum? Korkunç abi ya. Güzel bir şey hatırlamıyorum ki! Twitter’da falan görüyorduk işte. Fotoğrafları, videoları hatırlıyorum mesela kadınlar çocuklar... Yani bir yandan canlı bomba görüntüleri geliyor aklıma, diğer yanda ölü çocuk bedenleri..." YrHaEr3

Bireyler resmi bir sığınma talebinde bulunurken bile, bu hedefe ulaşabilmek için çoğunlukla düzensiz yolları benimserler (Black, 2003, s. 36). Bu bağlamda, Türkiye’nin ‘açık kapı politikası’ uygulamasına rağmen, Suriyelilerin önemli bir bölümünün sınır kapılarında uzun süren bekleme sürecine ve bu süreçte yaşanan zorluklara katlanmak yerine kaçak yollarla Türkiye’ye geldikleri görülmektedir. Bu bağlamda örneğin SrHaKa4 kodlu katılımcı “*Kaçtık! Kaçak yolla Türkiye’ye geldik.*” ifadelerini ve SrİzEr1 kodlu katılımcı da “*Kapıdan pasaport olması gerekiyor. Açıldığı zaman (uzun süre açık) kalmıyor zaten. Sırada beklemen gerekiyor. Bir iki ay beklersin sırada insanlarla. Çok kalabalık. Çok yani*

inanılmaz!" ifadelerini kullanmaktadır. Tam da bu noktada, göç sürecinde denetimin de sınırlı olmasından istifade eden 'insan kaçakçılarının' belirli bir bedel karşılığında Suriyelilerin Türkiye'ye geçişlerini sağladığı ifade edilmektedir. Örneğin

"Sınırdan geldiğin zaman kaçakçılar var. Biz bu işleri bilmiyoruz zaten. İşte bin lira ver kişi başı yolu göstereyim falan filan... Orada taksiler var. Biniyorsun, Türkiye'ye gidiyorsun."
SrİzEr1

"Kapıda büyük kitlede bir insan çalışıyordu. Kapıda çalışan insanlar kapı kapatıldıktan sonra artık oranın işini bildiği için kaçakçılığa başladı. İnsan kaçakçılığı yapmaya başladılar. ... Duvar çok sonra çekildi. Duvarın üzerinden de atlayabiliyorlar zaten yardım alarak. Şu an dağlardaki bütün ağaçlar kesildi, görüş mesafesi açısından. Oraya bir sürü gözlem evleri yapıldı. Tel örgüler artırıldı." YrHaKa1

3.1.2.4. Neler yaşadılar "Bütün aile için her şey yarım kaldı"

'Neler yaşadılar' alt kategorisi bağlamında Suriyelilerin Türkiye'ye varışlarının hemen ardından yaşanan süreçler betimlenmektedir. Bu süreci en iyi betimleyen katılımcı ifadesi SrAnEr2 kodlu katılımcı tarafından kullanılan *"Bütün aile için her şey yarım kaldı"* ifadesidir.

İlk olarak savaş ve göç sürecinde yaşanan kayıplara atıfta bulunmak gerekmektedir. Göç sürecinde bireyler, yurtlarını terk etmek durumunda kalmanın yanı sıra, sahip olduğu varlıkları kaybetme; sosyal konumunu yitirme ve sosyal çevresinden kopmak gibi birçok psikososyal ve ekonomik problemle karşı karşıya kalırlar (Buz, 2002, 2008). Bu bağlamda, Suriyelilerin savaş ve göç sürecinde yaşadıkları kayıplara dair KrHaEr2 kodlu katılımcı gözlemlerini *"Biz de vatanımızı terk etmeyi istemezdik bu hallere düşmeyi biz de istemezdik diyorlar ve doğru da yani. Kimisinin çocuğu çocuğu, kimisinin evi, kimisinin sağlığı gitti. Kimisi ailesini kaybetmiş nerede olduğunu bilmiyor. Her şeylerini kaybettiler, çok şeylerini değil!"* şeklinde aktarmaktadır.

Katılımcı ifadelerinden anlaşıldığı üzere, göç yolunda Suriyelilerin yanlarına kıyafetleri ve resmi belgeler dışında pek bir şey alamadıkları, alabildikleri eşyaların da bir bölümünün zorlu göç yolunda geride kaldığı görülmektedir. Örneğin; SrİzEr1 kodlu katılımcı *"Sadece elbise o kadar. Hatta yolda bir de çöpe giden eşyalar oldu. Yolculuk çok zor yani... Bir de yanında ailen olduğu zaman, çocuklar olduğu zaman daha zor oluyor."* ifadelerini ve

KrAnKa2 kodlu katılımcı da *"Sınırdan gelirken yanlarında bir belge falan alabilmişlerse onlar vardı. Onun dışında üzerlerindeki kıyafetler ve sadece kendileri..."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu sürece ilişkin, SrızKa1 kodlu katılımcı ile görüşmeci arasındaki kısa diyalog geride kalanların yalnızca eşyalar ve şeyler değil, aynı zamanda anılar ve duygular olduğunu göstermektedir:

"Görüşmeci: Peki, gelirken yanınızda neler getirebildiniz?

SrızKa1: Hiçbir şey!

Görüşmeci: Getirmek istediğiniz ama getiremediğiniz şeyler oldu mu mesela?

SrızKa1: (İç çekerek, onaylar biçimde baş sallıyor)

Görüşmeci: Paylaşmak ister misiniz?

SrızKa1: Hatıralarımız. Fotoğraflarımız. Mesela evlilik fotoğraflarımız. Mesela babamın, ölmüş babamın fotoğrafları. Hatıralarımız..."

İkinci olarak, göç sürecinin Suriyeliler tarafından, 'hayatın yarım kalması' ve yaşam kurma konusunda 'zaman kaybedilmesi' şeklinde söyleme aktarıldığı görülmektedir. Toplumsal yaşamın birçok alanına sirayet eden bu durumun en somut görüldüğü alan ise eğitimidir. Türkiye'ye gelen okul çağındaki Suriyelilerin önemli bir bölümü Suriye'deyken savaş ve çatışma ortamından dolayı, Türkiye'ye geldiğinde ise göç sürecinin dinamiklerinden doğan sebeplerle belirli bir süre eğitimden kopmuşlardır. Bir bölümü ise dil bariyeri, Türkiye'de geçmiş eğitimlerini belgelendirememesi gibi sebeplerden dolayı yaşlarına uygun sınıflara yerleştirilememişlerdir. Dahası, üniversite çağındaki birçok Suriyeli ise Suriye'de devam etmekte oldukları eğitimlerini yarım bırakmak durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda birçok katılımcı yıl olarak kayba uğradıklarını, dolayısıyla hayatlarının yarım kaldığını, zaman kaybettiklerini dile getirmişlerdir. Örneğin;

"Büyük ablam üniversitede İngilizce dili okumaya başladı, o da yarıda bıraktı geldi. Bizim yani bütün aile için her şey yarım kaldı. Mesela küçük kardeşim beşinci sınıfa gidiyordu. Buraya gelince okula başladı şu anda dördüncü sınıfa gidiyor. Öbür kız kardeşim buraya geldi üçüncü sınıftan birinci sınıfa başladı. Yani hepimiz zaman kaybettik." SrAnEr2

Üçüncü olarak, göç süreci, özellikle de yerinden edilme söz konusu olduğunda ailelerin parçalanmasına sebep olabilmektedir (Çağlak, 2017, s. 135). Bu durum ise sosyal ağların ve sosyal destek sistemlerinin zayıflamasına yol açması gibi çeşitli sebeplerle bireylerin psikolojik, sosyal ve ekonomik iyi oluş halini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durumla bağlantılı olarak, bu araştırma kapsamında katılımcılar aile üyelerinin bir bölümünün

Suriye’de kaldığını, kimi aile üyelerinin üçüncü ülkelere geçtiğini dile getirmektedir. Dahası, Türkiye’de farklı illerde yaşamak durumunda kalan aileler için de yol izni gibi bürokratik süreçlerden dolayı temasın sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, örneğin SrAnKa3 kodlu katılımcı *“Kaynanam, kayınbabam ve bir kayınım var. Onlar geçemedi. Hala oradalar. ... Bizim evimize bomba düştü ve kayınbabam yaralandı orada hastane süreçlerinde ve hastanede müşahede altında tutuldu. Bir yere gitmesine izin vermediler.”* ifadelerini kullanmaktadır. SrAnKa1 kodlu katılımcı ise bayram ziyaretleri dolayısıyla uzun yılların ardından ilk defa kızını ve ebeveynlerini göreceğini *“Bir kızım var bir de benim anneler orada Suriye’de. Kızımı da dört buçuk yıldır görmemişim. Ama bu defa, birkaç günden sonra gideceğim ben ve kızımın babası.”* şeklinde dile getirmektedir.

Dördüncüsü Türkiye’de kamp yaşamıyla ilgilidir. Suriyeli bireylerin önemli bir bölümünün uzun yıllar kamplarda, çadır kentlerde yaşadığı bilinmektedir. AFAD’ın gerçekleştirdiği araştırma kapsamında Suriyelilerin Türkiye’nin kamplarda vermiş olduğu güvenlik, eğitim, sağlık, beslenme gibi hizmetlere ilişkin memnuniyet düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir (AFAD, 2014a, s. 108). Bu bağlamda, savaş ve çatışma ortamından kaçan Suriyeliler için güvenlik, beslenme ve sağlık gibi temel gereksinimlerin kamplarda başarılı bir şekilde sunulduğundan söz edilebilir. Diğer taraftan, araştırmalarda değinilmeyen bir konu ise kampların yaratıcılık, özgürlük, boş zaman gibi diğer temel insani gereksinimleri (Max-Neef, 1992) karşılama konusunda yetersiz kaldığıdır. Bu kapsamda, bir Suriyeli katılımcı (SrİzEr1) çadır kentlerin kendisine hapisane gibi geldiğini dile getirirken, yerel toplumdaki gönüllülük faaliyetleri kapsamında kampa giden bir katılımcı (YrHaKa1) ise kamplara ilişkin izlenimini ‘çocuklar renkleri unutmuş’ ifadesiyle dile getirmekte ve çocuk psikolojisine etkisine dikkat çekmektedir:

"Urfa'ya geçtik. Kilis'i geçtik, Kilis'ten Urfa'ya gittik. Kampa gittik bekledik. Yirmi gün bekledik. Kampa girmek kolay değil yani. Ailem kaldı orada altı ay. Ben de kaldım. Ceza evi gibi geldi bana yani kalamadım. Amcalarım burada. Ben amcalarıma geldim. E burada Türkçe konuşarak, çalışarak öğrendim. Sürekli para gönderiyorum aileme... Sonra çıkartmaya karar verdim. Yani İzmir'e getirmeye. Kiralık ev tuttum. Getirdim. Tabi çok zorluklar yaşadım ailem de, çok zorluk yani su çok ilaçlı, güneşin altında yani çok çöl bir yerde yani çok zor bir hayat. Ben de burada zaten çok zor bir hayat yaşadım." SrİzEr1

"Evet, kendi aramızda gönüllü bir topluluk kurduk. Çadır kentlere hocalarımızdan yerel halktan sosyal medyadan ulaştıklarımızdan eşya toplayıp götürüyorduk. Orada gördüğüm; yeni doğan çocukların oyuncağın ne olduğunu bilmemeleri, yemek yeme şekillerinin hiçbir şekilde insani

tarzda olmadığı çoğu insanın bir kolunun, bacağının, gözünün yani bir organının eksik olmasıydı. ... Bizim etkinliklerimiz sınırdaki çadırlarda kalan çocuklara oluyordu. Bilmedikleri ne varsa onları götürmeye çalışıyorduk. Şeker, kıyafet, balonlar, oyuncaklar, çikolatalar. Çadır kentte her şey aynı! Evlerin rengi okulun rengi bile aynı. Çocuklar renkleri unutmuş. Okulun rengi krem rengi gibi! Evini sayarak buluyor. Okulu sayarak buluyor. Çocuğun psikolojisini etkileyen büyük şeyler bence." YrHaKa1

Beşincisi ise kent yaşamıyla ilgilidir. Geçen yılların ardından, Türkiye'deki Suriyeli nüfusun artması, savaşın kısa sürede biteceği beklentisinin ortadan kalkması ve sürenin uzamasıyla birlikte Suriyelilerin kamplardan kentlere, sınır illerinden Anadolu coğrafyasına geçişlerinin hız kazandığı görülmektedir. Bu noktada, kamplardan kentlere geçişle birlikte, Türkiye'de yaşam kurma mücadelesinin başladığı görülmektedir. Araştırma katılımcılarının ifadeleri doğrultusunda, bu süreçte Suriyelilerin yaşamlarına sıfırdan başladıkları, yaşanmayacak evlerde yaşadıkları, düşük ücretlerle kötü çalışma koşullarında istihdam edildikleri görülmektedir. Örneğin;

"Önce ben geldim Türkiye'ye. Önce İstanbul'a gittim bir sene yaşadım. İstanbul'da mobilya işi bulamadım. Sonra sitelere geldim bir iş bulup ev falan tuttum. Ondan sonra annem babam geldi buraya. Biz mesela sıfırdan başladık. Arabasız, evsiz başladım. Şimdi yavaş yavaş kendi arabamı aldım. Ev falan bir yıllık ödeme yapıyoruz. Suriye'de vardı, her şeyimizi bıraktık. Buraya çantamızı aldık geldik. Çok zor yaşadık yani. Dilsiz, evsiz, işsiz, arkadaşsız..." SrAnEr2

Hatay'da bir STK'da çalışan KrHaEr4 kodlu katılımcı yıllar içinde karşılaştığı vakalardan ve tecrübelerinden yola çıkarak Suriyelilerin Türkiye'de yaşam kurma sürecine ilişkin olası zorlukları şu şekilde betimlemektedir:

"Geçici koruma statüsünde buraya ilk geldiğimde ilk sorunum barınma olacaktı. Barınma için akrabalarımaya ulaşmaya çalışacaktım. %50 ihtimalle ya avuçlarını açarlar ya da açmazlar Suriyeliler için diyorum. Türkler ise kesinlikle beni almayacaklar, bunu biliyorum. Beni akrabalarım yanına almazsa sokakta yatacağım yani ilk günüm öyle geçerd. Sonra geçici koruma kimliği almaya çalışacağım, sürekli Göç İdaresi'nin kapısında bekleyeceğim. Ne zaman sıra gelecek ne zaman kayıt yaptıracacağım yani hukuk açısından ya olur ya olmaz. Hatay ili geçici korumaya kapalı olduğu için bana diyecek ki Şanlıurfa'ya git. Oraya gideceğim orada da sorunlarla karşılaşacağım. Yani bir hafta yoksulluk içinde geçecek daha sonra yavaş yavaş rahatlamaya başlayacağım. ... Geçici koruma kapsamındaysa çok sıkıntı yaşayacaktır. İş sözleşmesi yapamayacak, iş sözleşmesi olmadığı için sosyal güvenlik haklarından mahrum olacak. İşveren istediği zaman işten çıkartacak ve tazminatını alamayacak. Ev kiralarken kira kontratında ev 500 TL ise kiraya 1.000 TL diyecek ve altı ay peşin alacak. Üstelik savaştan gelmiş ve para da yok, tutmak zorunda!"

Türkiye'de kentlerde yaşam kurma sürecine ilişkin araştırma verilerinde yerel toplumun hayırseverlik ve misafirperverlik çerçevesinde gösterdiği katkı ve yardımların önemli bir

kolaylaştırıcı olduğu görülmektedir. Söz konusu yardım ve destek süreçlerine ilişkin örneğin SrAnEr1 kodlu katılımcı *"Komşularımız iyi davranıyordu. Türkçe bilmediğimiz için onlar basit konuşuyorlardı. ... Türkçe bilmediğim için onlar (okuldan arkadaşlar) yardımcı oldu, çok iyilerdi. Hocalar da yardımcı oldu zaten okulda yabancı olarak üç kişiydik."* ifadelerini kullanmaktadır. Benzer şekilde YrHaEr2 kodlu katılımcı da *"İlk geldikleri zaman kendileri açısından çok zor şartlardalardı. Biz de tam ne olduğunu, işin iç yüzünü bilmiyorduk. Sadece savaş olduğunu ve bu tarafa akın ettiklerini biliyorduk. Biz de elimizden geleni yapmaya çalıştık. Hatta ben de bir aileyle çok yakından ilgilendim."* ifadelerini kullanmaktadır.

Kent yaşamına ilişkin son olarak değinilmesi gereken bir konu da, zorla yerinden edilme süreçlerinde yerel toplumun da ekonomik, çevresel ve güvenlik konularında birtakım yüklerle katlanmak durumunda kalmasıdır (Jacobsen, 2002, s. 96). Bu bağlamda, istihdam ve konut piyasalarındaki ve sosyal çevredeki ani değişimle ortaya çıkan sorunların yanı sıra güvenlik konusunda da özellikle sınır illerinde sorunlar yaşandığı ifade edilmektedir. Bu noktada KrHaEr4 kodlu katılımcı durumu *"en çok bu durumu (göç sürecinin etkilerini) yaşayanlar Reyhanlı halkı, Antep halkı, Urfa halkıdır."* şeklinde ifade etmektedir. Geçtiğimiz süreçte, sınır kentlerinde bomba seslerinin ve patlamaların sıradanlaştığı, olağanüstü hâl ortamının kent yaşamında hissedildiği dile getirilmekte, saldırı girişimlerine ilişkin tehdidin yani güvenlik kaygısının da günlük yaşamın bir parçası haline geldiği ifade edilmektedir. Örneğin;

"Burada kalan yerel halk psikolojik olarak alıştı buna. Çok yakın zamanda mühimmat deposu patladı. Ben herhalde savaş çıktı deyip yatağımdan kalktım. Hiç heyecanlanmadım, korkmadım ya da bir telaşa kapılmadım. Evde ben bunu gördüm herkes dağa çıkmış bunu izliyordu yani bizim etrafımızdaki evler. İnsanlar artık alıştı. Onlar nasıl bomba sesine, savaş, tank, asker, kurşun görmeye alıştıysa buradaki halk da öyle alıştı. ... Kaç kere araba yakaladılar. Ben daha lise üçüncü sınıftayken şu yolun üzerinde iki tane araba yakaladılar. Bizi diğer sınıflara taşıdılar. Polisler geldi, yollar çevrildi. Yani buraya kadar getirmişler. Çünkü burada üniversite, lise, yatılı bölge okulu var. Buraya getirip araba patlatacaklardı. Okulların çıkış saati aynı zaten. Yani burada çok sıradan olmuş böyle şeyler." YrHaKa1

Son tahlilde, kurum çalışanı, Suriyeli ve yerel toplum üyesi katılımcılar Suriyelilerin Türkiye'ye temel geliş sebebinin Suriye Savaşı olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, güvenlik arayışı, ekonomik süreçler, kamusal hizmetlerde aksamalar, politik

kaygılar ve benzeri diğer süreçlerin de göç kararının alınmasında etkili olduğu görülmektedir. Suriyelilerin Türkiye'yi tercih etmelerinde ise komşu ülke olması, 'açık kapı politikası', 'misafir' söylemi, diğer komşu ülkelere göre daha iyi olanaklar sunulması, ortak din ve kültürün etkili olduğu görülmektedir. Göç yolculuğunun oldukça sancılı, sorunlu ve sıkıntılı geçtiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ciddi zorluklar çekildiği, Suriyelilerin önemli bir bölümünün kaçak yollarla Türkiye'ye geldiği ve bu süreçte yanlarında kıyafetleri ve az sayıda taşınabilir eşyaları dışında bir şey bulunduramadıkları anlaşılmaktadır. Bu süreçte Suriyelilerin kayıplar yaşadıkları, ailelerinin parçalandığı, hayat süreçlerinin yarım kaldığı görülmekte, bu durum ise psikososyal destek ihtiyacını öne çıkarmaktadır. Kentlerde yaşam kurma sürecinde yerel toplumun yardımlarının katkı sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle sınır bölgelerinde yerel toplumun da savaşın etkisini yaşadığı, terör saldırılarının ve savaşın bu bölgelerde sıradanlaştığı, güvensizlik algısının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.3. Göç Sürecinin Yönetimi: "Türkiye Krizi İçeride Yönetemedi"

Göç Sürecinin Yönetilmesi kategorisi altında Türkiye'de kitlesel göçle ortaya çıkan krize verilen ilk tepkiler ve sonrasında sürecin yönetimine ilişkin katılımcıların ifadeleri ele alınmaktadır. Bu kategoriyi en iyi temsil ettiği düşünülen katılımcı ifadesi KrİzKa3 kodlu katılımcı tarafından kullanılan "*Türkiye Krizi İçeride Yönetemedi*" ifadesidir.

Suriye Savaşı'yla başlayan süreçte her ne kadar yasal ve idari çerçeve, kurumlar ve sivil toplum yetersiz olsa da²², kitlesel akıma verilen ilk insani tepkinin başarılı olduğunu, Suriyeli bireylerin güvenlik, sağlık, eğitim gibi temel insani gereksinimlere ilişkin memnuniyet düzeyinin yüksek olmasından (AFAD, 2014a, s. 108) ve ilk dönemde yerel toplumun görece yüksek kabul düzeyinden (Erdoğan, 2014, s. 5) anlayabiliyoruz. Bu bağlamda Türkiye'nin sadece kendi sınırları içerisinde değil, Suriye'de de insani yardımı sürdürdüğü SrİzEr1 kodlu katılımcı tarafından "*Suriye'deyken bize yemek de yolluyorlardı*

---

²² Bkz. Analiz/Göç Süreci/Sürecin Başlangıcı

yani yardım gönderiyorlardı. Yemek, çorbalar, bilmem neler, her şey... Yani çok gönderiyorlardı. Zaten çalışma yok, iş yok... Yemek nereden alacaksın? Türkiye gönderiyor. Çok sağ olsun." şeklinde dile getirilmektedir. Bu süreçte Türkiye'nin insani yardım politikalarının Suriyeli katılımcılar tarafından memnuniyetle karşılandığı görülmektedir. Örneğin, Sr1zKa1 kodlu katılımcı görüşme sonunda eklemek istediği bir şey var mı diye sorulduğunda "*Türk hükümetine teşekkür ederim.*" ifadesini kullanırken; Sr1zEr2 kodlu katılımcı da "*Doğal olarak biz, Türkiye hükümetine, Türkiye'ye zaten minnettarız. Bizi aldı misafir olarak. Her bakımdan bize bir ayrımcılık yapılmadı.*" şeklinde dile getirmektedir.

Genel anlamda, ortaya çıkardığı kısa vadeli sonuçlar açısından verilen ilk tepkinin başarılı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, geçicilik algısının da etkisiyle²³ Türkiye içerisinde idari süreçlerin ve birlikte yaşam sürecinin iyi yönetilemediğini anlaşılmaktadır. Bu duruma ilişkin, Kr1zKa3 kodlu katılımcının ifadesi "*Başlangıçta Türkiye'nin Suriye'den gelen o kitlesel akıma yönelik hareketi, politikası bence çok doğruydu ama sonra o krizi içeride iyi yönetemedi.*" şeklindedir.

Türkiye'de göç sürecinin yönetimi konusunda yapılan hatalara ve eksikliklere bakıldığında, ilk olarak sınır güvenliği konusu öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Suriyelilerin Türkiye sınırından kontrolsüz bir şekilde geçmesi ve bu süreçte kayıtlar konusunda sorunlar yaşanması, geldiğimiz noktada yerel toplumun Suriyelilere yönelik güven ve kaygı düzeyini etkileyen önemli belirleyicilerden biridir²⁴. Kayıt konusundaki başarısızlıklara değinen ve hala kayıtsız Suriyeliler olduğuna dikkat çeken Kr1zKa3 kodlu katılımcı "*Hala kayıtsız yaşayanlar varsa... İlk yıllarda bunlar mazur görülebilecek şeylerdi belki ama artık sekiz yıl uzun bir süre.*" ifadelerini kullanmaktadır.

Bu süreçte üzerinde durulmayan bir konu da kamplardan kentlere geçiş süreçlerinin plansızca gerçekleşmiş olmasıdır. Bu bağlamda, Suriyelilerin kentlere geçiş sürecinde

---

²³ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Sürecin Başlangıcı

²⁴ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştırıcı Unsurlar/Güven Bunalımı

yeterli bilgilendirme yapılmaması, yerel toplumun sürece hazırlanmaması, halk sağlığı, istihdam, konut gibi önemli süreçlere ilişkin önlemlerin alınmamış olması orta ve uzun vadede olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda birincisi, Suriyelilerin Türkiye'deki işleyişi anlayamadan kent yaşamına atılmak durumunda kaldıkları anlaşılmakta, araştırma katılımcılarının bu konudaki eleştirileri öne çıkmaktadır. Örneğin;

"Böyle gelişigüzel dağıldılar ama bunun bir uyum süreci olmaz mı yani. Bu insanlara sen kanunları kuralları anlatmadan bırakıyorsun. Diyeceksin ki, bak kural bu eğer bunlara uymazsan seni ya geri kampa alırız ya ülkeneye göndeririz. Kanunu çiğnersen hapse girersin. Ama bazı Suriyelilerin hiçbir şeyden haberi yok. Kafasına göre takılıyor. Biri gelir dört tane kadın almış, diğeri gelir 13 yaşında kızımı evlendireceğim 5000 lira veren olursa... Mesela gece geç saatte gürültü yapmayacaksın. Şehir burası apartman hayatında olmaz yani köyde değilsin ki! Yani sonuçta özgürlük dediğin şey başkasının özgürlüğünün başladığı yerde biter." YrHaEr3

"Benim arkadaşım Almanya'ya gitti. 'Dil öğrenmeden işte Kahramanlar bölgesinde yaşayabilirsin, her şeyin var ama çalışamazsın. Sana 200 Euro veriyorum. Dersine iyi çalış, dil öğrenmezsen şöyle...' Hemen çalışıyor bir şeyler anladı o ülkede. Burada öyle değil." KrızEr2

İkinci bir konu halk sağlığı önlemlerinin yetersiz kalmasıdır. Savaş ve çatışma bölgelerinde aşılama oranlarının azalması, su sağlama ve sanitasyon koşullarında çöküntü, kalabalık yaşam gibi birçok sebeple göç eden bireyleri ve gittikleri ülkeleri bulaşıcı hastalıklar yönünden tehlikeler beklemektedir (Sezen vd., 2018, s. 126). Bu tehditlere elbette Suriyeliler de maruz kalmışlardır. Bağışıklama oranlarının da düşmesiyle birlikte (Beşer ve Tektaş Kerman, 2017, s. 144) halk sağlığı açısından önemli tehditler ortaya çıkmıştır. Bununla bağlantılı olarak, Türkiye'deki Suriyelilerin önemli bir bölümünün çocuk felci, kızamık gibi bulaşıcı hastalıklara karşın aşılanmadığı²⁵ görülmektedir (Sezen vd., 2018, s. 123-124). Bu göstergelerden de hareketle Türkiye'de kentlere geçiş öncesinde ve sonrasında halk sağlığı önlemlerinin alınması konusunda yetersiz kalındığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, kurum çalışanları ve yerel toplumdaki bazı katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir:

"Gelen Suriyelilerden çok fazla Polyo salgını işte çocuk felci... Türkiye'de hiç kalmamış bir şey çünkü aşılanıyordu Türkiye'de. ... Sonra kızamık salgını oldu. El-ayak oldu mesela benim eşim el-ayak oldu normalde bebeklerde olan bir hastalık." KrızKa1

²⁵ Türkiye'deki Suriyelilerin çocuk felci ve kızamık aşısı olma durumları kamplarda %70'ler civarında iken kamp dışında %50'ler düzeyinde seyretmektedir.

"Mesela bir sürü hastalık var Suriyelilerle gelen. Bizim arkadaş kızamık oldu. Eşek kadar adam 32 yaşında kızamık oldu. Yani bu bulaşıcı hastalıkların önlemini almak, aşıları yaptırmak gerekmez mi?" YrHaEr3

Üçüncüsü, Suriye'den gelen nüfusun büyüklüğü ve Türkiye'ye geliş hızı dikkate alındığında, konut stokundaki yetersizlik, istihdam piyasasında iş olanaklarının daralması gibi etkilerin görülmesi ve kurumlarda artan nüfusa hizmet sunumunda kapasite bağlamında sorunlar yaşaması şaşırtıcı değildir. Örneğin, Hatay'da Suriyelilerin gelişiyi birlikte nüfus neredeyse yarım milyon artış göstermiştir. Dolayısıyla, artan nüfusa yönelik kurumsal kapasite geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın geçen yıllar içerisinde karşılanamamasının neticesinde Hatay'da ve diğer kentlerde eğitimden sağlığa ve sosyal hizmetlere kadar kamu hizmetlerinin sunumunda halen kapasite sorunları olduğu görülmektedir. Dahası, hizmetlerin ilçelere ve kırsala yayılması konusunda da sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Örneğin;

"İş bulamamaları, çalışmaya dayalı olarak beslenme, barınma. Sağlık açısından devletimiz destek çıkıyor fakat yetersiz. Hastaneler çok kalabalık, kapasitesi yetersiz, doktor sayısı az, randevular çok ileri bir zamana veriliyor. İnsanlar yedi, sekiz ay bekliyor. Belki engellilik yardımı için rapor alacak, ancak randevu zamanı altı, yedi ay sonra. Böyle olunca yardımdan da yoksun kalıyor." KrHaEr2

"Okulların kapasiteleri açısından büyük sıkıntılar yaşıyor. Çocuğun ikamet ettiği yere yakın okula gitmesi gerekiyor ama kontenjan sorunu var. Başka okul için de servis sıkıntısı vs." KrAnKa2

"Çok dağıldılar ve biz haliyle ulaşamıyoruz her yere. Çoğu insan sağlık faaliyetlerinden merkezde olup bitenlerden çok uzak! Seferihisar'da yaşayan bir Suriyeli nüfusu var ve bu çocukların okul kayıtları yeni gerçekleşiyor. Çünkü müdürün, sağlık hizmetlerinden bir şeyden hiçbir bilgisi yok. Rehberlik Araştırma Merkezi'nden faydalanması gereken bir çocuğun İzmir'e gelmesi gerekiyor. Hizmetleri alma konusunda biraz sıkıntılı." KrızKa2

Geldiğimiz noktada, Suriyelilerin Türkiye'de hala yardıma muhtaç olarak yaşadıkları, çalışma izninin çıkması ve eğitime devamlılık konularında sorunlar yaşandığı, dahası hem Suriyelilerin hem de yerel toplumun yoksulluk, konut ve istihdam, sağlık, eğitim ve birlikte yaşam gibi günlük yaşamın birçok boyutunda sorunlar yaşadığı görülmektedir. Dolayısıyla, KrızKa3 kodlu katılımcının *"sekizinci yılında okul çağındaki çocukların en az %40'ı okula gitmiyorsa, üç buçuk milyon nüfustan en fazla 40.000 kişi çalışma izni aldıysa, hala yardıma muhtaç olarak yaşıyorlarsa, hala kayıtsız yaşayanlar varsa... İlk yıllarda bunlar mazur görülebilecek şeylerdi belki ama artık sekiz yıl uzun bir süre. Hala insanlar anlamadıysa mülteciler neden burada, neden evlerinden gelmişler, neden gidemiyorlar,*

niye bayramda gidip geliyorlar..." ifadesinden de anlaşılacağı gibi göç sürecinin yönetiminin başarısı tartışmalıdır.

Bu başarısızlığın resmi ağızlardan dile getirilen ‘misafir söylemi’ ve ‘geçicilik’ algısıyla doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir. ‘Misafir’ veya ‘konuk’ Türk Dil Kurumu’nun Güncel Türkçe Sözlüğünde ‘bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse’ şeklinde tanımlanmıştır. Yani ifade doğası gereği Suriyelilerin Türkiye’de geçici olduklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla, Suriyelilerin her an geri döneceği, en azından Türkiye’de kalmayacakları beklentisiyle hizmetlerin planlanmasının geciktiği, sistemin yapılandırılmasının ertelendiği düşünülmektedir.

Son tahlilde, göç sürecinin yönetimi bağlamında insani krize verilen ilk tepkinin başarılı olduğu ve kısa vadede olumlu sonuçlar doğurduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, bu dönemde kurulan resmi ‘misafir’ söyleminin ve geçicilik vurgusunun orta ve uzun vadede kurumların ve toplumun hazırlanmasına engel teşkil ettiği, geçen süreçte Türkiye içinde sürecin yönetiminin genel itibarıyla başarısız olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum sağlık, eğitim, sosyal hizmetler ve daha birçok kamusal hizmete ilişkin kapasitelerin yeterince geliştirilmemesi, halk sağlığı önlemlerinin yetersiz kalması, kentlere yerleşme süreçlerinin yeterince planlanmadan gerçekleştirilmesi ile ilgilidir. Bu bağlamda, Suriyelilerin Türkiye’deki sistemin işleyişine ilişkin bilgilendirilmesi, Suriyelilerin ve yerel toplumun birlikte yaşama hazırlanması ihtiyacının gözden kaçırıldığı görülmektedir.

3.1.4. Türkiye’de Birlikte Yaşamak: "Alıştık Artık. Onlar da Buraya Alıştı. Zaten Gitmeyecekler!"

‘Türkiye’de birlikte yaşamak’ kategorisi ‘yaşanılan yerin seçimi’, ‘Suriyeliler’ ve ‘yerel toplum’ olmak üzere üç alt kategori altında kümelenmiştir. İlk alt kategoride, Suriyelilerin kent seçimi ve kent içi mekân seçimi ele alınmaktadır. İkinci alt kategoride, Türkiye’deki Suriyeli gruplar, öne çıkan sorunlar ve Türkiye’deki yaşamlarına ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır. Üçüncü alt kategoride ise yerel toplumun Suriyelilerle birlikte yaşama ilişkin değerlendirmeleri, göç sürecinin başlangıcından günümüze değişen algı ve tutumları

aktarılmaktadır. ‘Türkiye’de birlikte yaşamak’ kategorisini en iyi temsil ettiği düşünülen katılımcı ifadesi YrHaKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan *‘Alıştık artık. Onlar da buraya alıştı. Zaten gitmeyecekler!’* ifadesidir.

3.1.4.1. Yaşanılan yerin seçimi: “Suriyelilerin dağılımı çok da rastgele değil”

Araştırma bulgularından anlaşılmaktadır ki, Suriyelilerin Türkiye’de kent ve kent içi mekân seçimleri, yani dağılımları belirli bir düzene dayanmaktadır. Bu duruma dikkat çeken KrHaKa1 kodlu kurum çalışanının *“Suriyelilerin dağılımı çok da rastgele değil”* ifadesi bu alt kategoriyi en iyi temsil eden ifade olarak tercih edilmiştir. ‘Yaşanılan yerin seçimi’ alt kategorisi ‘kent seçimi’ ve ‘kent içi mekân seçimi’ olarak iki temel bağlamda ele alınmaktadır.

3.1.4.1.1. Kent seçimi

Bu araştırma kapsamında görüşmelerin yapılacağı kentlerin belirlenmesinde sınır ili olma özelliği, merkezi konum ve Avrupa’ya göç noktası olarak kullanılma ölçütleri temel alınmış, bu ölçütler çerçevesinde Suriyeli nüfusun sayısının ve yoğunluğunun fazla olduğu Hatay, Ankara ve İzmir’de görüşmeler gerçekleştirilmiştir²⁶. Suriyelilerin kent seçimi konusunda her üç kent için birtakım ortan noktalar dile getirilmektedir. Bununla birlikte, kentlere dayalı farklılıklar da görülmektedir. Her üç kent için dile getirilen konuların başında büyükşehir olanakları gelmektedir. Bu bağlamda, büyükşehrin yarattığı istihdam, sağlık ve eğitim olanakları, destek alınacak STK’ların varlığı gibi gerekçelerin kent seçiminde belirleyici olduğu katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, büyükşehir olanakları kapsamında daha çok öne çıkan olgunun ise istihdam olanakları olduğu görülmektedir. Örneğin;

---

²⁶ Bkz. Yöntem/Araştırmanın Katılımcıları/Araştırmanın Örnekleme/Örneklemin Belirlenmesi

"Türkiye'ye dört yıl önce göç etmiş, iki yıldır Antep'te ya da Yozgat'ta ikamet edip sonradan Ankara'ya gelip de iki yıldır da Ankara'da yaşamış kişiler var. Bunun sebebi de şu; istihdam olanaklarının çok fazla olması, ailesini geçindirebilecek imkânların fazla olması, sağlık, eğitim gibi kamusal hizmetlerin fazlalığı nedeniyle Ankara'yı tercih etmiş kişiler var. Bu kişilerin Ankara'yı tercih etme nedenleriyle başka birinin İstanbul'u tercih etme nedenleri arasında bir fark yok bildiğim kadarıyla. Ankara'yı tercih etmesinin tek sebebi büyükşehir olması, bu şekilde gelen gruplar var." KrAnEr2

"Yani bir kere İzmir büyük bir şehir! Onun için yani bir cazibe merkezi olabiliyor. Yani mesela Yozgat'ta iş bulabileceğinden burada daha fazla iş bulabileceğini düşünebiliyor. Bunun yanı sıra belirli bölgelerde, özellikle mesela Torbalı'da, Foça'nın bazı bölümlerinde tarım önemli bir gelir kaynağı ve Suriyelilerin zaten önemli bir kısmı tarım işinde çalışıyor mevsimlik de olsa. Doğal olarak, yani Torbalı ve Foça iş bulma açısından, tarım işi bulma açısından cazip gelebiliyor. Sanayi biraz gelişmiş, yani özellikle Altındağ bölgesinde, Bornova Altındağ bölgesinde olanların çoğu özellikle mesela çocuk işçiliği yüksek bir oranda seyrediyor. Onlar da genelde ayakkabı sanayi, işte ayakkabı üretimi ya da ne bileyim kumaş falan filan, otomotiv, o tarz sektörlerde çalışıyorlar. İstihdam olanağı açıkçası diyebilirim İzmir için." KrİzEr1

İkincisi, göç edilen kentte sosyal ağların varlığıdır. Ulus ötesine göç eden bireylerin daha önce göç etmiş bireylerle olan kişisel temasının bir sonucu olarak kendi göç deneyimlerinde maddi ve manevi faydalar edinebildikleri bilinmektedir (Flores-Yeffal, 2015, s. 411). Bu bağlamda, göç sürecinde sosyal ağların belirleyici olduğu ve kent seçiminde büyükşehirlerin olanaklarının yanı sıra hedef kentte yaşayan tanıdıkların aracılığı ve geçmiş olumlu tecrübelerinin de etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, SrHaEr1 kodlu katılımcı Türkiye'ye ilk geldiği dönemde doğrudan Bursa'ya gittiğini ifade ederken, bunun gerekçesini şöyle açıklamaktadır:

"İki arkadaşım vardı benden önce Bursa'ya gitmişlerdi. Oradan bize haber gönderdiler; 'hemen buraya gelin. Burası daha güzel Bursa! İş var. İnsanlar temiz. Güzel adamlar var. Bize yardım ederler.' Yani kardeşlik yani, kardeşliği buldular orada. Bunun için hemen ben de oraya gittim." SrHaEr1

Üçüncüsü, araştırma kapsamında bazı Suriyeli katılımcılar hoşgörünün olduğu kentleri tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Bu bağlamda SrHaEr2 kodlu katılımcı gelecekte İzmir veya Bursa kentlerinden birine taşınmak isteme nedenini, bu kentlerdeki yerel toplumun tutumuna atıfta bulunarak "*Vallahi duydum. Yalnızca duydum ama akrabam makrabam yok orada. Oralarda Türk toplumu çok nezaketli diyorlar.*" şeklinde dile getirmektedir.

Araştırma kapsamında görüşmelerin yapıldığı her üç kentin tercih edilme nedenleri arasında farklılıklar da dile getirilebilmektedir. Her bir kente ilişkin farklılaşan tercih sebeplerine bakıldığında, Hatay'a özgü nedenler arasında Suriye'ye yakın (komşu) olması,

Suriyelilerin geldikleri bölgelerle Hatay arasında coğrafi ve kültürel yakınlık, geçmiş ticari ilişkiler, akrabalık ilişkileri gibi gerekçeler öne çıkmaktadır. Örneğin;

"Çünkü sınıra çok yakınlar. Zaman zaman yaptığım ev ziyaretlerinde ‘Suriye’ye dönmek istiyor musunuz?’ diye sorduğumda; ‘Dönmek istemiyorum şu an ben zaten sınırdayım, dönüp baktığımda sınırın öbür tarafını görünüyor sınırın diğer tarafındaki dağı, taşı gördüğümde huzur buluyorum. Kendi vatanım burada, Hatay Reyhanlı gibi yerlerin bizim memleketten hiçbir farkı yok. Sanki memleketimdeymişim gibi, bana o hissi veriyor.’ diyor." KırHaEr2

"E kapı komşusu ve sürekli ticaret yaptıkları için... E bunlar beş altı yıl öncesine kadar gününbirlik Suriye’den Hatay’a girip çıkan insanlar yani. Bildikleri bir yerde olmak daha mantıklı yani bilmediğin bir denizde yüzmek her zaman sıkıntılı... Sonuçta aralarında bir 10-15 km’lik bir alan var. Ben burayı mı tercih ederim Adana’yı mı?" YrHaEr1

Hatay’ın (ve diğer sınır illerinin) tercih edilmesinde geri dönüş ümidinin ve Suriye’yi ziyaret imkânının de etkili bir faktör olduğunu KırızKa1 kodlu katılımcı "*Ya Antep, Kilis taraflarına yerleşenler zaten hep şey diyordu. Ben istediğimde ülkeme gidip dönebileyim istediğim için buradayım.*" şeklinde dile getirmektedir. Dahası bu kentler için coğrafi ve kültürel benzerlikler öne çıkmaktadır. Bu bağlamda SrHaKa3 kodlu katılımcı Hatay’da yaşamlarının Suriye’deki yaşamlarından bir farkı olmadığını "*İnsanlar çok normal yaşıyorlar Suriye’deki gibi yaşıyorlar. Sanki ülkemizde yaşıyoruz.*" ifadeleriyle dile getirmektedir.

Hatay ile bağlantılı olarak dil yakınlığını ayrıca vurgulamakta fayda görülmektedir. Hatay’da yaşayan yerel halkın önemli bir bölümünün, Reyhanlı’da yaşayan yerel halkın ise neredeyse tamamının Arapça biliyor olması Suriyelilerin bu kentte yaşamını birçok açıdan kolaylaştırmakta, dolayısıyla kent seçiminde etkili olmaktadır. Dahası, Hatay’daki görüşmelerin bir bölümünün gerçekleştirildiği, Cilvegözü sınır kapısına da ev sahipliği yapan ve Hatay’daki Suriyeli nüfusun yerel nüfusa oranının en fazla olduğu Reyhanlı ilçesiyle Suriye’den gelen nüfusun ciddi anlamda benzeştiği anlaşılmaktadır. KırHaEr3 kodlu katılımcının "*havasıyla suyuyla ağaçlarıyla insanlarıyla Suriye’nin özelliklerini taşıdığını söylüyorlar*" ifadelerini ve KırHaEr4 kodlu katılımcının "*Çok az farklılıklar olur. Genel anlamda bakıldığında %80 aynıdır.*" ifadelerini kullandığı Reyhanlı için katılımcılar, kültürel ve coğrafi benzerliklere, geçmişten gelen ticari ilişkilere, akrabalık ilişkilerine ve dil birliğine sıklıkla atıfta bulunmaktadırlar. Örneğin;

"Burada Reyhanlı'nın Arap kökenli insanlarıyla kendilerini daha güvenli hissettiklerini söylediler. Şanlıurfa ve Mardin'de olduğu gibi buranın halkı Arap... Arap olduğu için aynı kültür aynı töre aynı dil aynı yöre. Onlar için değişken bir durum değil, iyi kötü burada maişetimizi sürdürürüz, iş buluruz, az ya da çok kazanırız ama kafamız rahat olur düşüncesindeler. Burada yaşayan insan modelini tanıyoruz diyorlar. Bu da onlara bir huzur ve rahatlık veriyor. ... Dügünleri, taziyeleri, dilleri, aşiret olmaları, töreleri aynı... Yani pek bir farklılık yok. Sadece farklılıklar şunlar: Onların Suriye vatandaşı, buradakilerin Türkiye vatandaşı olması." KrHaEr2

Hatay ile ilgili son olarak, kentte ayrımcı tutumun görece daha az olduğuna dair katılımcı ifadeleri bulunmaktadır. Bunun bir yandan kentin belirli bölgelerindeki kültürel benzerlikle, diğer taraftan kentin kozmopolit yapısıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Yani kentin Alevi, Sünni, Hıristiyan, Yahudi, Türk, Arap gibi farklı etnik ve dini kimliklerin bir arada yaşadığı bir yer olması, kültürel farklılıklara ve çeşitliliğe alışık olması bu bağlamda önem taşımaktadır. Bu görüşü destekler nitelikteki katılımcı görüşü KrHaKa1 tarafından *"Belki bazı şeylerin görece daha kolay olduğu bir şehir... Çok büyük sıkıntıları olmuyor burada ayrımcılığa yönelik. Tabi ki oluyor ama bir İç Anadolu kenti kadar olmuyordur. Dolayısıyla, görece daha rahat yaşadıkları bir kent!"* şeklinde dillendirilmektedir.

Ankara'nın tercih edilme sebeplerine değinmeden önce, İç Anadolu bölgesinin nüfusa oranla görece daha az sayıda Suriyeli nüfus barındırdığını (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019) belirtmek gerekir. Bununla bağlantılı olarak, Ankara'nın tercih edilmesi noktasında yalnızca büyükşehir olanakları ve başkent olma özelliği katılımcı ifadelerinde yer almıştır. Bu bağlamda, istihdam olanaklarının yaygın olması, Suriyelilere ve diğer sığınmacı gruplara hizmet sunan birçok STK'nın faaliyet göstermesi katılımcılar tarafından Ankara'nın tercih edilmesindeki gerekçeler olarak sıralanmaktadır. Bu durumu KrAnKa2 kodlu katılımcı *"Ankara'nın hizmetlere çok yakın olması. Daha fazla alternatiflere sahipler mesela sağlık açısından. Mesela Urfa'daki sağlık imkânlarındaki eksiklik, personelin yetersizliğini karşılaştığımızda Ankara'da daha iyi imkânlara sahipler."* şeklinde ifade etmektedir.

Araştırma kapsamında Ankara gibi istihdam olanaklarıyla öne çıkan İzmir, Avrupa'ya göç güzergâhı olarak kullanılması yönüyle de tercih edilmektedir. Bu bağlamda, şaşırtıcı olmayan bir biçimde kent seçimine ilişkin, Avrupa'ya kaçak yolla geçiş gerekçesi çeşitli katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. İzmir'de geçici koruma kimliği olmayan çok

sayıda Suriyeli birey olduğu, farklı illerden İzmir'e, Avrupa'ya geçmek amacıyla gelen Suriyeli bireyler olduğu ifade edilmektedir. Örneğin;

Avrupa'ya göç için. İzmir'de çok sayıda kimliksiz Suriyeli var. Bizim iki yıl önce başlattığımız, özellikle sahada, özellikle Basmane bölgesinde çok farklı şeyler görebilirsin... Bir eve gidin beş genç yaşıyor, biri Suriyeli biri Ürdünlü, kimlik yok her şey olabilir yani. Belli ki bir şey bekliyorlar, kaçakçılık falan..." KrİzEr2

"Biz açıkçası kendilerinin bunu doğrudan ifade ettiğini görmedik. ... Ama bizim karşılaştığımız çok değildi. İlk zamanlarda 2016'da İzmir'e gitmek isteyen grup için gerekli prosedürlere dair işlemler için destek isteyenler oluyordu. Gitme gerekçeleri de Avrupa'ya gitmek istemeleriydi. Ankara'da bunu yapamadıklarını (söylüyorlardı). 'İstanbul'da ve İzmir'de bu işler daha kolaymış.' deyip de buradan oralara giden ailelerin olduğunu biliyorum." KrAnEr2

Son olarak, İzmir'in tercih edilmesiyle bağlantılı olarak, üç farklı Suriyeli katılımcı (SrİzEr1, SrİzEr2 ve SrİzKa1) beklenmedik bir biçimde şehrin ve insanların güzelliğine atıfta bulunmaktadır. Örneğin;

"Ben İzmirliyi seviyorum. İzmir'de çekici bir şey var. Mesela Gaziantep'e ziyarete gittim. Bir gün kalamadım. Öyle üstüme daraltılmış bir şeyler var yani. Öyle kapanmış nefes alamamış. Bilmiyorum yani burada yaşayamam ben dedim. Ziyaret de olsa iki gün de olsa halamı gördüm. Otur yemek ye dedi yemedim. Türk kahvesi içtim. Kalktım işim var çok önemli çağırıyorlar dedim falan filan kaçtım. Direkt otogara gittim bilet aldım döndüm. İzmir'e girer girmez öyle 'Ya Rabbim Çok Şükür Ya' rahatladım, bir rahat hissettim yani. ... Gerçekten rahatladım. Bir nefes aldım. Böyle rahat bir nefes aldım. Bilmiyorum neden. Hem de burası da sokaklar, orası da sokaklar ama insanlar farklı tabi ki. Yani çok etkisi var yani, bilmiyorum ne!" SrİzEr1

"Karar verirken şöyle düşündüm. İzmir çok farklı... Eskiden bir kitap okudum İzmir'i çok güzel anlatıyordu. O yüzden karar aldım ve direkt İzmir'e geldim." SrİzEr2

"Sadece anlatmışlardı işte genel olarak iş sektöründe iyi iş daha fazla bulunur. İkincisi de insanları diğer şehirlere nazaran daha mülayim." SrİzKa1

3.1.4.1.2. Kent içi mekân seçimi

Suriyelilerin kent içi mekân seçiminde ise üç temel örüntü göze çarpmaktadır. Birincisi ve en belirgin olarak görüneni bu bireylerin önemli bir bölümünün sosyoekonomik düzeyi düşük mahallelere yerleşme eğilimi olduğudur. Yerel toplumun da yoksullarının yaşadığı, altyapının yetersiz olduğu, eski binalara ve gecekondulara ev sahipliği yapan kenar veya çöküntü mahalleler olarak adlandırabileceğimiz bu mekânlarda birçok Suriyelinin yaşamını kurduğu görülmektedir. Bu mekânlara yerleşme eğiliminin temel nedeni kiraların düşük olması nedeniyle yaşamın daha ucuz olmasıdır. Örneğin;

"Ya mesela, bazı mahallelerde, bazı sokaklarda evler daha eski, daha kötü kanalizasyonları, altyapıları işte daha kötü. Doğal olarak daha ucuz. Onun için de yani Suriyeliler oraya daha çok yönelebiliyor." KrízEr1

"En çok bizim mahallede. En çok uç mahallelerde var. Zaten sınırdan kaçır kaçmaz gelip oraya yerleşmişler. Yeni Hastanenin yanı, ana yolun kenarı ful ambar ve ambarların içinde insanlar. Ve bir ambarda 20 kişi falan kalıyorlar." YrHaKa1

İkincisi, Suriyeli bireylerin iş imkânlarına yakın bölgelere yerleşme eğilimi olduğu görülmektedir. Örneğin Suriyeli Türkmenlerin önemli bir bölümünün Suriye’de de ayakkabıcılık işiyle uğraştığı ve İzmir Işıkkent’teki ayakkabıcılar sitesinde çalışan bu bireylerin Işıkkent civarındaki Pınarbaşı, Mevlâna, Doğanlar gibi mahallelere yerleştikleri ifade edilmektedir. Örneğin;

"Türkmenler daha çok ayakkabıcılık yapıyorlar yani Suriye’deki meslekleri de ayakkabıcılıkmış. Burada da ayakkabıcılar sitesi var Işıkkent’te. Oraya yakın yerlerde Pınarbaşı’nda, Mevlana’da, Doğanlar’da Türkmen mahallelerinde daha yoğun olarak yaşıyorlar. Bu şekilde ulaşım problemi de yaşamıyorlar. Tabi buralarda akrabalarının oluşu da etkiliyor ama muhtemelen ilk akrabaların yerleşme sebebi de Işıkkent’e yakın olması." KrízKa3

Üçüncü ve son olarak, Suriyeli bireylerin ‘kendilerinden olana’ yani aynı etnik veya dini kökenden bireylerin olduğu mahallelere, daha önce bu kentlere yerleşen yakınlarının (arkadaşlarının ve akrabalarının) olduğu mahallelere yerleşme eğiliminde oldukları görülmektedir. Örneğin, KrízKa1 kodlu katılımcı İzmir ilindeki Kürtlerin kent içi yerleşimine ilişkin *"Yani Kürt olanlar Kürtlerin Türkiye Kürtlerinin yaşadığı bölgede yaşıyorlar."* ifadesini kullanmaktadır. Benzer şekilde KrAnKa2 kodlu katılımcı Urfa’daki kent içi yerleşimi *"Urfa’da mahalle mahalle, bir mahalle şeydir hani Suriye’den gelen Kürtler, diğeri de Arap kökenlilerin olduğu mahalleler. Hatta STK’lar da gideceği mahallelere göre, tercümanları ona göre belirliyor."* şeklinde betimlemektedir.

Son tahlilde, yaşanan şehrin seçiminde büyükşehir olanaklarının ve bu bağlamda istihdam, sağlık ve eğitim olanaklarının önemli değişkenler oldukları görülmektedir. Bunun yanı sıra sosyal ağların kent seçiminde belirleyici olduğu ve Suriyelilerin hoşgörü düzeyi yüksek kentlere yönelme eğiliminin olduğu anlaşılmaktadır. Kentler bazında bakıldığında, sınıra yakınlık, geri dönüş ve ziyaret ihtimalinin, coğrafi, dini ve kültürel benzerliklerin Hatay’ın tercih edilmesinde belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Dahası, geçmişten günümüze nüfus çeşitliliğinin fazla olması, birçok etnik ve dini kimliği barındırması itibariyle kültürel

farklılıklara saygının yüksek olmasının, Suriyelilerin Hatay tercihinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ankara için diğer illerde de görüldüğü gibi büyükşehir olmasının ve istihdam olanaklarının öne çıktığı, bununla birlikte burada birçok STK'nın faaliyet göstermesinin bir avantaj olarak değerlendirildiği görülmektedir. İzmir ise Avrupa'ya kaçak yollarla geçiş güzergâhı olma özelliği ile öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, bazı Suriyeli katılımcılar tarafından İzmir'in tercih edilmesinde kentin güzelliğine atıfta bulunmaktadır. Kent içi mekân seçimi konusunda ise iktisadi kaygıların öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda bireylerin ilk olarak, kentlerin daha az gelikle yaşam imkânı sunan kenar, çöküntü mahallelerini, gecekondu mahallelerini tercih ettikleri görülmektedir. İkincisi, istihdam olanaklarına yakın bölgelere yerleştikleri görülmektedir. Son olarak, kent içi mekân seçiminde bireylerin 'kendilerinden olana' yani aynı etnik ve dini kökenden bireylerin, daha önce bu kentlere yerleşen yakınlarının olduğu mahallelere yerleşme eğilimi olduğu gözlenmektedir.

3.1.4.2. Suriyeliler: "Türkiye'yi seviyorum. Türkiye benim ülkem gibi oldu."

Araştırma bulguları, alanyazınla uyumlu bir biçimde (Erdoğan, 2014, s. 7; Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 11; Kap, 2014, s. 34), Suriyelilerin önemli bir bölümünün Türkiye'de yaşamaktan memnun olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla, Suriyeliler alt kategorisini en iyi temsil eden katılımcı ifadesi SrHaKa3 kodlu katılımcı tarafından kullanılan "*Türkiye'yi Seviyorum. Türkiye Benim Ülkem Gibi Oldu.*" ifadesi olarak belirlenmiştir. Bu araştırma kapsamında Türkiye'de birlikte yaşama dair Suriyeliler, yerel toplumun hoşgörülü olması, Türkiye'nin güvenli olması, Türkiye'de hürriyet olması ve eğitim sağlık gibi hizmetlerden memnuniyet gibi gerekçelerle Türkiye'yi sevdiklerini ve burada yaşamaktan mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Örneğin; SrHaEr2 kodlu katılımcı Türkiye'ye geldiği sürece ilişkin "*Vallahi o zamanda çok sevinçliydim çünkü Türkiye'yi ben çok beğendim. Çünkü burada güvenlik var. Toplum benim için uygun. Bunun için rahatlıyorum yani.*" ifadelerini ve SrHaKa4 kodlu katılımcı da "*Kardeşlerim Almanya'ya gitti. Orada yaşıyorlar. Ben kaldım. Türkiye'yi seviyorum.*" ifadelerini kullanmaktadır.

Diğer taraftan, Suriyelilerin Türkiye’de yaşamlarından memnun olmaları bir sorun yaşamadıkları ya da büyük bir refah içerisinde yaşadıkları anlamına gelmemektedir. %92’si kentsel alanlarda yaşamını sürdüren (Erdoğan, Şener, vd., 2017) Suriyelilerin yerleştikleri kentlerde birtakım zorluklarla karşılaştıkları görülmektedir (Şimşek, 2017, s. 12). Alanyazında Türkiye’deki Suriyeliler için yoksulluk, işsizlik, barınma, dil bariyeri, eğitime katılım, gettolaşma, enformel sektörün büyümesi, sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunlar, ekonomik sorunlar, güvenlik sorunları ön plana çıkan sorunlardır (AFAD, 2014c; Erdoğan, 2017; Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 63; Erdoğan, Şener, vd., 2017; Eren ve Tunç, 2018, s. 21; International Crisis Group, 2016; Ördek, 2017; Özer vd., 2016; Özpınar vd., 2016; Selvin, 2016; TTB, 2016; Yıldız ve Yıldız, 2017). Bu araştırma kapsamında da alanyazınla uyumlu biçimde; yoksulluk, istihdam, barınma, dil bariyeri, eğitim, savaş ve göçün yarattığı travmalar, kamu hizmetlerine ve sistemin işleyişine dair bilgi eksikliği gibi konuların katılımcıların anlatılarında Suriyelilerin yaşadığı önemli sorunlar olarak öne çıktığı görülmektedir.

Bu bölümde ilk olarak değinilecek sorun yoksulluktur. Yoksulluk öne çıkan sorunların başında gelmekle birlikte, birçok başka sorunun da ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Araştırmalar Suriyelilerin büyük bir bölümünün açlık sınırının, neredeyse tamamının ise yoksulluk sınırının altında yaşamlarını sürdürdüğünü göstermektedir (Karataş vd., 2018, s. 40-41; UN Women ve SGDD, 2018, s. 20). Bu durum ise Suriyelilerin sağlık, eğitim, sosyal süreçlere katılım gibi birçok konuda sorunlar yaşamalarına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, yoksulluk Suriyeliler için yaşamın birçok boyutunu derinden etkileyen önemli bir sorun alanıdır. Türkiye’deki Suriyelilerin önemli bir bölümünün derin bir yoksulluk içinde, kötü istihdam ve konut koşullarında yaşadıkları araştırmanın bütün katılımcıları tarafından açıkça ve somut olarak dile getirilmektedir. Örneğin KrHaEr2 kodlu katılımcı Suriyelilerin durumunu *"Açıkçası geçinmeye çalışıyorlar, geçinmiyorlar."* şeklinde özetlemektedir. Ailesinin gelirini ‘iyi’ olarak niteleyen SrAnEr1 kodlu katılımcının gelirlerinin okul harcamaları için yeterli olup olmadığına ilişkin soruyu *'Yetiyor idare ediyoruz. Yol parası gibi şeylere yetiyor'* şeklinde yanıtladığı, SrAnKa3 kodlu katılımcının

ise Türkiye’de geçinebilme durumlarına ilişkin ‘yaşıyoruz yani fazlası değil’ ifadesini kullandığı görülmektedir.

Tarihsel süreçte, sosyal ağlar (özellikle aile, akrabalar ve yakınlar) geleneksel sosyal refah kurumu olarak kabul görmüşlerdir (Sarıipek, 2017, s. 82). Bu bağlamda, yoksulluk gibi sosyal sorunların aşılmasında söz konusu sosyal ağlar, yani dayanışma ağları önem taşımaktadır. Bununla birlikte, yerinden edilme süreçlerinde sosyal ağların zayıfladığı bilinmektedir (Carrillo, 2009, s. 541). Zayıflayan sosyal ağların yanı sıra çevrelerindeki az sayıda akraba ve yakınların da yoksulluk içerisinde yaşamını sürdürüyor olması, Suriyelilerin yoksulluğu aşabilmek adına grup içi dayanışma ağlarından, sosyal çevrelerinden destek görmelerini zorlaştırmakta ve sınırlandırmaktadır. Örneğin;

"Çok yalnızlık hissettim zaten. Ayrıca buradaki akrabanız dediğiniz zaman, göç ettiğiniz zaman artık herkes kendi hayatının çaresine bakmaya çalışıyor. Amcalarımın yanına geldim ama onlar bana yardımcı olamadılar ve olmuyorlar. Kendilerine zor yetebiliyorlar. Sadece ben şey olarak geldim. Bir ısınacak bir yer olarak geldim. Bir süre oturdum evlerinde. Sonra büyük annem çağırdı beni gel otur dedi. Kirayla şey yaptım yani, kira da ödedim onlarla çünkü onların da durumu çok zor. En azından ben çalışabiliyorum yani onlar çalışmayabiliyor, mesela kadın..."
SrızEr1

Yoksullukla bağlantılı olarak değinilmesi gereken önemli bir konu da kayıt dışı ekonomi ve düşük ücretli işlerdir. Suriyelilerin Türkiye’de niteliksiz işlerde ucuz işgücü olarak çalıştırıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla, iş bulmakta sorun yaşayan, buldukları durumlarda ise düşük ücretlerle çalıştırılan Suriyelilerin deneyimlediği yoksulluğun neticesinde yaşamlarını idame edebilmek adına borçlanma yoluna gittikleri, yani borçla yaşamın Suriyeliler açısından sıradan bir durum olduğu dile getirilmektedir. Örneğin;

"Yani inanılmaz yüksek oranda bir borç alma çünkü yaşayamıyor. Yani aldıkları yardımlarla, çalışsalar bile... Hani sürekli borç alıyorlar ve yetmiyor insanlara. Şimdi buradan gitmek isteme nedenleri birazcık daha arttı. Yani daha rahat yaşamak istiyor ki bence bu en doğal hakkı yani. Yarın ne yiyeceğini düşünmek kadar yorucu bir şey olamaz yani hayatta." KrızKa1

Alanyazınla uyumlu bir biçimde (İNGEV, 2016, s. 11; 2017; Karataş vd., 2018, s. 62; Şimşek, 2017, s. 20), yine yoksulluktan kaynaklı olarak birçok Suriyelinin konut koşullarının insan sağlığını tehdit edecek düzeyde kötü olduğu, buna rağmen bu konutlar için yüksek kira bedelleri talep edildiği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Kira onlara verilmeyordu. 500 liralık bir yer 700-800 liraya verilmeye başladı. O sıkıntıları onlar da sonradan görmeye başladı. Bu sefer çocuğunu çalıştırıyor. Bu sefer daha büyük problemler yaşıyorlar. Onların içinde kaçakçı çıkıyor. Onları kullanan insanlar var. İçlerinde de problemler var. Biz her konuda destek verdiğimiz için biliyoruz yani. Çocuk tacirleri, çocuğum kaçırıldı. Bakıyorsun yine Suriyeli." KrızEr2

"2+1 ama ev bu kadar oda olsa güzel. Eskilenmiş, rutubetlenmiş... İlk geldiğimiz zaman bu evleri kimse kiraya almıyor. Yüz lira da versen öper başına koyar. Şimdi 500 TL alıyorlar. Hem de doğalgaz değil, hiçbir şey yok. Elektrik, su tabi bunlar hepsi hariç. Bir tamir ediyorsun buradan, tekrar dökülüyor öbür taraftan. Tamir ediyorsun yani, rutubet kokusu zaten hasta ediyor bizi sürekli. Grip oluyoruz ya da öksürme, nezle olunuyor. Bu hepsi hastalık zaten evde rutubetten gelir, çevredeki tabiattan gelir." SrızEr1

Belirtildiği gibi katılımcıların Türkiye’de yoksulluk içinde yaşadıkları açıktır. Bununla birlikte, yoksullaşmaya göç sürecinin sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda her üç nüfus grubundan katılımcının paylaşımları söz konusudur. Bu bağlamda, KrızKa2 kodlu kurum çalışanı Suriyelilerin önemli bir bölümünün göç sürecinde yoksullaştığını “*Çok nadir ‘Suriye’de de fakirdik, Türkiye’de de fakiriz’ diyenle karşılaşıyorum*” şeklinde ifade etmektedir. Benzer şekilde, SrAnKa1 kodlu Suriyeli katılımcı “*Çok çok iyi, yani durumumuz çok iyiydi. Evimiz vardı. Eşim çalışıyordu. Demir, yani demirde çalışıyordu. Yani dükkân kendisinini. Arabamız vardı, yani evimiz çok güzeldi. Güzel bir evdeydik ama hepsi gitti.*” ifadelerini kullanmaktadır. KrAnKa1 kodlu katılımcının anlattıkları ise yoksullaşmanın düzeyine ilişkin çarpıcı bir örnek niteliğindedir:

"Ben size bir şey anlatayım; bir gün kadınlar günüydü. Sadece kadınlardan oluşan 40 yaş üstü... Yaşlılar da var. Onları Eymir’e kahvaltı ve bisiklet turuna götürdüm. İnanın ben bile böyle bisiklet sürmüyorum. Hatta iki tane orta yaşlı, 45 yaş üzeri hanıma dedim ki ‘nerede öğrendiniz böyle bisiklet sürmeyi?’ Dediler ki ‘bizim evimiz o kadar büyüktü ki, biz evin bir ucundan bir ucuna bisiklet kullanarak giderdik, bahçeliydi, havuzluymuştu, yaşantımız çok iyiydi’. Şu an geldikleri durum gerçekten üzücü!" KrAnKa1

Bu bölümde değinilecek bir diğer sorun dil bariyeridir ve ne yazık ki geçen sekiz yılın ardından halen Türkçeyi hiç konuşamayan veya çok az konuşabilen Suriyeliler olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bireylerin günlük yaşamlarında yerel toplumla iletişimin gerektiği konularda hayatlarını idame ettirmeye çalışırken zorlanabildikleri görülmektedir. Dahası, dil bariyeri birçok başka sorunla da eklenerek, Suriyelilerin farklı konularda sorunlar yaşamasına veya mevcut sorunlarının şiddetlenmesine sebep olabilmektedir. Bununla birlikte, bu sorun alanına ‘sosyal uyum’ teması içerisinde ‘dil bariyeri’ kategorisi altında ayrıntılı olarak değinilecektir.

Suriyeliler açısından öne çıkan bir diğer sorun alanı ise eğitimidir. Eğitim bağlamında çeşitli sorunlar öne çıkmaktadır. Birincisi, daha önce de değinilmiş olan²⁷, savaş ve göç sürecinde okul çağındaki çocukların eğitimden kopmuş olması ve belgelendirme konusunda yaşanan sorunlardan dolayı çocukların yaş ve eğitim düzeyleriyle uyumlu olmayan sınıflara yerleştirilmek durumunda kalmalarıdır. Sonucunda, bazı Suriyeli öğrencilerle yerel toplum üyesi öğrencilerin sınıflarında yaş ve eğitim düzeyleri bağlamında uyumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu uyumsuzlukların çeşitli sorunlara yol açtığı KrízKa1 kodlu katılımcı tarafından *"İşte 15 yaşında bir çocuğu ilkokul bire alırsanız çok büyük sorun yaşıyor yani Suriyeli çocuklar o şekilde okula başlayabiliyor çünkü."* şeklinde dile getirilmektedir. Eğitime ilişkin KrAnEr2 kodlu katılımcının ifadeleri ise şöyledir:

"Yeteri kadar Türkçe öğretmeden okullara atıldılar. İkincisi de Suriye'den buraya işte 2014 yılında göç etti aile. İlk bir iki yıl çocuk okula kaydolamadı çeşitli sebeplerden dolayı. Suriye'deyken de zaten savaştan dolayı bir yıl ya da iki yıl okula devam edemedi. Toplamda dört yıl kaybı oldu bu çocuğun. Oradayken en son üçüncü ya da dördüncü sınıfı bitirmiş burada beşe gitmesi gerekiyor mesela ama burada sekizinci sınıfa kaydediyorlar yaşından dolayı. Bütün o ara dönemleri atlamış oluyor. Ondan dolayı yeterli bilgi birikimine sahip olmadığı için o düzeyde aldığı eğitimin ona bir faydası olmuyor. Tersine okuldan ayrılma motivasyonunu artırıyor." KrAnEr2

Dahası, SrHaKa1 kodlu katılımcının kullandığı *"Oğlum çok başarılı... Kızım da başarılı ama oğlum için kolay çünkü ikinci sınıf. Baştan beri burada ama kızım altıncı sınıftan başladı burada. Onun için daha zor."* ifadesinden de anlaşılacağı gibi çocukların alışmış oldukları eğitim-öğretim sisteminin dışındaki bir sisteme uyum konusunda sorun yaşayabildikleri görülmektedir. Bu bağlamda desteklenmeleri ihtiyacı söz konusudur.

Eğitimle ilgili bir diğer sorun dil bariyeridir²⁸. Yaşamın her alanını doğrudan olumsuz etkileyen dil bariyerinin eğitim sürecindeki rolüne ilişkin olarak SrAnEr1 kodlu katılımcı Türkiye'deki eğitiminin ilk yılında dil bariyeri dolayısıyla derslerde sorunlar yaşadığını, dışarıdan destek alarak dil sorununu çözmesinin ardından dersleri daha iyi anlamaya başladığını *"Ben de mahallemizdeki Halk Eğitim Türkçe kursuna başvurduğum oraya*

²⁷ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Göç Yolunda/Neler Yaşadılar

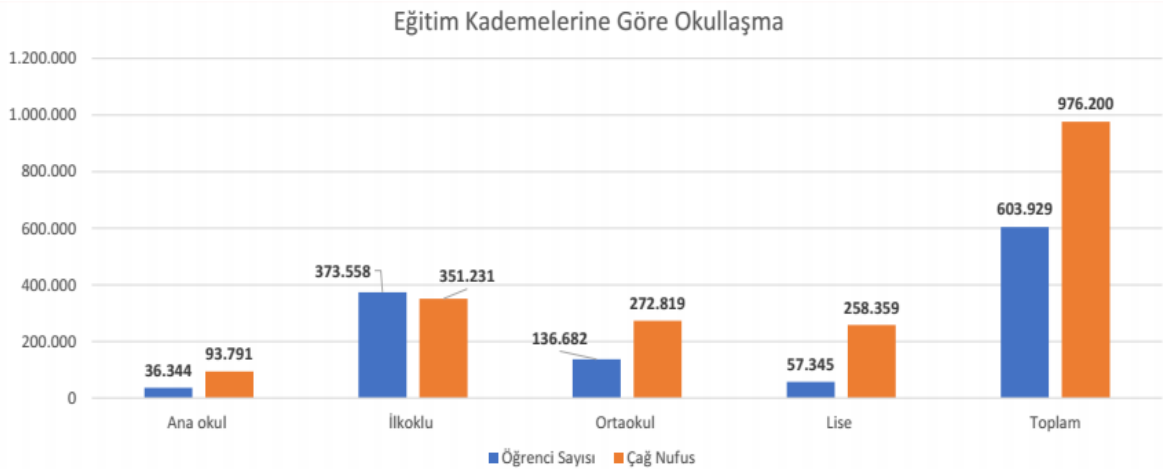
²⁸ Dil bariyerine ilişkin daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/Dil Bariyeri

gidiyordum. Aynı zamanda Türkçe bilmiyordum ama okula başladım çok zor oldu. Arada bir yılım kayboldu o arada Türkçem iyileşti. Tekrar okula başladığımda dersleri daha iyi anlıyordum." şeklinde ifade etmektedir.

Eğitimde yaşanan sorunlara ilişkin üçüncü ve son konu ise eğitime katılım ve devamlılıktır. 2014-2015 eğitim-öğretim yılında eğitim çağında 756.000 Suriyeli bulunurken bunların yalnızca %30'unun (230.000 kişi) eğitime erişiminin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, geçen yıllar içerisinde eğitime erişimi olan Suriyeli sayısı artış göstermiştir. 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okul çağındaki 976.200 Suriyelilerin %61,87'sinin (603.929 kişi) eğitime erişiminin olduğu görülmektedir (MEB, 2018, s. 3). Geçen süreçte eğitime erişim konusunda belirgin bir iyileşme görülmekle birlikte, Suriyeli çocukların halen tehdit altında oldukları görülmektedir. Okullaşma oranlarına ilişkin veriler incelendiğinde, eğitim kademesi yükseldikçe okullaşma oranının azaldığı görülmektedir (Bkz. Şekil 8). 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okullaşma oranları ana okulda %38,75, ilkokulda %106,36²⁹, ortaokulda %50,1 ve lisede %22,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun çocuk işçiliğiyle doğrudan ilişkili olduğu, yaşının ilerlemesi sebebiyle çalışabilecek durumda olduğu düşünülen çocukların okuldan koparılarak çalışma yaşamına sürüklendiği düşünülmektedir.

---

²⁹ 106,36 oranı 'ilkokula devam eden Suriyeli çocuk sayısının' 'ilkokul çağındaki Suriyeli çocuk sayısına' bölünmesiyle elde edilmiştir. Oranın yüksek çıkmasının sebebi, ilkokula devam eden çocukların bir bölümünün ortaokul ya da lise çağında olmasına rağmen göç sürecinde eğitimden kopmaları dolayısıyla ilkokul eğitimine devam etmek durumunda kalmalarıdır. İlkokula devam eden ilkokul çağındaki Suriyeli çocukların oranı ise %98'dir.

şekil 8. 2017-2018 Eğitim-Öğretim Yılında Okul ağındaki Suriyelilerin Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranları (MEB, 2018, s. 9)

İlk ve orta öğretimin yanı sıra yükseköğrenime devam da ayrıca önemli görülmektedir. 2017-2018 eğitim yılında yükseköğrenimde 20.625 Suriyeli öğrenci bulunmaktadır. Bu bireylerin %83'ünün lisans, %9'unun ön lisans, %6'sının yüksek lisans ve %2'sinin ise doktora eğitimi aldığı görülmektedir (MEB, 2018, s. 10). Ekonomik zorlukların etkisini yükseköğrenimdeki Suriyeliler için de gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Suriyeli üniversite öğrencilerinin %25'inin çalışarak öğrenim hayatlarını finanse ettikleri görülmektedir (Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 63).

Eğitime katılım ve devamlılık konusunda kültürel yapının, ocuk yaşta evliliklerin, çocukların çalıştırılmasının, dil bariyerinin, savaş deneyimlerinden kaynaklı psiko-sosyal problemlerin ve akran zorbalığı gibi süreçlerin etkili olduğu görülmektedir. 'Sosyal uyum' teması altında eğitime katılım ve devamlılık konusu ve bununla bağlantılı sözü edilen süreçler ayrıntılı olarak ele alınacaktır³⁰.

Suriyelilerle ilgili öne çıkan bir diğer sorunun temelinde kamu hizmetlerine erişim ve Türkiye'deki sistemin ve günlük yaşamın işleyişiyle ilgili bilgi eksikliği yatmaktadır. Bu süreci anlamamız noktasında bilgi okuryazarlığı (information literacy) kavramının yardımcı

³⁰ Bkz. Sosyal Uyum/Sosyal Uyumunu Zorlaştıran Unsurlar/İnsan Değer ve Onurunun Zedelenmesi/ocuğun Değer

olabileceği düşünülmektedir. Bilgi okuryazarlığı kavramı genellikle bireylerin ‘bilgiye ihtiyaç duyulduğunda gerekli bilgileri bulma, değerlendirme ve etkin bir şekilde kullanma kapasitelerine sahip olmalarını’ sağlayan yetenekler kümesi olarak tanımlanmaktadır (Bundy, 2004, s. 3). Bu araştırma kapsamında da Türkiye’deki Suriyelilerin kamusal hizmetler konusunda bilgi okuryazarlığının düşük olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bilgiye erişimin sınırlı olmasının veya yanlış bilgilerin yayılmasının Suriyelilerin hizmetlere erişimini engelleyen sorunların başında geldiği anlaşılmaktadır. Örneğin; KrızKa1 kodlu katılımcı çalışma iznine ilişkin bilgisi olmayan Suriyelinin çok fazla olduğunu dile getirmektedir. Daha da önemlisi bazı Suriyelilerin kayıt olmak için para ödemeleri gerektiğini düşündüğünü, sırf o yüzden kayıt olmadıklarını şöyle ifade etmektedir:

"Bilgiye erişim açısından hani birçok şey yapıyor ama hala insanların o yöntemleri, atıyorum kayıt olmak için para vermeleri gerektiğini zanneden bir kesim hala var falan. ... Yani ben şeyin etrafında bile görüyorum. Şurada göç İdaresi’ne gelmeden böyle kayıt için destek olunur falan böyle hani şey, bazı dükkânların şeyinde, hem Arapça hem Türkçe yazıyor hani. Bilmiyorum ama hani para alıyor olma ihtimalleri çok yüksek. Normalde bu ücretsiz bir hizmettir."

Kamu hizmetleri konusunda bilgi okuryazarlığının düşük ya da yetersiz olmasının vatansızlığa varan risklere yol açtığı görülmektedir. Bu noktada Mutlu vd. (2016, s. 15) vatansızlık riskini arttıran önemli bir sorunun çocukların doğum kayıtlarının yapılmaması olduğunu ifade etmektedir. Yazarlar bu bağlamda doğum kaydının yapılmaması sonucunda çocuk doğrudan vatansız kalmasa da çocuğun vatandaşlığa kabulü ve kamu hizmetlerine erişiminde önemli sorunlara yol açtığını vurgulamaktadır. KrızKa1 kodlu katılımcı da Türkiye’deki sistemin işleyişine dair bilgi ve uygulama becerisindeki yetersizliklerin doğurduğu riskleri dile getirmektedir:

"Vatansız olma riskleri de var burada doğan çocukların. Çünkü o bilgiye erişimden bahsetmiştim ya doğduğunda bu çocuğu gidip yani evde doğum yaptıysa mesela bu çok kötü bir şey çünkü bunu mesela kanıtlayamazsa kimlik alamıyor çocuk anne babasının adıyla ve hani vatansız birçok çocuk olabilir Türkiye’de bu arada. Suriyelilerin çocukları... Bu çok sıkıntılı bir durum ve nüfusa kaydettirmesi gerekiyor doğum belgesiyle yani işte. (Yalnızca) Göç İdaresine değil, Göç artı Nüfus yapması gerekiyor çünkü onların sistemi birbirine entegre değil. Bunu yapmazsa seneler sonra onunla ilgili de büyük sorunlar çıkabilir. Bu arada o yüzden bilgiye erişim, bilgilendirme çok önemli." KrızKa1

‘Göç Sürecinin Yönetimi’ kategorisi altında konu edilen, Suriyelilerin Türkiye’deki yaşama hazırlanması konusundaki başarısızlığın bilgiye erişim bağlamında belirleyici olduğu düşünülmektedir. Türkiye’deki günlük yaşama ve kamusal süreçlere dair bilgilendirilmeyen, dil becerileri ve bilgi okuryazarlığı becerileri yeterince desteklenmeyen Suriyelilerin geçen sekiz yılın ardından halen Türkiye’de temel kamusal süreçleri dair farkındalığının yetersiz olmasının göç yönetimindeki başarısızlığın göstergesi olduğu düşünülmektedir.

Suriyelilerin yaşadığı sorunlara ilişkin son olarak savaş ve göç sürecinde yaşanan maddi ve manevi kayıpların yarattığı travmalara değinilecektir. Savaş ve çatışma deneyimlerinin yetişkinlerin psikososyal sağlığını, çocukların psikososyal gelişimlerini ve gelecekteki yaşamlarından beklentilerini olumsuz etkilediği bilinmektedir (Ajdukovic ve Ajdukovic, 1998, s. 186). Diğer taraftan bu süreçte bireylerin psikososyal sağlığının desteklenmesinin acıyı hafifletme ve refahı artırma gibi süreçlerde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir (Tempany, 2009, s. 301; Wessells, 2008, s. 6). Bu noktada, Suriyelilerin savaşa ve çatışmaya şahit olma, savaş ve göç sürecinde yakınlarını ve varlıklarını kaybetme, sosyal destek sistemlerinin zayıflaması gibi birçok nedenden dolayı psikososyal destek almaya ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır.

2014 yılında AFAD tarafından yapılan iki araştırmada (AFAD, 2014a, s. 35; 2014c, s. 80) katılımcıların dörtte birinden fazlası bir yakınını, aileden bir bireyi savaşta kaybettiğini ifade etmiştir. Göç sürecinin ilk yıllarında yapılan bir başka araştırmada ise katılımcıların %79’u savaşa veya silahlı çatışmaya tanıklık ettiğini ifade etmiştir (Bahçeşehir Üniversitesi, 2012, s. 26). Bu araştırmada da savaşta yaşanan kayıplara, aile parçalanmasına, travmatik göç süreçlerine ilişkin bulgular bulunmaktadır³¹. Birçok örneğin içerisinde KrAnKa1 kodlu katılımcının paylaştığı Ankara’nın Yeşilöz Mahallesinden bir kadının deneyimleri birçok boyutuyla öne çıkmakta, psikososyal destek ihtiyacını göz önüne sermektedir:

---

³¹ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Göç Yolunda/Neler Yaşadılar

"Bir aile vardı Yeşilöz Mahallesi'nde, dokuz tane çocuğu var. Kadının kocası ölmüş. Kaçak sigara olayından kadını hapse atmışlardı. Bu kadın bana evinin resmini gösterdi. Bundan dört sene evvel ben o kadının evini ziyaret etmişim. Hakikaten yalı diyebileceğimiz şekilde üç tane orta ölçekli havuzu olan bir evden geliyor kadın. Ve burada iki katlı bir gecekondunun üst katında yaşıyor. Çocuklarının çok ciddi psikolojik sorunu vardı, bir anda vardan yoka gelmişler ona adapte olmaya çalışıyorlar." KrAnKa1

Türkiye'deki Suriyelilere psikososyal destek hizmetlerinin sunumunda birçok engelle karşılaşıldığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, kapasite sorunları nedeniyle psikososyal destek hizmetlerinin yalnızca çok kötü durumda olan bireylere sunulabildiği, dil bariyerinin önemli bir engel teşkil ettiği ve Suriyeli bireylerin biraz kültürel sebeplerin biraz da yaşamdaki diğer kaygıları giderme telaşının etkisiyle çok fazla psikososyal destek alma taraftarı olmadıkları ifade edilmektedir. Örneğin;

"Duygu durumlarınız nasıl, davranışlarınıza nasıl yansıyor, diğer çocuklarınızla ilgilenabiliyor musunuz gibi sorularla kişinin ilk durumunu anlayabiliyoruz. Psikolojik desteği açıklıyoruz. Çoğu istemiyor. 100 kişiden bir kişi istiyor diyebilirim. ... Psikolojik desteği çok algılayamıyorlar. Çünkü ülkelerinde böyle bir destek yok. Bunun bir hastalık olduğunu düşünenler de var. Çocuklarda çok fazla alt ıslatma görülüyor. Bunlar travmanın bir boyutu da olabilir ürolojik bir sebep de olabilir. Çoğu travmanın bir boyutu. 10 yaşındaki bir çocuk abisini de kaybetmiş olabiliyor, kız kardeşini de... Bombadan, sestem ve uçaktan korkan çocuklar... Bombalanacak diye korkuyorlar. Travma mağduru bireylerle klinik psikoloğumuz çalışıyor." KrİzKa2

"Hepsi değil ama kamplarda ona yönelik programlar başlatmaya çalışan psikologlar oldu. Her kampta psikolog bulundurdular ama dil bariyeri vardı her zaman. Yani şey bulmak inanılmaz zor. Yani biz de mesela buraya psikolog arkadaş alacaktık. Sosyal çalışmacı yani hem bir spesifik bir alanı olacak hem de Arapça bilecek. Yani bu çok zor bir şey... Psikososyal destek de tercüman aracılığıyla verildi. Ama yani tabii ki herkese değil çok kötü durumda olanlara verildi bu destek. Ama hani psiko-sosyalden sadece psikolojik seans anlamazsak yani başka şeyler de anlarsak onlar hep yapıldı yani hep aktiviteler vardı çocuklar için ya da işte gençler için ama hep kamplardan bahsediyorum." KrİzKa1

Türkiye'de birlikte yaşama değinirken Suriyeliler açısından üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da Türkiye'deki Suriyelilerin aslında çok da homojen yapıda olmadıklarıdır. KrİzKa2 kodlu katılımcı bu durumu "*Kendi kültürlerine çok yakın hisseden bir Türkmen kısmı var. Kendi kültürlerine biraz uzak hisseden bir Arap kısmı var. Suriye Arap, Kürt, Türkmen olarak ayrılıyor, çok farklılıklar var Suriye'nin içinde.*" şeklinde ifade etmektedir. Bununla birlikte, Suriyeliler arasındaki farklılıkların sadece dini ve etnik temellere dayanmadığı aynı zamanda aynı dini ve etnik kökündeki bireyler arasında da yaşam tarzı ve dünya görüşü açısından farklılıklar olduğunu belirtmek gerekir.

Türkiye'deki Suriyeli grupların kendilerine özgü sorun ve avantajları olduğu görülmektedir. Bu noktada örneğin Türkiye'deki Suriyeli nüfusun çoğunluğunu temsil eden Sünni Arapların dil bariyeri dolayısıyla çocukların eğitime katılımından hastane gibi devlet kurumlarından hizmet alımına, günlük yaşama kadar hayatın her noktasında diğer gruplara nazaran daha çok sorun yaşayabildikleri görülmektedir (KrÍzKa2). Diğer taraftan, Suriyeli Türkmenlerin ise özellikle dil avantajı dolayısıyla daha az sorun yaşadıkları görülmektedir. Bu durumu KrAnEr2 kodlu katılımcı "*Suriyeli Türkmen'le Türkçe konuşup çok rahat anlaştığımız oluyor*" şeklinde ifade etmektedir. Suriyeli Türkmenlerin dil avantajı dolayısıyla komşularıyla daha kolay iletişime girmek gibi sosyal açıdan daha avantajlı oldukları, milliyetçilik temelli sosyal dışlanma ve ayrımcılığı daha az yaşadıkları görülmektedir. Dahası, dildaşlığın da etkisiyle eğitime katılımı ilgili süreçlerin de Türkmenler açısından daha kolay olduğu, Türkiye'deki süreçlere daha kolay uyum sağlayabildikleri ifade edilmektedir. Sonuç itibarıyla bu bireylerin Türkiye'de sosyal uyum konusunda sorunlarının daha az olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de mutlu oldukları ve Suriye'ye geri dönme konusuna oldukça mesafeli yaklaştıkları belirtilmektedir. Örneğin;

"Türkmenler var. Türkmenler daha farklı mesela Mevlâna Bornova'da yaşayan... Dil yani çocuğu çok rahat bir şekilde gönderebiliyor çocuğunu çünkü çocuğu çok daha rahat Türkçe öğrenebiliyor. Suriyelilerin işte önce Türkçe kursuna alıyorlar. E tabi ki de kendi dili olmadığı için biraz zaman alıyor. O zaman aldığı için yaşı geç oluyor. Yani yaşında başlayabiliyor Türkmen bir ailenin çocuğu... .. Türkmenler oradayken de yani Suriye'deyken de Türkçe konuşuyorlar kendi aralarında Türkmence mi deniyor? Türkçe değil de Türkmence konuşuyor. Hani Arapçaları o yüzden ikinci dil benzeri bir şey. Orada hep tarımla uğraşıyorlardı işte Suriye'de falan. Hani yeşili çok severler falan, hani yaşam biçimleri biraz daha buradaki insanların Türkiye'deki insanların sevebileceği bir yaşam tarzı. O yüzden benim gözlemim daha az dışlandıkları yönünde ama tabi ki onlar da maruz kalıyor yani." KrÍzKa1

Suriye'den gelen Kürtlerin ise, hâlihazırda Türkiyeli Kürtlerin yoğun olduğu bölgelere yerleştikleri anlaşılmaktadır Bu bağlamda, bu mahallelerde günlük yaşamlarını sürdürme konusunda en azından dil bariyerini aşmak açısından bir avantaj yakalayabildikleri düşünülmektedir. Bununla birlikte KrÍzKa2 kodlu katılımcı bazı müracaatçıların kendini açıklama ve PKK ile bağlantılı olmadıklarını vurgulama ihtiyacı içinde olduklarını "*Ülkemizde Doğu'da olan olayları çok yanlış anlamışlar. Çekinmeden dolayı 'Arap'ız*

onlardan değiliz' diyorlar. Ya da 'Mardin Kürt'üyüz, akrabalarımız Mardin'de' diyorlar." şeklinde ifade etmektedir.

Diğer taraftan Suriye'den Türkiye'ye gelen Ezidiler, Ermeniler, Domlar gibi diğer küçük grupların da varlığından söz edilmektedir. Bu araştırma kapsamında ise bu gruplar arasından Domlar İzmir'in belirli bölgelerinde yoğun olarak yaşıyor olmalarının da etkisiyle bazı görüşmelerde söz konusu olmuştur. Savaş sürecinde yaklaşık 50000 Dom'un Türkiye'ye sığındığı ifade edilmekte ve bu bireylerin ayrımcılık, istihdam ve işsizlik, sağlık, çocuk işçiliği, barınma, temiz suya erişim ve hijyen gibi çeşitli konularda derin sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Büyük bölümü kurdukları çadır yerleşimlerinde, yıkıntılarda, terk edilmiş binalarda yaşamlarını sürdürdükleri, bulabildikleri gündelik işlerde ya da mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalıştıkları, gezici yaşamdan dolayı eğitimle ilgili ciddi sorunların yaşandığı, çocukların incinebilirliğinin oldukça yüksek olduğu ve yine yaşam koşullarından dolayı hijyen ve temiz suya erişim gibi konularda ciddi sorunlar yaşadıkları görülmektedir (Foggo vd., 2016, s. 13-18; Tarlan ve Foggo, 2017, s. 37-47). Araştırma kapsamında Dom grupların İzmir'de Torbalı bölgesinde çadırlarda yaşadıkları ve tarım işçisi olarak çalıştıkları, Hatay'da İskenderun civarında ve Güney Doğu'da tarım alanlarında yaşamlarını sürdürdükleri ifade edilmiş, bu gruplar *'ötekinin ötekisi'* (KrızKa1) olarak dillendirilmiştir.

Son tahlilde, Türkiye'deki Suriyelilerin önemli bir bölümünün Türkiye'nin güvenli olması, insanların hoşgörülü olması, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişilebilmesi gibi sebeplerle Türkiye'de yaşamaktan memnun oldukları ve Türkiye'yi sevdikleri dile getirilmektedir. Bununla birlikte, Suriyelilerin Türkiye'de deneyimlediği birçok sorun bulunmaktadır. Dil bariyeri, yoksulluk, konut koşulları, borçlanma, eğitime katılım, çocuk yaşta evlilikler ve çocukların çalıştırılması, bilgi okuryazarlığının yetersiz olması ve bunun sonucunda kamu hizmetlerine erişimde yaşanan sorunlar gibi çeşitli konular öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, yaşanan sorunlara ilişkin psiko-sosyal destek alınması noktasında da yetersizlikler olduğu anlaşılmaktadır. Son olarak, Türkiye'deki Suriyelilerin farklı gruplardan oluştuğu, yaşam biçimi ve dünya görüşü açısından da bu gruplar arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, yaşanan sorunlar ve Türkiye'deki

deneyimlerin de farklılaşabildiği anlaşılmaktadır. Örneğin Suriyeli Türkmenlerin dil açısından daha az sorun yaşadıkları, eğitim ve benzeri konulara daha kolay uyum sağlayabildikleri görülmektedir.

3.1.4.3. Yerel toplum: “Kimi iyi bakıyor kimi kötü.”

Araştırma kapsamında yerel toplumun Suriyelilere yönelik yaklaşımına ve tutumuna ilişkin farklılıklar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ‘yerel toplum’ alt kategorisini en iyi temsil eden katılımcı ifadesi YrİzEr2 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*kimi iyi bakıyor kimi kötü*” ifadesi olarak belirlenmiştir.

Yerel toplumu bir bütün ve homojen bir grup olarak görmek mümkün değildir. Bu kapsamda, Suriyelilere yönelik olumlu ve olumsuz tutum sergileyen bireyler bulunmaktadır. Bilindiği gibi sosyal algı ortamdan, algılayanın ve algılananın kişiliğinden, algılanan-algılayan ilişkisinden etkilenmektedir (Hortaçsu, 2012). Dolayısıyla, yerel toplumun Suriyelilere ilişkin algısı ve tutumunun da yaşanan olaylardan, bağlamdan ve zamanın ruhundan etkilendiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, bu araştırma kapsamında görüşülen yerel toplum üyesi bazı katılımcıların görüşmenin farklı dakikalarında Suriyelilere yönelik olumlu ya da olumsuz tutum olarak değerlendirilebilecek farklı ifadeler kullanabildikleri görülmektedir. Örneğin, iktisadi darboğaz, rekabet veya güvenlik konuları gündeme geldiğinde bireyler saldırgan bir dil kullanabilirken, temas kurulan dış gruptan bireylerle olan bazı anılar veya ortak kültüre ilişkin paylaşımlar dile getirilirken daha sahiplenici bir dil kullanılabilir. Bu bölümde öncelikle değişen bağlama değinmekte fayda görülmektedir.

Suriye’den Türkiye’ye göç hareketinin ardından geldiğimiz noktada Suriyeliler, göçmenler, sığınmacılar, mülteciler gibi kavramların KrİzKa3 kodlu katılımcının ifadesiyle “*toplumsal bir fenomene*” dönüştüğünü belirtmek mümkün. Bu durumun, başta Türkiye’deki Suriyeli nüfusun büyüklüğü ve görünürlüğü olmak üzere, Suriye operasyonlarından medya ve siyasi aktörlerin yaklaşımlarına kadar çeşitli sebepleri bulunmaktadır. ‘Sürecin başlangıcı’ ve ‘göç sürecinin yönetimi’ kategorileri altında ayrıntılı olarak belirtildiği üzere, başlangıçta

mülteci kavramına ilişkin farkındalığın düşük olduğu, grupların tanışıklığının zayıf olduğu, yasal ve idari çerçevenin yetersiz olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde Türkiye’de mevzuatın çok daha ayrıntılı biçimde düzenlendiği, kamu ve sivil toplum olarak bu alanda faaliyet gösteren kurumların arttığı, her ne kadar yanlış algılar ve yanlış bilgiler olsa da mülteci kavramının artık bilindiği yani farkındalığın ve ilginin arttığı anlaşılmaktadır.

Günümüzde mülteci, sığınmacı, geçici koruma statüsü gibi kavramlara ilişkin farkındalığın arttığı görülmekle birlikte, halen bu konuda kafa karışıklığı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Türkiye’deki Suriyeliler konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde, akademik metinlerde dahi Suriyelilerin Türkiye’deki statüsüne ilişkin farklı tanımlamalara yer verildiği görülmektedir. Öyle ki, Selvin’in (2016, s. 21) Türkiye’deki Suriyeliler konusunda 2011-2016 yılları arasında yapılmış akademik çalışmaları incelediği makalesine göre; Türkiye’deki Suriyeliler çalışmaların %47’sinde mülteci, %26’sında sığınmacı ve %15’inde ise göçmen olarak anılmaktadır. Bu durumun elbette Türkiye’nin Cenevre Sözleşmesi ve New York Protokolü çerçevesinde koyduğu coğrafi kısıtlama ve Suriyelilere verilen Geçici Koruma Statüsü ile de ilgisi bulunmaktadır. Günümüzde üç buçuk milyondan fazla Suriyelinin yaşamını sürdürdüğü Türkiye’de hem toplumun hem de kamunun farkındalık düzeyinin arttığı, artık YUKK’un yanı sıra ikincil düzenlemelerin de yapıldığı görülmektedir. Öyle ki, KrızKa3’ün ifadesiyle “*Neredeyse 20-30 bin mülteciye hak tanımayan Türkiye, şimdi beş milyon kişiye daha fazla hak*” tanımaktadır.

Yine geçtiğimiz süreçte kamu ve STK’ların sayısında ve bu alanda istihdam edilen insan sayısında da belirgin bir artış görülmektedir. Örneğin, Suriyelilere hizmet sunan ulusal ve uluslararası STK’ları gösteren ‘Graph Commons’ platformu tarafından hazırlanan interaktif ağ haritasına göre 08.02.2020 tarihi itibarıyla bu alanda Türkiye’de faaliyet yürüten ulusal ve uluslararası 18 resmi kurum, 48 ulusal ve 17 uluslararası STK bulunmaktadır (Graph Commons, 2020). Dahası, araştırma katılımcılarının ifadelerinden günümüzde başta akademiye olmak üzere diğer alanlarda da Suriyeliler konusuna ilginin arttığı anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Akademiden araştırmacılara, sivil toplumdaki belediyelere kadar herkes mültecilerle ilgili bir çalışmam olsun diyor. Mesela akademiye elle sayılacak kadar azdı bu alanda çalışan. Şu anda

çok popüler bir alan... Bunun fonlarla da çok ilgisi var ama bir farkındalıkla da ilgisi var. Çünkü toplumsal bir fenomen artık." KrİzKa3

3.1.4.3.1. Misafirlikten kalıcılığa değişen tutum: “Kendi ülkemde mülteci gibi yaşıyorum”

Yerel toplumun tutumunun olaylardan, bağlamdan ve zamanın ruhundan etkilendiği dile getirilmişti. Araştırma kapsamında katılımcıların ifadeleri ele alındığında Türkiye’de Suriyelilere ve birlikte yaşama ilişkin yerel toplumun algısı ve tutumunun zaman içerisinde olumludan olumsuz tutuma doğru değişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu değişimin başlangıcının ise Suriyelilerin Türkiye’de ‘kalıcılığının’ ortaya çıkmasıyla görüldüğü, misafir söyleminden kalıcılığa yerel toplumun artan düzeyde olumsuz bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır. Geldiğimiz noktada, yerel toplumun değişen tutumunun ise “*kendi ülkemde mülteci gibi yaşıyorum (YrİzEr1)*” söylemiyle temsil edildiği görülmektedir.

‘Göç yolunda’ kategorisi altında ‘neler yaşadılar’ alt kategorisi içerisinde konu edildiği üzere Suriyelilerin ilk geldikleri dönemde yerel toplumun misafirperverlik ve yardımseverlik duygularından temellenen tutumunun Suriyelilerin hayatlarını kolaylaştırma yönünde önemli bir etkisi olmuştur. Bu çabanın arkasındaki temel güdünün savaştan kaçan mazlumlara yardım etmek ve misafir söylemi altında ağırlanan Suriyelilere her anlamda kapıları açmak olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan geçen yıllar içinde misafir söyleminin kalıcılıkla birlikte anlamsızlaştığı, ev sahibinde bıkkınlık yarattığı görülmektedir. Örneğin;

"Örneğin evimize misafir geldi. İlk günü misafire olan tavrımla 39. gün misafire olan tavrım aynı olmaz ve o misafirin de evimdeki misafirliği aynı boyutta kalmaz. Ben artık gevşerim karşımdaki de gevşer. İlk geldiğinde başım gözüm üstüme derim. Belli bir günden sonra misafirlik uzadıkça sıradan oluyor ve yıllara döktükçe kendine yeten biri oluyor. Misafir olduğunu da unutuyor. Genel olarak baktığımda halkta bir bıkkınlık var." KrHaEr2

Kalıcılığa dair emarelerin toplum tarafından gözlenmesiyle birlikte tepkilerin de hızla arttığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, süregelen misafir söyleminin geldiğimiz noktada yerel toplumun tepkisinin artmasına sebep olduğu, kısa vadede yerel toplumu yatıştırın söylemin günümüzde her türlü ayrımcı söylemin gerekçesi olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Bu

tutum değişikliğinin ise Suriyeliler tarafından da somut biçimde gözlemlendiği ve deneyimlendiği Suriyeli katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Örneğin SrHaKa4 kodlu katılımcı yerel toplum için *"Daha önce çok seviyorlardı. Sonra değiştı. Ayrımcı davranıldı."* ifadelerini kullanırken, SrİzKa2 kodlu katılımcı da *"Önceden çok iyilerdi ama şu an değil. Şimdi artık yeni bir şey var galiba. Önceden çok üzülüyorlardı ilk başta ama şimdi burada otobüslerde bile duyuyorum. Biraz da anlıyorum yani konuşuyorlar."* ifadelerini kullanmaktadır.

Süreç içerisinde değişen bir bağlama daha dikkat çekmekte fayda görölmektedir. Suriyelilerin Türkiye'ye gelmeye başladığı ilk yıllarda hazır parayla giriş yapmaları özellikle sınır bölgelerinde ekonomiye ciddi bir hareketlilik getirmiştir. Bu süreçten bölge esnafı fayda görmüş, konut piyasasında da bir hareketlilik yaşanmıştı. Öbür taraftan, Suriyelilerin zaman içerisinde kendi dükkânlarını açmaya başlaması, başlangıçta ortaya çıkan hareketliliğin yavaşlamasını beraberinde getirmiştir. Buna ek olarak, Suriye sınırından yapılan ihracat ve ithalatın azalması (zaman zaman durması) ticarete maliyet artışını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, bölge esnafı da bu süreçten zarar görmeye başlamıştır (Gaziantep Ticaret Odası, 2015, s. 7-12). Bu değişimin de yerel toplumun Suriyelilere yönelik olumsuz söylemine temel oluşturduğu anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Ticari ilişkiler... Önce bir altın yumurtlayan tavuk olarak gördüler Suriye'yi. Paraları bitince değiştı... .. Zaten ilk birkaç yıl böyle biraz iyi davranıldı onlara. Nemalandılar tabi onlardan. Dediler ki, para vermiyorsun, bizim işimize göz koymuşsun... Daha da mesela iş de vermez oldular. E ne olacak yani sefil bir hayat yani." YrHaEr1

3.1.4.3.2. Gitsinler: "Hepsi gitsinler abi! Ya bizim gibi yaşasınlar ya da gitsinler!"

Kalıcılıkla artan tepkilerin vardığı noktada, yerel toplumda Suriyelilere yakın ya da uzak sosyal mesafe tutan bireylerin söylemlerinin büyük oranda Suriyelilerin ülkelerine dönmesi noktasında birleştigi görölmektedir. *"Hepsi gitsinler abi! Ya bizim gibi yaşasınlar ya da gitsinler (YrİzEr1)"* ifadesi bu bağlamda yerel toplumun genel söylemini temsil eder niteliktedir. Benzer söylemin diğer katılımcılar tarafından da dile getirildiği görölmektedir. Örneğin;

"İlk zaman misafir olarak gördükleri işte aşını, evindeki yemeği paylaşan insanlar şimdi 'onlar bizim almamız gereken sosyal yardımı alıyorlar, devlet onları el üstünde tutuyor, bizi görmezden geliyor' diyerek onların bir an önce gitmesini istediklerini veya gönderemiyorsak onları kentlerin dışında izole bir bölgede ikamet ettirmeyi sağlayacak yolların, çözüm önerilerinin gündeme getirilmesini istiyorlar." KrAnEr2

"Cumhurbaşkanına biz rica minnet ediyoruz. Bu Suriyelilerin bizim başımızdan bir an evvel gitmesini istiyoruz. Niye gitmesini istiyoruz diye yazarsan altına. Biz orada bu Amerika'yla Almanya'yla bilmem nerelerinlen savaştık askarımızlan, tüfeğimizlen... (Cumhurbaşkanı) Desin ki arkadaş biz sizin yerinizi açtık benim toprağımı terk edin bir aya kadar desin. Yaz öyle aynen öyle yaz. Gitsinler abi! ... Biz arzumuzda rica minnetle diyoruz Cumhurbaşkanımıza devlet adamlarımıza bunları bizim başımızdan göndersin. Sen de de ki 'ben nereye gittiysem gittim bu Suriyelilerin bu toprakları terk etmesini istiyor bizim Türklerimiz' diye yaz oraya." YrAnEr2

Suriyelilerin ülkelerine gönderilmeleri gerektiğini ifade eden katılımcıların bir bölümü, bu görüşlerini Suriye'de savaşın bitmiş olduğu varsayımı üzerinden rasyonelleştirmektedir. Örneğin; YrAnKa1 kodlu katılımcı "*Yani tamam acınacak durumdadılar ama şimdi iyiler, artık gitsinler. Niye ülkelere gitmiyorlar. ... Şimdi savaş yok çıksın gitsinler!*" ifadelerini kullanmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi³², Suriyelilerin büyük bir bölümü 'savaşın' birincil veya ikinci etkilerinden dolayı Türkiye'ye gelmiştir. Bu süreçte, kimisi Türkiye'yi üçüncü ülkeye geçiş için bir transit ülke, kimisi yaşamını sürdüreceği bir hedef ülke olarak görmüş, kimi Suriyeli ise savaş bittikten sonra ülkelere dönme ümidiyle geçici bir çözüm arayışı neticesinde Türkiye'ye gelmiştir. Bununla birlikte, bu çalışmada görüşmelerin yapıldığı 2019 yılı itibarıyla halen Suriye'de savaş ve çatışma ortamının devam ettiği (Özalp, 2019), bu metinlerin yazıldığı süreçte İdlib'de çatışmaların yaşandığı (Haber Türk, 2020, 11 Şubat) ve Suriye savaşının ne zaman sonlanacağına ise halen belirsizliğini koruduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, bazı yerel toplum üyeleri Suriyelilerin Türkiye'deki varlığını yardımlarla ilişkilendirmekte ve yardımlar kesildiği takdirde Suriyelilerin ülkelere döneceklerini düşünmektedirler. Örneğin; YrHaEr1 kodlu katılımcı "*Rahatlar yani rahattan ziyade ne zaman dönerler biliyor musun? Buradaki destek onlara kesildiği zaman... Burada sürekli bir yardım şeyi var. Bunları kestiği zaman ister istemez dönecekler. Ama bu şekilde yardım yağdığı zaman hiçbir Allah'ın kulu Suriye'ye dönmez.*" ifadelerini kullanmaktadır. Diğer taraftan Geis vd. (2013, s. 835) araştırmalarında bu konuda ilginç bulgular sunmaktadır.

---

³² Bkz. Analiz/Göç Süreci/Göç Yolunda/Neden Geldiler

Yazarlar, ailelere yönelik sosyal harcamaların (family benefits as expenditures) ilk etapta hedef ülkeye gitme kararını yüksek düzeyde olumlu etkilediğini ama tersine hedef ülkede kalma ile söz konusu harcamalar arasında negatif bir ilişki olduğunu ifade etmektedirler. Yazarlar bu durumu yardımların etkisiz bir şekilde örgütlenmesi ve göçmenlerin ülkede yaşarken bunu fark etmelerinin ardından görüşlerinin değişmesiyle ilişkilendirmektedirler. Türkiye’de yapılan araştırmalarda bu bağlamda bir bulguya rastlanmamış olmakla birlikte, bu araştırmada da Suriyeli katılımcıların Türkiye’de kalmak isteme gerekçeleri arasında yardımlar dile getirilmemiştir³³.

Son tahlilde, alanyazınla uyumlu bir biçimde (Erdoğan, 2014; Gülyaşar, 2017, s. 702-703), araştırma kapsamında Türkiye’de yerel toplumun Suriyelilerin kalıcı olmasını istemediği, kalıcı olsalar dahi vatandaşlık verilmesine çok büyük oranda karşı çıktığı görülmektedir. Örneğin YrAnKa2 kodlu katılımcı *“Kalmalarını istemiyoruz ki Türk vatandaşı olsunlar.”* ifadesini kullanırken, YrAnEr1 kodlu katılımcı görüşmede vatandaşlık konusunun gündeme gelmesinden rahatsızlık duymakta *“(Vatandaş olmalarını) Ne isteyeceğiz! Bizim ebelerimiz dedelerimiz kazandı bu ülkeyi. Onlar mı kazandı ya? Senin deden benim dedem kazandı bunu Çanakkale’de ya! Alla halla!”* ifadelerini kullanmaktadır.

3.1.4.3.3. Kabullenme: “Sen gözünü kapasan da yok olmayacak”

Özellikle 2017 yılı itibariyle yapılan çalışmalarda yerel toplumun Suriyelilerin kalıcı olduğunun artık büyük oranda farkında olduğu, yine de Suriyeliler ile arasına kültürel ve sosyal mesafe koyduğu görülmektedir (Erdoğan, 2017, s. 26; Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 50; Erdoğan, Şener, vd., 2017, s. 109; Gülyaşar, 2017, s. 702-703). Bu bağlamda bu alt başlığı en iyi temsil eden katılımcı ifadesi KrİzKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan *“Sen Gözünü Kapasan da Yok Olmayacak”* ifadesi olarak belirlenmiştir. Bu anlamda, her ne kadar yerel toplum üyesi katılımcılar Suriyelilerin ülkelerine dönmelerini istediklerini net bir şekilde ifade etseler de, yerel toplumun artık Suriyelilerin varlığına alıştığı ve

---

³³ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Gelecek/Türkiye’de Kalış

kabullendiği anlaşılmaktadır. Örneğin KrAnKa2 kodlu kurum çalışanı *"Böyleymiş diye bir kabul var artık yerel toplumda. Önceden yüksek sesle dile geliyordu artık yavaş yavaş kabullendiler Suriyelilerle birlikte yaşamayı."* ifadelerini ve YrHaEr2 kodlu yerel toplum üyesi ise *"Şu çerçeveye baktığım zaman geri dönüşleri biraz zor. Dönerlerse de bayağı bir uzun süreçten sonra, çok zor. Çünkü artık Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı oldular. Kendi adlarına binalar, daireler arabalar aldılar³⁴. Bu kadar malı mülkü bırakıp da gitmezler."* ifadelerini kullanmaktadır.

Sonuç olarak, günümüzde Türkiye'deki Suriyeliler olgusunun yerel toplum için bir gerçekliğe dönüştüğü görülmektedir. Bu bağlamda her ne kadar yanlış algılar yaygın olsa da yerel toplumun Suriyeliler konusunda farkındalığının ve ilgisinin üst düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda çalışmada Suriyelilere yönelik olumlu ya da olumsuz tutumu yansıtan ifadeler görülmekle birlikte, bu tutumların olaylardan, bağlamdan ve zamandan bağımsız olarak gelişmediği anlaşılmaktadır. Yine de Suriye savaşının başlangıcından günümüze yerel toplumun Suriyelilere yönelik tutumunun artan düzeyde olumsuz tutuma dönüştüğü görülmektedir. Bu noktada, resmi ağzılarından dile getirilen misafir söyleminin başlangıçta yardımlaşma kültürünü öne çıkardığı ve birlikte yaşama olumlu yansıdığı, orta ve uzun vadede ise Suriyelilerin Türkiye'de kalıcılığının ortaya çıkmasıyla artan olumsuz tutuma ve artan sosyal mesafeye neden olduğu düşünülmektedir. Son tahlilde, yerel toplumun Suriyelilerin ülkelerine dönmesi gerektiği noktasında uzlaşan bir söylemi dile getirdiği, bu savlarını Suriye'de savaşın bitmiş olduğu varsayımı üzerine kurdukları görülmektedir. Yerel toplumun Suriyelilerin kalıcı olmalarını istemedikleri ve vatandaşlık verilmesine ise çok büyük oranda karşı çıktıkları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, net bir şekilde ifade edilen ülkelere gitsinler söylemine rağmen, yerel toplumun Suriyelilerin varlığına alıştığı ve kalıcı oldukları olgusunu kabullendiği de görülmektedir. Yine de bu

---

³⁴ 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 35. Maddesi yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin Türkiye'de gayrimenkul edinimini düzenlemektedir. Buna göre belli ülkelerin vatandaşlarının Türkiye'de taşınmaz edinimi engellenmektedir. Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları da bu kapsamda yer almaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'de yaşamını sürdüren geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin taşınmaz elde etmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, vatandaşlığı hak edenlerin taşınmaz ediniminin mümkün olduğunu belirtmek gerekmektedir. Dahası, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin tanıdıkları vasıtasıyla (tanıdıkları üzerine) taşınmaz satın aldıkları da iddia edilmektedir (EmlakKulisi.com, 2014, Ağustos 25).

bireylerin Suriyelilerle arasına sosyal ve kültürel mesafe koyduğu anlaşılmaktadır. Tam da bu noktada, iki grubun sosyal uyumu konusunda çalışmaların yapılmasının ve birlikte yaşamın desteklenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

3.1.5. Gelecek: “Gitmek mi zor kalmak mı?”

‘Gelecek’ kategorisi altında ‘Suriye’ye geri dönüş’, ‘Türkiye’de kalış’ ve ‘üçüncü ülkeye geçiş’ noktasında katılımcıların algıları, değerlendirmeleri ve tutumları yer almaktadır. Bu kategori altında vatandaşlık süreçleri, Türkiye’de kalmak ya da ayrılmak isteme gerekçeleri de ayrıca ele alınmaktadır. Bu bölüm tamamen Suriyelilerin gelecek planlarını içeren alt kategorilerden oluşmaktadır. Yerel toplumun Suriyelilerin Türkiye’de kalıcılığı konusundaki tutumu ‘göç süreci’ temasında ‘Türkiye’de birlikte yaşamak’ kategorisi içinde ‘yerel toplum’ alt kategorisi kapsamında tartışılmıştır. Bu kategoriyi en iyi temsil eden ifade SrAnKa1 kodlu katılımcı ile yapılan görüşme esnasında araştırmacı tarafından kullanılan “*gitmek mi zor kalmak mı?*” ifadesidir.

Türkiye’deki Suriyelilerin gelecek planlarına ilişkin çok farklı görüşlerin temsil edildiği anlaşılmaktadır. KrízKa3’ün ifadesiyle “*Geri dönmek isteyen de var, kalmak isteyen de var, Avrupa’ya daha ileriye gitmek isteyen de var.*” şeklinde bireylerin özgün yaşamlarına göre farklı tercihlerin varlığından söz edilebilir. Türkiye’de yapılmış nicel araştırmalarda Suriye’ye geri dönüş, Türkiye’de kalış veya Avrupa’ya geçişe ilişkin somut oranlar sunulmaktadır. Örneğin AFAD’ın çalışmasında Suriyeli kadınların %21’i gelecekte ülkesine döneceğini, %14,5’i üçüncü bir ülkeye gideceğini, %43,5’i ise Türkiye’de kalmayı planladığını ifade etmektedir (AFAD, 2014c, s. 68). İNGEV (2017, s. 5) tarafından yapılan araştırmada ise katılımcıların %42’si imkânı olsa Avrupa’ya taşınmak istediğini, %52’si ise geleceğini Türkiye’de gördüğünü ifade etmektedir. Diğer bir araştırmada ise katılımcıların %88,4’ü Türkiye’deki yaşamından memnun olduğunu, %20’si imkânı olsa gelecekte Avrupa’ya yerleşmek isteyeceğini, %76’sı ise gelecekte Suriye’ye dönmek istediğini ifade etmektedir (Karataş vd., 2018, s. 89). Bununla birlikte, bu araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde bazı katılımcıların gelecek planına ilişkin verdikleri ilk cevapla çelişkili

ifadeler de kullandığı görülmektedir. Yani aslında katılımcıların bir bölümü her üç seçeneğe ilişkin alternatifleri şimdiki ve gelecekteki süreçlerle bağlantılı olarak değerlendirmektedir. Geleceğe ilişkin karar ise zamandan ve bağlamdan bağımsız değildir. Örneğin; SrızEr1 kodlu katılımcı görüşme sırasında Türkiye'yi ve özellikle İzmir'i çok sevdiğini, Türkiye'de yaşamak istediğini defalarca dile getirmesine rağmen gelecek planlarının süreçlerle bağlantılı olarak karmaşıklaşabileceğini, değişebileceğini şöyle ifade etmektedir:

"Mezun olduktan sonra ya Suriye'ye döneriz ya burada kalırız. İşte burada güzel şeyler bize olursa, güzel fırsatlar bulunursa burada kalacağız. Suriye düzelmiş olsa da burada kalacağız. Ama burada güzel bir fırsat bulunmazsak biz, Suriye'ye gideceğiz ya da Avrupa'ya gideceğiz. Mezun oldum hala beni seven yok, bana bakan yok, bana şey yok yani, hala gurbetliğim gibi. E ne yapayım ben burada? Biz şey diyoruz geçiyoruz: 'Zaman ilacıdır' diye söylüyoruz geçiyoruz. Bekliyoruz." SrızEr1

Dolayısıyla, bu araştırmada 'gelecek' kategorisi altında katılımcıların gelecekte hangi adımı atacağı değil, karar süreçlerinin nasıl şekillendiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölümdeki kodlar 'Suriye'ye geri dönüş', 'Türkiye'de kalış' ve 'Avrupa'ya geçiş' şeklindeki üç alt kategori altında toplanmıştır.

3.1.5.1. Suriye'ye geri dönüş: "Umudum yok, bitti Suriye"

2016 yılından 31 Aralık 2019 tarihine kadar Suriye'ye gönüllü geri dönüş yaptığı BMMYK tarafından izlenen ve doğrulanan toplam 230.418 Suriyeli olduğu, bunların 84.725'inin Türkiye'den gönüllü geri dönüş yaptığı tespit edilmiştir (UNHCR, 2020b). Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri tarafından çok daha yüksek sayılar dile getirilebilmektedir³⁵ (Sputnik Türkiye, 2019, 19 Eylül).

Türkiye'de yaşamını sürdüren Suriyelilerin bir bölümü araştırmalarda Suriye'de barış ve huzur ortamı sağlanırsa geri döneceklerini ifade etmektedirler (Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 11). Yani Suriye'ye geri dönüş kararı aslında ilk etapta Türkiye'ye geliş kararıyla

---

³⁵ BMMYK yalnızca doğrulanan kişileri hesaplamaya dâhil ettiğini, dolayısıyla sayının çok daha yüksek olabileceğini dipnot olarak belirtmektedir.

da doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, savaş ve güvenlik³⁶ Suriye'ye geri dönüş kararını etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Bu noktada, savaşın bitmesinin geri dönüş için önkoşul olarak sunulduğu görülmektedir. Örneğin, SrAnKa3 kodlu katılımcı "*Savaş biterse ve Suriye'deki durum eski haline dönerse gitmeyi düşünürüz.*" ifadesini ve KrHaEr4 kodlu kurum çalışanı da "*Benim görüştüğüm kişiler savaş bitsin geri döneceğim diyorlar.*" ifadesini kullanmaktadır.

Geri dönüş konusunda dile getirilen ikinci önkoşul ise temel kamusal hizmetlerin sunumundaki aksaklıkların giderilmesi, Suriye'de istihdam olanaklarının oluşmasıdır. Bununla birlikte, yukarıda da bahsedildiği üzere³⁷ Suriye'de savaş ve çatışma ortamı halen süregelmektedir ve Suriye'de yaşanabilir bir ortamın sağlanması kısa ve orta vadede mümkün görünmemektedir. Bu duruma dikkat çeken SrAnEr2 kodlu katılımcı şu ifadeleri kullanmaktadır:

"Suriye'de doğru düzgün bir hizmet falan yok. Mesela haftada bir gün su gelir, diğer günlerde yok. Öbür günler bidona doldurursun. Elektrik falan en basit şey günde bir saat falan... İnsanın yaşaması için elektrik su doğalgaz lazım. Onlar şu an yok. Güvenlik bir de en önemlisi. Mesela bugün çıktın sokağa evine girilebilir. Sokaklar savaş gibi, çok kötü. İş de az. İşsiz kalırsın. Ekonomi bayağı düşmüş. Eskiden bir dolar 50 liraydı şimdi 500 lira." SrAnEr2

Suriye'ye geri dönüşe ilişkin üçüncü bir önkoşul ise, anayasal güvenliğin sağlanması ve Suriye'de istikrarın oluşmasıdır. Örneğin, SrİzEr2 kodlu katılımcı "*Eğer Suriye'de istikrar oluşursa döneceğim ama istikrar yoksa Türkiye'de vatandaşlık alayım daha güzel.*" ve SrİzEr1 kodlu katılımcı ise "*İşte dönmek istemiyorum. Nasıl dönmek istiyorum. Düzelirse, demokratik bir yönetim olursa, güçlü olarak dönmek istiyorum.*" ifadelerini kullanmaktadırlar. Elbette bu noktada, Türkiye'deki Suriyeli erkeklerin bir bölümünün Suriye'de 'asker kaçağı' durumunda olduğunu ve bu bireyler açısından geri dönüşün başka ön koşulları da gerektirdiğini belirtmek gerekmektedir.

Diğer taraftan, dönüş için savaşın bitmesi, temel hizmetlerin ve anayasal güvenliğin sağlanmasının da yanında bireylerin geri döndüklerinde hayatlarına sıfırdan başlamak

³⁶ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Göç Yolunda/Neden Geldiler

³⁷ Analiz/Göç Süreci/Türkiye'de Birlikte Yaşamak/Yerel Toplum

zorunda olacakları da dikkatten kaçmamalıdır. Bu bağlamda, geri dönüşe ilişkin ne tür teşviklerin olacağı, bireylerin eski taşınmazlarına tekrar sahip olup olamayacakları, hayatlarının inşası noktasında ne kadar destek bulabilecekleri gibi Suriye’de yaşamın sıfırdan inşasına ilişkin birçok değişken de geri dönüş kararını doğrudan etkileyecek gibi görünmektedir. Bu bağlamda KrızEr1 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

"Mesela bundan bir süre sonra Suriye’de savaşın tamamen bittiği gibi bir durumla karşılaşsak. Ben Suriyelilerin çoğunun dönmeyeceğini düşünüyorum. Yani dönüş Suriye hükümetinin orada vadedeceği şeylerle alakalı, dönüş oranı. Ama ben çoğunluğunun yine burada kalacağını düşünüyorum. Sebebi de şu: Şu an burada iyi kötü bir hayat kurdular kendilerine. Suriye’ye dönseler her şeye sıfırdan başlayacaklar. Ne evleri ne arsaları hiçbir gayrimenkulleri kalmadı. Zaten menkulleri de yok. Yani burada, olanlar burada. Yeni bir iş kurmak zorunda kalacaklar. Yeni bir ev kurmak zorunda kalacaklar. Çocuklarının orada tekrardan bir uyum süreci olmak zorunda kalacak. Gibi gibi birçok sosyal problemle karşı karşıyalar. Burada azıcık aşım belası başım diye kurdukları hayatı tercih edecekler diye bir öngörüm var benim." KrızEr1

Bu araştırma katılımcılarının, en genel anlamıyla savaşın biteceğine, savaş bitse dahi Suriye’de yaşanabilir bir ortamın sağlanabileceğine ilişkin umutlarının oldukça az olduğu anlaşılmaktadır. Yine de bazı katılımcılar Suriyelilerin önemli bir bölümünün ülkelerine özlem duydukları ve Suriye’deki geçmiş yaşamlarının Türkiye’deki mevcut yaşamlarından daha iyi olmasının etkisiyle ülkelerine dönme umudu taşıdıklarını dile getirmektedir. Örneğin;

"Eskiden bana sanki geri dönmek istemiyorlar gibi geliyordu. Burada çalışmaya başladıktan sonra fark ettim ki aslında hepsi geri dönmek ister ve istiyor. Ama geri dönebilmeleri için orada bir okul, bir hastane, bir ev, bir marketin olması gerekiyor. Bir işin olması gerekiyor. Bizim çalıştığımız çoğunluğun orada hiçbir şeyleri yok. Bu da dönüşlerini biraz imkânsız hale getiriyor. Belki de aşırı zorunlu bir durumda olabilecek bir şey çünkü ben de kendimi yerlerine koyduğumda evet dönmek istiyorlar ama diyorlar ki ‘nereye döneceğiz, döndüğümüzde ne bulacağız’." KrHaKa2

"Tabii ki herkes düşünüyor ve istiyor. Burada okumak istiyorum orası düzeldikten sonra gitmek isterim. ... Yurtta toplanmak ve yeniden inşasında olmak katkı sağlamak için herkes dönmeyi istiyor." SrAnEr1

"Ben bazen şakayla ‘gidin artık’ diyorum ‘inşallah’ diyor, istiyorlar sanırım. Benim üç katlı bahçeli çok büyük evim vardı diyor daha duruyormuş. ... Kendi memleketleri demek ki daha rahattı." YrAnKa2

Göç süreçlerinde geri dönüş ile bağlantılı olarak yaş önemli bir değişken olarak kabul edilir ve özellikle orta yaş ve üzerindeki bireylerin göç serüveninin ardından evlerine dönme eğilimlerinin çok daha kuvvetli olduğu bilinmektedir (Lundholm, 2012, s. 74). Bu noktada, bu araştırma kapsamında da özellikle yetişkinlerin ve ileri yaşlı bireylerin ülkelerine daha

çok özlem duydukları dile getirilmektedir. Diğer taraftan, Suriye'ye dair anıları bulunmayan, geçmiş yaşantıya dair deneyimleri bulunmayan çocuklar ve gençler için ise geri dönüş özleminden söz edilmemektedir. Örneğin;

"Dönmek istediğini belirten de çok insan var aslında. Özellikle belirli bir yaşın üzerindeki insanlar dönmek istiyorlar. (Her) ne kadar burada bir hayat kurmuş olsalar da... Eğer Suriye'deki hayatı bir şekilde yaşadıysa 30-40 yaşına kadar dönmek istiyor. ... Yeni nesilde çok fazla yok. Yani orayı çok fazla deneyimlememiş insanlar burada tamam yani. Dönmek istiyoruz diyorlar ama çok şey, 'yani istiyoruz ama dönemeyeceğiz. Bu savaşın biteceği yok ve biz de zaten bir şekilde işimizi gücümüzü burada kurduk." KrHaKa1

"Yaşlılar biz dönmek isteriz orada ölmek isteriz diyorlar. Genç anne-babalar biz artık Türk vatandaşıyız diyorlar. Bazıları Türk vatandaşı oldu. Çocuklarımız burada okula gidiyor, burada yetişiyorlar. Tekrar hayatlarında bir değişiklik yapmak istemeyiz geri dönmeyeceğiz gibi bir hava var." KrHaEr3

Bununla birlikte, Suriye'de taşınmaz sahibi olup Türkiye'ye derin bir yoksulluğun içine düşen bireylerin de geçmiş yaşamlarına özlem duydukları ve Türkiye'deki hayatlarına alışamadıkları gözlenmektedir. Bu bireylerin de geri dönme eğiliminin kuvvetli olduğundan söz edilebilmektedir. Bu bağlamda, Suriyelilerle iyi iletişimi olan ve aile dostu Suriyeliler olduğunu ifade eden YrızEr2 kodlu katılımcı Suriye'ye geri döndüğüne şahit olduğu bireylerle ilgili gözlemlerini *"Bağı bahçesi olan kimisi de gidiyor mesela. Burada kendimi rahat hissetmiyorum diyor burada yapamam diyor."* şeklinde ifade etmektedir.

Öyle ki, bazı katılımcılar Suriye'ye yapılan bayram ziyaretlerini Suriye'de uygun koşulların oluşup oluşmadığının incelenmesi, yani geri dönüş için uygun şartların oluşup oluşmadığının kontrol edilmesiyle ilişkilendirmektedir. Örneğin KrızKa3 kodlu katılımcı durumu *"Bayramda gidenlerin çoğu orada bir yaşama imkânı var mı diye tespit etmek için gidiyor aslında. Olmadığını görünce de geri dönüyor. Yani sürekli yaşamakla bir süreliğine gitmek arasında fark var."* şeklinde ifade etmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yetkililerinin yaptığı açıklamaların da bu iddiayı destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bayram vesilesiyle ülkesine giden Suriyelilerin 2017 yılında %15'inin, 2018 yılında ise %57'sinin Türkiye'ye tekrar giriş yapmadığı, bu şekilde yaklaşık 50000 Suriyelinin ülkesine dönüş yaptığı ifade edilmektedir (Sputnik Türkiye, 2018, 5 Eylül).

Geldiğimiz noktada, her ne kadar belirli sayıda Suriyeli nüfus ülkesine dönüş yapmış olsa da süregelen savaş, temel kamu hizmetlerindeki aksamalar ve anayasal güvenlik başta

olmak üzere, birçok nedene dayalı olarak Suriye'ye kitlesel bir geri dönüş için uygun koşulların mevcut olmadığı görülmektedir. Bu kapsamda, Suriye'deki akrabalarıyla iletişim halinde olan SrHaKa2 kodlu katılımcının ifadesi "*Çok özliyorum. Orada akrabalar arkadaşlar var ama Suriye çok kötü durumda. Telefonda görüşüyoruz bazen ama gitmek için koşullar uygun değil.*" şeklindedir. Öyle ki, KrAnKa2 kodlu katılımcı Suriye'de artık çatışmaların yaşanmadığı bölgelerden birine gönüllü geri dönüş yapan bir Suriyelinin tekrar Türkiye'ye dönmek istediğini, benzer durumda başka Suriyeliler de olduğunu "*Bir danışanımız vardı savaş yumuşayınca Suriye'ye döndü, ama oradaki süreç karmaşık olduğu için Türkiye'ye geri dönmek istedi. Ama gönüllü dönüş olduğundan dolayı beş yıl içinde geri dönemiyorlar. Suriye'ye gönüllü geri dönüp de tekrar Türkiye'ye gelmek isteyenleri biliyorum.*" şekilde ifade etmektedir.

Araştırmalar, göç edilen bölgede yaşama süresinin artmasının ve göç edilen yer ile menşei arasındaki mesafenin uzamasının hedef ülkede kalıcılık eğilimini arttırdığını göstermektedir (De Jong, 2000; Duncan ve Newman, 1976; Kan, 1999; Landale ve Guest, 1985; McHugh, 1984). Dolayısıyla, Türkiye'de kalma süresinin uzamasıyla da bağlantılı olarak birçok Suriyeli için geri dönüş ihtimalinin oldukça azaldığını ifade etmek mümkündür. Öyle ki, SrHaEr1 kodlu katılımcı ifadesinde her şey düzelse dahi Suriye'ye ancak ziyaret amacıyla gideceklerini; "*Mesela her kişi silahını bırakırsa. Eğer böyle kalmazsa inşallah ziyaret ederiz yani. Mesela birkaç ay orada kalırız. Burada işimiz var. Vatandaşlık var. Her şey var.*" şeklinde ifade etmektedir. Buna ek olarak, Suriye sınırından uzaklaştıkça geri dönüş ihtimalinin, arzusunun azaldığı varsayımından yola çıkılarak, şartlar olgunlaştığı takdirde, Hatay gibi sınır illerinden Suriye'ye dönecek nüfusun oranının çok daha yüksek olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, Hatay'da çalışan bir kurum çalışanı da o bölgedeki Suriyelilerin döneceğini düşündüğünü şöyle ifade etmektedir:

"Yakın olduğu için de ben aslında döneceklerini düşünüyorum bir kısmının Hatay'dan. Çünkü çok yakınlar ve hani güvenli olduklarına inandıkları ve bir şekilde hayatlarını orada döndürebileceklerine inandıkları zaman bir otobüsle dönecekler yani. İki-üç saatlik yol onlar için." KrHaKa1

Son tahlilde, günümüzde Suriye'den iltica eden nüfusa oranla oldukça az olsalar da hâlihazırda Suriye'ye gönüllü geri dönüş yapmış bireyler bulunmaktadır. Dahası, başta orta

ve ileri yaşlı bireyler olmak üzere Suriyeli bireylerin bir bölümünün geçmişe dair özlem duydukları, ülkelerine dönmeyi istedikleri görülmektedir. Öyle ki, Suriye'ye yapılan bayram ziyaretlerinin bir bakıma geri dönüş için uygun koşulların oluşup oluşmadığını kontrol amaçlı yapıldığı ve bayram ziyareti nedeniyle Suriye'ye gidip Türkiye'ye geri dönüş yapmayan azımsanmayacak sayıda Suriyeli olduğu görülmektedir. Yine de Suriyelilerin büyük nüfus grupları halinde ülkelerine geri dönebilmesi için Suriye'de uygun koşulların oluşması şarttır. Bunlar arasında Suriye'de savaşın bitmesi ve güvenli bir ortamın oluşması, temel kamusal hizmetlerin sunumu, istihdam olanaklarının yaratılması ve anayasal güvenliğin sağlanması öne çıkan başlıklar olarak sıralanabilir. Bunun yanı sıra, geçen yıllar içerisinde Türkiye'de hayatını kuran ve sıfırdan başlamak istemeyecek bireylerin de olduğunu unutmamak gerekmektedir. Tam da bu noktada, Türkiye'de kalma süresinin de uzamasıyla bağlantılı olarak Suriyelilerin geri dönüş ihtimalinin her geçen gün azaldığı ve mevcut koşullar devam ettiği takdirde Türkiye'deki Suriyelilerin önemli bir bölümünün Suriye'ye dönmek istemeyecekleri anlaşılmaktadır.

3.1.5.2. Türkiye'de kalış: “Ailem burada, hayatım burada”

Yukarıda anılan süreçler nedeniyle Suriye'ye dönme eğilimi azalan, iç güvenliği önceleyen göç politikaları nedeniyle üçüncü ülkelere geçemeyen (Şimşek ve İçduygu, 2017, s. 6; Üstübcü, 2017, s. 107) Suriyelilerin Türkiye'de kalıcılık eğilimleri gün geçtikçe artmaktadır (Erdoğan, 2014, s. 6; 2017, s. 39; Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 3; Erdoğan, Şener, vd., 2017, s. 109; İNGEV, 2017, s. 5; Kap, 2014, s. 34). Suriyelilerin Türkiye'de kalış eğilimlerinin artmasıyla da bağlantılı olarak SrHaKa3 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*ailem burada, hayatım burada*” ifadesi bu bölümü en iyi temsil eden ifade olarak tercih edilmiştir. ‘Türkiye’de kalış’ alt kategorisi bağlamında Suriyelilerin karar sürecini nelerin etkilediğini anlayabilmek adına Türkiye’de kalmak ve Türkiye’den ayrılmak isteme gerekçeleri ayrı ayrı ele alınacaktır. Dahası, kendi içerisinde ayrı dinamikler barındırdığı için vatandaşlık süreci ve katılımcıların vatandaşlığa ilişkin değerlendirmeleri ayrıca tartışılacaktır.

3.1.5.2.1. Türkiye’de kalmak isteme gerekçeleri: “Ben hani savaş biterse, o zaman da yani Suriye’ye dönmeyeceğim”

Bu bölümde SrHaEr2 kodlu katılımcı tarafından kullanılan ve kalış eğilimini ortaya koyan “*Ben hani savaş biterse, o zaman da yani Suriye’ye dönmeyeceğim*” ifadesi bölümü en iyi temsil eden ifade olarak tercih edilmiştir. Suriyelilerin Türkiye’de kalmak isteme gerekçeleri arasında; anavatana yakınlık, kültürel yakınlık, Türkiye’de artık hayatlarını kurmuş olmaları, Türkiye’de uyum sağlayan çocuklar için fedakârlık, Türkiye’nin Suriye’ye göre daha gelişmiş bir ülke olması itibariyle daha iyi koşullar sunması ve Türkiye’deki geleceklerinden umutlu olmaları gibi süreçler öne çıkmaktadır. Bu gerekçeler içerisinde ilk olarak anavatana yakınlık ele alınacaktır.

Anavatana yakınlık, Suriye’de koşullar iyileştiğinde geri dönebilme veya ziyaret edebilme, Suriye’yle bağları koruma gibi nedenlerle Türkiye’de yaşamı sürdürmek isteme arzusunun arkasında yatan sebeplerden ilki olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda örneğin SrAnKa3 kodlu katılımcı Avrupa’ya gitmeyi düşünmediklerini ifade ederken bunun nedenini “*burası Suriye’ye yakın olduğu için. Ziyaret olduğu zaman falan Suriye’ye gidebiliriz daha yakın o yüzden*” şeklinde ifade etmektedir. Benzer şekilde SrAnKa2 kodlu katılımcı da Türkiye’de kalma gerekçelerini Suriye’ye geri dönüşle bağlantılı olarak “*Hem bizim memleket de buraya yakın. Ne zaman mesela orada savaş bitti, iki dakika Suriye’ye gideriz. Otobüse biner gideriz.*” şeklinde açıklamaktadır.

Anavatana yakınlık ile bağlantılı olarak ortaya çıkan kültürel yakınlık Suriyelilerin Türkiye’de kalmak istemeleri bağlamında ikinci gerekçe olarak ele alınabilir. Önceki bölümlerde³⁸, Türkiye’deki Suriyelilerin homojen bir yapıda olmadığını belirtmiştik. Kültürel yakınlık bağlamında farklı kimlikler için din, etnik kimlik gibi farklı özelliklerin öne çıkabildiği görülmektedir. Örneğin, Suriyeli Türkmenler bağlamında etnik bağlar kalma arzusunun güçlendirmektedir. Hâlihazırda Türkçe konuştukları için Türkiye’de

---

³⁸ Bkz. Analiz/Türkiye’de Birlikte Yaşamak/Suriyeliler

yaşamlarını daha kolay kurabilen Suriyeli Türkmenlerin ortak dil, ortak din ve ortak etnik kimlik neticesinde Türkiye’de kalma eğilimlerinin güçlü olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, araştırma kapsamında kültürel benzerlik bağlamında en çok öne çıkan konu ise dini inanıştır. Örneğin Kanada’da akrabaları bulunan ve babası sağlıkçı olan SrAnEr1 kodlu katılımcının ailesinin ‘Müslüman’ bir ülkede yaşamak istedikleri için Türkiye’de kalmayı tercih ettiği görülmektedir³⁹. Benzer şekilde, üçüncü ülkeye geçmekten ziyade Türkiye’de kalmak istediklerini belirten Suriyeli katılımcıların söylemlerine ‘*ezan sesini duyma*’ ifadesinin hâkim olduğu görülmektedir. Örneğin;

"Çocuklarım dedi ki, biz burada ne yapacağız? Geleceğimiz nasıl olacak? Beni üç yıl önceden aradılar, dediler ki sizi Avrupa’ya bir ülkeye yerleştirelim. Bir de çocuklarım küçük, o zaman kızım da evlendirmemiştım. Dedim ki istemiyorum. Dün yani eşim de dedi ki, üç yıl önce sen kabul etmedin yani bunu. Biz gitseydik şimdi orada belki geleceğimiz daha iyi olurdu. Dedim ki yani burada en azından yani ezan var cami var. Burada şeye gidebilirim. Bayramlarda ziyarete Suriye’ye kolaylıkla ama Avrupa’ya gitsem beş yılda ancak gidebilirim yani. Burası ama iyi, iyi davranıyorlar ama işte son zamanlarda sıkıntı çıktı." SrAnKa1

"Mesela üç defa bizi şeyden aradılar. Bilmiyorum nereden arandı. Sizi Kanada’ya, kardeşimin hastalığı için bir de annemin de kalp hastalığı var. Onun için sizi yani eğer isterseniz Kanada’ya gitmek için. Annem kabul etmedi. Dedi ki burada daha Müslümanlar yani. Çok Müslüman var. En azından ezan sesini duyuyoruz. Onun için kabul etmedi annem." SrAnKa2

Suriyelilerin Türkiye’de kalma eğilimlerini arttıran üçüncü sebep ise Suriyeli bireylerin artık Türkiye’de hayatlarını kurmuş olmalarıdır. Bir önceki başlıkta ifade edilen göç edilen yerde kalma süresinin uzamasıyla bağlantılı olarak Suriyelilerin kalma eğiliminin de arttığı, bu bağlamda Suriyelilerin hem ülkelerine geri dönme hem de üçüncü ülkeye geçiş arzularının azaldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Suriyelilerin artık yaşadıkları çevreyi tanıdıkları, Türkiye’deki işleyişi öğrendikleri, işlerini ve aile hayatlarını kurdukları, dolayısıyla hayatlarını bir anlamda oturttuklarını söylemek mümkündür. Bu bağlamda SrHaKa3 kodlu katılımcı Suriye’de barış ortamı oluşsa dahi geri dönmek istemediğini "*Ben burada kalmak istiyorum. Türkiye’deki yaşamdan çok memnunum. Buranın her şeyi güzel! Eğer Suriye’de barış falan olursa da ben gitmek istemiyorum. Çünkü evimiz gitti ailem burada, hayatım burada, burada devam etmek istiyorum.*" şeklinde ifade etmektedir. Benzer şekilde bazı kurum çalışanları da Suriyelilerin bir bölümünün artık Türkiye’de

³⁹ "Babam sağlıkçı olduğu ve kardeş sayımızda uyduğu için Kanada’ya gidebilirdik. Uzak akrabamız vardı. Çocuk sayımız 5 olduğu için uygundu. Müslüman bir ülke olduğu için babam burayı istedi." SrAnEr1

hayatlarını kurdukları dolayısıyla burada kalma eğilimlerinin de güçlendiğini ifade etmektedir. Örneğin;

"Yani yıllar oldu ve burada işte beş yıldır altı yıldır yaşayan insanlar var artık hayatlarını kurdular. Yaşadıkları alanda etraflarını tanıyorlar. Nereden ne alınacak biliyor. Çocuğunu nereye gönderecek biliyor. Hani sonuçta bir yaşam kurdu böyle bir kitle de var. Yani çalışabilen ve burada işte akrabaları olan insanlar." KrÍzKa1

"Ekonomik olarak buraya bağımlı, burada bir şekilde ayakta durmuş, çeşitli kaynaklarla geçimini sağlayan, iş bulabildiği için, kendi işini yapabildiği için, iş yerini açabildiği için bu kişiler burada kalmak istiyor." KrHaKa3

Beşinci olarak, Türkiye'deki Suriyeli çocukların durumu Türkiye'de kalma eğilimini arttıran temel değişkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Göç sürecinden en çok etkilenen, en incinebilir gruplardan biri çocuklardır. Özellikle, Suriye'ye ve geçmişe dair anıları ve özlemi bulunmayan, Türkiye'deki yaşama uyum sağlayan, Türkiye'de eğitimine devam eden ve Türkçe okuma-yazma öğrenen Suriyeli çocukların geri dönmek istemedikleri ifade edilmektedir. Bu bağlamda örneğin, 19 yaşındaki SrÍzKa2 kodlu katılımcı da Suriye'deki anılarına ilişkin soruya "*Geleli çok oldu hatırlamıyorum.*" şeklinde yanıt vermiştir. Bu noktada, ailelerin de çocuklarının durumunu dikkate alarak Türkiye'de kalma eğilimlerinin güçlendiği anlaşılmaktadır. Bu durumun somut örneği olarak SrAnKa1 kodlu katılımcı "*Tabi ki çok çok özliyorum ama çocuklarım için geri gitmem Suriye'ye.*" ifadesini kullanmaktadır. Benzer şekilde SrÍzEr1 kodlu katılımcı da kardeşlerinin eğitim sürecini gerekçe göstererek Türkiye'den ayrılmayı düşünemeyeceğini "*Bunlar (çocuklar) için hiçbir ülkeye gidemem şimdi. Bana şimdi para versinler gel şimdi Dubai'ye git, Amerika'ya git, gitmem. Gördüm bunların yaptığı başarılar, yaptığı eğitimler, yaptığı etkinlikler burada çok güzel. Bir de büyümesini, büyümelerini görmek çok güzel yani.*" şeklinde ifade etmektedir. Yine YrÍzEr2 kodlu katılımcı tanıdığı bir Suriyelinin çocuğunun eğitim sürecindeki kayıplarını da vurgulayarak ülkesine dönmek istemediğini "*Mesela bir M. abi vardı geri dönmek isteyen onun çocuğundan örnek vereyim. Orada çocuk beşinci sınıfa geliyordu burada birden başladı. Şimdi bu çocuk sekizinci sınıfa geldi. Bu çocuğa soruyoruz gitmek istiyor musun diye. İstemem niye isteyeyim diyor. Babası dönmek istiyor ama...*" şeklinde ifade etmektedir. Bu bağlamda, ikinci kuşağın hâlihazırda uyuma daha yatkın, daha aktif olduğu için, birinci kuşağın ise ikinci kuşak için fedakârlık yaparak Türkiye'de kalma eğiliminde olacağı düşünülmektedir.

Son olarak, bazı Suriyeli katılımcılar Türkiye’de kalma gerekçeleri arasında Türkiye’nin Suriye’ye göre daha gelişmiş bir ülke olduğunu dile getirmektedirler. Gerçekten de, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2019 İnsani Gelişme Raporu’na göre Suriye Arap Cumhuriyeti sekiz yıllık savaşın da etkisiyle, insani gelişmişlik sıralamasında 189 ülke arasında 154. sırada ve düşük insani gelişme grubunda yer alırken, Türkiye Cumhuriyeti 59. sırada ve çok yüksek insani gelişme grubunda yer almaktadır (UNDP, 2019, s. 27). Sonucunda, Türkiye’nin bireylere daha iyi koşullar, daha iyi bir gelecek sunduğu ifade edilmektedir. Bununla bağlantılı olarak, ilginç bir şekilde araştırma kapsamında 2023’te Türkiye’de petrol çıkarılmaya başlanacağına ve Türkiye’nin daha da iyi durumda olacağına, daha iyi olanaklar olacağına dair farklı kentlerdeki Suriyeliler arasında tekrar eden bir söyleme rastlanmıştır (SrHaEr1, SrİzEr1)⁴⁰. Buradan yola çıkarak, bu bireylerin Türkiye’deki mevcut yaşam koşulları kötü dahi olsa gelecekte bu koşulların düzeleceğine dair umut taşıdıkları ve bu umudun bireylerin Türkiye’de kalma eğilimlerini arttırdığı düşünülmektedir.

3.1.5.2.2. Türkiye’den ayrılmak isteme gerekçeleri: “Burası zor, geçimi zor, her şey pahalı!”

Araştırmalarda Suriyelilerin, statülerinin belli olmamasından, çalışamamaktan, emek sömürsünden, eğitim hakkına erişimin sınırlı olmasından ve yüksek konut kiralardan dolayı mağdur oldukları ve gündelik hayatta maruz kaldıkları ayrımcılık ve ırkçılık nedeniyle Türkiye’de yaşamlarını devam ettirmekte zorlandıklarını dile getirdikleri görülmektedir (Şimşek, 2017, s. 20). Bununla bağlantılı olarak, bu araştırmada da Suriyelilerin Türkiye’den ayrılmak isteme gerekçeleri arasında başta yoksulluk, kayıt dışı

---

⁴⁰ "Burası daha gelişmiş, Türkiye daha gelişmiş. İş seviyesi burada daha yüksek Elhamdülillah! Zaten 2023’te Türkiye’de her şey inşallah ucuz olacak çünkü petrol var sizde her şey var. Sizde bir şey eksik yok, Suriye gibi. Her şey var sizde elhamdülillah." SrHaEr1

"Yani ben şöyle düşünüyorum. 2023 inşallah çok rahatlanacak. ... Petroller çıkar. Ülke kendi istediğini yapar. Burada petrol var. Hepimiz biliyoruz. Çıkardılar bile hani, her şeyi hazırladılar ama kullanmıyorlar. Diyarbakır’da çıkartmışlar yani her şey var yani. Ama sözleşme olduğu için ülke bir şey yapamıyor. Ben düşünüyorum ki rahatlanacak daha güzel olacak." SrİzEr1

ekonomi, konut kiralari gibi ekonomik sebepler dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, ayrımcılık ve sosyal dışlanma, bürokratik süreçler, statülerine yani Türkiye’de kalıcı mı geçici mi olduklarına dair belirsiz dolayısıyla kendilerini Türkiye’de güvence altında hissetmeme sıralanabilir.

İlk olarak ekonomik sebepler incelendiğinde, ‘Türkiye’de birlikte yaşam’ kategorisi içerisindeki ‘Suriyeliler’ alt kategorisinde Suriyelilerin önemli bir bölümünün Türkiye’de ciddi bir yoksunluk içinde yaşadığı belirtilmiştir. Bu kapsamda, Suriyelilerin kötü istihdam ve konut koşullarına maruz kaldıkları, yaşamlarını sürdürmekte zorlandıkları ve borçlanmanın yaygın olduğundan bahsedilmiştir. Bu bağlamda, bu bireylerin önemli bir bölümü için göç yolunun varlıktan yokluğa giden bir yolculuk olduğu, yani Suriye’deki durumlarından çok daha kötü koşullara geldikleri ifade edilmiştir. Tam da bu sebepten doğru, bazı Suriyelilerin ülkelerine geri dönmek istedikleri ya da daha refah içerisinde yaşayacaklarını umdukları üçüncü ülkelere geçmeyi arzu ettikleri görülmektedir. Örneğin KrİzEr2 kodlu katılımcı Suriyelilerin ekonomik gerekçelerle ülkelerine dönmek istediklerini “*Geri dönüş için de istek var. ‘Burası zor, geçimi zor, her şey pahalı’ diyorlar.*” şeklinde, KrHaKa2 kodlu katılımcı ise yine ekonomik gerekçelerle Avrupa’ya geçmek istediklerini “*Artık Türkiye’de koşullardan çok mutsuzlar. ‘Burada her şey çok pahalı, paramız yok, işimiz yok.’ diyorlar. Oraya (Avrupa’ya) gidince refah içinde yaşayacaklarını düşünüyorlar burada mutlu değiller.*” şeklinde ifade etmektedir.

İkinci bir Türkiye’den ayrılmak isteme gerekçesi Türkiye’de deneyimlenen ayrımcılık ve sosyal dışlanmadır. Bu bağlamda ırkçılığa, ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin Türkiye’den ayrılmak istediklerini KrHaKa3 kodlu katılımcı “*Daha çok tutunamayanlar, ekonomik olarak ülkesindeki rahatlığı yakalayamamış, biraz daha ırkçı söylemlere etnik söylemlere maruz kalan kişiler gitmek istiyorlar. Vaka üzerinden gideceğim, ayrımcılığa maruz kalan kişiler daha çok dönmek istiyor.*” şeklinde ifade etmektedir. Bu bağlamda örneğin KrAnEr2 kodlu katılımcı Ankara’da yaşanan linç girişimlerinin ardından üçüncü ülke başvurularının arttığını dile getirmektedir:

"Bu olaydan (Ankara’da linç girişimi) sonra, o iki haftadan sonra Suriyeliler dışarı çıkmaya başladıklarında üçüncü ülke başvurusu hiç olmadığı kadar artmıştı bizde. Toplum Merkezi’nin

önünde kuyruk oluşmaya başlamıştı. Gün içerisinde doksan yüz tane üçüncü ülke başvurusu aldığımız günler olmuştu. Bu üç dört gün boyunca sürmüştü. ... Ve en son biliyorsunuz İstanbul İkitelli'de bir çocuğa yönelik cinsel istismar olayı üzerinden Suriyelilere yönelik bir linç girişimi olmuştu. Bunlardan da çok fazla haberdar oluyorlar. Ve haberdar olma şekilleri sadece medya değil, orada ikamet eden akrabaları var, tanıdıkları var. Hiç olmazsa onların can güvenliğinden şüphelenip de arayıp soruyorlar. Bu şekilde doğrudan, ilk ağızdan en doğru bilgiyi alabilecek kişilerden öğreniyorlar. Bu olaylar da onlar için aslında çok ciddi bir deneyim. Yani bunlar da onları, bu ülkeden gitme yönünde ciddi anlamda motive ediyor. Psikososyal anlamda onlara zarar veren sürece dönüşüyor. Yani sadece doğrudan maruz kalmaları değil, bu şekilde dolaylı olarak maruz kalmaları da onları Türkiye'den gitme, üçüncü ülkeye yerleşme veya Suriye'ye dönme konusunda karar alma süreçlerini etkiliyor." KrAnEr2

Dahası, okullarda akran zorbalığının çok yaygın olduğunu ve akran zorbalığına maruz kalan Suriyeli gençlerin geleceklerini Suriye'de gördüklerine ilişkin gözlemini paylaşan KrAnKa2 kodlu katılımcı *"Ergenlerle yaptığımız bir çalışmada, gelecek 10 yıl içinde kendinizi nerede görüyorsunuz diye sorduğumuzda Suriye'de yanıtı çok geldi. Okulda akran zorbalığı vb. durumlar, dil bariyeri bir türlü aşılamadı, birbirlerine karşı önyarguların oluşmasına ve gruplaşmalara neden oluyor bence. Akran zorbalığı çok yaygın..."* ifadelerini kullanmaktadır.

Üçüncü ayrılma gerekçesi ise bürokratik süreçlerin zor olması veya yaşamı zorlaşmasıdır. Bu bağlamda son dönemde sınır dışı edilme durumlarının arttığı, yazılı yol izni konusunda süreçlerin zorlaştığı ve kayıtlı olduğu il dışında eğitim hizmetlerinden ve diğer kamu hizmetlerinden yararlanmada sorunlar yaşandığı görülmektedir. Bu durum ise, Suriyelilerin Türkiye'de yaşamlarını kurmalarını ve sürdürmelerini zorlaştırmakta, geri dönme ya da üçüncü ülkeye geçme eğilimlerini arttırmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, Türkiye'de yaşam ve gelecek konusundaki belirsizlik önem taşımaktadır. Yukarıda aktarılan bürokratik süreçlerdeki zorlukların temel sebebi olan geçici koruma statüsünün geleceğe ilişkin bir belirsizliğe ve kaygıların ortaya çıkmasına sebep olduğu ifade edilmektedir. KrİzKa3 kodlu katılımcı bu süreci şöyle aktarmaktadır:

"Gerek Suriyeli olanlar gerekse Suriyeli olmayanlar bütün sistem geçicilik üzerine kurulu. Suriyeliler geçici korumada, öbürküler de uluslararası korumada ama bu yine geçicilik üzerine. Türkiye'de kalıcı bir çözüm bulmayan bir sistem... Dolayısıyla, Türkiye'de ister beş yıl yaşasın ister 50 yıl yaşasınlar hep geçiciler. Hayatları askıda. ... Bir de mesela 2015 öncesine kadar Suriyeliler için seyahat sıkıntısı yoktu ama şu anda yazılı yol izni şartı getirildi. Mesela İzmir'den Manisa'ya gidemez yol izni olmadan o yol izni alması o kadar kolay değil yani. Bir-iki kere gidiyorsan zaten yeter ne yapıyorsun falan derler. Yani bu tip sınırlamalar işte. ... Mesela siz İzmir'de yaşıyorsunuz Manisa'da çalışıyorsunuz. Her gün gidip gelmek için her gün

izin almanız gerektiğini düşünün. Bu psikolojik olarak da katlanılabilecek bir şey değil. ... Bu insanı rencide eden, insanı kısıtlayan, hareketini kısıtlayan bir durum..." KrízKa3

Sonuç olarak, statünün burada önemli bir belirleyici olduğu, geçici korumadan kaynaklı belirsizliklerin ise günlük yaşamın sürdürülmesinden hak arayışına kadar yaşamın her alanında olumsuz etkiler yaratabildiği görülmektedir.

3.1.5.2.3. Vatandaşlık: "Bugün rahat bir hayat için vatandaşlığın olması lazım"

Sürecin başlarından beri, Suriyelilerin önemli bir bölümünün Türkiye vatandaşı olmaya sıcak baktıkları, kendilerine 'misafir' denilmesinden rahatsızlık duydukları ve konulan 'coğrafi çekincenin' kaldırılmasını istedikleri görülmektedir (Erdoğan, 2014, s. 7). 2016 yılı itibarıyla de Suriyelilerin Türkiye'de uzun bir süre kalacakları ve hatta sürekli olacakları göz önüne alınarak 'vatandaş' olabileceklerinden söz edilir olmuştur (İçduygu, 2017, s. 27). KrízKa3'ün ifadesiyle "o zamana kadar hayal bile edilemeyecek bir şey" olan vatandaşlık söylemi günümüzde halen resmi ağızlardan dile getirilmeye devam eden 'misafir' söyleminin yerini dolduramamıştır. Yine de, geldiğimiz noktada vatandaşlığın en azından Türkiye'deki Suriyelilerin belirli bir bölümü için bir gerçeklik olduğu anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak, bu bölümü en iyi temsil eden ifade SrAnEr2 kodlu katılımcı tarafından kullanılan "bugün rahat bir hayat için vatandaşlığın olması lazım" ifadesi olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de kalmak isteme gerekçeleriyle büyük oranda paralellik gösteren vatandaşlık talebinin belirli özgün nitelikleri bulunmaktadır. Bu yüzden ayrıca ele alınması önemli görülmüştür. Elbette Türkiye'de kalma tercihi olduğu gibi vatandaş olmak isteyen ve istemeyen Suriyeliler bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre 'Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarda kazanılır' ve Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin hükümler 12.06.2009 tarih ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda düzenlenmiştir. Bununla birlikte, Geçici Koruma Yönetmeliği'ne tabi olan Suriyelilerin vatandaşlığa başvuru süreçleri öznel bir nitelik taşımaktadır. 5901 sayılı kanuna göre vatandaşlığın kazanılması için istenen şartlardan biri

beş yıl ikamet şartıdır. Diğer taraftan, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 25. maddesine göre, Geçici Koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye'de kalış süreleri ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve 'Geçici Koruma Kimlik Belgesi ... Türk Vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz.' Dolayısıyla, Geçici Koruma kapsamındaki Suriyelilerin ancak 5901 sayılı kanunun Türk Vatandaşlığının kazanılmasındaki istisnai haller kapsamında Cumhurbaşkanı kararı ile (12. Madde) ve Türkiye'de evlenme yoluyla (16. Madde) vatandaşlığa alınmalarının mümkün olduğu görülmektedir (Bostan, 2018, s. 65-67). Bu bağlamda, Türkiye'deki Suriyelilerin vatandaşlık için başvuru süreçlerinin kapalı olduğu, ancak yetkililerin değerlendirmeleri doğrultusunda vatandaşlığa uygun olduğu düşünülen bireylere vatandaşlık teklif edildiği anlaşılmaktadır. Bu duruma dikkat çeken SrAnEr2 kodlu katılımcı da *"Vatandaşlık konusu istisna... Yani mesela benim arkadaşım var doktor. Göç İdaresi çağırıyor Türk Vatandaşlığı teklif ediyor. Kimi evet diyor kimi hayır diyor ben başka bir ülkeye gideceğim diyor."* ifadelerini kullanmaktadır.

Son tahlilde, 31 Aralık 2019 tarihinde yayınlanan habere göre, İçişleri Bakanı 57 bini çocuk olmak üzere toplam 110 bin Suriyeliye Türk Vatandaşlığı verildiğini belirtmekte, Türk Vatandaşlığı verilen bireylerin önemli bir bölümünün öğretmen, iş insanı, esnaf, öğretim üyesi ve başarılı öğrenciler olduğunu ifade etmektedir (Sol Haber Portalı, 2020, 8 Şubat). Bu noktada, vatandaşlık teklifinin ise daha nitelikli olarak anılan ve ülkeye katkı sağladığı, sağlayabileceği düşünülen Suriyelilere yapıldığı anlaşılmaktadır. Katılımcı ifadeleri de bunu destekler niteliktedir. Örneğin;

"E zaten bir de vatandaşlığa kalifiye olanlar şu an geçebiliyor. Yani devlet politikası biraz öyle şu an. Hani üniversite mezunu, hani belirli bir mesleği olan işte doktor için böyle bir kolaylaştırıcılık sağlandı falan... İşte kalifiye olanı geçiriyor çünkü çok kalifiye olan gitti Avrupa'ya ve Türkiye de şunu düşünüyor. Biz niye onları burada tutmuyoruz. O yüzden vatandaşlığa geçirdiler." KrízKa1

Diğer taraftan SrHaEr1 kodlu Suriyeli katılımcı görüşmenin yapıldığı Ağustos 2019'dan yaklaşık bir buçuk yıl önce başvuru yaptığını ancak halen değerlendirme sürecinin sonuçlanmadığını ifade etmekte, başka Suriyelilerin de benzer şekilde uzun süreler

beklediğini belirtmektedir⁴¹. İki yıla kadar uzanan vatandaşlık değerlendirme süreleri dikkate alındığında çok sayıda Suriyeli bireyin de değerlendirme aşamasında olabileceği tahmin edilmektedir.

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerle yapılan araştırmalarda, katılımcıların oldukça büyük bir bölümünün Türk Vatandaşı olmayı istedikleri görülmektedir (Erdoğan, 2018, s. 81-83; Gülyaşar, 2017, s. 688; Mülteci-Der, 2017, s. 18). Bu araştırma kapsamında da, katılımcıların ifadelerinde benzer örüntülere rastlanmaktadır. Öyle ki, SrAnKa1 kodlu katılımcı *"Evet, hatta eğer çocuklarım da askere gitmek zorunda da kalsalar evet istiyorum."* ifadelerini kullanmaktadır.

Vatandaşlık isteme sebepleriyle Türkiye’de kalmak isteme sebepleri genel itibariyle benzerlik göstermektedir. Burada ek olarak birincisi, Türkiye’den ayrılmak isteme sebepleri arasında ifade edilen bürokratik engelleri ortadan kaldıracak olması itibariyle bazı Suriyelilerin vatandaşlık istedikleri görülmektedir. Bu noktada, işyeri açma ve çalışma izni alma süreçlerinde yaşanan zorlukların aşılması, daha rahat seyahat imkânı, kayıtlı olduğu kent dışında da kamu hizmetlerinden faydalanabilecek olma gibi gerekçelerle, özellikle Türkiye’de hayatını kurmuş veya kurmaya çalışan bireylerin vatandaşlık talebinin güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Ben kendi işimi kurmak istiyorum. Beni şu anda ortak gibi düşün mesela kirayı ortak ödüyorum. Bazı zaman iş oluyor biraz para biriktiriyoruz. Bazen de olmuyor. Önceki kazandığımızdan idare ediyoruz. ... Benim ortağım Türk ama arada şimdi sözleşme falan yok. Bizim aramıza şeytan girdi mesela bakıyor bu Suriyeli iyi para kazanıyor artık benim işe el koyabilir. Benim içeride alacağım var mesela bir kuruş alamadım. Sözleşme yok çünkü. Yani adam sana iyilik yapıyor sonra faydalanmak için." SrAnEr2

Araştırmada vatandaşlıkla birlikte bireylerin karar alma süreçlerine katılım sağlayacağı, Türkiye’yle bir aidiyet bağının kurulacağı, bununla birlikte hak arayışının güçleneceği ve yerel toplumun sergilediği bir takım olumsuz tutumların değişebileceğine dair inanç dile

---

⁴¹ "Aradılar beni 2017’de Aralık ayında aradılar. Ben 2018’de ikinci gün tatilden sonra saat dokuzda başvurdum. İlk günde, ilk kişi başvurdum. Şimdi bir sene sekiz ay şimdiye kadar o aşamada duruyorum. Neden bilmiyorum. Ama inşallah gelir yani sıkıntı yok ama yavaş yavaş. Çok yavaş. ... Bazı arkadaşların beş ayda aldılar. Bazıları benden daha fazla bekledi. Acele yok." SrHaEr1

getirilmektedir. Bu bağlamda bir katılımcı Türkiye’de birçok ırktan insan olduğunu ve vatandaşlığın ardından kendilerinin de diğerleri gibi yaşayabileceklerini dile getirmektedir:

"Tabi ki isterim. Niye? Normal yaşamak için bu benim hedefim. Türk vatandaşı olduğunda daha sıkıntı az daha şey. Artı mesela beni artık yabancı görmeyecek kendine. Sizin Türkiye’de mesela her insan var. Laz var, hepsi Türk değil. Çeşit çeşit. Biz de yani bugün Suriyeli, yarın vatandaş olduktan sonra çok güzel yaşayacak yani. Biz mesela yönetimde yokuz. Yönetimde olsa mesela her sesi orada anlatıyor. Şimdi yönetimde yokuz sessiz kalıyoruz biz de. Seni nasıl dinlesinler orada. Mesela bu adam altı senedir burada yaşıyor, sicili nasıl tertemiz. Bir kere karakola gitmemiş. O zaman bu adama vatandaşlık verebilirsin. ... Vatandaş olduğunda ‘dur kardeşim, senin hakkın var burada benim de hakkım var.’ Bu sefer ben de Türk olacağım. Git trafik polisini çağır. Ben zaten haklıyım suç bende değil. ... Beş parmak aynı değil. Hem bizim ilerde Türk olmayı çok istiyorum ben, o zaman ben bir ceza yaptım hapse at 20 sene sorun değil ama şu an benim tek hatam Suriyeli olduğum için. Hiçbir değişiklik olmayacak, aynı ben ama tek ne değişik olacak, insanların zihniyeti. Zihniyeti değişiyor, o zaman bu adam artık Türk oldu gerek yok her gün laf sokuyor, her gün laf sokuyor gerek yok. Adam bizim gibi çalışıyor akşama kadar bu kadar." SrAnEr2

Diğer taraftan Vatandaşlık istemeyenlerin ise genellikle Suriye’ye dönmek ya da üçüncü ülkeye gitmek isteyen bireyler olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, KrİzKa3 kodlu katılımcı *"Bir de vatandaşlık bir duygusal bağ da gerektiriyor. Bildiğim kadarıyla Suriye açısından çifte vatandaşlık yok. Gün gelir de Suriye’ye dönerlerse ne olacak diye düşünüyorlar belki."* ifadelerini kullanmaktadır.

Bununla birlikte, sosyo-ekonomik durumun vatandaşlık talebini doğrudan etkileyen bir değişken olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda daha eğitimli olan, Türkiye’de iş kuran, gelir düzeyi daha iyi olan kesimlerin vatandaşlık talebinin daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan daha kötü durumda olan bireylerin Sosyal Uyum Yardımı (SUY) gibi sığınmacılar için sunulan bir takım yardım ve hizmetlerden faydalanmalarını engelleyeceği gerekçesiyle vatandaşlık istemeyebildikleri kurum çalışanlarının deneyimleri doğrultusunda gözlenmektedir. Bu bağlamda KrHaKa1 kodlu katılımcı durumu *"Sosyo-ekonomik durumu, düzeyi yüksek olan kesim (vatandaşlık istiyor). Düşük kesim için bir avantajı yok, dezavantajı var. Onlar Türk vatandaşı olurlarsa mesela aldıkları yardım kesiliyor. O onu tolere edemeyebiliyor."* şeklinde ifade etmektedir. KrİzEr2 kodlu katılımcı ise Türk Vatandaşlığına geçen bir Suriyelinin yardımların kesilmesi sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Kimliğini geri vermek ve tekrar geçici koruma kimliği almak istediğini ilettiği süreci şöyle anlatmaktadır:

"Bence (vatandaşlığın) ne olduğunu bilmiyorlar bile. Ben burada çok denk geldim, 'yardımım kesildi' niye dedim kimliğin var mı var kimliğin mi değişti, bir baktım vatandaş olmuş. 'Bunu değiştirip ben yardım alsam' diyor. Peki, nasıl aldın acaba diye soruyoruz. İşte 'beni aradılar' diyor. Biz onlara müdahale edemeyiz sadece duyuyoruz. Nüfusa gittim yeni kimlik verdiler. Nasıl bir prosedür? Nasıl seçildi?" KrızEr2

Başka kurum çalışanı katılımcıların da gözlemleri doğrultusunda yardımların kesilmesi gibi gerekçelerle bazı Suriyelilerin vatandaş olmak istemeyebildiklerini ifade ettikleri görülmektedir. Dahası, sosyo-ekonomik durumu daha kötü olan ve niteliksiz işgücü olarak kayıt dışı olarak çalışan bu bireylerin kayıt dışı çalışma şanslarının azalabilecek olması sebebiyle de vatandaş olmak istemedikleri dile getirilmektedir. Örneğin;

"Kızılay Kart almayan kişiler genelde bunu istiyor. Sadece ekonomik olarak tutunamayan kesim Kızılay Kart almıyorsa Türk vatandaşı olursam belki farklı imkânlarım olur, Türk vatandaşının yararlandığı haklardan ben de faydalanırım diye düşünüyorum. Daha çok kamudan, üniversite mezunu meslek sahibi kişiler Türk vatandaşı olmak istiyor. Bunun dışında herhangi bir niteliği olmayan normal halktan kişilerden pek talep eden olmuyor." KrHaKa3

"Şimdi bir sosyal uyum yardımı var biliyorsun Kızılay tarafından. Avrupa Birliği'nin bağladığı fonlarla belli özellikleri taşıyan kişilere ayda 120 TL bir yardım veriliyor. 120 TL hiçbir şey değil ama üç-dört kişi olunca 500-600 TL oluyor bu haneye gelir. Mesela Türkiye vatandaşı olurlarsa bu yardım kesilecek diye olmak istemeyenler var." KrızKa3

Sonuç olarak, Suriyelilerin Türkiye'de kalmak isteme gerekçeleri anavatana yakınlık, kültürel yakınlık, Türkiye'de hayatlarını kurmuş olmaları, uyum sağlayan çocuklar için fedakârlık, Türkiye'nin bireylere Suriye'den daha iyi koşullar sunması ve geleceğe dair umut olarak sıralanabilir. Anavatana yakınlık burada, Suriye ile bağları koruma, geri dönebilme ve ziyaret edebilme imkânı ile bağlantılıdır. Kültürel yakınlığın ise daha çok ortak dini inanış üzerinden kurulduğu görülmektedir. Türkiye'de kalma süresinin uzamasıyla da bağlantılı olarak Suriyelilerin Türkiye'de hayatlarını kurmuş olmaları bir diğer kalmak isteme gerekçesidir. Bu bağlamda özellikle işlerini, aile hayatlarını kuran, taşınmaz sahibi olan Suriyelilerin kalma eğiliminin daha güçlü olduğu dile getirilmektedir. Bununla bağlantılı olarak Türkiye'deki yaşama uyum sağlayan çocukların durumunun da kalma isteğini arttırdığı görülmektedir. Bu bağlamda geri dönme arzusu bulunan birinci kuşağın ikinci kuşak için fedakârlık yaparak Türkiye'de kalma eğilimi gösterecekleri anlaşılmaktadır. Son olarak, Türkiye'nin Suriye'den daha iyi bir gelecek sunacağı inancının da kalma isteğini arttırdığı görülmektedir.

Ayrılmak isteme gerekçelerine bakıldığında ise, ekonomik sebeplerin öne çıktığı, yaşanan yoksulluğun derinleşmesiyle birlikte Suriyelilerin geri dönme ve üçüncü ülkeye geçme eğiliminin de arttığı düşünülmektedir. Dahası, ayrımcılığa ve sosyal dışlamaya daha şiddetli biçimde maruz kalan bireylerin de Türkiye’den ayrılma eğiliminin arttığı görülmektedir. Son olarak, bürokratik süreçlerin Türkiye’de yaşamı zorlaştırması, geçici koruma statüsü sebebiyle geleceğe dair belirsizliklerin bulunması Suriyelilerin ayrılma eğilimini arttırmaktadır.

Vatandaşlık isteme gerekçelerinin de Türkiye’de kalmak isteme gerekçeleriyle paralellik gösterdiği, bununla birlikte, ayrılmak isteme gerekçeleri arasında sıralanan bürokratik engelleri ortadan kaldıracak olması itibariyle vatandaşlık talebinin güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Dahası, karar alma süreçlerine katılma, hak arayışını güçlendirme imkânı sağlayacak olmasının yanı sıra yerel toplumun tutumunun vatandaşlığın ardından olumlu anlamda değişeceği inancının da vatandaşlık talebini arttırdığı görülmektedir. Vatandaşlık istemeyenlerin ise Suriye’ye ya da üçüncü ülkeye geçmek isteyen bireyler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, sosyo-ekonomik durumun vatandaşlık talebini etkilediği, daha yoksul ve geçici koruma altındaki bireylere sunulan yardım ve hizmetlerin kaybını tolere edemeyecek durumda olan Suriyelilerin ise vatandaşlık istemedikleri ifade edilmektedir.

3.1.5.3. Avrupa’ya geçiş: “Çok istiyorlar ama gidemiyorlar”

Alanyazında Avrupa’ya gitmek isteyen Suriyeli nüfusun, Türkiye’de kalmak isteyen nüfusa oranla çok daha az olduğu dile getirilmekte, Suriyelilerin Avrupa’ya gitme eğilimlerinin azaldığı vurgulanmaktadır (İNGEV, 2017, s. 5). Bununla birlikte, mesleki ya da eğitim bakımından nitelikli olan Suriyelilerin ise mümkün olursa üçüncü ülkelere geçmeye sıcak baktıkları görülmektedir (Erdoğan, 2014, s. 7). Örneğin; Suriyeli üniversite öğrencilerinin Türkiye’de nasıl bir statüde yaşamak istedikleri sorulduğunda en fazla ikamet müsaadesi ile kalmak istedikleri anlaşılmaktadır. Yazarlar bunun ‘çifte vatandaşlık’ seçeneğinden bile

güçlü talep edilmesinin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının ise oldukça az düzeyde ilgi görmesinin dikkat çekici olduğunu ifade etmektedir (Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 64).

Diğer taraftan bu araştırmada katılımcıların ifadelerinden üçüncü ülkeye gitme eğiliminin oldukça kuvvetli olduğu ve gitmek isteyen Suriyeli nüfus sayısının da azımsanmayacak düzeyde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bu bölümü en iyi temsil eden katılımcı ifadesi KrHaKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*çok istiyorlar ama gidemiyorlar*” ifadesi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, Türkiye’den Avrupa’ya ve Amerika’ya gitmek isteyen önemli bir nüfus grubu olduğunu KrAnEr1 kodlu katılımcı “*Hem bugün hem de gelecek için Avrupa ülkelerine, Amerika’ya gitmeyi düşünen oralarda çok daha iyi koşullarda rahat bir yaşam süreceğini düşünen bir grup var.*” şeklinde ifade etmektedir. Bu bağlamda, katılımcılar Avrupa’ya gitme isteğinin temelinde her şeyden önce daha iyi refah olanaklarına sahip olabilme hayalinin yattığını ifade etmektedir. Bu bağlamda Avrupa’da sunulan sağlık hizmetleri, eğitim ve iş olanakları, daha iyi gelir ve konut koşulları, çocuklar için daha iyi bir yaşam fırsatı gibi imkânlar öne çıkmaktadır. Örneğin;

"Üçüncü ülke başvurusu çok fazla geliyor. Genelde iş bulamayanlar ve tedavisi mümkün olmayan hastalığı olanlar daha çok başvuru yapıyor." KrHaKa3

"Mesela çocuk için bir tedavi görelim dedik ve zamanında buraya da başvurduk. Yapılmıyor normalde. Hep özel ve paralı olduğu için o da zor. Avrupa’da öyle değil yani çocuğun yani ufak da olsa bir devlet bir şey veriyor. Onlar daha iyi oluyor. Öyle yani genel olarak da söyleyeyim sadece bu benim değil çoğunluğun zaten ekonomi başlıca şeydir yani. ... Suriye’de zaten doktor yoktu. Şimdi hiçbir şey olmasa çocuk için giderim yani." SrIzKa1

Bu araştırmada, Avrupa’ya geçiş eğilimi incelendiğinde, bu eğilimlerin bir süreçten bağımsız olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla, bu bölümün yıllar içerisinde değişen süreci betimleyecek biçimde yazılması uygun görülmüştür. Bu bağlamda bölüm üç tarihsel dönem altında ele alınacaktır. Bu dönemler; (1) 2014-2016 yılları arasındaki Avrupa’ya geçişin hızlı dönemi, (2) 2016-2018 yılları arasında ikili anlaşma ve paralelindeki süreçlerle geçişlerin ve geçiş eğiliminin azalması ve son olarak (3) 2019 yılı itibariyle Avrupa’ya geçiş isteğine yönelik tutumun canlanması ve talebin artması şeklindedir.

3.1.5.3.1. 2014-2016 Avrupa'ya geçişin hızlı dönemi

BMMYK istatistiklerine göre 2018 yılsonu itibariyle Avrupa Birliği üye ülkelerinde toplam 941.699 Suriye vatandaşı mülteci ve sığınmacı bulunmaktadır. Bu bireylerin 584.461'i Almanya'da yaşamını sürdürmektedir. Bu bireylerin ise büyük bir bölümünün 2014-2016 yılları arasında Avrupa'ya geçiş yaptığı görülmektedir (UNHCR, 2020c). Bu bilgilerle uyumlu bir biçimde araştırma katılımcıları da söz konusu yıllarda büyük bir nüfus grubunun Avrupa'ya geçiş yaptığını vurgulamaktadır. Örneğin; KrızKa1 kodlu katılımcı *“2015-2016 yıllarında çok büyük geçişler oldu buradan”* ifadelerini ve KrızKa3 kodlu katılımcı da *“Özellikle 2015 yazı ve 2016'nın Martına kadar olan dönem bir milyona yakın kişi geçti Türkiye'den Avrupa'ya. Bu geçenlerin bir kısmı Ürdün'den, Lübnan'dan gelen Suriyelilerdi. Bir kısmı da Türkiye'de olan Suriyelilerdi.”* ifadelerini kullanmaktadır.

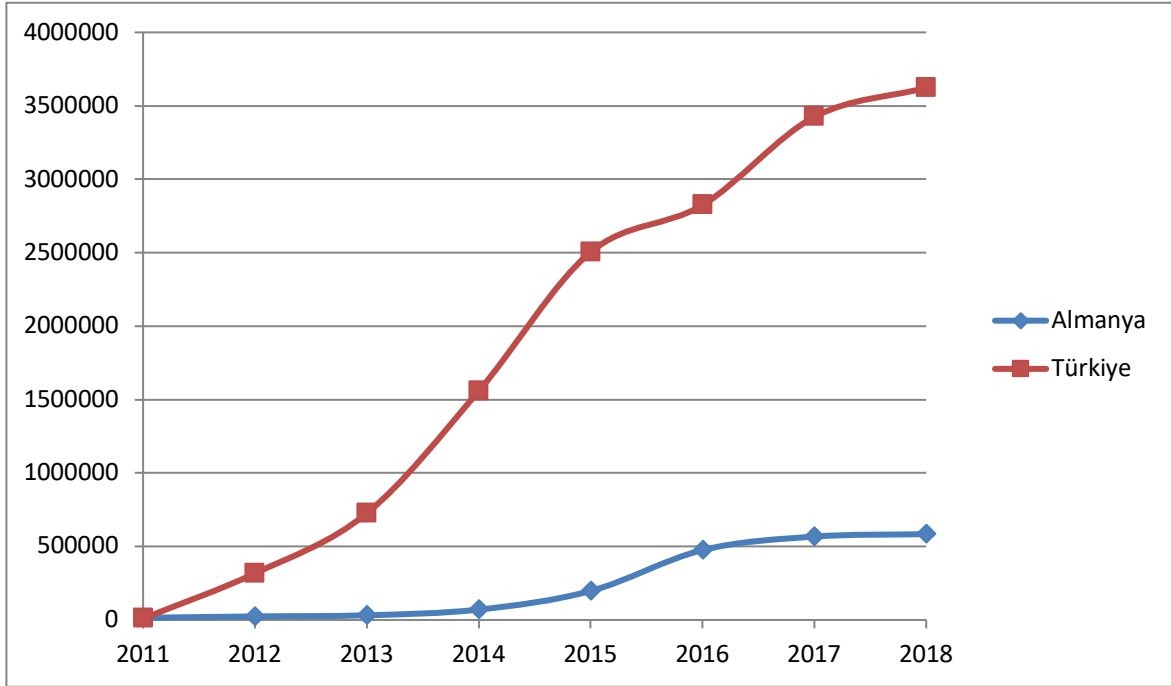
Şekil 9'da 2011-2018 yılları arasında Suriye vatandaşı olup Almanya'da⁴² ve Türkiye'de yaşamını sürdüren mülteci ve sığınmacı sayılarına ilişkin grafik paylaşılmaktadır. Bu grafikten yola çıkılarak, 2014-2016 yılları arasında Almanya'daki sığınmacı ve mülteci nüfusu toplamının dramatik biçimde artış gösterdiği görülmektedir. Bu süreçte, özellikle 2015-2016 yılları arasında Türkiye'deki Suriyeli nüfusun artış hızı yavaşlama eğilimi gösterirken, Almanya'da Suriyeli nüfus artış hızının zirveye ulaştığı görülmektedir.

Bu dönemde Türkiye'nin nitelikli olarak anılan eğitilmiş, iş ve beceri sahibi nüfusu değerlendiremediği, statüleri belirsiz kalan bu bireylerin daha refah içinde yaşama umuduyla Avrupa'ya geçmeyi ve Türkiye'de yapamadıkları mesleklerini, kuramadıkları hayatlarını ve gerçekleştiremedikleri hayallerini orada gerçekleştirmeyi umarak formal ve enformel yollarla Avrupa'ya geçmeye çalıştığı görülmektedir. Bu süreci KrızKa3 kodlu katılımcı şöyle aktarmaktadır:

---

⁴² Bu grafik için Almanya'nın tercih edilmesinin sebebi; birincisi BMMYK nüfus istatistikleri sayfasının Avrupa'da bulunan devletler için toplu sayılar sunmaması, ikincisi ise Almanya'nın Avrupa'da en çok Suriyeli nüfus kabul eden ülke olmasıdır.

"Çünkü Türkiye hiçbir şekilde onları değerlendirmede. Çalışma izni vermedi, profesörü, doktoru, mühendisi bir sürü insan tekstilde çalıştı işte ayakkabıcıda çalıştı, karton topladı sokaklarda yani mesleğini yapamadı. Hala da öyle... Dolayısıyla Türkiye'de yapamadıklarını Almanya'da falan yapabilmek için insanlar gittiler. ... Birisi 'bizim için hayal kurmak çok saçma nasıl hayal kuralım yarınımızı bilmiyoruz' demişti. 'Öldükten sonra nerede gömüleceğimi bilmek istiyorum tek istediğim bu' demişti birisi görüşmelerde. Yani bu bir insani ihtiyaç, insanlar burası benim toprağım diyecek herkes tarafından geçici gözle bakılmayacağı bir yer istiyor yani. Avrupa'ya gitmelerindeki temel faktör de bence bu." KrızKa3

Şekil 9. Almanya ve Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı ve Mülteci Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı (UNHCR, 2020c)⁴³

Bununla birlikte, Batıya geçiş yapan nüfusun önemli bir bölümünün sosyo-ekonomik anlamda iyi durumdaki bireylerden oluştuğu ve bu bireylerin o dönemde daha garanti yolları kullandığı ifade edilmektedir. Örneğin;

"Zaten sosyal ekonomik anlamda biraz daha orada iyi olanlar ya burada iş sahibi yani hala iyi durumda yaşıyorlar ya da Avrupa'ya zaten geçtiler. Yani benim Antep'te tanıdığım sanatçı arkadaşlar vardı işte D. vardı falan mesela onlar Almanya'da şu an biliyorum. Bu 2015 sonundaki şeyle geçti onlar da. ... Biraz daha parası olduğu için zaten garanti yollarla geçiyor ve orada zaten hemen bir kominite oluşturabiliyor çünkü işte sanatçı, çünkü işte atıyorum akademisyen falan." KrızKa1

⁴³ Grafik yazar tarafından BMMYK Nüfus İstatistiklerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Diğer taraftan, sosyo-ekonomik anlamda daha alt tabakada bulunan bireylerin ise Avrupa'ya geçmeyi düşünmediği, geçenlerin ise oldukça kötü koşullarda, kaçak yollarla ve yaşamlarını riske atarak bu sürece giriştiği anlaşılmaktadır.

3.1.5.3.2. Avrupa'ya geçişler azaldı (2016-2018)

Göç sürecinin başlangıcından beri, AB ülke temsilcilerinin daha fazla Suriyelinin AB ülkelerine sığınmasına yönelik kaygılarını sıklıkla dile getirdiği görülmektedir (International Crisis Group, 2016). 18 Mart 2016 tarihinde imzalanan ve Türkiye üzerinden AB üye ülkelerinin topraklarına giren Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye iadesini öngören 'geri kabul anlaşması' ve belirlenen 'kotalar' ise Suriyelilerin Avrupa'ya geçiş ümidinin ve eğiliminin azalmasına sebep olmuştur. Bu duruma ilişkin KrİzKa3 kodlu katılımcının ifadesi "*Türkiye'den Avrupa'ya geçiş 2015 baharında falan başladı 2016'nın Mart ortasına kadar. Yani AB-Türkiye mutabakatı yapılanaya kadar.*" şeklindedir. Benzer şekilde, KrHaKa1 kodlu katılımcının ifadesi ise "*Çok istiyorlar ama gidemiyorlar ve artık gidemeyeceklerini de fark ettiler sanırım iki senede çünkü çok kesildi yani ilk zamanlar daha fazla görece daha fazla insan gidebiliyordu.*" şeklindedir. Bunu destekler biçimde Şekil 9'da verilen grafikte de, 2016-2017 yılları arasında Türkiye'deki Suriyeli nüfus büyük bir artış göstermesine rağmen, Avrupa'daki Suriyeli nüfusun yarısından fazlasını barındıran Almanya'daki Suriyeli nüfusun artış hızında keskin bir yavaşlama görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu Geri Kabul Anlaşması'nın formel yollarla geçiş yapan Suriyeliler için olmasa da enformel biçimde Avrupa'ya geçişin büyük oranda önünü aldığı görülmektedir.

Aynı yıllarda medyaya sıklıkla yansıyan, Avrupa'da sığınmacılara yönelik saldırganlıklar (CNN TURK, 2018, 8 Kasım; Gazete Duvar, 2018, 31 Ekim), Avrupa'daki bazı siyasi liderlerin ırkçı ve zenofobik ifadeleri (Deutsche Welle, 2018, 18 Ocak) ve Avrupa'da yaşayan sığınmacı ve mültecilerin deneyimlediği sosyal dışlanma ve ayrımcılık süreçlerine ilişkin paylaşımları da Suriyelilerin Avrupa'ya yönelme eğilimini azaltmıştır. Bu noktada, 'Türkiye'de kalmak isteme gerekçeleri' başlığında ifade edilen kültürü yaşayabilme ve

'ezan sesini duyma' söyleminin tam da bu düşmanca süreçlerin tecrübe edilmesi sonrası görüşlerden temellendiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, kültürel ve dini gerekçeler nasıl Türkiye'de kalış talebini olumlu etkiliyorsa, aynı şekilde bireylerin Avrupa'ya gitme eğiliminin de azalmasına sebep olmaktadır. Öyle ki, Avrupa'ya geçiş yapan bazı Suriyelilerin orada aradıklarını bulamadıkları ve Türkiye'ye geri döndükleri dile getirilmektedir. KrAnEr2 ve KrHaEr3 kodlu katılımcılar bu bağlamda, Avrupa'ya gittikten sonra Türkiye'ye geri dönen Suriyelilerle karşılaştıklarını ifade etmektedirler:

"Bu benim kendi görüşüm, belli bir kısım Suriyeli mülteciyle de haberlerden ve onlarla bu anlamda konuştuğumda öğrendiğim kadarıyla Avrupa'ya yerleştikten sonra açıkçası çok da istedikleri gibi bir hayatın onları beklemediğini fark ederek Türkiye'ye geri dönenlerden bahsettiler ki, bu şekilde gelen biriyle de tanıştım ben. Ve orada kalan ailesini geri getirmek için aile birleşim başvurusu yapmıştı bize." KrAnEr2

"Karşılaştığım birkaç vakada Avrupa'ya gidip Türkiye'ye geri döndüklerini gördüm." KrHaEr3

Son olarak, Avrupa'ya geçişlerin azalması sadece ikili anlaşmayla ve Avrupa'da yükselen yabancı düşmanlığıyla ilişkili değildir. Bu dönemde Türkiye'de, Türkiye'ye daha çok katkı sağlayacağı varsayılan eğitilmiş ve nitelikli Suriyelileri tutmaya yönelik çabaların da baş gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda nitelikli işgücünü kaybetmeye yönelik farkındalığın gelişmesiyle birlikte Suriyeli öğretmenlerin ve sağlıkçıların istihdamı gibi nitelikli işgücünü Türkiye'de tutmaya yönelik adımlar atıldığı görülmektedir. Araştırmanın kurum çalışanı katılımcıları da bu sürece dikkat çekmektedir. Örneğin;

"Türkiye bunu fark etti. Hep eğitilmişler gidiyor falan. Bir de tabii belli bir formasyon almış insanların yeni koşullara adapte olma imkânı daha kolay. Dolayısıyla, onların gittikleri ülkelerde dil açısından vs. adaptasyonları daha kolay. Ama Türkiye bu nitelikli iş gücünü kaybettiğini fark edince çıkış yasağı koydu mesela onlara. Yani başka bir ülkeden kabul almış olan Üniversite mezunu Suriyelilerin çıkışını yasakladı Türkiye'den. ... Ondan sonra işte geçici eğitim merkezleri açıldı, öğretmen olanlara orada bir istihdam alanı sağlandı. Göçmen sağlığı merkezleri açıldı, sağlıkçı olanlara orada bir istihdam sağlandı yoksa doktorluk falan yabancı uyrukluların yapabilecekleri meslekler arasında değil Türkiye'de. Yani ufak ufak adımlar atıldı ama hala yetersiz." KrİzKa3

Son tahlilde, Geri Gönderme Anlaşmasının yürürlüğe girmesi ve Avrupa'da göçmen karşıtı politikaların ve tutumların yaygınlaşmasıyla birlikte bu yıllarda Suriyeli nüfusun Avrupa'ya geçiş eğiliminin de azaldığı görülmektedir.

3.1.5.3.3. Gitmek isteyen çok ama gidemiyorlar (2019)

2019 yılı itibariyle yaşanan ekonomik bunalımın Türkiye'deki Suriyelilerin yaşamına hem doğrudan hem de dolaylı etkileri olmuştur. Doğrudan etkileri olmuştur çünkü hâlihazırda yoksulluk içerisinde yaşayan Suriyeliler için ekonomik krizle birlikte yoksulluğun şiddeti artmıştır⁴⁴. Dolaylı etkileri olmuştur çünkü bu süreçte krizin faturası bazı siyasi liderler ve bazı yerel toplum üyeleri tarafından Suriyelilere kesilmiştir⁴⁵. Bu varsayımı destekler nitelikte SrızEr1 kodlu katılımcı tanıdığı diğer Suriyeliler için *"Üç tane sebep için Avrupa'ya gitmek isteniyor. Herkes için geçerli. Evler için, iş konusu para konusu, ayrımcılık konusu."* ifadesini kullanmaktadır. Bu bağlamda, başta ekonomik kriz olmak üzere son dönemde artan ayrımcı söylemin ve toplumsal tepkilerin yanı sıra bürokratik süreçlerin de zorlaşmasının etkisiyle 2019 yılı itibariyle Türkiye'den Avrupa'ya kaçak yollarla geçişlerin arttığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda KrızKa3 kodlu katılımcı şu ifadelerle durumu açıklamaktadır:

"Yine arttı ciddi anlamda arttı bu sene. Neden diye bakıyorsun, Türkiye'deki ekonomik sıkıntılar... Yani gelir durumu ne olursa olsun Türkiye'de yaşayanlar bundan çok etkilendi. %30-40 gelir kaybımız var önceki yıllara göre. Bu durum sürekli geliri olmayan dar gelirli kesimleri daha da çok etkiledi. Bu kesimlerin başında da mülteciler geliyor. Hayat pahalılığı, ekonomik durum, siyasi söylem, toplumsal tepkiler..." KrızKa3

Sonuç olarak, artan ayrımcılığın da etkisiyle Suriyelilerin üçüncü ülkelere geçiş eğiliminin tekrar artış gösterdiği anlaşılmaktadır. KrAnKa1 kodlu katılımcı bu bağlamda, başvuru sonucu bekleyen bir müracaatçısının heyecanını *"Üçüncü ülke şansını deneyen, hatta haber bekleyip umutla eşyalarını toplamış gideceği günü bekleyen insanları biliyorum."* şeklinde aktarmaktadır. Dolayısıyla, günümüzde Avrupa'ya geçiş yapmak isteyen önemli sayıda Suriyeli nüfusun varlığı dile getirilmektedir. Öyle ki, KrızEr2 kodlu katılımcı bu talebin büyüklüğünü *"Benim gördüğüm kadarıyla hayat tecrübemle bir karar çıksa yarısından fazla kalmaz. Avrupa kapılarını açsa kalmaz Türkiye'de."* şeklinde dile getirmektedir. Bununla birlikte, birçok kurum çalışanı geldiğimiz noktada Suriyelilerin Avrupa'ya

⁴⁴ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/Sosyal Refah Sistemindeki Eşitsizlikler

⁴⁵ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran İnsanlar/Aracıların Tutumları/Siyasi Söylem

geçmeyi çok istediğini ancak bunun Avrupa'nın güvenlik politikaları, Türkiye'nin sınırlamaları ve Geri Kabul Anlaşması'nın da etkisiyle çok zor olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin;

"Çok istiyorlar ama gidemiyorlar ve artık gidemeyeceklerini de fark ettiler sanırım. İki senede çünkü çok kesildi yani ilk zamanlar daha fazla görece daha fazla insan gidebiliyordu."
KrHaKa1

"Gerçekten çok istiyorlar. Üçüncü ülke talebi yapan çok fazla var, nasıl yapılacağını gelip soran çok vakalar var. Çok istiyorlar ama zor." KrHaKa2

Sonuç olarak, Suriyelilerin Avrupa'ya geçiş eğilimleri üç tarihsel dönem altında ele alınabilir. İlki 2014-2016 yılları arasındaki Avrupa'ya geçişin hızlı dönemidir. Bu dönemde sosyo-ekonomik anlamda daha iyi durumda olan başta eğitimli, iş ve beceri sahibi Suriyeliler olmak üzere çok sayıda Suriyelinin formel ya da enformel yollarla Avrupa'ya geçiş yaptığı görülmektedir. İkincisi, 2016 Mart'ında imzalanan Geri Kabul Anlaşmasından 2018 yılı sonuna kadar olan sürece karşılık gelmektedir ve bu dönemde Avrupa'ya geçişlerin azaldığı görülmektedir. Bu dönemde Suriyelilerin geçiş eğilimlerinin azalmasında Avrupa'da günlük yaşamda ve siyasi söylemde yaygınlaşan ırkçı ve zenofobik söylemin, mülteci ve sığınmacıların deneyimlediği ayrımcılığın da önemli bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Dahası, aynı dönemde Türkiye'nin de eğitimli ve nitelikli Suriyelileri tutmaya yönelik istihdamı yaygınlaştırma, vatandaşlık verme gibi süreçleri devreye soktuğu görülmektedir. Son olarak, 2019 yılı itibarıyla Avrupa'ya geçme isteğinin yeniden canlandığı görülmektedir. Bunun temelinde Türkiye'de yaşanan ekonomik bunalımın yattığı düşünülmektedir. Hâlihazırda yoksulluk içinde yaşayan Suriyeliler için ekonomik krizin etkisiyle yoksulluk derinleşmiştir. Dahası, Türkiye'de krizin faturasının kimi siyasi liderler ve yerel toplum üyeleri tarafından Suriyelilere kesilmiş olması, Suriyelilere yönelik ayrımcı ve dışlayıcı tutumun yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla, ekonomik krizin ve artan ayrımcılığın etkisiyle bu dönemde Suriyelilerin üçüncü ülkeye geçiş eğilimlerinin arttığı gözlenmektedir.

3.2. SOSYAL UYUM

‘Sosyal uyum’ ana teması altında Türkiye’de yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki sosyal uyum süreçleri ve bu süreçleri etkileyen unsurlar ele alınmaktadır. Bu tema ‘sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar’ ve ‘sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ olmak üzere iki alt tema altında toplanmıştır. ‘Sosyal uyum’ ana teması analiz sürecinde en çok kodlanan, içerik açısından en yoğun olan temadır. Bu bağlamda, analiz sürecinde MAXQDA üzerinden yapılan toplam 3731 kodlamanın %59,1’inin (2206) bu tema altında toplandığı görülmektedir. Bu kodlamaların ise %74,1’i (1634 kod) ‘sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ alt teması altında kodlanmıştır.

Her iki alt tema altında kümelenen kategorilere bakıldığında (Bkz. Şekil 10), bazı kategorilerde ele alınan süreçlerin bütünüyle sosyal uyumu zorlaştırma veya kolaylaştırma özelliği göstermeyebildiği anlaşılmaktadır. Örneğin, ‘Sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ alt teması, ‘aracıların tutumları’ kategorisi içerisinde siyasi söylem ele alınmaktadır. Bu noktada, bazı siyasi figürlerin ve üretilen söylemin sosyal uyumu kolaylaştırıcı etkisinin de olabildiği görülmektedir. Bununla birlikte, araştırma kapsamında siyasi söylem altında kümelenen verilerden hareketle, Türkiye’deki siyasi aktörlerin ve söylemin daha çok sosyal uyumu zorlaştıran bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, veriler sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar altından sunulmuştur.

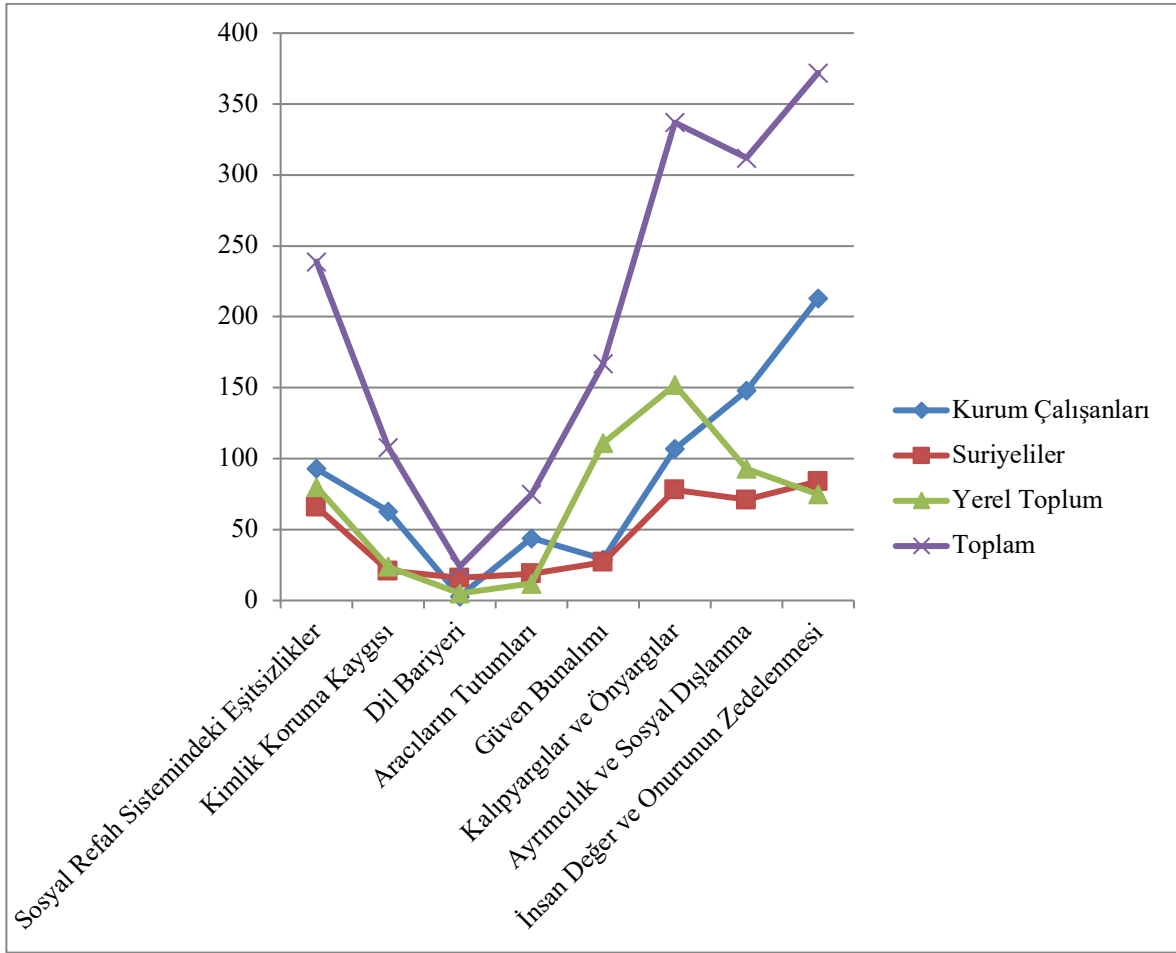

Şekil 10. Sosyal Uyum Ana Teması Altında Kümelenen Alt Tema ve Kategoriler

3.2.1. Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar

‘Sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ alt teması altında, katılımcıların ifadeleri kapsamında Türkiye’de sosyal uyum süreçlerini nelerin, nasıl zorlaştırdığı tartışılmaktadır. ‘Sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ alt teması araştırma kodlarının yaklaşık beşte ikisini, sosyal uyum ana teması altından kümelenen kodların ise yaklaşık dörtte üçünü (1634 kod) kapsamaktadır. Niceliksel açıdan olduğu kadar niteliksel açıdan da oldukça yoğun içeriklerin bulunduğu ‘sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ alt teması sekiz kategoriden oluşmaktadır. Bunlar; ‘sosyal refah sistemindeki eşitsizlikler’, ‘kimliği koruma kaygısı’, ‘dil bariyeri’, ‘aracıların tutumları’, ‘güven bunalımı’, ‘kalıpyargılar ve önyargılar’, ‘ayrımcılık ve sosyal dışlanma’ ve ‘insan değer ve onurunun zedelenmesi’ şeklinde sıralanabilir.

Şekil 11’de ‘sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ alt teması altında kümelenen kodlamaların kategorilere ve nüfus gruplarına göre dağılımı paylaşılmaktadır. Bu kapsamda MAXQDA üzerinden toplam 1634 kod girilmiştir. Bu kodların %14,6’sı ‘sosyal refah sistemindeki eşitsizlikler’, %6,6’sı ‘kimlik koruma kaygısı’, %1,5’i ‘dil bariyeri’, %4,6’sı ‘aracıların tutumları’, %10,2’si ‘güven bunalımı’, %20,6’sı ‘kalıpyargılar ve önyargılar’, %19,1’i ‘ayrımcılık ve sosyal dışlanma’ ve %22,8’i ‘insan değer ve onurunun zedelenmesi’ kategorisi altında kodlanmıştır. Kodların %42,8’inin kurum çalışanlarının, %23,4’ünün Suriyelilerin ve %33,8’inin yerel toplumun ifadelerinden beslendiği görülmektedir. Yerel toplumla yapılan görüşmelerin ‘kalıpyargılar ve önyargılar’ ile ‘güven bunalımı’ kategorilerini, Suriyelilerle yapılan görüşmelerin ‘dil bariyeri’ kategorisini ve kurum çalışanları ile yapılan görüşmelerin ise ‘kimlik koruma kaygısı’, ‘aracıların tutumları’ ve ‘insan değer ve onurunun zedelenmesi’ kategorilerini diğer kategorilere göre daha çok beslediği görülmektedir.

Şekil 11. Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar Alt Teması Altında MAXQDA Üzerinden Girilen Kodların Kategorilere ve Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı

3.2.1.1. Sosyal refah sistemindeki eşitsizlikler: “Fakir çok fakir oldu, zengin çok zengin”

Sosyal Refah Sistemindeki Eşitsizlikler alt kategorisi içerisinde yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler, istihdam sorunu ve enformel sektör, barınma, sağlık hizmetlerine erişim gibi Türkiye’nin sosyal refah politikalarının yetersizliğinden doğan, araştırmaya katılan her iki nüfus grubunu (yerel toplum ve Suriyeliler) da derinden etkileyen süreçler ele alınmaktadır. Bu kapsamda YrHaKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*fakir çok fakir oldu, zengin çok zengin*” ifadesi bu alt kategoriyi en iyi temsil eden katılımcı ifadesi olarak belirlenmiştir.

Sığınmacı ve mültecilerin gittikleri ülkelerde; varlıklarının kaybı, güvensiz sosyal konutlar, sınırlı sosyal ağlar, kamu hizmetlerine sınırlı erişim, suçta ve şiddete maruz kalma başta olmak üzere kentsel yaşamda kentin yoksul kesimleriyle birtakım kırılmalıkları paylaştıkları bilinmektedir (Guay, 2015, s. 5). Bu kırılmalıklar, özellikle de işsizliğin, yoksulluğun ve çocuk yoksulluğunun, dahası gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ve kayıt dışı ekonominin yaygın olduğu Türkiye gibi ülkelerde çok daha şiddetli olabilmektedir. Bu bağlamda mevcut yapısal sorunların Türkiye’de yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve sosyal uyumun sağlanması önündeki en büyük engellerden biri olduğu düşünülmektedir. Bu noktada, KrAnKa2 kodlu katılımcı mevcut refah kurumlarının yerel toplumun yoksulları için yetersiz olduğunu *"Yerel halkın yoksullarını tespit ettiğimizde SYDV⁴⁶, SHM'lere⁴⁷ yönlendiriyoruz. Ama yine bu bir çözüm olmayabiliyor. Daha köklü bir şeylere ihtiyaç var aslında."* ifadeleriyle dile getirmektedir. Benzer şekilde, KrİzKa3 kodlu kurum çalışanı da yapısal sorunlara vurgu yapmaktadır:

"Burada bence insanlar yanlış hedef alıyorlar yani o mültecilerin gelmesiyle ilgili değil yapısal sorunlarla ilgili. İşsizlik de yapısal sorunlarla ilgili, kayıtsız çalıştırma, kayıtsız ekonomi gibi çok ciddi bir yapısal sorun var." KrİzKa3

Yapısal sorunların yanı sıra, 2018 yılı ortasında yaşanan döviz krizinin de etkisiyle şiddetlenen yüksek enflasyon, artan işsizlik, kişi başına düşen gelirin, hane halkı ve özel sektör satın alma gücünün azalması gibi göstergeler Türkiye ekonomisinin zor bir süreçten geçtiğini göstermektedir (Cinel, 2019, s. 65; Lenger, 2019, s. 271). Öyle ki, YrAnKa1 kodlu katılımcı ekonomik krizin toplumsal yaşama etkisini en basit şekliyle, *"Türkiye mahvoldu, çok perişan millet. Her şey çok pahalı, kış günü millet bir kilo kuru soğana muhtaç kaldı. Bir kilo patates beş lira, bir kilo soğan beş lira."* şeklinde anlatmaktadır. Benzer şekilde SrİzEr1 kodlu Suriyeli katılımcı ise hayat pahalılığına ilişkin *"Büyük şehirlerde burada para yürür. Bir yürüyeceksin zaten para olması gerekiyor. Su zaten paralı, her şey paralı, lavabo paralı, camide bile girsene lavabo paralı..."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda yaşanan ekonomik sorunların etkisiyle bireylerin öfkelerini

⁴⁶ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

⁴⁷ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Sosyal Hizmet Merkezleri

dış gruplara yansıtma eğiliminin ortaya çıktığı gözlenmektedir. KrAnEr1 kodlu katılımcı süreci *"Bunun en temel sebebi Türkiye ekonomik açıdan zor bir dönemden geçiyor ve insanların kısa vadede bunun çözümüne dair çok büyük ümidi yok gibi görünüyor. Bu da insanları (Suriyelilere karşı) çok daha büyük bir öfkeye sevk ediyor."* şeklinde aktarmaktadır.

3.2.1.1.1. Gelir dağılımı ve yoksulluk

Gelir dağılımı ve yoksulluk birbiriyle yakından ilişkili kavramlardır ve gelir dağılımında adaletsizliğin yüksek olduğu ülkelerde yoksulluk önemli bir sorundur (Buğra ve Keyder, 2005, s. 3). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) verilerine göre Türkiye’de gelir dağılımındaki eşitsizliğe ilişkin en temel göstergelerden biri olan Gini katsayısı 0,40⁴⁸, yoksulluk oranı 0,17 ve çocuk yoksulluğu oranı 0,25 düzeyindedir⁴⁹ (OECD, 2019). Gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun oldukça yüksek olduğunu gösteren bu veriler doğrultusunda Türkiye’de nüfusun önemli bir bölümünün ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü yoksulluk hane üyelerinin barınması, eğitim, toplumsal süreçlere katılım gibi birçok alanda bireylerin ekonomik sorunlarla karşılaşmalarına ve yapabilirliklerinin azalmasına sebep olmaktadır (Buz ve Aygüler, 2017, s. 180).

Günümüzde yoksulluğun artık toplumun geniş bir katmanına yayıldığı görülmektedir. Bu bağlamda örneğin, Türkiye’de çalışmakta veya iş aramakta olan emeklilerin sayısının 2000’li yılların başından beri sürekli biçimde artış gösterdiği ve geldiğimiz noktada her üç emekliden birinin çalıştığı veya iş aradığı görülmektedir (DİSK-AR, 2018, s. 9). Bu bağlamda YrAnKa1 ve YrAnKa3 kodlu katılımcıların ifadeleri dikkat çekmektedir:

"Benim eşimin sigortası var. Belediyeye, kaymakamlığa yazılsan da eşimin sigortası var sen yardım alamazsın diyor. Tamam, sigorta yapıyorlar ama 500 lira haftalık veriyorlar ne

⁴⁸ Sıfır ile bir arasında değişen Gini katsayısının sıfıra yakın olması azalan gelir eşitsizliğine, bire yaklaşması ise artan gelir eşitsizliğine işaret etmektedir.

⁴⁹ OECD verilerinde Türkiye’ye dair son güncel veriler 2015 yılı verileridir. Dolayısıyla paylaşılan veriler 2015 yılına aittir.

geçinirsin. Ev kirası mı verirsin evine bir şey mi alırsın. Evine hiç et girmeyen insanlar var. Et alınacağı zaman etin kilosu kaç lira diyor etin kilosunu da bilmiyor." YrAnKa1

"Ne belediyeden ne de başka bir yerden yardım yok. Benim adam da çekinir zaten aramaz öyle şeyi. Herhangi bir yardım kurumuna da başvurmadım. Kocam emekli olduğu için bana yardım vermezler diye şey etmedim ben açıkçası. Emekli maaşın var derler diye başvurmadım. ... Eşim iş bulamadığı zamanlarda oğlumun bir arazisi var orada taş kaldırıyor. 600 lira geliyor onunla kim doyar." YrAnKa3

Türkiye’de 2020 yılı itibariyle asgari ücret net 2.324,70 TL’dir. Bununla birlikte, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu verilerine göre 2020 Ocak ayı sonu itibariyle Türkiye’de dört kişilik bir aile için açlık sınırı 2.219,45 TL ve yoksulluk sınırı ise 7.229,49 TL’dir. Dahası, Türkiye’de kayıt dışı sektörün yaygın olduğu ve kayıt dışı sektörde ücretlerin asgari ücretin de çok altında olduğu dikkate alındığında hem Suriyelilerin hem de yerel toplumun yoksullarının yaşamlarını oldukça zor koşullarda sürdürmeye çalıştığı gerçeği gün yüzüne çıkmaktadır. Bu bağlamda dört kişilik bir ailenin kayıt dışı sektör koşullarında insanca yaşam sürdüreceği gelir elde edebilmesinin ön koşulunun aile üyelerinden birden fazla kişinin, hatta çocukların çalışması olduğu görülmektedir. Öyle ki, İzmir’de bir gecekondu mahallesinde eşi ve kendisi olmak üzere iki kişi olarak yaşamlarını sürdüren Sr1zKa1 kodlu katılımcı eşi çalışmasına rağmen geçinemediklerini ancak kendisinin de iş bulduğu koşulda bunun mümkün olacağını *"Bize söylemişlerdi Suriye gibi zannetmeyin. Bir kişi Suriye’de çalışıyor, bütün aile geçiniyor. Burada olmaz! Burada denedik zaten, ben iş bulamıyorum ya da olmuyor. Yani ikimiz çalışınca belki iyi olur. Tek kişiyle böyle oluyor işte."* şeklinde ifade etmektedir.

Yoksulluğun ve gelir adaletsizliğinin sosyal uyumu zorlaştıran süreçler arasında yer almasının önemli sebeplerinden birinin ise en genel itibariyle sosyo-ekonomik açıdan yoksun bireylerin refah talebiyle doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda pastanın aynı küçük dilimine talip olan yerel toplumun yoksullarının ve Suriyelilerin, istihdam ve konut gibi birçok alanda rekabete sürüklendiği bir süreç söz konusudur. Bu bağlamda örneğin Kr1zKa1 kodlu katılımcı İzmir’in Torbalı ilçesindeki Kürt tarım işçilerinin yerini daha ucuza çalıştırıldıkları için Suriyelilerin aldığını bunun tepkilere neden olduğunu ifade etmekte, benzer örüntülerin ayakkabı, tekstil gibi sektörlerde de var olduğunu belirtmektedir:

"Hani Torbalı diye bir yer var biliyorsunuz, tarım işçilerinin çok olduğu bölge, Güneydoğu'dan çok Kürt tarım işçisi gelirdi mesela Torbalı 'ya eskiden, şu an onların yerini mesela Suriyeli aldı. Çünkü daha ucuza çalışıyorlar. Mesela o bile hani onların kızmak için bir nedeni. Ayakkabı sektörü ya da tekstil, yani çok aslında finansal bazlı bir şey, yani bence... Yani yine işte sosyo-ekonomik durumu orta seviyede olanlar için de çok finansal bir şey çünkü kendi varlığını kaybedeceğini düşünüyor bir yandan." KrızKa1

Bu noktada, rekabete sürüklenen bireylerin birbirlerine yönelik tepkilerinin anlaşılması noktasında engellenme-saldırganlık hipotezi (frustration-aggression hypothesis) faydalı olmaktadır. En genel ifadeyle, hipoteze göre istediği hedefe ulaşması engellenen kişi ya da grubun saldırganlık eğilimi ortaya çıkmaktadır. Burada, kimi durumlarda saldırganlığın masumlara yönelebildiği görülmektedir (Mngomezulu, 2015, s. 27). Bu bağlamda, yoksulluk içinde yaşayan bireylerin, son yıllardaki kırılğan ekonominin etkisiyle gelir elde etmekte, gereksinimlerini karşılamakta, yaşamlarını sürdürmekte zorlandıkları ve belirli bir refah düzeyine erişememenin sonucunda biriken öfke ve saldırganlığın ise gelir dağılımı itibariyle pastanın aynı küçük dilimini paylaştıkları Suriyelilere yöneldiği düşünülmektedir. Tam da bu noktada yerel toplumda ekonomiyi Suriyelilerin bozduğu, Suriyelilerin yerel toplumun kaynaklarına ortak oldukları ve yerel toplumdaki daha iyi ve refah içinde yaşadıklarına ilişkin söylemler öne çıkmaktadır. Bu bağlamda YrAnEr1 kodlu katılımcı "*Senden benden iyi doyuyor, senden benden iyi giyiniyorlar.*" ve YrAnKa2 kodlu katılımcı ise "*Bizim her şeyimize ortak oldular. Yeme, içme, giyinme her konuda çok rahatlar. Belki Suriye'de imkânları bu kadar yoktu. Kendi ekmek fırınlarını kuyumcularını mağazalarını hep açtılar.*" ifadelerini kullanmaktadırlar.

Diğer taraftan, her ne kadar yerel toplumun yoksulları bu noktada Suriyelileri hedef alıyor olsa da, aslında pastanın o küçük diliminden koparılan payın büyük bir bölümünü Suriyelilerin değil, yerel toplumun varlıklı kesimlerinin aldığı görülmektedir. Örneğin bu süreçte işverenlerin emeğe karşılık verilen ücreti düşürdüğü ve ağır koşullarda sigortasız işçi çalıştırdığı, mülk sahiplerinin konut fiyatlarını artan talebin etkisiyle yükselttiği ve hatta yaşanmayacak yerleri barınma alanı olarak Suriyelilere kiraladığı vb. örnekler görülmektedir. YrHaKa1 kodlu katılımcı Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde göç sürecinin ardından varsıl ile yoksul arasındaki uçurumun arttığına ilişkin gözlemlerini şöyle paylaşmaktadır:

"İş gücü arttı böylece para düşecek. Emeğe karşılık verilen ücret düşecek. Özellikle vasıfsız işçiler bundan zarar gördü. Zengin çok zengin oldu, çünkü mallarını onlara satmaya kiralamaya başladılar. Bir ambarı bile iki-üç milyara kiralayabiliyorlardı, boş bir ambarı. O şekilde olunca zengin çok zengin, fakir çok fakir oldu, makas çok fazla açıldı. Buradaki isyan sadece fakirlerin isyanı oldu, zenginlerin isyanı olmadı. Onların işine bile geldi. Daha yüksek kiraya ev verdi, daha ucuza işçi çalıştırdı ve sigortasız şekilde..." YrHaKa1

Sonuç olarak, Türkiye’de hâlihazırda yoksulluğun yüksek düzeyde seyrettiği ve gelir dağılımında adaletsizliğin OECD ortalamasının çok üstünde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla hem Suriyeliler hem de yerel toplumun yoksul kesimleri yaşamlarında birçok zorlukla mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durum ise, pastanın aynı küçük dilimine talip olan Suriyelilerin ve yerel toplumun yoksullarının istihdam, konut, sosyal yardımlar gibi birçok alanda rekabete sürüklenmesine sebep olmaktadır. Bu ortamda gelir elde etmekte, gereksinimlerini karşılamakta, kısacası refah olanaklarına erişmekte zorluk çeken bireylerin birbirlerine yönelik tepkilerinin arttığı, özellikle de yerel toplumun yoksulluğun faturasını Suriyelilere kestiği görülmektedir. Bu noktada, Suriyelileri düşük ücretlerle ve güvencesiz olarak çalıştıran, ucuz emekten doğan artı değere el koyan işverenlerin, kötü konut koşullarına rağmen yüksek kiralar talep eden ev sahiplerinin uygulamaları dikkatlerden kaçabilmektedir. Hepsinden önemlisi yoksunluk içerisinde yaşayan vatandaşlarının gereksinimlerini karşılamakla yükümlü olan sosyal refah devletinin bu süreçteki sorumluluğunun ise görmezden gelinebildiği anlaşılmaktadır.

3.2.1.1.2. Sosyal yardımlar⁵⁰

Türkiye’de 2000li yıllarla birlikte sosyal politikanın sosyal yardım ayağına yapılan vurgunun ön plana çıktığı ve bu bağlamda yoksul ailelere verilen gelir desteğinin önem kazandığı görülmektedir (Buğra ve Keyder, 2003, s. 16). Benzer şekilde, geçtiğimiz dokuz

---

⁵⁰ Türkiye’de Suriyelilere yönelik sosyal yardımlar konusu ‘sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ başlığı altında farklı yönleriyle farklı kategorilerde ele alınmaktadır. Bu bölümde daha çok, yardım bağımlılığı olgusu tartışılmaktadır.

Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Kalıpyargılar ve Önyargılar/Kurumsal Hizmetlere İlişkin Yanlış Bilgiler

Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma/Ayrımcılığın Görünmeyen Yüzü

yıllık süreçte Suriyeliler bağlamında da yoksullukla mücadele kapsamında sosyal yardımların ön plana çıktığı görülmektedir. Yerinden edilen, göç sürecinde varlıklarının büyük bölümünü yitiren ve yoksullaşan Suriyeliler açısından sosyal yardımlar, göç sürecinin ardından ilk krizin atlatılmasında ve Türkiye’de yaşam kurma sürecinde kritik bir önem taşımaktadır. Bununla birlikte, bunun bir yardım bağımlılığı haline gelmemesi ve bireylerin kendi kendilerine yetebilecek duruma gelmesi önemlidir. Diğer taraftan, geçen dokuz yıla rağmen halen yardımlarla yaşamlarını sürdüren çok sayıda Suriyelinin varlığı, yardımların planlanması sürecinde sürdürülebilirliğin yeterince hesaba katılmadığı ve yardım bağımlılığının önemli bir risk faktörü olduğunu göstermektedir. Örneğin;

"Yani zaten yardım, bu uzun süreli yardım bence çok doğru bir politika değil. Olmaması gereken bir politika... Hani acil yardım, sosyal yardım neyse, belli bir süre için belirli koşullarda olması lazım. Yani öyle bir bağımlılık ilişkisine dönüşmemesi lazım! Sonra alan da bunu bir kendinde hak görüyor, veren de işte böyle sosyal tansiyonlara da neden oluyor. O yüzden yardım şeyini çok doğru bulmuyorum açıkçası ben. Belki kısa bir süre için yapılabilir ve yapılacaksa da bunun benzer şartlarda yaşayan herkes için yapılması lazım." KrızKa3

Araştırma kapsamında, Türkiye’de sosyal yardımı merkeze alan uygulamaların bireylerin kararlarını ve yaşam biçimlerini doğrudan etkilediğine dair somut bulgular söz konusudur. Örneğin bazı Suriyelilerin Kızılay Kart üzerinden verilen SUY’u kaybetmek istemedikleri için vatandaş olmak istemedikleri⁵¹ veya sigortalı çalışanlara SUY verilmeyebilmesinin insanları sigortasız çalışmaya ittiği görülebilmektedir. Örneğin;

"Kızılay Kartın belirli kriterleri var. Kişinin SGK’sının olmaması... Biz insanları SGK’sız çalışmaya itiyoruz. Bir kişi SGK’lı olursa Kızılay Karttan faydalanamaz. Kişi de kolayına geldiği için SGK’sız çalışıyor. Kızılay Kartı da alıyor. Ama ne emekli olabilir, yaralandığında başına bir şey geldiğinde ne bir hak talep edebilir ama birinin ona kefil olması gerekir. Kimse kimseye kefil olmuyor. Böyle şeylerle de çok karşılaşılıyor." KrızKa2

Bazı katılımcılar kimi Suriyelilerin yardımlara bağımlı hale geldiklerini ifade etmekte, gelecekte fonların kesilerek yardımların ortadan kalktığı ortamda bireylerin çok büyük sorunlarla karşılaşabileceklerine dikkat çekmektedirler. Örneğin;

"Savaştan sonra çoğu Suriyeli yardım almaya çalıştı. Ben böyle düşünüyorum: Sadece yardım dağıtıyorlar. Yani geleceğe yönelik düşünmüyorlar. Bizim böyle düşünmemiz gerekiyor:

---

⁵¹ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Gelecek/Türkiye’de Kalış/Vatandaşlık

‘Yardım dağıt ama o insan daha ileride nasıl yaşayacak diye böyle insanlara gitmemiz gerekiyor.’ Ben hep gittiğimde söylüyorum: ‘Sen hep yardım alacağını düşünme, kendi işini oluşturmak için çalış. Mesela dil öğrenebilirsin. Bilgisayar kurslarına gidebilirsin. Ya da mesela el sanatını öğrenebilirsin.’ Bir gün gelecek yardım dağıtılmayacak ben eminim bundan bu yüzden insanlar ileriye düşünmesi gerekiyor. Ben anlatıyorum hep bu şeyleri. Ama yardımları azaltmadan önce insanlara nasıl yaşayacaklarını öğretmeliler." SrHaKa4

Sonuç olarak, uzun süren sosyal yardımlar hem yardım bağımlılığının ortaya çıkması itibarıyla bireyler açısından gelecekte riskler barındırmakta hem de gruplararası gerginliklerin artmasına sebep olmakta, dolayısıyla sosyal uyumu zorlaştıran bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda yardımların eğitim, dil öğrenme ve istihdama katılım gibi süreçleri destekleyecek şekilde planlanması ve insanların kendi kendilerine yetebilir duruma gelmelerinin desteklenmesi önem taşımaktadır. Yani kısa süreli ama etkili sosyal yardımlarla bireylerin yapabilirliğinin artırması gerekmektedir. Bu bağlamda, diğer psikososyal destek hizmetlerinden azade olarak uygulamaya aktarılan ve bireylere para aktarmaktan öteye gitmeyen uygulamalardan ekseriyetle vazgeçilmesi, bireylerin sosyal işlevselliklerini arttırmaya yönelik çalışmalarla desteklenen sosyal yardımların hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.

3.2.1.1.3. Sağlık hizmetlerine erişim

Sağlıklı yaşam birçok uluslararası belgede temel insani hak olarak ifade edilmektedir. YUKK kapsamında (89. Madde) geçici koruma statüsü altında olup herhangi bir sosyal güvencesi olmayan bireyler 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidir. Buna göre, bu kapsamdaki Suriyeliler Türk Vatandaşları gibi ‘gelir testine’ tabidirler. Bununla birlikte bu bireyler ‘göçmen sağlığı merkezlerinden ve Sağlık Bakanlığı’na bağlı birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık birimlerinden hizmet alabilmektedirler. Dahası, STK’lar tarafından gönüllü olarak sunulan temel düzeydeki sağlık hizmetlerinden de faydalanabilmektedirler. Dolayısıyla, sağlık hizmetleri göç sürecinin başlangıcından beri Suriyelilerin en memnun olduğu hizmetler arasında yer almaktadır (AFAD, 2014a, s. 90-92; Bahçeşehir Üniversitesi, 2012, s. 13; UN Women ve SGDD, 2018, s. 31). Bununla birlikte, bu alanda karşılaşılan temel sorunların kapasite yetersizliği, dil ve iletişim kaynaklı sorunlar olduğu görülmektedir (Karataş vd., 2018, s.

68; UN Women ve SGDD, 2018, s. 31). Bunlara ek olarak araştırmalara göre, travmatik deneyimlere yönelik hizmet yetersizliği, ayrımcılığa uğrama hissiyatı, tıbbi geçmişin bilinmemesi, halk sağlığı sorunları, sağlık konusunda toplumda var olan yanlış görüş ve endişeler ne çıkan sorunlar arasındadır (Gaziantep Ticaret Odası, 2015, s. 13-14; TTB, 2016, s. 88).

Sağlık hizmetlerinin sosyal uyumu zorlaştıran etkilerine bakıldığında en temelde iki konu ön plana çıkmaktadır. İlki kurumlardaki kapasite sorunları ve bunun yarattığı ikincil etkilerdir. Her şeyden önce, Türkiye'ye gelen Suriyeli nüfusun büyüklüğüyle bağlantılı olarak, özellikle sınır illerinde ve büyükşehirlerde Suriyelilerin yoğun olarak yerleştiği kentsel mekânlarda sağlık kuruluşlarında ciddi kapasite sorunlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktada altyapı ve üstyapı yetersizliği, personel eksikliği, bunların yanı sıra Arapça bilen personel veya tercüman yetersizliği ne çıkmaktadır. Bu durumun, yani kapasitenin üzerinde çalışmak durumunda kalmanın birincisi sağlık çalışanları açısından artan stres ve öfke gibi ciddi sorunlar yarattığı görülmekte, çalışanların gün içinde gelen bütün hastalara bakabilmek adına ya mesai saatlerinin çok üzerinde çalışmak zorunda kalmasına ya da muayeneleri hızlıca yapıp geiştirebilmelerine sebep olmaktadır. Bu bağlamda, hastanelerde yaşanan özellikle personel kaynaklı sorunlara ilişkin SrHaEr2 kodlu Suriyeli katılımcı az sayıdaki kurum personelinin zorluk yaşadığını ve artan hasta sayısıyla başa çıkamayarak zaman zaman saldırgan tutumlar sergileyebildiklerine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda katılımcı *"E çünkü o zaman bu görevli yani, mesela eskiden 20 hasta geliyor. Ama şimdi mesela bazen 500. O zaman da akılları patladı (kafası patlıyor). Bu şekilde yani... Yani mazereti var."* ifadelerini kullanmaktadır.

Kapasite yetersizliğiyle bağlantılı ikinci bir sorun ise muayene sıraları ve bekleme süreleriyle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Dil bariyerinin (yerel toplumun Arapça, Suriyelilerin Türkçe bilmemesi) ve tercüman sayısının yetersiz olması nedeniyle zaman zaman Suriyelilerin muayeneye tercümanın boşluğuna göre toplu olarak alındığı görülmektedir. Bu durumun öncelikle Suriyelilerin sağlık hizmetine erişimini olumsuz

etkileyebildiğini SrAnKa3⁵² kodlu katılımcı *"Yani en zorlandığımız nokta işte hastaneye gittiğimiz zaman tercümanın olmaması, tercüman olup işinin çok olması dolayısıyla bizlere yardımcı olamaması, en zor durum bizim için bu."* şeklinde ifade etmektedir. Diğer taraftan, bu durumun yerel toplumda Suriyelilerin öncelikli hastalar oldukları algısının ortaya çıkmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; KrHaEr3 kodlu katılımcı *"Bazen yanlış anlaşılmal oluyor. Hastanede tercüman bir tane! Bekletiyorlar, bekletiyorlar, bir anda geliyor hepsini alıyor. Sonra tercüman başka bir yere gidiyor, o da diyor ki benden önce aldılar. Tercümanlık desteği süresiz sağlanmalıdır. Koskoca hastanede bir iki tane varsa onların yetişmesi de mümkün olmuyor."* ifadelerini kullanmaktadır. Dahası, Suriyelilerin muayene sürecinin tercümanın yoğunluğundan kaynaklandığının farkında olan yerel toplumdaki katılımcıların da randevu saatlerinde muayene olamamaktan rahatsız olduğu ve hakkının yendiği hissiyatında olduğunu YrAnKa2 kodlu katılımcının *"Hastaneden randevu almıştım sıramı bekliyordum. Rehber gelince onların muayenesi bitene kadar ben orada uzun zaman beklemek zorunda kaldım. Madem onlara ayrı bir oda açsınlar benim sıramda hakkım da yeniyor. Bazen isyan ediyorum etmiyor değilim. Memleketimde kendi hakkımı savunmadıktan sonra..."* şeklinde ifade ettiği görülmektedir. Sonuç olarak, kapasite yetersizliğinin, sağlık kuruluşlarında hem personeller hem Suriyeliler hem de yerel toplum için olumsuz süreçleri beraberinde getirdiği, bu durumun nüfus grupları arasında olumsuz temas deneyimleri ortaya çıkardığı ve bu yönüyle sosyal uyumu zorlaştırıcı etki gösterdiği görülmektedir. Sonucunda, bu ortamlarda dış grubu hedef alan söylemlerin de sıradanlaştığı ifade edilmektedir. Örneğin;

"Orada görüşmelere tanık oluyorum. İnsanlar kendi aralarında önüne gelen Suriyeli geçiyor bizi almıyorsunuz diyen de oluyor. Birisi biz Bursa'da yaşıyoruz ama burada Suriyeliler çok fazla diyor sonra ekonomiden giriyor politikadan çıkıyorlar dünyayı kurtarma planları filan yapıyorlar. Yani olumsuz bir hava seziyorum. Bizim Devlet Hastanesinde çok yoğun orada en azından bir Türkiyeli popülasyonu kadar bir Suriyeli popülasyonu da var. Zaman geçirmek de bir problem orada." KrHaEr1

Bu başlık altında değinilmesi gereken önemli bir husus da sağlık hizmetlerinde bireylerin cepten harcamalarıdır. Türkiye'de 2000'li yıllarda bireylerin sağlık kalemlerinde ödeme

---

⁵² Türkçe bilmeyen katılımcı ile görüşme de tercüman eşliğinde gerçekleşmişti.

yükümlülüklerinin arttığı ve 2002 yılında 95 dolar olan ‘kişi başı cepten sağlık harcamasının’ 2017 yılında 206 dolara ulaştığı görülmektedir. Türkiye’de gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk dikkate alındığında artan cepten harcamaların sağlık hizmetlerine erişimde ciddi sorunlara yol açacağı öngörülmektedir (Erol ve Özdemir, 2019, s. 141-143). Engellenme-saldırganlık hipoteziyle⁵³ de birlikte düşünüldüğünde, tam da bu noktada yerel toplumun yoksulluk içinde yaşayan üyelerinin dahi eczanelerde ilaç katılım payı ödemek zorunda kalması, diğer taraftan geçici koruma altındaki bireylerin bu kapsamda ödeme yapmıyor olması sonucunda yerel toplumun öfkesini Suriyelilere yönlendirdiği ve aradaki mesafenin arttığı anlaşılmaktadır. İlaç katkı payları konusuna dikkat çeken bazı kurum çalışanları da sağlığın temel bir insan hakkı olduğuna ve toplumun bütün kesimlerine koşulsuz sunulması gerektiğini ifade etmektedirler. Örneğin;

"Yine bazı ilaçları katma değerlerini ödeyerek alıyorlar. Ama yine de Türkiye vatandaşı olan birinden daha az ücret ödeyerek alıyorlar çünkü aslında bu anlamda desteklenmesi gereken bir grup, ekonomik anlamda çok dezavantajlı durumda. ... Ama aynı ekonomik problemleri yaşayan bir yerel halk da var. Ciddi bir kitle bu da! Türkiye’de azımsanmayacak derecede yoksulluk, açlık sınırının altında yaşayan insanlar var. Bunların da aynı ölçüde desteklenmesi gerekiyor. Belli ölçüde güçlenene kadar bu desteğin sürdürülmesi gerekiyor." KrAnEr2

Sağlık sisteminin yerel topluma dayattığı ödemelerin öyle bir noktaya geldiği görülmektedir ki, araştırmada yerel toplum üyesi bazı katılımcılar yerel toplumun yoksullarının zaman zaman Suriyeli tanıdıklarına hastanelerde ilaç yazdırtıp onlardan bu ilaçları daha düşük ücret karşılığında satın aldıklarını ifade etmektedirler. Örneğin;

"Hastanelerde şöyle bir sıkıntı var. Doktorlar da bıktı. Çünkü bunlar ilaç da satıyorlar. Geçiyorlar içeriye doktor muayene ediyor ilaç yazıyor onlar da ilaçları alıp Türklere satıyor. ... Satarken görmedim ama anlatanlar oldu. Çünkü dedim ya Türkler çok geride kaldı hakikaten ilaç alamaz durumda kaldılar. Bir ilaç yazdırıyorsun 100 TL -150 TL yüzdesi tutuyor. Bu adam ne yapıyor Suriyeliyi götürüyor, kardeş şunu yazdır diyor o da bir poşet ilacı alıp geliyor." YrHaEr2

Son tahlilde, her ne kadar Suriyelilerin memnuniyeti açısından öne çıksa da, sağlık sisteminde sosyal uyumu zorlaştıracak düzeyde sorunların olduğu görülmektedir. İlki kapasite sorunlarıdır ki, yerel toplum ve Suriyelilerin yanı sıra sağlık çalışanlarının da bu anlamda hizmet sunumunda birçok sorunla karşılaştıkları görülmektedir. İkincisi yıllar

---

⁵³ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/ Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/ Sağlık Hizmetlerine Erişim

içerisinde artan ‘cepten sağlık harcamalarıdır’. Bu bağlamda, gelir dağılımı ve yoksulluk başlığı altında aktarılanlara benzer biçimde burada da dış grubun hedef alındığı görülmektedir. Bu bağlamda tartışmasız olan kısım mülteci ve sığınmacıların imkânlar açısından çok geriden başladığı ve belirli ölçüde bir pozitif ayrımcılığın gerekli olduğudur. Bu noktada, sorunun temeli Suriyelilerin sağlık giderlerinin karşılanmasından değil, yerel toplumun yoksullarının en temel insani ihtiyaç olan sağlık alanındaki giderlerinin karşılanmamasından kaynaklanmaktadır. Neticede sağlık bir sosyal haktır ve toplumun tüm kesimlerinin sağlığa ücretsiz erişiminin sağlanması sosyal devletin en temel sorumluluklarından biridir.

3.2.1.1.4. Konut sektörü ve kiralalar

Barınma, en temel insani gereksinimlerden biridir. Bununla birlikte, Suriyelilerin Türkiye’de barınma koşulları incelendiğinde yüksek ücretlerle kiralanan konutların önemli bir bölümünde Suriyelilerin yoksulluk ve hatta açlık sınırının altından yaşamlarını sürdürdükleri, kiralaları ödemekte zorlandıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu bireylerin önemli bir bölümü birkaç aile bir araya gelerek konut kiralamakta, küçük hanelerde kalabalık gruplar halinde yaşamaktadır (Şimşek, 2017, s. 20). Buna ek olarak, bazı hanelerde buzdolabı gibi yaşam kalitesini doğrudan etkileyen eşyaların dahi bulunmadığı görülmektedir (İNGEV, 2016, s. 11; 2017; Karataş vd., 2018, s. 62). Bu araştırma kapsamında da katılımcılar, Suriyelilerin barınma koşullarına ve konut ararken yaşadıkları sorunlara değinmektedir⁵⁴. Bununla birlikte, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2020) verilerine göre, 2018 yılında başlayan döviz krizi ve sonrasında gelişen ekonomik darboğazda hâlihazırda yüksek olan kiralaların daha da yükseldiği görülmektedir. Öyle ki Sr1zEr1 kodlu katılımcı yaşadıkları eski ve yıkık-dökük konut için ancak beslenme harcamalarından keserek kiralaları ödeyebildiklerini aktarmakta, kiralardaki artışın hem Suriyelileri hem de yerel toplumu derinden etkilediğini ifade etmektedir. YrAnKa1 kodlu

---

⁵⁴ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Türkiye’de Birlikte Yaşamak/Suriyeliler

katılımcı ise işsizlik, konut gibi süreçlerde yerel toplumun yaşadığı sorunlara dikkat çekmektedir:

"Yani kiralar çok yüksek. Bunun bir çaresinin bulunması lazım. İnsanlar çok zor duruma düştüler. Biz de Türkler de fakir insanlar. Onlar için de yüksek, bizim için de yüksek. Bütün yemekler, yiyecek içecekler zamlandı. Her şey zam oldu bir anda. Neye vereceksin artık bilmiyorsun. Artık şöyle bir şey oldu. Günde mesela sen beş yumurta mı yiyorsun. İki yumurta yemeye başlıyorsun. Üç yumurta parasını kiranın üstüne vermek için kesiyorsun. Boğazından kesiyorsun kira vermek için. Yani zaten internet, su, elektrik, yol parası, ulaşım, kira, bir de yemek zamlansın. Çok zor oluyor yani." SrZEr1

"Cumhurbaşkanı çok rahat! Allah ondan soracak bu insanlarımızın hakkını. Pursaklar'da bir cami yaptırmış ne giden ne gelen var dünyanın parasını oraya gömeceğine bir fabrika yaptı, gençlerimiz çalışsın. Cami çok ihtiyaç değil mahallede bir tane olur o başka. Ama gençler aç, işsiz, eşinden boşanıyor niye yokluk yüzünden. Çalışanlar anlaşıyorlar evleniyorlar çok rahat ama ilkokuldan sonra okumayanlar çalışamayan çok genç var. Gençlere çok yazık gerçekten... Kardeşimin oğlu lise mezunu bir yerde güvenlikçi çalışıyor, annesi öldü o gün işe gitmedi. Ondan sonra da iş yerinde bir şey olmuş onu işten attılar. Beş ay kirasını ödeyemedi diye adamı mahkemeye verdi, icra başlattı çabuk evi boşalt dedi. Çocuk parası yetmiyor ev bulamıyor, çocuk çok bunaldı. Gençler hep öyle. Devlet fabrika yapsın gençlerimiz çalışsın, sürünüyorlar. Suriyeliler burada dolanıyorlar. Görüyorsunuz şuradakileri ne iş yapıyor bunlar?" YrAnKa1

Sonuç olarak, kiraların başlangıçta Suriyeli nüfusun artışıyla ekonomik sistemdeki arz-talep dengesinin doğal bir sonucu olarak (Kaya vd., 2016, s. 5), sonrasında ise ekonomik krizin etkisiyle artış göstermesinin yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkileri olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu kira yükselişinden payını alan yerel toplumun kimi üyelerinin kira artışını Suriyelilerin gelişiyi açıkladıkları ve Suriyelileri bunun suçlusunu olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Örneğin; KrZKa2 kodlu katılımcı yerel toplumun bu konudaki görüşlerini "*Kiraları yükselttiler diyorlar. Geldiler bütün evler tutuldu, pahalı kiralarda oturuyoruz diyorlar.*" şeklinde aktarmaktadır. Bu bağlamda SrAnKa1 kodlu katılımcı ise komşusuyla kiralar konusunda yaşadığı diyalogu şöyle aktarmaktadır:

"Şimdi benim komşum dedi ki, önceden bu kadar pahalı değildi. Kızılay'da başka yerde önceden çok ucuza yer bulunurdu. Ama siz geldikten sonra yani Suriyeliler insanlara bu kadar para vermeye teşvik ettiler. Bazıları da şey diyor. Çok çok zengin insanlarsınız biz öyle değiliz. Bizim şimdi bütün evimiz yıkılmış. Şimdi de yani diğer insanlar diyorlar ki siz şimdi Türkiye'de çok iyi halde yaşıyorsunuz. İyi ama çalışmazsak, yani bir ay çalışmazsak ev sahibi hemen dışarı çıkarıyor." SrAnKa1

Geldiğimiz noktada, konut sahiplerinin Suriyelilere evlerini kiralamak istemedikleri, dolayısıyla Suriyelilerin kiralık ev bulmakta zorlandıkları, bu yüzden de yüksek kira bedelleriyle dahi olsa buldukları evleri tutmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Bu

duruma ilişkin YrAnKa2 kodlu katılımcı *"Suriyeliler geldiğinde mecbur tutacaklar diye kiraları arttı."* ifadesini kullanmaktadır. Bu bağlamda, bazı konut sahipleri tarafından yaşanan konutlara semt ortalamasının çok çok üzerinde bedeller talep edildiği açıkça görülebilmektedir. Bu doğrultuda KrízKa3 kodlu katılımcı da *"Türkiye'de ev kiralarını arttıranlar mülteciler değil ev sahipleri ya da işçi fiyatını düşüren mülteci değil çünkü o 50 liraya muhtaç çünkü ben 50 lirayı kabul etmem diyemez. O ev sahibinin sömürüsü, işverenin sömürüsü."* ifadeleriyle ibreyi bu süreci fırsata çeviren konut sahiplerine çevirmektedir.

Sonuç olarak, en temel insani gereksinimlerden olan barınma konusunda Suriyelilerin önemli bir bölümünün oldukça olumsuz konut koşullarında yaşamını sürdürdükleri görülmektedir. Bununla birlikte, başlangıçta Suriye göçünün ardından nüfusun artmasıyla arz talep dengesindeki değişimden kaynaklı olarak ortaya çıkan kira bedellerinde yükselmenin krizin de etkisiyle son dönemde çok ciddi bir boyuta ulaştığı, öyle ki yoksulluk içerisinde yaşayan bireylerin beslenme harcamalarından kesinti yaparak konut kiralarını ödeyebildikleri anlaşılmaktadır. Bu noktada, yerel toplumun kiraların yükselmesinden Suriyelileri sorumlu tuttuğu ve bu durumun grupların iletişimine olumsuz yansıdığı anlaşılmaktadır.

3.2.1.1.5. İstihdam sorunu

İstihdam piyasasının sosyal uyum üzerindeki etkisini anlayabilmek için Türkiye'de istihdam piyasasının genel durumuna bakmak faydalı görülmektedir. Ekim 2019 verilerine göre İşgücüne Katılımın %53 olduğu ülkemizde işsizlik oranı %13,4 (4,39 milyon kişi), genç işsizliği ise %25,3 düzeyindedir (TÜİK, 2019). İşsizliğin ve sosyal güvence yoksunluğunun intihara varan sonuçları ortaya çıkarma riski bulunmaktadır (Ekici vd., 2001, s. 204). Bu bağlamda, işsizlik oranlarının 2013 yılından beri Türkiye'de sürekli biçimde artış göstermesi⁵⁵, yerel toplumda – özellikle genç nüfusta – artan ümitsizlik ve

---

⁵⁵ 2012 yılındaki %9,2 seviyesinden %13,4 seviyesine yükselmiştir (TÜİK, 2019)

kaygıya neden olmakta, toplumsal travmalara yol açmaktadır. Bir fizik tedavi uzmanı olan YrızKa2 kodlu katılımcı da bu bağlamda kendi deneyimini ve yaşama dair ümitsizliğini şöyle ifade etmektedir:

"Sekiz ay kadar çalıştıktan sonra işten çıkarıldım ve devlete atanmak için uğraşmaya başladım. 90 puan aldım dile kolay ama hala daha Sağlık Bakanlığı atama yapacak da atanacağım umuduyla bekliyorum. Pek de umudum kalmadı açıkçası. Üniversiteyi bitirmemin üzerinden iki yıldan fazla geçtiği için öğrenim kredimi de ödemem gerekiyor. Ne yapacağımı nasıl ödeyeceğimi şaşırdım. Üniversiteden arkadaşlarla konuşuyorum, kimsenin hayata dair bir ümidi kalmamış. AVM'de çalışan da var, hamallık yapan da var. Fizyoterapist bunlar..." YrızKa2

Aslında Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmesinin genel anlamda ekonomiye birtakım olumlu ve olumsuz etkileri söz konusudur (Yıldız ve Yıldız, 2017, s. 35-38). Bununla birlikte, yerel toplum daha çok sosyal, ekonomik, çevresel ve güvenlik bağlamlarında mülteci ve sığınmacıların neden olduğu sorunlara odaklanma eğilimindedir. Diğer taraftan, mülteci ve sığınmacıları yardım bekleyen ve ev sahibi ülkelere sorun getiren pasif kurbanlar olarak görmek, bireylerin yaşamlarını sürdürmek ve geçimlerini sağlamak için gerçekleştirdikleri çeşitli çabaları ve bu bağlamda ev sahibi bölgelerin ekonomik canlılığına yaptıkları katkıları gözden kaçırmamıza sebep olabilir (Jacobsen, 2002, s. 96). Bu bağlamda, Ankara'da önemli bir mobilya üretim merkezi olan 'Siteler'de Suriyelilerin gelmesinden sonra üretimin (düşen ücretler sebebiyle) yeniden canlandığı, işverenler ve piyasa açısından olumlu bir sürecin ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Örneğin;

"Biz siteler bölgesindeyiz. Siteler mobilya üretim atölyelerinin çok yoğun olduğu bir yer. Biz Suriyeliler gelmeden önce şunu öğrenmiştik. Sitelerde bazı esnaflar iflas etmiş ve bütün esnafın kar marjı çok düşmüş, iş hacimleri azalmış ve kan ağlayan bir yermiş. Ama Suriyelilerin gelmesiyle birlikte ciddi anlamda canlanmış. Şu an karları da çok fazla artmış durumda. Onun temel sebebi de Suriyelilerin kayıt dışı ve düşük ücretlerle çalıştırılıyor olması ve ekstradan çocuk işçi çalıştırılması." KrAnEr2

"Siteler bölgesindeki mobilyacılık sektörü Suriye krizinden önce bitme noktasındayken, şu an kayıt dışı çalışılıyor ama yine de hani bu çalışan kişilerin esnafı ve siteleri canlandırdığı konuşuluyor." KrAnKa2

Suriyelilerin gelişyle birlikte işverenlerin vergi ve sigorta ödememesi ve göçmenleri düşük ücretlerle istihdam edebilmesi, sonucunda işverenlerin emek üzerinden elde ettiği artı değer katlanmasına sebep olmuştur. Öbür taraftan bu süreç gelir adaletsizliğini tırmanması, kayıt dışı istihdamın artması, sosyal güvenlik sisteminin yıpranması, ücretlerin

düşmesi sonucu ortaya çıkan haksız rekabet, vergi gelirlerinde azalma ve vergi adaletsizliği gibi birçok olumsuz sonucu da beraberinde getirmiştir.

Türkiye'deki Suriyeliler büyük oranda kayıt dışı biçimde çalışmaktadırlar (Del Caprio ve Wagner, 2015, s. 28). Dolayısıyla, Suriyeliler kötü koşullarda ve yerel toplumdan bireylerin aldığından çok daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmakta ve istismar edilmektedirler (Kaya vd., 2016, s. 4). Örneğin;

"Burada tarım işçisi olarak, inşaatlarda işçi olarak çalışıyorlar. İnsanlar burada ekmeğe o kadar muhtaç ki. Çarşıda bir meydan var. Bu insanlar orada toplanırlar, kimin işi varsa oradan adam seçer götürür. Affedersiniz hayvan pazarından hayvan seçer gibi. Adamlar orada sabahtan akşama kadar birileri seçsin alsın çalıştırsın, günlük paralarını çıkartmak ve ailelerine bakmak için meydana sürü halinde oturuyorlar. Yani geçinmek bu..." KrHaEr2

Dahası, birçok işverenin Suriyeli istihdam etmek istememesinin (SrİzEr1, SrAnKa3)⁵⁶ de etkisiyle, Suriyelilerin yerel toplum üyelerine göre çok daha düşük ücretlerle iş bulabildiği ve daha ağır koşullarda çalışmak durumunda kaldığı görülmektedir. Diğer taraftan, Suriyelilerin düşük ücretlere çalışmak istemedikleri ancak işverenlerin daha yüksek ücret ödememesi dolayısıyla yaşamlarını sürdürebilecek geliri kazanabilmek adına düşük ücretlerle de olsa çalışmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Bu duruma ilişkin KrİzEr1 kodlu katılımcı da *"Suriyeliye aslında hiç kimse o ücreti vermiyor. Yani Suriyeli aslında piyasayı düşürme gibi bir derdi yok. Suriyeli de ister 3000 liraya o işi almak ama veren yok."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda, bazı Suriyeli katılımcılar da çalışma koşullarından ve verilen ücretlerden duydukları rahatsızlıkları dile getirmektedirler. Örneğin;

"İlk geldim buraya birinin yanında çalışıyordum. Dil bilmiyorum, adam diyor ki senin haftalığın bu kadar. Türk adama göre yarı yarıya. Ama işe bak bu işi aynı ben yapıyorum.

---

⁵⁶ "Bir yere gidiyorsun, Türkçe biliyor musun diyorlar. Tabi yüzde yüz biliyorum. Pazarlama falan bana her şeyi verebilirsin yani, iki hafta süre verebilirsin. Beğenmezsen çıkartırsın zaten. Ondan sonra tekrar görüşmeye çağıracağız dedi. Ondan sonra lise mezunu musun? Değilsin. Almıyoruz. Bir şeyler çıkartmaya çalışıyor ki, seni almasın diye yabancı olduğun için. Almak istemiyorlar." SrİzEr1

"Yani kendileri şey dediler; çalışma izni çıkarttım. Öyle çalışmaya devam edebilirsiniz. Çalışma iznini de patron çıkarır yani işçinin tek başına izin çıkarması söz konusu değil. Yani çıkarmak için bahane üretmişler." SrAnKa3

Fırsatçı bir şey bu yani... Hem az veriyor hem de sigorta falan yok. Bugün iş var çalıştıracak yarın iş yok çıkaracak yani. Bir gün gelmedin af yok, insanın işi çıkabilir yani. Sonra başka iş bul sıfırdan başla... Çok sıkıntılıydı yani." SrAnEr2

İşverenlerin düşük ücretle işçi istihdam etmek istemeleri nedeniyle aynı zamanda yerel toplumun aleyhine de bir durum söz konusu olmaktadır (Çiçeksoğüt, 2017, s. 16) çünkü piyasada emek ücretleri o kadar düşmektedir ki yerel toplum üyeleri haklı gerekçelerle bu ücretlere çalışmak istememekte, dolayısıyla yerel toplum üyeleri arasında işsizlik artmaktadır. Örneğin;

"Dokuzda gidiyor akşam sekizde geliyor. Pazar tatil. Cumartesi erken çıkıyor. Aldığı paraya bir Türk çalışmaz. Sitelerde çalışan arkadaşım 1.800 TL alıyor mesela. Daha fazlasını istese isteyemez." SrAnEr1

"İşyerleri Suriyelileri daha ucuza çalıştırdığı için bizimkilere verdikleri ücret yetersiz kalıyor ev geçimi kira derken işsiz kalıyorlar. Onlar devletten de para aldığı için işini yürütüyor." YrAnKa2

Sonuç olarak, ucuz işçilik ve Suriyelilerin yerel toplumun elinden işlerini aldığına ilişkin algı (Özpinar vd., 2016, s. 3-4) nedeniyle işlerini kaybeden ya da kaybetme riski içinde olanların sayısı ve bunların huzursuzluğu artmaktadır (Erdoğan ve Ünver, 2015, s. 76; Karataş, 2015, s. 137). Dolayısıyla, Suriyelilerin düşük ücretlerle istihdam edilmesi işgücü piyasasında yarattığı etkiler nedeniyle her iki grubun birbirine yönelik düşmanca tutumlar sergilemesine yol açabilmektedir (Kaya vd., 2016, s. 5). Bu noktada temel ve yaygın söylemin ‘ucuza çalışıyorlar, işimizi alıyorlar’ şeklinde geliştiği görülmektedir. Örneğin YrAnEr1 kodlu katılımcı Ankara’da mobilyacılar sitesi olarak bilinen Sitelerdeki işgücünün dönüşümünü “20 sene çalıştım ben sitelerde. Şu anda dediğim gibi bizim yerimizi hep onlar aldı. Şimdi yetişme çırak yok. Suriyeli hep yani...” şeklinde anlatmaktadır. Yine İzmir’de inşaat sektöründeki değişime ilişkin YrızKa1 kodlu katılımcı “Bu inşaat işinde mesela bizim Türk milleti 100 alıyorsa onlar 60 alıyor onlar ucuza çalışıyor.” ifadelerini kullanmaktadır. Sonuç olarak, Suriyelilerin düşük ücretle istihdam edilmeleri, aynı işlere talip olan yerel toplumda Suriyelilere yönelik saldırgan söyleme temel oluşturmaktadır. Bununla birlikte, istihdam piyasasında olup bitene ilişkin günah keçisi olarak Suriyeliler hedef alınırken, işverenlerin bireyleri sigortasız ve düşük ücretlerle çalıştırmaları, durumlarını suistimal etmeleri ise gözden kaçırılmaktadır. Örneğin;

"Şöyle, önceden 1000 liraya çalışan şimdi 500 liraya çalışıyoruz konusuna gelelim. Bunun gerçeklik temeli yok desek, biz realist davranmamış oluruz. Biz olaya yanlış bir gözden bakmış oluruz. Türkiye'deki özel işletmelerde işverenler, bu durumu suistimal etmişler. Sigortasız çalıştırıp sigorta ücretinden kurtulma, ihtiyaç sahibi olmalarından faydalanıp asgari ücretin yarısına çalıştırma gibi şeyler görüyoruz. Bunlar da önceden orada çalışan, belki nitelikli belki niteliksiz Türk vatandaşı işçilerin durumunu etkiliyor." KrAnEr1

Bu noktada sigortalı çalışma ve kayıt dışı ekonomi konusuna ayrıca değinmekte fayda görülmektedir. Türkiye'de kayıt dışı ekonomi Suriyelilerle ortaya çıkan ve gündeme gelen bir sorun değildir. Geçmişten beri Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği açısından riskli ve sosyal güvencesi olmayan düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalan birçok işçi bulunmaktadır (Güloğlu vd., 2003; Öztürk ve Çetin, 2009, s. 2676; Sapançalı, 2007, s. 8). Bu noktada Suriyelilerin de sigortalı çalışmayı istediği bununla birlikte birçok işverenlerin bunu kabul etmediği, hatta böylesi bir talepte bulunan bireylerin işinden olma tehdidiyle karşı karşıya kalabileceği ifade edilmektedir. Diğer taraftan, sigorta yapmayı kabul edebilecek işverenlerin de sigorta yapma sürecindeki bürokratik zorluklarla uğraşmak istemediğini SrızEr1 kodlu katılımcı "*Sigortalı iş vermiyorlar çünkü biraz zor, bizim çalışma iznimizi çıkartması için uğraştırıyor. Bu insanlar uğraşmak istemiyor.*" şeklinde ifade etmektedir. Dolayısıyla, katılımcılar Suriyelilerin Türkiye'de sigortasız çalışmak durumunda kaldıklarını ve bu konuda yapabilecekleri bir şey olmadığı ifade etmektedirler. Örneğin;

"Suriyelilerden gelen tepkiler var. 'Ben çalışıyorum ama sağlık sigortamı ödemediler, ne yapabilirim?' diye soruyor. Biz de haklarını anlatıyoruz ama sağlık sigortası talep ederse 'sen git, başkası gelir' deneceğinin farkında. Başka seçenekleri olmadığı için bu şekilde çalışmak zorunda kalıyorlar. Türklere de şirketlerin çalıştırabileceği yabancı kotasının %10 olduğunu bunun içinde Çalışma Bakanlığından izin alması ve sigortalarını ödemesi gerektiğini söylüyoruz. O da diyor ki bize sigorta ödemezken onlara nasıl ödeyecek. Yani her iki taraf içinde sıkıntı var, talep etmek gerekiyor." KrHaEr3

"İşte şöyle bir sıkıntı var. Yani usta sigorta (yapmak) istemiyor. Yani kabul yok. Ben şimdi beş senedir çalışıyorum. Hiç usta, hayır sen sigorta alamazsın diyor. Benimle aynı işi yapan Türkün maaşı 2000, 800 sigorta... Çok fazla yani... Ben memnun değilim ama mecbur. Nasıl çalışacaksın. Ustaya ne zaman gitsem sigorta yok diyor." SrızEr2

Geldiğimiz noktada ne yerel toplum ne de Suriyeliler için iş bulmanın, hele ki çalışma izniyle iş bulmanın hiç de kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Dahası, ekonomik sistemin işçinin sömürülmesine müsaade ettiğinin de altını çizmek gerekmektedir. Bu noktada çocuk

işçiliğinin⁵⁷ yaygın olduğu, bireylerin düşük ücretlerle sigortasız olarak çalıştırıldığı, bu durumun ise iş güvencesini ortadan kaldırdığı ve maaşların ödenmemesi, işten atılmalar gibi sömürü süreçlerini kolaylaştırdığı da anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Konya'dayken abim çalışırdı. Mesela üç ay çalıştı, üç bin lirasını hiç vermediler. İlk o zamanlarda üç yıl önce çalışıyordu. 800 TL'ye çalışıyordu. Vermezlerdi yani verseler de anca 50 TL verirlerdi. İşini gör yani bu para şey olsun." SrAnKa2

"Ben mesela şunu sorguladım üç yıllık süreçte. Hangi ara bu kadar kötü insanlar olduk. İşe alıyorsun, sigorta yapmıyorsun, ücreti bir Türk işçinin yarısı kadar veriyorsun veya bir ay çalıştırıyorsun sonra git diyor, parasını vermiyor. Bu kişi bana geliyor KrAnKa1 Hanım çalıştım ve paramı alamadım diyor. Avukata yönlendiriyoruz falan filan, hiçbir hukuki işlem yapamıyorsun. Adamın kimliği yok, sigortası yok arıyoruz rica ediyoruz. Ne yapıyor, gidiyor adamın dükkânını talan ediyor. Şimdi elimi vicdanıma koyayım, bu kişi bu paraya umut bağlamış alamayınca hırçınlaşıyor, dükkânı talan ediyor. Bu parayı alamayınca ne yaparım ben de hırçınlaşıyorum." KrAnKa1

Sonuç olarak, Türkiye'deki Suriyelilerin kayıt dışı olarak, kötü istihdam koşullarında ve düşük ücretlerle çalıştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun ise işsizliğin ve özellikle de genç işsizliğinin oldukça yüksek düzeyde seyrettiği Türkiye'de yerel toplum arasında 'ucuza çalışıyorlar ve işimizi alıyorlar' şeklinde genel geçer bir söylemin gelişmesine yol açtığı görülmektedir. Sonucunda, işlerini kaybeden veya kaybetme riski içinde olan bireylerin huzursuzluğunun artmasına, dolayısıyla Suriyelilere yönelik tepkilerin çoğalmasına ve düşmanca tutumlar sergilenebilmesine sebep olduğu görülmektedir. Sosyal uyumun sağlanmasında temel teşkil eden olumlu gruplararası ilişkiler geliştirilmesine engel olan bu süreçte aslında Suriyelilerin de yerel toplum üyeleri gibi sigortalı ve makul ücretlerle çalışmak istedikleri görülmektedir. Bununla birlikte, iş bulmakta zorlanmaları ve işverenlerin sigorta yapmayı kabul etmemesi neticesinde yaşamlarını sürdürebilmek adına düşük ücretlerle çalışmayı kabul etmek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Son tahlilde, Suriyelilerin düşük ücretlerle, kayıt dışı ve güvencesiz istihdamının işverenler açısından ek istihdam yaratması, rekabeti arttırarak ücretleri düşürmesi ve işverenin elde ettiği artı değeri arttırması açısından olumlu kabul edilebilecek sonuçları olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, bu durumun Türkiye'de gelir adaletsizliğini tırmandırdığı, kayıt dışı istihdamı arttırdığı, sosyal güvenlik sistemini yıprattığı, vergi gelirlerinde azalma ve vergi

---

⁵⁷ Çocukların çalıştırılması konusu Analiz/Sosyal Uyum/İnsan Değer ve Onurunun Zedelenmesi/Çocuğun Değeri başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

adaletsizliği gibi birçok olumsuz sonuca sebep olduğu anlaşılmaktadır. Dahası, sürece dair Suriyelilerin günah keçisi olarak ilan edildiği, dolayısıyla gruplararası ilişkileri ve sosyal uyum sürecini de olumsuz etkilediği görülmektedir.

3.2.1.2. Kimliği koruma kaygısı: “Örf ve adetlerinde çok tutucu olanlar var”

‘Kimliği koruma kaygısı’ kategorisinde dış gruba ve farklılıklara yönelik sosyal mesafeyi arttırmaları itibariyle muhafazakârlık (conservatism) ve milliyetçilik gibi bağlamlar ele alınmaktadır. Bu noktada, var olan kültürü, kimliği, yaşam biçimini ve anlayışı katı biçimde sürdürme arzusunun sosyal uyumu nasıl zorlaştırdığına değinilmektedir. Bu bağlama dikkat çeken ve Sr1zKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*örf ve adetlerinde çok tutucu olanlar var*” ifadesi bu bölümü en iyi temsil eden ifade olarak belirlenmiştir. Bu bölümde yerel toplumun ve Suriyelilerin kimlik koruma kaygıları ayrı ayrı ele alınacaktır.

3.2.1.2.1. Yerel toplumda kimlik koruma kaygısı

Türkiye Cumhuriyeti topraklarında günümüzde farklı etnik kökenlerden, dini inanışlardan bireylerin, çeşitli kültür ve kimliklerin bir arada yaşadığı bilinmektedir. Bu bağlamda, bu araştırma kapsamında kendisini (kimliğini) farklı biçimlerde tanımlayan bireylerin Suriyeliler bağlamında farklı kaygıları dile getirdikleri görülmektedir. Farklı Dünya görüşlerine ve yaşam biçimlerine sahip bu gruplar arasında bu araştırma kapsamında öne çıkan gruplardan biri kendilerini ‘laik’ olarak tanımlayan insanlardan oluşmaktadır. Bu bireylerin, din ve devlet işlerinin ayrılması konusunda net görüş bildirdikleri, dini kurallar çerçevesinde kurulan bir yönetim altında yaşamlarını sürdürmek istemedikleri ve bu konuda baskı altına alınmaktan tedirginlik duydukları ifade edilmektedir. Geçtiğimiz yıllar içerisinde Suriyelilerin Türkiye’ye gelişinden bağımsız olarak bu bireylerin laiklikten kopuş bağlamında kaygılarının olduğu görülmektedir (Sencar vd., 2008, s. 9). Tam da bu noktada, Türkiye’deki Suriyeli nüfus içerisinde şeriat talebini dile getiren, kara çarşaf giyme, uzun sakal bırakma gibi şeriatı andıran günlük yaşam pratikleri olan bireylerin yerel toplumdan katılımcılar tarafından öne çıkarıldığı ve kendilerini laik olarak tanımlayan

nüfus grubunun bu sebeple Suriyelilere bir bütün olarak mesafe koyabildikleri görülmektedir. Bu bağlamda, Suriyelilerin ülkenin yönetim süreçlerinde söz sahibi olmalarından da kaygı duydukları anlaşılmaktadır. Örneğin, YrİzKa2 kodlu katılımcı "*Seçimlerde daha çok din odaklı oy vermelerinden dolayı rahatsız olurum. Açıkçası yönetim kadrolarında yer almalarını istemem yani.*" ifadelerini kullanmaktadır. YrHaEr3 kodlu katılımcı da karşılaştığı bir Suriyelinin Türkiye'deki kadınların giyim biçimlerini gerekçe göstererek şeriat talebinde bulunduğunu dile getirmekte, 'yobaz' olarak nitelediği bir Suriyeli grubun varlığından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir:

"Hepsi değil ama bir bölümü yobaz. Adam sanki daha önce hiç kadın görmemiş. Konuşurken yüzüne bakmıyor. Nasıl konuşacağını bilemiyor. Biri gelmiş geçen şeriat olsa daha iyi diyor. Kadınlar açık giyiniyormuş. Sapık herif ne bakıyorsun o zaman? Ağzının suyu akıyor bakarken. Sen bakmamayı öğreneceksin. Gözüyle taciz ediyor geleni geçeni. Ha bizde yok mu yobaz? Bizde de var ne yalan söyleyeyim." YrHaEr3

Türkiye'de laiklikten kopuş kaygısıyla Suriyelilere sosyal ve kültürel mesafe koyan bireylerin yanı sıra 'milliyetçi' ideolojinin etkisiyle mesafe koyan bireyler de söz konusudur. Araştırma kapsamında kurum çalışanları özellikle bu konuya dikkat çekmektedirler. Örneğin; KrAnKa1 kodlu katılımcı Suriyelilerin Türkiye'de istenmemesi konusunda "*Biz Türk insanında aşırı bir milliyetçilik var.*" ifadelerini kullanmaktadır. Diğer taraftan, milliyetçiliğin yansımalarına ilişkin Suriyelilerin de gözlemleri söz konusudur. Örneğin; SrİzEr1 kodlu katılımcı "*Burada milliyetçilik var. 'Biz Türk'üz, bizim devletimiz.*" ifadelerini kullanmaktadır. KrİzEr1 kodlu katılımcı da yerel toplumun Suriyelilere 'bizden değil' anlayışıyla yaklaşmasına milliyet farkının sebep olduğunu "*Bizim ülkemizde de hani milliyetçilik diye bir, nasıl diyeyim bir ideolojinin hâkim olduğunu hepimiz biliyoruz. Bir kere arada bir milliyet farkı var ve o milliyet farkı her halükârda Türkiyelilerin Suriyelilere hani bizden değil anlayışıyla yaklaşmalarına sebep olabiliyor.*" şeklinde dile getirmektedir.

Dil, kimliğin (milliyetin) en belirgin göstergelerinden biridir ve çoğu zaman 'biz'in onlar'dan ayrılmasında merkezi konumdadır. Dolayısıyla, Suriyelilerin Arapça konuşması, Suriyeli dükkânlarında Arapça tabelalar asılı olması gibi birçok konuya yerel toplumun tepki göstermesinin altında milliyetçi ideolojinin yattığı düşünülmektedir. Araştırma katılımcıları Suriyelilerin günlük yaşamda Arapça konuşmasının zaman zaman yerel

toplumdan tepki görmelerine yol açtığını bildirmektedirler. Aslında bu durum sadece Suriyelilere ve Arapça konuşmaya özgü bir durum da değildir. Türkiye’de benzer tepkilerin kamusal alanda Kürtçe konuşulması konusunda da gösterildiği bilinmektedir (Saraçoğlu, 2009, s. 39). Dolayısıyla, milliyetçiliğin günlük yaşamda Türkçe konuşmak üzerinden tanımlandığı, aksi şekilde günlük yaşamda Arapça konuşan Suriyelilerin ise sözel ve fiziksel olarak saldırganlığa maruz kalabildiği anlaşılmaktadır. Örneğin:

"Bana şöyle bir olay anlattı. ‘Bir arkadaşla kafede oturduk, öğle arasında çay içiyoruz kendi aramızda Arapça konuşuyoruz, bir adam bana bir sataştı, olay çıkardı. ‘Karışma abi bende bir etim et yani, ben de bir canlıyım. Yapmayın!’." KrAnKa1

"Yani otobüste şimdi Youtube’a gir, internete gir. Bazı insanlar telefonda konuşuyor akrabasıyla falan, yanındaki kişi yav arkadaşım Arapça konuşma burada ya, burası Türkiye diye yargılıyor. Bir de yüksek sesle yargılıyor, insanların önünde yargılıyor. Yani çok sıkıntılar oldu yani." SrızEr1

Bu bağlamda, yolda Arapça konuşan gence saldırılması, Suriyeli dükkânlarına saldırılması ve Arapça tabelaların indirilmesi gibi olayların medyada haberlere de yansıdığı görülmektedir (Kar ve Yeğin, 2019, 26 Temmuz; Milliyet Gazetesi, 2016, 18 Temmuz). Bu araştırma kapsamında da bazı yerel toplum üyelerinin Arapça tabelalardan duydukları rahatsızlığı Arapça bilmedikleri için ne dükkânı olduğunu anlamamaları, kendilerini farklı bir ülkede hissetmeleri gibi gerekçelerde rasyonelleştirdikleri görülmektedir. Örneğin; YrızEr1 kodlu katılımcı "*Rahatsız oluyorum. Ne dükkânı olduğunu bilmiyorum ki Arapçam yok benim. Türk’üz biz. Türkçe yazacaksın üste, Arapçasını da yazacaksın alta.*" ifadelerini ve YrızKa2 kodlu katılımcı ise "*Arapça yazıları çok yoğun gördüğümde kendimi farklı bir ülkedeymişim gibi hissediyorum. Arapça bilmediğim için okuduklarımı anlamamak çok da hoşuma gitmiyor açıkçası.*" ifadelerini kullanmaktadır.

Sonuç olarak, bu araştırma kapsamında kimlik koruma kaygısının yerel toplumda iki biçimde görüldüğü anlaşılmaktadır. Birincisi, daha çok kendisini laik olarak tanımlayan yerel toplum üyelerinin şeriata dayalı yönetim biçiminden duydukları kaygılarla ilgilidir. Bu bireylerin özellikle daha dindar bir yaşam biçimini tercih eden Suriyelilere yönelik sosyal mesafesinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İkincisi ise milliyetçi ideolojiden beslenmektedir ve Arapçanın günlük yaşamda kullanılmasına yönelik tepkilerle kendisini

göstermektedir. Bu bağlamda, milliyetçi ideolojiden temellenen tutumların sosyal dışlamaya, ayrımcılığa ve düşmanca muameleye dönüşebildiği anlaşılmaktadır.

3.2.1.2.2. Suriyelilerde kimlik koruma kaygısı

Önceki bölümlerde ifade edilmiş olan, yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki kültürel benzerliklerin sosyal uyumu kolaylaştıran önemli bir husus olduğu görülmektedir. Örneğin; ‘ezan sesini duyma’ gerekçesiyle⁵⁸ Avrupa’ya gitmek istemeyen ve Türkiye’de kalmayı tercih eden, aynı gerekçeyle Türkiye’deki yaşamından memnun olduğunu ifade eden Suriyeli katılımcıların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcılar araştırma kapsamında birtakım sosyal ve kültürel özellikler dolayısıyla Suriyelilerin yerel toplumdaki farklılaştığını belirtmekte ve bu durumun sosyal mesafeyi arttırdığı anlaşılmaktadır. Sosyal mesafenin artmasına sebep olan sosyo-kültürel özelliklerin başında ise ataerkil yapının kendisi gelmektedir.

Aslında Türkiye ataerkil kültürün yaşandığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaygın olarak görüldüğü bir ülkedir. Bununla birlikte, Dünya Ekonomik Forumu 2020 yılı Küresel Cinsiyet Eşitliği Raporuna göre Türkiye 153 ülke arasında 130. sıradayken Suriye Arap Cumhuriyeti ise 150. sıradadır (World Economic Forum, 2020, s. 9). Zaten bu araştırma bulguları da Türkiye’deki Suriyelilerde ataerkil kimliklerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin daha çok temsil edildiğini göstermektedir. Örneğin KrİzEr2 kodlu katılımcı *"Mesela burada rahat olmadıklarını söylüyorlar. Türklerin giyimlerini garipsiyorlar. Bizde erkekler kızlar birlikte gezemez diyorlar. Herkes okula gidiyor bizde herkes gitmezdi diyorlar."* ifadelerini kullanmaktadır.

Dahası, katılımcılar Suriyeli kadınlar ile yerel toplum üyesi kadınların giyim ve kuşamlarında farklılıkların belirgin olarak görüldüğünü ifade etmektedirler. Örneğin; KrHaKa2 kodlu katılımcı *"Türkiyeli başörtülü bir kadınla Suriyeli başörtülü bir kadının"*

---

⁵⁸ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Gelecek/Türkiye’de Kalış

kapanma şekli çok farklı zaten. Peçeli oluşu yani kapanış şekli farklı..." ifadelerini kullanmaktadır. Bu durum ise dış grubun daha kolay tanınmasını ve dış gruba mesafe konulmasını kolaylaştırmaktadır.

Dahası, bazı Suriyeliler göç sonrasında asimile olma kaygısı nedeniyle kimliklerini korumaya yönelik daha muhafazakâr bir tutum sergileyebilmekte ve bu rollere daha çok sarılma eğilimi gösterebilmektedirler. Öyle ki, bazı Suriyeli katılımcılar yerel toplumun yaşam kültürünü eleştirmekte, yerel toplumda ataerkil yaşam biçiminin yaygınlaşması ve katılımcıların ifadesiyle Türkiye’de ‘şer-i kanunların’ uygulanması gerektiğini düşündüklerini dile getirmektedirler. Örneğin vatandaşlık başvurusunun sonuçlanmasını bekleyen SrHaEr1 kodlu katılımcı “*şeriat lazım Türkiye’ye şeriat kanunları getirmeli*” ifadelerini kullanmaktadır. Bu konuda katılımcı ile yapılan görüşmeden kısa bir diyalog Tablo 6’da sunulmaktadır.

Tablo 5. SrHaEr1 kodlu katılımcı ile gerçekleştirilen diyalog

"SrHaEr1: Suriye’de yani toplum çok açık değil. Yani mesela Bursa’da yürürken... Mesela çok garip bir şey, mesela bayanlar çok açık elbise... Yani çok muhteşem değil! Mesela bu Suriye’de garip! Çünkü hemen ayıp diyor Suriyeliler. Ama Türkiye’de açık, hürriyet var. Ne yaparsan yap..."
Görüşmeci: Rahatsız ediyor mu bu sizi?
SrHaEr1: Evet, çok rahatsız ediyor çünkü çocuklarımız var. Bu bizim kültürlerden farklı. Biz ayıp diyoruz. Sıkıntı yani dinimizde, çok açık... (dizinin biraz üzerini gösteriyor) Yani mesela bu kadar elbise, buraya kadar olur mu her şey açık?
Görüşmeci: Türkiye’de giyinebiliyorlar.
SrHaEr1: Evet, çok zor, özellikle çocuklarımız için!
Görüşmeci: Bakmama özgürlüğünüz var mesela. Çocuklarınız da bakmayabilir.
SrHaEr1: Biraz yani bir kanun olması lazım... Yani muhteşem kanun mesela! Çünkü her yerde çocuklar var, çocuklar bakarlar, aklına eziyet gelir.
Görüşmeci: Neden eziyet?
SrHaEr1: Çünkü bu çocuk 15’e kadar yani nasıl söyleyeyim cinsiyete bakmaması lazım. Mesela bu erkek bu kız, sadece doğal bir şey mesela bu oyunlar kızlar için bu oyunlar erkekler için, bu elbiseler kızlar için ama başka bir şey fikir etmemesi lazım. Çünkü bu kafası, gücü zayıflar." SrHaEr1

Diğer taraftan, bu durumun bütün Suriyeliler için genel geçer bir durum olarak ifade edilmesi doğru değildir. Öyle ki, bazı Suriyeli katılımcılar da Suriyeliler arasında görülebilen haremlik selamlık yaşam biçimi gibi katı ataerkil yaşamları aşırı bulmakta ve

karşılaştıkları bazı olaylarda şaşkınlık yaşadıklarını ifade etmektedirler. Örneğin SrHaKa4 kodlu katılımcı "*Hatta biz bazen şaşırıyoruz. Bazı uzak akrabalarımızdan geliyorlar mesela biz beraber oturuyoruz. Bir defa geldi bana dedi ki; 'Yok ben erkeklerle hiç oturmam.' Sonra böyle baktım dedim ki: 'peki biz nerede oturacağız.'* Dedi ki '*nerede istersen ama ben seninle oturayım ve annen isterse erkeklerle oturabilir.*'" ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda, sosyo-ekonomik durumun veya Suriye'nin kırsal-kentsel alanlarından gelmiş olmanın belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Örneğin;

"Mesela Şam bölgesi kültür olarak İstanbul gibiymiş. Konuşmaları kültürleri daha iyi seviyede... Ama kırsal kesimlerde, onların da hizmete erişim sağlayamadığı yerlerde kapalı, dışa da kapalı aslında. Öyle gözlemliyorum." KrHaKa3

"(Kadınla erkekli oturmayı) Tercih etmiyorlar ve ayrı ayrı oturma yerleri tercih ediyorlar. Ya da bu ilişkileri asla yapmıyorlar. Böyle şeyler var ama aynı zamanda eğitilmiş aileler (erkek kadın) birlikte vakit geçiriyorlar. Ben hep bunu görüyorum mesela babam ve annemde. Annemin arkadaşları var. Bazen onlar eşleriyle birlikte ziyarete gidiyorlardı. Babamın arkadaşları da aynı şekilde beraber otururlar." SrHaKa4

Dahası, Türkiye'de yerel toplumda da giyim biçimlerinde katılık, kuma kültürü, kız çocuklarının eğitimden koparılması gibi katı ataerkil yaşam biçimlerinin izlerini sürmek mümkündür. Örneğin Hatay'da görüşmelerin bir bölümünün yapıldığı Reyhanlı ilçesinde yaşayan kimi yerel toplum üyeleri için katılımcılar bu durumu öne çıkarmaktadırlar. Örneğin;

" Hatay'ın muhafazakâr diyebileceğimiz ya da geleneksel diyebileceğimiz yerlerinde daha fazla olan bir şey. Yani eğer o kültürde hiç yoksa bu, yerelde bunu yapması çok zor. Hâlihazırda kültüründe bu varsa belki Suriyelilerin olması kolaylaştırıcı bir şey onlar için. Kültüründe ikinci eş olma, kuma olma vs. hiç yoksa eğer bunu zaten yapması mümkün değil. Ama bu Hatay'da olan bir şey... Yani biliyoruz Hatay'da da kuma kültürü yani belki çok dillendirilmeyen ve Hatay dışında çok bilinmeyen, yani Hatay'da belirli nüfus grupları içinde var olan bir şey." KrHaKa1

"Reyhanlı'nın yereli de çok muhafazakâr. Arkadaşımdan da duyuyorum böyle olduğu için mesela kısa etek giyemiyorlar. Antakya ve İskenderun bölgesi daha rahat onun için daha rahat davranabiliyorlar. Ama orada da çarşafçılar da var." KrHaKa3

Ataerkil kültürün yanı sıra ikinci bir konu ise ortalama çocuk sayılarındaki farktır. Yerel toplum tarafından sıklıkla eleştiri malzemesi olarak kullanılan çok çocuk sahibi olma eğiliminin arkasında yatan çeşitli sebepler öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki elbette dini inanışın da etkisiyle Suriyeli bireylerin doğum kontrol yöntemlerinden kaçınması veya bu yöntemlere ilişkin bilgi ve farkındalığın yetersiz olmasıdır. Örneğin KrAnEr2 koldu

katılımcı *"Doğurganlık oranı fazla... Doğum kontrol yöntemlerini inanışları gereği doğru bulmadıkları için bu yöntemleri kullanmadıklarını gördük."* ifadelerini kullanmaktadır. Diğer taraftan ataerkil kültürün etkisiyle Suriyeli kadınlar için çocukların bir statü ve bir anlamda evlilik garantisi olarak görülebildiği ifade edilmektedir. Örneğin;

"Kadınlar daha hani, belki bu gizli bir hayranlık da olabilir. (Türk) kadınlar az çocuk sahibi gibi kendi değerleriyle yargılayabiliyorlar bence. 'Bu nasıl kadın az çocuğu var' gibi. Çalışıyor mesela kadın ama o çalışması bile Suriyeliye çok ilginç geliyor. Çocuk onlar için bir statü ve bir garanti. Evliliğinin garantisi. Eşinin başka kadınlara gitmesini o şekilde önleyebileceğini düşünüyor mesela." KrAnKa2

Üçüncüsü kurumların ve günlük yaşam süreçlerinin işleyişiyle ilgili farklılıkların da kimlikler bağlamında sosyal uyumu zorlaştırdığından söz edilebilir. Yerel toplumda ve hatta kurum çalışanları tarafından sıklıkla eleştirilen bir konu Suriyelilerde zaman kavramı olmamasıdır. Bu noktada da bazı Suriyelilerin geç yatma ve geç kalkma alışkanlıklarını sürdürme konusunda direnç gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu durumun ise hem istihdama katılımı olumsuz etkilediği hem de günlük yaşamda, özellikle de komşuluk ilişkilerinde sorunların yaşanmasına sebep olabildiği görülmektedir. Örneğin KrHaEr3 kodlu katılımcı *"Mesela gece çok ayakta kalıyorlar ikiye üçe kadar. İnsanlar işe gideceği için uyuyor haliyle rahatsız oluyorlar."* ifadelerini kullanmaktadır.

Benzer şekilde, Suriye'de emeklilik yaşının düşük olması dolayısıyla yetişkinlerin Türkiye'de de erken yaşta çalışma yaşamından çekilebilmesi söz konusudur. Bu duruma dikkat çeken KrİzKa2 kodlu katılımcı *"Baba 40 yaşına geldi, çok yaşlı çalışamaz kavramı var. Ama bizde 40 yaş ileri yetişkindir hala çalışılabilir. Bizim babalarımız 55-60 yaşında emekli oluyor."* ifadelerini kullanmaktadır. SrAnKa3 kodlu katılımcı da benzer duruma dikkat çekmektedir:

"Tüm hayatları iş... Onların hayatı iş gibi görünüyor yani. Bizim böyle bir yaşantımız yok. Bakıyoruz onlara hep çalışıyor. Bizim böyle bir şeyimiz yok. Yaşı büyük olmasına rağmen çalışan insanlar var. Bizde yaş olarak biraz ilerlediği zaman çalışmaz yani. ... Yani onların yaşamı böyle, hayatı böyle... Bizim aramızda çok fark var yani. Bizde bir insanın yaşı ilerlediği zaman kendisi çalışmaz. İşte çocukları ona bakar ama onlarda öyle değil onlar tüm hayatı boyunca çalışıyor. Yargılamıyorum onları bu böyle." SrAnKa3

Dahası, coğrafyanın ve Suriye'deki konut yapılarının etkisiyle Suriyelilerin dış alanda daha çok vakit geçirme ve yüksek sesle konuşma alışkanlığından söz edilmektedir. Yine

Suriye’de çalışma saatlerinin kısa olması ve trafikte serbestlik gibi kamusal işleyişle ilgili farklılıkların da yerel toplum ve Suriyeliler arasında sorunlar yaşanabilmesine sebep olabildiği görülmektedir. Örneğin;

"Dışarıda çok vakit geçiriyorlar bu Suriye’den kalma bir alışkanlık. Bu bütün Araplarda olan bir alışkanlık! ... Oradaki evlerinin de mutlaka avlulu olduğunu söylemişlerdi. Doğu Halep mesela eski bir yerleşim yeriymiş. Oradaki bütün evlerin avlusu varmış bizim Mardin evleri gibi. ‘Biz eğer mahallede park bahçe yoksa o günü komşular ya da kendimiz evin avlusunda geç saatlere kadar otururuz. Taş avlu olur, serindir, ortasında bir şadırvan vardır ya da yoktur. Biz orada otururuz, nargile içeriz, vakit geçiririz, ne yapıyorsak onu orada yaparız. ... Mesela şeyi çok garipsemişlerdi, çalışma saatlerini. Çünkü Suriye’de iklimden dolayı çalışma saatleri kısa. Ama Türkiye’de çalışma saatleri çok uzun. Bu yüzden ilk zamanlarda çalışma saatlerine uyum sağlama konusunda biraz zorluk yaşamışlar çalışan erkekler özellikle." KrAnEr2

"Genelde kazalar çok fazla oluyor. Onlar trafikte serbestliğe çok alışmışlar, kurallara uymamaya falan. Ama şimdi onlarda ehliyet almaya başladılar. Vatandaş olmasalar bile devlet ehliyet almalarına izin verdi. Şu an onda sorun yaşıyorlar." YrHaKa1

Elbette bu süreçlerin hiçbirini bütün Suriyeliler için genel geçer olarak ifade etmek doğru değildir. Örneğin geç yatıp geç kalkma konusunda SrHaKa4 kodlu katılımcı "*Annem babam Suriye’de çalışıyordu. Türkiye’ye geldiğimizde de babam çalışıyordu başta, sonra ayrıldı. Biz sadece hafta sonlarında geç kalkıyoruz.*" ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla, sosyo-demografik özelliklerin ve hatta bireysel farklılıkların da söz konusu olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Son tahlilde, Suriyelilerde Suriye’deki günlük yaşam pratiklerini sürdürme, muhafazakârlaşma ve Arapçayı vurgulama eğiliminin ortaya çıkabildiği ifade edilmektedir. Örneğin KrHaKa1 kodlu katılımcı "*Yani göç ettiği için kendi kimliğini daha çok koruma eğilimi gösteren, refleksi gösteren insanlar da var. Belki daha çok muhafazakârlaşıyorlar, Suriye’deyken bu kadar muhafazakâr olmayıp. İşte çocuklarının Arapçayı vurgulaması işte ne bileyim eşlerinin dini kurallara daha fazla uyması vs. gibi ama tersi de olabiliyor yani.*" ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda küçük bir grup olmanın ve yerel toplumda yaygınlaşan Suriyelilere yönelik tepkilerin tetikleyici olabildiği düşünülmektedir. Sonuç olarak, kültürel farklılıkların ve kültürü korumaya yönelik adımların zaman zaman sosyal uyumu engelleyen süreçlere neden olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.1.3. Dil bariyeri: “Herhangi bir dil yani insanı çatlatır”

Dil Bariyeri kategorisinde aynı dili konuşamamanın kişiler ve gruplararası ilişkileri ve günlük yaşamı nasıl olumsuz etkilediği ele alınmaktadır. Bu bölümü en iyi temsil eden katılımcı ifadesi SrHaEr2 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*herhangi bir dil yani insanı çatlatır*” ifadesidir.

Aynı dili konuşmuyor olmanın sosyal uyumu zorlaştıran önemli bir unsur olduğu açıktır. Günümüzde geçen sekiz yıla rağmen halen Türkçe bilmeyen Suriyeliler olduğu ifade edilmektedir. Suriyeliler açısından Türkçe dil öğrenimini zorlaştıran önemli unsurlardan biri de uzun yıllar Geçici Eğitim Merkezleri’nde (GEM) Arapça eğitim almış olmalarıdır. ‘Geçicilik’ algısıyla da bağlantılı olarak uzun yıllar hizmet sunan GEM’lerdeki öğrencilerin Milli Eğitim Bakanlığı’na (MEB) bağlı okullara aktarılmasının ise bu bağlamda gecikmiş de olsa doğru bir adım olduğu düşünülmektedir. Bu noktada, daha önce bir GEM’de çalışırken sonrasında MEB’e bağlı bir okulda danışman öğretmen olarak görev yapmaya başlayan SrHaEr2 kodlu katılımcının ifadeleri dikkat çekicidir:

"Suriyeliler şimdi geçici Suriyeli okulunda birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü sınıf okuyor ama yeterince Türkçe dilini öğrenmediler. Çünkü genellikle dersler Arapça. Matematik Arapça, Coğrafya Arapça, Tarih Arapça yalnızca bir ders yani Türkçe... Bu şekilde yetmez. ... Mesela ilkokul öğrencileri bu geçici okula devam ediyordu ama yeterince Türkçe dilini öğrenmedi. Mesela ortaokula başladığı (zaman) intibakı sağlayamayabilir. Çünkü çok zor onun için hakikaten. ... Yani geçici okul bizim için felaket, çok sorun. Niye yani bu geçiciler (çünkü) faydalanmıyorlar." SrHaEr2

Aslında, dil bariyerinin aşılması konusunda çocukların ve gençlerin daha avantajlı durumda olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Türkiye’deki eğitim sistemine entegre olan Suriyeli çocukların hızlı bir biçimde Türkçeyi de öğrenme şansları ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, özellikle eğitimin başlangıcında düşük düzeydeki dil becerisi başarısızlıklara da sebep olabilmektedir. Örneğin KrAnKa1 kodlu katılımcı Suriyeli çocukların eğitime devamlılığının sağlanması noktasında dil bilmemenin okuldan ayrılmayı da beraberinde getirebildiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde SrHaEr2 kodlu katılımcı da Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil bilgisi konusundaki eksikliklerinin başarısızlıklara sebep olabildiğine dikkat çekmektedir:

"Ama bazı Suriyeliler mesela üniversiteye girdiği zaman orada yani başarısız. Niye? Çünkü temel yok. Yani Türkçe dili temeli yok. Yani dil, hakikaten herhangi dil yani insanı çatlattır. 'Ei valla'⁵⁹ çatlattır ya! Yani çok yani... Dilde kelimeler var, metinler var, kurallar var, ekler var, e bunlar (Suriyeliler) genellikle bilmiyorlar. Genellikle yani öğrenciler lise bittikten sonra bir kısım başarılı ama diğer bir kısım başarısız." SrHaEr2

Diğer taraftan, yetişkin ve yaşlı bireylerin, çalışan erkeklerin ise dezavantajlı durumda oldukları anlaşılmaktadır. Aslında, çoğunluğu enformel sektörde çalışan erkek sığınmacı ve mültecilerin uzun iş sürelerinin dil öğrenimini zorlaştırdığı bilinmektedir (Demiröz, 2000, s. 198). Bu bağlamda örneğin SrAnEr1 kodlu katılımcı "*(Türkçe öğrenmek isteyen) Çok var ama işlerini bırakamıyorlar. Kursların hafta sonu olması daha iyi... Hafta sonuna katılanlar var. Bir tane yurttaş tanıdığım var 2011'den beri burada herhalde. Adam genç ama anlatamıyor bir şekilde konuşamıyor.*" ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla, özellikle de Türkiye'de iş yaşamına katılan erkekler için geçen süre ne kadar uzun olursa olsun dil bariyeri varlığını korumakta, bu durum ise günlük yaşamda birçok sorunla karşılaşmalarına sebep olabilmektedir.

Sonuçta dil bariyerinin günlük yaşam ilişkilerini, günlük gereksinimlerin karşılanmasını kurumlardan hizmet alımını ve hatta hak arayışını etkilediği ve Suriyeliler açısından bir dezavantaj yarattığı görülmektedir. Örneğin komşuluktan arkadaşlığa yerel toplum ile Suriyeliler arasındaki ikili ilişkiler⁶⁰ açısından bir bariyer oluşturmakta, dolayısıyla sosyal uyumu da zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan, Suriyeli bireyler ayrıca günlük yaşamda dil bariyeri nedeniyle dertlerini anlatırken zorluk yaşadıklarını ve haklarını koruyabilmek adına dil bilmenin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Örneğin SrAnKa3 kodlu katılımcı "*baskı altında hissediyoruz. Çünkü çoğu zaman kendimizi anlatamıyoruz. Yani hani dil bariyerinin de verdiği sorunlarla birlikte hani derdimizi anlatamıyoruz. O yüzden kendimizi baskı altında hissediyoruz.*" ifadelerini ve SrAnEr2 kodlu katılımcı ise "*Bugün en önemlisi Türkçe dilini konuşmak hakkını korumak için.*" ifadelerini kullanmaktadır.

⁵⁹ Arapça 'gerçekten de' anlamında kullanılan bir ifade.

⁶⁰ Gruplararası ilişkiler teması altında dil bariyerinin ilişkilere etkisine ayrıca değinilecektir.

Yani dil bariyeri yalnızca ikili ilişkilerin geliştirilmesinde değil, aynı zamanda bireylerin sorunlarının çözümünde, dertlerini ve taleplerini dile getirmelerinde de önemli bir konumdadır. Örneğin SrAnEr1 kodlu katılımcı, bir trafik kazasında haklı olmasına rağmen hakkını savunamayan başka bir Suriyeliye ilişkin gözlemlerini *"Bir de geçen kaza oldu bizim mahallede ortak bir hata vardı. Adam bağıryor bağıryor Arapça anlatamıyor. Mahalledekiler gelmiş, tercüman çağırılmış. Bir şekilde hallettik. Adam anlatamadığı için başta suçlu görüldü. Kendini savunamıyor dil bilmediği için."* şeklinde aktarmaktadır. Benzer başka örneklerde de trafikte ya da hastane gibi kurumlarda dil bariyeri dolayısıyla çeşitli sorunlar yaşanabildiği görülmektedir. Örneğin;

"Bizim plakalarda ilk harfi M. Misafir yani. Adam hemen anlıyor zaten. Mesela adam biliyor plakadan M yabancı plaka. Önünde kim var? Yabancı. Kornaya bas kornaya bas. Niye, çünkü bu adam yabancı, hiçbir güç yok. Bu zayıf hakkını yiyebilirsin. Dünyanın her yerinde kaza yapıldığında suçlu arkadaki. Ama bu adam Suriyeli olduğu için sen bu durumu çevirebilirsin. Mesela ben şu an biraz daha Türkçe biliyorum. Kendimi kurtarabilirim ama şöyle düşün mesela benim babam araba sürüyor, nasıl olacak bu. Derdini anlatamaz. Adam zaptı açtı, istediği şeyi yazdı. Ondan sonra gel zaptı nasıl değiştireceksin? Değiştiremezsin. Ondan sonra mahkemeye git. Nasıl anlatayım babam suçlu değil. Kamera kaydı yok sadece ifade." SrAnEr2

Son tahlilde, geldiğimiz noktada Suriyelilerin de önemli bir bölümünün, özellikle de Türkiye’de kalmayı planlayanların, dil bilmenin onlar için bir zorunluluk olduğunun farkında olduğu ve Türkçe öğrenmek için çaba harcadıkları görülmektedir. Örneğin;

"Ben burada yaşıyorum. Mecburum yani onları anlayabilmek için, konuşabilmek için, şikâyetlerimi dile getirmek için..." SrAnKa3

"Ben her gün üç dört saat buraya geliyorum Türkçe öğrenmek için. Konuşmayı biliyorum, biraz okuyorum da ama yazmak için de öğrenmem lazım. Yani sokak dili konuşuyorum onu da düzeltmem lazım." SrAnEr2

Sonuç olarak, Suriye’den Türkiye’ye göç sürecinin başlangıcından beri geçen sekiz yıla rağmen günümüzde halen dil bariyerinin önemli bir sorun olduğu görülmektedir. Bu konuda çocuk ve gençlerin daha avantajlı olduğu, yine de dil becerilerini iyi düzeyde geliştirmedikleri takdirde özellikle eğitim alanında ciddi sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Çalışan erkek yetişkinlerin ise çalışma saatleri dolayısıyla dil öğrenme fırsatı bulamadığı anlaşılmaktadır. Dahası, dil bariyerinin ikili ilişkilerin geliştirilmesinin, dolayısıyla sosyal uyumun sağlanmasının önünde önemli bir engel oluşturduğu görülmektedir. Son olarak, günlük yaşamda hizmet alımında yaşanan sorunlardan hak

arayışına kadar birçok sorunun yaşanmasında dil bariyerinin de önemli bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.1.4. Aracıların tutumları: “Medya spekülasyonla besleniyor”

Yerel toplumun göçmen ve mültecilere yönelik tutumlarının gelişmesinde bazı araçların etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, politikacıların ve hükümet politikasının, medyanın ve sivil toplumun önemli olduğu bilinmektedir (Dempster ve Hargrave, 2017, s. 16). Bu noktada, medyadaki haberlerin de, bazı siyasi figürlerin tutumlarının da zaman zaman sosyal uyumu kolaylaştırıcı etkilerinin olduğu görülmektedir. Yine de araştırma kapsamında hem medya hem de siyasi aktörler konusunda katılımcıların söylemine daha çok olumsuz etkilerin yansıdığı görülmektedir. Dolayısıyla, medya ve siyasi söylemin sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar kategorisi altında ele alınmasına karar verilmiştir. Diğer taraftan, kurumların ve sosyal uyum çalışanlarının ise bu araştırma kapsamında sosyal uyumu kolaylaştırıcı etkisinin daha belirgin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, sosyal uyum alanında yapılan çalışmaların etkisi ‘sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar arasında ele alınacaktır. Aracıların tutumları kategorisini en iyi temsil eden katılımcı ifadesi KrAnEr1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*medya spekülasyonla besleniyor*” ifadesi olarak belirlenmiştir.

3.2.1.4.1. Medya: “Haberleri görüyorum. Ya Suriyeliler bu kadar da değil yani”

Medya dış dünyadan bilgi almamızı sağlayan en önemli araçlardan biri, geçmişe ve geleceğe dair bilgi oluşturma ve güncel gereksinimleri gidermede kullanılan birincil kaynaklardandır (İnce, 2010, s. 17). Bireylerin dünyaya bakışını şekillendirir ve bireyler onun oluşturduğu gerçeklik gözlüğünden dış dünyayı anlamlandırır. Bu bağlamda medya bilginin üretildiği, yansıtıldığı, abartıldığı veya çarpıtıldığı bir araç olarak ifade

edilmektedir (Türk, 2014, s. 19). Dahası medya, kimlik inşasında biz ve ötekiler⁶¹ olgularının sınırlarının çizilmesine ve bir sosyal harita oluşturulmasına yardımcı olur (Posos Devrani, 2017, s. 937).

Bu araştırmanın Suriyeli ve kurum çalışanı olan katılımcıları genel itibariyle Suriyelilerin medyada sunumunun olumsuz olduğunu ifade etmektedirler. Öyle ki, abartılı düzeyde haberlerin yapıldığını ifade eden SrİzEr2 kodlu katılımcı *"Mesela haberleri görüyorum çok sıkıntılı. Ben her gün haber takip ediyorum. Ya Suriyeliler bu kadar da değil yani."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda hem ana akım medyada hem de sosyal medyada Suriyelilere ilişkin olumsuz ve spekülatif haberlerin hızla yayıldığından söz edilmektedir. Bazı katılımcılar, bu konuda iyi örneklerin nadiren, kötü örneklerin ise sıklıkla medyada yer aldığını ifade etmektedir. Örneğin;

"İnsanların doğru bildikleri yanlışlar yıkılamıyor, hatta katlanıyor. Medya spekülasyonla besleniyor. Göçmenlerle ilgili olumsuz bir şey olduğunda bunu cümle âleme duyuruyorlar. Ama olumlu bir şey olduğunda bu halka gösterilmeye değer bir şey olarak görülüyor. O yüzden her olumsuz olayda önyargılar biraz daha güçlenirken, olumlu olaylar halkımıza yansıtılmadığı için halk o yüzden olumsuz etkileniyor." KrAnEr1

"Şimdi daha böyle yani tabiri caizse daha ırkçı, ayrımcılık temelli bir söylem var medyada yani mültecileri özellikle Suriyelileri ayrıştıran, toplumsal bütünlüğe, o toplumsal kaynaşmaya katkı sağlamayacak tam tersine etkide bulunacak bir medya dili var." KrAnEr2

Bazı katılımcılar sosyal uyumu zorlaştıran en önemli unsurlardan birinin medya olduğunu dile getirmektedirler. Bu bağlamda medyanın suç olaylarında Suriyeli kimliğini öne çıkardığı ve yaşanan olayların bütün Suriyelilere genellendiğine ilişkin KrİzKa3 kodlu katılımcının *"Bir de bu mevcut durumda basın da payı büyük. Suça karışmaları durumunda özellikle Suriyeli oluşlarının altının çizilmesi, görsellerin paylaşılması, yanlış bilginin yayılması da böyle bir güvenlik kaygısı yaratıyor bence."* şeklindeki ifadesi dikkat çekicidir. Bu bağlamda SrAnEr2 kodlu Suriyeli katılımcı da sitemkâr bir ifadeyle nadiren görülen suç olaylarının bütün Suriyelilere atfedilmesinden rahatsızlık duyduğunu ifade etmektedir. Dahası, kimi zaman medyada yer alan haberlerin olduğundan farklı yansıtılarak Suriyelilerin haksız yere suçlu olarak medyada sunulduğunu belirtmektedir:

---

⁶¹ Bkz. Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/Önyargılar ve Kalıpyargılar

"Biz mesela hep beraber evde akşam haber izliyoruz. Bir haber çıktı mesela kötü Suriyeli kavga etmiş. Nerde Şırnak tarafı, nerede Çanakkale tarafı tam tersi... Şimdi bütün ülke bu kavga yüzünden çekiyor. Adam iki kişi kavga yapmış. Suriyeli suçlu doğru... Ama niye ben, ben burada Ankara'da yaşıyorum. Niye onun yaptığından sıkıntı çekiyorum. Mesela bir Suriyeli sapık çıktı. Olabilir, var aralarında. Ona ceza versin ama dört milyon Suriyeli sapık değil. Biri suçlu çıktı, Suriyeli olduğu için bakma, yabancı olduğu için bakma kim bu mesela Muhammed, insan mı insan değil mi? Hapse sok sıkıntı yok. Önce insanlık, sonra... Mesela geçen bir tane Türk Suriyeli kadına tecavüz etti bu sefer kim suçlu? Türk suçlu. Bir de gene mesela Suriyeliye suç atıyorlar. Haberler nerede hata var onu parmakla gösteriyor." SrAnEr2

Dijital habercilik ve sosyal medyada Suriyelilerin temsiline ilişkin yapılan araştırmalarda da Suriyelilere yönelik olumsuz haberlerin, ayrımcı ve dışlayıcı söylemin yaygın olduğu ve haberlerde Suriyeli kimliğinin öne çıkarıldığı görülmektedir (Akbaş, 2019, s. 170; Kardeş vd., 2017, s. 185; Kuş, 2016, s. 110). SrAnEr1 kodlu katılımcı da sosyal medyada sahte hesaplar olduğunu ve bu hesaplar üzerinden Suriyelilerle ilgili yanlış ve karalayıcı bilgiler sunulduğunu "*Bazı fake hesaplar var orada yazıyorlar. Herkes biliyor yalan olduğunu.*" şeklinde dile getirmektedir.

Diğer taraftan, araştırmaya katılan yerel toplum üyelerinin de medyanın Suriyeliler konusundaki tutumundan memnun olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, katılımcılar medyanın Suriyeliler konusunu görmezden geldiğine, önemsemediğine ilişkin görüşlerini dile getirmektedirler. Örneğin YrAnEr2 kodlu katılımcı "*Gazete televizyon yazmıyor. Senin gibi daha ilk defa bir gelen oldu da konuşan oldu buraya. Biz bak burada kaç senedir buradayız mesela öyle bir şey görmedik.*" ifadelerini kullanmaktadır. Türkiye'de kurumlara olan güvenle de bağlantılı olan bu duruma ilişkin⁶² bazı katılımcılar medyanın kimi zaman olayları örtbas etmeye çalıştığını ifade etmekte, Reyhanlı'daki terör saldırısı sonrası olup bitenlerden, Suriye'de savaşı sırasında kente bombaların düşmesi gibi doğrudan yansımalarından ülkenin geri kalanının haberdar olmadığını, medyanın yaşananları aktarmadığını ifade etmektedirler. Örneğin;

"2011'de patlatılan arabada mesela... Arabada 52 ölü var dediler, ya yanlış. Çok fazla kişi öldü. Biri belediyenin yanında biri tam ana kavşakta. Mesela bunlarda bazen gizlenme yapıyor sırf yerel halk ayaklanmasın diye. Bazı olayları kimse bilmiyor. Ben İstanbul'a gittiğimde, Reyhanlı'dan geldim dediğimde, burada yaşanan olayları kimse bilmiyor. Buraya yüzlerce

---

⁶² Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/ Güven Bunalımı/Kurumlara Duyulan Güvensizlik

bombanın düştüğünü kimse bilmiyor. Ben üniversiteye gidiyorum, yurt memurunun bile haberi yok yani." YrHaKa1

Son tahlilde, ana akım medyanın olumsuz haberlerde Suriyeli kimliğini öne çıkardığı, bunun yanı sıra sosyal medyanın da genel itibariyle ayrımcı ve dışlayıcı söyleme temel oluşturabildiği ifade edilmekte, bu yönüyle sosyal uyumu ve gruplararası ilişkileri zorlaştıran bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Diğer taraftan, yerel toplum üyeleri de medyanın Suriyeliler konusunu görmezden geldiğini düşündüğünü, yerel toplumun dertlerinin medyada temsil edilmediğini ve yaşanan olumsuz olayların gündeme taşınmadığını dile getirmektedirler.

3.2.1.4.2. Siyasi söylem: “Dört yılda üç defa seçim var. Yani bir yıl rahat üç yıl sıkıntı var.”

Göçmen ve mültecilere yönelik tutumların gelişmesinde politikacıların ve özellikle hükümetin bu gruplara yönelik politikasının önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Özellikle hükümet politikası, göç, iltica ve uyum politikalarının yanı sıra bu bağlamda ekonomik ve sosyal politikaları da belirleyerek yerel toplumun tutumunun oluştuğu bağlamı etkilemektedir (Dempster ve Hargrave, 2017, s. 16). Bu bağlamda Türkiye hükümetinin henüz savaşın başlangıcında duyurduğu ‘açık kapı politikasının’ ve kurulan resmi ‘misafir söyleminin’ yerel toplumun bakışını şekillendirdiği ve ilk yıllarda Suriyelilere yönelik olumlu tutumun yaygın olarak görüldüğü daha önce tartışılmıştır⁶³.

Geçen yılların ardından ‘misafir söyleminin’ anlamını yitirdiği, aksine ifadenin doğası gereği Suriyelilere yönelik olumsuz söyleme temel oluşturacak biçimde kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Örneğin YrİzEr1 kodlu katılımcı “*Misafir dediğin üç gün beş gün kalır. Kendi akrabalarım da böyledir. Bir süre sonra sorgularsın bu misafirlik nereye gidiyor diye. Bunlar da abi kaç sene oldu ya?*” ifadelerini kullanmaktadır. Dahası misafir söyleminin Suriyelilerin de söylemine yansıdığı ve bazı Suriyelilerin günlük

---

⁶³ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Göç Sürecinin Yönetimi

yaşamlarını bu doğrultuda şekillendirmeye başladığı görülmektedir. Örneğin SrAnEr2 kodlu katılımcı Suriyeli bir tanıdıklarının düğün sürecine ilişkin *“Düğün yaptılar ama ufak bir şey. Teras katında. Hem tanıdık insanlar az hem de mahalle rahatsız olsun istemiyorlar. Bugün sen misafirsen dikkatli olacaksın. Git kendi ülkeneye istediğin şeyi yap.”* ifadelerini kullanmaktadır. Son tahlilde misafir söyleminin kısa vadede yerel toplumun tutumunda olumlu sonuçları bulursa dahi, orta ve uzun vadede misafirden fazla rahat davranmaması, dikkatli olması, kısa süre kalması gibi beklentileri beraberinde getirmesinden dolayı söylemin olumsuz etkilerinin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir.

Bununla birlikte, yalnızca hükümetin değil, diğer siyasi partilerin ve politik aktörlerin de bu bağlamda yaklaşımı yerel toplumun tutumuna yansımaktadır. Öyle ki, Crawley ve McMahon (2016, s. 19), politik liderlerin göç olgusunu olumlu bir söylemle ele aldıklarında yerel toplumun göçmen ve mültecilere yönelik daha olumlu tutum sergilediklerini belirtmektedirler. Diğer taraftan, olumsuz söylem ise düşmanca tutumu beslemektedir. Bu bağlamda, bu araştırmada öne çıkan bir durum ise hükümet ve muhalefet arasındaki zıtlaşmanın Suriyeliler bağlamında cepheleşmeye dönüşmesidir. Bu doğrultuda SrızKa2 kodlu katılımcı İzmir’de yerel toplumun hükümet karşıtı olduğu için Suriyelileri sevmediğini düşündüğünü *“Erdoğan karşıtı yaşadığı için buralarda insanlar o yüzden (bizi sevmiyorlar). ... Burayı mutlu etmek için bütün Suriyelileri çıkar. Burada hiç sorun çıkmaz.”* ifadeleriyle dile getirmektedir. Bu bağlamda KrızKa3 kodlu katılımcının ifadeleri ise dikkat çekicidir:

"Ama bu siyasi söylemle de çok bağlantılı zaten. Türkiye’de pek çok Avrupa ülkesine göre iktidar özellikle Suriyeli mültecilerin gelişini ve kalışını destekledi. Bunun nedenleri tartışılabilir ama sonuçlara bakarsak muhalefet bu konuda şeydi (karşı). Ama Avrupa ülkelerinde iktidarlar pek sahiplenmediler Almanya dışında. Bu da benim gibi düşünüyorsan bendensin yoksa diğer taraftansın bütün siyasi alanlarda böyle olduğu için mültecilerin Türkiye’de oluşuna olumlu bakmak illa iktidar yandaşı olmak olumsuz bakmak muhalefet yandaşlığı gibi görüldü. Bu yüzden bence orada da bir cepheleşme yaşandı." KrızKa3

Geçen süreçte, özellikle de son yıllarda Suriyeliler olgusunun Türkiye’de seçim çalışmalarının da önemli bir malzemesi haline geldiği ve seçim sürecinde de bu karşıtlığın beslendiği görülmektedir. KrAnEr1 kodlu katılımcı bu durumu *“Son dönem bir seçim karşılaşmasına denk geldik. Bu seçim karşılaşmasında göçmenlerle ilgili de birçok*

konuşma oldu. Biraz daha göçmen karşıtı taraflı çekmek için söylemlerde bulundular gibi geldi bana." ifadeleriyle dile getirmektedir. Bu bağlamda, 2019 belediye seçimlerinde de bazı belediye başkanlarının 'yardımları kesme', 'Suriyelileri ülkelerine gönderme' veya en azından kentten gönderme hedeflerini dile getirdikleri seçim çalışmalarının ise sonuçları etkilediği düşünülmektedir (Gazete Duvar, 2019, 10 Nisan, 2019, 11 Mart). Bu durumun ise doğrudan Suriyelilere yansımalarının olduğu, seçim süreçlerinde 'Türkiye'deki Suriyeliler' söyleminin yaygın olarak dile getirilmesiyle de bağlantılı olarak Suriyelilerin seçim süreçlerinden huzursuzluk, rahatsızlık duydukları anlaşılmaktadır. Öyle ki, SrAnEr2 kodlu Suriyeli bir katılımcı "*Sizde mesela dört yıl üç defa seçim var. Meclis seçimi var, belediye seçimi var, başbakanlık seçimi var. Yani bir yıl rahat üç yıl sıkıntı var. Bir de herkes soruyor: Sen oy kullanıyor musun diye? Yok, kardeşim ben vatandaş değilim.*" ifadelerini kullanmaktadır.

Diğer taraftan, daha önce Adalet ve Kalkınma Partisine destek verdiği için Suriyeliler konusunda eleştirilerini dile getirmeyen yerel toplum üyelerinin de geldiğimiz noktada ekonomik krizin de etkisiyle işsizlik, konut piyasası gibi süreçleri dile getirerek Suriyeliler konusunda tepki göstermeye başladığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, YrAnKa1 kodlu katılımcı "*Müslümanım diyorsunuz herkes Müslüman ama kimse razı değil. Şimdiye kadar Ak Partiyi destekleyenler de kızıyorlar, çünkü kimsenin alım gücü yok.*" ifadelerini kullanmaktadır.

Belki seçim sürecinin ve sonuçlarının etkisiyle, belki de seçmenlerinin talebi doğrultusunda hükümetin de siyasi söyleminde birtakım değişimler yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 'Avrupa'ya kapıları açarız', 'yeni göç dalgasını kaldıramayız', 'Suriye'de güvenli bölge oluşturacağız' ve 'kardeşlerimizi ülkelere kavuşturacağız' gibi söylemlerin ve mesajların hükümet yetkilileri tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Haber7.com, 2019, 18 Ocak). Bu durumun ise, toplumda geçicilik vurgusunun sürmesine ve Suriyelilere yönelik olumsuz tutumun artarak dile getirilmesine sebep olduğu düşünülmektedir. Bununla bağlantılı olarak, araştırma katılımcıları günümüzde Suriyelilerin bürokratik süreçlerde daha çok sorun yaşamaya başladıklarını ve

sınır dışı edilmelerin arttığını dile getirmekte, bu durumu değişen politik söylemle bağlantılı olarak açıklamaktadırlar. Örneğin;

"Üç-dört yıldır çocukların eğitime erişimi için müthiş bir çaba vardı şimdi deniliyor ki 'başka ile kayıtlıysa ben almam'. Neden diyorsun 'kanunlar kurallar' deniyor. Ama o kanunlar değişmedi ki geçen seneden beri. Sadece bakış açısı değişti. Yani 'velilerin de sorumluluğu' diyor 'çocuklarının eğitim hakkını istiyorsa gitsin otursun kayıtlı olduğu ile' diyor. Ama kayıtlı olduğu ile gitmesini engelleyen bin bir faktör var." KrızKa3

"Ben değişmeye başladığımı görüyorum. Mesela son iki aydır kimlik çıkartma konusu çok hassas, kimlik çıkarılmıyor. Örneğin Urfa kimlikli biri Hatay'da yakalanırsa sınır dışı ediliyor. Sınır dışı etmek çok daha kolay artık... Yani her şeyin biraz zorlaştırıldığını hissediyorum." KrHaKa2

Sonuç olarak, yerel toplumda Suriyelilere yönelik tutumların gelişmesinde siyasi aktörlerin rolü açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, başlangıçta dile getirilen misafir söyleminin kısa vadede yerel toplumun tutumunda olumlu sonuçları olduğu, orta ve uzun vadede ise geçicilik algısı yaratması itibariyle olumsuz etkilerinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Dahası, Türkiye'de hükümet ile muhalefet arasındaki zıtlaşmanın Suriyeliler bağlamında da cepheleşmeye dönüştüğü, bu noktada Suriyelilerin seçim malzemesi olarak kullanıldığı ve özellikle de seçim dönemlerinde Suriyelilere yönelik ayrımcı ve dışlayıcı söylemin yaygınlaştığı görülmektedir. Son olarak, ekonomik krizin de etkisiyle son dönemde hükümete destek veren yerel toplum üyelerinin de konut ve istihdam sektöründeki gelişmelere dayalı olarak Suriyelileri hedef almaya başladığı, bununla bağlantılı olarak parti yetkililerinin de son dönemde Suriyelileri geri göndermeye ilişkin söylemleri dile getirdiği görülmektedir. Bu durumun ise toplumda geçicilik algısının sürmesine ve Suriyelilere yönelik olumsuz tutumun artarak dile getirilmesine zemin hazırladığı düşünülmektedir. Son tahlilde, Türkiye'deki siyasi aktörlerin genel itibariyle Suriyelilere yönelik olumsuz tutumun gelişmesine ortam sağladığı, yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine engel teşkil edecek söylemleri yaygınlaştırdığı anlaşılmaktadır.

3.2.1.5. Güven bunalımı: "Senden bana zarar gelmez ama ondan yüzde yüz gelir"

'Güven bunalımı' kategorisinde yerel toplumun ve Suriyelilerin birbirlerine yönelik güvensizlik algısı, yerel toplumun güvenlik kaygısı, kurumlara duyulan güvensizlik gibi

süreçler ele alınmaktadır. Burada araştırmanın niceliksel göstergeleri açısından vurgulanması gereken bir nokta, bu bölüme ilişkin kodların %66,5'inin yerel toplum üyesi katılımcıların ifadelerinden gelmesidir (Bkz. Şekil 11). Bu veriler her ne kadar yerel toplumun dış gruba daha az güvendiği gibi doğrudan bir anlam ifade etmese de, yerel toplumun güven olgusunu daha çok dert edindiğine işaret etmektedir. 'Güven bunalımı' kategorisini en iyi temsil ettiği düşünülen ifade dış gruba duyulan güvensizliğe atıfta bulunan ve YrAnEr2 kodlu katılımcı tarafından kullanılan "*senden bana zarar gelmez ama ondan yüzde yüz gelir*" ifadesidir. Bu bölümde veriler 'dış gruba duyulan güvensizlik: tehdit algısı' ve 'kurumlara duyulan güvensizlik' şeklinde iki grupta kümelmiştir.

3.2.1.5.1. Dış gruba duyulan güvensizlik: Tehdit algısı

Dış gruba duyulan güven, en genel anlamıyla, bir dış grubun iç gruba yönelik davranışlarıyla ilgili olumlu beklentilerdir (Lewicki vd., 1998, s. 439) ve gruplar arasında olumlu ilişkilerin geliştirilmesi ve uyumun artırılmasında önemli bir faktördür (Cehajic vd., 2008, s. 363; Tam vd., 2009, s. 45-46; Turner vd., 2013, s. 200). Bununla birlikte, bu araştırma kapsamında gruplar arasında dış gruba yönelik, özellikle de yerel toplumun Suriyelilere yönelik, bir güvensizlik algısının ve kaygının varlığı gözlenmiştir. Geçmiş gruplararası ilişkilerin ve bu bağlamda temasın sınırlı olmasının, dış gruba ilişkin kalıpyargıların ve önyargıların yaygın olmasının, benzemezlik algısının ve dış grubun (Suriyelilerin) büyüklüğü gibi birtakım faktörlerin gruplararası kaygının artmasında etkili olduğu görülmektedir.

KrHaEr2 kodlu katılımcının "*Yerli insanımızın sülalesi bilinir, bunları bilinmiyor. Ailevi ve içsel hayatını bilmediği için insanımız çekiniyor.*" ifadesinden de anlaşıldığı gibi grupların birbirini yeterince tanımamalarının ve sınırlı temas kurmalarının kaygının artmasında ve güvensizliğin ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, mülteci ve sığınmacıların temsilinin de bu algının gelişmesinde önemli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, uluslararası göç politikalarında Türkiye'de ve Avrupa'da insan hareketliliğinin güvenlikle ve kontrol söylemiyle doğrudan ilişkilendirilmesi

(Rumelili ve Karadağ, 2017, s. 69; Şimşek ve İçduygu, 2017, s. 6; Sirkeci, 2017, s. 21; Üstübcü, 2017, s. 107), uluslararası terörizmin yarattığı tedirginlik, göçmenlerin bir bütün olarak refah bağımlısı, hastalık taşıyıcısı, toplumsal düzene karşı bir tehdit, potansiyel suçlu ve ‘biz’den farklı olarak ötekileştirilmeleri (Rumelili ve Karadağ, 2017, s. 70) gibi çeşitli nedenlerle toplumun çeşitli katmanlarında Suriyelilerin bir tehdit olarak algılanabildikleri görülmektedir. Örneğin;

"Üniversitenin girişinde Esenler köprüsünün altında para isterken karşılaşmıştım. ... Korku hissettim. Neden buradalar diye düşündüm. Neden savaştan kaçtılar diye hiçbir zaman düşünmedim. Çünkü savaşın normal bir topla tüfikle olmadığını farkındaydım. Ama neden buradalar, niye bu kadar kalabalıklar, neden korkuyorum? İstanbul'un en güzel yerlerinden birinde Beşiktaş'ta neden korkuyorum diye çok düşündüm." KrızKa2

Görüldüğü gibi bilinmeyene dair şüphe, kuşku ve tedirginlik, kalıpyargılar ve önyargılarla birleşerek artan kaygıya sebep olmakta, yaşanan olumsuz olayların da etkisiyle güvensizlik duygusu ortaya çıkmaktadır. Sonucunda, YrAnEr2 kodlu katılımcının "*Sen şu delikanlıyı şimdi 100 tane Suriyeliyle 1000 tane Suriyeliyle değişir mi(si)n? Valla hiç değişmem ben. Senden bana zarar gelmez ama ondan yüzde yüz gelir yani.*" ifadesinde de görüldüğü gibi bazı yerel toplum üyelerinin Suriyelileri kendilerine tehdit olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Dış grubun büyüklüğünün gruplararası kaygıyı arttıran önemli faktörlerden biri olduğu bilinmektedir (Stephan ve Stephan, 1985, s. 158). Öyle ki, Türkiye'deki Suriyeliler konusunda yapılan başka araştırmalarda da yerel toplumun Suriyeli sayısının artmasından endişe duyduğu tespit edilmiştir (Karataş, 2015, s. 136). Bu bağlamda, Suriyeli nüfusun artması, geçen yıllar içerisinde hayatlarını kurlmaları ve daha organize olmaya başlamaları gibi süreçlerle bağlantılı olarak bazı yerel toplum üyelerinin Türkiye'de demografik yapının değişeceği kaygısını taşıdıkları görülmektedir. O kadar ki, katılımcıların ifadelerinden kimi yerel toplum üyelerinin ‘vatanı kaybetme’ ve ‘asimile olma’ gibi derin kaygılar taşıdığı anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Aktivite yaparken bir araya gelir misiniz dediğimizde ‘Hayır bir araya gelmeyiz, bizi asimile etmeye çalışıyorlar.’ gibi tepkiler çıkabiliyor." KrHaEr3

"Kendileri. Ulus'tan bile minibüse binerken Halep'ten geçiyor mu diyor. Şimdi Önder'i Arap Mahallesi koymuşlar. ... İsrail devleti nasıl kuruldu kardeşim. Aldılar üç tane gecekondu. Ne oldu? Toprak sahibi, toprak sahibi derken ne oldu Filistinliler yersiz yurtsuz kaldı." YrAnEr1

Demografik yapının değişeceği kaygısının altında yatan temel sebebin Türkiye’de artan Suriyeli nüfus olduğu açıkça görölmektedir. Öyle ki, KrızEr1 kodlu katılımcı yerel toplumun diğer sığınmacı gruplara Suriyelilere nazaran daha ılımlı yaklaştığını, kalabalık gruplar halinde ve birdenbire Türkiye’ye gelmeleri ve Suriyeli nüfusun büyüklüğü dolayısıyla yerel toplumda Suriyelilerin ülkeyi ‘*zapt ettikleri*’ algısının olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan, Suriyeli katılımcılar nadir görünen olumsuz vakaların bütün Suriyeli nüfusa genellendiği ve nüfusun büyüklüğüyle bağlantılı olarak bu durumun önyargıları kuvvetlendirdiği görüşündedirler. Örneğin;

"Az olsak daha iyi olur. Az olduğumuz sürece görülmez. Yani bir mahallenin yarısı Suriyeli batıyor insanlara. Kapıları açsınlar gitsinler. ... Burada mesela ben geçiyorum, ben oturuyorum. Yanımdan Türk gençler geçti. ‘Ya bu mahalle hep Suriyeli, bu sokak hep Suriyeli ya’ ya da ‘baksana bütün bakkallar Suriyeli oldu ya.’" SrızEr1

Kimi araştırmalar (Karataş vd., 2018, s. 30-32), Türkiye’deki Suriyelilerin yerel nüfusa göre daha çok çocuk sahibi olmak istediklerini, aile planlaması yöntemlerini kullanmak istemediklerini göstermektedir. Türkiye’deki Suriyeli nüfusun büyüklüğüyle eklemlenen bu durumun yerel toplum tarafından demografik yapının değişeceği söylemine kanıt olarak sunulduğu ve bu kaygıyı büyüttüğü görölmektedir. Örneğin;

"Suriyeli anne babalar korunmayı bilmiyorlar ve korunmayı günah olarak gören çok sayıda aile var. Bu yüzden maddi durumlarını göz önünde bulundurmadan çok sayıda çocuk sahibi oluyorlar. İşte ‘onlar çoğalıyorlar bizden fazla olacaklar bir gün savaş çıkarsa her şeyi elimizden alacaklar’ gibi çok söylem var. Bu halk tedirginlik içinde yaşıyor." KrHaKa2
 "Ben ne diyorum sana senin yaşın kaç 20 falan, adamın burada 20 yaşında altı tane çocuk var altı tane. Beş sene sonra ne olur. Adam yirmi yaşında iki tane karısı var ya. İki üç tane karısı var ya." YrAnEr2

Demografik yapının değişeceği kaygısının, özellikle Hatay’ın Reyhanlı ilçesi gibi Suriyeli nüfusun yerel nüfustan fazla olduğu yerlerde, yerel yönetimlerin belirlenmesi ve bölgeyle ilgili karar alma süreçlerine katılım konularında iktidarı kaybetme kaygısıyla da beslendiği görölmektedir. Bu bağlamda, YrHaKa1 kodlu katılımcı "*Şu anda yerel halk çok rahatsız! Mesela burada onlar Türklerden daha fazla sayıdalar. Şu anda gerçekten bir aday çıksa burada, gerçekten onlar alırlar çok fazlalar. Resmi olmayanlar çok çok fazla. Çünkü doğum yapıyorlar kimliği yok kaydı yok.*" ifadelerini kullanmaktadır. Dahası, gelen Suriyeli nüfusun daha çok dindar bir nüfus olmasının da etkisiyle, kendisini laik veya Atatürkçü

olarak tanımlayan nüfusun şeriatı dayalı bir yönetim anlayışının toplumsal yaşama egemen olmasından duydukları kaygı bu bağlamda da⁶⁴ dile getirilmektedir. Örneğin;

"Abi çok kalabalıklar. Çok fazla yarım milyon yani. Hatay zaten bir milyon! E batıyor, insanlar tedirgin oluyor. Yarın bir gün vatandaş olsalar, büyükşehri her türlü alırlar. Ben de istemem o yüzden açıkçası vatandaş olmalarını. Bakış açıları belli. Ben Atatürkçüyüm, laik devlet yönetiminden yanayım ama içinde bazıları var ki şeriat istiyorlar. Nasıl olacak?" YrHaEr3

Gruplararası kaygıyı arttıran ve güven bunalımına yol açan ikinci bir konu da toplumsal sorunlara ilişkin dış gruba (Suriyelilere) atıfta bulunulmasıdır. Bu noktada, terör ve suç olaylarının öne çıktığı, Suriyelilerin toplumsal yaşama bir tehdit olarak algılanabildiği görülmektedir. Zaten, Türkiye’de yerel toplumun Suriyelileri istememe sebeplerine baktığımızda; Suriyelilerin toplumsal kalkınma önünde engel oluşturduğu, toplumun huzurunu bozduğu ve güvenlik sorunu oluşturduğu algısının temel etmen olduğu görülmektedir (Kardeş vd., 2017, s. 197). Örneğin; İstanbul Büyükşehir Belediyesi “Alo 153” hattına gelen Suriyelilerle ilgili telefonlarda başta dilencilik konusu olmak üzere, ‘toplum düzeninin bozulması’ ya da ‘güvenlik’ gibi hususların ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir (Erdoğan, Şener, vd., 2017, s. 85).

Aslında Türkiye terör, madde kullanımı, hırsızlık, gasp ve cinayet gibi suç olaylarıyla Suriyelilerle birlikte tanışmamıştır. Toplumsal sorunlara karşı daha kırılgan olan kentlerin yoksul mahallelerinde yaşamını sürdüren kimi yerel toplum üyelerinin ise bu sorunları Suriyelilerle ilişkilendirerek söyleme aktardığı görülmektedir. KrizEr1 kodlu katılımcının bazı yerel toplum üyeleri için kullandığı "*Yani Türkiyeliler güvenlik tehdidi olarak algılıyorlar bunu. Çünkü Suriyelilerin olduğu yerde her an bir taciz tecavüz hırsızlık mevcut, söz konusu olacak gibi bir anlayış hâkim. Bunun kaygısını yaşıyor Türkiyeliler.*" ifadesi bu hipotezi destekler niteliktedir.

Bu varsayımlara sebep olan olayların neler olduğuna baktığımızda, ilk olarak silahlı ve silahsız saldırılar göz çarpmaktadır. Bu bağlamda, Hatay’da pompalı tüfeklerle bazı hanelere saldırılması, Ankara’da bıçaklı saldırılar gibi olayların katılımcıların dış gruba

---

⁶⁴ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/Kimliği Koruma Kaygısı

yönelik söylemlerinde öne çıktığı görülmektedir. Kimi olaylarda saldırganlık davranışı yerel toplum üyeleri tarafından gerçekleştirilse dahi, meselenin yine de söylemde Suriyelilerle ilişkilendirildiği görülmektedir. Örneğin;

"Bizim iki sokak üstümüzde bir kavga olmuş iki çocuk dövüşmüş biri Türk biri Suriyeli 13-14 yaşlarında. Suriyeli çocuk beni dövdüler diye anne babasına söylemiş. Onlar da toplanıyor evlerine geliyor ve adamı evinde öldürüyorlar, Türk'ü evinde öldürdüler." YrAnKa2

"Yürüyemem şu anda Reyhanlı'nın hiçbir mahallesinde tek başına yürünmez. İnsan sokakta yürürken yanı başında boya deposu patlıyor. Suriyeliler geldikten sonra yerel halkta da savaşçı tipi arttı. Yeşiloba mahallesinde pompalı tüfekle iki evi taradılar. ... Evet, yerel halktan! Buranın kültürü bozuldu. İnsanlarımız hırçınlaştı, silaha yöneldi. Buradaki insanların da bombalardan yaralanmalardan psikolojisi bozuldu. Devletin bizim insanlarımız için de bir şeyler yapması gerekiyor." YrHaKa1

İkincisi ise hırsızlık, gasp ve dolandırıcılık gibi olayların cereyan etmesidir. Suriyeliler açısından, özellikle Türkiye'ye ilk geldikleri dönemlerde darp edilme, mallarının çalınması, dolandırılma gibi olayların yaşandığı ve bunun yerel topluma güveni zedeleyen önemli bir unsur olduğu dile getirilmektedir. Örneğin;

"İlk geldikleri zaman çok oldu. Darp edildiler, malları çalındı, valiz valiz paraları çalındı. Adam diyor 'Bizi öldüresiye dövdüler malımızı da alıp gittiler.' diyor. O tür olaylar yaşandı. O yüzden herkese güvenemiyorlar." YrHaEr2

Yerel toplumun ise hırsızlık, dilencilik ve madde kullanımı gibi suç olaylarıyla Suriyelileri ilişkilendirdiği, bazı Suriyeli esnafların yasadışı işlerle uğraştıklarına ilişkin ifadeler kullandıkları görülmektedir. Örneğin;

"Hatta bazı Suriyeli esnaflar göstermelik açılmış. ... Başka iş çerçevesinde başka işler peşinde. Ama adam üç tane yan yana dükkân açmış, dükkânı 11-12'de açıyor beş-altıda kapatıyor. Düşünün üç tane dükkân oranın aylık, yıllık kira geliri 40-50 bin lira. Biz Türk halkı olarak bunların araştırılmasını istiyoruz." YrHaEr2

Diğer taraftan, Suriyelilerin suça karışma oranlarının ise yerel toplumun suça karışma oranının yarısından az olduğu, Suriyelilerin karıştıkları olayların önemli bir bölümünün kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan kaynaklandığı resmi makamlarca dile getirilmektedir. O kadar ki, dilencilik suçuyla bağlantılı olarak yakalanan bazı bireylerin Suriyeli kılığına girmiş Türk Vatandaşları olduğu ifade edilmektedir (Gazete Manifesto, 2019, 7 Temmuz; İçişleri Bakanlığı, 2017).

Suç olayları bağlamında madde kullanımı ve satışı özgün bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda 2000'li yıllarda sürekli biçimde artış gösteren uyuşturucu madde kullanımı günümüzde en önemli toplumsal tehditlerden biri olarak karşımızda durmaktadır. Bu noktada özellikle kentlerin yoksul mahallelerinin kırılganlıklarının daha fazla olduğu bilinmektedir. Bu araştırma kapsamında da YrAnKa2 kodlu katılımcı "*Burada Doğantepe'de hap olayı çok, onlar da burada satmaya başladı. Parklarda falan o kadar çok hap satılıyor ki.*" ifadelerini kullanmaktadır. Araştırma kapsamında, yerel toplumdan bazı katılımcıların artan uyuşturucu kullanım ve satışını Suriyelilerle ilişkilendirdiği görülmektedir. Öyle ki, YrAnEr2 kodlu katılımcı Suriyelilerden önce madde kullanımının olup olmadığı sorusuna "*Vardı, var idi ama bu kadar değildi. Dışkapı'da hep bunlar satıyor abi. Bunlar çoğalttı abi. Yaz abi oraya.*" şeklinde yanıt vermektedir.

Araştırma kapsamında, Suriyelilere yönelik yerel toplumda güvensizliğin ve kaygının ortaya çıktığı ve Suriyelilerin terörle ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda örneğin; YrAnKa2 kodlu katılımcı "*Bazıları IŞİD'den para alıyormuş diye duydum gözümle görmedim. ... IŞİD'e üye olanlar para alıyorlarmış.*" ifadelerini ve YrHaKa1 kodlu katılımcı "*Suriyeliler terör olaylarıyla ilişkilendiriliyor. 'Siz gelmeseydiniz bunlar olmayacaktı' diyorlar.*" ifadelerini kullanmaktadır. Aslında göçmenlerin özellikle de Türkiye'nin de içinde bulunduğu Orta Doğu'dan iltica eden bireylerin terörle ilişkilendirilmesi yeni bir durum değildir. Bu bağlamda yapılan araştırmalarda Orta Doğulu erkeklerin 'potansiyel terörist' ve 'tecavüzcü' (Rettberg ve Gajjala, 2016, s. 179), Suriyelilerin de 'terörist' ve 'cihatçı' (Kuş, 2016, s. 110) gibi ifadelerle anıldığı görülmektedir. Bu söylemin ortaya çıkmasında ise yaşanan olaylar kadar medyada yer bulan haberlerin de etkili olduğu ifade edilmektedir (Kardeş vd., 2017, s. 185). Bu araştırma kapsamında da sosyal medyanın etkisine dikkat çeken KrHaKa2 kodlu katılımcı "*Korku biraz da... Haberler, sosyal medyada karalama. 'Teröristler mi geliyor' mesela. Gelen halkın böyle olduğunu o an (ilk dönemde) hiç düşünmüyordum. Her yerde bir bomba patlayabilecekmiş gibi geliyordu.*" ifadelerini kullanmaktadır.

Elbette bu süreçte medyanın olduğu kadar, göç yönetiminin başarısızlığa uğramasının da önemli bir etkisi olmuştur. Göç sürecinin yönetilememesi, ilk yıllarda sınır geçişkenliği ve

kontrolün sağlanamaması, uzun yıllar Suriyelilerin geçici koruma kayıtlarının tamamlanamaması gibi süreçler, Suriye'deki terör gruplarının varlığına ilişkin bilgiyle bütünleştiğinde yerel toplumun zihninde Türkiye'deki Suriyelilerin kimlerden oluştuğuna dair soru işaretlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. O kadar ki, bazı kurum çalışanlarının da sahada kaygı düzeylerinin artmasına ve güven bunalımı yaşamalarına yol açabildiği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Türkiye'de kimlerin yaşadığını bilmiyoruz. Cezaevinden kimler kaçtı, suç oranları ne hiçbir şey bilmiyoruz. Sadece aldık. Gelenlere dair hiçbir bilgimiz yok. Basmane'nin üst taraflarında isimlerini sorduğumuzda isimlerini bile bilmiyorlar. Kimliksiz yaşıyorlar. ... Tabii ki korkutuyor. Özellikle işe ilk başladığımda donanımlı bir ekibimiz yoktu. Araç sıkıntımız vardı. Basmane'ye tercümanla yürüyerek çıkıyorduk. Eve gidiyorum, kapıyı çalıyorum bana ismini söylemiyor. Yanında yaşadığı kişinin ismi ne, yaşı kaç diyorum bilmiyor. Kimliksiz yaşıyor. Potansiyel suçlu gözüyle de bakabiliyoruz." KrİzKa2

Elbette, Türkiye'de son yıllarda yaşanan terör saldırılarının da buradaki etkisinden söz etmek gerekmektedir. Atatürk Havalimanı, Ankara Garı, Suruç, İstiklal Caddesi, Sultanahmet Meydanı başta olmak üzere geçtiğimiz yıllar içerisinde radikal İslamcı terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen terör saldırılarında Türkiye'de yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir. Bu saldırıların ise yerel toplumun artan kaygısına temel oluşturduğu ve güven ilişkisini zedeleyen önemli bir unsur olduğu anlaşılmakta ve bütün Suriyelilere yönelik yansımalarının olduğu görülmektedir. Örneğin;

"Araba patlatıldı. Burada birçok olaylar yaşandı. Onlar her yaşandığında Suriyeliler çok tepki aldılar. İyisi de kötüsü de aynı tavra maruz kaldı. Saldırıya, arabasının parçalanmasına, evinin taşınmasına maruz kaldılar. Bunlar hoş şeyler değil. Ama insanlar tepki olarak ne yapacağını bilmediği için bu şekilde." YrHaKa1

"Hatay'da bir kez böyle bir olay yaşandı. Sadece terör saldırısı olması nedeniyle yaşandı. Bu tür durumlarda halk kanı kaynayınca ne yapacağını bilemez. Direkt bu savaşı siz getirdiniz, sizin yüzünüzden benim oğlum öldü. Tamamen suçlama psikolojisi." KrHaEr4

Bu bağlamda, dış görünümün, giyilen kıyafetlerin ve saç ve sakal kesiminin ise 'terörist' algısının oluşmasında belirleyici olabildiği görülmektedir. Özellikle kadınların kara çarşaf giymesinin terör olaylarıyla bağlantılı olarak yerel toplumun zihninde bombacı izlenimi yarattığı görülmektedir. Bu bağlamda YrHaEr3 kodlu katılımcı "*Bak burada insanları paranoyak ettiler yani. Şimdi şurada kara çarşafli biri geçiyor diyelim. Ben diyorum ki acaba canlı bomba olabilir mi?*" ifadeleriyle ve YrHaKa1 kodlu katılımcı ise "*Kadınların giyimleri siyah, yüzleri kapalı! Bu da Türklerde bombacı tipi uyandırmaya başladı. Zaten*

bu dünyanın algısında olan bir şey... Erkekler yine ona benzer uzun beyaz elbise Arap kültürü işte. Çölde yaşayanın giyimi... İnsanın giyimi yaşadığı iklime göre değişiyor. Onu da aynı şekilde buraya taşıdılar." ifadeleriyle dile getirmektedir.

Yerel toplumun kaygılarının en çok ve en güçlü biçimde sınır bölgesinde yaşayan bireyler tarafından dile getirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, terör örgütlerinin faaliyetlerinin yanı sıra Suriye’de yaşanan savaşın da sınırın Türkiye tarafına yansması ve özellikle de Reyhanlı gibi sınıra oldukça yakın olan yerleşim yerlerine bombaların düşmesi ve sivil halkta ölümler yaşanmasının da etkili olduğu düşünülmektedir. Örneğin YrHaKa1 kodlu katılımcı yerleşim yerine gelen bombalardan birinin komşusunun kızının ölümüne yol açtığını *"Tabii ki endişeleniyoruz. Çünkü sen hayatını kurmuşsun, bir eğitim almışsın, bunun bir sonucunu almak istiyorsun. Evde uyurken seni bir bombanın öldürmesini istemiyorsun. Çok kötü bir şey... Karşı komşumuzun kızı bir bombayla öldü. Karşı komşuma düşen yanıma da düşebilir."* şeklinde dile getirmektedir.

Dahası, Hatay’ın sınır komşusu olan İdlib’in bazı bölgelerinin El-Kaide ile bağlantılı terör örgütlerinin kontrolünde olması, geçmiş yıllardaki sınır geçişkenliği ile birleşerek güven bunalımına yol açmaktadır. Özellikle de, Suriye ve Irak’taki radikal İslamcı terörist grupların Aleviler ve Ezidiler başta olmak üzere çeşitli sivil nüfus gruplarına yönelik cinsel saldırıları ve katliamları bu bağlamda Türkiye’deki Suriyelilere güvensizliğin ve mesafenin temel gerekçelerinden biri olarak gösterilmektedir. Bunun da ötesinde, Hatay’da mezarların yağmalanması ve mezar taşlarına ‘Yakında geleceğiz. Biz İslam devletiyiz.’ gibi ifadeler yazılması da (Haberler.com, 2019, 15 Ağustos) bu bölgede nüfusun her şeyden önce güvenlik kaygılarını arttıran temel sebeplerdir. Bu bağlamda YrHaEr3 ve YrHaKa1 kodlu katılımcıların ifadeleri dikkat çekicidir:

"Şimdi İdlib’de burnumuzun dibinde El-Kaide’nin yönetiminde yerler var. Aç Google’a bak Hayat Tahrir El-Şam El-Kaide’nin Suriye koludur bunlar. Bunlar sırf Alevi olduğu için Ezidi olduğu için, Hristiyan olduğu için çoluk çocuk demeden katliamlar yaptılar. Sen güvenir misin? Nasıl ayırt edeceksin? Sakallıyı görünce diyorum terörist mi canlı bomba mı? ... Bak ben Aleviyim. Sınırın hemen ötesinde 15-20 km anca vardır İştebrak diye bir Alevi köyü var. Kadın çocuk herkesi katlettiler. Burada Antakya’da ağır silahlarla sokaklarda gezdiler. ‘Alevileri öldüreceğiz evlerinizi elinizden alacağız...’ Daha neler neler duyduk." YrHaEr3

"En yakın zamanda mezarlık talan edildi. ‘Biz İslam devletiyiz, yakında geleceğiz’ yazmışlar. Yerel halktan ben biliyorum bunu herkes biliyor. Neden önlem alınmıyor, gözden mi çıkarıldı."

Savaş olduğunda yüzlerce bomba atıldı. Türklerden pek çok insan öldü. Gerçekten gözden mi çıkarıldı da burayı bu kadar serbest yapıldı. Girişler çıkışlar bu kadar kolaydı. Şimdi tutuldu ama yine ölen ölüyor yani." YrHaKa1

Sonuç olarak, bu araştırma kapsamında yerel toplumun Suriyelilere yönelik bir güvensizlik algısının ve kaygısının var olduğu görülmektedir. Bu bağlamda iki grup arasında temasın sınırlı olmasının, dış gruba ilişkin kalıpyargıların ve önyargıların, dış grubun büyüklüğü itibariyle tehdit olarak algılanmasının yerel toplumda Suriyelilere yönelik güvensizliğin ve kaygının ortaya çıkmasına temel oluşturduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli nüfusun büyüklüğü itibariyle demografik yapının değişeceği kaygısının yerel toplum üyeleri tarafından dile getirildiği, yerel toplum üyelerinin vatanı kaybetme, asimile olma, yönetim süreçlerinde güç kaybetme kaygısı taşıdıkları görülmektedir. Dahası, toplumsal sorunlara ilişkin Suriyelilere atıfta bulunulduğu ve Suriyelilerin sıklıkla suç ve terör olaylarıyla birlikte anıldığı görülmektedir. Suriyelilerin terörle ilişkilendirilmelerinde Suriye'de terör gruplarının uzun yıllardır süregelen varlığının, Türkiye'de geçtiğimiz yıllarda yaşanan terör olaylarının, savaşın ilk yıllarında Türkiye-Suriye sınırındaki kontrolsüzlüğün ve geçişkenliğin ve medyada yer bulan haberlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Son tahlilde, söz konusu güvensizliğin ve tehdit algısının gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinin önünde ciddi bir engel teşkil ettiği görülmektedir.

3.2.1.5.2. Kurumlara duyulan güvensizlik

Kimi yerel toplum üyelerinin Suriyelilere yönelik olarak önemli düzeyde kaygı hissettikleri ve zaman zaman kendilerine yönelik bir tehdit olarak algılayabildikleri görülmektedir. Bu noktada, güvenliği sağlamak, terör unsurlarına ve suçluluğa yönelik önlem almak, böylelikle masum insanları diğerlerinden ayırarak damgalanmalarını önlemek, toplumun bütün kesimlerinin kaygılarını azaltmak ve güven duygusunun tesis edilmesini sağlamak elbette kamu kurumlarının asli görev ve sorumluluğudur. Bununla birlikte, bazı yerel toplum üyelerinde Suriyelilerle bağlantılı olarak, güvenlik önlemlerine, suç ve adalet sisteminin işleyişine ilişkin soru işaretleri olduğu, bu bağlamda kurumlara olan güvenin de sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durumun ise yerel toplumun dış gruba yönelik kaygısını tırmandıran önemli bir husus olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Son olarak söylemek istediğim, kadın ve çocuklar çok zarar gördü bundan. Devletin göç politikası sıfır. En karışık, en sorunlu, sürekli araba patlayan yer burası. Kilis, Hatay, Antep... Düğün salonu patlatıldı, oradaki insanlar öldürüldü yani, böyle bir şey var mı? Buraya yüzlerce bomba düştü. Bu kadar mı sıfır senin güvenliğin, istihbaratın? Araba patladı yakın zamanda. Gökyüzü aydınlanıyordu. Oradaki insanların psikolojisi bozulmadı mı? Ya insanların evleri yansaydı. Sabaha kadar kimse uyumadı ve sabah da devam etti patlamalar. Anons sıfır. Yerel halkı bilgilendirme sıfır. ... Mesela geçen evi taradılar, siz nereden buldunuz o silahları. Kız öldü evi taradıkları için. Esrar, uyuşturucu bunlar da arttı burada yani. Onlar içmiş, eve gelmiş, ev sahibi kovmuş. Ondan sonra gelip tekrar evi taramışlar. Bu kadar mı sıfır güvenlik? Hepsi yakalanmadı üstelik. Torbacı yakalanıyor, iki gün sonra sokakta yine. Arttı onlar geldikten sonra. Ben hiç duymamıştım Reyhanlı'da cinayet." YrHaKa1

Suç ve terör olanlarının yanı sıra Türkiye'deki Suriyelilerin kayıt altına alınması konusunda yaşanan sorunlar, artan ve şiddetlenen toplumsal sorunlar, vergi ve fatura ödemeleri gibi konularda kamu denetiminin yetersiz olması gibi süreçlerin neticesinde yerel toplumun haklarının korunacağına dair şüphe içinde olduğu ve hâlihazırda güven duymadıkları Suriyelilere mesafe koydukları anlaşılmaktadır. Dahası, bu bağlamda önemli bir husus da otoritenin zayıfladığı Suriye'den, Türkiye'ye getirilen belgelerin güvenilirliğine ilişkin soru işaretleridir. Bu bağlamda, Suriyelilerin ülkelerine gitmeksizin nüfus cüzdanı, evlilik cüzdanı ve pasaport gibi belgeleri alabildikleri ve bunun da Türkiye'de çocuk evlilikleri gibi süreçlerde yasanın etrafını dolanmak amacıyla kullanılabilirdiği ifade edilmektedir. Böylesi durumlar konusunda kamunun ön alamaması ise kurumsal işleyişe ilişkin önemli sorunların varlığının sürdürdüğünü göstermektedir. Örneğin;

"Suriye'de evlendik diyenlerin çoğunun doğru söylediğini düşünmüyorum çünkü Suriye'de belge almak devletin otoritesinin zayıfladığı yerlerde çok kolay. Yani para karşılığı o belgeyi alabiliyorlar. Buradan biri Suriye'ye gitmeden pasaport da alabiliyor mesela. Evlilik belgesi de alıyor ve burada evleniyor. ... Mesela nişanlanmak için bir kızı getirmişler, akrabamız diyor yani çocuğun yaşı küçük biz bunun yasak olduğunu anlattık sonra çocuğun 19 yaşında olduğunu gösterir başka bir belge getirdiler ve o belgeyi kabul etmemi istediler. Onu savcılığa şikâyet ettim ama savcı o belgeyi almadı benden. Sonra başka bir avukat arkadaş başka bir savcıya gösterdi ama adam bir şey yapamadı yani. Bu kişi zaten 19 yaşındaymış belgesi var diyorlar." KrızKa3

İlişkinin diğer tarafında ise Suriyelilerin 'geri gönderilme' kaygısı veya korkusu nedeniyle kamu kurumlarına başvurma, kolluk kuvvetlerinden destek alma konularında tedirginlik yaşadıkları, dolayısıyla kadına şiddet vakalarından, yerel toplum üyeleriyle yaşanan kavga ve tartışmalara kadar çeşitli konularda şikâyetçi olmamayı tercih edebildikleri ifade edilmektedir. Bu bağlamda KrızKa2 kodlu katılımcı "*Suriyeliler birini şikâyet ettiklerinde*

geri gideceklerini düşünüyorlar. Bize de anlatıyorlar ama aramızda kalsın diyorlar. Şikâyet etmeyelim diyorlar. Çünkü çok korkuyorlar." ifadelerini kullanmaktadır.

Dahası, Suriyelilerin ifadelerinden Türkiye’de özellikle iç güvenlik konularında kurumsal tedbirlerin yetersiz olabildiği anlaşılmaktadır. Örneğin Ankara’daki linç girişimleriyle bağlantılı olarak SrAnEr1 kodlu katılımcı bölgedeki Suriyelilerin de yerel toplumun da bir saldırı olacağından haberdar olduğunu, linç girişiminin gerçekleşeceğinin sosyal medya üzerinden yayıldığını *"Herkes mahalleden duydu zaten Türkler de biliyordu. Bir şekilde internet üzerinden yayınlanmıştı. Herkes biliyordu zaten. Hatta birkaç gün önceden herhalde... Saldıracakları belliydi. O yüzden evden çıkmayın dendi. Olaydan bir hafta önce mahallede sokağımızdaki karşı bakkalı, bir Türk’ü bıçaklamışlar."* şeklinde ifade etmektedir. Böylesi bir söylemin varlığı iki yönüyle kurumlara ilişkin güveni zedeler niteliktedir. Birincisi, eğer ki bir linç girişimi olacağını toplumun geneli bilirken, kolluk kuvvetlerinin haberi yoksa istihbarat akışı ve iç güvenlik açısından önemli sorunlar var demektir ve bu durum kent sakinlerinin kendilerini güvende hissetmemelerine sebep olabilir. İkinci durumda ise kolluk kuvvetlerinin haberdar olmasına rağmen linç girişimine müdahale etmediği ya da müdahalede yetersiz kaldığı düşünülebilir ki, bu durum ise bölge sakinleri için çok daha kaygı verici bir sürece karşılık gelmektedir.

Sonuç olarak, bazı yerel toplum üyelerinde Suriyelilerle bağlantılı olarak, güvenlik önlemlerine, suç ve adalet sisteminin işleyişine ilişkin soru işaretleri olduğu, bu bağlamda kurumlara olan güvenin de sınırlı olduğu görülmektedir. Dahası, adalet sistemi ve yasal güvence konusunda her iki gruptan bireylerin de kaygıları olduğu ortadadır. Suriyeli bireylerin her an geri gönderilme korkusuyla kolluk kuvvetlerinden destek isteme konusunda çekimser davrandıkları, linç girişimleri ve benzeri saldırılar nedeniyle kimi zaman kendilerini güvende hissetmedikleri görülmektedir. Diğer taraftan, yerel toplum üyelerinin ise Suriyelilerin kayıt altına alınma sürecindeki başarısızlığı ve sınır geçişkenliğini gerekçe göstererek güvenlik endişesi duydukları görülmektedir. Bütün bu sürecin sonucunda ise yerel toplumun tepkisinin bir bütün olarak Suriyelilere yöneldiği anlaşılmaktadır.

3.2.1.6. Kalıpyargılar ve önyargılar: “Suriyeli yapmıştır. Suriyelidir...”

‘Kalıpyargılar ve önyargılar’ kategorisi kapsamında Suriye’den Türkiye’ye göç bağlamında önyargıların ve kalıpyargıların nedenleri, dış gruba ilişkin genellemeler ve doğru bilinen yanlışlar ele alınmaktadır. Türkiye’de yerel toplumda Suriyelilere yönelik birtakım önyargıların yaygın olarak dile getirildiği, bu durumun gruplararası ilişkilerin geliştirilmesini ve sosyal uyumu zorlaştıran temel faktörlerden biri olduğu görülmektedir. Bu kategori altında kümelenen katılımcı ifadelerinde de Suriyelilere ilişkin genellemelerin yoğunluğu dikkate alınarak, kategoriye en iyi temsil ettiği düşünülen ifade YrHaKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*Suriyeli yapmıştır, Suriyelidir*” ifadesi olarak belirlenmiştir.

Kalıpyargılar toplum içinde dar veya geniş bir kesimce paylaşılan, bir toplumsal gruba (cinsiyet, yaş, kimlik vb.) ilişkin inanç ve yargılardır. İnsanları belirli kategorilere yerleştirmemize ve bu bireyler arasında hiçbir fark görmeksizin belirli özelliklere sahip olduklarını düşünmemize yol açarlar. Böylelikle, bireyleri belirli sosyal kategoriler içinde ele alır ve beklentilerimizi o kategorilere eşlik eden kalıplara göre şekillendiririz (Hortaçsu, 2012; Kağıtçıbaşı ve Üskül, 2006; Ünlü, 2010). Önyargı ise en genel anlamıyla ‘hatalı ve katı bir genellemeye dayanan antipati’ olarak tanımlanmıştır (Allport, 1954, s. 9). Sosyal olarak tanımlanmış bir gruba ve o grubun üyesi olduğu düşünülen herhangi bir kişiye karşı olumsuz tutumları içerir (Ashmore, 1970, s. 253). Son tahlilde, bireysel farklılıkları hiçe sayarak bir gruba ilişkin genellemeler sonucu ortaya çıkan ve algı düzeyinde kalan kalıpyargılar, önyargıya yani o gruba ve grup üyelerine ilişkin olumsuz tutuma zemin hazırlarlar. Bu noktada, Suriyelilere ilişkin önyargıların nereden temellendiği sorusu öne çıkmaktadır. Literatürde önyargıların nedenlerine ilişkin birçok açıklama bulunmaktadır. Bu bağlamda tarihsel, ekonomik, durumsal, kişisel ve sosyokültürel sebepler öne sürülebilmektedir (Gürses, 2005, s. 148).

Bu araştırma kapsamında yerel toplumun önyargılarının nereden temellendiğine ilişkin birçok sebep sıralanabilir. Bununla birlikte, bazı temel süreçler öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Orta Doğulu insanların farklı ve korkutucu olarak gösteren bir çerçeveye karşılık gelen

oryantalizmdir (Said, 1998). Gerçekten de günümüzde Batı'da yapılan birçok araştırmada oryantalizmin izlerini görmek mümkündür. Öyle ki, farklı araştırmalar Orta Doğu'dan göç eden bireylerin Batı'da toplumun algısında bir bütün olarak kökten dinci, terörist, yardım bağımlısı, cahil gibi söylemlerle anıldığını göstermektedir (Rettberg ve Gajjala, 2016, s. 179). Benzer bir algının Türkiye'de kimi yerel toplum üyelerince Suriyeliler konusunda paylaşıldığı görülmektedir (Kuş, 2016, s. 110). Bu araştırmada da bazı katılımcılar yerel toplumun Suriyelilere 'yukarıdan baktığını', Suriyelileri 'kültürsüz', 'cahil' olarak nitelediğini, Suriye'nin ise 'az gelişmiş ülke' olarak görüldüğünü ifade etmektedirler. Örneğin;

"Şöyle soruyorlar bize burada, Suriye'de çamaşır makinesi var mı? Ağaç var mı? Ev var mı? Yav sen Suriye'yi ne sanıyorsun yani. Dünya'da ilk kurulu okul Suriye'de... Dünya genelinde yani ilk kurulu okul Suriye'de... Kan sistemini bulan kişi Suriyeli. O doktorlar yoktu, o şeyler yoktu. O bizim yaptığımız ekmek tohumdan mıydı? O Suriye'de ilk çıktı topraktan. Suriye suyu bile içiliyor. Normal suyu içiliyor, satılmıyor. Sen Suriye'yi ne sanıyorsun ya. Orada hormonlu yemek de yok bizde. Sana soran olmadı, söyleme! Sen bu kelimeyi söylediğin zaman öylesine söylemedin. Sen bizi aşağılamak için söyledin." SrızEr1

"Ya özet olarak çoğunluk bizi hiçbir şey olarak görüyor. Yani hiçbir şey görmemiş. Herhangi bir kültüre sahip değil. Hiçbir şey bilmeyen cahil bir yapı olarak görüyorlar ama öyle değil. Onu da sadece çimizde söylüyoruz öyle değil diye." SrızKa1

İkincisi göç sürecinin yönetimindeki başarısızlıkla bağlantılıdır⁶⁵. Bu süreçte yaşananların yerel topluma yeterince ve doğru biçimde anlatılmamış olması ve yerel toplumun sürece hazırlanmamış olması kalıpyargıların oluşmasına ve önyargıların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye'den Suriye'ye göç sürecinin yerel topluma yeterince ve doğru biçimde anlatılmadığını, KrızKa3 kodlu katılımcının ifadesiyle yerel toplumda "*sanki turistik amaçla gelinmiş gibi bir algı var*" olduğunu görüyoruz. Bu bağlamda, yerel toplumu değişime, Suriyelilerin kalıcı olduğu gerçeğine hazırlamak yerine 'misafir söyleminin' ve 'geçicilik' vurgusunun sürdürülmesi yaşanan olayların yerel toplum tarafından gerçekliğinden farklı olarak algılanmasının temel sebeplerinden biridir. Bu duruma dikkat çeken KrızKa3 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

"Ya bence bir kere halka doğru anlatılmadı. Hala misafir diyoruz. İşte misafir umduğunu değil bulduğunu yer, çok kalmaz, davet edince gelir falan. Misafir misafir misafir deyince yani

⁶⁵ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Göç Sürecinin Yönetimi

haddini bil sen benim evimde misafirsin sen benim evime sahip çıkıyorsun nerdeyse iyice yerleşti bunlar buraya algısı oluyor ister istemez. Bir ara mülteci nedir kimdir bunu anlatıyorduk şimdi az çok biliyorlar ama Suriyelilerle özleştirilmiş yanlış bir bilgi var. Hala neden insanlar mülteci olur o bilinmiyor bence. Film seyrederek gibi seyretti insanlar Suriye'de olanları. Şuanda da ne olduğunu bilmiyorlar Suriye'de." KrızKa3

SrAnKa3 kodlu Suriyeli katılımcının *"Yani biz buraya seyahat için gelmedik. Biz buraya savaştan kaçtık da geldik. Biz oradayken biz hiç düşünmedik yani çünkü biz orada hayatımızı kurduk. Evlerimizi yaptık, evlerimizi kurduk... Bizim aklımızdan geçmezdi yani başka yere gitmek ama yani burada yani baskı altında hissediyoruz kendimizi?"* şeklindeki ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, her şeyden önce Suriye'den Türkiye'ye göç hareketi bir yerinden edilme ve zorunlu göç hareketidir. Hâlbuki yaşananların bir zorunlu göç süreci olduğunun ve yapılanların Türkiye için uluslararası hukuktan kaynaklanan bir yükümlülük olduğunun yerel toplumun dikkatinden kaçabildiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, yerel toplumun önyargılarının önemli sebeplerinden biri süreçte inşa edilen söylem ve göç sürecinin yönetimindeki başarısızlıklardır.

Bu araştırma kapsamında önyargıların temellendiği keşfedilen önemli olgulardan biri de Suriye savaşının kendine has nitelikleriyle ilgilidir. Suriye savaşı çok sayıda tarafın müdahil olduğu ve otoritenin zayıflamasıyla birlikte IŞİD, El-Kaide gibi terör örgütlerinin ve bunlarla bağlantılı irili ufaklı silahlı grupların içerisinde olduğu bir savaştır⁶⁶. Bu durum ise Suriye'nin birçok bölgesini yaşanılmaz hale getirmiştir. Söz konusu terör örgütlerinin ve silahlı grupların genişleyen alan hâkimiyetinin ve Türkiye'nin gerçekleştirdiği Suriye operasyonlarının ardından gelen şehit haberlerinin ardından yerel toplumda Türkiye'deki Suriyelilere yönelik tepkilerinin arttığı görülmektedir. Bir döneme kadar savaş ortamından kaçtıkları için 'misafir' kabul edilen Suriyeliler, Suriye operasyonlarının başlaması, Türkiye'de terör saldırılarının gerçekleşmesi, sınır illerine bombaların düşmesi gibi süreçlerin ardından savaştan kaçan 'korkak' bireyler olarak anılır olmuşlardır. Bu noktada Türkiye'deki Suriyeliler yaşanan olaylardan dolayı suçlanır hale gelmişlerdir. Örneğin;

"2018'in başında Afrin Harekâtı gerçekleştiğinde Reyhanlı'ya 90-100 tane roket atar düştü. O zaman yerel halk Suriyeli halka tepki vermeye başladı. 'Sizin yüzünüzden bunlar oluyor, sizin

---

⁶⁶ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Göç Yolunda/Neden Geldiler

yüzünüzden bunlar başımıza geliyor, orayı terk edip buraya geldiniz, orada bizim askerimiz savaşıyor şehit düşüyor.’ diyerek fiziksel olarak saldıranlar da oldu. Onların bir suçu yok diyen de var. O zamanlarda burası çok zor günler geçirdi, yerel halkın bu psikolojiye girmesi çok normal.” KrHaEr2

Bu süreçle bağlantılı olarak Suriyelilere yönelik önyargıların ve kalıpyargıların da ortaya çıktığı görülmektedir. Göç süreci teması altında ele alındığı üzere⁶⁷, Suriye’den Türkiye’ye askere alınmak istemediği veya savaşmak istemediği için gelen bireyler bulunmaktadır. Bununla birlikte, gelen Suriyelilerin önemli bir bölümünün güvensizleşen ve yaşamın sürdürülmesi olanaksızlaşan ortamdan uzaklaşarak Türkiye’ye geldiği görülmektedir. Yine de, şehit haberlerinin yanı sıra Türkiye’de yaşanan terör saldırıları ve sınır illerine düşen bombalar gibi savaşın doğrudan yansımaları ise yerel toplumun Suriyelilere yönelik tepkilerinin artmasına temel oluşturmuştur. Bu süreçte değişen yaklaşıma ilişkin SrİzEr2 kodlu katılımcının ifadeleri dikkat çekicidir:

“Beş yıl önce komple farklı çok güzel. CHP, AKP insanlar hepsi çok güzel. Ama sonra başka bir şey düşünüyor. Yani hep insanlar konuşuyor ‘bizim Asker neden Şehit oldu? Sen burada oturuyorsun diye.’ E benimle alakası yok ki zaten. Ben, yani bizim alakamız yoktu. Ne alakası var. Ben zaten savaşmak istemedim. ‘Türk şehit var sen burada oturuyorsun’ diyorlar.” SrİzEr2

Suriyelilerin ‘savaştan kaçan’ korkak bireyler olarak anılmasının yanı sıra Türkiye’de çok ‘rahat’ bir yaşam sürdürdüklerine ilişkin eleştiriler dile getirilmektedir. Örneğin; KrHaEr3 kodlu kurum çalışanı yerel toplumda *"Benim askerim Suriye’de şehit oluyor, bunlar burada cirit atıyor, nargile içiyorlar."* şeklinde tepkilerin oluştuğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Suriyeli SrAnKa3 kodlu katılımcı *"Kimisi ‘buraya geldiler, maaş alıyorlar, rahatlar, yaşıyorlar, çok rahatlar’ diyor. Kimisi de işte şey diyor; biz çocuklarımızı Suriye’ye gönderiyoruz savaşınlar siz çocuklarımızı alıp buraya gelmişsiniz keyfinize bakıyorsunuz falan."* ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla, gelişen olayların ve sürecin yönetimindeki başarısızlığın önyargılara temel teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Bu noktada YrİzEr2 kodlu katılımcı yıllar içerisinde gelişen sürece ilişkin gözlemlerini ve düşüncelerini şöyle paylaşmaktadır:

---

⁶⁷ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Göç Yolunda/Neden Geldiler

"İlk zamanlarda insanlar Suriyelileri bir dost, bir kardeş gibi gördü. Ta ki, Türkiye Suriye sınırına girene kadar! Sahile gidiyorsun adam sahilde nargile içiyor. Kapının önünde nargile içiyor. Bizim kardeşimiz de orada savaşıyor, çatışıyor. Onlar burada o rahatlığı gösteriyor. Bu rahatlığı ilk önce bir es geçmek lazım, kendinden bir ödün vermek lazım... Sen rahatlıktan ödün vermiyorsun, sen kendi adını kirletiyorsun zaten. Olay bunlardan başlıyor. Olay onların rahatlığından başlıyor. Orada çok zor durumdalar, buraya geldiler. Rahata kavuştular. Burada aşırı rahat olunca göze batıyorlar. ... Bunlar burada çok rahat yaşıyorken bizim askerlerimiz de Suriye’de şehit oldu. Bu sefer diyorlar ki ‘Suriyeli 18-25 yaş arası erkekleri toptasınlar, götürsünler. Çatışmaya girsinler. Neden girmiyorlar?’" YrİzEr2

YrAnKa1 kodlu katılımcı da süreci işsizlik ve askerlik arasında ilişki kurarak ele almakta ve Türkiye’nin yoksul gençlerinin askere gittiğini ve bu bireylerin Suriye’de şehit olmasını içerlediğini dile getirmekte, durumu Suriyelilerin ülkeleri için savaşmadığı söylemiyle ilişkilendirmektedir:

"Sen onları niye getirdin Türkiye’ye doldurdun, neye yarıyor bunlar. Hayır, bir işleri var mı burada yok, savaştan kaçmışlar bizim askerimiz her gün iki tane üç tane şehit, bu bizim bildiğimiz bilmediğimiz kaç tane. Yazık değil mi o ana kuzularına. Onlar neden gitmiş oraya paralı asker olmuşlar çünkü iş bulamadıkları için. Öğretmen oluyor atanamıyor uzman çavuş oluyor yani yazık değil mi o çocuklara. Niye öbürleri gelsin, eşleri hamile yanlarında çocukları var fakirler görüyorsunuz televizyonda ölen askerlerimizin evlerinin sıvası bile yok. Bunlara insanın vicdanı dayanmıyor." YrAnKa1

Diğer taraftan, Suriyelilerin de bu tepkilerin farkında olduğu ve söz konusu tepkilere yönelik olarak çeşitli açıklamalar dile getirdikleri ve ‘savaştan kaçan insanlar’ olarak anılmaktan rahatsızlık duydukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Suriye’deki savaşın bir cephe savaşı olmadığı, kiminle savaşıldığının bilinmediği ve Suriye savaşına müdahil olan birçok silahlı grubun olduğu dile getirilmektedir. Dahası, Suriyelilerin önemli bir bölümünün Suriye’de savaşmak ile çocukları ve aileleri korumak arasında bir ikileme düşerek Türkiye’ye göç etmeye karar verdikleri ifade edilmektedir. Örneğin;

"Abla dedi bizim tercüman arkadaşlardan biri; ‘Yani Türkiye’deki gibi bir cephede savaşmıyorsun, evine geliyor, kapına geliyor ve kafana silah dayıyor, savaşıp ülkemi kurtarabileceğim bir durum yoktu. Bu yüzden ben karımı, çocuğumu, annemi, kız kardeşimi orada bırakamazdım, onları gönderip ben orada kalamazdım, o yüzden buradayız." KrAnKa1

Sonuç olarak, Suriyelilere yönelik kalıpyargıların ve önyargıların göç sürecinin yönetimindeki başarısızlıklar, Suriye Savaşının birçok silahlı grubu barındırması gibi

kendine özgü nitelikleri, oryantalizm, milliyetçilik⁶⁸, medya ve siyasilerin söylemleri⁶⁹ gibi çeşitli sebeplerinin olduğu görülmektedir. Kalıpyargılara ve önyargılara temel oluşturan süreçlerin yanı sıra mevcut kalıpyargıların ve önyargıların neler olduğunun anlaşılması da önemli görülmektedir.

Bu araştırma kapsamında aslında her iki grubun (yerel toplumun ve Suriyelilerin) birbirlerine yönelik kalıpyargıları ve önyargıları olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda örneğin, KrızKa2 kodlu katılımcı her iki grubun birbirine yönelik eleştirileri olduğunu *"Türkler 'Suriyeliler çok eşliler, buraya geldiler edepsizlikler arttı' diye; Suriyeliler de Türkleri 'çok açık giyiniyorlar' diye eleştiriyorlar."* şeklinde ifade etmektedir. Yine de bu önyargıların daha çok Suriyeliler üzerinde yoğunlaştığı, yani yerel toplum üyelerinin bu durumu daha çok dillendirip daha çok yansıttıkları anlaşılmaktadır. Öyle ki, YrızKa2 kodlu katılımcının ifadesiyle *"Suriyeli kelimesinin de küçümseme sözcüğü olarak kullanılması"* söz konusu olabilmektedir. Bu noktada, Suriyelilere yönelik önyargılar ve kalıpyargılar incelendiğinde iki temel bağlam öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi bireysel özelliklere ilişkin genellemeler, ikincisi ise kurumsal hizmetlere ilişkin yanlış bilgilerdir.

3.2.1.6.1. Bireysel özelliklere ilişkin genellemeler

Van Dijk'in 'ideolojik karesi ve bu bağlamda öne sürdüğü biz/onlar dikatomisi bireysel özelliklere ilişkin genellemelerin anlaşılmasında faydalı bir enstrüman olarak kullanılabilir. Kimliğin doğası gereği 'öteki' üzerinden inşa edildiğini ifade eden Van Dijk, farklı olana atfedilen özelliklerin 'biz'e ilişkin olumlu özellikleri ön plana çıkarırken 'onlar'a ilişkin kalıpyargıları ve önyargıları pekiştirdiğini belirtmektedir (Van Dijk, 2000). Dolayısıyla, Van Dijk'in teorisi bağlamında 'Biz'in 'öteki'nin olumsuz özelliklerine odaklanma eğiliminden söz edilmektedir. Uluslararası bir haber sitesinin sosyal medya sayfasında yayınlanan mültecilerle ilgili haberlerin altına yapılan yorumları inceleyen bir araştırma da

---

⁶⁸ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/ Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Kimliği Koruma Kaygısı/Yerel Toplumda Kimliği Koruma Kaygısı

⁶⁹ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Aracıların Tutumları

bu durumu örnekler niteliktedir. Araştırmada biz/onlar ayrımının yorumlarda yaygın olarak kullanıldığını görülmektedir (Kuş, 2016, s. 111). Bu bağlamda, bu araştırma kapsamında da yerel toplumda yaşanan olumsuzluklara ve Suriyelilere atfedilen olumsuz özelliklere odaklanma eğilimi olduğu görülmektedir. KrAnEr2 kodlu katılımcının ifadeleri bu varsayımı destekler niteliktedir:

"Ben biraz şöyle düşünüyorum açıkçası. Bir grup herhangi bir grubu eğer dışlıyorsa ona dair algısı inanılmaz derecede açık oluyor. Yani onun yanlışlıkla dahi olsa hoşuna gitmeyecek bir davranışı olduğunda bunu hemen fark edebiliyor. Belki kendisi de aynı davranışta bulunuyordur, yere çöp atıyordur, yüksek sesle konuşuyordur. Ama bütün algısını ona yönelttiği için onda oluşturduğu farkındalık çok yüksek oluyor." KrAnEr2

Tablo 6’da yerel toplum tarafından Suriyelilere atfedilen ve söyleme yaygın olarak yerleşen önyargılar örnek katılımcı ifadeleriyle birlikte sunulmaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye’deki Suriyelilerin vurdumduymaz, rahat, keyif düşkün, tembel, dilenci, bencil, benmerkezci, cahil, kültürsüz, aptal, sapık, terbiyesiz, küfürbaz, gürültücü, hastalık yayıcısı, pis, kavgacı, kanun tanımaz, hırsız, kaçakçı, mağdur rolü oynayan, gözü açık, uyanık, vatan haini, yobaz, sözde dindar, çok eşli, çok doğuran gibi ifadelerle anıldığı görülmektedir. Burada sunulan ‘vatan haini’, ‘yobaz’, ‘pis’ ve ‘rahat’ ifadeleri analiz sürecinde bu bölüm altında en çok kodlanan ifadeler olarak öne çıkmaktadır.

Yerel toplum üyelerinin Suriyelileri yukarıda anılan ifadelerle anmasında kimi zaman birtakım kişisel tecrübelerin veya çevreden aktarılan tecrübelerin, kimi zaman medyanın veya siyasi söylemin, kimi zamanda mevcut kalıpyargıların temellendirdiği anlaşılmaktadır. Örneğin yerel toplum üyesi birçok katılımcı tarafından Suriyelilerin kavgacı veya kavgaya meyilli olduğu dile getirilmiştir. YrAnKa3 kodlu katılımcı “*Suriyeli erkekler kavgaya meyilliymiş. Bizim mahallede kavga olmadı ama öyle duyuyoruz.*” şeklinde mevcut genellemeyi dile getirmektedir.

Tablo 6. Yerel toplum tarafından Suriyelilere atfedilen özellikler

Önyargılar	Katılımcı İfadeleri
Vurdumduymaz	"Bizim cenazemiz vardı. Cenaze çadırımız vardı görüyorlardı. Biz ağlıyoruz onlar müziği açmış oyun müzik kahkahalar, bana musın demiyorlardı. Yani vurdumduymazlıklar var." YrHAKa2 "Adamlar vurdumduymaz yani öyle iş olmuş olmamış umurunda değil yok. İyi de bu adam yarın bir gün iflas ettiğinde sana olacak. Adam insana kereste, arabaya kereste atmasını bilmiyor lan, arabaya kereste atmasını bilmiyor." YrAnEr2
Rahat Keyif dışkıntı	"Gördüğün kadarıyla söylüyorum adamlar bildiğin bizden rahatlar . Adam bara gidiyor, yanına kadın çağırıyor. Videolar var adamların ya diyor biz Suriye'de de böyleydik. Onların gözünde bu leri bir şey! Bu hayatı yaşıyorum abi diye gösteriyor kendini." YrİzEr2 "Dönsünler ben olsam giderim. Hiç gideceğiz diye bir şeyleri yok. Bizden yerliler onlar. Rahatlar ekmek elden su gölden derler ya, aynen öyle." YrAnKa1
Tembel	"Bazı Suriyelilerin çarşafa gezmesi bana garip geliyor bir de kadınların çalışmaması. O kadar maddi sıkıntı içinde bile çalışmayıp dilemeleri tembel olduklarını düşünüyor." YrİzKa2
Dilenci	"Bütün Suriyeliler dileniyor zannediliyor hâlbuki o dilenen kesim çok çok küçük bir grup Suriyeli nüfusun içinde. Bütün Suriyeliler dileniyor bütün Suriyeliler devletten maaş alıyor gibi bilinen büyük bir yanlış var mesela hala bunlar çok kökleşmiş şehir etsaneleri." KrİzKa3
Bencil/Ben Merkezci	"Botlarda kaçmaya çalışırken boğulan çocukları görünce ailelerinin bencil olduğunu düşünüyorum açıkçası yani o botların kapasitesi belli bile mimicik çocukları riske atıyorlar. Üzülüyorum onlar için." YrİzKa2
Cahil	"Ya özet olarak çoğunluk bizi hiçbir şey olarak görüyor. Yani hiçbir şey görmemiş. Herhangi bir kültüre sahip değil. Hiçbir şey bilmeyen cahil bir yapı olarak görüyorlar ama öyle değil. Onu da sadece içimizde söylüyoruz öyle değil diye." SrİzKa1
Kültürsüz	"Ben Arapların içinde 15 sene çalıştım. Onların şeylerini de biliyorum. Bunlarda böyle bir kabiliyet yok. Anlıyor musun? Şimdi şuraya git parkta adam tutmuş çekirdeği çimenin içine atmışlar. Yaw iyi de adam da bunu aylıklı orada çalışıyor. Şimdi süpürürken bunu, yani biraz da adanda şey olacak..." YrAnEr2
Aptal	"Kırtiler, aşırı dindarlar, yobazlar, çok çocuk doğuruyorlar. Hatta yani mesela kafaları hiç çalışmaz, aptallar . Özur dileyerek dile getiriyorum. Yani bu tarz kalıpyargılar çok." KrİzEr1
Sapık	"Mesela bir Suriyeli sapık çıktı. Olabilir, var aralarında. Ona ceza versin ama dört milyon Suriyeli sapık değil. Biri suçlu çıktı, Suriyeli olduğu için bakma, yabancı olduğu için bakma kim bu mesela M, İnsan mı insan değil mi? Hapse sok sıkıntı yok. Önce insanlık sonra..." SrAnEr2
Terbiyesiz Kültürbaz	"Çok rahatsız ediyorlarmış çok kültürlü konuşuyorlarmış, bize bir şey yaptıkları zaman güliyorlar diyor o da kızmış. .... Çok sorun yaşıyorlarmış oğlum pek anlatmaz da aşırı terbiyesizler diyor." YrAnKa2

Tablo 6. Yerel toplum tarafından Suriyelilere atfedilen özellikler (devamı)

Gürültücü	"büyük bir çoğunluğu da 'gürültücü, kirli çocuklarına bakmayan, çok çocuk yapan vs.' gibi söyleyebileceğimiz şeylerle niteleyebileceğimiz şekilde görüyorlar." KrAnEr2
Hastalık yayıcısı	"Okulda çocuklarımız biteniyor, hastalık getirtiler. Çocuklar okulda çok fazla akran zorbalığına maruz kalıyorlar. Suriye'de uyuşturucu kullanıyorlardı, bizim çocuklarımıza uyuşturucu satıyorlar.' diyorlar. Bazı şeyler çok bilindik bazı şeyler çok haklı. Böyle şeylerle karşılaşıyoruz." KrızKa2
Pis	"Çok pis oldukları için sevmiyorum ben mahallenin kaldırımını artık gri değil siyah. Geçen çocukların ayakta bular bizim kapının önündeydi. Çocuklar fırlıyor herhalde. Babaları bağırıyordu çocuklara sizi polislere dövdürürüm diye." YrızKa1
Kavgacı	"Benim kızım öğretmen. Anne diyor 'Çok pisler, beslenme alışkanlıkları yok, bir şey yapıramıyorum anne. Babasını çağırıyorum gene olmuyor, müdüre gidiyorum o sen çöz diyor, ayırım yapamıyoruz.' diyor. Kızına idare et onlar çocuk diyorum. Torununun da çok pisler diyor ama yapacak bir şey yok." YrAnKa1
Kanınun Tanımaz	"Hiçbir şeyden memnun değilim, dövüşkenler... Bir şey olsa hepsi birden geliyor. Hiç kendilerini taşıyan insanlar değil, gitsinler yani." YrAnKa1
Hırsız	"Nerede kaçakçı, çarpıcı, çırpıcı... Suriye'nin adamı öyle! Temel bozuk Suriyelilerde! Dizginleri de var ama %1, %5 anca çıkar Suriyelilerde. Çirkef adamlar. Ha hırsızlığını mırslılığını ben görmedim." YrAnEr2
Kaçakçı	"Var var. Burada bir Önder tarafı var Halep Sokakı koymuşlar adını. Adamlar işyerlerini kiraya vermişler, onlar da su satıyor ekrnek satıyor sigara satıyor. Tütünler kolu kolu geliyor evlerde sarıp sarıp satıyorlar." YrAnKa1
Mağdur rolü oynayan	"Şimdi bunlar ne yapıyor? Bakıyorsunuz oradan kaçmış gelmiş dediğim gibi 20 yaşında 25 yaşında geldi. Bizim niyetimiz mağdurlara bakmaktır. Mağdur gelmedi ki!" YrAnEr1
Gözü açık	"Onların çocukları bile bizleri istemiyor parkta oynarken hak gözetmeden sıra beklemeden oynuyorlar. Bunların niye bu kadar gözü açık, uyanıklar?" YrAnKa2
Uyanık	"Tabi bazı insanlar var. Ya her yerde kötü insanlar var. İyi insanlar var. Bize çok ters tepki veriyorlar. Hatta ne yapsam ne yapsam kabul etmiyorlar yani. Öyle bir kafalardan bir şey kurmuşlar ki anlatılmaz yani. Anlatıyorsun, anlatıyorsun, anlatıyorsun... Sen hakkını yemiyorsun ya da bununla ilgili bir şey burada almıyorsun. Devletten bir şey almıyorsun. Sen çalışıyorsun. Neden geldiğini anlatıyorsun. Sen artık bittin bunun gözünde sen memleketi bıraktın gittin hainsin . Bıraktın geldin. Neden bıraktığını söylüyorsun. Anlatı bitti. Bazı insanlar var çabuk anlıyor, anlayışlılar. Bazıları sadece yaraglanmak istiyorlar. Çok yağlıyorlar. Aynı zamanda bazıları çok iyi insanlar var yani." SrızEr1
Vatan Haini	"Biz Müslüman toplumuz mesela kendi içimizde bile ayırıyoruz mezhepler farklı. Onlar nasıl diyeyim, yobaz kaba... Ben dini esnetebiliyim mesela ama onlarda direk baksın var." YrızEr1
Yobaz	"Onların erkeklerinin namazları oruçları her şeyi farklı. Cuma namazına hiç gitmezler namazların farzını kıtlarlar sadece. Lafa geldi mi dindarlar ama bilmiyorum." YrAnKa2
Sözde dindar	" İkiden aşağı karşı olan yok abi sen ne diyon yaa! Çocuk için de hiç onlarda git geri yok yani Allah ne verdiyse diyor." YrAnEr2
Çok eşli	
Çok doğuran	

Benzer şekilde, Suriyelilerin suç olaylarıyla birlikte anıldığı birçok anlatının yerel toplum tarafından kentsel mahallelerde kulaktan kulağa aktarıldığı görülmektedir. Örneğin; YrİzKa1 kodlu katılımcı *"Bizim mahallede duyduk. Adıyaman'da bir amca evini Suriyelilere kiraya vermiş. Altı ay boyunca ödememişler kirayı. Adam parasını istemeye gidince de adamı içeri alıp adamı bir güzel dövmüşler. Adamı hastaneye kaldırmışlar orada ölmüş adamcağz."* ifadeleriyle Türkiye'nin başka bir köşesinde yaşanan bir olay üzerinden Suriyelilerden duyduğu tedirginliği aktarmaktadır. Ankara Altındağ'da yaşanan bir olay ise dikkat çekicidir. Araştırmaya katılan yerel toplum üyeleri olayı evinde öldürülen Türk⁷⁰ olarak ifade ederken, SrAnEr1 kodlu Suriyeli katılımcı ise olayı *"Adam ölmemiş valla geçen gün gördüm ama internette fotoğrafı vardı ve ölmüş diye yazıyordu."* şeklinde dile getirmektedir.

Aslında yerel toplum üyeleri tarafından da sıklıkla dile getirilen bir söylem her Suriyelinin farklı olduğu ve her toplumda olduğu gibi Suriyelilerin de iyisinin ve kötüsünün olduğudur. Bu bağlamda, *"beş parmağın beşinin bir olmadığını (YrAnKa1)"* ifade etmektedirler. Örneğin;

"Gözümle görmedim ama yapıyorlar yani çok hap satanlar varmış öyle anlatıyorlar. (Suriyeli) Danışman öğretmen gelmişti ben 'üç tane Suriyeli yakaladım hem hap satıyor, hem de kızlara laf atıyor' diyor. Suriyelinin de iyisi var aynı bizimki gibi yok mu bizim de çok var. İyisi de var kötüsü de var. Polisi çağırıp özellikle ben teslim ettim diyor o da Suriyeli o da Suriyeli. Okumuşlar cahil değil kültür farkı var, konuşma farkı var." YrAnKa2

Yine de, yukarıda anılan özelliklerin bazılarının atfedildiği bir Suriyeli stereotipinin varlığı ortadadır ve bu kalıpyargıların varlığını Suriyeliler de dile getirmektedir. Bununla birlikte Suriyeli katılımcılar kötü örneklerin öne çıkarıldığını belirtmektedirler. Örneğin, SrİzEr1 kodlu katılımcı *"Kötü yorumluyorlar işte. Suriyeliler denildiği zaman direkt kötü örnekler görünüyor direkt iyi örnekler çıkmıyor."* ifadelerini kullanmaktadır. Dahası, söz konusu kötü örneklerin Türkiye'deki Suriyelilerin 'adını kötüye çıkardığını' dile getirilmektedir. Örneğin;

---

⁷⁰ "Bizim iki sokak üstümüzde bir kavga olmuş iki çocuk dövüşmüş biri Türk biri Suriyeli 13-14 yaşlarında. Suriyeli çocuk beni dövdüler diye anne babasına söylemiş. Onlar da toplanıyor evlerine geliyor ve adamı evinde öldürüyorlar, Türk'ü evinde öldürdüler." YrAnKa2

"Bazı Suriyeli, yani bir kısım Suriyeliler kötü niyetli, bir kısım yani diğer bir kısım iyi niyetli... Bu kötü niyetliler Türk toplumunu nasıl diyelim olumsuz etkiliyor. Ama iyi niyetli Türk toplumunda o zaman da yani olumlu etkileniyor. Doğru mu? Ben yani mesela kendi kendime saygı duyuyorum. Bu yüzden sorun yapmıyorum. Bu yüzden bana mesela çok saygı duyuyorlar." SrHaEr2

Gülyaşar (2017, s. 702-703) da çalışmasında Suriyelilerin istenmediklerine ilişkin tepkilerin farkında olduğunu ve bu durumun temel sebebinin sorun çıkararak Suriyeliler olduğunu, onların gönderilmesinin en doğru çözüm olacağını düşündüklerini belirtmektedir. Bu araştırmanın Suriyeli katılımcıları 'sorun çıkararak Suriyeliler' olarak kırsaldan gelen veya eğitim düzeyi düşük olan Suriyelilere atıfta bulunmaktadır. Bu durumun ise ne yazık ki grup içinde ayrımcı ve dışlayıcı tutumlara zemin hazırlayabildiği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Bazen polise gidiyorum. Bir sıkıntı varsa haber veriyorum. Mesela bir sene önce çocukları gördüm sürekli meydanlarda dilencilik yapıyorlar. Ben de haber verdim. Bu olmaz bu yasaktır diye. Suriye'nin çingeneleri buraya gelmiş. Biz şehirliziz." SrLzEr2

Son tahlilde, Suriyelilerin yapılan genellemelerden rahatsızlık duydukları açıkça görülmektedir. Örneğin SrAnEr2 kodlu katılımcı *"Beni Türkiye'de en rahatsız eden şey şu; onlar görüyor ki bütün Suriyeliler aynı. Yok, kardeşim, beş parmağın beşi aynı değil. Ben Suriyeliyim, esrar satan bir adam var o da Suriyeli, bir tane terörist var o da Suriyeli, bir tane doktor var bu Suriyeli... Hepimiz Suriyeliyiz ama hepimiz aynı değiliz."* ifadelerini kullanmaktadır. Öyle ki SrLzEr1 kodlu katılımcı Suriyeli kültürü adı altında Suriyelilerin yaptığı genellemelerden de rahatsızlık duyduğunu ve bunun kendilerini kötü tanıttığını dile getirmektedir:

"Şimdi biz toplantıya geliyoruz buraya Kızılay'a ayda bir, artık ben gelmek istemiyorum. Neden? Bir Suriyeli bir arkadaşımız var burada geliyor. Ben bir liste hazırladım dedi falan. Ne listesi? Suriye kültür listesi! Ben bunu duyduktan sonra artık gelmek istemiyorum. Sen kültürümüzü anlatamazsın ki! Bizim her milletimiz var. Müslüman, Hristiyan, Dürzi falan yani her türlü var yani bizde. Buradaki gibi. Daha fazla hatta! Yahudi de var bizde mesela. Bunun kültürlerini nasıl anlatacağın sen. Ha, her ailenin bir kültürü var. Mesela şey diyor 'biz, Suriye'de kadınlar tek başına çıkmaz.' Bu sende olabilir diyeceğim ama bizde olamaz. Sen ailene güvenmiyorsun. Biz güveniyoruz. Herkes adına konuşma. Çünkü sen bütün 50 milyon kültürünü anlatıyorsun. Sen nasıl bunu yapabilirsin ki? Yapamazsın. Bir de şöyle diyor: 'kültürlerimiz buradakinden farklı, çok farklı.' Yav ne farklı ya! Bazı şeyler o insanlık şeyleri, kişisel şeyleri farklı olabilir ama burada Müslüman bir ülke, bizim de Müslüman bir ülke, kültürler aynı demektir. Dinimiz aynı çünkü. Ama sen kadını göndermiyorsun tek başına ailesine, o senin sorunun benim sorunun değil. Benim adıma konuşamazsın böyle." SrLzEr1

3.2.1.6.2. Kurumsal hizmetlere ilişkin yanlış bilgiler

Burada önemli bir konu Türkiye’de Suriyelilere yönelik kurumsal hizmetlere ilişkin çok fazla yanlış bilginin olması ve bu bilgilerin hızla yerel toplum içerisinde yaygınlaşmasıdır. KrızEr1 kodlu katılımcının ifadesiyle:

"Bir sürü yanlış bilgi çok hızlı yayılabiliyor. İşte mesela Suriyelilerin burslarla geçirdikleri, çok fazla yardım aldıkları gibi klişeler çok hâkim. Devletin Türkiyelilere karşı Suriyelileri koruduğu... Bir sürü, buna benzer bir sürü klişe hâkim. Şehir efsaneleri falan bilirsiniz toplumda yayılmaya çok müsait olan şeylerdir. Doğal olarak, birinin söylediği bir laf ne kadar yanlış olursa olsun yayılmaya çok müsait bir durumda. Bunun sağladığı ortam şöyle oluyor. İki tarafın birbirine tahammül edemeyeceği bir ortam yaratıyor." KrızEr1

Kurumsal hizmetlere ilişkin yanlış bilgilerin Suriyelerin devletten maaş aldıkları, vergi vermediği, fatura ödemedikleri, devlet tarafından bakıldıkları, bayram ziyaretine giden Suriyelilere para verildiği, Türkiye’de doğanların doğrudan vatandaş oldukları, hastanelerde öncelik verildiği, üniversitelere sınavsız girdikleri gibi çeşitli iddialar etrafında kümelendiği görülmektedir. Bunlar arasında en sık dile getirilen iddia ise “*devlet Suriyelilere bakıyor*” ifadesiyle kendini göstermektedir. Örneğin;

"Şofbenini veriyorsun yatağını veriyorsun her şeyini veriyorsun, devletten para alıyorsun. Biz de akşama kadar çalışıp öyle para kazanıyoruz. Şimdi bize yazık değil mi yani. Babalarımız analarımız bu yoklukla bizi büyüttüyse bu Suriyelilerin gelip de böyle varlığın içinde ne yapıyorsun abi, herkesin memleketi var. Biz de ne yokluk ile geldik buralara. Memleketimizde kalaydık yani bir yerlerden gidip de çalışıp da üç beş kuruş... Ama adam geldi buraya devlet veriyor. Tüpünü veriyor, yatağını veriyor... Sana niye vermiyor abi. Soruyorum sana." YrAnEr2

"Her şeyin en iyisini yiyor çocukları, bir pazara gidiyorlar böyle Pazar arabası dopdolu. Bir de onlara devlet de aylık veriyor ya. ... Devlet üç milyar veriyor diye duydum. Bilmiyorum doğru mu? Çocuk sayısı da çok ya kişi başına veriyorlarmış. Adamlar su yerine kola içiyorlar. Kaç tane evlilik oldu düğün müğün yok kızları Hatay’dan gittiler aldılar geldiler. Hatay, Antep, Antalya oralardan kız getiriyorlar altınını takıyorlar ama kadınlara. Hem de hep Adana burması..." YrızKal

Bu doğru bilinen yanlışları incelemekte fayda görülmektedir. Daha önce⁷¹ belirtildiği gibi Geçici Koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye’de kalış süreleri ikamet izni toplamına sayılmamakta, dolayısıyla vatandaşlığın kazanılması kapsamındaki şartlardan olan beş yıl ikamet koşuluna karşılık gelmemektedir. Dahası, Türkiye’de toprak esasına dayalı yani

⁷¹ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Gelecek/Türkiye’de Kalış/Vatandaşlık

doğumla vatandaşlık kazanma usulü de bulunmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de doğan geçici koruma statüsü altındaki Suriyeliler de bu yollarla vatandaşlık hakkı kazanamamaktadırlar. Bununla birlikte, bazı katılımcılarda, Türkiye’de doğanların doğrudan Türk vatandaşı olduğuna dair yerleşmiş bir inanişimin olduğu görülmektedir. Örneğin;

"Bak bunlar şimdi burada doğuyor değil mi? Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı burada doğan. Devlet artık bunların her türlü ihtiyaçlarını karşılamakla mükellef... Doğru mu doğru."
YrAnEr2

İkinci bir konu da yerel toplumda Suriyelilere kamu bütçesinden kaynak aktarıldığına dair güçlü bir inaniş olduğudur. O kadar ki, bazı katılımcılar Suriyelilere aktarılan kaynakların yerel toplumun maaşlarından kesilerek aktarıldığını ifade etmektedirler. Örneğin; YrİzEr1 kodlu katılımcı *"Ona verilen imkânlar bir Türk vatandaşına verilmiyor ki. Bize verilmiyor yani. Belki bizim maaşımızdan kesilenler onlara gidiyor. Ben onlara bakmaz zorunda mıyım?"* ifadelerini kullanmaktadır. Benzer algıya dikkat çeken KrHaEr3 kodlu katılımcı Suriyelilere hizmet sunan bireyler olarak kendilerinin de yerel toplumdan tepki gördüklerini ve yerel topluma yönelik Suriyelilere ilişkin bilgilendirmelerin kabul görmeyebildiğini ifade etmektedir:

"Hatta birileri ‘bizim emekli maaşımızdan kesiliyor, onlara veriliyor’ diyor. Biz bir ara linç yiyecektik, erkekleri bilgilendiriyordum. Son anda bir adam çıktı ‘ben de emekliyim arkadaşlar benim maaşımdan hiçbir kesinti olmuyor’ dedi. Hepsi sustu o an. Hiçbiri de emekli değilmiş onların, o adam emekliymiş. O da şu ana kadar hiç kesinti yapılmadı, yapılmıyor dedi öyle sustular." KrHaEr3

Kaynak aktarıldığı iddiasıyla bağlantılı olarak, devletin Suriyelilere maaş verdiği, çocuk başı para verdiği, bayram ziyaretleri için para verdiği gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Bu bağlamda, kimi ifadelerin tamamen gerçek dışı iddialardan oluştuğu görülmekte, kiminin ise gerçeğin çarpıtılması yoluyla söylemde yer edindiği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Hocam onlar yardım alıyorlar. Buradan bir tanesi bayram için gezmeye gidiyor 7.500 TL yol ücreti veriliyor. Sen hangi vatandaşına 7.500 TL veriyorsun, az para mı veriyormuş hocam. Ben görmedim yalan söylemeyeyim. 60 yaşındayım çocuk değilim ama duyduğumu söylüyorum. Niye sen onlara yol harçlığı veriyorsun. Yani gidene de ki bir daha gelmiyorsun. Türkiye’yi biraz temizle. Ankara mahvoldu, hiç iş yok güç yok, gençler bir boş. ... Daha o gün komşumla konuşurken ‘gelin Suriye’ye gidecek de pasaport çıkartacaklar, harçlık verecekler’ dedi. Cumhurbaşkanı harçlık veriyor işte. Cumhurbaşkanı yapmayacak bunu sen kendi adamlarına ver niye veriyorsun bunlara. Parası yoksa gitmesin değil mi." YrAnKa1

Önemli bir konu, Suriyelilere sunulan yardım ve hizmetlerin kaynağının açıklığa kavuşturulması ihtiyacıdır. 27 Kasım 2019 tarihinde Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay resmi ağızdan sekiz buçuk yılda Suriyeliler için 43,5 milyar dolar harcadığını ve bunun yalnızca %8'inin (yaklaşık 3,5 milyar dolar) Avrupa Birliği kaynaklarından karşılandığını ifade etmiştir (Sözcü Gazetesi, 2019, 25 Şubat). Bu bağlamda, diğer resmi makamlardan da geçen yıllar içerisinde benzer açıklamalar yapılmıştır. Bu noktada, yapılan harcamalardan Suriyelilere verilen maaşlar değil kamplar, altyapı, gıda, sağlık, eğitim, güvenlik gibi birçok kalemden oluşan geniş bir alan kastedilmektedir. Dahası, 2016 yılına kadar ise Avrupa Birliği'nin Suriyeliler konusunda maddi bir katkı sağlamadığı, Türkiye'nin öz kaynaklarıyla süreci yürütmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, yerel toplumda 'Suriyelilerin aldığı maaş' olarak anılan 'SUY' Avrupa Birliği tarafından fonlanan ve Türk Kızılayı tarafından Kızılay Kart aracılığıyla sığınmacı ailelere, ailede bulunan birey başına ayda 120 TL para yardımı ulaştırılmasını sağlayan bir programın ürünüdür. Dolayısıyla, yerel toplum tarafından dillendirilen "*Devlet evde kaç kişi varsa hepsine yardım ediyor. (YrAnKa1)*" söyleminin aksine SUY kapsamında yardımın kaynağı Türkiye Cumhuriyeti Devleti değil, Avrupa Birliği fonlarıdır. Fonların kaynağının yanlış bilinmesi ise KrAnKa2 kodlu katılımcının "*Aslında onlara sağlanan imkânların kaynağı dış fonlar AB fonları olabiliyor. Ama bunun Türkiye tarafından sağlandığını söyleyerek hani devlet onlara bakıyor bize bakmıyor şeklinde dışlanmışlık hissiyatına giriyorlar.*" şeklinde ifade ettiği gibi dışlanmışlık hissiyatını doğurmakta ve ayrımcı söyleme dönüşmektedir. Araştırma kapsamında diğer kurum çalışanları da fonların kaynağına vurgu yapmaktadırlar. Örneğin;

"Biraz daha kendi refah düzeylerini etkileyebilecek kaynaklara ulaşabilme becerileri üzerinden böyle bir karşılaştırma yapıyorlar. Biz onlara açıkçası şunu anlatmaya çalışmıştık. Suriyelilerin ve diğer mültecilerin aldıkları sosyal yardımlar devlet kaynakları aracılığıyla değil aranan fonlarla sağlanan bir yardım. Tabii ki belediye hizmetleri devlet haznesinden harcanan bir hizmet... Ama tabii ana gündeme madde olan sosyal yardımlar fonlar aracılığıyla veriliyor. Bunu anlatmaya çalışıyorduk. Çünkü bununla ilgili inanılmaz bir bilgi kirliliği mevcuttu." KrAnEr2

Diğer taraftan, SUY programından her Suriyelinin de yararlanamadığı bilinmektedir. SUY'dan faydalanabilme noktasında bakmakla yükümlü olunan birey sayısı, hanedeki çocuk sayısı, yaş gibi değişkenler belirleyici olabilmektedir. Belki de bu durumun

neticesinde bazı yerel toplum üyeleri Suriyelilerin çocuk sayısı ile yardımlar arasında bağlantı kurmaktadır. Örneğin YrİzKa1 kodlu katılımcı "*Devlet onlara üç çocuktan sonrası için yardım veriyormuş sırf bu yüzden çocuk doğuruyorlar.*" ifadelerini kullanmaktadır.

Bilindiği gibi AB fonları aracılığıyla verilen yardım ve hizmetler yalnızca sığınmacılara verilmek üzere planlanmıştır. Dolayısıyla yerel toplumun yoksullarının da bu fonlardan doğrudan faydalanamadığı bilinmektedir. Bu noktada, yerel toplumun tepkisi büyük oranda kaynağın devlet tarafından sağlandığı yanlış bilgisine dayansa da, diğer taraftan kendisinin bu olanaktan faydalanamıyor olmasının da öfkeyi ve tepkiyi arttırdığı görülmektedir. Dahası yerel toplumun tepkisinin aynı zamanda kamu yetkililerin ifade ettiği Suriyelilere yapılan harcamalar üzerinden de yükseldiği görülmektedir. Örneğin;

"Abi şu anda devlete Avrupa Birliği'nin verdiği para ne? Üç milyar doğru mu? Bizim harcadığımız para 30 milyar dolar harcadı Tayyip baba bunlara otuz dört milyar dolar. Şu Avrupa Birliği'nin verdiği para üç milyar dolar. Abi öyle 31 milyarını Türkiye harcadı bunun. Nerden gidiyor bu para? Senden gidiyor vergi alıyor, benden alıyor, bundan gidiyor para."
YrAnEr2

Suriyeliler için yapılan harcamalarla ilgili olarak her şeyden önce bir bilgi kirliliği olduğu açıktır ve bu konunun daha açık ve net olarak ifade edilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, yapılan harcamalar açıklanırken, harcama kalemlerine de en azından kısaca yer verilmesi Suriyelilerin devletten maaş aldıklarına ilişkin yanlış algının da ortadan kaldırılmasına katkı sağlayabilir. Diğer taraftan, SUY ve benzeri yardımlara ilişkin koşullar ise tartışmaya açıktır. Örneğin, yardımların yerel toplum üyelerini kapsamaması, hanede dörtten fazla çocuk olmasının yardımın bağlanmasında belirleyici olması gibi durumların sosyal uyumu zorlaştıran söylemi yaygınlaştıran bir niteliği olduğu düşünülmektedir.

Vatandaşlık ve Suriyelilere yönelik harcamaların ardından üçüncü olarak vergilendirmeyi ele almak faydalı olabilir. Türkiye'deki her ticari işletme gibi Suriyelilerin kurdukları işletmeler de vergi vermekle yükümlüdür. Bununla birlikte, bazı yerel toplum üyeleri Suriyelilerin vergi vermediklerini ifade etmektedirler. Örneğin; YrAnEr2 kodlu katılımcı "*Burada bakkalları var aha git gör. Böyle hiç vergisi yok bir şeyi yok.*" ifadesini kullanmakta ve YrAnKa2 kodlu katılımcı da vergi ile bağlantılı sürecin piyasaya

yansımaya ilişkin *"Tabi onlar vergi vermedikleri için daha ucuz satıyorlar."* ifadesini kullanmaktadır. Sonucunda katılımcı ifadeleri bazı Suriyeli esnafın kayıt dışı çalıştığına işaret etmektedir.

Aslında Türkiye’de kayıt dışı ekonominin varlığı ve yüksek kayıp ve kaçak vergi oranları Suriyelilerle ortaya çıkan bir sorun değildir. Vergi denetimlerinden ise Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı sorumludur. Bununla birlikte, denetimlerin yetersiz olması veya esnetilmesi kayıt dışı çalışma olanağı yaratmakta ve oluşan haksız rekabet ortamı yerel işletmelerin kapanabilmesine yol açmaktadır (Kızılkaya, 2014, 18 Temmuz). Neticede bu durum, kamuya olan güveni zedelemenin yanı sıra bireylerin birbirlerine yönelik olumsuz görüş ve tutumlarının artmasına, dolayısıyla sosyal uyumun zorlaşmasına sebep olabilmektedir.

Benzer bir diğer konu ise faturalarla bağlantılı olarak dile getirilmektedir. Aslında 2000’li yılların başından beri Türkiye’de elektrik kullanımında kayıp-kaçak oranının %10 ile %20 arasında değiştiği görülmektedir (World Bank, 2018). Dolayısıyla, bu durumun da kayıt dışı ekonomi gibi Suriyelilerle birlikte ortaya çıkmadığı bilinmektedir. Diğer taraftan kaçak elektrik kullanımının diğer kullanıcıların faturalarına yansıtıldığı Türkiye’de, Suriyelilerin kaçak elektrik kullandığı söylemi yerel toplumun Suriyelilere yönelik dışlayıcı tutumunu besleyen faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Örneğin; KrAnKa2 kodlu kurum çalışanı yerel toplumun bu konudaki tepkisine ilişkin tecrübelerini *"Mesela onlar elektrik faturası ödemiyorlar, onların ödemediğini de biz ödüyoruz şeklinde dile getiriliyor."* ifadeleriyle paylaşmaktadır. YrızKa1 kodlu katılımcı ise Suriyelilere elektriğin bedava olduğunu düşündüğünü *"Sabaha kadar ışıkları açık bir görseniz var ya zaten bedava ya onlara. Hatta var ya dışarda vantilatör çalıştırıyorlar çok garibime gitti benim."* şeklinde dile getirmektedir. Benzer şekilde, YrAnKa1 kodlu katılımcı *"Gaz kaçak, elektrik kaçak, su kaçak onlara vergi yok. ... Zaten kadınlar dışarıya çıkmıyorlar, elektrik kaçak olduğu için akşama kadar soğutucular sabaha kadar ısıtıcılar kışın öyle kullanıyorlar. Camları kapalı."* ifadelerini kullanmaktadır. Bazı yerel toplum üyeleri ise bunun kurumsal bir ayrıcalık olmadığı farkında olmakla birlikte, kaçak kullanımın yaygın olduğunu, o kadar ki, tepki olarak şikâyetle bulduklarını ifade etmektedirler. Örneğin;

"Bizim elektriğimiz 100 TL'den aşağı gelmiyor onlara bakıyorum yok. Meğerse kaçak kullanıyorlarmış. Kaç kere şikâyet ettim. Memurlar saate bakıyor geri gidiyor. Yani biz ödüyoruz enayiyiz de bunlar niye ödemiyor. Suriye'de siz hiç elektrik su gaz ödememişsiniz. Suriye'yi batırmışsınız buraya gelmişsiniz, burayı da batıracaksınız diyorum. Bayağı Türkçe anlıyorlar. ... Biz burada şikâyet ediyoruz ceza kesiyorlar yine de yapıyorlar." YrAnKa2

Geldiğimiz noktada hem yerel toplumda hem de Suriyelilerde kaçak kullanımın yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, toplumun yoksul kesimlerinin faturalar konusunda açıkça desteklenmesi, bu ve benzeri durumlarda gereksinimlerinin karşılanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, yasal olmayan yollarla bu ödemelerden kaçılması kayıt dışı sektörlerde de olduğu gibi gerginliği arttırmakta ve düşmanca söylemin aracı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, denetimin olmadığı ortamda, vergisini ve faturasını ödeyenlerin cezalandırıldığı bir yapı ortaya çıkmakta, kamuya güven zedelenmektedir.

Kurumsal hizmetlere ilişkin bir diğer konu da Suriyelilere hastanelerde öncelik verildiği iddiasıdır. Örneğin; KrHaEr3 kodlu katılımcı "*Hastanede sıra beklemeden muayene oluyor, öncelikleri var benden önce geçiyor diyorlar.*" ifadelerini kullanmaktadır⁷². Bazı yerel toplum üyelerinin ise, Suriyelilerin polikliniklerde toplu olarak tedavi görmesinin tercüman yetersizliğinden kaynaklandığını bildiğini, buna rağmen Suriyeli nüfusun büyüklüğünden şikâyet ettikleri görülmektedir. Örneğin KrHaKa1 kodlu katılımcı "*Hastanede bunlara öncelik veriliyor diyen çok oluyor. İşte tercümanın denk gelmediğini biliyorlar ya da anlatıyoruz ama yine de, 'işte burada biz yirmi kişi bekleyeceksek onlardan dolayı kırk kişi bekliyoruz.'* Nüfustan çok şikâyet ediyorlar." ifadelerini kullanmaktadır. Bu noktada önyargının öylesine kökleştiği ifade edilmektedir ki, KrHaEr1 kodlu katılımcı randevu alındığında bile, bazı yerel toplum üyelerinin önüne geçilmiş muamelesi yaptığını ifade etmektedir:

"Yani şöyle, yerel halkta bilgi eksikliği var bazı konularda çok ciddi anlamda bilgi eksikliği var. Hastaneye randevu alıp gittiğimiz zaman zannediyor ki daha beş dakika önce geldim diğeri önüme geçiyor halbuki randevu alsa o da aynı şeyi yaşayacak. Kaldı ki ben bütün danışanlara onlara randevu alarak giriyorum hem onları bekletmemek hem zaman kaybetmemek için. Yani önce Suriyeli alıyorsunuz bizi almıyorsunuz gibi şeylere tanık oldum." KrHaEr1

⁷² Bu konuya Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/Sosyal Refah Sistemindeki Eşitsizlikler/Sağlık Hizmetlerine Erişim başlığında değinilmiştir.

Bu konuda sorunların büyük ölçüde nüfus yoğunluğundan ve dil bariyerinden kaynaklandığı, yani kapasite problemlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Suriyelilerin tercümana göre muayene sırasına konulması ya da tercüman olan birime toplu şekilde Suriyelilerin alınması yerel toplum açısından bekleme süresini çok uzatmakta bu ise yanlış anlamaları da beraberinde getirmektedir⁷³.

Son olarak önemli bir konu da sınavsız üniversiteye girme iddiasıdır. Bu bağlamda, Suriyelilerin bir dilekçeyle üniversitelere girebildiklerine ilişkin bir algının söz konusu olduğu görülmektedir. Örneğin YrHaKa2 kodlu katılımcı "*Duyduğuma göre Suriyeliler üniversite sınavına girmeden üniversitelere yerleşebiliyormuş. Bizimkiler sınava beş saniye geciksinler sınava alınmıyorlar. Mesela bunu ayrımcılık olarak görüyorum.*" ifadelerini, YrİzEr1 kodlu katılımcı da "*Abi sen şimdi sınavsız üniversiteye girebiliyor musun? O niye girebiliyor? Ben bunu çok düşündüm nedenini bulamadım.*" ifadelerini kullanmaktadır. Oysaki tüm yabancı uyruklular gibi Suriyeliler de Türkiye'deki üniversitelerde belirlenen kontenjanlar dâhilinde eğitim alabilmek için Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavına (YÖS) girmek zorundadır. Ne kontenjanlar sınırsızdır ne de özel üniversiteler ücretsizdir. Öyle ki bazı Suriyeliler YÖS'e girmenin oldukça masraflı olması, her üniversitenin kendi giriş sınavını yapması nedeniyle üniversiteye girişlerinin zorlaştığını ve Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından düzenlenen üniversiteye giriş sınavlarına girebilmek istediklerini dile getirmektedirler. Dahası, mevcut ekonomik sorunların da bu bireyleri üniversite eğitiminden uzaklaştırdığı anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Tercüman olmak istiyorum ama bu bölüm çok az her yerde bulamıyorum ya da olursa YÖS yapabilirsem. YÖS yabancılar için matematik sınavı bu sınavı yaparsan üniversiteye gidebilirsin. Ben sadece lise dördü bitirdim puanımda kötü değil yani 95 aldım ama olmuyor üniversite çıkmıyor. Şans işte. Seneye de YÖS'e giremem çünkü çok masraflı bir sınav. Paraya ihtiyacım var. Maddi durumum da yok" SrHaKa3

"Ben okumayı çok isterdim. Ama hem dil sorunu var hem de şans işi biraz da. Üniversiteye girmek için sınava girmek lazım. Ya kabul edecek ya etmeyecek. Üniversite sınavına girmek için de para gerekiyor. Ayrıca bugün diyelim okumaya başladım, eve para götürmeyeceğim. Bu sefer ailenin başka şekilde para getirmesi gerekiyor." SrAnEr2

---

⁷³ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Sosyal Refah Sistemindeki Eşitsizlikler/Sağlık Hizmetlerine Erişim

Son tahlilde, kurumsal hizmetlere ilişkin yayılan yanlış bilgilerin yerel toplumda haksızlığa uğrama hissiyatı yarattığı ve dış gruba karşı olumsuz bakışı beslediği anlaşılmaktadır. Öyle ki, bazı katılımcılar Türkiye’de Suriyeli olmayı bir ayrıcalık olarak nitelendirmektedirler. Örneğin YrİzEr1 kodlu katılımcı *"Ev yardımı, erzak yardımı. Hastane önceliği. Çocuk yardımı yapıyorlar. Üniversiteye sınavsız giriyor. Bunların hangisi bende var. Benim çocuğum okuyacak, üniversiteye sınavla girecek. Hangisi daha iyi sence? Bence Suriye vatandaşı olmak daha iyi."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu algının ise Suriyelilerin günlük yaşamda ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya maruz kalmasına doğrudan zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Mesela ben bir Türk arkadaş duydum. Şöyle başladı ‘Suriyeliler hat faturasını ödemiyor.’ Hat, sim kart parasını ödemiyor, kontör parasını ödemiyor, internet parasını ödemiyor, su elektrik parasını ödemiyor, doğalgaz parasını ödemiyor. Devletten maaş alıyor, belediyeden maaş alıyor. Bilmem neyi nereden alıyor. Hiçbir şeyi ödemiyor. Elbise de parasız geliyor. O kadar söyledi şeyler ki hepsi yalan. O özel bir şirket bana nasıl ücretsiz sim kart verebilir. Yüz lira ya şimdi. Kontör bana nasıl verecek her ay parasız. Ben su, elektrik nasıl ödemeyeceğim. Zaten o kendi yalan söylediğini biliyor ama neden söylediğini anlamak da zor. Bunu gönderen kim? Neden böyle söylediğini anlamak da zor! Böyle bir video yayımlandı mesela, bu kişiye inanan çok. Kimse tanımıyor ama inanmak isteyen çok." SrİzEr1

Sonuç olarak, Suriyelilere yönelik kalıpyargılar ve önyargılar incelendiğinde iki temel bağlam öne çıkmaktadır: Bireysel özelliklere ilişkin genellemeler ve kurumsal hizmetlere ilişkin yanlış bilgiler. Birincisi, bu araştırma kapsamında Suriyelilere ilişkin yerel toplum tarafından yaygın olarak dile getirilen çok sayıda olumsuz genellemeye rastlanmıştır. Özellikle de ‘vatan haini’, ‘yobaz’, ‘pis’ ve ‘rahat’ ifadelerinin Suriyelilere atfen birçok yerel toplum üyesi katılımcı tarafından ifade edildiği görülmektedir. Dahası, bu kapsamda yerel toplumda olumsuzluklara ve Suriyelilere atfedilen bu olumsuz niteliklere odaklanma eğilimi olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Suriyelilerin ise bu genellemelerden rahatsızlık duyduğu, ‘sorun çıkaran Suriyeliler’ olarak kırsaldan gelen veya eğitim düzeyi düşük olan Suriyelilere atıfta bulunduğu ve söz konusu genellemelerin kaynağını bu bireylerde gördüğü anlaşılmaktadır.

İkinci olarak, Türkiye’de Suriyelilere yönelik kurumsal hizmetlere ilişkin çok fazla yanlış bilginin olduğu ve bu yanlış bilgilerin ise yerel toplumda hızla yayıldığı görülmektedir. Bunların; Suriyelerin devletten maaş aldıkları, vergi vermediği, fatura ödemedikleri, devlet

tarafından bakıldıkları, bayram ziyaretine giden Suriyelilere para verildiği, Türkiye’de doğanların doğrudan vatandaş oldukları, hastanelerde öncelik verildiği, üniversitelere sınavsız girdikleri gibi çeşitli iddialar etrafında kümelenildiği ve Türkiye’de Suriyeli olmanın bir ayrıcalık olarak nitelendiği görülmektedir. Burada, yerel toplum üyelerinin tepkisinin altında yardım ve hizmetlerden Suriyelilerin faydalanıyor olmasından ziyade kendisinin bu olanaklardan faydalanamıyor olmasının yattığı görülmektedir. Dolayısıyla, kurumsal hizmetlere ilişkin yanlış bilgilerin yerel toplumda dışlanmışlık hissiyatı yarattığı ve Suriyelilere yönelik ayrımcı söyleme ve sosyal dışlamaya zemin hazırladığı anlaşılmaktadır.

3.2.1.7. Ayrımcılık ve sosyal dışlanma: “Senin tek hatan, bu senin memleketin değil”

‘Ayrımcılık ve sosyal dışlanma’ kategorisinde yerel toplum üyesi ve Suriyeli katılımcıların algıladığı ve deneyimlediği ayrımcılık ve sosyal dışlanma konu edilmektedir. Ayrımcılık ve sosyal dışlanma sosyal uyumun önemli bileşenlerindedir ve Türkiye’de yapılan araştırmalar yerel toplum ve Suriyeliler arasında birlikte yaşamı engelleyecek düzeyde ayrımcılığın ve dışlayıcı söylemin gün geçtikçe artarak sergilendiğini göstermektedir (Erdoğan, 2014; Erdoğan, Erdoğan, vd., 2017, s. 63; Eren ve Tunç, 2018, s. 21; Gülyaşar, 2017, s. 702-703; Kardeş vd., 2017, s. 197; Şimşek, 2017, s. 20).

Araştırmanın Suriyeli katılımcılarından SrHaKa3, *"Bazı insanlar Suriyelileri sevmiyorlar. ... Bizde de bazı insanlar var hiç Türkleri sevmiyorlar. Normal bir şey."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda, dış gruba ilişkin geliştirilen kalıpyargıların ve önyargıların bireysel farklılıklara bakılmaksızın sırf kimlik üzerinden ayrımcı ve dışlayıcı tutuma dönüştüğü görülmektedir. Bu noktada, ‘biz’ ve ‘öteki’nin inşasının ayrımcılık ve sosyal dışlanma konusunda da belirleyici olduğu düşünülmektedir.

Yerel toplumun söyleminde Suriyeli ifadesinin zaman zaman bir hakaret ya da aşağılama ifadesi olarak kullanılabilirdiği gözlenmiştir. Öyle ki, SrızKa2 kodlu katılımcı günlük yaşamda deneyimlediği bir damgalanma örneğini paylaşarak yerleşen ‘Suriyeli’

söyleminden duyduğu rahatsızlığı *"Çok dalga geçiyorlar yani Suriyeli şey gibi oldu. Yani bana çok denk geldi. Uzaktan gösteriyor 'Bak bu Suriyeli (Türkçe söylüyor)'. Yani komik miyim neyim. Cevap verebilirim çünkü Türk vatandaşlığı almışım ama neye yarar. Ki iftihar ederim Suriyeliyim ama görüyoruz yani böyle şeyleri çok görüyorum."* şeklinde dile getirmektedir. Mevcut Suriyeli söyleminin ve atfedilen özelliklerin günlük yaşamın birçok alanında Suriyelilere yönelik ayrımcılığın ve dışlayıcı davranışın ortaya çıkmasına sebep olduğu görülmektedir. Örneğin;

"Mesela bazen araba kullanırken durduruyorlar ehliyet bakıyorlar. Türk ehliyeti var mı yok. Yabancı ehliyet bakıyor tamam teşekkür ederim... Ama kimisi bakıyor zorluk çıkarıyor bana artistlik yapıyor. Niyedir? Sen yabancı olduğun için. E kardeşim ben bir şey yapmadım. Senin tek hatan, bu senin memleketin değil." SrAnEr2

"Çevremde görüyorum. Eşim bile çalıştığı yere Suriyelilerin geldiğini, ilgilenmek istemediğini fakat patrona karşı onlara iyi davranmak zorunda kaldığını söylüyor." YrHaKa2

Dahası, ötekileştirme sürecinin aynı etnik kökeni paylaşan insanlar arasında da görüldüğüne ilişkin ifadeler paylaşılmaktadır. Örneğin, SrİzKa1 kodlu katılımcı *"Yani ben aslında Kürdüm. Mahallede yürüdüğüm zaman da hissediyorum yani bakışları. Özellikle Kürt halkın, özellikle Türkiye'de yaşayan Kürt halkın bana karşı yani hep bir azarlama tarzında bakışı var."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu durum ise ayrımcı ve dışlayıcı tutum ele alınırken birtakım kesişimselliklerin ve kırılmalıkların dikkatten kaçırılmaması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, yoksulluğun, cinsiyetin, yaşın ve daha birçok faktörün belirleyici olabildiği görülmektedir. Örneğin;

"Şeye ben tanık oldum. İşte Kürt mahallesinde evini çok pahalıya kiralyor. Yani çünkü Türkiyeli Kürdün de paraya ihtiyacı var. Yani çok da hoşgörülü davranıyor mu emin değilim çünkü yine geldik ekonomiye ama iki tarafın da öyle bir ihtiyacı var ve bir Filistinli arkadaşımın söylediğini hiç unutmam Antep'te: 'İşler sarpa sarınca her şeyi yapar insan'. O yüzden 'yargılama' demişti. ... Ondan ne elde edebilirim noktasına da gelen hani çok fazla. Yani yine hani zaten Kürt olarak öteleniyor bir de Suriyeli olduğu için Türkiyeli Kürtler açısından da birazcık... Onu gözlemliyorum ama genellemek tabi ki doğru bir şey değil." KrİzKa1

3.2.1.7.1. Ayrımcılığın görünen yüzü: "Biz ne ara bu kadar kötü insanlar olduk?"

Ayrımcılığın görünen yüzü başlığı altında daha çok Suriyelilerin günlük yaşamda deneyimlediği veya algıladığı ayrımcılık ve sosyal dışlanma deneyimleri konu edilecektir.

Bu bağlamda, her üç grubun ifadelerinden faydalanılacaktır. Bu bölümü en iyi temsil eden katılımcı ifadesi Kr1zKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*Biz ne ara bu kadar kötü insanlar olduk?*” ifadesidir. Bölüm iki alt başlık içerisinde ele alınmaktadır. Öncelikle günlük yaşam pratiklerinde ayrımcılık ve dışlanma deneyimi ele alınacak, sonrasında kente ve mekâna odaklanılarak kentsel yaşamdaki dışlanma süreci tartışılacaktır.

3.2.1.7.1.1. Günlük yaşamda...

Ne yazık ki dünyanın her tarafında mülteci ve sığınmacıların hedef ülkelerde yerel toplum tarafından bir takım dışlayıcı ve ayrımcı tutumlara maruz bırakılabildikleri görülmektedir (Rumelili ve Karadağ, 2017, s. 70). Bu bağlamda, biraz da hukuki ve sosyal statünün kendisi ve bireylerde yarattığı çağrışım kötü muamelenin, ayrımcı ve dışlayıcı tutumun nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. SrAnEr2 kodlu katılımcı da mülteci algısının Suriyelilerin deneyimlediği ayrımcılığın sebebi olabildiğini ifade etmektedir:

"Yok, ben (daha önce Türkiyeli birini) tanıımıyordum ama babamlar falan gezmek için geldi Türkiye'ye. Mersin tarafına o Akdeniz bölgesine turist olarak geldiler. Halep'ten Gaziantep'e kadar ancak 100 km vardı. Bir saat. O zaman arabaya biniyor, kimliğini gösteriyor, 'hoş geldiniz'. O zaman turist hoş geldiniz diyecek. 'Hoş geldiniz buyurun buyurun buyurun...' O zaman benzin dolduruyor 100 lira ona veriyor. Otele gidiyor 100 lira otele veriyor. Ooo, o zaman onlara bu adamlar iyi. Para getiriyorlar. Ama şu an ne göreceğimizi, 'bunlar mülteci artık'. Bizim insanlar aynı hiçbir değişiklik yok ama sizin o zaman eski gördüğünü ne? Turist! Şu an ne görüyor? Mülteci!" SrAnEr2

Günümüzde Türkiye'deki Suriyelilerin günlük yaşamın oldukça sıradan, rutin pratiklerini gerçekleştirirken dahi çeşitli biçimlerde ayrımcılığa ve dışlayıcı söyleme maruz kalabildiği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Bir kere bankaya gittim, sıra vardı. Benim Suriyeli olduğumu bilmiyorlar. Dediler ki Suriye'den sürüyle geliyorlar bizim sıramızı alıyorlar, bizim gibi yaşamıyorlar diye konuşuyorlardı. Zaten zor geldik buraya keyfimizden değil yani. Bu beni çok üzmüş maalesef! ... Bir kere ben otobüse bindim, kötü konuşuyorlar Suriyeliler hakkında, benim Suriyeli olduğumu bilmiyorlar. Diyorlardı ki mesela küçük çocuğum var koltukta eğer yaşlı Türk bir adam geldiyse ben çocuğumu kaldırıyorum o adam otursun diye. Ama gelen yaşlı adam Suriyeliyse çocuğumu kaldırmıyorum diye konuşuyorlardı." SrHaKa3

Bu bağlamda, güç kaynaklarına erişimlerinin sınırlı olması, hak gaspının ortaya çıkmasına ve sürecin istismar edilmesine sebep olabilmektedir. Örneğin SrAnEr2 kodlu katılımcı

"Mesela bugün taksiye biniyorsun, bazı taksiciler taksimetreyi açmıyor 100 lira diyor." ifadelerini kullanmaktadır. Benzer şekilde, minibüs şoförlerinin bilinçli olarak minibüse almamaları, telefonlara kontör yüklenmemesi, pazarda ürünün Suriyeli olduğu gerekçesiyle satılmaması, mağazalarda hizmet verilmemesi gibi günlük yaşamın en sıradan pratikleri gerçekleştirilirken dahi dışlayıcı, küçümseyici tavırlara maruz kalabildikleri görülmektedir. Örneğin;

"Mesela geçen sefer benim teyzemin eşi çağırdı, 'gel kontör dolduramıyorum. Ne diyeceğim bilmiyorum' dedi. Ben de girdim Türkcell'e dedim ki 'kontör doldurabilir misiniz bu arkadaşta Türkçe bilmiyor'. Dedim ki 'en küçük paket ne?' Ne dedi bana; 'Suriyelilere limit yok' dedi. Ne demek istedi, Suriyelilere şimdi limit yok dedi yani sanki hatlar Suriyelilerin ayrı Türklerin ayrı. Hatlar aynı değil mi! Zaten biliyorum öyle bir şey olmadığını. Arkadaşlarım da var zaten Türkcell'de çalışan sürekli gittiğim, öyle bir şey yok. Sadece doldurmamak için bir şeyler söylüyor. Dedim ki; 'ilk defa öyle bir şey duydum'. 'Duyabilirsin' dedi ilk defa. Böyle dedi bana. Tamam dedim. Yani içim, kanım kaynadı yani. Ne diyeceğim bilmiyorum." SrİzEr1

"Mesela ben pazarda bizzat şahit oldum önceden pazara kadar inmemişi bu ayrımcılık. Pazarda pazarcı satıyor mesela ürünü daha sonra Suriyeli olduğunu anlayınca geri alıyor ben sana satmam diyor. ... Eski İzmir'de pazarda bunun çok normal olduğu söyleniyor. İşte kişinin Suriyeli olduğu öğrenilince elindeki ürünler alınıp 'size satmıyoruz, bizim gençlerimiz Suriye'de sizin için savaşıyorlar, siz buraya iyice yerleştiniz' gibi söylemlerle karşılaştıklarını söylüyorlar." KrİzKa3

Dahası, hizmet verilmemesi veya hizmet sunumunun aksatılması gibi süreçlerin ne yazık ki kamu kurumlarında dahi görülebildiği anlaşılmaktadır. Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler, Göç İdaresine bağlı birimlerde örnekleri görülebilen bu durumun kurumlara genellenmemesi önemlidir. Bununla birlikte, bazı çalışanların Türkiye'deki Suriyeli söyleminden ve önyargılarından kaynaklanan ayrımcı tutumlar ortaya koydukları ifade edilmektedir. Örneğin;

"Hizmete erişim hakları ama hizmet sağlayıcıların bireysel, keyfi o ayırıştırıcı ve ötekileştirici tutumlarıyla karşı karşıya kalabiliyorlar. Mesela burada geçici koruma belgeli bir danışanımız vardı. Hastaneleri dolaşıyor, savaştan dolayı bacağına büyük bir enfeksiyon vardı. Hiçbir hastane bunu kabul etmiyor. En sonunda buraya geldi ve buradaki bir personel aracılığıyla hastaneye girişi yapıldı. Aslında kendi gittiğinde de alabileceği bir hizmet ama bazen harekete geçirme konusunda destek vermemiz gerekiyor." KrAnKa2

"Mesela bir arkadaşım kimliğini çıkarttığı zaman bir hata olmuş kimliğinde. Birkaç defa gitmiş Göç İdaresine bunu düzeltmek için. Orada birkaç laf söylemişler yani 'Sen adını yanlış verdin bize'. Şey dedi, 'şimdiye kadar düzeltmedi'. Diyorum ki, 'git senin için önemli'. Diyor ki bana 'gitmeyeceğim'. Sonradan ben kendisine dedim ki 'git yani Göç İdaresine bunu değiştirmen gerekiyor ama aynı görevliye gitme başka birisine git'. Sonradan gitmiş. Sırası başka bir görevliye çıkmış. Hemen yani düzeltmişler. Hiçbir sorun olmamış." SrAnKa2

Sözlü saldırı ve hizmetin aksatılması gibi süreçlerin yanı sıra istihdam ve konut piyasasında da ayrımcılığın izlerini sürmek mümkündür. Bu bağlamda, Suriyelilerin kötü çalışma koşulları altında kayıt dışı olarak düşük ücretlerle çalıştırılmaları, yüksek kira bedelleri talep edilmesi, insan yaşamına uygun olmayan meskenlerin konut olarak kiralanması gibi süreçlerin kendisi ayrımcılığın somut görünümüdür⁷⁴. Bu yönüyle ayrımcılığı kentlerin bütün yoksullarının yaşadığı, bununla birlikte Suriyeli olmanın ayrımcılığa uğrama ihtimalini, sıklığını ve ayrımcılığın şiddetini arttıran bir faktör olduğu görülmektedir. Dahası, ne yazık ki ayrımcılığın düzeyinin zaman zaman fiziksel saldırıya ve fiziksel istismara varan noktalara ulaştığı anlaşılmaktadır. Örneğin YrZEr2 kodlu katılımcı Suriyeli bir bireyin nargile içtiği için saldırıya uğramasını *"Kendini mafya sanan bir topluluk vardı. Nargile içti diye bir Suriyeliyi linç ettiler. Bıçaklananlar, yaralananlar oldu. Hal böyle olunca hep kötü düşünüyorsun. Sonra gerginlik devam etti."* ifadeleriyle aktarmaktadır. YrHaKa2 kodlu katılımcının Reyhanlı'da çocuklar arasında yaşanan kavgaya ilişkin anlattıkları ve şiddet uygulayan yerel toplum üyesi çocuğun 'zafer kazanmış' gibi sevindiğini vurgulayan ifadeleri ise oldukça kaygı vericidir:

"Mesela Suriyeli çocuk cami yolunu kullanıyor. Çocuk o yolu kullandı diye bizim Türkler çocuğu dövüyorlar. Ben şahit oldum. Kaç defa uyardım ama ailelerinden mi görmüşler ne, sevmiyorlar Suriyelileri. Sevenler de var arkadaş olanlar da var ama çoğu hiç sevmiyor. Benim görüncem oğlu bile duyuyorum ki her gün bir tane Suriyeli çocuğu dövmüş. Geldiği zaman sevine sevine anlatıyor sanki zafer kazanmış gibi. Türklerin Suriyelilere karşı kin ve nefretleri var." YrHaKa2

Dahası, okullarda da benzer olayların yaşandığına ilişkin katılımcı ifadeleri dikkat çekmektedir. Örneğin, yerel toplumdan bir öğretmenin Suriyeli bir çocuğa uyguladığı şiddete değinen KrAnKa1 kodlu katılımcı *"Bu hayatta en kutsal meslek öğretmenlik... Bir öğretmen bir çocuğun boğazına yapışır mı ya da parmağını kırabilir mi? Biz bunlarla karşılaştık. Yani o çocukta yarattığı travmayı düşünabiliyor musunuz?"* ifadelerini ve yerel toplumdan bir çocuğun Suriyeli bir öğretmene uyguladığı şiddeti aktaran SrHaKa4 kodlu katılımcı ise *"Okullarda sorun oluyor. GEM'ler kapatıldı. Suriyeli öğrenciler ve öğretmenler Türk okullarına dağıtıldı. Mesela Suriyeli öğretmenle Türk kız bir olay yaşadı."*

---

⁷⁴ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/Sosyal Refah Sistemindeki Eşitsizlikler

Türk kız öğretmene küfür edip eşarbını çıkarmaya çalıştı. Tartıştılar. Polis geldi. Türk kızın ailesi geldi. Suriyeli öğretmene bir daha zarar vermeyeceğine dair kâğıt imzaladı." ifadelerini kullanmaktadır.

Sonuç olarak, Suriyelilerin günlük yaşamın oldukça sıradan ve rutin pratiklerini gerçekleştirirken dahi çeşitli biçimlerde ayrımcılığa ve dışlayıcı söyleme maruz kalabildiği görülmektedir. Bu bağlamda, güç kaynaklarına erişimlerinin sınırlı olması ve mevcut hukuki ve sosyal statü hak gaspının ortaya çıkmasına ve ikili ilişkilerin istismar edilmesine zemin hazırlamaktadır. Günlük yaşamda ayrımcılık, Suriyelilerin kötü çalışma koşulları altında kayıt dışı olarak düşük ücretlerle çalıştırılmaları şeklinde istihdam piyasasında ve yüksek kira bedelleri talep edilmesi, insan yaşamına uygun olmayan meskenlerin konut olarak kiralanması şeklinde konut piyasasında açık biçimde kendini göstermektedir. Benzer şekilde kamu kurumlarında, çeşitli işletmelerde ve hatta pazar yerlerinde bireylere sırf Suriyeli olduğu için hizmet sunulmaması veya hizmet sunumunun aksatılması şeklinde de görülebilmektedir. Dahası, bu kapsamda kimi zaman sözel veya fiziksel şiddete varan tutumların ortaya çıkabildiği anlaşılmaktadır. Son tahlilde, kentin bütün yoksul kesimlerinin bir biçimde deneyimlediği bu süreçte Suriyeli olmanın ayrımcılığa uğrama ihtimalini, sıklığını ve ayrımcılığın şiddetini arttıran bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, şiddetin önlenmesi ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması noktasında ivedilikle günlük yaşamın çeşitli alanlarına temas eden kapsamlı önlemlerin alınması ve çalışmalar planlanması gerekmektedir.

3.2.1.7.1.2. Kentsel Yaşamda...

Kentsel mekân çeşitli biçimlerde ayrımcılığın ve sosyal dışlanmanın sebebi veya aracısı olabilmektedir. Bu noktada, kentte mekânsal dışlanmanın kentin belirli bölgelerinde yaşamını sürdüren hem yerel toplum üyeleri hem de Suriyeliler tarafından deneyimlendiği görülmektedir. Bu çalışma kapsamında kentsel dışlanma ve ayrımcılık bağlamında üç temel örüntüye rastlanmıştır. Bunlardan birincisi, Suriyelilerin yaşamını sürdürdüğü kentsel mekânların daha çok gecekondu ve kent içi yoksul mahalleler olmasıyla ilgilidir ve bu

mekânlar Adaman vd. (2006, s. v) ifadesiyle ‘şüphesiz, sosyal dışlanma süreçlerine karşı en savunmasız bölgelerdir’. İkincisi, bu bölgelerde yaşayan bireylerin ekonomik ve toplumsal sebeplerden dolayı kentsel alanda hareketliliğinin sınırlandırılması ile ilgilidir. Üçüncüsü ise bazı kentlerde görünür olan etnik ve dini temelli mekânsal ayrışma süreçleriyle ilgilidir. Bu bölümde, kente ilişkin bu üç örüntü ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

3.2.1.7.1.2.1. Kentin unutulmuş mekânları: “Geçmek bile istemem oradan”

Suriyelilerin önemli bir bölümünün Türkiye’de kenar ve kent içi yoksul mahallelerde yaşamlarını sürdürdükleri bilinmektedir. Araştırmalar, altyapı olanaklarının sınırlı olduğu ve kentin en yoksul nüfus gruplarının yaşadığı bu bölgelerdeki konut koşullarına ve yoksulluğa sıklıkla atıfta bulunmaktadır (Adaman vd., 2006). Bu araştırmada da birçok katılımcı bu duruma atıfta bulunmaktadır. Örneğin; SrAnKa3 kodlu Suriyeli katılımcı durumu “*Hem daha çok gecekonduları tercih ettik. Daha çok kiraların ucuz olması nedeniyle.*” şeklinde ifade ederken, YrİzEr2 kodlu katılımcı da kiraların yüksek olduğu “*Bornova’nın merkezinde Suriyeli bulamazsın. Daha çok kırsalda, mahalle aralarında...*” ifadelerini kullanmaktadır. Benzer şekilde, YrAnKa2 kodlu katılımcı da yaşamını sürdürdüğü ve Suriyelilerin yoğun yaşadığı Ankara’nın Doğanatepe mahallesi için “*Doğanatepe en fakir yer. Burası her şeyde en son planda umursanmıyor.*” ifadelerini kullanmaktadır.

Diğer taraftan, bu mahallelerde yaşayan bireylerin başka birtakım kırılganlıkları da paylaştığı anlaşılmaktadır. Örneğin bu mahallelerde suç olaylarının ve madde satışı ve kullanımının oldukça yaygın olduğu iddia edilmektedir. Bu durumun mekânla yani mahallenin kendisiyle ilişkisini kuran YrAnKa2 kodlu katılımcı da “*Burada Doğanatepe’de hap olayı çok, onlar da burada satmaya başladı. Parklarda falan o kadar çok hap satılıyor ki...*” ifadelerini kullanmakta ve durumu Suriyelilerle ilişkilendirmektedir. Aynı katılımcı yaşadığınız mahalleyi değiştirmeyi düşündünüz mü sorusuna ise “*Valla düşünmedim. Çocuklarım ısrar etti ama düşünmedim. ... Onlar burayı ve toplumu sevmiyor, hapçı, tinerci, hırsız... Ortam çok karışık diyorlar. Gene de çok şükür herhangi bir şey*

yaşamadık." şeklinde yanıt vermektedir. Bununla birlikte, söz konusu kentsel mekânların suç ve madde ile ilişkisine dikkat çeken Suriyeli katılımcılar da benzer görüşler dile getirmektedir. O kadar ki, Sr1zEr1 kodlu katılımcı yaşamını sürdürdüğü mahalleye ilişkin *'geçmek bile istemem oradan'* ifadesini kullanmakta ve gerekçelerini sıralamaktadır:

"Çok kötü yanları var. Oradaki insanlar, kötü örnekler çok var yani. Esrardan, uyuşturucu satanlar, bıçak çekenler... Oradaki roman insanlar, tabi ki hepsi kötü değil bazıları iyi ama çoğu, oradaki bulunanların çoğu hırsızlık, uyuşturucu satan, bıçak çeken çok, inanılmaz. Geçmek bile istemem oradan." Sr1zEr1

Bununla birlikte, madde kullanımının ve suç olaylarının yaygın olduğu bu kentsel mekânların güvenliğiyle ilgili sorunlar, bu bölgelerde yaşayanları damgalayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu kapsamda, söz konusu kentsel mekânlara ilişkin izlenimin ve damgalamanın kişiler arası güven ilişkisine de zarar verdiği ve bu mahallelerde yaşıyor olmanın mahalle dışından arkadaşlık ilişkilerinin kurulmasını zorlaştırdığı ifade edilmektedir. Örneğin;

"Ayrıca 'mesela sen nerede oturuyorsun?' Tepecik dediğim zaman ya da kale ya da Basmane ya da falan, 'hı' çekiniyor. Eminim içinden 'orası esrar, orası kavgacı' diyor. 'Böyle bir arkadaşla arkadaş olmak istemem.' ... Mesela Alsancak dediğin zaman Alsancak'ta oturuyorum. Mesela Karşıyaka ya da Gaziemir, o güzeldir. Ya zengindir ya da terbiyelidir ya da bildiğimiz iyi insanlardandır. Ama bu yerde oturduğun zaman mesela Tepecik gibi az önce konuştuğum çekiniyorlar yani güven duymuyorlar." Sr1zEr1

3.2.1.7.1.2.2. Mekânda hareketliliğin sınırlanması: "En fazla parka gidiyoruz"

Araştırma kapsamında Suriyelilerin büyük bir bölümü kent içi ve kent dışı hareketliliklerinin oldukça sınırlı olduğunu dile getirmişlerdir. Bu bağlamda Suriyeli katılımcılar mahalle içi hareketliliği günlük alışveriş ve benzeri amaçlarla veya iş gibi gerekçelerle gerçekleştirdiklerini, mahalle dışına ise yalnızca resmi işlemler için gittiklerini ifade etmektedirler. Örneğin; SrAnKa3 kodlu Suriyeli kadın katılımcı kendisi için *"Ya sadece Çankaya'ya sadece kimlikler için gidiyoruz."* ifadelerini ve eşi için ise *"Sabah yediden akşam yediye kadar çalışıyor. Çok monoton bir hayatı var. Evden işe işten eve, akşam yemek ye yat. ... Evde zaten. İş olmadığı zaman da evde... Sadece ihtiyaçlarımızı karşılayıp o şekilde geliyor yani. Bir tanıdığı falan da yok burada."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin temel gereksinimlerinden olan (Max-Neef, 1992)

gezme, dolaşma, tatil ve dinlenme gibi boş zaman aktivitelerinin birçok Suriyeli için söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında Suriyeliler bağlamında hareket sınırlılığının bürokratik, ekonomik ve toplumsal sebeplerinin olduğu anlaşılmıştır. Bürokratik sebeplerden kasıt, Suriyelilerin kayıtlı oldukları kent dışına çıkmak için Göç İdaresi'nden izin almaları gerekmesidir. Dolayısıyla, izin koşulunun kent dışına hareketin önündeki temel engel olduğu görülmektedir⁷⁵.

Hareket sınırlılığının ekonomik sebepleri ise yoksulluk ve gelir dağılımı ile ilgilidir⁷⁶. Bauman (2016, s. 16) hareketliliğin toplumsal katmanlaşmada en güçlü ve en gözde unsur haline geldiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda 'aşağı katmandakiler' için kentsel mekânın içine ve dışına hareketlilik imkânı son derece sınırlıdır. Yoksulluk içerisinde yaşamını sürdüren Suriyeliler de bu bağlamda sınırlı bir hareketliliğe sahiptir. Örneğin;

"Sosyal hayatı etkileyen şeylerden biri maddi kazançtır. Ekmek almaya parası dahi olmayan bir kesimden bahsediyoruz." KrHaKa2

"Hayır. Pahalı yani o yüzden. Çocukların ihtiyaçları, onların taleplerini karşılayamıyoruz. Hani her gördükleri şeyi istiyorlar. En fazla parka gidiyoruz." SrAnKa3

Diğer taraftan hareketliliğin sınırlandırılmasının tüm Suriyeliler için geçerli olmadığını yani ekonomik olarak daha iyi durumda olanlar için durumun farklı olduğuna değinmekte fayda görülmektedir. Örneğin; babası diş hekimi olan SrAnEr1 kodlu katılımcı ile MEB'e bağlı bir okulda rehber öğretmen olarak çalışan SrHaEr2 kodlu katılımcıların diğer Suriyelilere nazaran daha iyi olan ekonomik durumlarının kent içi hareketliliği de etkilediği ve bu bağlamda araştırma katılımcısı diğer Suriyelilerden ayrıştıkları görülmektedir. Örneğin;

"Okul olduğunda okula gidiyorum. Benim okul Çubuk'taydı. Yol bir saat. Dönüyorum akşam işte ders çalışıyorum. Bazı şeyler alıyorum ev için. Okul olmadığında işlerimi yapıyorum. Geziyorum. Bayramlarda kafelerde oturuyoruz." SrAnEr1

"Vallahi İskenderun çok muhteşem... Ben her yazda İskenderun'a gidiyoruz. Orada yani iki gün üç gün orada kalıyoruz. Arsuz yani orada yer çok muhteşem." SrHaEr2

⁷⁵ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Gelecek/Türkiye'de kalış/Türkiye'den Ayrılmak İsteme Gerekçeleri

⁷⁶ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumun Zorlaştırıcı Unsurları/Sosyal Refah Sistemindeki Eşitsizlikler/Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Kent içi hareketlilik bağlamında İzmir'in özgün bir niteliği dikkat çekmektedir. SrızKa1 kodlu katılımcının "Konak'a gidiyoruz. Biraz oturuyoruz. Geri kalan yerler de biliyorsunuz pahalı." ifadesinde de görüldüğü gibi, araştırmanın İzmir'de yaşayan Suriyeli katılımcıları kentsel olanakların, yani daha maliyetsiz bir şekilde dışarıda vakit geçirebilme olanağının etkisiyle İzmir'de boş zamanlarında kamusal alanda daha sık vakit geçirebildiklerini ifade etmektedirler. Örneğin;

"Sürekli annemle birlikte gidiyorlar. Annemle, benim ablam da var evli dediğim gibi. Onlar mesela anlaşıyorlar 'e hadi gidelim'. Yemek yapıyorlar, hafif yemekler, götürüyorlar piknik yapıyorlar yani gibi. ... Mesela o Kültür Park, denize gidiyorlar, şey park var oyuncaklar var orada... Unuttum gerçekten unuttum. Karabağlar parkı var. Bu yerlere gidiyor yani. Yani ben tutmuyorum. Bazı insanlar çıkamazsınız, gidemezsiniz benden izinsiz falan o düşünce yok bende. O yani çok dini insanlar yani onlar... Ben dini olarak seviyorum tabi ki yani çok güzel bir dinimiz var yani Müslümanız çok şükür yani. Ama öldürmek de değil yani. Bir ceza evi değil yani. Yaşamak için... Giderler gelirler..." SrızEr1

Hareket sınırlılığının toplumsal sebepleri de bulunmaktadır. Yukarıdaki SrızEr1 kodlu katılımcının ifadesi, mekânda hareketliliğin sınırlanması bağlamında toplumsal sebeplere ve burada ataerkil yapının etkisine ışık tutmaktadır. Bu bağlamda, özellikle kadınlar ve çocuklar açısından ataerkin kentte mekânsal hareketliliğin sınırlanmasına dolayısıyla bu bireylerin kentsel yaşamdan dışlanmasına ve ayrımcılığa maruz kalmasına sebep olduğu görülmektedir⁷⁷.

Diğer taraftan toplumsal sebepler bağlamında öne çıkan bir konu da dil bariyeridir. Bu bağlamda örneğin SrHaEr2 kodlu katılımcı Reyhanlı'da yerel toplumun Arapça biliyor olmasına vurgu yaparak bu bölgenin dışında Suriyelilerin dil bariyeri dolayısıyla sorun yaşadıklarını o yüzden hareketlilikten kaçındıklarını "Çünkü başka yere o zaman vallahi bu genellikle insanlar Türkçe bilmiyorlar. E o zaman vallahi çok sorunla karşılaşıyorlar." şeklinde ifade etmektedir. Diğer taraftan, dil bariyerinin ötesinde yerel toplumda yükselen toplumsal tepkilerin de kent içi ve kent dışı hareketlilik bağlamında engel teşkil ettiği ifade edilmektedir. Örneğin SrAnKa2 kodlu katılımcı dışarıda daha çok vakit geçirmek nasıl

---

⁷⁷ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/ İnsan Değer ve Onurunun Zedelenmesi/Kadının Değeri

olurdu sorusuna *"Evet, tabi ki yani özledik ama burada yani özellikle şimdi çok sorun çıkıyor bu yüzden çıkmak istemiyoruz burada."* şeklinde yanıt vermektedir.

3.2.1.7.1.2.3. Mekânsal ayrışma: "Şu tarafın adını Halep koymuşlar."

Türkiye’de Suriyeliler bağlamındaki araştırmalarda izine rastlanmamış olsa da bu araştırmada bazı kentlerde Suriyelilerin yerleştikleri kentsel mekânlarda gettolaşmanın başladığına ve yerel toplumun ve Suriyelilerin yaşam alanlarının birbirinden ayrıştığına ilişkin bulgular söz konusudur. Kentte bu mekânsal ayrışmanın nasıl şekillendiğine baktığımızda ise bireylerin dış grupla aynı mekânda bulunmak istemedikleri görülmektedir. Bu bağlamda, iki davranış örüntüsü göze çarpmaktadır. Birincisi Suriyelilerin kendilerinden (‘bizden’) olan nüfusun bulunduğu mahallelere yerleştikleri görülmektedir. İkincisi Suriyelilerin yoğun olarak yerleştikleri bölgelerde daha önceleri ikamet etmekte olan kimi yerel toplum üyelerinin ise bu mahalleleri terk ettiği, yani bu mahallelerden taşındığı ifade edilmektedir. Örneğin;

"Sayı arttıkça, gelen Suriyeli sayısı arttıkça ve kalıcı olduklarına dair bazı emareleri görmeye başladıkça şu an Suriyelilerin Altındağ bölgesinde yoğun olarak ikamet ettikleri Ulubey mahallesindeki Türkiyeliler oradan çıkmaya civardaki diğer mahallelere yerleşmeye başlamışlar." KrAnEr2

"Bir sorun yok aslında. Oradaki Türkler neredeyse hemen hemen taşındı hepsi. Yani iki üç ev kaldı en fazla yani bizim mahallemizin çoğunluğu Suriyeli." SrAnKa3

"Onlar burada olduğu için pek çok kişi de göç etti. Büyük iş yeri olanlar ve gidemeyecek durumda olanlar kaldı. Herkes ya onların gitmesini istiyor ya da kendileri buradan gidiyor." YrHaKa1

Bu bağlamda, örneğin KrAnEr2 kodlu katılımcı bazı bireyler için gruplar arasındaki ayrışma düzeyinin oldukça yüksek olduğunu, bu bireylerin aynı ortamı ve aynı yaşam alanlarını kullanmak istemediklerini ifade etmekte, mekânsal ayrışmanın gelecek için büyük bir tehdit unsuru olduğunu belirtmektedir:

"Diyorlar ki, ‘sürekli parkta vakit geçiriyorlar gece gündüz parkta nargile içiyorlar.’ Zaten nargile içiyor olmaları çok büyük bir kabahate dönüştü Türkiye’de. ‘Geç saatlere kadar parktalar işte nargile içiyorlar, çekirdek çitliyorlar onların yüzünden biz parka gidemiyoruz. Çok ciddi bir sosyal mesafe var aralarında. Aynı ortamı paylaşmak istemiyorlar. ... Tek nedeni bu! Sosyal olarak dışlıyorlar onları. Bu durum bence elde ettiğimiz verileri yorumladığım zaman bu durum böyle devam ettiği müddetçe sosyal olarak onlardan uzaklaşma süreci çok ciddi bir sosyal tepkiye dönüşecek ve onlara doğrudan bir fiziksel müdahaleye dönüşecek.

'Kalabalıklar boş ver lanet gelsin gitmeyelim' diyenler yarın öbür gün 'çık artık bu parkta biz vakit geçireceğiz' diyeceği bir sürece ilerliyoruz gibi bir durum söz konusu bence." KrAnEr2

Bu araştırma kapsamında, yerel toplum ve Suriyeliler bağlamında ortaya çıkan mekânsal ayrışmanın yanı sıra, etnik ve dini farklılıklardan temellerden bir mekânsal ayrışmanın varlığına ilişkin bulgular da söz konusudur. Bu biçimdeki ayrışmanın, araştırmanın gerçekleştirildiği üç kentte kendisini, biraz da kentlerin nüfus yapısı ve yaşam kültürünün de etkisiyle, farklı biçimlerde gösterebildiği anlaşılmaktadır. Örneğin Ankara bir metropol ve başkent olmasına rağmen, Hatay ve İzmir'e nazaran kültürel çeşitliliğin daha sınırlı olduğu bir kenttir. Belki de bu özelliğinin etkisiyle buradaki Suriyeli nüfusunun da daha tek tip olduğu ve Arap Sunni nüfusun yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan burada Suriyeli nüfusun çeşitliliği sınırlı olsa da Afgan, Iraklı ve Afrikalı sığınmacıların varlığından söz edilmektedir. Buradaki mekânsal dağılımın da bu doğrultuda şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Suriyelilerin Altındağ bölgesinde daha yoğun olduğu, diğer sığınmacı grupların Keçiören civarında daha yaygın olduğu görülmekle birlikte, özellikle Altındağ bölgesinde tamamen Suriyelilerden oluşan ve 'Halep Caddesi' olarak anılan 'izole' yaşam alanlarının oluştuğu görülmektedir. Örneğin; KrAnEr1 kodlu katılımcı bu bağlamda "*Mesela Keçiören'de Iraklılar ve Türkmenler daha yoğun. Ankara'da Önder Mahallesi gerçeği var. Küçük Halep olarak anılan bir mahalle... Neredeyse yüzde yüzü Suriyelilerden oluşuyor.*" ifadelerini kullanmaktadır.

İzmir ise Ankara'ya nazaran nüfus grubunun daha çeşitli olduğu bir kenttir. Burada, Arap Sünni, Suriyeli Türkmen, Suriyeli Kürt, Dom gruplar gibi çeşitli etnik kökenden grupların farklı semtlerde ve mahallelerde görünür olduklarından söz edilmektedir. Araştırmalar Suriyelilerle yerel toplum arasında genel anlamda, özellikle de etnik ve akrabalık bağlarının olduğu mahallelerde, iyi ilişkiler kurulduğunu göstermektedir (Kaya vd., 2016, s. 5). Bu bağlamda, İzmir'de Suriyelilerin bir bütün olarak yoğun olduğu mahalleler görülmekle birlikte, bu bireylerden Türkmenlerin ve Kürtlerin etnik kimliği paylaştıkları yerel toplum üyelerinin bulunduğu mahallelerde yoğunlaştıkları anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Hatay yerel toplumda kültürel çeşitliliğin çok daha belirgin olduğu kentlerden biridir. Burada, Suriye ile sınır komşusu olmanın da etkisiyle yerel toplum ve

Suriyeliler arasında kültürel benzerliklerin bulunduğu bilinmektedir. Dahası, kentte hâlihazırda yerel toplumda da kültürel çeşitliliğin yaygın olmasıyla bağlantılı olarak birlikte yaşama alışmışlığın da etkisiyle daha iç içe bir yaşamın varlığından söz edilebilir. Bununla birlikte, Hatay'da ilçeler arasında farklı yerleşim örüntülerden söz edilmektedir. Hatay'ın merkezi olan Antakya'da nüfus gruplarının birbirine daha çok karıştığı ve kent içi yerleşimi ekonomik durumun belirlediği bir süreçten söz edilirken diğer ilçelerde durum farklılaşabilmektedir. Örneğin, Dört Yol gibi Türk nüfusun yoğun olduğu yerlerde Ankara'dakine benzer şekilde mekânsal ayrışmanın daha belirgin olduğu ve buradaki Suriyelilerin ilçenin belirli bir mahallesinde toplandığı görülmektedir. Bununla birlikte, Reyhanlı gibi Türkiyeli Arap Sünni nüfusun yoğun olduğu yerlerde ise yerel toplum ve Suriyelilerin daha iç içe yaşam sürdürdükleri görülmektedir. Diğer taraftan, Samandağ gibi Türkiyeli Arap Alevi nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ise Suriyelilerin yok denecek kadar az olduğu ifade edilmektedir.

"Dört Yol'da yaptığım saha çalışmasında daha çok Suriyelilerin kendilerinin oluşturduğu bir mahalle vardı. Çünkü orası biraz daha Adana kültürüne yakın buradaki gibi bir Arap kültürü mevcut değil." KrHaKa3

"Biraz etnik kökenle de alakalı. Arapça bilen kesim Hatay'da, örneğin Arapça bilenlerin %100'ünü düşünelim %80'i Alevi kesimdir, %20'si Sünni kesimdir. Ama Suriye'den Türkiye'ye gelenlerin çoğu Sünni kesim. Bu iki kesim arasındaki olağan durumdan dolayı Samandağ'da yoklar." KrHaKa2

Sonuç olarak, kentsel mekânda sosyal dışlanmanın kentin belirli bölgelerinde yaşamını sürdüren hem yerel toplum üyeleri hem de Suriyeliler tarafından deneyimlendiği görülmektedir. Bu çalışma kapsamında kentsel dışlanma ve ayrımcılık bağlamında üç temel örüntüye rastlanmıştır. Birincisi, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı kent içi yoksul mahallelerin sosyal dışlanma süreçlerine karşı savunmasız bölgeler olmasıyla ilgilidir. Bu mahallelerde yaşayan bireylerin birtakım kırılma noktaları paylaştığı görülmektedir. Bu bağlamda, madde kullanımının ve suç olaylarının yaygın olduğu dile getirilen bu kentsel mekânların güvenliğiyle ilgili sorunlar, bu bölgelerde yaşayanları damgalayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu kapsamda, söz konusu kentsel mekânlara ilişkin izlenimin ve damgalamanın kişiler arası güven ilişkisine de zarar verdiği ve bu mahallelerde yaşıyor olmanın mahalle dışından arkadaşlık ilişkilerinin kurulmasını zorlaştırdığı ifade edilmektedir.

İkincisi, kent içi ve kent dışı hareketliliğin sınırlı olmasıyla ilgilidir. Hareket sınırlılığının bürokratik, ekonomik ve toplumsal sebeplerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bürokratik anlamda kent dışına hareketin önündeki temel engel Suriyelilerin kayıtlı oldukları kent dışına çıkmak için Göç İdaresi’nden izin almaları gerekmesidir. Ekonomik anlamda hareket sınırlılığı ise yoksulluk ve gelir dağılımı ile ilgilidir. Bu bağlamda, ekonomik olarak hareket gücü sınırlı olan bireylerin kent içi hareketliliğinin sınırlı olduğu ve bu bireylerin nadiren kamusal alanda görünür oldukları anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında İzmir’in kentin daha az maliyetle kamusal alanda vakit geçirebilme imkânı sunması dolayısıyla bu duruma istisna oluşturduğu görülmektedir. Hareket sınırlılığının toplumsal sebepleri ise daha çok ataerkil yapının kendisi ile ilgilidir. Özellikle Suriyeli kadınlar ve çocuklar açısından kentte mekânsal hareketlilik toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında sınırlanabilmekte, dolayısıyla bu bireylerin kentsel yaşamdan dışlanmasına sebep olabilmektedir. Dahası dil bariyerinin ve yerel toplumda artan toplumsal tepkilerin de kentsel alanda hareketliliği sınırladığı görülmektedir.

Üçüncüsü ise bazı kentlerde görünür olan etnik ve dini temelli mekânsal ayrışma süreçleriyle ilgilidir. Araştırma kapsamında bazı kentlerin Suriyelilerin yerleştikleri kentsel mekânlarında gettolaşmanın başladığına ve yerel toplumun ve Suriyelilerin yaşam alanlarının birbirinden ayrıştığına ilişkin bulgular söz konusudur. Bu bağlamda birincisi Suriyelilerin Suriyeli nüfusun yoğun olduğu mahallelere yerleştikleri, ikincisi Suriyelilerin yoğun olarak yerleştikleri bölgelerde daha önceleri ikamet etmekte olan yerel toplum üyelerinin ise bu mahallelerden taşındığı dile getirilmektedir. Dahası, mahallelerde etnik ve dini farklılıklardan temellenen bir mekânsal ayrışmanın varlığına ilişkin bulgular da söz konusudur.

3.2.1.7.2. Ayrımcılığın görünmeyen yüzü: “Adaletsizlik duygusu”

‘Ayrımcılığın görünen yüzü’ başlığı altında Suriyelilerin deneyimlediği ayrımcılık ve sosyal dışlanma ele alınmıştır. ‘Ayrımcılığın görünmeyen yüzü’ başlığı altında ise yerel toplumun algıladığı veya deneyimlediği ayrımcılığa yer verilecektir. Bölüm başlığına

‘ayrımcılığın görünmeyen yüzü: adaletsizlik algısı’ isminin verilmesinin sebebi alanyazında yerel toplumun deneyimlediği adaletsizlik duygusuna nadiren yer verilmiş, yer verildiğinde de konunun daha çok önyargılar bağlamında ele alınmış olmasıdır (Alp, 2018; Bolgün ve Uçan, 2020; Özipek, 2018). Bu araştırmaya katılan yerel toplum üyeleri sıklıkla ayrımcılığa uğradıklarını veya ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüklerini dile getirmişlerdir. İkinci sınıf vatandaş hissiyatının kimi zaman ideolojik nedenlerden, kimi zaman önyargılar ve doğru bilinen yanlışlardan, kimi zaman da Türkiye’nin refah sistemindeki eşitsizliklerden kaynaklandığı görülmektedir⁷⁸. Sonucunda bu durumun yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinin önünde büyük bir engel olduğu anlaşılmaktadır.

Yerel toplumun bulunduğu noktadan bakıldığında, Türkiye’de Suriyelilerle bağlantılı süreçlerin devlet kurumları ve hizmet sunan STK’lar veya fon sağlayıcılar tarafından nadiren hak temelli olarak ele alındığı düşünülmektedir. Örneğin kamunun ve diğer fon sağlayıcıların yerel toplumda gereksinim sahibi grupların ihtiyaçlarını görmezden gelebildiği görülmekte, neticede Suriyelilerle aynı kentsel alanlarda yaşayan bu bireyler ile Suriyeliler arasında gerginlikler ortaya çıkabilmektedir. Örneğin;

" Suriyelilerin ve diğer mültecilerin aldıkları sosyal yardımlar devlet kaynakları aracılığıyla değil, fonlarla sağlanan bir yardım. Tabii ki belediyeçilik hizmetleri devlet hazinesinden harcanan bir hizmet! Ama tabii ana gündem olan sosyal yardımlar fonlar aracılığıyla veriliyor. Bunu anlatmaya çalışıyorduk. Çünkü bununla ilgili inanılmaz bir bilgi kirliliği mevcuttu. Ama yine de bunu öğrenmiş olmak onların kafasında bunu halletmiş olmuyor. Çünkü şöyle bir algı var olduğunu biz yaptığımız çalışmalar sonunda öğrenmiştik. Buradaki insanlar zaten sosyoekonomik düzeyi düşük olan insanlar. Belli ölçüde az veya çok devlet desteğiyle hayatını idame ettiren insanlardı. Mülteci gruplar geldiler buraya yerleştiler. Onlar buraya geldikten sonra kendilerinin olan o kaynakları hizmetleri sermayeleri Suriyelilerle bölüşmek zorunda kaldılar ve buradan kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak görme söz konusunu temellendirdiklerini düşünüyorum." KrAnEr2

Adaletsizlik algısı bağlamında yerel toplum üyeleri sıklıkla kamunun ve sivil toplumun hizmetlerini yalnızca Suriyeliler için planladığını ve bu süreçte yerel toplumun ihtiyaçlarının görmezden gelindiğini dile getirmektedirler. Örneğin; KrAnEr2 kodlu kurum çalışanı karşılaştığı yerel toplum üyelerinin “*Biz kendimizi ikinci sınıf vatandaş*

⁷⁸ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Sosyal Refah Sistemindeki Eşitsizlikler
Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Kalıpyargılar ve Önyargılar

hissediyoruz, öyle bir muamele görüyoruz. Suriyelileri el üstünde tutuyorlar bizi şey yapmıyorlar” gibi ifadeler kullandıklarını ifade etmektedir.

Yerel toplum üyesi katılımcılar ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüklerine dair savlarını çeşitli biçimlerde gerekçelendirmektedirler. Örneğin, Ankara'nın en yoksul mahallelerinden olan Altındağ Örnek Mahallesiindeki Türk Kızılayı Toplum Merkezinin Suriyelilerden önce var olmadığını dile getiren YrAnKa2 kodlu katılımcı *“Bu Toplum Merkezi bile onlar var diye açıldı.”* ifadesini kullanmaktadır. KrAnEr2 kodlu kurum çalışanı da yerel toplumdaki benzer tepkileri alabildiklerini ifade etmektedir:

"Niçin böyle düşünüyorsunuz diye sorduğumuz zaman verdikleri cevap şuydu. ‘Bütün yardımlar onlara yapılıyor. Bu Toplum Merkezi bile onlar var diye açıldı. Ama biz burada böyle bir Toplum Merkezi olmasını her zaman isterdik. Çünkü çocuğumuzu gönderebileceğimiz ücretsiz kreşler yok. Çocuğumuza bilgisayar kursu aldırabileceğimiz ücretsiz hizmetler yok. Ama burada bunların hepsi ücretsiz veriliyor ve Suriyeliler gelmeseydi burası açılmayacaktı belki de.” KrAnEr2

İkinci sınıf vatandaş olma ve adaletsizliğe uğrama söyleminin daha çok ekonomik temellere dayandığı görülmektedir. Bu bağlamda, kimi yerel toplum üyeleri mahallelerinde Suriyeliler gibi, hatta Suriyelilerden daha kötü durumda olan yerel toplum üyeleri olduğunu ve kamunun ve sivil toplumun onları görmezden geldiğini dile getirmektedirler. Örneğin KrAnEr2 kodlu katılımcı *“Bir ekmeği alamayan adam var bu mahallede”* ifadesini kullanmaktadır. Dolayısıyla, yerel toplumun yoksul kesimlerinin gereksinimlerinin karşılanmıyor olması eleştirilerin odağında yer almaktadır. Örneğin;

"Daha zor şartlarda evet ev kira, dört çocuğum okuyor işsizlik var. Okul yardımı iki ayda bir 35 TL gülünç bir rakam, doğru değil mi? Türk halkı bunun bilincinde ve herkes bunu konuşuyor. İnsanın aklına geliyor devlet bizi niye korumuyor diye ama elden bir şey gelmiyor. Hukuk neyse o uygulanıyor. Biz de vatandaş olarak her şeye eyvallah diyoruz maalesef. Rızkı Allah veriyor biz de rızığımız geliyor şükrediyoruz.” YrHaEr2

"Altındağ bölgesinde çalışırken tespit ettiğimiz yerel halktan da işsizlik problemi çekip de hani kirasını dahi ödeyemeyip ihtiyaçlarını karşılayamayan aileler de var. Bu aralarında hani biz kendimize yetemezken neden bu şekilde onları aldık ve onlara imkânlar sağlıyoruz diye bir söylem ortaya çıkıyor.” KrAnKa2

Yoksulluk ve ekonomik gereksinimlerle bağlantılı eleştiriler daha çok sosyal yardımlar çerçevesinde dile getirilmektedir. Bu bağlamda, Kızılay Kart aracılığıyla Suriyelilere

verilen SUY öne çıkmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi SUY kapsamında yapılan harcamaların kamu bütçesinden karşılandığına ilişkin yanlış bilgiler söz konusudur⁷⁹. Bu duruma dikkat çeken bazı kurum çalışanları da fonların sığınmacılar için gelmiş olduğuna dikkat çekmektedirler. Örneğin;

"Aslında onlara sağlanan imkânların kaynağı dış fonlar AB fonları olabiliyor. Ama bunun Türkiye tarafından sağlandığının söyleyerek hani devlet onlara bakıyor bize bakmıyor şeklinde dışlanmışlık hissiyatına giriyorlar." KrAnKa2

"Türkiye'yi düşündüğümüzde yetersiz olduğumuzu düşünüyorum. Kendi halkımıza karşı da yetersiz zaten. Yalnız bu fonlar Suriyeliler için geliyor. Türkiyeli bir ailede fakir olabilir ama Suriyeli aile her zaman dezavantajlıdır. Onların her zaman hak savunuculuğuna, eşlik edilmesine, ne yaptığının hatırlatılmasına ihtiyaçları var. Psikolojik açıdan da çok sağlıklı değil aslında." KrHaKa2

Gerçekten de Suriyelilere yapılan SUY ve benzeri yardımların fonlarının yurt dışından sığınmacılar için harcanmak üzere gönderildiği bilinmektedir. Bununla birlikte, kaynağın dış fonlar olduğu bilgi yanlışını düzeltmek yerel toplumun yoksul bireylerinin bu konudaki kızgınlığını gidermemekte, ikinci plana atılma, dışlanma hissiyatını pekiştirebilmektedir. Bu duruma dikkat çeken KrHaKa1 kodlu kurum çalışanı "*...ve o şeyle de geçmiyor: 'İşte bu yardımlar Avrupa Birliği'nden geliyor. Bunun parası bizim cebimizden çıkmıyor' bilgi yanlışını düzeltmek de insanlardaki öfkeyi söndürmüyor çünkü bir şekilde adaletsizliğe uğradıklarını hiss ediyorlar bence.*" ifadelerini kullanmaktadır. Bu noktada, bazı yerel toplum üyeleri fonların dış kaynaklardan geldiğinin farkında olduğunu belirtmekle birlikte, 'Batı'nın Suriyelilerin Türkiye'de kalması için' bu fonları sağladığını düşündüklerini ifade etmektedirler. Dahası, Suriye'den Türkiye'ye göç sürecinin Türkiye'de işsizlik ve kira artışları gibi etkilerinin olduğunu, dolayısıyla sürecin maliyetine katlanan yerel toplum üyelerinin de bu fonlarla desteklenmesi gerektiğini düşündüklerini ifade etmektedirler. Örneğin;

"Ya şimdi kaynağı ne olursa olsun. Biz de biliyoruz yurt dışından fonlanıyor bazı şeyler ama neden fonluyorlar bunu da sormak lazım. Suriyeliler Türkiye'de kalsın aman Avrupa'ya geçmesinler diye yapılmıyor mu bu yardımlar? Burada insanlar işsiz kaldı bu göçten sonra. Kiralar katlandı. Benim zararımı da karşılasınlar madem. Bu işin cefasını biz çekiyoruz, bize

---

⁷⁹ Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/Kalıpyargılar ve Önyargılar/Kurumsal Hizmetlere İlişkin Yanlış Bilgiler

maliyeti var. O zaman Avrupa bir zahmet Suriyelileri istemiyorsa bizim insanımıza da yardım edecek." YrHaEr3

"Suriyeli vatandaşa çok yardım yapılıyor. Suriyelilere yapılan yardımın bir kısmı da Türklere yapılabilir. Yardımlar sadece Türk devleti tarafından yapılmıyor biliyorum. Amerika, Rusya, Almanya'nın alt tabaka sende kalsın, onlara sen bak, halkın ne sorun yaşarsa yaşasın diyerek yaptığı yardımlar var." YrHaKa1

Elbette sadece SUY değil, diğer STK'ların dağıttığı aynı ve nakdi yardımlar da yerel toplum üyeleri tarafından tartışma konusu haline getirilebilmektedir. Bu noktada, göç sonrası sürecin yönetimindeki başarısızlıklara tekrar vurgu yapmak, bu bağlamda kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliğine dikkat çekmek gerekmektedir. Sıklıkla dile getirilen bir konu, farklı yardım kuruluşları (hatta kimi zaman aynı yardım kuruluşları) tarafından belirli kişilere mükerrer yardımlar sunulmasıdır. Bu bağlamda kurum çalışanları koordinasyon ve denetim eksikliğinin kötü örneklerin ön plana çıkmasına sebep olabildiğini ve bu durumun Suriyelilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına da engel teşkil ettiğini ifade etmektedirler. Örneğin;

"Kötü örneklerle rastlayan doktorlar olabiliyor yani çocuğu bir şekilde istismar edebiliyor bazı aileler. Yani çocuğa beş farklı doktordan tekerlekli sandalye yazdırıyor. Beş farklı kuruma gidip her birinden alıyor sonra da satıyor bir de. Kötü örnekler de var tabii içlerinde. Bunlarla karşılaşmışsa doktor bunu yapmak istemeyebiliyor." KrHaKa1

"İlk süreçte yönetilemediğini düşünüyorum. Devlet kurumları da katıldığım toplantılarda dile getiriyorlardı. 'Biz ilk hazırlıklı değildik kimin kime yardım ettiğini bu kadar bilmiyorduk.' diye. Biraz daha saha denetiminden uzaktı. Örneğin bir kişiye birden çok STK yardım yapabiliyordu ve bu da yerel halkta tepkiye neden olabiliyordu." KrHaKa3

Dahası, kurumlar arası koordinasyonun zayıf olması neticesinde kişilere yapılan mükerrer yardımların fazlasının yerel toplum üyelerine satılması gibi örneklerin görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Suriyelilerin ihtiyaç fazlası olan veya hiç kullanmadıkları ürünleri nakite çevirmek amacıyla sattığı ve elde ettiği geliri diğer ihtiyaçları için kullandığı görülebilmektedir. Örneğin;

"Kayınvalidem ağızlarını arardı, sorardı yani niye kullanmıyorsunuz da satıyorsunuz derdi. Annesi kendi ailesine yetecek kadarını ayırıp fazlasını paraya ihtiyaçları olduğu için satıyorlarmış. Hatta pazara getirip satanlar da oldu. Aslında yaptıkları kendi açılardan mantıklı! İhtiyacı kadarını ayırıp diğer ihtiyaçlarını karşılamak üzere paraya ihtiyaçları olduğu için satıyorlar." YrHaKa2

"O ilk zamanlarda yapılan yardımların sadece Suriyelilere yapılmasıyla ilgili de sıkıntı var. Gerçekten o zamanlar böyle şeyler olmuş ve şu anda çok negatif olarak görünüyor Suriyeliler için de bu. Yardımlar her zaman çok koordineli olmuyor. Ne bileyim işte beş kurum gelip, hepsi birden battaniye dağıtmış. Dolayısıyla, Suriyeliler de bunun birini kullanıp dördünü satmışlar mesela. Bunu zamanında gördüğü için yerel halk çok kızıyor. Siz bunlara

veriyorsunuz ama bunlar gidiyor satıyor gibi. Çok doğal bir şey aslında çünkü adama ihtiyacından fazla battaniye verdiniz. O da kullanıyor bir şekilde bunu. Ama evet yani tepki alıyor." KrHaKa1

Bir diğer konu, bu yardımlar yapılırken kimi zaman gereksinimlerin ve kültürel farklılıkların gözetilmemesidir. Araştırmanın kurum çalışanı katılımcıları ise bu durumun yerel toplum ve Suriyeliler arasında ayrışmaya sebep olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki, gereksinimlerin ve kültürel farklılıkların gözetilmemesi yardımların istismar edildiği algısını yaratırken, böylesi durumlara şahit olan bireylerde bu yardımları alan Suriyelilerin ihtiyaç sahibi olmadıklarına ilişkin algı gelişebilmektedir. Örneğin;

"Ekonomik şeyler. Sosyal yardımlar anlamında ciddi sorunlar oldu. Mesela gıda yardımları kültürel farklılıklar düşünülmesizin sağlandı. Hani kişiler o gıda kolisi içinde makarna yemeği sevmiyor ama koli içinde ağırlıklı olarak o malzemelerin olması... O kişiler de mesela hani başka kişilere vermeye çalışıyor malzemeleri. Yerel halk da diyor ki tabii; 'devlet onlara bakıyor ama onlar da bunu israf ediyor ya da bunu başka şekilde değerlendiriyor, satıyor, ticaretini yapıyor' diyor. Kültürel farklılıkları ve ihtiyaçları göz ardı ederek yapılan sosyal yardımlar da ayrışmaya sebep oluyor." KrAnKa2

"Belediye onlara bedava ekmek verdi onlar götürdü bizim Türklere sattılar, biz bu ekmeği yemiyoruz diye. ... Benim gecekondundan kiracıyı çıkarttığım zaman çatıya çıktığımda sandıklarla makarnaları koymuş gitmişler. Belediyenin verdiği makarnayı götürmemişler. Kardeşimin kızlarına gelin makarnaları götürün dedim fakirler, daha poşetten çıkmamış makarnalar. Onlar beğenip yemiyor çöpün yanına koyuyor, devlet o yardımı yine yapıyor. Yazık değil mi hocam? ... Onların kendi ekmeği var belediyenin ekmeğini yemiyorlar. Bedava verirken alıyor. Yazın çocuklar burada Kuran kursuna geliyor. 'Abla bir ekmek' diyor ben de kapıya geleni boş çevirmiyorum, çocuk yani. Çocuklar yiyor ama anne babaları ölse bizim ekmeği yemiyorlar ya da satıyorlar başkasına." YrAnKa1

Bütün bunlara ek olarak, hizmet sunumunda çeşitli olumsuz deneyimlerin yaşanmış olduğu da görülmektedir. Bu araştırma kapsamında yardımların örgütlenmesi sürecinde dağıtıcıların yani bu bölgelerde Suriyelilerle ve yerel toplumla doğrudan temas kuran kişilerin yaklaşımlarının da adaletsizlik algısının ortaya çıkmasında belirleyici olabildiği görülmektedir. Bu bağlamda, sosyal yardım alanında çalışanların, yardımları planlayanların ve dağıtıcıların bu konuda eğitim almış bireyler olmasının oldukça kritik olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Yardımları çok. Onlara yardım verdiğiniz zaman keşke burada olup gözetleseniz, dersiniz ki yazık! Bir tane kadın gitmiş marketten yardım almış bizim kapıcının kızı da Türk, abla diyor ben de gittim sıraya girdim dedim ki ben de alayım hani yardım bu. Adam demiş ki 'sen çık sen Türk'sün'. Böyle de ayrımcılık var vermemişler. Öyle fakirler var ki hocam çok yazık." YrAnKa1

Geldiğimiz noktada, yerel toplumun adaletsizlik algısının ve bu konuda verdiği tepkilerin Suriyeli ihtiyaç sahiplerine yardım ve hizmet sunulmasından değil, yerel toplumun ihtiyaç sahiplerinin görmezden gelinebilmesi konusunda dile getirildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, yardım ve hizmetlerin örgütlenmesinde ve dağıtımında ortaya çıkan başarısızlıkların ve refah sistemindeki eşitsizliklerin ikinci sınıf vatandaş hissiyatını ve adaletsizlik algısını pekiştiren bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Urfa'da çalıştığım dönemde yaptığımız saha çalışmasında halkın geri bildirimini 'Neden bize de yardım etmiyorsunuz, biz de kirada oturuyoruz, bizim de ekonomik olarak çok bir gelirimiz yok.' oluyordu. 'Biz de mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyoruz onlar da mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyor ki mesela aile 10 kişiye ailenin 10 kişisi de çalışıyor.' gibi. Bizim saha çalışması yaparken onlara ulaşmaya çalışmamız tepki oluşturmuyordu." KrHaKa3

Sosyal yardımların yanı sıra diğer bazı kamusal hizmetlerin sunumundaki eksikliklerin de yerel toplumda adaletsizlik algısını pekiştirdiği görülmektedir. Örneğin, vergi denetimleriyle ve belediye zabıtalарının yaklaşımlarıyla ilgili yerel toplumda ciddi eleştiriler söz konusudur. Aslında yukarıda da konu edildiği üzere⁸⁰ vergi konusunda yasal olarak katılımcıların ifade ettikleri şekilde Suriyelilere yönelik bir ayrıcalık olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte hem kurum çalışanları hem de yerel toplum üyelerinin ifadeleri bazı Suriyeli esnafların kayıt dışı çalıştıklarını ve denetimlerin ihmal edilebildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, özellikle küçük esnafın sıkıntıları olduğunu KrHaKa1 kodlu kurum çalışanı "*Bazen şeyden şikâyet ediyorlar işte vergisiz çalışıyorlar, işte dükkân açıyorlar vergi vermiyorlar, ucuza mal imal ediyorlar... O açıdan yani küçük esnaf çok sıkıntılı. Yani dükkân açanlara karşı bir derterleri var tabii*" ifadeleriyle dile getirmektedir. YrAnEr1 kodlu katılımcı ise Ankara'da yerel toplumun dükkânlarının kapatıldığı bir sokakta Suriyelilerin dükkân açmalarına izin verildiğini ifade etmekte ve otoritelerin tutumunu eleştirmektedir:

"Bak şu soldan aşağı in. Bizim hepimizin, mahallelinin orada dükkânları var idi. Bizim hepimize mahallenin aşağısında dükkân kalmayacak hepsi kapanacak dedikler. Ama Suriyeliler geldi bizim o eski dükkânlara şimdi onlar yerleşti. Şimdi onlar aha yolun ortasında hepsini

---

⁸⁰ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Kalıpyargılar ve Önyargılar/Kurumsal Hizmetlere İlişkin Yanlış Bilgiler

satıyorlar. Alla halla, bize yasak idi ya la! Beni kovaladın sanayiye! Zabıta karışmıyor, polis karışmıyor." YrAnEr1

Değınilmesi gereken önemli bir konu da göç sürecinin yerel toplumda da belirli travmalar yarattığı ve göçe hazırlanmayan yerel toplumun göç sonrası psikososyal gereksinimlerinin ortaya çıktığıdır. Özellikle de sınır bölgelerine savaşın doğrudan yansımalarının olduğu görülmektedir. Cilvegözü sınır kapısına ev sahipliğı eden Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde yaşamını sürdüren YrHaKa1 kodlu katılımcı bombalamalar sonucu aile fertlerini kaybeden yerel toplum üyelerinin dahi psikososyal destekten faydalanamadığını "*Verilmedi. Hiçbir kurum aracılığıyla destek verilmedi. Evim bombalanan mahallenin ortasında komşumuzun kızı vefat etti ve ben hiçbir destek verildiğini görmedim.*" ifadeleriyle dile getirmektedir.

Tam da bu noktada, her ne kadar çalışmanın hedef grubu olmasalar da benzer süreçler deneyimleyen ve benzer sorunlar yaşayan diğer sığınmacıların da yardım ve hizmetlerin örgütlenmesinde unutulabildikleri, arka plana atılabildikleri görülmektedir. Bu bağlamda bu bireyler statüleri gereğı, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yanı sıra diğer kamusal hizmetlerden de faydalanırken geçici koruma altındaki bireylerin faydalandığı imkânlara erişememektedirler. Bu durum da Suriyelilerle bu grupların birbirlerine sosyal mesafe koymasına sebep olabilmektedir. Örneğın;

"İraklılar Suriyelilere, Suriyeliler Iraklılara, Afganlara farklı bir bakış açıları var. Bunun nedeni yanlış devlet politikasından. Diyor ki 'sen Suriyeliye her hakkı tanıyorsun ama bana yapmıyorsun'. STK'ların projelerin çoğunluğu Suriyeliler üzerinden. Mesela meslek edindirme kursları oluyor sadece Suriyelilere duyuyorlar bunu 'niye hep Suriyeli, neden Iraklılara, Afganlara bir şey yok' Aralarında bir zıtlasma, bir düşmanlık oluşuyor. Ama çok bariz sorunlarla okulda çocuklarda karşılaştım. Yerel halkla, dışarıdan gelen bir olayla karşılaşmadım. Bir gün belindeki kemeri çıkartıp birbirini kemerle dövmeye çalışan iki çocuğım oldu biri Suriyeli biri Iraklıydı. Ben neden böyle yapıyorsunuz derken birine bakarak konuşmuşum, 'Sen bana bakarak konuştun sen Iraklıları daha çok seviyorsun' olayına gidildi mesela. Bu da haklardan, birinin her şeye erişiminin daha kolay olmasından, bunların biraz daha fazla sıkıntı yaşamasından falan filan..." KrAnKa1

Son tahlilde, geçen yılların ardından hem kurumların hem de fon sağlayıcıların yardımların ve hizmetlerin örgütlenmesinde yapılan hataların farkına varmaya başladığı, yardım ve hizmetlerin planlamasına hem yerel toplumu hem de diğer sığınmacı grupları dâhil etmeye özen göstermeye başladıkları katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Örneğın;

"Şimdi mesela gelen fonlar başta hep şeydi hani Suriyeli mülteci, hala öyle aslında, Suriyeli mülteci... Afganları, Iraklıları, Afrikalıları kapsamıyor. Hepsi Suriyeliler için hâlbuki 500000'e yakın Suriyeli olmayan da var Türkiye'de yani. Şimdi yavaş yavaş son senelerde bunun farkına varmaya başladı donörler. Hani Suriyeli olmayanlara da gidebiliyor. Ama daha sonra bu yardımların bir sosyal tansiyona neden olmaya başladığını da fark etmeye başladılar yeni yeni. Onun için şimdi sosyal uyum destekleri adı altında işte mesela bir kurs mu açılıyorsunuz %50'si vatandaş %50'si Suriyeli olsun, mülteci olsun diyorlar. Ya da bir yardım mı dağıtacaksınız benzer durumda olan vatandaşlara da dağıtın deniliyor." KrızKa3

Sonuç olarak, araştırmaya katılan yerel toplum üyeleri sıklıkla ayrımcılığa ve adaletsizliğe uğradıklarını veya ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüklerini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda mahallelerinde Suriyeliler gibi, hatta Suriyelilerden daha kötü durumda olan yerel toplum üyeleri olduğunu belirten katılımcılar, kamunun ve sivil toplumun hizmetlerinin yalnızca Suriyeliler için planlandığını ve bu süreçte yerel toplumun ihtiyaçlarının görmezden gelindiğini dile getirmektedirler. Son tahlilde, göç sürecinde kira artışları ve işsizlik gibi belirli maliyetlere katlanan yerel toplum üyeleri bu konularda desteklenmeleri gerektiğini düşünmektedirler.

Diğer taraftan, buradaki adaletsizliğe uğrama söylemi, göç sonrası sürecin kötü yönetimiyle de doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda örneğin kurumlar tarafından belirli kişilere mükerrer yardımlar yapıldığı görülmekte, aynı yardımlar yapılırken gereksinimlerin ve kültürel farklılıkların gözlemlenmediği anlaşılmaktadır. Bu noktada, Suriyelilerin ihtiyaç fazlası yardımları nakite çevirmek amacıyla sattığı ve elde ettiği geliri diğer ihtiyaçları için kullandığı görülebilmektedir. Bu durum ise neticede Suriyelilerin ihtiyaç sahibi olmadıkları ve yardımların istismar edildiği algısını ortaya çıkarmaktadır. Sosyal yardımların yanı sıra diğer bazı kamusal hizmetlerin sunumundaki başarısızlıkların da yerel toplumda adaletsizlik algısını pekiştirdiği görülmektedir. Örneğin, yerel toplumun göç sürecine hazırlanmadığı ve bu süreçte yaşanan travmalara ilişkin psikososyal gereksinimlerin karşılanmadığı görülmektedir. Benzer şekilde, vergi denetimleriyle ve kolluk kuvvetlerinin uygulamalarıyla ilgili yerel toplumun ciddi eleştirileri söz konusudur. Bu bağlamda, Suriyeli esnafın kayıt dışı çalışması sonucunda azalan maliyet dolayısıyla yerel toplum üyesi esnafın rekabet gücünün zayıfladığı dile getirilmektedir.

Son tahlilde, yerel toplumun adaletsizlik algısının ve bu konuda verdiği tepkilerin Suriyeli ihtiyaç sahiplerine yardım ve hizmet sunulması konusunda değil, yerel toplumun

ihtiyaçlarının yok sayılması konusunda dile getirildiği anlaşılmaktadır. Geldiğimiz noktada kurumların ve fon sağlayıcıların da yardımların ve hizmetlerin örgütlenmesinde yapılan hataların farkına varmaya başladığı, planlamaya yerel toplumu ve diğer sığınmacı grupları da dâhil etmeye başladıkları görülmektedir.

Bu alt-kategoriye toparlarken, Türkiye’de Suriyelilere sunulan yardım ve hizmetlerin planlanmasında yerel toplumun dezavantajlı kesimlerinin kimi zaman dışlanması bir ayrımcılık pratiği olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin tartışılmaya açık bir konu olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, refah sistemindeki eşitsizliklerin had safhada olduğu ülkemizde yerel toplumu söz konusu yardım ve hizmetlerden dışlamanın Suriyelilere yönelik önyargıları, ayrımcı ve dışlayıcı tutumu arttıran bir sonuç yarattığı açıktır. Şunu belirtmek gerekir ki, 1951 Cenevre Sözleşmesi gereğince taraf devletler eğitim, çalışma ve sosyal yardım gibi haklar bakımından mültecilere “vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını” uygulamakla yükümlüdürler. Diğer taraftan, sözleşme kapsamında mültecilere tanınan hakların, vatandaşlık haklarından daha ileri olamayacağının altını çizmek gerekir. Tartışmasızdır ki, Türkiye’deki Suriyeliler gibi toplumun dezavantajlı, yaşama geriden başlayan kesimleri için pozitif ayrımcılık yapılmalıdır. Bununla birlikte, söz konusu pozitif ayrımcılığın yerel toplumun dezavantajlı kesimlerini ve diğer sığınmacı grupları da kapsayan geniş bir yelpazede sunulması gruplararası ilişkilerin geliştirilmesi ve sosyal uyumun sağlanması açısından önemli görülmektedir.

3.2.1.8. İnsan değer ve onurunun zedelenmesi: “On beş yaşında iki çocuk doğuran bir çocuk biliyorum”

Daha önce de ifade edildiği gibi ayrımcılık sosyal uyumun önündeki en büyük engellerden biridir. Bu bağlamda gruplararası ayrımcılığın ortadan kaldırılması büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, söz konusu grupların homojen nitelikte olmadığını, farklılıklara ve kesişimselliklere dayalı olarak gruplar içerisinde de ayrımcılığın ortaya çıkabildiğini belirtmek gerekmektedir. Göç sürecinde kadın, erkek, genç, yaşlı, engelli ve

LGBT bireylerin deneyimi farklılık gösterebilmektedir (Özçürümez vd., 2020, s. 9). Bu bağlamda sosyal uyum; söz konusu grupların deneyimlediği ayrımcılığın da ortadan kaldırılmasını içermektedir. “İnsan değer ve onurunun zedelenmesi” kategorisi çerçevesinde de toplumsal cinsiyet eşitsizliği, çocukların eğitime katılımının engellenmesi, çocuk evlilikleri ve çocukların çalıştırılması gibi konular ele alınmaktadır. Bu noktada, KrHaEr1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*on beş yaşında iki çocuk doğuran bir çocuk biliyorum*” ifadesi bu kategoriyi en iyi temsil eden ifade olarak belirlenmiştir.

Krizler, göçler ve yerinden edilme süreçlerinde en fazla zarar gören grupların başında kadınlar ve çocuklar gelmektedir. Göç eden kadınlar hem aile içinde hem de hedef ülkenin işgücü piyasalarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan olumsuz yaşam koşulu ile mücadele etmek zorunda kalırlar. Yasal açıdan yeterince korunmadıkları için kamusal alanda kendilerini ülke vatandaşı olan hemcinsleri kadar bile ifade edemezler (Şeker ve Uçan, 2016, s. 206). Dahası, savaş ve göç sürecinde kadınlar ve çocuklar; insan ticareti, çocuk askerler, çocukların çalıştırılması, erken evlilikler gibi süreçler başta olmak üzere her türlü ihmal ve istismarın öznelere haline gelebilmektedir (Coşkun, 2014; Harunoğulları, 2016; Şenol ve Dinç, 2017). Bu bağlamda, Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde yaşamını sürdüren, Suriyeli kadınlara ve çocuklara yönelik gönüllülük faaliyetlerinde bulunan ve bu yönüyle savaşa ve göçe daha yakından şahitlik etme fırsatı yakalayan YrHaKa1 kodlu katılımcı, Suriye savaşında ve Suriye’den Türkiye’ye göç sürecinde kadınların ve çocukların deneyimlerine ilişkin gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

"Dünyanın her yerinde böyle, savaş çıktığında en çok zarar gören kadınlar ve çocuklar oluyor. Çünkü kadın her zaman bir meta olarak kullanılıyor, çocuk da her zaman bir işçi olarak kullanılıyor. Ben burada hastanede istismara uğrayan psikolojik destek alan kadınları çok gördüm. Orada işkence görmüş yaşamaya çalışan insanları gördüm. Burada da intihar eden insanlar, orada da intihar eden insanlar çok oldu. Üç tane Suriyeli kadın tecavüz edilerek öldürülmüş halde Reyhanlı çıkışında suya atılmış halde bulundu." YrHaKa1

Türkiye’deki Suriyeliler bağlamında kadınlara ve çocuklara yönelik ayrımcılığın ortaya çıkmasında kültürel ve ekonomik olmak üzere iki temel sebebin yattığı görülmektedir. Birincisi, ayrımcılığın kültürel temelleri, bir kültürel altyapısı bulunmaktadır ve bu kültürel sebeplerin daha çok ataerkil ideolojiden temellendiği görülmektedir. Bu bağlamda kültür kadına yönelik şiddet, erken evlilikler gibi insanca yaşamı ve insan onurunu zedeleyen

tutumlarına temel oluşturmaktadır. İkincisi, özellikle de çocukların çalıştırılması ve çocuk evlilikler gibi süreçlerde ekonomik durum oldukça belirleyicidir. Bu kapsamda, göç sonrası yoksullaşmanın ve göç sürecinden kaynaklanan iktisadi konuların çocukların çalıştırılması veya evlendirilmesi gibi süreçlere altyapı oluşturduğu ifade edilmektedir. Örneğin;

"Bir de tabii göçün getirdiği bir sürü dezavantaj var yani. Bize Suriyelilerin çok sıklıkla anlattığı; hani siz bizi çocuk evlilikleri yüzünden suçluyorsunuz ama mesela Suriye’de bu kadar çok değildi. Bu göçten sonra arttı bizim için mesela. Çünkü yani göç beraberinde maddi imkânsızlıklar getiriyor. Evliliklerin altında bu tip sebepler çok yatıyor ya da ikinci üçüncü eş olarak Suriye’de Türkler tarafından alınmıyor olması göçten sonra da artan bir tarafı var aslında bunun. Kendi kültürel kodlarından ziyade, belki bu bir zemin hazırlıyor ama aslında bu bir sebebi sanki o göçün getirdiği bazı dezavantajlar." KrHaKa1

Sonuç olarak, Suriyeliler ve yerel toplum arasında sosyal uyumun sağlanmasında kadınlar, çocuklar, engelliler, yaşlılar gibi farklı alt grupların ayrımcılık deneyimlerinin de anlaşılması önem taşımaktadır. Bu araştırma kapsamında da Suriyeli kadınlara ve çocuklara yönelik ayrımcılık ve hak ihlalleri birçok katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Ekonomik temelleri ve ataerkil ideolojiden beslenen kültürel temelleri bulunan söz konusu ayrımcılık süreçlerine ve hak ihlallerine ‘kadının değeri’ ve ‘çocuğun değeri’ başlıkları altında yer verilecektir.

3.2.1.8.1. Kadının değeri

‘Kadının değeri’ alt kategorisinde araştırma kapsamında ortaya çıkan ve kadının değer ve onurunu zedeleyen her türlü ayrımcı süreç ele alınacaktır. Bunların başında düşünce ve ifade özgürlüğü gelmektedir. Çelik ve Vural (2018, s. 375) araştırmalarında, geleneksel ve ataerkil bir sistemin hâkim olduğu bir toplumdaki gelmeleri neticesinde Suriyeli kadınların, yaşamları boyunca hayatlarına dair önemli kararlarda söz sahibi olamadıklarını, bu bağlamda yaşadıkları evlerdeki aile reisleri (baba ya da eş) tarafından onların yerine gerekli kararların verildiğini belirtmişlerdir. Bu araştırmanın bulguları da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Araştırma katılımcıları Suriyeli kadınların önemli bir bölümünün hanede söz hakkının sınırlı olduğunu, aile ve çevre baskısının bulunduğunu, dolayısıyla günlük yaşamlarının kısıtlandığını ifade etmektedirler. Örneğin SrHaKa4 kodlu katılımcı bu bağlamda "*Çoğu Suriyeli kadının özgürlüğü yok. Rahatça davranamıyorlar. İstediklerini*

yapamazlar. Hep aile baskısı var. Çünkü dini yanlış bir şekilde anlamışlar." ifadelerini kullanmaktadır. KrAnKa2 kodlu kurum çalışanı da kadın veya çocuklarla görüşmek amacıyla sosyal incelemeye gidilen hanelerde dahi erkeğin kadın adına hane reisi sıfatıyla görüşme yapma eğiliminde olduğunu, kadının da bu gibi durumlarda kendini geri çektiğini ifade etmektedir:

"Bir kadını ziyarete gidiyorsunuz mesela müracaatçınız o. Ama evde yetişkin biri varsa hane temsilcisi olarak bir kişi varsa hani öncelikle kendilerini geri plana çekerekten o kişiyle görüşülmesini istiyorlar. Zaten o kişi de evin sahibi olarak o görüşmeyi gerçekleştiren kişi gibi oluyor. Genelde o hani görüşmeye dâhil olmaya çalışıyor. Özel taleple hani uygun bir oda varsa kadınla görüşebiliyoruz ya da çocukla..." KrAnKa2

İkincisi, kadınlar için çok zor, acılı ve yıpratıcı bir süreç olarak ifade edilen (Çelik ve Vural, 2018, s. 341) çok eşlilik ve kuma kültürüdür ki, Türkiye'deki Suriyeliler arasında özellikle de belirli kentlerde oldukça yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Hatay'da sıradan ve yaygın bir durum olduğunu KrHaKa2 kodlu kurum çalışanı *"bizim için artık çok normal Suriyelilerin iki-üç eş alması. Ben ilk başladığımda vakaya adam farklı eşlerle geliyordu, kafam bayağı karışıyordu alışamadım bir süre ama maalesef öyle."* şeklinde ifade etmektedir.

Suriye'de resmi olarak dört kadınla evliliğin yapılabildiği dolayısıyla çok eşliliğin Suriye'de normal kabul edilen bir olgu olduğu, günümüzde bazı Suriyelilerin Türkiye'de de bu kültürü sürdürdüğü ifade edilmektedir. Bu bağlamda örneğin SrHaKa4 kodlu Suriyeli katılımcı *"Suriye'de dört kadınla resmi olarak evlenebilirsin. Çok eşlilik var. Hatta aile cüzdanı alırsan dört yer var eş için. Burada da mesela resmi olarak bir kadın ama diğerleriyle de imam nikâhı evliliği yapıyorlar."* ifadelerini kullanmaktadır. Öyle ki, KrAnKa1 kodlu kurum çalışanı *"Ben artık yaşlandım. Eşime gittim genç birini al dedim"* gibi ifadelerde bulunan kadınlarla karşılaşabildiğini belirtmektedir. Diğer taraftan *"asla kabul edemem böyle bir şeyi"* ifadelerini kullanan Suriyeli kadınların da varlığını dile getirmektedir.

Bir kadın hakkı ihlali olmasının yanı sıra Türk Medeni Kanunu'yla 1924 yılında yasaklanan çok eşliliğin günümüzde boşanma, aile birleşimi ve benzeri talepleri konusunda Suriyeli kadınların birçok sorunla karşılaşmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin

KrİzEr2 kodlu katılımcı, resmi nikâhlı olmadığı eşinden boşanmasının ardından nafaka talebiyle başvuruda bulunan Suriyeli kadınlarla karşılaşabildiğini, ancak bu kadınların Türkiye’de kanunen bir haklarının bulunmadığını dile getirmektedir.

İkinci ve üçüncü eşle imam nikâhıyla evlenme vakalarının Suriye göçünün ardından yerel toplumda da yeniden gündeme gelmeye başladığı görülmektedir (Çelik ve Vural, 2018, s. 357). Hatay ilinde yapılan görüşmelerde daha çok dillendirilen bu sürece ilişkin araştırmanın yerel toplum üyesi katılımcıları ekonomik durumun ve yoksulluğun belirleyici olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin YrHaEr2 kodlu katılımcı *"Türklerde de var. Bizim Türklerde en az iki-üç var. İlk eşi Türk, o nikâhlı sabit duruyor. Diğerleri Suriyeli. Adam servetine göre eş durumunu değiştiriyor."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda yerel toplumdaki katılımcılar yerel aşiretlerin, hatta Reyhanlı’da ‘hatırı sayılır’ kabul edilen kişilerin de ikinci veya üçüncü eş olarak Suriyeli kadınlarla imam nikâhı kıydıklarını, bu durumun nüfusun geri kalanını da çok eşliliğe teşvik ettiğini ifade etmektedirler. Örneğin;

"Tanımıyorum ama duyuyorum. Dedikodular üzerine. Bir çocuk geliyordu yanıma 16-17 yaşında. Babası şeyh tarzında bir insan... Ben de nereden duydum bu çocuk üzölmüş. Dedim ne oldu lan, niye üzölüyorsun? Dedi ki abi babam kiracıya nikâh basacaktım diyor. Bir de çocuk varmış dedi. Oradan bile hatırı sayılır bir kişi yani o toplumda saygı duyulan bir adam o bile ikinci eşi Suriyeli olarak almış yani. Yani çok eşliliğe bir örnek... Ve birçok kişi param olsa da bir Suriyeli alayım mantığında. Şaka konusu ama herkesin içinde o var. Bir şekilde eşimi ekarte edeyim de, 20-25 yaşlarında bir Suriyeli alayım. Zaten bu işin ticaretini yapan da var. Duyuyorduk yani belki de sallıyorlardır. Bu yani kesin bir bilgi değil ama olmaz mı, buraya kadar yani Antakya’ya kadar duyuldu yani." YrHaEr1

"Suriyeli kadınlar güzellermiş. Kocalarından kıskananlar var. Türk erkeklerinde de hata var. Suriyeliler geldikten sonra birkaç şeye şahit oldum. Aşiretlerden birinin üç tane Türk eşi var bir de üzerine iki tane Suriyeli almış kuma olarak. Burada birçok var bu şekilde." YrHaKa2

Aslında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, özellikle de Reyhanlı gibi aşiret kültürünün süregeldiği yerlerde çok eşliliğin Suriye göçünden önce de var olduğu, bununla birlikte yıllar içerisinde azaldığı görülmektedir (Ökten, 2009, s. 306). Diğer taraftan, Suriye göçünün ardından savunmasız durumda olan kadınların ve kız çocuklarının bu durumundan istifade eden yerel toplum üyelerinin ekonomik olarak güçlenmelerinin de etkisiyle savaş sürecinde dul kalan Suriyeli kadınlarla veya yetim kalan kız çocuklarıyla koruma kisvesi altında imam nikâhlı evlilikler yaptıkları görülmektedir. Örneğin;

"Bir arkadaşım GAP koordinatörüyle ev arkadaşıydı. Kendisinin bahsetmiş olduğu şey şu ana kadar 'baba beni okula gönder' gibi projelerin eskiye tekrardan başa sardığını, çocuk evliliğinde Suriyelilerin gelmesiyle yine artma olduğu. Çünkü Türkiye çok uğraştı bunun için okula dönüş kapsamında. Bir sohbetimizde oranın arttığını söylemişti. Şanlıurfa'da hala kuma kültürü var. Son zamanlarda azalmıştı onların deyimiyle. Suriyelilerin gelmesiyle kimisi yardım adı altında evleniyor. Gelen Suriyeli kadınlar eşini kaybetmiş genelde genç çocuklu ve kimsesiz oluyorlar. Yerel halk yardım amaçlı deyip evleniyor. Gelen kişilerle bu oranının tekrar arttığı söyleniyor." KrHaKa3

"Küçük yaşta evlilikler arttı. Buradaki insanların ikinci eş alımları arttı. Onlar oradan kaçıp buraya geldikleri için burada ikinci evlilikler çok fazla arttı. ... İkinci evlilik çok zengin insanlarda vardı. Zengin olup ben birine daha bakabilirim diyen insanlarda vardı. Onlar geldikten sonra herkes ikinci eş almaya başladı." YrHaKa1

Değinilmesi gereken üçüncü konu, hem sosyal uyum hem de katılım hakkı bağlamında öne çıkan 'Suriyeli kadınların kamusal alandaki görünürlüğüdür'. Bu noktada, farklı cinsler arasındaki sosyal, politik ve kültürel eşitsizlikleri anlamamamıza yardımcı olan (Baydur ve Uçan, 2016, s. 138) toplumsal cinsiyet kavramı ve toplumsal cinsiyet rolleri kadının kamusal görünürlüğü'nün anlaşılmasında kilit konumdadır. Toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde erkek kamusal, kadın ise özel alanda konumlandırılır ve bu ayırım kadın ve erkeğin rolleri açısından bir çerçeve oluşturur. Özel alan olan hane içerisinde konumlandırılan kadından ev işleri, bakım rolleri beklenirken kamusal alanda konumlandırılan erkek ise ekmek getirici, güvenlik sağlayıcı rollerle tanımlanır (Atay, 2004, s. 15). Bununla bağlantılı olarak, araştırma katılımcıları Türkiye'deki Suriyeli kadınların önemli bir bölümünün, yaşamlarının büyük bölümünü bakım ve yeniden üretim süreçleriyle meşgul olarak, hane içerisinde veya çevresinde geçirdiğini ifade etmektedirler. Örneğin;

"Bu noktada erkekler ve kadınlar arasında keskin bir ayırım olduğunu düşünüyorum. Ortadoğu kültürünü, cinsiyet rollerini de sürdüren bir toplulukla çalışıyoruz. Erkekler iş yapmalıyız, çocuklarımıza eşimize bakmalıyız mantığıyla günlerini çalışarak geçiriyorlar. ... Kadınlar arasında ev hanımlığı dediğimiz şey çok yaygın. Ev hanımı olan kadınlardan çocukların bakımı, ev işleri zamanlarını alıyor. Kalan zamanlarında da merkezlerin etkinliklerine dâhil olma, kurslara devam etme şeklinde sürdürmeye çalışıyorlar günlerini." KrAnEr1

"Sabah kalkarım, yemek hazırlarım. Çocuklarım işe giderler. Ben de yani evi toplarım. Topladıktan sonra Türk komşularıma inerim. Sonradan akrabalarım da var orada giderim. Tekrar gelir yemeğimi hazırlarım. Eşim ve çocuklarım döndükten sonra yemeklerini yerler. Genel olarak Suriyelilerin yaptıkları böyle." SrAnKa1

Özel alanda konumlandırılan kadın açısından harcanan ev emeğinin ekonomik değeri olan bir karşılık elde edemediği, bu durumun kadını erkeğe ekonomik açıdan bağımlı hale getirdiği ve cinsiyetler arası tahakküm ilişkisinin güçlenmesine sebep olduğu sıklıkla dile

getirilmektedir (Atay, 2004; Dedeoğlu, 2000). Dolayısıyla, kadının istihdama ve sosyal yaşama katılımı ekonomik özgürlüğün kazanılmasını ve karar süreçlerine katılımı sağlamakta, erkeğe olan bağımlılığı ortadan kaldırma potansiyeli taşımakta, kısacası kadının güçlenmesine ve özgürleşmesine zemin hazırlamaktadır. Diğer taraftan, araştırma bulguları Suriyeli kadınlar arasında istihdama katılımının ve katılma eğiliminin düşük olduğunu, bazı Suriyeli kadınların çalışmayı bir külfet olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Örneğin;

"Bizim kızlarımızda çalışan nadir yani. %90 erkekler. Erkekler olmayacak ancak o şekilde. Muhtaç olduğu için çalışan kadınlar var. Kadın muhtaçsa ihtiyaç varsa çalışıyor. Değilse çalışmaz. Sizde mesela iki kişi çalışır evde. Ama bizde mesela eğer sen erkeksen gerekiyorsa iki iş tut kimse muhtaç kalmazın." SrAnEr2

"Bence biz daha, yani kadın olarak Suriye'de çok daha iyiydik. Yani biz fazla çalışmazdık ama biz geldik gördük ki kadın olarak özellikle Türk kadınları Türkiye'de çok çok çalışıyorlar. Mesela burada her şeyiyle yani kadın çalışabilir dükkânda, mesela bütün yerlerde çalışabilir. Orada mesela eğer bir üniversiteyi bitirse, bir avukatlık bitirse bir doktorluğu bitirse, o alanda çalışabilir. Başka bir alanda yani okumadan yani çalışamaz. Yani herhangi bir yerde çalışamaz. Buraya geldikten sonra mecbur kaldıkları için bazı kızlar, bazı kadınlar çalışmaya başladılar. Biz de yani öyle yetişmediğimiz için elimizden yani bir şey gelmiyor. Yani orada her şey bizde evimize kadar gelirdi. Bu şey yok yani bizde sadece söylediğim gibi eğer okursa... Mesela lokantada nasıl diyeyim bulaşık yıkama falan bizde kadın yapmaz. Bunu söylüyorum ama lütfen alınmayın bu adet. Çünkü burada kadın da erkeğe destek olmaya çalışıyor. Sizde yani öyle... Geleneklerinizde de öyle. Burada da her şey pahalı olduğu için illaki kadının destek olması lazım." SrAnKa1

Dahası, katılımcılar Suriye'de kadınların nadiren ve sadece eğitilmiş olanlarının istihdama katıldığını, kültürel olarak kadınların çalışmasının uygun görülmediğini, sosyal yaşama katılımlarının da sınırlı olduğunu ifade etmektedirler. Bu bağlamda, KrHaEr3 kodlu katılımcı *"Toplumda kadının çalışması ayıp olarak görülüyor. Erkek, çocuklarına bakabilmeliyim böyle bir görevim var düşüncesinde."* ifadelerini kullanmaktadır. Türkiye'de Yapılan niceliksel araştırmalar da Suriyeli kadınların istihdama katılımının oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Örneğin Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar (AFAD, 2014c, s. 29) araştırmasında katılımcıların %86,9'u iş sahibi olmadığını belirtmiş ya da kendisini ev hanımı olarak nitelemiştir. Bu araştırmada katılımcıların yalnızca %55,5'i herhangi bir meslek edinme kursuna ya da okula devam etmek istediklerini belirtmişlerdir.

Sonucunda, tanımlanan erkeklik rolleri bağlamın erkeğin ‘ekmek getirici’ rolüne çokça atıfta bulunan Suriyeli katılımcılar, kadının çalışmasını da ancak hanede bir erkeğin bulunmadığı durumlarla özdeşleştirmektedir. Örneğin;

"Dayım para atıyor bize bir de babamın maaşı var Suriye’de ama çok az 200 lira falan. Bir de ablam İstanbul’da çalışıyor orda evli o bize para atıyor. Önceden ben de çalışıyordum. Erkek kardeşim ve abim yok o yüzden biz çalışıyoruz. Normalde erkek varsa evde biz çalışmıyoruz. Suriye’de öyle. Diyelim ki ben mezun oldum çalışırım şu an ama abin varsa baban varsa çalışamazsın Suriye’de. İhtiyacın yok. Zaten abiyle baba getiriyor para." SrHaKa3

Buna ek olarak, eğitim düzeyi yüksek olan kadınların istihdama katılması ve avukatlık, öğretmenlik, tercümanlık gibi işler yapması ise Suriyeli katılımcılar tarafından normal karşılanmaktadır. SrAnEr2 kodlu katılımcı bu bağlamda kadının çalışmasında amacın eve gelir getirmek olmadığını ifade etmektedir⁸¹. Dolayısıyla, erkeğin gelir getirici rolü ortadan kalkmamakta, hatta paylaşılmamaktadır. Son tahlilde, genel itibariyle eğitilmiş Suriyeli kadınlarda istihdama katılma eğiliminin görüldüğü, diğer kadınların ise bu durumu bir yük, bir külfet olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Kadınlar mesela eğitim düzeyi olarak bir üniversite mezunuyla karşılaştığımızda o çabayı görüyoruz ama hani hiç okula gitmemiş ilkokul mezunu, erken yaşta evlenen çocuk sahibi olmuş kişiler tamamıyla ev içi işlerde yani. Öyle çalışma gibi bir şeyleri yok." KrAnKa2

Yine toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı olarak Suriyeli kadınların özel alanın dışında sorumluluk almayı da bir külfet olarak değerlendirebildiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, KrHaEr3 kodlu katılımcı Suriyeli kadın müracaatçılardan “*Orada çocuğum hastalanınca eşim doktora götürürdü burada ben götürmek zorundayım, pazardan alışverişe mecburen ben gidiyorum, faturaları ödemeye ben gidiyorum çünkü eşim sabahtan akşama kadar çalışıyor.*” şeklinde ifadeler duyduğunu ve Suriyeli kadınların sorumluluklarının artmasından şikâyetçi olabildiklerini ifade etmektedir.

---

⁸¹ "İşin layıklığı da önemli mesela benim kız kardeşim İngiliz dili edebiyatı bitirmiş. Tercüman olarak çalıştı diyelim hastanede sorun yok. Ama mesela markette çalışırsa bize layık değil. Çalışması bizim için değil kendi için. Mesela öğretmen oldu, kendi için büyük bir iş başarmış olur. Ama mesela bizim eve para sokmak için değil yani." SrAnEr2

Üzerinde durulması gereken önemli bir konu da mahrem algısıdır. Müslüman topluluklarda kadın bedeni çoğu zaman mahrem veya namus kavramlarıyla eşdeğer görülmektedir (Diker, 2015, s. 98). Bu noktada Suriyeli kadınlarda bedenin yaygın olarak kullanılan kara çarşaf ve benzeri giyim yöntemleriyle gizlendiği dile getirilmektedir. Dahası, bazı katılımcılar bu giyim yöntemlerinin Suriyeli kadınlara dayatıldığını ve kadınlara tercih etme şansı sunulmadığını dile getirmektedirler. Örneğin;

"Mesela bir kızın örtünme zorunluluğu. Reyhanlı'da kapanma kadının kendi isteğiyle oluyor. Ama onlarda kadın illaki kapanacak, onlar bunu aşamadılar. Suriyelilerde kadının yüzünü açık görmememiz gerekiyor. Bizim de eskiden toplumumuzda vardı böyle bir şey ama sonra aşıldı."
KrHaEr4

Mahrem algısıyla bağlantılı olarak cinsiyet temelli mekânsal ayrışmadan ve homososyal mekânlardan söz edilmektedir. Örneğin SrAnEr1 kodlu katılımcı *"Kızlarla erkeklerin aynı ortamda bulunması beni biraz rahatsız edebilir. Aileden gelen bir şey."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda, Suriye'de toplumsal yapının ve ilişkilerin genellikle 'haremlik selamlık' olduğunu ifade eden katılımcılar, bu anlamda Suriye'de kız ve erkek çocuklar için ayrı sınıflar olduğunu, düğünlerde kadınlar ve erkeklerin aynı ortamda bulunmadığını, kadınlar ve erkekler için evlerde ayrı oturma alanları olduğunu dile getirmektedirler. Örneğin SrAnEr1 kodlu katılımcı *"Bizim liselerde kız erkek ayırdı. Bazıları işte kızları okula kaydetmiyorlar karışık olduğu için. İlkokul karışık Suriye'deyken. Ortaokulda ayrılıyordu."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu ifadelerden, mahrem algısının ve bu bağlamda mekânsal ayrışmanın kız çocuklarının eğitime katılımını da olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

Yerel toplum ve Suriyeliler arasında farklılaşan mahrem algısının günlük yaşam ilişkilerine de yansımalarının olduğu görülmektedir. Örneğin; KrHaEr1 kodlu katılımcı *"Yakın zamanda inşaat yapmak istedik biz. Köyden biriyle anlaştık. Kendisi eşiyile beraber geldiğinde tesadüfen baktım yanında gelenlerden beş kişi Suriye vatandaşı. Balkondan tahtaları uzatıyorlar vs. Eve geçeceğimiz zaman içeridekilere seslenmeyecek misin, belki kapanacaktır tedirginliği yaşıyorlardı."* ifadelerini kullanmaktadır. YrHaKa2 kodlu katılımcı ise Suriyelilerde yaygın olarak görüldüğü ifade edilen haremlik-selamlık iletişim biçimine ilişkin Suriyeli komşusuyla yaşadığı deneyimi şöyle aktarmaktadır:

"Onlarda bir kadın geldiği zaman konuşmazlar. Bize geldiği zaman eşim geldiğinde eşim kapıda bekliyor, o gittikten sonra eşim içeriye giriyor. ... Saygı açısından eşim rahatsız etmemek için içeriye girmiyor. Ben öyle değilim her ortama giriyorum bana garip geliyor. Neden böyle yapıyorsunuz diye soruyorum. Biz böyle yetiştirildik böyle gördük, diyor. Onlar orada nasılsa burada da öyle devam ettirmeye çalışıyorlar. Bazıları buna ters tepki gösterebiliyor." YrHaKa2

Dahası, SrAnKa2 kodlu katılımcı Türkiye’de Suriyeli bir erkeğe selam verme konusunda çekimser davranacağını, bununla birlikte yerel toplumdaki bir erkeğe selam vermekten çekinmeyeceğini ifade etmektedir. Mahrem algısının ve geleneksel bakışın şekillendirdiği Suriyeliler arasında kadın ve erkeğin selamlaşmasının yanlış anlamalara yol açacağı, yerel toplumda ise kadın ve erkek arasındaki günlük iletişimin sıradan bir durum olmasının SrAnKa2 kodlu katılımcının davranışına yansıdığı görülmektedir:

"Mesela biz Halep’te çok insanlarla, özellikle kadınlar erkeklerle çok şey etmeyiz, dışarı çok çıkmayız. Çıksak da erkeklerle çok iletişim kurmayız. Bir de mesela burada çıkabiliyorlar erkeklerle iletişim kurabiliyorlar. Mesela benim burada balkona çıktığımda bir Suriyeli komşumu görsem bir Türk bana selam verirse veririm çünkü bilmiyorum ki yani yanlış anlamaz ama bir Suriyeliye veririm belki düşünebilir ki bu kadın bana şey etti. Öyle yani düşünceleri olduğu için belki ben Suriyeliye selam vermem." SrAnKa2

Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta mahrem algısının Suriyeli kadınların bedeni üzerinden kurulmasının, süreç içerisinde kadın bedeninin bir ticari ürün, bir meta olarak değerlendirilmesine yol açmasıdır. Bunun en somut örneği seks işçiliğidir. Bilindiği gibi, kadınlar uluslararası göç sürecinde cinsel sömürü ve istismara daha açık bir hale gelirler. Sadece zorunlu olarak çalıştırılmazlar aynı zamanda eğlence ve seks sektörünün kölesi haline getirilerek kullanılırlar (Şeker ve Uçan, 2016, s. 210). Bu araştırmada da Suriyeli kadınların seks işçisi olarak kullanıldıklarına ilişkin katılımcı ifadeleri yer almaktadır. Örneğin YrHaKa1 kodlu katılımcı "*Kadınları hayat kadını olarak kullanıyorlar. Şu anda da devam ediyor. Yerel halkta Müslümanca bunu yapmaması gerekiyor. Kadınlar ve çocuklar kullanıldı.*" ifadelerini kullanmaktadır.

Suriyeli kadın bedenlerinin başka çok farklı şekillerde de metalaştırılabildiği görülmektedir. Örneğin, kadınların ve kız çocuklarının başlık parası karşılığında satıldığına ilişkin katılımcı ifadeleri söz konusudur. YrİzKa1 kodlu katılımcı bu kapsamda "*Burada bir aile 15 yaşındaki kızını 41 yaşındaki adama 6000 liraya satmış, inanamadık ya!*" ifadelerini kullanmaktadır. KrİzEr2 kodlu kurum çalışanı ise "*Çok evlere gittik. Az daha tartışma*

şeylerine girebiliyorduk yani. Adam 'ben hiçbir yardım almıyorum, kızımı evlendireceğim, ikisini de evlendireceğim iki başlık parası' diyor. Dedim ne diyorsun? Beni onlar çok etkiliyor." ifadelerini kullanmaktadır. Dahası, dul ve yetim kadınların ve kız çocuklarının Suriye'den Türkiye'ye getirilerek, para karşılığında satılarak evlendirildiğine ilişkin bulgular söz konusudur. Örneğin;

"Hocam bir gün eşimle eve giderken Suriyeli biri Suriye'ye gidiyorum gelirken eşime 'zevce getireyim mi' dedi. 20.000 TL karşılığı eşime zevce getirmeyi teklif etti. Eşim de espriyle '30.000 vereyim de iyi bir şey getir' deyince 'kaç yaşında olsun' diyor. Ben nasıl kızdım 'sen ne biçim konuşuyorsun' diye. Eşime de 'sen niye bununla bir oluyorsun, sen 15 yaşındaki çocukla mı evleneceksin' diye. Bunlar böyle getiriyorlar yani. ... Orada anası ölmüş veya eşi ölmüş savaşta orada yalnız kalanları getiriyor. Yani satıyor getirip burada evlendiriyorlar. Kaç kişi Türk ile evli." YrAnKa1

Dahası, günlük yaşamda yerel toplum üyesi erkeklerin söyleminde Suriyeli kadınlara ilişkin 'erkekleri gitsin, dişileri bize kalsın', 'bedavadan avrat buldum', 'kira veremiyorsan 15 yaşındaki kızını ver' gibi ifadelerin kullanılabildiği görülmektedir. Örneğin;

"Antep'teki ev sahibini bıçaklama olayının işte biz içyüzünü öğrendik. Ev sahibine parayı ödeyemiyor, kirayı. Ev sahibi diyor ki kirayı veremiyorsan kızın var 15 yaşında onu verebilirsin diyor. Adamın da tepesi atıyor." KrİzKa1

"İlk Suriyeliler gelmeye başladığında kadınlar parasız ve muhtaç oldukları için kuma olmayı kabul etmişler. Arkadaşım Urfa'ya gelin gitmişti. Eşi Suriyeliler gelmeye başlayınca kuma almış. Kadın dayanamadı ve daha boşanmadan geri geldi. Yüzlerini bile görmek istemiyorum diyor. Adam 'bedavadan avrat buldum' diyormuş. Arkadaşım ne yapacağını şaşırıyor diyor, çıkmış gelmiş. Eşi bırakmak istememiş eşinin yanından kaçıp gelmiş." YrHaKa2

Bu bölümde son olarak, Suriyeli kadınların maruz kaldığı toplumsal cinsiyet temelli şiddet konu edilecektir. Araştırma bulguları, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin Suriyeliler arasında ne yazık ki oldukça yaygın ve sıradan bir olgu olduğunu göstermektedir. Araştırmacı ve SrİzKa2 kodlu katılımcı arasında geçen ve Tablo 7'de paylaşılan diyalog bu durumu örnekler niteliktedir:

Tablo 7. SrızKa2 kodlu katılımcı ile gerçekleştirilen diyalog

"Görüşmeci: Suriyelilerle Türkler evleniyor mu?
SrızKa2: Kız Suriyeli damat Türkiyeli
Görüşmeci: Tersisi?
SrızKa2: O kesinlikle bence olmaz.
Görüşmeci: Neden olmaz?
SrızKa2: Buradaki kadınların zor yanı! Bir Suriyeliyle yapamaz ama bir Suriyeli buradaki erkekle ayak uydurabilir. Çok konuşmaz Suriyeli kadın ama bir Türk kadın yapamaz.
Görüşmeci: Neden yapamaz Türk kadın?
SrızKa2: Genel olarak konuşuyorum. Gördüğüm kadarıyla konuşuyorum. Suriyeli çocuk (erkek) da almaz yani bir Türk kadın çünkü Türk kadını farklıdır yani bizim gibi değil. Ben de evlendim Suriyeli erkekle iyi değil yani. En basiti karısını dövme! Hep vardır. Benim bile vardır yıllardır. Dün bile tokat yedim. Dayak meselesi hep var ama Türkiye’de yok. Haa, belki vardır ama kanun var ve o, o kadın bir Türk’le evlendiği zaman hissediyor, bir şey tamam diyor. Ama öbürü... O Türk kadın Suriyeli erkeğe kendi yanaşmaz. Hani çünkü öbür türlü şeyleri sarsılıyor ya. Türkiye’de beğendiğim en güzel şey kadın erkek arasında fark yok. Neyse kurma söz konusu. O da sadece evde, evde karısına... Var, aramızda sınıfta da var. Sonra bakabilirsiniz. Aramızda konuşuyoruz. Hamile, dün dayak yemiş. O bugün buraya gelemedi mesela beli ağrıyor. Bu ne yani şimdi? Ben de kocamla aramda hep böyle şeyler yaşıyoruz. Yani ne diyebilirsin. Hepimiz dayak yiyoruz. Öyle bir yapı..."

Bu noktada, ataerkil kültürün etkisi, mahrem algısı, kadının söz söyleme hakkının yok sayılması, istihdama katılımın ve sosyal yaşama katılımın sınırlı olması gibi süreçlerin şiddetin ortaya çıkmasına ortam hazırladığı ve Suriyeli kadınlar için şiddete karşı koyulmasını, şiddete karşı önlem alınmasını ve yardım ve destek alınacak kurum ve kuruluşlara erişilmesini zorlaştırdığı anlaşılmaktadır. Öyle ki, şiddetin kültürün bir parçası olarak değerlendirildiği ve normalleştirildiği ifade edilmektedir. Örneğin;

"Orada şiddete maruz kaldığımızda ailemize dahi gidemiyoruz. Orada kalıp, ya hani öleceksin evlendiğin kişinin evinde ya da hiçbir şekilde bir yere başvuramazsın. Hani başvuru durumunda ailen bile seni reddediyor. ... Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet dediğimiz şey için kültürel olarak 'bu bizim kültürümüzün bir parçası aslında' bu benim hayatım diye değerlendiriyorlar. Bazen bir grup çalışması yaptığımızda, hani baş etme yöntemlerinin güçlendirilmesi diye bir grup çalışması yaptık. Hani o toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti kadın olarak normal bir şey olarak karşılıyorlar. Ama bu canlarını yakan bir fiziksel şiddete ya da çok hani ağır bir psikolojik şiddete gitmediği sürece bunu normal olarak değerlendiriyorlar." KrAnKa2

Şiddet olgusuyla bağlantılı olarak, göç sürecinde kaybedilen ekonomik gücün neticesinde 'ekmek getirici' rolünü yerine getiremeyen Suriyeli erkeklerin hane içi iktidarının sarsıldığı anlaşılmaktadır. Bu noktada, iktidarın yeniden temini noktasında Suriyeli erkeklerin aile

içinde şiddete başvurabildikleri belirtilmektedir. Dolayısıyla, ekonomik sıkıntıların şiddeti arttıran bir unsur olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Örneğin;

"Suriye’de bir kişi çalışsın yedi-sekiz kişilik aileye çok rahat bakıyordu ve eve gelir getiren kişinin bir ağırlığı da oluyor ya... Bu erkek oluyor, yani baba oluyor. Ama işte şimdi Türkiye’ye geldiklerinde bu iş bulma zorlukları, çalışma koşulları her şeyleri alt üst oluyor ya o rol de değişiyor. Baba artık evi geçindiremiyor dolayısıyla da aile içindeki iktidarı sarsılıyor. Hatta baba belki iş bulamıyor evdeki çocuklar çalışıyor. ... Erkek de geleneksel toplumdaki yerini kaybettikçe bunu şiddete vuruyor. Bu yüzden sadece Suriyelilerde değil Afganlarda da evdeki şiddetin arttığını gözlemliyoruz Türkiye’de." KrızKa3

Sonuç olarak, bu bölümde Suriyeli kadınlara yönelik ayrımcılığa ve hak ihlallerine ilişkin çeşitli süreçler sunulmuştur. Çoğunluğu geleneksel ve ataerkil bir kültürden gelmekten kaynaklanan bu süreçlerin başında Suriyeli kadınların düşünce ve ifade özgürlüklerinin ihlal edilmesi gelmektedir. Bu bağlamda, Suriyeli kadınların önemli bir bölümünün hanede söz hakkının sınırlı olduğu, aile ve çevre baskısı altında yaşamlarını sürdürdükleri ve günlük yaşamlarında kısıtlamalara maruz kaldıkları görülmektedir. İkincisi, çokeşlilik ve kuma kültürüdür. Suriye’de yasal olan ve Suriye’nin kırsal kesimlerinde yaygın olarak görülen bu durumun Türkiye’de Suriyeliler arasında da, özellikle de sınır kentlerinde, görece yaygın olduğu görülmektedir. Dahası, yerel toplumda azalan çok eşliliğin ve kuma kültürünün yeniden gündeme gelmeye başladığı, Suriye göçünün ardından savunmasız durumları istismar edilen Suriyeli kadınların ve kız çocuklarının bu bağlamda hem yerel toplum üyesi hem de Suriyeli erkekler tarafından istismar edildiği görülmektedir. Yerel toplumda imam nikâhıyla ikinci veya üçüncü eş olarak Suriyeli kadınlarla evlilik yoluna giden çok sayıda birey olduğu anlaşılmaktadır. Üçüncüsü, Suriyeli kadınların kamusal görünürlüğüne düşük olmasıdır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet rollerinin yaygın olarak görüldüğü Suriyeli kadınların, yaşamlarının önemli bir bölümünü hane içi yeniden üretim süreçleriyle geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu noktada, ekonomik karşılığı olmayan ev emeği kadını erkeğe bağımlı hale getirmektedir. Suriyeli kadınlar arasında özellikle istihdama katılımın oldukça düşük olduğu ve bunun bir külfet olarak görülebildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, yalnızca eğitilmiş olan Suriyeli kadınların istihdama katılmasının normal karşılandığı görülmektedir. Dahası erkeğin ekmek getirici rolüne sıkça atıfta bulunulduğu, kadının istihdama katılımının hanede erkek olmadığı durumlarda olası olduğu dile getirilmektedir. Dördüncüsü, mahrem algısıdır. Daha çok kadın bedeni üzerinden

kurulduğu, kara çarşaf gibi giyimlerle kendini gösterdiği anlaşılmaktadır. Dahası erkek ve kadınların mekânsal olarak ayrıştıkları ve homososyal mekânlarda haremlik-selamlık sosyalleşmenin görüldüğü ifade edilmektedir. Bu durumun ise hem kız çocuklarının eğitime katılımını olumsuz etkilemesi hem de gruplararası ilişkilerin zedelenmesi açısından sosyal uyuma zarar verdiği görülmektedir. Mahrem algısının, seks işçiliği ve kız çocuklarının başlık parası karşılığında satılması gibi süreçlere yol açtığı görülmektedir. Dahası, yerel toplumda da yaygın olarak dile getirilen ‘bedavadan avrat buldum’ türevi söylemlerin inşasına da zemin hazırlamaktadır. Son olarak, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin Suriyeliler arasında yaygın ve normalleştirilmiş bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda özetlenen ataerkil kültür, toplumsal cinsiyet rolleri, mahrem algısı, kadının kamusal görünürlüğünün düşük olması ve benzeri bütün bu süreçlerin ise Suriyeli kadınlara yönelik her türlü şiddete temel oluşturduğu anlaşılmaktadır.

3.2.1.8.2. Çocuğun değeri

“Çocuğun değeri” alt kategorisi altında eğitime katılım, çocukların çalıştırılması ve çocuk evlilikleri gibi süreçler ele alınacaktır. Bilindiği gibi göç süreçlerinden en çok zarar gören grupların başında kendilerini bekleyen tehlikelere karşı savunmasız durumda olan çocuklar gelmektedir. Öyle ki, barınma, beslenme, eğitim ve sağlık gibi alanlarda sorunlar yaşayan Türkiye’deki Suriyeli çocukların ‘kayıp nesil’ olarak adlandırılabilirler görülmektedir (Akpınar, 2017, s. 27). Bu bağlamda, KrHaEr3 kodlu katılımcı *"Okula gidemiyor çocuklar, kötü alışkanlıklar ediniyorlar. Terör gruplarına katılmalarından endişe ediyor Suriyeliler."* ifadelerini kullanmaktadır. KrHaEr2 kodlu katılımcı da bu çerçevede gözlemlediği bir olayı aktarmaktadır:

"Geçen gece dışarıda çöp konteynırı yanında bir Suriyeli abi, motosikletinin arkasına sepet tarzı bir şey yapmış, yanında üç yaşında kadar bir çocuğu oturuyor. Kendisi de çöpten işe yarar bir şeyler çıkartmaya çalışıyor. Bir çocuğa, bir abiye baktım. Çocuk bunları görüyor, bunları yaşıyor. Bir çocuğun yeri akşam vakti o çöp konteynırı köşesi olmaması gerekir. Babanın orada olmasının sebebi bir ihtiyaç, tamamen trajik bir olay durum içler acısı yani. Böyle sayısız örnekler var." KrHaEr2

3.2.1.8.2.1. Eğitime katılım ve devamlılık

Daha önce, Türkiye'deki Suriyeli çocukların yaklaşık %62'sinin eğitime erişiminin olduğunu ve her geçen yıl bu oranın arttığını belirtmiştik⁸². Bununla birlikte eğitime erişimin yanı sıra okula devamlılığın da önemli bir sorun olduğu, Suriyeli çocukların kültür, yoksulluk, ayrımcılık, akran zorbalığı gibi sebeplerle eğitim yaşamlarından kopabildiği görülmektedir (Coşkun ve Emin, 2016, s. 29-30).

Aslında eğitim konusunda Suriyeliler arasında farklı bakış açılarının var olduğu ve farklılaşan bu bakış açılarının kültürel ve ekonomik temelleri olduğu görülmektedir. Dahası bu konuda sosyo-demografik özelliklerin de belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; eğitilmiş Suriyelilerin çocuklarını da okutma eğiliminde olduğu, eğitimsizlerin ise eğitimi gereksiz gördüğü ifade edilmektedir:

"Genellikle kadın erkek fark etmeksizin otuz yaş üzerindeki bence genelde ilkokul mezunu ve hani eğitim olsa da olur olmasa da olur diye bakıyorlar. 20-30 yaş grubunda mesela lisede bırakmış ya da üniversiteyi yarıda bırakmış kişiler daha çok eğitime dâhil olma isteğinde. Onlar temel ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda eğitim hakkına da erişme çabası içindeler. Ama diğer ilkokul mezunları için çocukların eğitimi öncelik olmayabiliyor." KrAnKa2

"O sosyo-ekonomik seviyeye göre çok değişiyor gerçekten. Aile okumuşsa, belli bir düzeye gelmişse illa çok hani üniversite mezunu olmayı kastetmiyorum orada. Ama hani belli bir bilinç düzeyi varsa istiyorlar. Çok yani uç örnekler olacak belki ama çocuğu için özel okul arayan maddi imkânlarını zorlayarak aileler de gördüm. Ama daha az sosyo-ekonomik düzey bunu istemiyor. Çünkü zaten Suriye'de de yapmıyormuş bunu yani ilkokula kadar gönderiyormuş." KrHaKa1

Bu araştırma kapsamında katılımcılar, Suriye'nin kentsel bölgelerinden gelen bireylerin kırsal bölgelerden gelen bireylere göre çocuklarını okutma eğilimlerinin daha yüksek olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin;

"Tabi orada da kırsalda atıyorum ortaokula kadar varmış köylerinde, liseye gitmesi için çocuğun şehre gitmesi gerekiyor ve bunu her aile yapamıyor. Mesela bir Halep şehir merkezinden gelen aile bu konuda daha bilgili ya da daha ısrarcı olabiliyor. Ya da daha çabuk ikna edilebiliyor. Yani çocuğunuzu okutmanız lazım dediğinizde 'ya haklısınız' deme ihtimali daha yüksek. Dolayısıyla evet hangi bölgeden geldiği çok önemli oluyor. Bölge ve ailenin işte o, yani köyden gelmiş ve okumuşsa aile bir şekilde bunu çocukları için de yapmak istiyor. Ama

---

⁸² Bkz. Analiz/Göç Süreci/Türkiye'de Birlikte Yaşam/Suriyeliler

köyde zaten diyelim ki tarımla uğraşiyor ve çocuğunu zaten orada diyelim ki ilkokuldan sonra okutmamış, gelip burada liseye yazdırmıyor." KrHaKa1

Çocukları okutma eğilimiyle, özellikle de kız çocuklarının okutulmasıyla ilgili kültürel gerekçelerin ve bu bağlamda toplumsal cinsiyet algısının belirleyici olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, KrHaKa1 kodlu katılımcı "*Kız çocuklarını okumasın artık evlensin, evlenmese bile evde otursun. Gidip orada bir okula gitmesin bu saatten sonra, gerek yok zaten gitmesine okuyup ne yapacak diyebiliyorlar.*" ifadelerini kullanmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu toplumsal cinsiyet algısının kız çocuklarında da yerleşmiş olduğu ve bazı Suriyeli kız çocuklarının okuma isteğinin olmadığı görülebilmektedir. Örneğin KrİzKa2 kodlu katılımcı "*Mesela bir kıza neden okula gitmiyorsun diyorum. 'Ama ben Aşk-ı Memnu'nun tekrarlarını izliyorum, çok seviyorum okula gitmek istemiyorum.'* diyor." ifadelerini kullanmaktadır.

Daha önce Suriyelilerde mahrem algısından, kadın ve erkeklerin farklı mekânları paylaşma eğiliminden bahsedilmiştir⁸³. Bununla bağlantılı olarak ataerkil kültürden doğan katı mahrem algısı sonucunda bazı Suriyeli ailelerin kız çocuklarını karma eğitime göndermek istemeyebildikleri görülmektedir. Bu bağlamda SrAnEr1 kodlu katılımcı "*Bizim liselerde kız erkek ayırdı. Bazıları işte kızları okula kaydetmiyorlar karışık olduğu için. İlkokul karışıkta Suriye'deyken. Ortaokulda ayrılıyordu.*" ifadelerini kullanmaktadır. KrHaKa3 kodlu kurum çalışanı da bu konudaki gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

"Okutmak istemeyen ailelerle de karşılaşıyorum. Kültürel olarak 15 yaş üzeri çocukları pek okutmak istemiyorlar. Özellikle kız çocuklarında bu oran artıyor. Erkek çocuklarını daha çok işe yönlendirme çalıştırma, kız çocuklarını ise geleneksel olarak Türk eğitim sistemi karma olduğu için çocuğum okuyacaksa ya bir İmam Hatip'e gitsin ya da okumasın diye tercih edebiliyor aileler." KrHaKa3

Diğer taraftan, çocuklarının eğitime katılımını isteyen çok sayıda Suriyeli birey olduğu da görülmektedir. Kimi niceliksel araştırmalarda da Suriyelilerin çocuklarının eğitim alamamasından rahatsızlık duyduğu tespit edilmiştir (Erdoğan, 2014, s. 7). Bu araştırmada da benzer şekilde, eğitime çok yoğun biçimde ilgi duyan, çocuklarının, kardeşlerinin

---

⁸³ Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/İnsan Değer ve Onurunun Zedelenmesi/ Kadının Değeri

okuması için çaba harcayan, kendisi bir yandan çalışırken bir yandan okumaya çalışan Suriyeli katılımcılara rastlanmıştır. Örneğin SrızEr1 kodlu dört kardeşi bulunan katılımcı tüm kardeşlerinin eğitime devam ettiğini, kendisinin de bir yandan eve ekmek getirirken bir yandan açık öğretimden lise eğitimini tamamlamaya çalıştığını ifade etmektedir. Dahası kardeşlerinin eğitimini takip etmeye çalışan katılımcı kardeşlerinin okulundan memnun olmadığını ve değiştirmek istediğini ifade etmektedir:

"Okulundan memnun değilim. İnşallah değiştireceğim. Yani zaten mahalleden memnun değilim. Ben hocalarla konuşuyorum. Müdürle görüşüyorum. Sürekli göz atıyorum, gidiyorum. Buradaki aileler sadece çocuklarını oynaması için okula gönderiyorlar. Başında kalmasın diye. Ama biz öyle istemiyoruz. Biz eğitim istiyoruz. Ben de kardeşim, onları ayrı tutuyorum zaten. Sürekli gözetimim altında bulunuyorlar benim. Gidiyorum, görüyorum, kurslara gönderiyorum. Evde ben birebir ilgileniyorum. Okuyun diyorum. Tahta koymuşum eve okusunlar diye ders." SrızEr1

Benzer durumda olan başka katılımcılar da okuma taleplerini dile getirmektedirler. Örneğin SrHaKa3 kodlu bir çocuk annesi katılımcı *"Şu anda kızım için ailem için sadece okumayı hayal ediyorum çünkü Suriye'de savaş çıktı okuyamadım. Güzel bir iş olması için okumam lazım. Türkiye'de doğdu kızım Türk vatandaşı olmasını çok isterim yani. Okumasını isterim. Okusun iş sahibi olsun sonra ne istiyorsa yapsın."* ifadelerini kullanmaktadır. Tam da bu noktada, özellikle kadınların çocuklarının okuması konusunda istekli olduğunu ifade eden katılımcılar bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Örneğin;

"Açıkçası okutmak isteyen çok var. Özellikle kadınlar... Yani burada tarımda çalışanlarla bizim arkadaşlarımız görüştüğünde, kadınlar genelde 'aaa evet imkân sağlansın, çocuklarımız okula gitsin istiyoruz' falan diyorlar. Çocuğumu ben erken evlendirmek istemezdim. Ben çektim o çekmesin diyen çok" KrızKa1

Öyle ki KrAnKa1 kodlu kurum çalışanı kızının okula devam edebilmesini arzu eden bir Suriyeli kadının çabalarını *"Şu anda dört kızım (Suriyeli müracaatçı) ortaokulu bitirmeden Türkçeleri iyi olduğu için liseye başladılar. Geçenlerde birinin annesi gelerek, babalarının kıza bir tane zayıf getirirsen seni okula göndermem dediğini söylemiş. Kadın da karneyle geldi 'Hocam bunu değiştirebilersen değiştir.' dedi."* şeklinde aktarmaktadır.

Toparlarsak, Suriyeli bireylerin bir bölümünde çocuklarını okutma eğiliminin yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. MEB'e bağlı bir okulda rehber öğretmenlik yapan

SrHaEr2 kodlu katılımcı Suriyelilerin çocuklarını okutma eğilimlerine ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır:

"Çok çok çok ilgileniyorlar çünkü ilim yani çok önemli. Allah talep ediyor. 'Ikra' ilk kelime Kuran-ı Kerim'de 'Ikra', yani oku. Bu şekilde Allah dedi. Oku, yani farz. Bunun için yani bütün Suriyeliler okuyor. Ama bazı kısım yani küçük kısım yani öğrenemiyor. Çünkü o ailesine yardım etmesi için çalışıyor. Paraya ihtiyaç var. O zaman yani demirci yanında çalışıyor, elektrikçi yanında çalışıyor, boyacı yanında çalışıyor. Bu şekilde yani para ihtiyacı..." SrHaEr2

Katılımcı ifadesinden de anlaşılacağı üzere yoksulluk buradaki temel belirleyicilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalar hane içerisindeki bazı çocukların (genellikle küçük yaşta) eğitime devam edebilmesi adına bazı kardeşlerin eğitimden uzaklaştırılarak gelir getirici faaliyetlere yönlendirildiğini göstermektedir (Karataş vd., 2018, s. 45). Bu kapsamda, yaşanan yoksulluğun etkisiyle, Suriyeli çocukların önemli bir bölümünün okula gitmek yerine ailelerine destek olmak amacıyla dilencilik yapmakta ya da fabrikalarda/atölyelerde çalışmakta olduğu görülmektedir (Kaya vd., 2016, s. 4). Bu araştırma kapsamında da erkek çocuklarının 'çalışsın, eve ekmek getirsin', kız çocuklarının 'bir boğaz eksilsin' düşüncesiyle eğitimden koparılabildiği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Hani burada kalifiye olarak ya da işte paralı olarak kalanlar da zaten yine İyi durumda. Ama onlarda erken evlilik olmuyor onlar çocuklarını erken yaşta çalıştırmıyor. Ama sosyo-ekonomik anlamda zaten kötü durumda olan, Suriye'de de zaten biraz öyle. Burada daha da kötü durumdalar. Çocuklarını çalıştırıyor. Çünkü Türkçe biliyor çocuğu. Daha hızlı öğreniyor. Ya da evlendiriyor bir boğaz eksilsin. Ya da onu daha güvene alacağını düşünüyor kızı. Başkaları bir şey yapmadan hani ben evlendireyim diye düşünüyor falan." Kr1zKa1

Geldiğimiz noktada eğitime destek konusunda yapılan yardımların çocukların eğitime devamlılıklarının sağlanması noktasında etkili enstrümanlar olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, yeterli olmadığını da ifade etmek gerekmektedir. Araştırmaya katılan kurum çalışanlarının deneyimlerinin bu yetersizliği açıkça ortaya koyduğu düşünülmektedir. Örneğin;

"Okullaşma oranının artması için verilen bir maddi destek var. Bir eğitimimizde İl Milli Eğitim müdürüyle karşılaştığımızda şu konuyu konuşmuştuk. Bir ailede on dört yaşındaki bir çocuk çalışıyordu mesela, 1.200 TL kazanıyordu. Ailenin tek geçim kaynağı bu 1.200 liraydı. Bu çocuğun okullaştırılması halinde elde edebilecekleri yardımlar asla o miktarı bulamıyor." KrAnEr1

Eğitimden koğuşa sebep olan kültürel ve ekonomik sebeplerin yanı sıra göç sürecinden kaynaklı sebeplere de değinmek gerekmektedir. Daha önce, Suriyeli bireylerin göç

sürecinde eğitim hayatında yıllar kaybettiğinden bahsedilmiştir. Bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan yaş farkının da etkisiyle Suriyeli çocuklar için okullara uyumun zorlaştığı görülmektedir. Örneğin KrHaEr3 kodlu katılımcı *"üç-dört yıl uzak kaldıkları için okuldan zorluk çekiyor çocuklar. Yaş grubuna uyum sağlayamıyor mesela."* ifadelerini kullanmaktadır. Bunun yanı sıra, akran zorbalığı, ayrımcılık, okullarda kötü muamele gibi süreçlerin de etkisiyle Suriyeli çocukların eğitime katılım süreçlerinin olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda örneğin, KrAnKa2 kodlu katılımcı *"Okuldaki akran zorbalıkları sonrasında çocuk ben okumak istemiyorum diyebiliyor aile de üzerine düşmeyip istemiyorsa gitmesin diye yaklaşıyor."* ifadelerini kullanmaktadır. Diğer kurum çalışanları da bu duruma dikkat çekmektedir. Örneğin;

"Var ne yazık ki var. Az önce bir çocuğun ailesiyle konuştum. Hassasiyetlerden bahsetmek istiyorum. Savaş yaralanması sonucu fiziksel engel söz konusu. Bir ayağını kaybetmiş okulu terk etti. Çocuk psikiyatri bölümüne gittim. Tercüman yetersizliğinden dolayı doktorla konuştuktan sonra tercüme etmeme izin verdi. Çocuk okula gitmek istiyor fakat okuldaki arkadaşlarının zorbalığı nedeniyle yani küçümsemeleri aşağılamaları ayrıca fiziksel şiddet de uygulamışlar. Çocuk kendisine yapılan bu hakaretleri kaldıramayıp kendisini saldırgan bir şekilde savunmuş. Bunun sonucunda fiziksel şiddet görmüş. Haliyle okula gitmiyor." KrHaEr1

Sonuç olarak, bu bölüm eğitime katılım ve devamlılık konusuna odaklanmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, eğitime önem veren ve yoksulluk şartlarına rağmen çocuklarının ve kardeşlerinin okuması için yoğun çaba harcayan Suriyeli aileler söz konusudur. Diğer taraftan Türkiye'deki Suriyeli çocukların üçte birinden fazlasının eğitime erişiminin olmadığı bilinmektedir. Bu noktada, kültürel ve ekonomik sebepler öne çıkmaktadır. Özellikle eğitilmiş Suriyelilerin çocuklarını da okutma eğiliminde olduğu, diğerlerinin ise eğitimi gereksiz gördüğü anlaşılmaktadır. Dahası, kırsal bölgelerden gelen bireylerin de okutma eğilimlerinin düşük olduğu ifade edilmektedir. Kız çocuklarının eğitime katılımında toplumsal cinsiyet algısının belirleyici olduğu, bu bağlamda okumasın evlensin, evlenmeyecekse de evde otursun gibi bir algının söz konusu olduğu belirtilmektedir. Dahası, bazı Suriyeli ailelerin kız çocuklarını karma eğitime göndermek istemedikleri ifade edilmektedir. Yoksulluk da eğitime devamlılık konusunda önemli bir belirleyicidir. Bu noktada, erkek çocuklarının 'çalışsın, eve ekmek getirsin', kız çocuklarının 'bir boğaz eksilsin' düşüncesiyle eğitimden koparılabildiği anlaşılmaktadır.

3.2.1.8.2.2. Çocukların çalıştırılması

Eğitime katılım ve devamlılıkla doğrudan ilişkili önemli bir sorun çocukların çalıştırılmasıdır. Suriyeli çocukların ülkemizde kırsal alanlarda tarım sektöründe, kentsel alanlarda ise sanayide ve hizmet sektöründe çalıştırıldığı görülmektedir. Dahası, kentsel alanlarda bu çocuklara kâğıt toplayıcılığı yaptırıldığı, çocukların dilendirildiği ve hatta seks işçisi olarak kullanılabilirdikleri görülmektedir.

Suriyeli çocuklar bağlamında cinsiyet (erkek olma) yaş (büyük olma) ve dil (Türkçe bilme) durumlarının çocuk yaşta çalışma yaşamına katılımı etkilediği görülmektedir (Bahadır ve Uçku, 2016, s. 121). KrHaKa2 kodlu katılımcı kız çocuklarının daha çok tarım sektöründe, erkek çocuklarının ise sanayi sektöründe çalıştırıldığını belirtmekte, *"Çalıştırıldıkları yer farklı oluyor. Kız çocukları genellikle tarlada erkek çocukları sanayide sokakta çalıştırılıyor. Oranlarsak erkek çocuklar daha fazladır."* ifadelerini kullanmaktadır. Dil bilmenin çalıştırılma riskini arttırdığına dikkat çeken KrızKa1 kodlu katılımcı da *"Çocuklarını çalıştırıyor. Çünkü Türkçe biliyor çocuğu. Daha hızlı öğreniyor."* ifadelerini kullanmaktadır. Yine de yaş, cinsiyet, dil bilme durumu ve benzeri diğer faktörler fark etmeksizin Suriyeli çocukların tamamının risk altında olduğunun altını çizmek gerekmektedir.

Eğitime katılım başlığı altında da belirtildiği üzere çocuk işçiliği konusunda ekonomik durumun oldukça belirleyici olduğu görülmektedir. Bu bağlamda KrHaKa2 kodlu katılımcı da *"çocuk işçiler, çocuk gelinler o kadar fazla ki. Seks işçiliği yaptırılan çocuklar var. Durumu çok kötü olan aileler var. Bunu hep söylüyorum çocuk işçiliğinin en temel sebebi maddi yetersizlik. Bilinçsizlikten kaynaklanıyor ama en temel sebebi maddiyatın kısıtlı olması. Bu da iş bulamama ya da çalıştığı işte az kazanıyor olması bir sebep. Fakat çocuk işçinin çalıştırılması için bir sebep değil."* ifadelerini kullanmakta, gördüğü örneklerde hanelerde babaların çalışmak istemediklerini ve çocukları çalıştırdıklarını ifade etmektedir:

"Benim çalıştığım kesimde daha çok babalarla iletişim halindeyim. Babalar genelde yatıyor. Ya belinde ya boynunda fitiği vardır ya da disk kayması vardır yani çalışmamak için bir bahaneleri mutlaka vardır. ... Küçük çocuğunda babası olabilir 35 yaşında bir adam da olabilir. Çalışan bir kesim de var ama orana vurduğumuzda çoğu bir tükenmişliği olanlar. Çalışmak istemiyor

çalışmak için bir bahanesi var ama çocuğunu çalıştırıyor gibi. Yalnız hiç düzenli işi olan biri yok. Haftada iki gün iş olunca giden tarlada iş olunca giden ya da sanayide iş olunca giden gibi..." KrHaKa2

Sonuç olarak, Suriyeli çocukların tarım, sanayi ve hizmet sektöründe, bunun yanı sıra kâğıt toplayıcılığı gibi işlerde çalıştırılabildiği, dilendirildiği veya seks işçisi olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Erkek çocuklarda, yaşça büyük çocuklarda veya Türkçe bilen çocuklarda çalıştırılma riskinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Yine ekonomik sebeplerin çocuk işçiliği konusunda oldukça belirleyici olduğu görülmektedir.

3.2.1.8.2.3. Çocuk yaşta evlilikler

Eğitime katılım ve çocukların çalıştırılması süreçleriyle de bağlantılı olarak çocuk yaşta evliliklerin de kültürel ve ekonomik temellerine ilişkin bulgular söz konusudur. Bununla birlikte, nedenlerine değinmeden önce çocuk yaşta evliliklerin Suriyeliler arasında oldukça yaygın olarak görüldüğünü ifade etmek gerekmektedir. Bu bağlamda, kız çocuklarında evlenme yaşının ise 12 yaşına kadar gerileyebildiğini ifade eden katılımcılar bulunmaktadır⁸⁴. Bu bağlamda, erken evliliklerin yaşamın sıradan bir parçası gibi normal karşılandığı ve yaygın olduğu Suriyeli katılımcılar tarafından da dile getirilmektedir. KrİzKa3 kodlu katılımcı Suriyeliler arasında *"biz evlendik bir şey olmadı ya da biz okumadık hiç de bir şey olmuyor"* tarzında görüşler var olduğunu ifade etmektedir. SrAnKa1 kodlu katılımcı ise evlilik yaşı ve evlilik sürecine ilişkin yerleşmiş olguyu *"Mesela bizde 13-14 yaşında hemen evlenilir. 18'e geldiğinde herkes üzülür. Derler ki; 'yiii, bu evde kaldı, şimdiye evlenseydi iki çocuğu olurdu.' Mesela bizde erkek 22 yaşına gittiğinde askere gittiği zaman hemen nişanlarlar. Döndüğünde iki şey yaparlar. Yani döndüğünde iki düğün gibi olur. Bir askerlikten dönmeyi, bir de hemen evlendirirler."* ifadeleriyle aktarmaktadır. Yani erken evliliklerin her şeyden önce kültür içerisinde normalleştirildiği anlaşılmaktadır. Öyle ki, Suriye'de de evlenme yaşının 18 olduğunu dile getiren SrHaKa4 kodlu Suriyeli katılımcı buna rağmen daha erken yaşta imam nikâhı

⁸⁴ "Çocuk yaşta evlilik vakaları oluyor. Benim gördüğüm 15 yaşında ikinci çocuğunu doğuran bir çocuk da vardı. Bu yaş tahminen 12-13 olabiliyor." KrHaEr1

kıyılarak evliliklerin gerçekleştirilmesinin yaygın olduğunu dile getirmektedir. Özellikle Suriye'nin kırsal kesimlerinde daha yaygın olarak görüldüğü ifade edilen bu süreçle bağlantılı olarak, Türkiye'de de imam nikahıyla evlenen çok sayıda Suriyeli çocuk olduğu ve sürecin enformel olarak işlediği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Şimdi çoğu geleneklerle ilgili bir şey... Mesela bu kızın akrabalarından ve amcaoğullarından biri onu isterse ailesiyle konuşuyor ve bu kız da evlenebilir küçük yaşta bile. Suriye'de de bu yasal değil. 18 yaş üstü olması gerekiyor. Bu yüzden böyle resmi nikâh olmuyor. 18 yaş olmazsa resmi nikâh olmaz. Sadece imam nikâhı yapıyorlar. Ve bu kız 18 yaşı tamamladıktan sonra resmi nikâh yapıyorlar. Ama sizde önce resmi nikâh yapıyorlar sonra imam nikâhı. Böylesi daha iyi..." SrHaKa4

Araştırma katılımcıları, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kız çocuklarının da evlilik psikolojisiyle büyüdüğüne atıfta bulunmaktadır. Örneğin KrİzKa3 kodlu katılımcı *"Bir de gelinler o evlilik psikolojisiyle büyüyorlar. 'Ben evlenmek istiyorum beni kısıyorlar' gibi bir psikolojide de oluyor. Görüşmede böyle çok çok zorla evlendirme söz konusu değilse arkasından bir şey çıkmayabiliyor."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda sosyal çevrenin rolünün de önemli olduğunu ifade etmek gerekir. Örneğin SrİzKa2 kodlu katılımcı erken yaşta evlendiğini ifade etmekte ve *"hayatta yaptığım en büyük yanıltı"* şeklinde ifade ettiği bu süreçte evlilik kararı almasında ablalarının tavrını *"Babam benim görüşümü sordu ama ablalarım... 'Kızın başka ne düşünürsün. Evinle erkeğinle yaşarsın. Bu olur. Başka bir şey yok' Benim de aklım, daha küçüktüm. Aklımda başka bir şey yoktu zaten. Yani o zaman gençsin ne karar verirsin. Öyle yani."* ifadeleriyle aktarmaktadır. Bu bağlamda hem genel toplumun hem de sosyal çevrenin evliliğe ve çok çocuk yapmaya teşvik ettiği ifade edilmektedir. Örneğin;

"Evlenmeye ikna etmeye çalışıyorlar. Bir de çok çocuk olması yönünde bir özendirme var. Mesela doktor birisi için beşinci çocuğa hamile kadının sezaryen doğumunun riskli olduğunu söylemiş. Kayınvalidesi de benim kızım da dört tane doğurdu hiçbir şey olmadı demiş. Çok çocuğa teşvik de var yani" KrİzKa3

Erken evliliklerin kültürel temellerinin yanı sıra iktisadi temelleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda, Suriyeli kız çocuklarının kimi zaman başlık parası olarak görüldüğü, kimi zaman evden bir boğaz eksilsin diye düşünülerek evlendirildikleri anlaşılmaktadır. Kimi zaman ise ailelerin, kızlarının daha iyi bir hayata kavuşacağı ümidiyle erken evliliği kabullendiği görülmektedir. Dolayısıyla, yoksulluğun burada da temel belirleyici olduğu

anlaşılmaktadır. Bu noktada, bazı Suriyeli aileler Suriye’de erken evliliklerin bu kadar yaygın olmadığını, Türkiye’deki yaşam koşullarının bu sürece zemin hazırladığını dile getirmektedir. Örneğin;

"Bir de tabi göçün getirdiği bir sürü dezavantaj var yani. Bize Suriyelilerin çok sıklıkla anlattığı; hani ‘siz bizi çocuk evlilikleri yüzünden suçluyorsunuz ama mesela Suriye’de bu kadar çok değildi. Bu göçten sonra arttı bizim için’ mesela. Çünkü yani göç beraberinde maddi imkânsızlıklar getiriyor. Evliliklerin altında bu tip sebepler çok yatıyor. ... Evlendirmeyecek Suriye’de olsa bir şekilde yani ‘evim vardı tarlam vardı daha geç evlendirebilirdim’. Ama burada 15 yaşında evlendirmek zorundayım çünkü burada okula gidemiyor. Maddi imkânsızlıkları da var burada iş bulamıyor vs. Hani o zaman kızımı evlendireyim hem güvende olsun. Burada ne olacağı belli olmaz. Çok olmuyor ama insanlar korkuyor yani ‘ya kızımı kaçırsalarsa ya sahipsiz görürlerse’ yani hem işte o boş kalmasın evi barkı olsun ne bileyim işte evden de bir boğaz eksilsin maddi olarak." KrHaKa1

Geldiğimiz noktada, yaşı oldukça ileri olan erkeklerle genç kızların evlendirildiği örnekler (hem Suriyeli hem de yerel toplumdaki) dahi görülebilmektedir. Örneğin KrAnKa1 kodlu katılımcı bu bağlamda şahit olduğu Suriyeliler arası evlilikleri *"Genç kızlar yaşlı erkeklerle evlendiriyorlar. Onlarda o kadar çok yerleşmiş ki. Mesela kumastıyla birlikte gelen kadınlar var. Bunu o kadar pişkin o kadar rahat söylüyorlar ki. Beni en çok şok eden tarafı bu olmuştur."* ifadeleriyle aktarmakta, KrİzKa2 kodlu katılımcı da yerel toplumun da benzer süreçlere iştirak ettiğini *"Mesela bir imam vardı. İkinci eşi olarak 16 yaşında bir kızı alırken şikâyet edildi, yakalandı. Bir Türk imam! Çocuk istismarı bayağı çok var. Suriyelilerde çocuk yaşta evlilik var. Bu birebir istismar, bir tecavüz yani!"* ifadeleriyle dile getirmektedir. Diğer taraftan, çocuk yaşta evliliklerin Türkiye’de yasal olmadığını bilen Suriyeli bireylerin dahi çocuklarını imam nikâhı ile evlendirdikleri görülebilmektedir. Bu bağlamda, söz konusu Suriyelilerin hastaneler dâhil resmî kurumlardan uzak durma eğiliminde olduğu ifade edilmektedir. Örneğin;

"Aileler biliyorlar bunun yasal olmadığını. Çocuğun babasının Türkiye’de olmadığı yönünde bilgiler veriliyor. Ya da Suriye’de evlendiler orada yasaldı. Burada yasal olmadığını bilmiyorduk diyorlar. Suriye’de evlendik diyenlerin çoğunun doğru söylediğini düşünmüyorum çünkü Suriye’de belge almak devletin otoritesinin zayıfladığı yerlerde çok kolay. Yani para karşılığı o belgeyi alabiliyorlar. Buradan biri Suriye’ye gitmeden pasaport da alabiliyor mesela. Evlilik belgesi de alıyor ve burada evleniyor. Bizdeki görevlilerin de bu konudaki bilgisizlikleri, duyarsızlıkları, umursamamaları ve sadece eleştirmeyi seçmeleri... ‘Suriye’de evlenmiş gelmiş ben ne yapabilirim diyor. Ya da bazıları 18 yaşındayım diyor ama kızın 18 yaşından küçük olduğu çok belli. ... Mesela nişanlanmak için bir kızı getirmişler. Akrabamız diyor yani çocuğun yaşı küçük biz bunun yasak olduğunu anlattık sonra çocuğun 19 yaşında olduğunu gösterir başka bir belge getirdiler ve o belgeyi kabul etmemi istediler. Onu savcılığa şikâyet ettim ama savcı o belgeyi almadı benden. Sonra başka bir avukat arkadaş başka bir

savcıya gösterdi ama adam bir şey yapamadı yani. Bu kişi zaten 19 yaşındaymış belgesi var diyorlar." KrızKa3." KrızKa3

Bu noktada Türkiye'deki kamu görevlilerinin de bilgisiz ve duyarsız davranabildiği, kimi kamu görevlilerinin kanuni sorumluluklarını yerine getirmeyebildikleri görülmektedir. Örneğin, İstanbul'da Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesinde 115 hamile çocukla ilgili polise bildirim yapılmadığı, hastane çalışanı sosyal hizmet uzmanı tarafından tutulan tutanakla ilgili dahi işlem yapılmadığı basına yansımıştı (Gökçe, 2018, 19 Ocak). Benzer vakalarla farklı kurum ve kuruluşlarda da karşılaşıldığı anlaşılmakta, böylesi bir ortamda ise kurum çalışanları, ne yazık ki, zorla evlendirme söz konusu olmadığı takdirde yapabildiklerinin sınırlı olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin;

"Çocuk evlilikleri var ama artık bunun suç olduğunu bildikleri için saklıyorlar. Şimdi söyle biz SHM'lere bildiriyoruz. SHM inisiyatifini kullanarak incelemeye gidiyorlar, sonrasını pek bizimle paylaşmıyorlar. Bazen arkadaşlık yoluyla rica ediyorum, sonuç ne oldu diye; '16 yaşında, aile izin veriyor, kültürleri bu, hoş görebiliyoruz, şartlar uygun iyiyse hoş görebiliyoruz değilse süreç başlıyor.' deniliyor." KrAnKa1

Geldiğimiz noktada, KrHaKa3 kodlu katılımcının *"Erken yaşta evlilikler şu ana kadar yaygındı. Son bir yılda azaldı."* ifadesinde ve KrızKa3 kodlu katılımcının *"Bir arkadaşım kuaför açtı, ben ona çocuk gelin gelirse sakın yapma diyorum saçını falan. Zaten bu aralar bence azaldı diyor. Yani bu son İstanbul olaylarında sınır dışında yakalamalar falan arttı ya bence artık korkuyorlar."* ifadelerinden de anlaşıldığı üzere katılımcılar son dönemde erken evliliklerde azalma gözlemlediklerini belirtmektedirler. Bunda elbette yasal caydırıcılığın ve geri gönderilme kaygısının, yapılan bilinçlendirme ve farkındalık çalışmalarının, eğitime katılım konusundaki atılımların ve çabaların etkisi olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, çocuk yaşta evlilikler konusunda kültürel ve ekonomik temellere atıfta bulunmaktadır. Kız çocuklarının evlenme yaşının 12'ye kadar düşebildiği ifade edilmektedir. Erken evliliklerin kültür içerisinde normalleştirildiği, Suriyelilerin kültürel açıdan Suriye'de var olanı Türkiye'de de sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu noktada, kız çocuklarının da evlilik psikolojisiyle büyüdüğü ifade edilmektedir. Sosyal çevrenin de erken evlenme ve çok çocuk yapma konusunda baskı oluşturduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, bazı ailelerde ise yoksulluğun belirleyici olduğu ve Suriye'deki koşullar altından

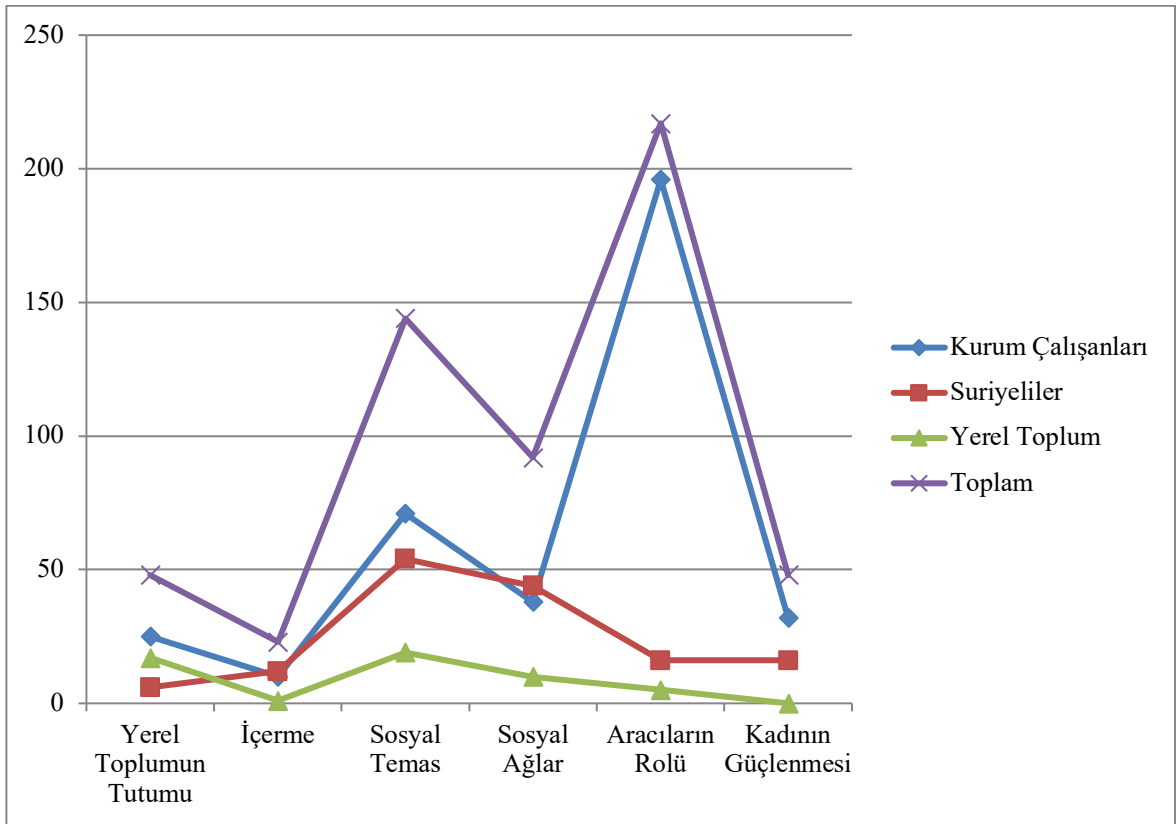
kız çocuklarını erken evlendirmeyeceklerini belirttikleri ifade edilmektedir. Suriyeli kız çocuklarının evlendirilmesi karşılığında başlık parası istenebildiği, bu bağlamda çocukların kimi zaman kuma olarak yaşı oldukça büyük erkeklerle evlendirilebildikleri görülmektedir. Türkiye’de erken evlilik konusunda yasal yaptırımlardan haberdar olan Suriyelilerin erken evliliklerden vazgeçmediği lakin resmî kurumlardan uzak kalmayı tercih ettiği ifade edilmektedir. Yine de son dönemde yasal caydırıcılığın, geri gönderilme kaygısının, farkındalık çalışmalarının ve eğitime katılım konusunda yapılan çalışmaların etkisiyle erken yaşta evliliklerin azaldığı belirtilmektedir.

3.2.2. Sosyal Uyumu Kolaylaştıran Unsurlar

‘Sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar’ alt teması altında, katılımcıların ifadeleri kapsamında Türkiye’de sosyal uyum süreçlerini nelerin, nasıl kolaylaştırdığı tartışılmaktadır. Bu kapsamda ‘sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar’ alt teması ‘yerel toplumun tutumu’, ‘içerme’, ‘sosyal temas’, ‘sosyal ağlar’, ‘aracıların rolü’ ve ‘kadının güçlenmesi’ kategorilerinden oluşmaktadır.

Şekil 12’de ‘sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar’ alt teması altında kümelenen kodlamaların nüfus gruplarına göre dağılımı paylaşılmaktadır. Bu kapsamda MAXQDA üzerinden toplam 572 kod girilmiştir. Bu kodların %8,4’ü ‘yerel toplumun tutumu’, %4’ü ‘içerme’, %25,2’si ‘sosyal temas’, %16,1’i ‘sosyal ağlar’, %37,9’u ‘aracıların rolü’ ve %8,4’ü ‘kadının güçlenmesi kategorisi altında kodlanmıştır. Kodların %65’inin kurum çalışanlarının, %25,9’unun Suriyelilerin ve %9,1’inin yerel toplumun ifadelerinden beslendiği görülmektedir. Yerel toplumla yapılan görüşmelerin genel itibariyle bu alt temaya sınırlı düzeyde katkı sunduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, yerel toplumla yapılan görüşmelerden kadının güçlenmesi kategorisi altında hiçbir kod girilmemiş, içerme kategorisi altında ise yalnızca bir kod girilmiştir. Suriyelilerle yapılan görüşmelerin ‘içerme’ ve ‘sosyal ağlar’ kategorisini, kurum çalışanları ile yapılan görüşmelerin ise ‘aracıların rolü’ kategorisini diğer kategorilere göre daha çok beslediği görülmektedir.

Şekil 12.Sosyal Uyumı Kolaylaştıran Unsurlar Alt Teması Altında MAXQDA Üzerinden Girilen Kodların Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı

3.2.2.1. Yerel toplumun tutumu: “Acı çekmek canlılık, bir canlının acısını hissetmek insanlık belirtisi”

‘Yerel toplumun tutumu’ kategorisinde yerel toplumun sergilediği hayırseverlik temelli veya hak temelli yaklaşımların sosyal uyum süreçlerine etkileri ele alınmaktadır. Bu bölümü en uygun ifade ettiği kabul edilen ifade KrAnKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*acı çekmek canlılık, başkasının acısını hissetmek insanlık belirtisi*” ifadesidir.

Hayırseverlik, dezavantajlı gruplara yardım sağlanması ve bu grupların ihtiyaçlarının karşılanması konusunda bilinen en eski yöntemlerden biridir. Özellikle tek tanrılı dinlerin yaygınlaşmasıyla yaratıcının sevgisini kazanmak amacıyla öne çıkan hayırseverlik anlayışı sosyal refah devletlerinin ortaya çıktığı yirminci yüzyıla kadar birincil sosyal koruma önlemleri olmuştur. Bununla birlikte, kalıntı bir refah devleti olarak tanımlanan Türkiye’de

ise sosyal harcamalar konusunda uzun yıllardan beri İslami hayırseverlik kavramı üzerine oturtulan ve devletin kontrolünün azalmasına sebep olan muhafazakâr-liberal bir eğilim söz konusudur (Buğra ve Keyder, 2006, s. 226). Bu geleneğin izlerini Suriye göçü bağlamında da gözlemlenmek mümkündür.

Bu araştırma kapsamında Suriyeliler için üzüntü duyma ve onlara acıma vurgusunun çeşitli yerel toplum üyesi ve kurum çalışanı katılımcılar tarafından dini referanslar gösterilerek söyleme aktarıldığı görülmektedir. Örneğin; KrAnKa1 kodlu kurum çalışanı "*Yani ben her zaman şunu söylüyorum. Bizim tarihimizde var, bizim dinimizde var. Hani diyor ya. Acı çekmek canlılık, bir canlının acısını hissetmek insanlık belirtisi...*" ifadesini ve YrAnKa2 kodlu yerel toplum üyesi "*Korku çok, çocuklar aç, susuz, yiyecek yok, su yok gelmişler acıyorum.*" ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla, yerel toplum üyelerinin hayırseverlik duygusuyla hareket ettiği ve muhtaç olana yardım etme anlayışıyla Suriyelilerin temel gereksinimlerinin karşılanması ve Türkiye’de yaşamlarını kurabilmeleri noktasında çeşitli biçimlerde yardımlarda buldukları görülmektedir. Örneğin;

"Hatırlıyorum. Onlar geldiğinde gerçekten çok üzülmuştüm hatta evimden bir sürü eşya verdim. Bir gün az kalsın beni araba ezecekti onlar yüzünden. Ekmek bayisine iki tane bayan geldi, ekmek alın dedim. Ekmek de sıcak gelmiş koktu, almadılar. Ben de eşime dedim ki ben ekmekleri vereceğim. Yola bakmadım az kalsın tır çarpacaktı. Götürdüm kadına sana ekmek getirdim, nereye gidiyorsun dedim. Çok üzüldüm, süpürge verdim, televizyon verdim evimden. Kullandığımız eşyalardan verdik." YrAnKa1

Elbette, Türkiye’deki Suriyeli nüfusun büyüklüğü ve göç sürecinde yerel toplumun katlandığı maliyetler dikkate alındığında, Türkiye’de yerel toplumun sergilediği sağduyunun ve hoşgörünün üzerinde durmak önemlidir. Öyle ki, bu davranış örüntüsünün Suriyelilerin bugün yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yaşamını sürdüren dar gelirlili yerel toplum üyeleri tarafından da sergilendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, bu araştırmanın Suriyeli katılımcıları da sıklıkla yerel toplumun sergilediği ‘hoşgörüye’ vurgu yapmaktadırlar. Örneğin;

"Biz Reyhanlı’da oturuyoruz ama Reyhanlı’da, yani toplumunda iyi, yani merhametli, yani hoşgörü var. Bu çok önemli yani yaşantı tarafından çok memnun olduk. Gerçekten Türk toplumunda hoşgörü... Hakikaten yani hoşgörü..." SrHaEr2

Araştırma kapsamında Suriyelilerin "*Türk milletine minnet duyduğu, teşekkür ettiği (KrAnEr1)*" ifade edilmektedir. Örneğin; SrAnKa1 kodlu katılımcı "*Hiç unutmam. Çok çok... Yani bize her şeylerini açtılar. Evlerini açtılar. Çok çok bize yardım ettiler. Evlerini açtılar. Yani yemeklerini paylaştılar.*" ifadelerini kullanmaktadır. Öyle ki, bazı Suriyelilerin Türkiye’de yaşamlarını kurdukları süreçte yardım ve desteklerini aldıkları yerel toplum üyelerinin bu tutumlarına karşılık verebilmek adına birtakım girişimlerde buldukları da görülmektedir. Örneğin;

"(Suriyeli) bir arkadaşım vardı. Şunu söyledi. Bir projede Türklere Arapça öğreteceğini söyledi. O kadar mutluydu ki. Durumunu da bildiğim için. ‘Ya çok güzel’ dedim ‘ne kadar ücret vereceksin’ dedim. ‘Parasız hocam’ dedi. Ben de dedim ki ‘zaten iş arıyorsun, hafta sonları da çalışıyorsun’. ‘Ben bu insanlara teşekkür amaçlı bir şey öğretmişim çok mu hocam’ dedi. Yani bu insanlardan kötü bir şey bekleyemezsin." KrAnKa1

Son tahlilde, yerel toplumun yardımlarının Suriyelilerin gereksinimlerinin karşılanmasına sunduğu katkının yanı sıra Suriyeliler ve yerel toplum arasında temasın ve iletişimin kurulmasına da katkı sağladığı görülmektedir. Diğer taraftan, sonrasındaki ilişkinin ise sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, KrİzKa3 kodlu katılımcının "*Hani ilk yerleşmelerinde falan mesela hemen hemen herkes aynı şeyi söyledi mesela komşular çok yardımcı oldu. Ondan sonra ilişki devam etmiyor ama işte eşyalarını paylaşıyorlar mesela vs.*" şeklindeki ifadeleri de bu varsayımı destekler niteliktedir. Tam da bu noktada, hayırseverlik temelli yaklaşımların iki grup arasındaki ilişkileri sınırlandırdığı, dolayısıyla sosyal uyumu zorlaştırdığı anlaşılmaktadır çünkü burada kurulan ilişki hiyerarşik bir yardım alan – yardım veren ilişkisi şeklinde gelişmektedir.

Bilindiği gibi, yardımseverlik temelli yaklaşımlar çerçevesinde toplumun savunmasız kesimlerine yönelik yardımlar yardım alan ve yardım veren arasında bir güç ilişkisinin kurulmasına neden olmaktadır (Vrăbiescu, 2017, s. 1667). Suriyeliler bağlamında bu güç ilişkisi iki temel sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, güç sahibi (yardım veren) gruba bağımlılığın gelişmesine yol açması; ikincisi, yardım alan ve yardım veren arasında var olan farklılıkların (etnik, dini, yaş, cinsiyet vb.) derinleşmesidir. Hayırseverlik ve ırkçılık arasındaki ilişkiye dikkat çeken Jefferess’e göre (2011, s. 77), her ne kadar hayırseverlik ve ırkçılık birbirine doğrudan bağlı (bounded) olmasalar da, hayırseverliğin

icra edilmesi ırkçı dinamikleri besleyen düşüncelerin yeniden ifade edilmesine, üretilmesine sebep olabilmektedir. Kalıpyargılardan ve önyargılardan da beslenen bu süreç, örneğin Suriyeli erkeklerin savaştan kaçan ‘korkaklar’ ve ‘hainler’ olarak anıldığı, dolayısıyla yardım sürecinden dışlanmaları gerektiği gibi varsayımların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda, araştırma kapsamında yerel toplum üyelerinin, geleneksel olarak yardıma muhtaç olarak kabul edilen kadınlar, yaşlılar ve çocuklar için daha olumlu tutum sergilediği görülmektedir. Diğer taraftan, özellikle yetişkin erkeklere yönelik olumsuz ve kimi zaman nefret söylemine varan tutumların sergilendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Suriyeli bireyler için gönüllü faaliyetlerde de bulunan YrHaKa1 kodlu yerel toplum üyesinin de Türkiye’ye alınma ölçütünü ‘yaşlı olma, kadın olma ve çocuk olma’ şeklinde söyleme aktardığı görülmektedir:

"Şu anda herkes onlardan rahatsız yani nasıl bu beş parmağın beşi bir değil lafı vardır ya onun gibi. Üzücü bir durum! Gelmesi gerekiyor yani yaşlının, kadının, çocuğun gelmesi gerekiyor. Ama buraya adaptasyon sağlayamadılar. Bence kötü bir durum! Ben üzüliyordum onları o halde gördüğüm zaman. Bizzat içinde olunca hem buralıyım hem onlara yardım ediyorum hem yaşayış tarzlarını görüyorum. Hepsinin bir olmadığını düşünerek o insanlara yardım ulaştırmak bence önemli bir şey." YrHaKa1

Son tahlilde, yerel toplumun tepkilerinin Suriye’den gelen yetişkin ve genç erkekler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda hayırseverlik yaklaşımıyla da bağlantılı olarak, yerel toplum üyeleri kadınların, çocukların, yaşlıların ve engellilerin yanı sıra savaşta yaralananların da Türkiye’ye gelmesini hoş karşıladıklarını ancak genç erkeklerin Türkiye’de rahat bir yaşam sürmelerini kabullenmediklerini ifade etmektedirler. Örneğin;

"Çocuklara kadınlara acıyorum ama gençler geziyor yiyip içiyor. Ben de diyorum bizim çocuklar Irak’ta ölüyor bunlar burada yaşıyor, onları da götürsün eğitsinler. Neymiş biz oraya gidersek vurur öldürürler. Bizim çocuklarımız da ölüyor. Onlar burada bey gibi yaşayıp da bizimkiler orada niye ölsün." YrAnKa2

Geldiğimiz noktada, Suriyelilerin Türkiye’de kalıcılık eğilimlerinin artmasıyla birlikte hayırseverlik temelli tutumların değişim göstererek, yerini daha katı ve olumsuz tutumlara bıraktığı görülmektedir. Bu bağlamda, sürenin uzaması, Türkiye’de Suriyeli sayısının artması, kalıcılık eğiliminin artması, ekonomik kriz ve Suriye operasyonları gibi çeşitli gelişmelerin etkisiyle hayırseverlik çerçevesinde kurulan yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkilerin de zarar gördüğü anlaşılmaktadır. Örneğin;

"İletişim hiçbir zaman tamamen kopmadı ama azaldı. İletişimin niteliği değişti. İlk zamanlar yardımsever bir ilişki vardı aralarında, yardıma muhtaç bir mülteci görüp yardım sağlayan bir yerel halk üzerine kurulmuş bir ilişki vardı ve bu ilişkiyi sağlayan iletişim kaynağı iyi bir şeydi, iyi bir şeye sebebiyet veriyordu. Ama zamanla birbirlerinden fiziksel olarak, mekânsal olarak uzaklaşmaya başladıklarında iletişim tamamen kopmadı, ama niteliği değişti. Artık yardımsever değiller tamamen yardımsever değiller." KrAnEr2

"Bu ülkede yoksulluktan işsizlikten intihar eden insanlar var. Tabi ki onlara yardım edilmeli ama kendi vatandaşı da açlıktan ölmesine izin vermesi ne kadar acı bir durum ya. Dediğim gibi bu süreçte üst üste böyle şeyler yaşamak beni biraz sarstı ve ister istemez o psikolojiyle acıma duygumun azalmasına neden oldu. Ama ne olursa olsun bu kadar sert düşünmemek lazım. İnsan bir yerlerden kendine dokunduğunu hissedince tavır alabiliyormuş onu gördüm. Şu anda onlar için üzülüyorum yaşadıkları şartlar gerçekten de iyi değil. Hiç bilmedikleri bir memlekete gelenler var. Bir kısmının akrabası varmış sanırım ama sonuçta kendi düzenlerini bozup yeni bir hayata başladılar kendimi yerlerine koyuyorum da çok zor bir durum olsa gerek." YrízKa2

Başta 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü olmak üzere, insan hakları alanındaki uluslararası anlaşmalar mültecilerin sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını garanti altına almakta, söz konusu sözleşmelere taraf ülkeler için birtakım yükümlülükler belirlemektedir. Dolayısıyla, her şeyden önce Suriye Savaşı neticesinde Türkiye'nin sınırlarını açmasının ve sonrasında Suriyelilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik alınan önlemlerin Türkiye için uluslararası hukuktan doğan bir yükümlülük, Suriyeliler açısından ise uluslararası hukuktan doğan bir hak olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Diğer taraftan, KrízKa3 kodlu katılımcının da vurguladığı gibi Suriye göçünün din kardeşliği ve misafirperverlik vurgusuyla ele alınması hak temelli bir ele alışı ihmal edilmesine yol açmaktadır:

"Yani sanki onlar biraz daha iyi bir yaşam için geldiler buraya gibi ya da turistik amaçla geldiler gibi bir algı var. Bunun bir mecburiyet olduğu anlatılmıyor bence. En önemlisi bunun bir hak olduğu anlatılmıyor. Lütuf değil bu. Yapılanlarda iyilikseverlik, hayırseverlik, işte din kardeşimize kucak açmak gibi anlatıldı işte misafirperverliğimizle falan. Hayır, bu bir hak! Senin istersen veririm istemezsen vermem diyebileceğin bir şey değil. Tıpkı yaşam hakkı gibi, özgürlük hakkı gibi..." KrízKa3

Son tahlilde, insan olmak üzerinden, kimliklerden bağımsız olarak kurulan ilişkiler ve insan hakları penceresinden ele alınan yaklaşımlar önem taşımaktadır. Araştırmanın özellikle kurum çalışanı katılımcılarının Suriyelilere dair hak temelli bir söylem kullandıkları görülmektedir. Bu bağlamda, KrízKa1 kodlu katılımcı "*Yani insan olduklarını daha farklı olmadıklarını bir anlatmak gerekiyor.*" ifadelerini kullanmaktadır. Bununla birlikte, hak temelli söylemin yerel toplum üyeleri arasında da dile getirildiği görülmektedir. Örneğin YrHaKa2 kodlu yerel toplum üyesi etnik kimlik üzerinden yapılan ayrımcılığa vurgu

yapmakta, *"Ben bunları duyduğumda üzülüyorum, onlar da insan. Onların yaşadığını biz de yaşayabilirdik aslında. Bence insanların böyle düşünmeleri gerekiyor. Irk ayrımı yapıyorlar 'o Suriyeli' diye ne gerek var, o da bir insan. Her şeyi konuşarak çözebilirler."* ifadelerini kullanmaktadır.

Sonuç olarak, yerel toplumun Suriyelilere yönelik olumlu tutumunun altında iki temel yaklaşımın yattığı görülmektedir. Bunlardan ilki hayırseverlik temelli yaklaşımlar, ikincisi ise hak temelli yaklaşımlardır. Türkiye’de yerel toplumun Suriyelilere yönelik yaklaşımının ise büyük ölçüde hayırseverlik anlayışından temellendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, resmi ‘misafir’ söyleminin ve din kardeşliği vurgusunun da bu anlayışın gelişmesine katkı sağladığı görülmektedir. Özellikle Suriyelilerin Türkiye’ye ilk geldiği dönemde yerel toplumun hayırseverlik temelli yardımlarının Suriyelilerin Türkiye’de yaşam kurmalarına önemli ölçüde katkı sağladığı ifade edilmektedir. Diğer taraftan, Suriyelilerin Türkiye’de kalış sürelerinin uzaması, yıllar içinde güvenlik tehdidi ve rekabet koşulları gibi unsurların öne çıkmasıyla birlikte orta ve uzun vadede hayırseverlik temelli yaklaşımların yerini Suriyelilere yönelik olumsuz söyleme bıraktığı anlaşılmaktadır. Dahası, hayırseverliğin iki grup arasında yardım alan ve yardım veren şeklinde hiyerarşik bir ilişkinin ortaya çıkmasına sebep olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, konuya hak temelli yaklaşan yerel toplum üyelerinin de var olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda, bireylerin insan olmaktan gelen haklarına vurgu yapan bu katılımcılar açısından, değişen koşulların olumsuz etkisinin sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Son tahlilde, hayırseverlik temelli yaklaşımların değerini de göz ardı etmeksizin, bireyin insan olarak sahip olduğu değere atıfta bulunan hak temelli yaklaşımların önyargıların ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasında ve sosyal uyumun sağlanmasında belirleyici olacağı düşünülmektedir.

3.2.2.2. İçerme: “Türkçe bilmiyor ama Türk kimliği var. Çıkartıyor gösteriyor, bitti!”

‘İçerme’ kategorisinde Suriyelilerin eğitim sisteminin ve ekonomik sistemin içinde yer almalarının ve siyasi haklar elde etmelerinin sosyal uyum süreçlerine olumlu etkileri ele alınmaktadır. Bu kategoriyi en iyi temsil ettiği düşünülen ifade SrAnEr2 kodlu katılımcı

tarafından kullanılan “*Türkçe bilmiyor ama Türk kimliği var. Çıkartıyor gösteriyor. Bitti!*” ifadesidir.

Daha önce bütünleşme kavramını tanımlarken ‘Uluslararası Göç Örgütü’nün tanımından yola çıkarak ‘içerme’ ve ‘sosyal uyum’ olmak üzere iki unsurdan oluştuğunu belirtmiştik. Bu bağlamda, ‘içerme’ ve ‘sosyal uyum’ her ne kadar birbirinden bağımsız kavramlar ve süreçlere karşılık gelseler de birbirleriyle doğrudan ilişkilidirler. Bu araştırma, sosyal içerme (eğitim ve sağlık), ekonomik içerme (emek piyasası ve finansal hizmetlere erişim) ve sivil ve politik katılım süreçlerine karşılık gelen ‘içerme’ sürecinin Suriyeliler ve yerel toplum arasındaki sosyal uyumun sağlanmasında önemli katkısının olduğunu göstermektedir.

Bu bölümde ilk olarak, sosyal içermenin önemli bir boyutu olan eğitim konu edilecektir. Önceki bölümlerde⁸⁵ Suriyeli çocukların eğitime katılımı ve devamlılığı konusunda yaşanan sorunlardan, Suriyelilerin eğitime yönelik yaklaşımlarından ayrıntılı olarak bahsedilmiştir. Bu bağlamda Suriyeli çocuklar için eğitime devamlılığın halen önemli bir sorun olduğu ve bu kapsamda kültürel ve ekonomik meselelerin önemli bir engel oluşturduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan, bu bölümde ise eğitim sistemine dâhil olmanın sosyal uyuma etkilerine değinilecektir. Araştırma kapsamında Suriyeli çocukların eğitim sistemine dâhil olmasının sosyal uyumu kolaylaştırdığı görülmektedir. Bu bağlamda eğitime devamlılık her şeyden önce Suriyeli çocuğun yerel toplum ile temasının artmasını, sosyal çevresinin oluşmasını ve genişlemesini, yerel toplumun tarihine ve kültürüne ilişkin bilgi edinmesini, günlük yaşama katılımının artmasını ve sosyal uyumun önündeki en büyük engellerden biri olan dil bariyerinin aşılmasını sağlamaktadır. Örneğin; KrızEr1 kodlu katılımcı *"Yaş küçüldükçe o dil bariyeri daha az engel oluyor çünkü çocukların zaten dil öğrenme şansları daha yüksek daha yatkın oluyorlar falan. Bunun yanında, okullar aslında bir gereç olabiliyor bunun için. Çocukların en azından birbiriyle kaynaşması için."*

---

⁸⁵ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Türkiye’de Birlikte Yaşamak/Suriyeliler
Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/İnsan Değer ve Onurunun Zedelenmesi/Çocuğun Değeri/Eğitime Katılım ve Devamlılık

ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda, GEM'lerin kapatılması ve Suriyelilerin MEB'e bağlı okullara kaydırılmasının da önemine dikkat çekilmektedir. Örneğin;

"Bu şeyleri çok önemsiyorum ben hani ortak çalışma ya da geçici eğitim merkezleri vardı ilk başta Suriyeliler için. Şimdi artık daha Türk okulları, yani Afganlar falan hep öyleydi. Türkiye'deki Iraklılar falan düz okullara gidiyordu onlar da ayrı bir sistem yoktu. Şimdi Suriyeliler için de onu yapmaya çalışıyorlar." KrİzKa1

İkinci olarak, ekonomik içerme kapsamında emek piyasası ve finansal hizmetlere erişimin de sosyal uyum bağlamında önemli olduğu görülmektedir. Zaten istihdam ve sosyal güvenlik, göç süreçleriyle bağlantılı olarak sosyal uyuma katkıda bulunan en temel faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (European Commission, 2005, s. 121). Özellikle de iyi bir işe sahip olmak sosyal uyumun önemli bir tetikleyicisidir (Wietzke, 2015). Diğer taraftan, ekonomik kriz ve artan işsizlik de dikkate alındığında Suriyeliler için Türkiye'de *"iş bulmak, çalışma izniyle iş bulmak çok zor. (KrİzKa1)"* olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte, çalışma izniyle çalıştıracak işyeri bulunmasıyla da sorunlar son bulmamaktadır çünkü bürokratik süreçlere takılan çalışma izinlerinin onaylanmasının oldukça uzun sürebildiği ifade edilmektedir. Bu durum ise Suriyelilerin formal olarak istihdam edilmesini zorlaştırmakta ve bireyleri enformel sektöre mecbur kılmaktadır. Dahası, ücretlerin düşmesine ve kötü çalışma koşullarına mecbur kalınmasına sebep olmaktadır. Sonucunda ise yerel toplumun ücretleri Suriyelilerin düşürdüğü konusundaki tepkileri ortaya çıkmakta, iki grup arasındaki ilişkiler zarar görmektedir. Çalışma izni konusunda deneyimlediği sürece ilişkin SrİzEr1 kodlu katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

"Çankaya'da büyük bir mağazada üç sene çalıştım. Şu anda çalışmıyorum. Bekliyorum çalışma izni gelmesini. S. Otel'de başlayacağım. ... Sigortalı iş vermiyorlar çünkü biraz zor, bizim çalışma iznimizi çıkartması için uğraştırıyor. Bu insanlar uğraşmak istemiyor. Şimdi Türkler direkt yapıyor internet üzerinden sigorta yapılıyor bilmem ne... Ama bizim için, çalışma izni gelmesi için bir süre beklemeniz gerekiyor. Şimdi ben iki aydır, iki buçuk aydır bekliyorum hala gelmedi yani çalışma izni. Beklemek lazım. Para ödemek lazım... Mesela altı ayda bir yenilemek lazım... İşte uğraştığı için, yani uğraşılıyor. E insanlar bu işlerle daha önce uğraşmamışlar. Çekiniyorlar yani ne yapacağım şimdi ben bunu, çalışma iznini yani. Göz atmamışlar bu olaylara çekiniyorlar. Yapmıyoruz, çalıştırmıyoruz, sürekli yani... Yabancı almıyoruz diye geçiştiriyorlar." SrİzEr1

Kendi işyerlerini açmak isteyen Suriyelilerin de benzer sorunlar yaşadığı ve bireylerin bürokratik engellere takıldığı görülmektedir. Örneğin; SrAnEr1 kodlu katılımcı *"Babam dış teknisyeni. Burada da aynı işi yapıyor ama kendisi açamadığı için biriyle çalışıyor."*

ifadelerini kullanmaktadır. Bu durum, yani bireylerin kendi işyerlerini açamaması, başkalarının yanında enformel olarak istihdam edilmelerine sebep olmaktadır. Sonucunda, yasal güvencenin olmaması sebebiyle Suriyelilerin Türkiye’de kendilerini güvende hissetmemelerine, yaşamlarını kurmakta zorlanmalarına ve hatta yerel toplum üyeleriyle sorunlar yaşamalarına sebep olmaktadır. Diğer taraftan, formel istihdama katılabilen, işyeri açma izni alabilen bireyler için sosyal uyum sürecinin kolaylaştığı görülmektedir.

Üçüncü olarak, sivil ve politik katılım ve bu bağlamda vatandaşlığın kazanılması sosyal uyum sürecinde kritik bir önem taşımaktadır. Vatandaşlık sosyal, ekonomik ve bürokratik engelleri ortadan kaldırmakta, bunun yanı sıra topluma ve devlete aidiyet bağının gelişmesini sağlamaktadır.

Vatandaşlık her şeyden önce yaşam kurmaya engel olan bürokratik süreçlerin ortadan kalkmasını sağlama potansiyeli taşımaktadır. Örneğin, Suriyeliler için kayıtlı olduğu kent sınırları dışında bulunmak sağlık, eğitim gibi birçok hizmetten faydalanamamalarına sebep olmaktadır. Dolayısıyla, her şeyden önce vatandaşlık hareket özgürlüğü bağlamında bir esneklik sağlamak ve Suriyelilere farklı kentlerde fırsatlara erişim imkânı sağlamaktadır. Örneğin, *"İstanbul'da bir yer eleman arıyor gidemiyorum ikametim burada olduğu için"* ifadelerini kullanan SrAnEr1 kodlu katılımcı için vatandaşlığın, istidama katılma ve hayatını kurma olanağı yaratma potansiyeli vardır. Dahası, bazı Suriyelilerin ülkelerine geri gönderilme kaygısı yaşadıkları daha önce ifade edilmişti. Bu bağlamda, vatandaşlık Suriyelilerin geri gönderilme kaygısının ortadan kalkmasını ve kalıcı bir yaşam kurmaları için uygun koşulların oluşmasını sağlamaktadır. Örneğin;

"Ben mesela bugün burada yaşıyorum. Yarın memlekete gidebilirim. O yüzden (evlenmek için) Suriyeliyi tercih ederim. Belki mesela her şey yoluna girerse dönerim. Belki de mesele hükümet bir karar çıkardı döneceksin dediler. O zaman ne yapacağız ki burada. Gideriz. Şu an tabi ki gitmeyi düşünmüyorum. Mesela babamın arkadaşı vatandaş olmuş. Arapça konuşuyor Türkçe bilmiyor yani düşün. Önceden çok sıkıntı çekmiş. Ama şimdi Türk kimliği var. Çıkartıyor gösteriyor. Suriyeli değil yani artık. Çıkartıyor Türk, bitti. Ama ben şu an Türkçe biliyorum ama senin cebinde ne var mülteci kimlik, yani hak yok." SrAnEr2

Vatandaşlığın haklar bağlamında doğrudan sağladığı kazanımların yanı sıra yerel toplumla Suriyeliler arasındaki ikili ilişkilerde de belirleyici bir niteliği olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, artık Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan SrİzKa2 kodlu katılımcı vatandaşlık

öncesinde ve sonrasında yerel toplumun yaklaşımının değişim gösterdiğini ifade etmekte, vatandaş olduktan sonra kurumlardan hizmet alırken ve günlük yaşamda yerel toplumla ilişki kurarken daha olumlu tutumlarla karşılaştığını ifade etmektedir. Bu bağlamda katılımcı *“Daha çok iyi! Görüyoruz hastanede kimlik veriyordum atıyordu. Şimdi kimlik veriyorum. Görüyor yine Suriyeli olduğumu. Çok uzatmak istemiyorum. ‘Babam Türk’ diyorum. O da yapıyor işini. (Öncesinde) Daha kötüydü yani neler neler gördük Adana’da da... Daha şeydi şimdi daha vatandaşlıktan sonra değişti.”* ifadelerini kullanmaktadır. SrAnEr2 kodlu katılımcı da vatandaş olmanın günlük yaşamda ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya karşı konulmasında, hak arayışında önemli bir faktör olduğuna dikkat çekerken *“Arkadaşım bir şey yaşadı. Adamın biri Suriyeli sevmiyor otobüste yan yana denk gelmiş. Çağırıyor muavini ‘yerimi değiştirir misin?’ ‘Neden kardeşim?’ Adam Suriyeli diye. Ama ben Türk vatandaşı olsam hemen onu sustururum. Ben hakkımı biliyorum. ‘Ben seni rahatsız etmediysem o zaman sen haksız konuşuyorsun.’ Sigara falan içsem hakkı... Ama şimdi yabancı olduğu için; susayım olsun.”* ifadelerini kullanmaktadır.

Sonuç olarak, ‘sosyal ve ekonomik içermenin’ ve ‘sivil ve politik katılımın’ Suriyeliler ve yerel toplum arasındaki sosyal uyumun sağlanmasında önemli olduğu görülmektedir. Birincisi, Suriyeli çocukların eğitim sistemine dâhil olmasının sosyal uyumu kolaylaştırdığı görülmektedir. Bu bağlamda eğitime katılım ve devamlılık Suriyeli çocuklar için yerel toplum ile temasın artması, sosyal çevrenin oluşması ve genişlemesi, yerel toplumun tarihine ve kültürüne ilişkin bilgi edinilmesi, günlük yaşama katılımının artması ve dil bariyerinin aşılması imkânı yaratmaktadır. İkincisi, emek piyasasına erişimin de sosyal uyum bağlamında önemli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Suriyelilerin düşük ücretlerle enformel olarak kötü çalışma koşullarında istihdam edildiği görülmektedir. Neticede bu durum yerel toplumda ücretleri Suriyelilerin düşürdüğü algısının ortaya çıkmasına ve iki grup arasındaki ilişkilerin zarar görmesine sebep olmaktadır. Son olarak, vatandaşlığın kazanılması sosyal uyum sürecinde kritik bir önem taşımaktadır. Vatandaşlık sosyal, ekonomik ve bürokratik engellerin ortadan kalkmasını sağlamakta, yerel toplumla Suriyeliler arasındaki ikili ilişkilerin geliştirilmesinde belirleyici bir nitelik taşımaktadır.

Vatandaşlığın hem yerel toplumun Suriyelilere yönelik tutumunda hem de Suriyelilerin hak arayışı bağlamında olumlu anlamda belirleyici olduğu görülmektedir.

3.2.2.3. Sosyal temas: “Bir tanıyın ya birbirinizi!”

Daha önce sosyal temasın olumlu gruplararası tutumların geliştirilmesinde, gruplararası kaygının azaltılmasında, dış gruba yönelik kalıp yargıların aşılacak önyargı ve ayrımcılığın azaltılmasında etkili bir araç olduğundan bahsedilmiştir⁸⁶. Bu bölümde Suriye göçü bağlamında katılımcıların (1) göç sürecinin öncesinde dış gruba temas etmiş olması (özellikle sınır illerinde) ve (2) göç sürecinin ardından ortaya çıkan temas ve birlikte geçirilen sürenin önyargıların ortadan kaldırılması ve sosyal uyumun sağlanması sürecine etkisi ele alınacaktır. Bu kategoriyi en iyi temsil ettiği düşünülen ifade Kr1zKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan ve temasın gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde yaratacağına etkiye dair inanca vurgu yapan “*Bir tanıyın ya birbirinizi!*” ifadesidir.

Araştırma kapsamında sosyal temas sürecinde öne çıkan iki örüntüden söz edilebilir. Bunlardan ilki, hâlihazırda göç sürecinin öncesinde grupların birbiriyle tanış olması neticesinde ortaya konulan daha olumlu tutumla ilgilidir. İkincisi ise öncesinde teması olmayan bireylerin dış grupla temasının ardından önyargıların kırılması sürecine işaret etmektedir.

3.2.2.3.1. Tanış olmak

Araştırma kapsamında, dış grupla olan benzerliğin, göç sürecinin öncesinde de dış grubu biliyor, tanıyor ve dış grupla temas kuruyor olmanın kalıpyargıların aşılmasına, önyargı ve ayrımcılığın azalmasına katkı sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda, tarihsel bağlara, geçmişte kurulan ikili ilişkilere ve kültürel benzerliklere atıfta bulunan katılımcıların dış gruba yönelik daha olumlu bir tutum sergilediği görülmektedir. Örneğin, ‘yüzyıllarca aynı

---

⁸⁶ Bkz. Kuramsal Çerçeve/Uyum-Bütünleşme/Sosyal Temas

imparatorluğun çatısı altında yaşamış olma' söyleminin sosyal uyuma katkı sağlayan bir nitelik taşıdığı görülmektedir:

"Türk tarihinde her zaman birlikte yaşamak vardır. Bu şekilde düşündüğüm için rahatlıyorum ve kendimi yabancı hissetmiyorum. Aynısı Suriyeliler için de yapılırsa, vatandaşlığı aldıktan sonra bilinçlendirilse 'haklarınız budur, aslında bizden farklı değilsiniz zamanında bizim tarihimiz birbirine çok yakındı, birlikte yaşamıştık, bizim vatandaşlarımız da bu durumda' böyle etkinlikler olsa, onların daha güvende olduğuna ve kendilerini daha güçlü hissedeceklerine inanıyorum." KrHaEr4

"Bizim çok güçlü bir bağlantımız var Osmanlı zamanından. Çok güçlü bir tarihimiz var. Çok güzel ama anlatamıyoruz. ... Aslında o tek bir ülkeydi. Şimdi Osmanlı döneminde Suriye-Türkiye öyle bir şey var mı? İstanbul Fatih, çoğu zaten Türk şeyiydi, Osmanlıydı. Tabi o erkek Suriyeli kadın almış evlenmiş. O erkek Türk bir kadın almış. Artık Allah bilir neler olmuş o günlerde." SrzEr1

Hatay gibi sınır kentlerinde Suriye savaşı öncesinde de Suriyelilerle yerel toplum arasında akrabalık ve iş ilişkilerinin var olduğuna değinmek, buradaki kültürel benzerliklerin sosyal uyuma olumlu etkilerine vurgu yapmak faydalı görülmektedir. Bu bağlamda KrHaKa1 kodlu katılımcı *"Yani akrabalıkları olanlar var. Belki hiç görmemiş oradaki akrabasını ama zihninde öyle bir şey var yani. Benim dedemin kardeşinin, uzak akrabalarımızın bir kısmı Suriye'de gibi bir geçmiş bilgi var oradan gelen. O bile işi çok kolaylaştırıyor."* ifadelerini kullanmaktadır. KrHaEr2 kodlu katılımcının ifadeleri de bu iddiayı destekler niteliktedir:

"Benim akrabalarım da Suriyeli yani çok erken yaşta (karşılaştım). ... Ben kendim Arap'ım, ırkım Arap soyum da oraya dayanıyor. Aslında soy olarak Iraklıyım ama Suriye'yle kız alıp verme durumu var. Halam Suriye'de mesela... Ben hayatım boyunca Suriyelileri tanıyorum. Suriyeliler buraya geldikten sonra daha çok tanıyoruz artık. Eskiden üç beş kişiyle muhabbetimiz vardı şimdi binlerce kişiyle muhabbet ediyoruz." KrHaEr2

Aynı etnik kimliğe veya dini inanişe sahip olmanın da sosyal uyuma katkı sağlayan bir yönü bulunmaktadır. Örneğin; KrİzKa2 kodlu katılımcı ortak etnik kimliğin ve ortak dili konuşmanın olumlu tutuma etkisine ilişkin *"Benim bir danışanım Şanlıurfalı bir Kürt'tü. Kürtçe biliyor, Arapça biliyor. Onların çevresinden geldikleri için çok kabulleniyorlar"* ifadelerini kullanmaktadır. Benzer şekilde KrİzKa1 kodlu katılımcı Türkmenler için sosyal uyum sürecinin daha kolay olduğunu *"Dil kaynaklı o da mesela şey iletişime daha rahat geçebiliyorlar Türkiyelilerle."* ifadeleriyle dile getirmektedir. Yine, Arapça bilen YrHaEr1 kodlu katılımcı üniversitede öğrencilik yaptığı dönemde, ortak dili konuşabiliyor olmanın sağladığı avantajla günlük yaşamda Suriyelilerle olumlu ilişkiler kurduğunu aktarmaktadır:

“Karşı komşumuzun (Suriyeli) marketi vardı. Hem alış-veriş yapardık hem de orada iki genç arkadaşımız vardı, onlarla zaman geçirirdik yani her gittiğimizde mutlaka sohbet de ederdik (Arapça). Mersin’de kafede çalışırken Suriyeli müşteriler de geliyordu. Suriyeli çalışan bir arkadaşım da vardı bayağı iyiydik onunla da. Daha sonra Hatay’a döndüm.” YrHaEr1

Araştırma kapsamında Reyhanlı’da yapılan bütün görüşmelerde yerel toplum içinde Arap nüfusun yoğunluğu ve bu bağlamda Arapça konuşabiliyor olmalarının birlikte yaşamı ve sosyal uyumu oldukça olumlu etkilediği ifade edilmektedir. Bu bağlamda örneğin KrHaKa1 kodlu katılımcı *“Yerelin dil biliyor olması çok kolaylaştırıyor. Bursa’da Arapça konuşan birini bulma ihtimalleri çok düşükken burada var. Çok ani bir anda ani bir ihtiyaçları olsa, sokaktan birini çevirseler muhtemelen Arapça biliyordur gibi. O yüzden...”* ifadelerini kullanmaktadır. Bu kapsamda, SrHaKa4 kodlu katılımcı ise burada yerel toplum ile Suriyelilerin birbirine karıştığını *“Bir defa herkes Arapça konuşuyor. Kim Suriyeli kim Türk bilemezsin. Dükkanlar Arapça, isimler Suriye’dekinin aynısı.”* ifadeleriyle dile getirmektedir. KrHaKa3 kodlu katılımcı da ortak dil avantajının kurumsal hizmetlere yansımalarını şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Bir de mesela bir Suriyeli Türk komşusuyla çok rahat iletişim kurabiliyor çünkü ikinci dili genelde Arapça. Kendini ifade etmekte zorlanmıyorlar. Diğer illerde Toplum Merkezlerinde çalışan arkadaşlarımla görüştüğümde şu tepkiyi alıyorum mesela hastaneye yönlendiriyorum hastanede tercüman sıkıntısı yaşıyor diyor. Burada bu sıkıntıyı yaşamıyoruz. Ben hastaneye git şu işlemi yapabilirsin dediğimde kişi o istediğim belgelerle gelebiliyor. Zaten Arapça bilen personel olduğu için sıkıntı yaşamıyor. Daha rahat oluyor ve kendine daha yakın görüyor. Ama diğer illerde sanırım hastane süreçleri ve eğitimleri daha sıkıntılı. Bu nedenle Hatay onlar için cazip hale geliyor.” KrHaKa3

Diğer taraftan, Reyhanlı’da ortak dil konuşulmasının kısa ve orta vadede önemli katkıları olsa da uzun vadede dezavantaj yarattığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, Suriyelilerin Reyhanlı’da Arapça konuşarak günlük yaşamını sürdürmekte hiçbir zorluk yaşamaması, kendileri ve çocuklarının Türkçe öğrenme ihtiyacı duymamalarına sebep olmaktadır. Bu duruma dikkat çeken SrHaEr2 kodlu katılımcı *“Yaklaşık 1000 Suriyeli öğretmen Reyhanlı’da oturuyoruz. Hiçbir öğretmen bir kelime Türkçe bilmiyor. Çünkü niye? Arapça konuşabilir Reyhanlılılar. Bu benim için çok sorun niye? Çünkü bu şekilde her şey hallediliyor. Yani yorulmama gerek kalmıyor. Bu şekilde arkadaşlarım öğrenmiyor, öğrenemiyor...”* ifadelerini kullanmaktadır. Bu durumun ise neticede Suriyeli çocukların eğitim başarısızlığına sebep olduğuna dikkat çeken KrHaEr2 kodlu katılımcı *“Olumsuz*

yanlarından biri de Suriyeli çocuklar Türkçe öğrenemedi. Aynı dili konuştukları için ihtiyaç duymuyor. Fakat Türkçe öğrenemediği için eğitimi başarısız olur." ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla, resmi dilin öğrenilmemesi uzun vadede hem toplumsal bütünleşmeyi hem de sosyal uyumu olumsuz etkilemektedir. Örneğin;

"...Arapça biliyor olmalarından olabilir. Fakat ben bunun Suriyeliler için kötü olduğunu düşünüyorum. ... Entegrasyon süreçlerini uzatıyor. Mesela burada daha çok Arapça bilen işe alımı yapıyor. Ben özellikle Suriyeli kadınlarla yaptığım görüşmelerde Türkçe öğrenmeye çalışın, birbirinizle Türkçe konuşmaya çalışın, Türk televizyonu açın, Türkçe müzik dinleyin, dizi izleyin diyorum. Çünkü ne olacağı belli değil artık bu ülkedesiniz Türkçe öğrenmek zorundasınız özellikle çocukların. Okula gidiyorlar ve Türkçe bilmeden Türk okullarına gidiyorlar ve bir şekilde sınıfı geçebiliyorlar. Ama bu çocuklar temelde ne alıyor ne bitiyor hiç önemi olmuyor. Evde Türkçe konuşulmuyor, sokağa çıktığında Türkçe konuşulmuyor her yerde Arapça konuşuluyor. Türkçe öğrenme ihtiyacı duymuyor." KrHaKa2

Reyhanlı gibi kültürel benzerliklerin bulunduğu bölgelerde, bu durumun sosyal uyum sürecini olumlu etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda din kardeşliği söylemi ve dini ritüeller öne çıkmaktadır. Örneğin; görüşmenin farklı bölümlerinde nefret söylemi olarak değerlendirilebilecek ifadeler kullanan YrızEr1 kodlu katılımcı bile *"Sonuçta hepimiz Müslümanız. Din kardeşliğimiz var."* ifadesini kullanmaktadır. Benzer vurgu Suriyeli katılımcılar tarafından da dile getirilmektedir. Söyleme olumlu yansıyan din kardeşliği vurgusunun kurum çalışanlarının gerçekleştirdiği etkinliklerde de duygudaşlık yaratan niteliği KrızKa1 kodlu katılımcının ifadelerine *"Yani şey bizim bu iftar şeylerinde bile dua okunması iki tarafı da mutlu eden bir şeydi."* şeklinde yansımaktadır. Benzer şekilde, SrHaKa1 kodlu katılımcının yerel toplumdan komşularla buluşmalarına ilişkin *"Her Cuma Mevrit, hepimiz oturuyoruz. Arapça Kuran dinliyoruz, okuyoruz hepimiz Hamd-Allah."* şeklindeki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere dini ritüellerin birlikte vakit geçirmenin de bir aracı olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak, kültürel çeşitliliğe ve farklılıklara alışmış olmanın, yani farklı kültürlerle tanış olmanın da sosyal uyumu ve birlikte yaşamı kolaylaştıran bir etkisi olduğu görülmektedir. Yani aynı kimliğe ve kültüre sahip olmasa da farklılıklara saygısı olan bireylerin dış gruba yönelik önyargılarının da daha az olduğu ve dış gruba daha az sosyal mesafe koyduğu

görülmektedir. Örneğin, sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar başlığında söz edilen⁸⁷ ve özellikle Ankara'da belirgin olarak dile getirilen Arapça konuşma, Arapça tabela kullanma gibi süreçlerden duyulan rahatsızlığın farklı kimliklerin birlikte yaşamını sürdürdüğü ve günlük yaşamda farklı dillerin konuşulmasının sıradan olduğu yerlerde yaşanmadığı görülmektedir. Bu duruma vurgu yapan KrAnEr1 kodlu katılımcının ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

"Ankara'da doğmuş büyümüş ve bu tür bir alana yönelik hassasiyeti olan bir çevrede yetişmemiş insanın, kültürel olarak yakın olması zor bir konu. Bugüne kadar bu konuda hiçbir farkındalığı olmamış hatta toplumun sahip olduğu ön yargıları duyarak büyümüş bir insanın kültürel olarak yakın olması zor görünüyor. Ben Şanlıurfa'dan yola çıkarak konuşayım. Suriyeliler gelmeden önce de ben yolda yürürken, farklı diller konuşulduğunu duyuyordum. Aynı sınıfta okuduğum insanların Arapça, Kürtçe konuştuklarında ben ne dediklerini anlamıyordum. Bir insanın Türkiye'de Arapça konuşması beni rahatsız etmiyor. Ben zaten alışığım. Ama Ankara'da bu yaşantılardan uzak birisi için bunu algılaması, hoş görmesi haliyle biraz daha zor." KrAnEr1

Bu bağlamda, diğer kentlerde linç girişimleri gibi ciddi olaylar yaşanırken, Hatay'da Suriye savaşının etkilerinin yakından hissedilmesine rağmen kitlesel tepkilerin ve saldırıların olmaması, kurum çalışanları tarafından kentte kültürel farklılıklara saygının ve birlikte yaşam kültürünün gelişmesiyle bağlantılı olarak açıklanmaktadır. Örneğin;

"Ufak tefek ama bu kadar... Hani iki grubun birbirine diyebileceğimiz şekilde hiç olmadı. Belirli mahallelerde oldu ama öyle yani yerel halkla Suriyeliler birbirine girdi gibi değil. Belki bir mahallede, belki iki ev arasında bu tür ufak tefek şeyler oldu. Ama Konya'daki Ankara'daki gibi, bu insanlar gitsine varacak şekilde ya da işte el altından başka şehirlere yollanacağı kadar büyük şeyler olmadı. ... Hatay sanırım biraz farklı kimlikleri ağırlamaya da biraz daha alışık bazı yerlerinde ne kadar Suriyeliler istenmiyorsa da... Yani farklı kimlikten insanların olmasına alışık bir yer. Onun getirdiği bir tolerans var yani herkesin üzerinde." KrHaKa1

"Hatay'da çok çeşitli etnik kökenler var ve her şekilde birlikte yaşamaya alışmış bir halk var. Provoke edilen zamanlar da oldu ama şu ana kadar çok güzel yaşayabiliyoruz. İnsan çeşitliliğinde birlikte yaşamayı bildikleri için olaylar olmuyor olabilir." KrHaKa2

3.2.2.3.2. Tanışmak

Buraya kadar, daha önce temasın olmasının, kültürel benzerliklerin ve farklılıklara saygının sosyal uyumu kolaylaştıran etkisinden söz edilmiştir. Bununla birlikte, göç sürecinde ve

---

⁸⁷ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Kimliği Koruma Kaygısı

göç sürecinin ardından deneyimlenen olumlu sosyal temasın da sosyal uyum sürecine olumlu etkileri görülmektedir. Bu kapsamda, bireylerin temas kurdukça dış grubu tanımaya başladığı ve karşısındaki grubun aslında iç gruptan çok da farklı olmadığını anlamaya başladığı görülmektedir. Örneğin, YrAnKa3 kodlu katılımcı mahallede birlikte yaşadığı Suriyeliler için *“Aynı biz gibiler. Onlar da etten kemikten yaratılmış”* ifadelerini kullanmaktadır. Bu noktada, temas süreci karşılıklı deneyimlere ve kültürlere ilişkin bilgilenme fırsatı yaratmaktadır. Bu durum ise her şeyden önce yerel toplumun göç sürecini ve Suriyelilerin Türkiye’ye gelme ve geri dönememe nedenlerini daha doğru biçimde anlamalarına olanak tanımaktadır. Örneğin;

"Dedim ‘niye orada askerlik yapmıyorsunuz bakın bizimkiler hep ölüyor siz buradasınız’ diye. Buraya kursa gelenler vardı. Onlar ‘Biz orada dörde bölündük IŞİD var, bilmem ne var biz kime karşı savaşaçağımızı bilmediğimiz için Türkiye’ye kaçtık.’ diye anlattılar. Onlar bilgi verdikten sonra biz biraz daha yakın olduk." YrAnKa2

Temas kurulabilmesi ve iletişimin sürdürülebilmesi adına aynı dili konuşmak önemli bir kolaylaştırıcıdır. Bu bağlamda, bir taraftan dil bilmenin teması ve iletişimi arttıran bir nitelik taşıdığı, diğer taraftan temasın da dil öğrenimini kolaylaştırdığı görülmektedir. Örneğin;

"Komşulardan, insanlardan... Buraya geldikten sonra Türkçem çok güzel oldu. Okula gittim orada arkadaşlarım vardı Suriyeliler ama Türkçe biliyorlar. Dizileri filmleri izliyorum. ‘Aşk sana benzer’ çok güzel bir film. ‘Bir varmış bir yokmuş’, ‘evim sensin’ gibi filmleri izledim." SrHaKa3

Büyük göç hareketlerinde temasın çevresel faktörlerin etkisini azaltarak tehdit algısının ve kaygının azaltılmasına, önyargıların ve kalıpyargıların ortadan kaldırılmasına ve gruplararası ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağladığı bilinmektedir (Hewstone ve Swart, 2011, s. 375; Hughes, 2007, s. 421; McLaren, 2003, s. 909). Bu araştırma kapsamında da temasın bu yönde etkilerine katılımcıların anlatılarında sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin;

"Suriye’de vardı, her şeyimizi bıraktık. Buraya çantamızı aldık geldik. Çok zor yaşadık yani. Dilsiz, evsiz, işsiz, arkadaşsız... Şimdi iki üç tane Türk arkadaşım var. Yardım ediyorlar. Önceden hiç kimse yoktu. Bana yardım etmiyor. Sen kimsin, yabancı mısın kimsin sen diyorlardı. Tanımıyorlardı ki beni, dürüst olduğumu, düzgün bir adam olduğumu yani... Ben bugün seni tanımıyorum diyelim; sen mesela esrar satabilirsin her şey yapabilirsin. Tanıştıktan sonra artık değişiyor yavaş yavaş." SrAnEr2

"Toplum Merkezindeki Türkler bu tepkiyi vermiyorlar. Çok alıştılar birbirlerine. Beraber yemek yapıyorlar. Kendi kültürlerine ait yemekleri yapıyorlar ve beraber yapıyorlar." KrızKa2

"Başta iyice tepkiliydim anlattım ya işte Suriye'de Alevi katliamları diğer süreçler... Sonra mahalleden birkaç arkadaş edindik. Suriyeli, güzel insanlar! Yobaz değiller, eğitime önem veriyorlar, çocukları için iyi bir gelecek istiyorlar. O zaman dedim ki işte hepsini aynı kefeyle koymamak lazım." YrHaEr3

Araştırma kapsamında bazı kurum çalışanları da bu alanda çalışmaya başlamalarının ve Suriyelilerle temas kurmalarının ardından birtakım önyargılarının kırıldığını açıkça dile getirmekte, temasın ve empatinin önemine dikkat çekmektedirler. Örneğin;

"Açıkçası ben de şu anki düşünce yapısında değildim, ön yargılıyım. Tedirginliklerim vardı. Şu an daha farklı bakıyorum. ... Okuduğum okul en önemlisi. Bir de ben bu alanda çalışmaya karar verdikten sonra Arapça dersi aldım. Babam esnaf. Mağazasına alış-veriş yapmaya gelen Suriyeli bir kadın var. Kendisi Suriye'de öğretmenlik yapmış ve şu an çalışmayan bir kadındı. Onunla tanıştıktan sonra ilk olarak konuya girişim öyle oldu. Bana Arapça dersi verdi, evimize girdi çıktı. Ondan duyduklarım, onun yaşadıkları... Biraz daha empati kurmaya başladım. Derslerde gördüğümüz şeyler ya da staj yaptığım dönemde de değişti. Empati kurmadan ön yargılarımızı oluşturuyoruz, empati kurduğumuzda geçiyor." KrHaKa2

"İşte Suriyeli bir grubun buraya geldiğini, aslında biraz da önyargılarımız vardı, insanların buraya yerleştiğini, ülkemizin onlara bir yaşam alanı sunduğunu, şu anda var olan yerel halkın düşündüğü önyargıyla ben de aynı şeyi düşünüyordum. ... Şöyle içine girdiğimiz zaman şöyle düşünüyorsun. Mesela hani derler ya Suriyelilere devlet şu kadar maaş veriyor, şöyle yapıyor ama biz bunun içine girdiğimiz zaman böyle bir şey olmadığını, doğruları öğreniyoruz. O zaman o insanlara biraz daha hak veriyoruz, onların yaşadığı şeyleri duyduğumuz zaman." KrAnKa1

Dış gruba doğrudan temasın yanı sıra dolaylı temasın da önyargıların azaltılmasında ve dış gruba yönelik olumlu tutumların geliştirilmesinde önemli bir araç olduğu dile getirilmektedir (Alrababah vd., 2019, s. 36; Harwood vd., 2011, s. 181; Hewstone ve Swart, 2011, s. 374). Bu araştırma kapsamında, sosyal uyum alanında çalışan bireylerin yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki temas sürecinde aracı olabildikleri ve önyargılarının kırılmasına katkı sağladıkları anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Bizim buraya yerel halktan biri gelmişti ki ben bu üç yıl içinde de çok bunlarla karşılaştım, hemen geleni alıyorum odama ve anlatıyorum: 'Bakın bunları yaşamışlar, şöyle olmuş, benim de bir evladım var, ben bırakıp gider miyim bir savaş olsa, çocuğumu bırakıp gitmem. Ben de onları götürürüm onların da öyle... Babasını kaybetmiş, kardeşini kaybetmiş, gözleri önünde ölmüş...' Benim en çok etkilendiğim nokta şu olmuştu. Abla dedi bizim tercüman arkadaşlardan biri; 'Yani gidip bir cephede savaşmıyorsun, evine geliyor, kapına geliyor ve kafana silah dayıyor. Savaşıp ülkemi kurtarabileceğim bir durum yoktu. Bu yüzden ben karımı, çocuğumu, annemi, kız kardeşimi orada bırakamazdım, onları gönderip ben orda kalamazdım, o yüzden buradayız.' Bunları gerçekten dinleyince, birebir o yaşantıyı dinledikçe daha etkili oluyor ve görüyoruz, o hayatı, o yaşantıları. O yüzden tabii ki fikrimiz sonradan değişiyor." KrAnKa1

Son olarak, temas yalnızca yerel toplumun önyargılarının kırılmasına katkı sağlamakla kalmamakta, benzer şekilde Suriyeli katılımcıların da yerel topluma yönelik kaygılarının azalmasına, önyargılarının kırılmasına katkı sağlamaktadır. Örneğin; SrAnKa2 kodlu katılımcı Türkiye'ye geldiğinde uzun bir süre dış grupta temastan kaçındığını, kamusal alanda görünürlüğünü en aza indirmeye çalıştığını ifade etmektedir. Bu durumun değişmesinde ise yerel toplum üyesi bir komşusunun tutumu belirleyici olmuştur:

"Üç ay çıkmadım sonradan parkta oturdum baktım ki karşıdan bir komşu (Türk) bana el sallıyor. Sonradan el salladıktan sonra aşağıya indi dedi ki 'siz herhalde yeni taşındınız?' Bana da bir küçük hediyeye şal getirmiş. Dedi ki 'sizi hiç görmüyorum. Buradasınız ama hiç çıkmıyorsunuz. Sadece markete giderken sizi görüyorum. Çıkmıyorsunuz. Çocukları çıkarmıyorsunuz.' Dedim ki, 'çıkarmıyorum çünkü korkuyorum sizin için bir sorun olur diye.' Dedi ki 'hayır, öyle şey etme.' Kendisi geçti çocuklarını çıkardı parka götürdü. Yani parkta dolaştılar çocuklarla." SrAnKa2

Sonuç olarak, bu araştırma kapsamında temasın sosyal uyumu kolaylaştırdığı anlaşılmakta, iki temel örüntü öne çıkmaktadır. Birincisi geçmişten, göç sürecinin öncesinden gelen tanış olma durumunun gruplararası ilişkileri ve sosyal uyumu olumlu etkilemesi ile ilgilidir. Bu bağlamda, tarihsel bağların ve dış grupta benzerlik algısının olumlu tutumları beslediği anlaşılmaktadır. Özellikle Hatay gibi sınır kentlerinde grupların göç öncesinde de birbirini tanıyor olması, var olan kültürel benzerlikler, akrabalık ve iş ilişkileri birlikte yaşamı kolaylaştırmaktadır. Benzer şekilde ortak etnik kimlik, dil birliği ve dini inanış da bu bağlamda önem taşımaktadır. Örneğin ortak dini inanışın günlük dini ritüeller aracılığıyla iki grubun bir araya gelmesini kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır. Son olarak, kültürel çeşitliliğe, farklılıklara alışmış olmanın, yani farklı kültürlerle tanış olmanın da sosyal uyumu ve birlikte yaşamı kolaylaştıran bir etkisi olduğu görülmektedir.

İkincisi, göç sürecinin ardından kurulan sosyal temasın önyargıların ve kaygının azaltılmasında, dolayısıyla sosyal uyumun sağlanmasında önemli bir araç olduğu anlaşılmaktadır. Bu araştırma kapsamında hem Suriyeliler hem yerel toplum üyeleri hem de kurum çalışanları açısından temasın olumlu etkileri söz konusudur. Bu bağlamda, bireylerin temas kurdukça dış grubu tanımaya başladığı, temas sürecinin karşılıklı deneyimlere ve kültürlere ilişkin bilgilenme fırsatı yarattığı görülmekte, temas kurdukça empati ve güven duygularının arttığı, temasın dış gruba yönelik önyargıların ve kalıpyargıların ortadan

kaldırılmasında ve gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde kolaylaştırıcı olduğu anlaşılmaktadır. Dahası, dış grupla doğrudan temasın yanı sıra dolaylı temasın da bu bağlamda önemli bir araç olduğu görülmektedir.

3.2.2.4. Sosyal ağlar: “Dedi ki buraya taşının. Burada iş fırsatı daha çok”

Göç sırasında ve sonrasında sosyal ağların hem göç eden bireylerin gereksinimlerinin karşılanması hem de yerel toplumla sosyal uyumun sağlanmasında önemli bir değişken olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, günlük yaşamın işleyişine dair bilgi ve desteğe ihtiyaç duyan göçmenlerin deneyimleyebileceği olası dezavantajların da sosyal ağlar aracılığıyla ortadan kaldırılması imkânı oluşmaktadır (Flores-Yeffal, 2015, s. 413; Palloni vd., 2001, s. 1263-1264; Ryan, 2011, s. 707). Çalışmanın bu bölümünde Suriyeliler bağlamında sosyal ağların sosyal uyumu kolaylaştırıcı etkilerine değinilecektir. Bu bağlamda, SrAnKa2 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*Dedi ki buraya taşının. Burada iş fırsatı daha çok*” ifadesi bu bölümü en iyi temsil eden katılımcı ifadesi olarak belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında önceki bölümlerde sosyal sermaye bağlamında bağlayıcı (bonding) ve köprü kuran (bridging) sosyal sermaye ayrımından bahsedilmiştir⁸⁸. Bu bağlamda bu bölüm bağlayıcı sosyal sermaye özellikleri taşıyan iç grup ağları ve köprü kuran sosyal sermaye özellikleri taşıyan dış grup ağları şeklinde iki başlık altında ele alınacaktır.

3.2.2.4.1. İç grup ağları

Göç süreci teması altında⁸⁹ Suriyeliler arasında iç grup ağlarının ve sosyal destek sistemlerinin zayıfladığı dile getirilmişti. Bu süreçte Suriyelilerin önemli bir bölümü için tanıdıklarının ve yakınlarının Suriye’de kalması, Avrupa’ya geçmesi veya Türkiye’de farklı kentlere yerleşmesi neticesinde grup içi temasın ve sosyal desteğin sınırlı düzeyde

⁸⁸ Bkz. Analiz/Kuramsal Çerçeve/Uyum-Bütünleşme/Sosyal Sermaye

⁸⁹ Bkz. Analiz/Göç Süreci/Göç Yolunda/Neler Yaşadılar

kalabildiği anlaşılmaktadır. Farklı ülkelere dağılan aile bireylerinin birbirlerine erişimlerinin önündeki ekonomik ve politik sınırlılıkların yanı sıra Türkiye’de kentler arasında hareketlilik konusunda bürokratik zorlukların⁹⁰ yaşanması Suriyeliler açısından ciddi bir dezavantaj yaratmaktadır. Geldiğimiz noktada, iç grup ağlarının ve sosyal destek sistemlerinin zayıfladığı, Suriyelilerin Türkiye’de yaşam kurma mücadelesinde yalnızlaştığı görülmektedir. Örneğin;

"Ben sadece başım (tek başımayım), başka akrabam yok. Ben kendi kendime götürüyorum hastaneye, orada kalıyorum. İş bırakıyorum. Çünkü bana yardım eden kimse yok." SrHaEr1
 "Benim mesela şu an düğünüm olsa 20 kişi gelir. Benim akraba Suriye’de düğün yaptı. O zamanda 1000 kişi geldi. Burada tanımıyoruz ki kimseyi. Tek akrabaları tanıyorsun. Akrabalar bu şehirdeyse sen şanslısın. Ama değilse git mesela İstanbul’a yol izni lazım. Yol izni için mesela sıkıntı çekecek, sabah erken kalkacak, gitme daha iyi." SrAnEr2

Bilindiği gibi, hedef ülkede temas içerisinde olunan bireyler konut ve iş bulma konusunda destek olurken, sosyal ağlar sağlayarak göçün maliyetini azaltırlar (Ibanez ve Velez, 2008, s. 663). Bu bağlamda, bazı Suriyeli ailelerin Türkiye’ye önceki yıllarda gelen akrabalarının bulunduğu bölgelere yerleştikleri görülmektedir. Bazı Suriyeli ailelerde ise ilk etapta ailedeki erkeklerden birinin ya da birkaçının Türkiye’ye geldiği, iş ve konut bulmalarının ardından hane halkının geri kalanının gelmesinin sağlandığı anlaşılmaktadır. Yani göç sürecinde önce gelenler sonrasında gelenlere yol açmaktadırlar. Örneğin;

"Önce abim ve benden beş yaş küçük kardeşim buraya geldi. Yer ayarladılar. Sonra biz buraya geldik." SrHaKa4
 "Görümcem vardı. Bir görümcem buradaydı. Aradı bizi dedi ki, ‘burası iyi, yaşam şeyi çok iyi, gelin.’ Zaten bizim orada iş olmadığı için, evimiz yıkıldı, paramız da yoktu. Yani bize para gönderdi, yol parasını. İlk önce eşim ve oğlum geldi buraya. Bir süre sonra oğlum kaldı, eşim geri döndü Suriye’ye (ve) bizi getirdi geldi." SrAnKa1

Geldiğimiz noktada aynı bölgelere yerleşen ailelerin ve yakınların çocuk bakımından borç almaya kadar birçok süreçte sosyal destek mekanizması olarak işlev gördükleri anlaşılmaktadır. Örneğin eşinden ayrılmış ve bir bebek sahibi olan SrHaKa3 kodlu katılımcı okumak istediğini dile getirirken, şehir dışında bir üniversite kazandığı takdirde bebeği için “*Burada bırakacağım annem bakacak*” ifadelerini kullanmaktadır. SrHaEr1 ve

---

⁹⁰ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumunu Kolaylaştıran Unsurlar/İçerme

SrAnKa1 kodlu katılımcılar da benzer şekilde ailelerden ve yakınlarından bu anlamda destek gördüklerini dile getirmektedirler:

"Kaynanam sadece var burada. Oraya gideriz biraz. Her iki günde bir sefer gideriz. Ya da çocuklarımız orada kalır. Biz işte çalışırız. O bakar yani birkaç saat orada kalır sonra alırız." SrHaEr1

"Özellikle akrabalarımızın bir sorunu bir şeyi olduğunda ararız destek olmaya çalışırız. Biz zaten birbirimizin yanında, bütün akrabalarımız yani aynı bölgedeyiz. ... Sorunum olunca yani benim görümcem annem gibi çok iyi davranır bana. Bir sorunum olunca, bir şeyim olunca kendisine giderim. Kızım da bana destek olur bu konuda büyük kızım." SrAnKa1

Benzer şekilde Türkiye’de tanıştıkları, komşuluk ilişkisi kurdukları diğer Suriyelilerin de birbirlerine günlük yaşamın işleyişinde ve yaşam zorluklarının aşılmasında destek oldukları görülmektedir. SrAnKa3 kodlu katılımcı Suriyeli bir komşusuna dair *"Buraya beraber geliyoruz. Evde işte ne bileyim sohbet ediyoruz. ... Yani birbirimize soruyoruz yani şu hastaneye gideceğim, nasıl giderim gibi yardımlaşmalar oluyor."* ifadelerini kullanmaktadır. Bir tarih öğretmeni olan SrHaEr2 kodlu katılımcı ise Suriyeli öğrencilere yapabilirliği ölçüsünde destek olmaya çalışma sürecini şöyle paylaşmaktadır:

"Bizde sorun çok var, problem çok var. Ben bunun için yani bazen Suriyeli öğrencilerden hiçbir şey almıyorum. Bazen Suriyeli öğrenciler, ben ona para veriyorum. Çünkü durumu çok kötü... Yani Kızılay’dan maaş alıyor ama aç mesela ailesi. Belki mesela 800-900 ama bu mesela en az kiralık bir ev 500 lira. Hayat zor yani..." SrHaEr2

Elbette, çok büyük bölümü yoksulluk içinde yaşayan Suriyelilerin ancak kendi sınırlılıkları ölçüsünde birbirlerine destek olmaya çalıştıkları görülmektedir. Özellikle de maddi açıdan destek olma potansiyellerinin oldukça zayıf olduğu ve bu anlamda ancak yaşanan konutu paylaşmak gibi yöntemlerle destek olabildikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, Suriyelilerin grup içi dayanışma süreçlerinde birbirlerine konut ve iş bulma konusunda destek olmaya çalışmak, sosyal yardımlar ve benzeri bürokratik süreçlere ilişkin bilgi aktarmak gibi yöntemler kullanabildikleri görülmektedir. Örneğin;

"Amcalarımın yanına geldim ama onlar bana yardımcı olamadılar ve olmuyorlar. Kendilerine zor yetebiliyorlar. Sadece ben şey olarak geldim. Bir ısınacak bir yer olarak geldim. Bir süre oturdum evlerinde. Sonra büyük annem çağırdı beni gel dedi. Kirayla şey yaptım yani, kira da ödedim onlarla çünkü onların da durumu çok zor." SrLzEr1

"Hani kendilerinin birbirine yardım edebilecek maddi şeyleri yok çok fazla. Yani maddi olarak birbirlerine destek olabildiklerini söyleyemem. Ama manevi yönden en azından birlikte dolaşabilmek, sürekli birlikte olmak, aynı mahallelere yerleşebilmek... Yani psikososyal olarak birbirlerine destek olabiliyorlar. Bunun yanı sıra, en azından bilgi paylaşımı da var kendi

aralarında. Yani mesela biri bir yardımdan faydalandığı zaman, bak ben bu yardımdan faydalaniyorum git sen de başvur diyebiliyorlar kendilerine. Yani o anlamda da bilgiyi kendi aralarında yayabiliyorlar." KrİzEr1

Son olarak, bilginin paylaşılması ve yayılması konusunun üzerinde durmakta fayda görülmektedir. Bu süreçte özellikle sosyal medya ağlarının önemli olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın kurum çalışanı katılımcıları akıllı telefonların, internetin ve sosyal medyanın Suriyeliler için bir ihtiyaç haline geldiğini ifade etmektedirler. Örneğin;

"Sosyal medya iletişimleri bence çok iyi! O ellerinde son model telefon deniyor ya bir lüks değil ihtiyaç onlar için. Yani hepimiz için ihtiyaç da onlar için daha büyük bir ihtiyaç. Çünkü aileleri ve tüm sosyal çevreleri dağılıyor ve sosyal medya üzerinden onlarla iletişim kurabiliyorlar." KrİzKa3

"Yaygın olarak kullandıkları Facebook. Sosyal medyayı çok iyi bir şekilde kullanıyorlar. ... Hızlı bir şekilde... Bir haber Ankara'da uygulansın hiç resmî gazeteyi çıkartmaya gerek yok bile. Biri müracaat etsin bir problem yaşasın bu hemen Hatay'dakine de yansıyor Mersin'dekine de yansıyor." KrHaEr4

Diğer taraftan, sosyal medyadaki bilgi ağının ve kulaktan dolma bilgilerin yaygın olmasının yanlış bilgilerin yayılmasını kolaylaştırması bağlamında istismara da açık bir durum olduğu ifade edilmektedir. Örneğin;

"Yani Facebook sayfalarında falan yazıyor yani kayıt için yardım edelim. Hastaneye yardım edelim. Bazılarıyla mesela karşılaşıyoruz. 'İşte kayıt olmadık çünkü çok pahalıymış kayıt olmak. Onun yerine karşıya geçmek istiyoruz.' diye. O parayı ona verdiriyor ama kayıt olma normalde ücretsiz bir şey." KrİzKa1

Bilginin paylaşılması ve yayılması noktasında kanaat önderlerinin rolüne de atıfta bulunmak gerekmektedir. Suriyeliler arasında sözü dinlenir olan bu bireylerin bilginin ve haberlerin nüfusun geniş bir bölümüne yayılmasında ve kurumsal süreçlerin işleyişinde aracı olabildikleri ifade edilmektedir. Bu bireylerin hem Suriyeliler için hem de Suriyelilere hizmet sunan kurumlar ve bu kurumların çalışanları için kolaylaştırıcı olabildikleri görülmektedir. Örneğin KrAnKa2 kodlu katılımcı "*Etkinlik düzenleyeceğimizde direkt kanaat önderlerine ulaşıyoruz. Onlar aracılığıyla davet ettiğimizin çok üzerinde sayılar bize ulaşabiliyor.*" ifadelerini kullanmaktadır. Diğer taraftan, toplum önderlerine sorgulamaksızın fazlasıyla güvenildiğine de dikkat çeken KrAnKa2 kodlu katılımcı, istismara açık bir ortam oluştuğuna dikkat çekmektedir:

"Mesela bir kanaat önderi camide kuranı kerim dersleri veriyor. Zaman içinde bu kadını lider olarak tanımıyorlar ve bu aslında bir yandan beni korkutuyor. Yani şurada bir etkinlik var

gidin, şurada bir şey var kimliklerinizi paylaşın şeklinde sorgulamaksızın kişiler bu kişilere güvenebiliyorlar. Bize destek olacak diye düşünerek ama istismara da açık bir durum bence. Belirleyici kişi olması yani..." KrAnKa2

Dahası, kanaat önderlerinin nüfusun geri kalanını bazen olumsuz anlamda etkileyebildiğine dikkat çekilmektedir. Bu noktada KrLzKa1 kodlu katılımcı erken evliliklerle ilgili kurulan komiteye katılan bir kanaat önderinin "erken evlilik olmalı zaten" ifadesini kullandığını ve katılım sağlayan diğer Suriyelileri de etkilediğini dile getirmektedir:

"Antep'ten örnek vereceğim. Orada daha sahadaydım çünkü. Mesela komiteler kuruyorduk biz sahada. İıı, erken evliliklerle ilgili bir şey. Oradaki kanaat önderlerinden bir öğretemdi. Adam dedi ki; 'Yani neden? Erken evlilik olmalı zaten. Siz bizim kafamızı karıştıramazsınız böyle sorularla falan'. Mesela bu oradaki bütün herkesi etkileyen bir şey oldu. Yani kanaat önderinin bakış açısını değiştirmek de iki taraf için de önemli." KrLzKa1

3.2.2.4.2. Dış grup ağları

Yerel toplumdaki ağlar yaratmak göç bağlamında sosyal uyumun sağlanması açısından oldukça değerli kabul edilmektedir (Cheong vd., 2007, s. 29). Diğer taraftan, bireylerin kendi homojen sosyal ağları dışındaki gruplarla hiçbir sosyal ilişki içinde bulunmaması ise birçok riski barındırmaktadır çünkü grup içi dayanışma, yoksulluğun aşılması veya kurumsal hizmetlere erişimin sağlanması noktasında yetersiz kalabilmektedir. Bu bağlamda KrHaKa2 kodlu katılımcının ifadeleri yerel toplumdaki hiçbir tanıdığı olmayan Suriyeli bireylerin yaşayabileceği sorunlara ışık tutmaktadır. Örneğin;

"İzinde olduğum dönemde İskenderun'da bir vaka vardı. Suriyeli kadının hastaneyi araması gerekiyor ama Türkçe bilmediği için arayamıyor. Ben de çalışmıyorum. Dedim ki 'etrafında Türkçe bilen hiç kimse yok mu? Birinden rica et bulursun' diyorum 'yok' diyor kadın. Yok, bulamadı etrafında Türkiyeli biri yok demek ki." KrHaKa2

Diğer taraftan, yerel toplumla sosyal ilişkileri olan Suriyelilerin iş bulma sürecinde, konut bulunması ve tutulması noktasında bu tanıdıklarının desteğini aldıkları görülmektedir. Örneğin SrHaKa4 kodlu katılımcı "(Kardeşlerim) Hatay'a ilk geldiklerinde iş bulamadılar. Samsunlu bir Türk'le tanıştılar. O adam iş buldu kardeşlerime. O adam her şeye yardım etmiş. Bir aylık ev tutmuş. Karşılıksız bunu yaptı. Abilerim çalışınca geri verdiler." ifadelerini kullanmaktadır. Benzer süreçler diğer katılımcılar tarafından da dile getirilmektedir. Örneğin;

"İlk önce yani bize bir Türk Çubuk'ta bir ev buldu. Paramız yoktu. Altı ay oturduk. Tanıdığımız vardı. Adı M. Türk kendisi... Biraz Arapça da biliyordu. Orada bir ev buldu bize altı ay hiç kira ödemedik. Çubuk'ta üç yıl kaldık orada Çubuk'ta. Altı aydan sonra bizden kira almaya başladı ama çok az 200 TL aldı. Dedi ki ne zaman çalışırsanız o zaman sizden normal kira alacağım. Çok Suriyeli yoktu orada. Sadece bir aile vardı ama o aileyle de çok ilişkimiz yoktu. Sadece Türklerle ilişkimiz vardı." SrAnKa2

Sonuç olarak, sosyal ağların göç eden bireylerin gereksinimlerinin karşılanması, olası dezavantajların ortadan kaldırılması ve yerel toplumla sosyal uyumun sağlanmasında önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Bu süreçte iç grup ve dış grup ağlarının varlığı farklı süreçleri beraberinde getirmektedir. Göç sürecinin ardından Suriyelilerin genel itibariyle grup içi sosyal ağlarının zayıfladığı ve yaşam kurma mücadelesinde yalnızlaştıkları görülmektedir. Bu bağlamda, çok büyük bölümü yoksulluk içinde yaşayan Suriyelilerin ancak kendi yapabilirlikleri ölçüsünde iç grup ağları aracılığıyla birbirlerine destek olmaya çalıştıkları ifade edilmektedir. Diğer taraftan dış grup ağları ise ayrıca önem taşımaktadır. Kendi homojen sosyal ağları dışındaki gruplarla hiçbir sosyal ilişki içinde bulunmayan Suriyelilerin günlük yaşamda oldukça sıradan ihtiyaçların karşılanmasında dahi zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Dahası, grup içi dayanışma yoksulluğun aşılması veya kurumsal hizmetlere erişimin sağlanması konusunda yetersiz kalabilmektedir. Diğer taraftan, dış grupla yani yerel toplumla sosyal ilişkileri olan Suriyelilerin ise özellikle iş bulma sürecinde, konut bulunması ve tutulması noktasında bu tanıdıklarının desteğini aldıkları görülmektedir.

3.2.2.5. Aracıların rolü: "Yani iyi ki de bu toplum merkezleri var"

'Sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar' alt teması altında yer alan 'aracıların tutumları' kategorisi kapsamında medyanın ve siyasi aktörlerin sosyal uyum sürecine etkisi ele alınmış ve bu etkinin daha çok olumsuz yönde olduğu ifade edilmişti. Bu başlık altında ise Suriyelilere hizmet sunan kurumların ve bu alanda çalışan profesyonellerin sosyal uyum sürecine etkileri ele alınmaktadır. Bu bağlamda, 'aracıların rolü' kategorisini en iyi temsil ettiği düşünülen ifade SrızKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan "*yani iyi ki de bu toplum merkezleri var*" ifadesidir.

3.2.2.5.1. Sosyal uyum çalışmaları

Sosyal uyum çalışmaları bağlamında kamu kurumlarının ve STK'ların örgütlediği hizmetler ve faaliyetler ele alınmaktadır. Bu bağlamda öncelikle bir kuruluş olarak toplum merkezlerinin varlığının, kendi başına sosyal uyuma katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Toplum merkezleri geçmişten günümüze dezavantajlı grupların refahının artırılmasına ve toplumsal yaşama katılımlarının ve uyumlarının sağlanmasına yönelik hizmetlerin örgütlediği merkezler olmuşlardır (Buz ve Ayyıldız, 2019, s. 189-197). Bu bağlamda, Türk Kızılayı çatısı altında örgütlenen toplum merkezlerinin sosyal uyum sürecine önemli katkılar sunduğu ve Suriyelilerin yaşamında önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Örneğin, SrİzKa1 kodlu katılımcı *"Yani ben ilk geldiğimde iyi ki de bu toplum merkezleri var. Hala daha, sen burada oturuyorsun diye söylemiyorum. En çok yardım eden merkez burası."* ifadelerini kullanmaktadır. Her şeyden önce toplum merkezleri bir sosyalleşme alanı olarak sosyal uyuma katkı sağlamaktadır. Özellikle de gününün büyük bölümünü 'yeniden üretim' sürecinde ev işleri ve bakım yükleri çerçevesinde hane içerisinde geçiren kadınlar için bu merkezlerin büyük önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda toplum merkezleri, muhafazakâr kültürden gelen Suriyeli kadınların bir araya gelmesi, hane dışında vakit geçirmesi ve kamusal alanda görünürlüğünün artmasına olanak tanımakta, bunun sonucunda mahrem algısının kırılmasına, bireylerinin sosyalleşme ihtiyaçlarının karşılanmasına, istihdam olanaklarıyla tanışmalarına dolayısıyla güçlenme fırsatlarının ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Örneğin;

"15-16 yaş bir kız grubum var, zoru başaran bir grup. Hiçbir şekilde Türkçe bilmiyorlardı, Türkçe grubunda da sayı azaltmam gerekiyordu. Öğretmenlerle uzun zamandır gelip de hiç ilerleme kaydetmeyen öğrencileri elemeye karar verdik. Hatta ben grubun hepsinin devam etmemesine karar verdim, çünkü öğrenemediler. Gruptan birisi 'ben okula gitmiyorum burası benim için çok önemli. Eğer burada kalmam gerekiyorsa Türkçeyi öğreneceğim' dedi ve o öğrendi. Sonra diğerleri hırs yaptı. Onlar da öğrendi ve şu an öyle güzel konuşuyorlar ki... Espriler havada uçuşuyor." KrAnKa1

Hizmetler ve faaliyetler bağlamında ise araştırma verileri bu alanda hizmet sunan kurum ve kuruluşların dil kursları, bilgilendirme faaliyetleri, yönlendirme faaliyetleri, tanışma ve kaynaştırma faaliyetleri, eğitime katılımı destekleyici faaliyetler, meslek edindirme kursları gibi çeşitli girişimlerde bulunarak doğrudan ya da dolaylı olarak sosyal uyuma katkı

sağladığını göstermektedir. Örneğin Suriyelilere ve yerel topluma yönelik bilinçlendirme ve farkındalık artırma faaliyetleri kalıpyargıların ve önyargıların kırılması bağlamında sosyal uyuma katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, yerel topluma yönelik bilinçlendirme faaliyetleri doğru bilinen yanlışlara ilişkin farkındalık yaratmaya, Suriyelilerin neden Türkiye'ye geldiğini ve neden geri dönmediğini anlatmaya yönelik faaliyetlerden oluşmaktadır. Diğer taraftan Suriyelilere yönelik bilinçlendirme faaliyetleri arasında ise toplum sağlığı eğitimleri, toplumsal cinsiyete dönük farkındalık çalışmaları gibi faaliyetler öne çıkmaktadır.

Kurum ve kuruluşların faaliyetleri, (1) yalnızca Suriyelilere yönelik faaliyetler, (2) yalnızca yerel topluma yönelik faaliyetler ve (3) her iki gruba yönelik faaliyetler şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Tüm bu faaliyetlerin önem taşıdığını belirtmekle birlikte her iki grubu kapsayan faaliyetlerin sosyal uyum açısından kritik bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu faaliyetlerin kültürlerin tanınmasına olanak tanıdığı, gruplararası iletişimi arttırdığı ve grupların karşılıklı anlayış geliştirmelerini sağladığı görülmektedir. Örneğin;

"Kış kampında göçmenlerin ve Türklerin oranı aynıydı. Mesela ilk başta kimse kimseyi tanıyamıyormuş gibiydi. İki servisimize de karma aldığımız için 'Hocam X gelmedi, Y gelmedi' diyerek birbirleri için kaygılanıyorlardı. Fotoğraf çekilirken birlikte çekilmek istediler, ilk önce kimse kimseyi tanıyamıyormuş gibi yapıyordu. Çok şeyin değiştiğine inanıyorum. Zaten yan yana oturuyorlar, ikili yaptığımız zaman da bir Türk bir göçmen şeklinde oturtuyoruz." KrAnKa1

"Sosyal uyum aktiviteleri yapıyoruz. Suriyeliler ve Türkler bir araya geliyor. Örneğin yemek pişirme aktivitesi yapıyoruz. Yemekler belirlendikten sonra malzemeleri temin ediyoruz. Yemek yapma aşamasına geçmeden önce birbirlerini tanıma, iletişimlerini güçlendirme aktiviteleri yapıyoruz. Sonra yemek yapılıyor ve beraber yiyorlar. İki grup arasında iletişimin güçlendiğini düşünüyoruz. ... Müze gezisi etkinliğinde çocuklarla müzeyi gezmeden önce kaynaşma aktiviteleri yapıyoruz. Yarım gün oyunlar, yarışmalar gibi etkinlikler yaptıktan sonra yarım gün de müze gezisi yapıyoruz. Çocukların karışık oturduklarını görüyoruz. Günün sonunda 'bugün neler öğrendiniz, kâğıtlara yazın' diyoruz. Çocukların bir kısmı 'yeni arkadaşlar tanıdık, mutluyuz' gibi şeyler ifade ediyor." KrHaEr3

Katılımcılar genel itibarıyla, her iki grubun katılımının olduğu faaliyetlerde başlangıçta iç grup ile etkileşim eğiliminin güçlü olduğunu ancak etkinlikler uzadıkça dış gruplarla iletişime girilmeye başladığını ifade etmektedirler. KrHaEr3 kodlu katılımcı bu bağlamda *"Örneğin yemek aktivitesinin başlangıcında herkes ayrı ayrı otururken ortalara doğru karışık oturmaya başlıyorlar. Daha sonra yaptığı yemekle ilgili sorular soruyorlar"*

birbirlerine. Bazen anlayamıyorlar biz terciime ediyoruz bazen aralarında Arapça bilen kişiler de yardımcı oluyor. İletişimin arttığını düşünüyorum." ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla, uzun süren ve birkaç seanstan oluşan faaliyetlerin gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde çok daha etkili olduğu düşünülmektedir. Ek olarak, katılımcılar özellikle fiziksel aktiviteleri içeren çalışmaların etkileşimi arttırdığını ifade etmektedirler. Örneğin;

"Biz kolaylaştırıcı oluyoruz. Mesela bu Amigurumi'de işte örgüde, çok fazla işte birbirlerine uzak oturuyor Türkler ve Suriyeliler. Daha sonra işte ya 'sen öyle mi yapıyorsun...' Yani böyle el işi, fiziksel hareketle ilgili aktiviteler her zaman yakınlaştırıyor ya. 'Sen nasıl yaptın' falan diye sonra birbirlerine bir sonraki seansta karışmışlar mesela. Mesela şehir turunda da öyle mecbursun birlikte olmaya... Yemek aktivitesinde birebir gördüm ben yani işte ilk başta biraz ayrı ayrı yapıyorlar hani işte Suriyeli yemeği, Türk yemeği... Sonra hani birbirlerinin yemeklerini yiyecekler soruyor; 'onun içinde ne var, bunun içinde ne var' falan sonra işte oynamaya başlıyorlar yani orada." KrzKa1

Faaliyetlerle ilgili planlamaya dair bazı hususlar önem taşımaktadır. Bu bağlamda, hangi faaliyetlerin tercih edileceği, ne zaman, nasıl ve kimlerle gerçekleştirileceği, faaliyet sürecinin nasıl yönetileceği gibi önemli sorular ortaya çıkmaktadır. Bu sorulara verilen yanıtlar ise, faaliyetin başarısını doğrudan etkileyebilmektedir. Örneğin KrHaKa3 kodlu katılımcı kültürel özellikler itibariyle sinema etkinliğinin Suriyeliler tarafından benimsenmediğini "*Sinema kültürü çok yaygın değil. Uyumu pekiştirmek amacıyla biz aktivite olarak sinemaya götürmüştük. Sinemayı çok benimsememişlerdi. Suriyeliler sohbeti seven bir toplum bence.*" ifadeleriyle aktarmaktadır. Benzer şekilde, KrAnEr2 kodlu katılımcı akran zorbalığına yönelik gerçekleştirdikleri bir grup çalışmasında risk düzeyi yüksek çocukların seçilmesinin çalışmayı olumsuz etkilediğini ifade etmektedir:

"Biz çalışmayı çok zor tamamlamıştık. Yani biz açıkçası şöyle bir hata yaptığımızı çalışmaya gittiğimizde fark ettik. Biz rehber öğretmenden risk düzeyi yüksek öğrencileri belirleyip, o grupla çalışma yapalım istedik. Ama keşke öyle yapmasaydık çünkü çocuklar gerçekten çok zor çocuklardı. Altı haftanın sonunda sadece birkaç tane çocukla iyi iletişim kurmayı sağlayabilmiştik. Bazı çocuklarda o ilk haftalarda var olan iletişim şeklimiz olduğu haliyle devam etti. Bazıları grubu bırakıp gitti, devam edemedi. Hatta biz çocukla birlikte karar verdik buna. Çünkü grup çalışmasını çok baltalıyordu. Bu şekilde gruptan ayırdığımız çocuk da oldu. Ve bu davranışlarını belirli ölçüde törpüleyebildiğimiz ama yine yeteri kadar bu davranışı değiştiremediğimiz asgari düzeyde dahi olsa değiştiremediğimiz çocuklar oldu grup çalışmasında. ...(Çalışmanın sonunda) Birbirleriyle iletişimleri değişmişti tabi ama istediğimiz ölçüde değil." KrAnEr2

Diğer taraftan, KrHaEr3 kodlu katılımcı göçün ardından zayıflayan sosyal ağlara atıfta bulunmakta ve faaliyetlerin iki grup arasında olmasa da Suriyelilerin kendi arasında artmasına olanak sağladığını ifade etmektedir:

"Yemek kursunda pasta yapan bir Suriyeli var. Evde pasta yapıp satıyor. Türkler de sipariş vermeye başladılar. Türkler için net bir şey söyleyemem ama Suriyeliler arasında iletişimi artırıyoruz. Suriye'deyken komşuları tanıdıkları varken burada kimseleri olmadığı için yalnız kalıyorlar. Bizim düzenlediğimiz aktivitelerde birbirlerini tanıyor hatta akraba bile çıkıyorlar."
KrHaEr3

Geldiğimiz noktada, faaliyetlerin çıktılarına ve başarısına ilişkin kurum çalışanları kişisel gözlemlerine dayalı olarak özellikle önyargıların azalmasında etkili olduğunu ifade etmektedirler. Katılımcılar bu değerlendirmelerini kayıtların artmasına, faaliyetler sırasında iletişimin arttığına ilişkin gözlemlerine ve katılımcılardan aldıkları sözel geri dönüşlere dayandırmaktadırlar. Katılımcılar özellikle de çocuklarla yapılan faaliyetlerde çok daha başarılı sonuçlar alındığını ifade etmektedirler. *"Bir yetişkinin sahip olduğu önyargı deneyimlere dayanabilir. Çok kökleşmiş, çok yerleşmiş ideolojilerle birleşmiş bir yapıda olabilir. Ama bir çocuğun yaptığı şey sadece yansıtma."* ifadelerini kullanan KrAnEr1 kodlu katılımcı çocuklarda önyargıların kırılması ve gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde daha başarılı olduklarını dile getirmektedir. Dahası, bu bağlamda bireyi çevresi içerisinde değerlendirmenin önemine atıfta bulunmakta ve ebeveynlere ulaşılması gerekliliğinin altını çizmektedir:

"Bir çocuk için oyun arkadaşı çok önemlidir mesela. Bir araya geliyor, bakıyor ki bu çocukla güvenli bir şekilde oyun oynayabiliyor. Onunla bir bağ kuruyorlar. İşte bir ipin ucunu beraber tutup halat çekme oyunu oynuyorlar. Ya da oradaki takım oyunlarına katılıyorlar. Ya da rakip oluyorlar. Çocuklar bakıyor ki, rakip de olabiliyoruz birbirimize ve zarar da görmedim diye düşünüyor. Bunun hayatın her alanına yayılabileceğini onlara anlatmaya çalışıyoruz bir noktada. Bir etkinlik çerçevesinde, bilinçli bir eğitmenin kontrolünde birbirlerine temas ettikçe o önyargıların çok kolay bir şekilde kırıldığını görüyoruz. ... Yaptığımız faaliyetlerde bu yapılar arasında ilk gün ve son gün arasında, büyük bir farklılık oluyor. Biz buna çok seviniyoruz. Zaten etkinliğin amacı bu... Bu çocukların ebeveynlerine de ulaşılmalı. ... Mesela etkinlik düzenlediğimizde uyum sağlayamayan, şiddet davranışları sergileyen bir çocuğumuz oluyor diyelim. Biz o çocuğun etkinlikte yumuşamasını, uyumunun gerçekleştirilmesini sağlamaya çalışıyoruz elimizden geldiğince. Sonrasında, bunun bir yansıtma olduğu düşüncesiyle örneğin ben çocuğu gözlemliyorum. Sonrasında iletişim bilgisinden ailesini görüşmeye davet ediyorum. Yetişkinliklere yönelik yaptığımız eğitimlere bu aileleri özellikle dâhil edip, yetişkinlerin de mültecilerle bir arada olmasını sağlamaya çalışıyoruz. Gerçekten gelip bakış açısı değişen yetişkinler de oluyor. Çocuklarını kendi isteğiyle bizim etkinliklerimize yönlendirmek isteyen yetişkinler de oluyor." KrAnEr1

Son tahlilde, kurum çalışanları sunulan hizmetlerin ve yapılan faaliyetlerin sosyal uyuma, hiç değilse önyargıların azaltılması yoluyla katkı sağladığını ifade etmektedirler. Bununla birlikte, istisnaları olmakla birlikte⁹¹ bu bağlamda etki ölçümünün sınırlı olduğu görülmektedir. Örneğin KrHaEr3 kodlu katılımcı bu bağlamda *"Bunu gözlemek bizim için zor. Aktiviteyi yapıp bitiriyoruz. Bazen bir günlük bazen iki günlük ya da bir aylık aktivite de olabiliyor."* ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla, hangi faaliyetlerin daha etkili olduğu ya da herhangi bir şekilde etkili olup olmadığının anlaşılması konusunda çabaların yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, etki ölçümünün gelecek uygulamaların planlanmasında ve eldeki kaynakların doğru şekilde kullanılmasında önemli olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Sonuç olarak, birincisi toplum merkezlerinin, ikincisi kurum ve kuruluşların sunduğu hizmetlerin ve planladığı faaliyetlerin sosyal uyum sürecine önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Toplum merkezlerinin öncelikle bir sosyalleşme alanı olarak sosyal uyuma katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Dahası toplum merkezleri yaşamlarının önemli bir bölümünü hane içerisinde geçiren kadınlar için mahrem algısının kırılması, kamusal görünürlüğünün artması ve istihdam olanaklarıyla tanışmaları açısından ayrıca önem taşımaktadır. Hizmetler ve faaliyetler bağlamında ise dil kursları, bilgilendirme ve yönlendirme faaliyetleri, tanışma ve kaynaştırma faaliyetleri, meslek edindirme kursları gibi çeşitli girişimlerin doğrudan ya da dolaylı olarak sosyal uyuma katkı sağladığını görülmektedir. Özellikle de her iki grubu kapsayan faaliyetlerin sosyal uyuma yüksek düzeyde katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Bu faaliyetlerin dış grubun kültürünün tanınmasına ve gruplararası iletişimin artmasında olanak tanıdığı ve grupların karşılıklı anlayış geliştirmelerini sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda, uzun süren ve birkaç seanstan oluşan faaliyetlerin gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde çok daha etkili olduğu dile getirilmektedir. Son olarak, yapılan faaliyetlere ilişkin etki ölçümünün büyük oranda kurum

---

⁹¹ KrİzKa1 kodlu katılımcı kurumlarında bir izleme (monitoring) ekiplerinin olduğunu "Bizim monitoring ekibimiz oluyor işte mesela bir çocuk konseri verilmişti Suriyelilerin çok olduğu bir okulda. ... İşte birkaç hafta sonra, aynı kişilere yine gidilip hani 'bu sizin onunla tekrar görüşmenizi sağlayan bir etkinlik miydi?' falan diye sorular soruluyor. İzmir için yüksek oran çıkmıştı açıkçası..." ifadeleriyle dile getirmektedir.

çalışanlarının gözlemleriyle sınırlı olduğu, bu durumun ise yapılan faaliyetin başarılı olup olmadığı veya hangi faaliyetlerin daha başarılı sonuçlar verdiği konularında bilginin yetersiz olmasına yol açtığı anlaşılmakta, kanıta dayalı uygulamaların planlanmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

3.2.2.5.1.1. Yardım edenlere yardım

Sosyal uyum çalışmaları bağlamında kurum çalışanlarının içinde buldukları durumu anlamak, sunulan hizmetlerin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Kurum çalışanları sunulan hizmetin başarısını doğrudan etkilemekte, dolayısıyla sosyal uyum sürecine doğrudan etkide bulunmaktadırlar. Günümüzde başta sosyal hizmet uzmanları olmak üzere, psikologlar, çeşitli branşlardan eğitmenler ve tercümanlar gibi birçok profesyonel Suriyeliler ve yerel toplum arasında uyumun sağlanmasında rol almaktadır. Oldukça geniş bir hizmet alanında, değişen ve farklılaşan gereksinimleri olan büyük bir gruba hizmet sunan bu bireylerin de zaman zaman yardıma ihtiyaç duyabileceğinden yola çıkarak bu bölümün başlığı ‘yardım edenlere yardım’ olarak belirlenmiştir.

Hizmet sunulan gruplar tarafından saygı gören ve bu bireylerin kararlarına etkide bulunan profesyoneller sosyal uyum sürecine küçük veya büyük ölçekte etkide bulunabilmektedir. Bu bağlamda, ‘insan değer ve onurunun zedelenmesi’ kategorisi altında sıralanan kadına yönelik şiddet, çocuk yaşta evlilikler ve eğitime katılım gibi kritik konularda kurum çalışanlarının yaklaşımları müracaatçıların kararlarını etkileyebilmektedir. Örneğin;

"Geçenlerde bahsettiğim kız grubu bir düğüne gidiyorlar. Kızlar 16 yaşlarında tam ergenlik çağında. Düğünde Suriyeli biri kızı beğenmiş, babasına gitmişler. Babası araştırmaya başlamış ama kız kesinlikle evlenmek istemiyor. Babasını arayarak yasak olduğunu polisi alıp kapısına geleceğimi söyledim. Maalesef bazen de tehdit etmek gerekiyor. ‘Bu Türkiye kanunlarına göre yasak, suç teşkil ediyor daha 16 yaşında’ dedim. ‘Biraz emeğim, hakkım varsa bunu yapmayın’ diyerek yarım Türkçeyle anlatmaya çalıştım. Baba ‘Hocam sen istemiyorsan ben tamamen sildim kapattım konuyu.’ dedi." KrAnKa1

Diğer taraftan, kurum çalışanları açısından göç alanında çalışıyor olmanın birçok dezavantajı bulunmaktadır. İlk olarak, göç alanının psikolojik açıdan oldukça yıpratıcı bir alan olduğu ifade edilmektedir. Örneğin KrİzKa3 kodlu katılımcı "*Psikolojik olarak da*

yoruldum! ... Akıntıya kürek çekiyormuşuz gibi oluyor zaman zaman, en tüketici yanı bu! Yani biraz yorulduğumu hissediyorum. Bu alanda zaten hani gençler de bir iki sene çalıştıktan sonra ara vermek ya da ayrılmak istiyorlar." ifadelerini kullanmaktadır. İkincisi, kurum çalışanları yapısal veya bürokratik engellerin uygulamayı zorlaştırabildiğini, çok kolay olması gereken işlemlerde bile engellerle karşılaşabildiklerini ifade etmektedirler. Bu durumun ise neticede çalışanlar açısından başarısızlık hissiyatına yol açtığı görülmektedir. Örneğin;

"Şöyle. Ben çocuk işçiliği projesindeyim. Çocuk işçiliğini giderebilmek için bütün aileyle çalışmak gerekiyor aslında. Bütün problem ailede bitiyor. Biz proje bazlı çalışıyoruz. Belli bir süremiz var. Ulaşmamız gereken hedefler var. Bazı kriterlerimiz var. Bu yüzden bazen istediğimiz gibi sonuçlanmıyor. Bazen de devlet kurumlarından gerekli desteği alamıyoruz. Mesela Suriyeliler şu an kimlik çıkarmakla ilgili çok sorun yaşıyor. Bazen sekteye uğrayabiliyor. Psikolojik açıdan çalışanı çok yıpratın bir alan... Bu alanda çalışanların da desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum. ... İleride daha elle tutulur şeyler yapabiliriz diye umuyorum " KrHaKa2

Üçüncüsü, hedef grup olan Suriyelilerin deneyimlediği zorluklara paralel olarak hizmet sunan kurum çalışanlarının da birçok zorlukla karşılaştığı görülmektedir. Bu bağlamda, kurum çalışanları önyargılıların, ayrımcılığın ve sosyal dışlamanın hedefi haline gelebilmektedir. Öyle ki, KrAnEr2 kodlu katılımcı Ankara'da Suriyelilere yönelik linç girişimi sırasında bir süreliğine kurum tabelasının üstünü kapatmak durumunda kaldıklarını dile getirmekte, *"biz bile Ankara Toplum Merkezi yazısını bir süreliğine kâğıtla kapatmıştık. Çünkü ASAM'a da saldırmışlardı. O civara yakın bir yerde ASAM'ın Al Farah Ofisi vardı. Arapça tabelası vardı. Taşlamışlar orayı."* ifadelerini kullanmaktadır.

Şunu belirtmek gerekir ki, sosyal hizmet alanında çalışanlar müracaatçı şiddetine karşı yüksek riskli gruplar arasında yer almaktadır (Respass ve Payne, 2008). Göç alanı da bu yönüyle öne çıkmakta, özellikle de müracaatçı gruplarının yaşamını sürdürdüğü kentsel mekânlar kurum çalışanları için birtakım tehlikeler barındırmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, araştırmanın kurum çalışanları günlük saha çalışmaları sırasında sözlü ve fiziksel saldırganlıklara maruz kalabildiklerini ifade etmektedirler. Örneğin;

"Bir dönem Kızılay'a güven çok azaldı. Ben işe başladıktan iki üç ay sonraydı, Basmane'de Türkler bizi kovaladı. Ben bu yelekleydim, Kızılay yeleği! Gale yana getirip halkı üzerimize salmak istediler. Yerel halkın tek Suriyeliye değil Kızılay'a da tepkisi vardı. ... Bize sahaya çıktığımızda altı yedi ay kadar önceydi 'ot geldiniz ot gideceksiniz' diyorlar. 'Ne yaptınız,

paralarımızı mı dağıtıyorsunuz' diyorlar. Yerel halk bize de çok tepkili. Bir süre yeleksiz sahaya çıktık. Suriyelilere kimlik gösterdik. Araçlarımızdan Kızılay yazılarını söktük. Yani bize de çok tepkililer. 'Gıda kolisi dağıtıyorsunuz Suriyelilere' diyorlar. Buradan bir tane bile koli çıkmış değil ama bunu gördüklerini iddia ediyorlar." KrızKa2

Geldiğimiz noktada, özellikle de uzun yıllardır bu alanda çalışan katılımcıların 'yorucu, yıpratıcı ve tüketici' gibi sıfatlarla betimlediği göç alanında çalışan profesyoneller için çalışma motivasyonlarının desteklenmesi, kaygılarının ve tedirginliklerinin azaltılması, yaşanan diğer psikososyal zorlukların aşılabilmesi adına önlemler alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, birincisi çalışma ortamlarının (özellikle saha ekipleri için) güvenliği konusunda önlemlerin artırılması; ikincisi psikososyal desteğe ihtiyaç duyan kurum çalışanlarının bu hizmetten faydalanmalarının sağlanması; üçüncüsü, yaşanan sorunları aşılması adına süpervizyon konusunun ciddiyle ele alınması önemli görülmektedir.

3.2.2.6. Kadının güçlenmesi: "Türkiye'de beğendiğim en güzel şey; Türkiye'de kadın erkek arasında fark yok"

Alanyazın, göçmen kadınların özgürlüğünün kısıtlanması, yaşamı üzerinde kontrolün azalması, ağır çalışma koşulları ve cinsel saldırılar gibi olumsuz deneyimlerle karşı karşıya kalabildiklerini göstermektedir (Chen Chen, 2006, s. 31). Bu araştırma kapsamında da Suriyeli kadınların ayrımcılığa maruz kaldıkları, düşünce ve ifade özgürlüklerinin ihlal edildiği, günlük yaşamda kısıtlamalara maruz kaldıkları, savunmasız durumlarının istismar edildiği, hane içi üretim süreçlerine sıkışıp kaldıkları, seks işçiliği ve erken yaşta evlendirilme gibi birçok olumsuz süreçle karşı karşıya kaldıkları daha önce⁹² ifade edilmişti. Diğer taraftan, bir kriz dönemi olan göç süreci aslında bireyler için büyüme ve gelişme potansiyeli taşımakta, uygun koşullar altında kadınların güçlen(diril)mesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda kadının gücü, sağlamlığı, yeterliliği, becerisi ve toplum içinde oluşturduğu destek ağları göz ardı edilmemelidir (Şeker ve Uçan, 2016, s. 208).

---

⁹² Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/İnsan Değer ve Onurunun Zedelenmesi/Kadının Değeri

Aslında güçlen(dir)me, farklı bağlamlarda farklı anlamlar ifade edebilen çok boyutlu bir kavramdır. Örneğin, bazı bölgelerde kadınların hane halkı kararlarına katılımı kadının güçlen(diril)mesi sürecine karşılık gelirken, bazı bölgelerde bu durum hâlihazırda toplumsal bir norm olabilmektedir (Gaye ve Jha, 2011, s. 51). Güçlen(dir)me, en genel anlamıyla, insanların kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmalarına yardımcı olan çok boyutlu bir sosyal süreç olarak tanımlanabilir. Bu sosyal süreç, bireylerin kendi yaşamlarında, topluluklarında ve toplumlarında önemli kabul ettikleri konularda güç uygulama kapasitelerinin arttırılmasını teşvik etmektedir (Page ve Czuba, 1999, s. 3).

Alanyazında göçmen kadınların güçlen(diril)me süreci; kadınların toplumsal cinsiyet bağlamındaki görüşleri, farkındalığın arttırılması ve bilinçlenme, kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olma, hane içerisinde topluluk ve toplum düzeyinde karar alma süreçlerine katılım, hareket kabiliyeti ve üzerlerine dayatılan kısıtlamalar bağlamında ele alınmaktadır (Charmes ve Wieringa, 2003, s. 423; Connelly vd., 2010, s. 3; Sinha vd., 2012, s. 61). Bu araştırma kapsamında kadının güçlenmesi kategorisinde ise, Türkiye'ye gelmelerinin ardından üzerlerindeki sosyal ve çevresel baskıların azalması, kadın haklarına ilişkin farkındalığın artması, yasal ve kurumsal imkânlardan faydalanabilme, sosyal ve ekonomik yaşama katılımın artması gibi süreçlere ilişkin Suriyeli kadınların deneyimlerine yer verilmektedir. Bu bağlamda, bu kategoriye en iyi temsil ettiği düşünülen katılımcı ifadesi ise SrızKa2 kodlu katılımcı tarafından kullanılan *"Türkiye'de beğendiğim en güzel şey; Türkiye'de kadın erkek arasında fark yok"* ifadesidir.

Kriz dönemleri ortaya çıkardığı bütün olumsuzluklara ve risklere rağmen bireyler için büyüme ve gelişme fırsatı yaratmaktadır. Suriyeli kadınlar açısından bireysel özelliklerin, göç deneyiminin, göç sürecinin kendi dinamiklerinin veya Türkiye'nin toplumsal, yasal ve idari yapısının büyüme ve gelişme fırsatı yaratabildiği görülmektedir. Örneğin, Suriye'de Türkiye'ye göre daha ataerkil bir toplumsal yapı bulunmaktadır. Diğer taraftan, Suriyeli kadınların Türkiye'ye gelmeleri ve buradaki toplumsal yaşamı tecrübe etmeleri ise katı ataerkil ideolojide kendiliğinden bir kırılmaya neden olabilmektedir. Bu bağlamda örneğin KrHaKa1 kodlu katılımcı *"Biraz daha özgürleşen, belki biraz daha eskisinden daha rahat yaşayan kadınlar da olabiliyor."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda özellikle de

mahrem algısında ciddi bir değişim yaşıdığı görülmektedir. Bu noktada örneğin, Suriye'deki yaşantılarının aksine kadın ve erkek arasındaki günlük selamlaşmanın ve iletişim kurmanın normalleştiği, düğünler gibi etkinliklerde artık kadın ve erkeklerin bir arada bulunmaya başladığı dile getirilmektedir. Örneğin;

"Bazı Suriyeliler burada karışık düğün yapıyorlar. Bu şeyi Türkiye'de öğrendiler. Ama Suriye'deyken tüm iller karışık düğün yapmıyorlardı. Sadece mesela Mardin'e yakın bölgeler bu karışık düğünü yapıyorlardı. Yani hem kadınlar hem erkekler beraber. Normalde Suriye'de ayrı oluyor. Yani çoğu yerde ayrı... Türkiye'ye geldikten sonra karışık yapmaya başladılar ama eğitimli olanlar..." SrHaKa4

"Türkçe kursları benim için bir devrimdi. Kursu ilk girdiğimde kızlar bir tarafta, erkekler bir tarafta ayrı oturuyorlardı. Hatta bana gelen talepler kızlar için ayrı bir sınıf, erkekler için ayrı bir sınıf olması yönündeydi. Burada yaşayacaksak... Ve bu çocuklar Türkçeyi öğrenip daha sonra okula devam edecekler mi? 'Okula gönderecek misiniz?' Benim şartlarımdan biriydi bu. Bunun sözünü vermeyeni kursu almak istemedim. ... 160 kişilik bir gruptu. Kızlar ayrı yerde erkekler ayrı yerde oturuyor, hiç kimse birbiriyle konuşmuyordu. Türkçe kursunda Beden Eğitimi dersi yaptık. Ders için aşağıya inerdik, kızlar ayrı yakan top oynuyor, erkekler ayrı. Sonra kızlar grubunu erkekler grubuyla oynatalım dedik. Bu süreç uzun bir zaman aldı. Sonra kendi aralarında karışık, karma bir grup yaptılar. Sonra kızlar erkeklerle bir arada oturmaya başladılar. Bir erkek arkadaşının morali bozulduğu zaman kızlar onun koluna girer teselli ederlerdi. Biz bu süreçte çok şeyi aştık. Aileler başta tepki gösterse de bu davranışlarının kadın-erkek ayrımını daha çok tetiklediğini, çocukları kısıtlamanın onları bazı şeylere daha çok itebileceğini fark ettiler." KrAnKa1

Mahrem algısının kırılmasıyla bağlantılı olarak Suriyeli kadınların sosyal hayata katılımının da artmaya başladığı görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de erkeklerin uzun saatler çalışıyor olması alışveriş, çocuğun eğitiminin takibi, yardım başvuruları gibi işlemlerin takibi noktasında Suriyeli kadınların hane içindeki ve dışındaki sorumlulukları artmasına neden olmuş, sosyal yaşama daha çok katılımlarını zorunlu kılmıştır. Buna ek olarak, sosyal yaşama katılımın artması noktasında elbette kurum ve kuruluşların faaliyetlerinin de önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Başarılı işlerimizden biri de kız çocuklarını koruya dâhil ettik. Göçmen ve Türklerden oluşan karma bir gruptu. En sondan bir önceki konserimiz İngiltere Büyük Elçiliği'ndeydi. ... Şimdi kızlarımızın bir koro grubu var, gençlerimizin bir koro grubu var, bunların içerisinde kızlar ve erkekler karışık." KrAnKa1

Daha önce Suriyeli kadınlar arasında istihdama katılımın oldukça düşük olduğundan, erkeğin eve gelir getirmesi ve kadının çalışmaması gerektiğine ilişkin katı bir inancın varlığından söz edilmişti. Bu bağlamda yalnızca eğitimli olan kadınların çalışmasının normal karşılandığı ifade edilmişti. Bununla birlikte, yukarıda anılan mahrem algısının

kırılması süreciyle de bağlantılı olarak, Suriyelilerin yoksulluğu şiddetli bir biçimde deneyimlemeleri ve Türkiye’de kadının istihdama görece yüksek katılımına şahit olmaları, neticede kadının çalışmaması gerektiğine dair katı görüşte bir kırılma yaratmıştır. İstihdama katılım ise Suriyeli kadınların hem hane halkı hem de toplum düzeyinde daha fazla kontrol, özerklik ve statü elde etmelerini sağlamaktadır (Jacobsen, 2002, s. 96). Örneğin;

"Kadın Suriye’de çalışma hayatının içinde değilken, burada koşullar kadının çalışmasını gerektiriyor. Mesela erkek çalışırken kadın çocuğun okuluyla, çarşı pazar işleriyle, yardımlarla falan ilgilenmek durumunda kalıyor. Yani kadınlar Suriye’ye göre daha sosyal yaşamın içinde." KrızKa3

Önceki bölümlerde göç sürecinde Suriyelilerin sosyal ağlarının zayıfladığı dile getirilmiştir. Birçok dezavantajın ortaya çıkmasına sebep olan bu durum ‘kadının güçlenmesi’ bağlamında değerlendirildiğinde sosyal ve çevresel baskıların azalması sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum ise örneğin göç sonrasında kişisel özerklik kazanılması ve memnun olunmayan ilişkilerin sonlandırılması fırsatlarını doğurmaktadır (Connelly vd., 2010, s. 35). Bu bağlamda, hayata eşi olmadan da devam edebileceğinin farkına varan Suriyeli kadınlar arasında boşanmanın artış gösterdiği dile getirilmektedir. Örneğin;

"Mesela Suriye’den evli gelenlerin burada boşanma durumu artıyor. Ama sadece Suriyelilerde de değil son dört-beş yıla kadar Afganlardan da hiç boşanma duymuyordum. Ama şu anda Afgan kadınlar da boşanmak istiyorlar. ... Bir kere burada toplumsal baskı azalıyor. Aileler dağılmış, belki aile baskısı azalıyor. Hakları konusundaki farkındalıklarının artması, sosyalliğin ve ekonomik bağımsızlığın da artmasıyla artık hayatıma eşim olmadan da devam edebilirim algısı oluşuyor. Ve sadece kadın çalışıyorsa bu durum (ilişkinin) daha kolay çatırdamasına sebep oluyor." KrızKa3

Sosyal ve çevresel baskıların azalmasında özellikle de istihdama ve eğitime katılımın önemli etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Suriye’deyken kendisi için belirlenen eş adayıyla evlenmememe imkânı olmadığını ifade eden Suriyeli kadınların Türkiye’de güç kaybeden ve yapabilirliği azalan aile reislerinin bu taleplerini reddedebildikleri görülebilmektedir. Örneğin; KrızEr2 kodlu katılımcı amcası tarafından okula gitmesi engellenmek istenen Suriyeli bir kız çocuğunun okula gizlice gittiğini ifade etmekte, amcasının evlendirme talebine ise “*Bana izin vermedin okuyayım ama hastaneye gidiyorsun beni alıyorsun tercüman olarak. Hani ben okumasaydım?*” ifadelerini kullanarak karşı çıktığını dile getirmektedir.

Türkiye’de kadın hakları konusundaki yasal ve kurumsal imkânların da Suriyeli kadınların güçlenme sürecine doğrudan katkı sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda, *“Türkiye’nin daha iyi, daha demokratik nitelikte bir ülke olduğunu (KrAnEr2)”* ifade eden Suriyeli kadınların *“yerel halktan kadınların şanslı olduğunu (KrAnKa2)”* dile getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda her şeyin ötesinde kadın haklarına ilişkin farkındalığın arttığı anlaşılmaktadır. Bu noktada boşanma, erken evlilikler ve aile içi şiddet konuları öne çıkmaktadır. Örneğin;

"Şiddet mağduru kadınların özellikle bir yerlere korunma amacıyla başvurması olsun, korunma amacıyla sığınma evleri ya da kolluk birimlerine başvuru konusunda burada daha net haklar sağlandığını kendileri dile getiriyorlar. Diyorlar ki; ‘orada şiddete maruz kaldığımızda ailemize dahi gidemiyoruz. Orada kalıp, ya hani öleceksin evlendiğin kişinin evinde ya da hiçbir şekilde bir yere başvuramazsın. Hani başvuru durumunda ailen bile seni reddediyor. Ama biz Türkiye’ye geldiğimizde polise gidebiliyoruz, arayabiliyoruz.’ ya da hani bizim için çalışan Kızılay ya da diğer sivil toplum kuruluşları aracılığıyla adliyelere gidiyoruz boşanma süreçleri için.” KrAnKa2

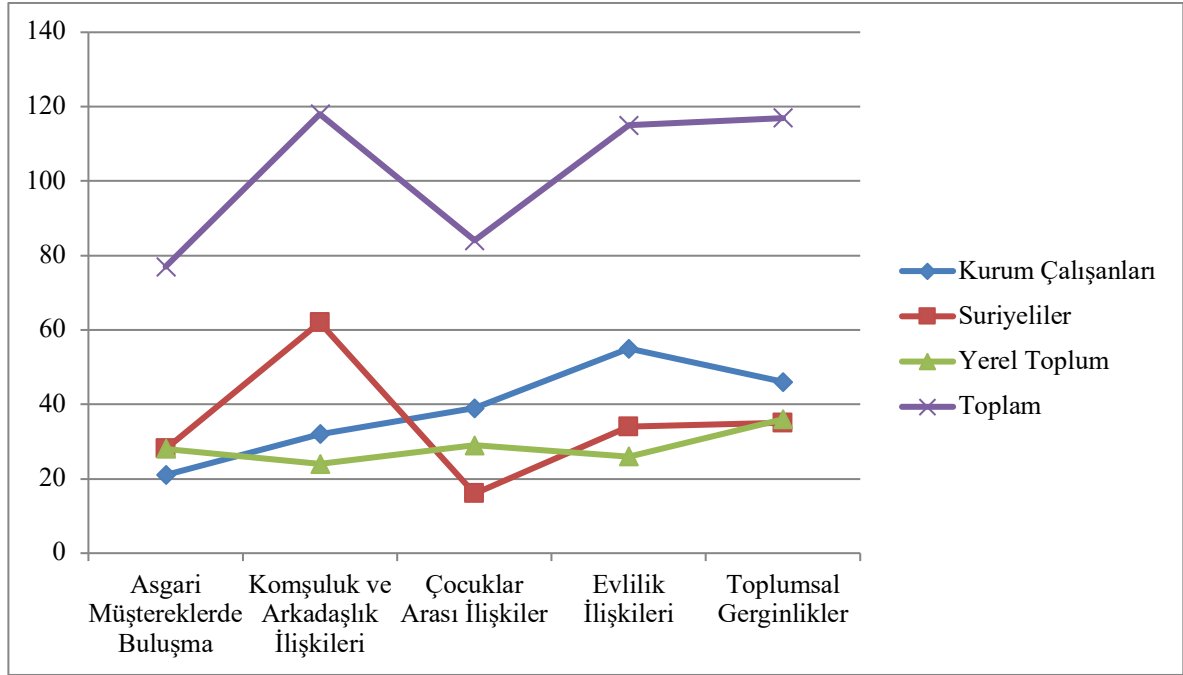
"Şimdi çoğu geleneklerle ilgili bir şey... Mesela bu kızın akrabalarından ve amcaoğullarından biri onu isterse ailesiyle konuşuyor ve bu kız da evlenebilir küçük yaşta bile. Suriye’de de bu yasal değil. 18 yaş üstü olması gerekiyor. Bu yüzden böyle resmi nikâh olmuyor. 18 yaş olmazsa resmi nikâh olmaz. Sadece imam nikâhı yapıyorlar. Ve bu kız 18 yaşı tamamladıktan sonra resmi nikâh yapıyorlar. Ama sizde önce resmi nikâh yapıyorlar sonra imam nikâhı. Böylesi daha iyi..." SrHaKa4

Sonuç olarak, göç süreci bütün dezavantajlarına rağmen Suriyeli kadınlar için güçlenme ve özgürleşme fırsatı yaratmaktadır. İlk olarak, daha ataerkil bir toplumsal yapıdan Türkiye’ye gelen Suriyelilerin mahrem algısında ciddi bir kırılma yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu noktada kadınlar ve erkekler arasındaki günlük ilişkilerin ve iletişimin normalleştiği, düğünler gibi geçmişte haremlik-selamlık olarak yapılan etkinliklerde kadın ve erkeklerin bir arada bulunmaya başladığı dile getirilmektedir. İkincisi, Türkiye’de Suriyeli kadınların kamusal alanda sosyal hayata katılımının arttığı belirtilmektedir. Bu bağlamda, alışveriş, çocukların eğitim sürecinin takibi, kayıt işlemleri ve yardım başvuruları gibi bürokratik işlemlerle erkeklerin uzun çalışma saatleri dolayısıyla ilgilenememesi kadınların sosyal yaşama katılımını zorunlu hale getirmiştir. Üçüncüsü, yoksulluğun şiddetli bir biçimde deneyimlenmesi ve Türkiye’de kadının istihdama katılımının görece yüksek olması Suriyeli kadınların istihdama katılımına engel oluşturan katı bakış açısının da değişmesine yol açmaktadır. Suriyeli kadınların istihdama katılımının artması ise hem hane halkı hem de toplum düzeyinde daha fazla özerklik, kontrol ve statü elde edilmesine olanak tanımaktadır.

Dördüncüsü, sosyal ağların zayıflamasıyla sosyal ve çevresel baskıların da azaldığı görülmektedir. Bu durum ise göç sonrasında kişisel özerklik kazanılması ve memnun olunmayan ilişkilerin sonlandırılması fırsatlarını doğurmaktadır. Son olarak, Türkiye’de kadın hakları konusundaki yasal ve kurumsal imkânların boşanma, erken evlilikler ve aile içi şiddet gibi konularda Suriyeli kadınların yaşamını doğrudan etkilediği görülmektedir. Bununla bağlantılı olarak, kadın haklarına ilişkin farkındalığın arttığı ifade edilmektedir.

3.3. GRUPLARARASI İLİŞKİLER

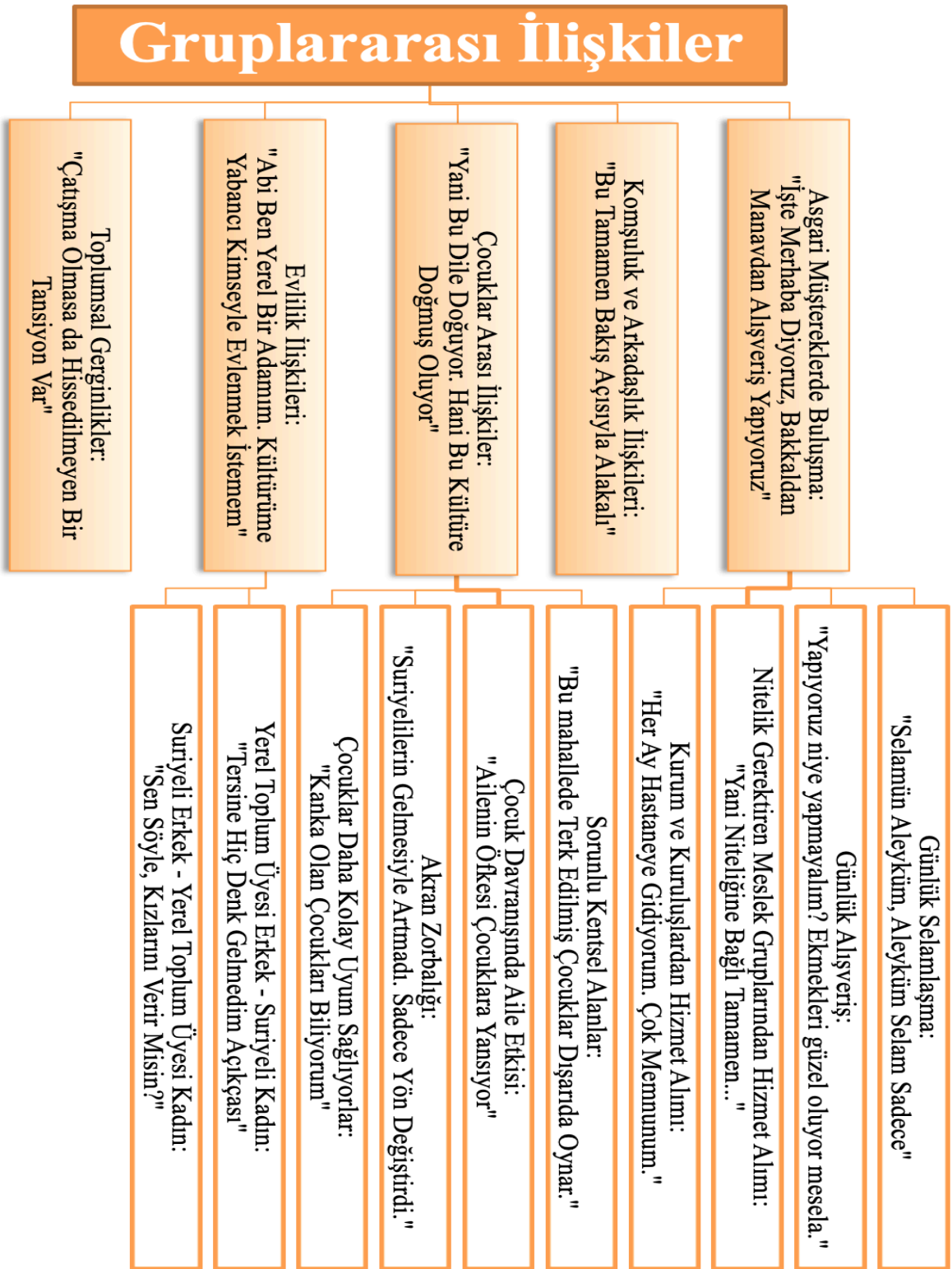
‘Gruplararası ilişkiler’ teması altında yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. ‘Gruplararası ilişkiler’ teması; ‘asgari müştereklerde buluşma’, ‘komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri’, ‘çocuklar arası ilişkiler’, ‘evlilik ilişkileri’ ve ‘toplumsal gerginlikler’ olmak üzere beş kategori altında kümelenmiştir.

Şekil 13. Gruplararası İlişkiler Teması Altında MAXQDA Üzerinden Girilen Kodların Nüfus Gruplarına Göre Dağılımı

Şekil 13’te ‘gruplararası ilişkiler’ teması altında kümelenen kodlamaların nüfus gruplarına göre dağılımı paylaşılmaktadır. Bu kapsamda MAXQDA üzerinden toplam 511 kod

girilmiştir. Bu kodların %15,1'i 'asgari müştereklerde buluşma', %23,1'i 'komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri', %16,4'ü 'çocuklar arası ilişkiler', %22,5'i 'evlilik ilişkileri' ve %22,9'u 'toplumsal gerginlikler' kategorisi altında kodlanmıştır. Kodların %37,8'i kurum çalışanlarının, %34,3'ü Suriyelilerin ve %27,9'u yerel toplumun ifadelerinden beslenmektedir. Kurum çalışanlarıyla yapılan görüşmelerin genel itibariyle bu temaya diğer temalara göre daha az katkı sunduğu görülmektedir. Suriyelilerle yapılan görüşmelerin 'asgari müştereklerden buluşma' ve 'komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri' kategorilerini, yerel toplumla yapılan görüşmelerin 'asgari müştereklerde buluşma' kategorisini, kurum çalışanları ile yapılan görüşmelerin ise 'evlilik ilişkileri' ve 'toplumsal gerginlikler' kategorilerini diğer kategorilere göre daha çok beslediği görülmektedir.

Şekil 14. Gruplararası İlişkiler Ana Teması Altında Kümelenen Kategoriler ve Alt Kategoriler

3.3.1. Asgari Müştereklerde Buluşma: "İşte Merhaba Diyoruz, Bakkaldan Manavdan Alışveriş Yapıyoruz"

Daha önce belirtildiği gibi⁹³ Suriyeliler ve yerel toplum arasından kurulan ilk ilişkiler yardımseverlik temelinde kurulmuş, bu durum yardım alan ve yardım veren arasında hiyerarşik bir ilişki ortaya çıkarmıştır. Bu durum ise neticede söz konusu ilişkilerin günlük selamlaşma, dış gruba ait esnaflardan alışveriş ve okullar ve hastaneler gibi kurumlardan alınan hizmetler sırasında kurulan ikili ilişkiler düzeyinde kalmasına ve iki grup arasındaki sosyal mesafenin kapanmamasına sebep olmuştur. Öyle ki, fiziksel mesafenin de arttığı süreç içerisinde Suriyelilerin daha çok kendilerinden olan bireylerin yaşadığı mahallelere yerleştiği yerel toplum üyelerinin ise Suriyeli nüfusun arttığı mahalleleri terk ederek çevre bölgelere taşınmaya başladığı görülmektedir⁹⁴.

Diğer taraftan, Suriyeliler ve yerel toplum arasındaki sosyal ve fiziksel mesafenin açılması, bu bireylerin hiçbir şekilde iletişim kurmadığı anlamına gelmemektedir. Yine de, genel itibariyle yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkilerin asgari ihtiyaçlar düzeyinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, ‘asgari müştereklerde buluşma’ kategorisini en iyi temsil eden ifade KrİZKa3 tarafından aktarılan “*işte merhaba diyoruz, bakkaldan manavdan alışveriş yapıyoruz*” ifadesidir.

3.3.1.1. Günlük selamlaşma: "Selamün aleyküm, aleyküm selam sadece"

Birçok Suriyeli katılımcı dış grupla iletişiminin genel itibariyle selamlaşmadan öteye gitmediğini ifade etmektedir. Örneğin SrİZEr1 kodlu katılımcı “*Selam öyle, selamün aleyküm diye geçiyor o kadar. Dostluk yok. Dost dediğin yok.*” ifadelerini ve SrİZKa1 kodlu katılımcı da “*Birbirimizle pek konuşmuyoruz. Sadece karşı komşumuz var. O da merhaba,*

⁹³ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Kolaylaştıran Unsurlar/Yerel Toplumun Tutumu

⁹⁴ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma/Ayrımcılığın Görünen Yüzü/Kentsel Yaşamda.../Mekânsal Ayrışma

günaydın." ifadelerini kullanmaktadır. İletişim kurmak istemeyen çok sayıda yerel toplum üyesi olduğunu ifade eden Suriyeli katılımcılar kimi zaman adres sorulan yerel toplum üyelerinin dahi iletişim kurmaktan kaçındığını ve yanıt vermek istemediği ifade etmektedirler. Örneğin; SrAnKa1 kodlu katılımcı *"Mesela bir adres var elimde Türkçe yazılmış. Bir Türk'e gösteriyorsun. Hemen diyor ki, bilmiyorum, bilmiyorum. İlgilenmiyorum seninle."* ifadelerini kullanmaktadır.

3.3.1.2. Günlük alışveriş? "Yapıyoruz niye yapmayalım? Ekmekleri güzel oluyor mesela."

Her ne kadar dış grupla yakın ilişki kurmaktan kaçınıldığı gözlemlense de her iki grubun da dış grubun esnaflarından alışveriş yaptığı görülmektedir. Örneğin; YrAnKa2 kodlu katılımcı *"Onlar da alıyor, Türkler de onlardan almaya başladı. Ben de evimin alt katında olduğu için alışveriş yapıyorum."* ifadelerini kullanmaktadır. Benzer ifadeler başka katılımcılar tarafından da dile getirilmektedir. Örneğin;

"Bizim dükkâna alışverişe geliyorlar. Bazısı var Türkçe biliyor onlar hep bize geliyor alışverişe. Bilmeyen de işaret edip gösteriyor ne alacağını. Bir de Türkçe bilen bilmeyene yardımcı oluyor." YrızKa1

"Tavukçu var köşede Suriyelilerin. Pide fırını var karşısında. Güler yüzlü insanlar. Babam ekmeklerini beğeniyor o yüzden hep oradan alıyor. Ben pek beğenmiyorum açıkçası." YrızKa2

Yine de iç gruptan alışveriş yapma eğiliminin kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada, özellikle de Suriyeli esnafların yaygınlaşmasıyla birlikte ilk dönemde yerel toplumdaki sıklıkla alışveriş yapan Suriyelilerin bu eğiliminin azaldığı ifade edilmektedir. Örneğin YrAnEr2 kodlu katılımcı Suriyeliler için *"Senden alışveriş yapmaz. Şurada Suriyeli bakkal var gider ekmeği oradan alır. Senden almaz. Başta çaresizdi. O zaman alıyordu."* ifadelerini kullanırken, kendi eğilimini ise *"Suriyelilerden alışveriş yapıyoruz ama ekseriyetle yapmıyoruz. Ekmek neyin almıyoruz da öyle domates sebze denk gelirse alıyoruz. Öyle hususi gidip de almayız yani."* ifadelerini kullanmaktadır.

Araştırma kapsamında, yerel toplum üyelerinin Suriyelilerden alışveriş yapma eğiliminin daha zayıf olduğu ifade edilmektedir. Bu durum elbette, bir yerel toplum üyesi için

herhangi bir hizmeti sunan iç gruptan esnaf bulmak oldukça kolayken, Suriyeliler için bu durumun çok daha zor olmasıyla ilgilidir. Yine de, Suriyeli esnafın ürünlerinin daha uygun fiyatlı olmasının⁹⁵ yanı sıra güler yüzlü olma ve müşteriye seçme hakkı tanıma gibi yaklaşımlarının bazı yerel toplum üyeleri için Suriyelilerden alışveriş yapma eğilimini arttırdığı görülmektedir. Örneğin;

"Reyhanlı'dakiler bir yandan memnunlar dükkânlar için. Bizim sokağın başında Suriyeli bir dükkân var ben de oradan alışveriş yapıyorum. Bizimkilerden daha uygun veriyor. Bir de müşteriye çok iyi karşılıyorlar nasılsın diyerek iletişime geçiyorlar. Ben Suriyelileri seviyorum. Diğer alışveriş yaptığım Türk dükkânındaki abi 'yıllardır benden alışveriş yapıyorsun. Niye şimdi ondan alıyorsun' diye sitem ediyor. Ben de açık açık söylüyorum, 'senden daha uygun veriyor' diyorum. Ben artık her şeyi Suriyelilerden alıyorum. Kaynanam da pazarda Türklere pek almıyor artık. Ancak yıllardır tanıdığı bir esnaf varsa hatırı için onlardan alır. Türklere pazarda tezgâhtan seçmeye izin vermiyor. Suriyeliler 'seç abla, istediğini al' diyor. Kayınvalidemin de hoşuna gidiyor. Onlardan alışveriş yapıyor." YrHaKa2

3.3.1.3. Nitelik gerektiren meslek gruplarından hizmet alımı: "Yani niteliğine bağlı tamamen"

Dış gruptan hizmet alımı konusunda belirli bir nitelik gerektiren hekim, öğretmen ve bakıcı gibi mesleklerden hizmet alımında güven ilişkisinin yüksek düzeyde kurulması, önyargıların ve kalıpyargıların olabildiğince ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, yerel toplumun söz konusu meslek erbaplarından hizmet alma noktasında dış gruba ciddi bir sosyal mesafe tuttuğu anlaşılmaktadır. Örneğin; Suriyeli bir hekime muayene olmak istemeyeceğini ifade eden YrHaKa1 kodlu katılımcı "*Onların düşüncelerini bildiğim için istemezdim. Kendi akrabalarına karşı bile birbirlerine şey yok. Ensest ilişkileri var. Onlara güvenmezdim. Eğitim olarak çok gerideler. Kültür olarak da gerideler.*" ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda, önceki bölümlerde dile getirilen önyargıların belirleyici olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, kimliklerden (Suriyeli veya yerel toplum üyesi olmak) ziyade niteliğin belirleyici olduğunu dile getiren yerel toplum üyeleri de bulunmaktadır. Örneğin; çocuğu için Suriyeli bir bakıcı tutma konusunda

---

⁹⁵ Suriyelilerin enformel olarak çalıştıkları, dolayısıyla vergi vermedikleri için daha uygun fiyatlarla hizmet sundukları konusundaki iddialara ilişkin tartışma için Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/Kalıpyargılar ve Önyargılar/Kurumsal Hizmetlere İlişkin Yanlış Bilgiler

YrHaKa2 kodlu katılımcı *“Türkçe konuşmayı çok iyi bilmesi ve eğitimi varsa isterim.”* ifadelerini ve YrHaEr1 kodlu katılımcı ise *“Eğer ki iyi bir kadınsa, yani bir eğitim almışsa bu konuda... Yani niteliğine bağlı tamamen... Çocuğuma ne kadar verimli olabilir?”* ifadelerini kullanmaktadır.

3.3.1.4. Kurum ve kuruluşlardan hizmet alımı: *“Her ay hastaneye gidiyorum. Çok memnunum.”*

Önceki bölümlerde Suriyelilerin kamu kurumlarından hizmet alırken kötü muamelelerle ve ayrımcı tutumlarla karşı karşıya kalabildikleri dile getirilmiştir⁹⁶. Diğer taraftan, bu durumun çok da yaygın olmadığı ve kurum çalışanlarının bireysel tutumlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, araştırmaya katılan Suriyelilerin okullar, hastaneler ve diğer kamu kurumlarından hizmet alırken genel itibariyle memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu, iyi muamele gördüklerini dile getirdikleri görülmektedir. Örneğin; SrİzKa1 kodlu katılımcı *“Gidiyoruz mesela il göçe. Gayet iyi, çok iyi... Gayet iyiler hepsi de. Yani ben Suriye’yi hatırlıyorum. Yerle gök arasında fark var. Buradaki insanlar çok iyi.”* ifadelerini, SrHaKa1 kodlu katılımcı *“Ben hastayım çünkü dizim ağrıyor her gün, sırtım ağrıyor. Her ay hastaneye gidiyorum. Her zaman fotoğraf çekiyorlar. İlaç, muayene çok memnunum.”* ifadelerini ve SrAnKa1 kodlu katılımcı ise *“Bir de yani Türk okuluna gidiyor. Bir hastalığı olduğu zaman da öğretmenleri kapıya kadar bırakır. Bırakamaları da ararlar: ‘Gelin’ yani ‘çocuğunuzu alın’ diye. Yani hepsi yani çok çok iyi...”* ifadelerini kullanmaktadır.

Sonuç olarak, Suriyeliler ve yerel toplum arasında kurulan ilişkilerin çoğunlukla asgari yaşam gereksinimlerinin karşılanması niyetiyle kurulduğu görülmekte, kurulan ilişki günlük selamlaşma, alışveriş ve hizmet alımı düzeyinde kalmaktadır. Birçok Suriyeli katılımcı yerel toplumla iletişimlerinin yalnızca selamlaşmadan ibaret olduğunu ifade etmektedir. Dahası, katılımcılar her ne kadar dış grup üyesi esnaflardan da alışveriş

---

⁹⁶ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma/Ayrımcılığın Görünen Yüzü/Günlük Yaşamda

yaptıklarını ifade etseler de, iç grup üyesi esnaflardan alışveriş yapma eğiliminin daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Nitelik gerektiren hekim, öğretmen ve bakıcı gibi mesleklerden hizmet alımı konusunda ise yerel toplumun önyargılarının öne çıktığı görülmektedir. Son olarak, kamu kurumlarından hizmet alımı sırasında kurulan ilişkiler bağlamında Suriyelilerin memnuniyet düzeyinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.2. Komşuluk ve Arkadaşlık İlişkileri: "Bu Tamamen Bakış Açısıyla Alakalı"

Gruplararası arkadaşlıklar dış gruba yönelik önyargıların azaltılmasında ve olumlu tutumların geliştirilmesinde belirleyicidir (Chen ve Graham, 2015, s. 760). Bununla bağlantılı olarak, bireylerin bir dış grup üyesiyle arkadaşlık veya komşuluk ilişkisi kurması diğer dış grup üyeleriyle de temasının artmasına ve grubun bütününe ilişkin olumlu tutumların gelişmesine zemin hazırlamaktadır.

Türkiye’de yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri ele alındığında, birbirinden farklılaşan pek çok örüntüye rastlanmaktadır. Örneğin; katılımcılar dış grupla komşuluk ilişkilerine dair; *“ben de giderim onlar da gelir (SrAnKa2)”*, *“çok davet ettiler ama biz gitmedik (YrAnKa2)”*, *“çok davet ettik ama onlar gelmedi (YrAnKa1)”*, *“hiçbir Türk arkadaşın evine gitmedim (SrİzEr1)”*, *“birkaç defa gittim ama onlar bize hiç gelmedi (SrHaEr1)”* gibi farklı ifadeler kullanabilmektedir. Dolayısıyla, ‘komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri’ kategorisi altında yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki bu ilişki süreçlerinde sosyal mesafeyi nelerin azalttığı veya arttırdığına, bu süreçte karşılaşılan olumlu ve olumsuz deneyimlere yer verilecektir. Bu bölümü en iyi temsil ettiği düşünülen katılımcı ifadesi ise KrHaKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan *“Bu tamamen bakış açısıyla alakalı”* ifadesidir.

Araştırma kapsamında birçok katılımcı her ne kadar dış grupla belirli sıklıkla görülen bir temas söz konusu olsa da iki grup arasında arkadaşlık düzeyinde yakın ilişkilerin kurulmadığını belirtmektedirler. Örneğin KrHaKa2 kodlu katılımcı *“çok fazla içli dışlı olanı görmedim”* ifadelerini kullanmaktadır. Komşuluk bağlamında da benzer ifadelerin

kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, bazı katılımcılar dış grup üyesi olan hiçbir komşusunu tanımadığını, bazıları ise selam verdiklerinde dahi görmezden gelindiklerini ifade etmektedirler. Öyle ki, SrHaKa2 kodlu Suriyeli katılımcı Arapça bilen ev sahibinin çocuk olduğunda dahi ziyarete gelmediğini *"Ev sahibimiz şimdiye kadar ziyaret etmedi. Arapça da biliyor ama yok. Hatta bayramda biz birkaç sefer gittik bayramlaşmaya ama onlar gelmedi. Çocuk oldu mesela ona bile gelmediler."* şeklinde ifade etmektedir.

Araştırma kapsamında bazı Suriyeli katılımcılar yerel toplumdan arkadaş edinmeyi çok istediklerini ancak yerel toplum üyelerinin kendilerine mesafeli yaklaştığını dile getirmektedirler. Örneğin; SrAnKa3 kodlu katılımcı *"Yani onlar istemiyor. Yani gidip gelme yok. Sadece sokakta gördüğümüzde selam selam..."* ifadelerini kullanmaktadır. SrÍzEr1 kodlu katılımcı da benzer ifadeler kullanmaktadır:

"Bizim şöyle bir şey var. Biz çok sevimliyiz (kolay severiz) yani, çabuk seviyoruz insanları. Çabuk sevdiğimiz zaman evimize alıyoruz. İçimizdeki her şeyi anlatıyoruz. Yani saklı bir şey kalmıyor bizde. Tabi ki her Türk'te yok ama ben altı sene yani dediğim gibi, beş buçuk senedir de buradayım. Hiçbir Türk arkadaşımın evine girmedim. Almadı beni, kimse de çağırmadı, çağırmas. Bana açıklamaz hayatını. Anlatmaz yani. Ama biz çok çabuk sevdiğimiz için, güvendiğimiz için anlatıyoruz, evimizi alıyoruz, yemeğimizi açıyoruz yani bunu çok yapıyoruz. Yani şimdiye kadar, beş buçuk yıldır buradayım. Bir dostluk kuramadım kendime. Yani çok isterim ama olmadı, olmuyor." SrÍzEr1

Diğer taraftan Suriyeliler ve yerel toplum arasındaki komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin bir bütün olarak olumsuz olduğunu belirtmek yanıltıcı olacaktır. Her ne kadar görüşmelerde genel itibariyle öyle bir görüntü olsa da, çok iyi ilişkiler kuran Suriyelilerin ve yerel toplum üyelerinin var olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin;

"Benim ilk tanıdığım ilk komşularım hala daha ararlar sorarlar, hep iyi davranırlar. Derler ki yani 'siz şey yani Türk'sünüz.' ... Ayşe, Hatice, Fatma şimdi beni görürlerse beni kucaklarlar. Yani çok çok severler. Şimdi de bana şey diyorlar; önceden eski bir evde oturuyorduk komşularıyla Fatma ve Ayşe'yle. Şimdi beni aradılar dediler ki; evleri yenilemeye çalışıyorlar. 'Ne zaman yenilersek bizimle oturacaksın.' Çok çok iyiler maşallah... Suriye'de tanımadım bu kadınları burada tanıştık komşu olduk. İki gün üç gün görmezsem çok özlerim. Yani hep görüşürüz." SrAnKa1

"Bir tane komşum var çok iyi. Çok güzel bir teyze, çok sevimli insanlar. Yani ben çok seviyorum. Sürekli bize geliyor kahve içmeye, annemi çağırıyor annem gidiyor. Çocukları da, kızları var onların, sürekli geliyorlar gidiyorlar. Ders çalışıyorlar..." SrÍzEr1

Olumlu komşuluk ilişkileri kuran bireyler arasında dayanışma örnekleri dile getirilmektedir. Örneğin SrAnKa1 kodlu katılımcı *"Geçen Kurban Bayramı'nda eşim bir*

kriz geçirdi, iki defa geçirdi. Onda da yani bu Türk komşular bize çok destek oldular." ifadelerini kullanmaktadır. KrHaEr3 kodlu katılımcı da benzer bir duruma dikkat çekmektedir:

"Bazen bir vaka geliyor. Onu Türk vatandaşı getirmiş oluyor. Bu zaten komşuluk ilişkilerinin ne kadar iyi olduğunu gösteriyor. Bir Türk vatandaşı komşusu bir Suriyeliyi kolundan tutup getirmişse buraya artık o muhabbeti oluşturmuştur diye düşünüyorum. Saha çalışması yaparken bir Türk ile bir Suriyelinin birlikte oturduğuna rastlamıyoruz ama gelen vakalar arasında bu şekilde görüyorum." KrHaKa3

Geldiğimiz noktada, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri bağlamında iki grup arasındaki sosyal mesafeyi nelerin arttırdığını veya azalttığını anlamak önem taşımaktadır. Sosyal mesafeyi nelerin arttırdığına bakıldığında, 'sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar' başlığı altında ele alınan sosyal refah sistemindeki eşitsizlikler, önyargılar, güven bunalımı, dil bariyeri, toplumsal cinsiyet algısı gibi birçok unsurun arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerini doğrudan olumsuz etkilediği ve sosyal mesafeyi arttırdığı görülmektedir.

Bununla birlikte, araştırma kapsamında ilk olarak dil bariyeri öne çıkmaktadır. Örneğin; Suriyelilerin evlerine gitmediğini belirten YrAnKa1 kodlu katılımcı, bu durumu "*Dillerini anlamıyoruz.*" şeklinde gerekçelendirmektedir. SrAnEr1 kodlu katılımcı da komşuluk ilişkileri bağlamında "*Sanırım Türkçeden kaynaklı öyle gidip gelme olmadı.*" ifadelerini kullanmaktadır. Bu bağlamda, KrHaKa1 kodlu kurum çalışanı komşularla ortak dili konuşabilmenin önemine değinmekte ve YrAnKa3 kodlu katılımcı ise görüştüğü tek Suriyelinin Türkçe bildiğini ifade etmektedir:

"Komşuluk ilişkisini çok sürdüren de var. Gayet memnun olan, özellikle dil bariyeri yoksa Arapça biliyorsa yerel halktan kişi... Bir şekilde yani görmüş geçirmiş olanlar o konuda biraz daha anlayışlı: 'Komşumuzdur işte bir şekilde geçineceğiz yani bağırarak çağırmakla olmuyor. Sonuçta bu insanlar burada. Benim çocuğumla aynı okula gidiyorlar. Aynı mahallede oturuyoruz' diyen de var. Ama dil bariyeri varsa özellikle çok da muhatap olmak istemeyebiliyorlar. Çok da muhatap olamıyorlar açıkçası. 'Türkçe öğrenmiyor' diyor. O da Arapça bilmiyorsa ya da çat pat biliyorsa..." KrHaKa1

"Kızlarım da Suriyelilerle oynuyor beraber. O konuda bir şikâyetimiz yok. Top oynuyorlar beraber. Benim görüştüğüm de bir Suriyeli var. O da terzi ve çok iyi bir kadın ve işinde çok iyi. Kıyafetlerimizi ona götürüyoruz. Türkçe biliyor valla birçok Türk'ten iyi konuşuyor. Misafirlige git gel yapmıyorum o da çalışıyor ya zaten onun dükkânda bir araya geliyoruz, çayımızı içiyoruz. Oraya çay kahveye gidiyorum arada bir dükkâna. Çorum'dan leblebi ya da başka şeyler istiyor onları getiriyorum." YrAnKa3

Bu bağlamda, hâlihazırda yerel toplumdaki görüşlüğü komşuları olduğunu belirten SrHaKa4 kodlu katılımcı ise annesinin yeterince Türkçe bilmediğini, dolayısıyla kendisi olmaksızın komşuya oturmaya gidemeyeceğini ifade etmekte, *"Ben olmasam ailem de gidemez çünkü Türkçe konuşamıyorlar. Dil sorunu olmasa görüşürler. Arapça bilen bir komşu var. Görüşüyorlar ama çok az."* ifadelerini kullanmaktadır.

İkinci bir konu güven ilişkisidir. Güven duygusu komşuluk ilişkilerin kurulmasında önemli bir bileşendir. Bu bağlamda, dış gruba duyulan güvensizlik nedeniyle bireylerin birbiriyle ilişki kurmaktan kaçındıkları anlaşılmaktadır. Öyle ki, KrAnEr1 kodlu katılımcı kimi zaman komşular arasında kurulan ilişkilerin yalnızca kontrol amaçlı olabildiğini ifade etmekte, bu bağlamda yerel toplum üyeleri tarafından Suriyelilerin göz hapsine alınabildiklerini dile getirmektedir. Örneğin;

"Komşuları onları göz hapsine almayı kendilerine hak olarak görüyor. Kaç kişiler, temizler mi, değiller mi? Bir danışanımdan şu cümleyi duymuştum: 'Normalde bir insanın komşusu tarafından kapısını çalıp bir ikramda bulunması güzel bir yaşantıdır değil mi?' dedi. Ben de 'genel çerçevede evet' diye cevapladım. Komşularının sırf evinin içini görebilmek için tabak getirdiğini söyledi. Merakından ötürü, kontrol ihtiyacından ötürü kendisine yemek götürüyor." KrAnEr1

Üçüncüsü, önceki bölümlerde konu edilen⁹⁷ mekânsal ayrışma süreçlerinin gruplar arası teması azalttığı, bu durumun da arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde yerel toplumdaki Suriyeli algısının ve önyargıların da bu mesafeyi arttırdığı görülmektedir. Dahası, yoksulluğun ve sosyal dışlanmışlığın da kendi başına bu ilişkiyi zorlaştırdığı ifade edilmektedir. Örneğin;

"Çekiniyorlar. Yani Suriyeli öyle dediğin zaman çekiniyorlar. ... Yani ben şöyle söyleyeyim iki konu: Suriyeli ve oturduğun semt etkiliyor arkadaş olmak konusunda. Mesela ben şimdi bir kafeye gittim Alsancak'ta Starbucks'a oturdum diyelim. Kızla tanıştım ya da erkekle tanıştım. 'Nerelisin falan ismin ne?' 'Suriyeli' dediğin zaman içinde bir şey oluyor yani 'dur' diye söyleyen bir şey oluyor. Yani öyle söylemiyor ama gözlerinden anlıyorsun tepkisini bir şeyler olduğunu anlıyorsun. Soracağı soruları sormuyor artık. Konuyu soğutuyor yani. ... Yani bir türlü sevdirim. Bir gezmeye çıkartırım. Bir yemek ısmarlarım. Bir yere davet ederim. Bir gösteririm ki ben seni seviyorum. Ama şimdi gösteremiyorum ki sevsem de, param yok ki göstersem. Birlikte gel gidelim diyecek. E ben gidemem. Neden? Param yok çünkü. E bir yerde

⁹⁷ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyum Zorlaştıran Unsurlar/Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma/Ayrımcılığın Görünmeyen Yüzü/Mekânsal Ayrışma

oturacağız. O bir şey ısmarlayacak. Bir dahaki sefere benim ısmarlamam lazım. İsmarlayamıyorum mesela. Şöyle en küçük bir şey yani..." SrızEr1

Dördüncüsü, kültürel farklılıkların da sosyal mesafeyi arttıran bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır. Özellikle de farklılaşan toplumsal cinsiyet algısı bu bağlamda belirleyici olabilmektedir. Örneğin;

"Yaşam tarzları farklı! Suriyeli ailelerde erkekler bizim eşlerimizle rahatlıkla görüşüyorlar fakat bizi gördüklerinde adamlar eşlerini bizden saklıyorlar. Biz de kendimizi kötü hissediyoruz acaba bizde bir sıkıntı mı var diyoruz. Biraz da buraya uyum sağlamaları gerekir. Kendisi karısını kızını kimseyle görüştürmüyorsa o da kimseyle konuşmasın. Kendisi hanımlarımıza selam verirken onun eşi yüzünü çevirecek. Ya kadınlara güvenemiyorlar ya da içlerindeki bir fesattan dolayı. Biz Türk milleti olarak bundan rahatsız oluyoruz. Bizim eve geliyor, ailemle oturuyor ama ben gittiğimde böyle bir tepkiyle karşılaşıyorum. ... Söyledim. 'Bizim içimiz temiz bizde öyle bir şey yok' (diyor). 'Kardeşim öyle bir niyetiniz varsa ya bizim gibi medeni olun ya da bizim kadınlarımızla alakayı kesin' dedim. Nasıl yaşıyorsunuz öyle yaşayın. Yaşantınıza saygı duyarım ama kendine istemediğin bir şeyi başkasına yapma. Kadınlara eve kilitliyorlar hatta yer bulamayıp tuvalete kilitleyen bile var. 'Siz bu kadar baskı yaparsanız bu kadınlar dışarıda daha farklı davranışlar yapabilir' dedim." YrHaEr2

Kültürel farklılıklarla bağlantılı olarak, yerel toplum üyeleri arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin, Suriyelilerin kapalı bir toplum olması ve kendi içlerinde bir iletişim ağını tercih etmeleri nedeniyle Suriyelilerden kaynaklı olarak kurulamadığını ifade etmektedirler. Örneğin;

"Ben işimden dolayı çok kimseyle görüşemiyorum. Perdeleri de devamlı kapalı zaten sokağa bile çıkmıyorlar. Ev sahipleriyle bile komşuluk etmiyorlarmış sadece kendi aralarında işte. Onlar kendilerine yetiyor işte kalabalıklar ya zaten. Bizim markete alışverişe geldiklerinde görüyoruz işte. Türkçe öğrenmeye de pek niyetleri yok gibi görünüyor vallahi. Türkçe yok diyorlar hani bilmiyoruz anlamında. Belki de mahsus diyorlar. Bilip de çaktırmıyor olabilirler." YrızKa1

Bu noktada, kurulan iyi ilişkilerin kimler arasında geliştiğine bakıldığında ise benzer bakış açılarına ve Dünya görüşlerine sahip olan kişiler arasında olduğu görülmektedir. Örneğin; YrHaEr2 kodlu katılımcı "*Kendim gibi olanlarla görüşüyorum. Bakıyorum adam yabani, yobaz hiç muhatap olmuyorum.*" ifadelerini kullanmaktadır. YrHaKa1 kodlu katılımcı ise iyi ilişki kurduğu Suriyelileri "*Onlar eğitilmiş insanlar, anlaşabileceğim kişiler.*" şeklinde tarih etmektedir.

Sonuç olarak, araştırma kapsamında genel itibarıyla iki grup arasında arkadaşlık veya komşuluk düzeyinde yakın ilişkilerin kurulamadığı görülmektedir. Bununla birlikte, daha

az sıklıkta dile getirilmiş olsa da, çok iyi ilişkiler kuran Suriyelilerin ve yerel toplum üyelerinin de var olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda, iki grup arasındaki sosyal mesafeyi nelerin etkilediğine bakıldığında, ilk olarak dil bariyeri öne çıkmaktadır. Aynı dili konuşamayan bireyler arasında komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin zorluğu dile getirilmektedir. İkinci bir konu güven ilişkisidir. Bu bağlamda, dış gruba duyulan güven düzeyinin düşük olmasının grupların ilişki kurmaktan kaçınmalarına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Üçüncüsü, mekânsal ayrışma süreçleriyle ilgilidir. Gruplararası temasın azalmasına sebep olan bu durumun, neticede arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerini de olumsuz etkilediği görülmektedir. Dördüncüsü, kültürel farklılıklarla ilgilidir. Bu noktada bazı Suriyelilerin toplumsal cinsiyet rollerine sıkı sıkıya tutunmalarının karşılıklı ilişkileri olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

3.3.3. Çocuklar arası ilişkiler: "Yani Bu Dile Doğuyor. Hani Bu Kültüre Doğmuş Oluyor"

'Çocuklar arası ilişkiler' kategorisi altında yerel toplum üyesi ve Suriyeli çocuklar arasındaki ilişkiler bağlamında kentsel alanların niteliğinden kaynaklanan sorunlar, çocuk davranışlarında ailelerin etkisi ve akran zorbalığı süreçleri ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra, her şeye rağmen çocuklar arası ilişkilerin gelişmesi ve çocuklar için uyumun sağlanması olasılığının çok daha yüksek olduğu tartışılmaktadır.

3.3.3.1. Sorunlu kentsel alanlar: "Bu mahallede terk edilmiş çocuklar dışarıda oynar."

Kamusal alanlar genellikle çocukların oyun oynadığı ve öğrendiği laboratuvarlar olarak görülmüş, çocuklar ve gençlerin fiziksel keşfi ve sosyal gelişimi için önemli olduğu vurgulanmıştır (Loukaitou-Sideris, 2003, s. 130). Diğer taraftan araştırma katılımcıları Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları kentsel mekânların çarpık kentleşme, suç oranları ve madde kullanımının yüksek olması gibi niteliklerine bağlı olarak çocukların sosyalleşmesinin zorluğunu dile getirmektedirler. Bu durum ise, mahalle bağlamında yerel

toplum üyesi ve Suriyeli çocuklar arasındaki ilişkilerin kurulmasına engel teşkil etmektedir. Örneğin;

"Mahalle sorunlu ben kesinlikle çıkarmıyorum. Satranç almışım, denge oyunu almışım, bilmem ne oyunu almışım. Televizyon zaten var büyük LCD yani. İnternet var evde. Ders çalışman gerekiyor. Oynarsın, güzel oyunlar oyna bunlarla. Dışarıda oyun değil. Dışarıda, yani nasıl bir şey! Bu mahallede terk edilmiş çocuklar dışarıda oynar. Yani tabi mesela dışarıda oynayabilirsin ama burada değil." SrızEr1

Bu noktada, söz konusu mahallelerde çocukların dışarıda vakit geçirmelerine yalnızca suç olaylarının değil çarpık kentleşmenin de neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu mekânlarda örneğin şehir trafiğinin yoğun olması veya park alanlarının yetersiz olması gibi sebepler de çocukların kamusal alanda vakit geçirmesine engel olabilmekte, dolayısıyla dış gruptan çocuklarla temas kurmasını zorlaştırabilmektedir. Örneğin;

"Yani yok yani komşularımız derler ki çıkarın yani çıksınlar. Yani bizim evimize cadde çok yakın. Arabalar çok, sürekli gidiyor geliyor. Bunun için yani korkuyoruz. Bir de yakın bir park yok. O yüzden yani çıkmıyorlar." SrAnKa2

3.3.3.2. Çocuk davranışında aile etkisi: "Ailenin öfkesi çocuklara yansıyor."

Araştırmalar ailelerin evdeki önyargı içeren söylemleri ve dışlayıcı tutumlarının okul ortamına çocukları üzerinden dışlayıcı, ayrımcı davranışlar olarak taşındığını göstermektedir (Türk vd., 2019, s. 232). Bu araştırmadaki katılımcı ifadeleri de aile tutumunun çocuklar arası ilişkilerin geliştirilmesinde oldukça belirleyici olduğunu göstermektedir. Örneğin;

"Bir arkadaşımın anlattığını söyleyeyim. Antep'te yaşamış bunu. 'Park gibi bir yerde oturuyordum' diyor. 'Çocuklar çok güzel oynuyorlardı. Onlara bakıyordum' diyor. Sonra çocukların birisinin annesi çağırmış artık anne ne söylediye! 'Gitti çocuk diğer çocuğa bir vurdu' diyor. Yani annesiyle konuşup gelince bir dakika önce sorunsuz oynadığı çocukla kavga ediyor. Yani ailelerin öfkesi çocuklara yansıyor aslında. Ne konuşuluyorsa çocuklar bunu sünger gibi emiyor." KrızKa3

"Büyüklerimiz ortamlarda konuşuyorlar. Çocuklar da bunu duyuyor ve ailelerinden gördüğü şekilde davranıyor." YrHaKa2

Araştırma kapsamında bazı yerel toplum üyeleri yukarıda ifade edilen savı destekleyecek şekilde çocuklarının Suriyeli çocuklarla arkadaş olmasını veya oyun oynamasını istemediklerini ifade etmektedirler. Örneğin YrızEr1 kodlu katılımcı "İstemem. Arkadaş da

olmasın. Sonuçta onlar da onların çocuğu.” ifadelerini ve YrAnEr2 kodlu katılımcı da "İstemem torunumla oynamasını. Ben kendi vatandaşım... Çocuk da olsa onun yetiştirmesi, onların kendilerine göre. İstemem abi, ben onların hiçbir şeyini istemiyorum." ifadelerini kullanmaktadır.

Kaygı verici biçimde, kimi zaman yerel toplum üyesi yetişkinlerin doğrudan Suriyeli çocuklara şiddet uygulayabildikleri ifade edilmektedir. Bu bağlamda KrızKa3 kodlu katılımcı *"Hatta Bayraklıda yetişkinlerin direkt çocuklara müdahale ettikleri görülüyor. İşte 'savaş bitti, siz hala burada ne yapıyorsunuz' gibisinden. Şiddet uygulandığını söyleyen ebeveynler de oldu. Suriyeli çocukların Türk çocuklardan şiddet gördüğüne dair bilgiler de ulaştı."* ifadelerini kullanmaktadır. Diğer taraftan Suriyelilerin ise çocuklarının şiddet görmesi kaygısıyla çocuklarını uzak tutmaya veya izole etmeye çalışabildikleri ifade edilmektedir. Bu durumun yaratabileceği riske ise KrızKa1 kodlu katılımcı *"Ama hani bunun yanı sıra aile hani çok izole ederse korkup bu sefer bir öfke olabilir."* ifadeleriyle dikkat çekmektedir. YrHaKa1 kodlu katılımcının ifadeleri ise öfkesi biriken Suriyeli bir çocuğun neticede sergilediği davranışların nasıl tekrar gerginliği tırmandırdığını göstermektedir:

"Kız kardeşim İmam Hatip Lisesi'nde okuyor. Suriyeli bir kızla kavga etti. Kavganın sebebi Suriyeli kızın kardeşime 'Ben Türkleri sevmiyorum. Nefret ediyorum sizden. Buradan gideceğiz zaten.' şeklinde tahrik edici şeyler söylemesiydi. ... 'Biz geldikten sonra bize her şeyi pahalı verdiniz, bizi işçi olarak, kadın olarak her şekilde kullandınız.' gibi sebepleri hep aynı. Ya da 'bizi sevmiyorsunuz, siz Suriyeliniz' demelerinden dolayı." YrHaKa1

3.3.3.3. Akran zorbalığı: "Suriyelilerin gelmesiyle artmadı. Sadece yön değiştirdi."

Çocuklararası ilişkiler bağlamında, araştırma kapsamında öne çıkan bir konu da akran zorbalığıdır. Araştırmalar, okullarda etnik farklılıkların zorbalık davranışına yol açabildiğini göstermekte, etnik çeşitlilik zorbalık davranışıyla ilişkilendirilmektedir (Jansen vd., 2016, s. 277). Aynı sınıfta öğrenim gören Türk ve Suriyeli ilkökul öğrencilerinin birbirleriyle kurdukları olumlu ve olumsuz temas ve etkileşimlerinin incelendiği bir araştırmada; yıl kaybına uğrayarak yaşı küçük öğrencilerle aynı sınıflara devam eden öğrencilerin yaşça küçük öğrencilere fiziksel şiddet uygulayabildiği saptanmış, yerel

toplum üyesi öğrencilerin ise gruplar arası önyargı, dışlama ve ayrımcılığı içeren davranışlar sergileyebildiği belirlenmiştir (Türk vd., 2019, s. 231). Bu araştırma kapsamında, iki grubun üyesi öğrencilerin de birbirlerine yönelik saldırgan tutumlar sergileyebildiği görülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu tutumların yerel toplum üyesi çocuklar tarafından daha sık sergilendiği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Az önce bir çocuğun ailesiyle konuştum. Hassasiyetlerden bahsetmek istiyorum. Savaş yaralanması sonucu fiziksel engel söz konusu. Bir ayağını kaybetmiş okulu terk etti. Çocuk psikiyatri bölümüne gittim. Tercüman yetersizliğinden dolayı doktorla konuştuktan sonra tercüme etmeme izin verdi. Çocuk okula gitmek istiyor fakat okuldaki arkadaşlarının zorbalığı nedeniyle... Yani küçümsemeleri, aşağılamaları... Ayrıca fiziksel şiddet de uygulamışlar. Çocuk kendisine yapılan bu hakaretleri kaldıramayıp kendisini saldırgan bir şekilde savunmuş. Bunun sonucunda fiziksel şiddet görmüş. Haliyle okula gitmiyor." KrHaEr1

"Türk çocuklarının anne-babalarından gördükleri için mi bilmiyorum Suriyelilere karşı kinleri var. Mahallemiz açısından söylüyorum. Mesela Suriyeli çocuk cami yolunu kullanıyor. Çocuk o yolu kullandı diye bizim Türkler çocuğu dövebiliyorlar. Ben şahit oldum. Kaç defa uyardım ama ailelerinden mi görmüşler ne, sevmiyorlar Suriyelileri. Sevenler de var, arkadaş olanlar da var ama çoğu hiç sevmiyor. Benim görümcemin oğlu bile duyuyorum ki her gün bir tane Suriyeli çocuğu dövmüş. Geldiği zaman sevine sevine anlatıyor sanki zafer kazanmış gibi. Türklerin Suriyelilere karşı kin ve nefretleri var. ... (Suriyeliler de) bizim Türkler yapınca karşılığını vermeye çalışıyorlar. Bazen de veremiyorlar. Geçenlerde bir kavgada Suriyeli çocuk gücü yetmediği için büyük birini getirmişti. Hatta ben araya girdim. Ablamın oğlu geçenlerde Suriyeli birinin evine girmiş. Gıcık olduklarını için arkadaşlarıyla evin camını kırmışlar. Annesi 'oğlum niye yaptın, polis çağırса ben ne yapardım' falan dedi. 'Gıcık oluyorum, sevmiyorum, tek ben yapmadım arkadaşlarımla beraber yaptık' dedi. Adam buraya şikâyete geldi. Arapça bilen birini çağırdılar. Eşim de Arapça bilmediği için... Sonra anlaştilar. Biz özür dilettilik. Adam affetti. Türk biri olsaydı o cami yaptırtırdı." YrHaKa2

Aslında araştırma kapsamında, özellikle de okullarda oldukça iyi ilişkiler kuran Suriyeli ve yerel toplum üyesi çocuklar olduğu görülmektedir. Zaten okulların farklı etnik gruplar arasındaki ilişkilerin ve gruplar arası olumlu tutumların geliştirilmesi konusunda önemli olduğu bilinmektedir (Chen ve Graham, 2015, s. 762). Diğer taraftan, ne yazık ki bazı okullarda gruplar arası, grup içi veya birbirine karışmış gruplar arasında zorbalık davranışının yaygın olarak görülebildiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda katılımcılar zorbalık davranışının yalnızca gruplar arasında değil, aynı zamanda grup içinde de artarak yaygınlaştığını ifade etmektedirler. Örneğin; KrAnEr2 kodlu katılımcı "*Artık Suriyeli öğrencilerin de kendi aralarında akran zorbalığının yaşandığı, Suriyeli öğrencilerin de Türk öğrencilere akran zorbalığı uyguladıkları bir şeye dönüştü bu durum.*" ifadelerini kullanmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, geçmişten beri var olan zorbalık davranışının Suriyelilerin gelmesiyle birlikte yön değiştirdiği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Aslında akran zorbalığı zaten varmış. Suriyelilerin gelmesiyle artmamış, sadece değişmiş. Suriyelilere yönelik, Suriyeli öğrencilere yönelik akran zorbalığı vakalarında bir artış olmuş. Yani şiddetin odağı buradayken buraya kaymış gibi bir durum söz konusu olmuş. Yine akran zorbalığına maruz kalan değil ama uygulayan Suriyeli çocuklar da vardı ama bu tabii onların içerisinde bulunduğu toplumsal yapıdan diyebileceğimiz şeylerden kaynaklı. ... Zaten yaygındı. Suriyelilerin gelmesiyle birlikte akran zorbalığı Suriyelilere yöneldi yani zorbalık gösteren öğrencilerin mağduru bu sefer Suriyeliler oldu. Bu süreç böyle devam etti ve müdahale edilmediği için... Rehberlik Araştırma Merkezi, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, okuldaki öğretmenler ve rehber öğretmenin yetersiz kalmasından ve müdahale edilmemesinden mi onu bilmiyoruz ama öngörebildiğimiz yani bizde uyandırdığı intiba itibarıyla yetersiz kalmaları ya da yeterli destek vermemeleri nedeniyle bu durumla baş edemedikleri için bu durum bu zamana kadar süregeldi." KrAnEr2

Görüşmelerde öne çıkan bulgulardan biri son dönemde saldırganlık ve şiddet eğiliminin iki grupta da arttığı, okullarda çalışmaların yetersiz kalabildiğidir. Bu bağlamda, KrAnEr2 kodlu katılımcı *"herhangi bir tedbir kararı olan öğrenci sayısı(nın) çok yüksek"* olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, bazı Suriyeli katılımcılar da çocuklar arası ilişkilerde sorunların ve akran zorbalığının son dönemde ortaya çıkmaya başladığını veya artış gösterdiğini ifade etmektedirler. Örneğin; SrAnKa3 kodlu katılımcı mahallede ve park alanlarında çocuklar arası ilişkilere dair *"Önce ilk başlarda oynuyorlardı ama sonra sorunlar çıkmaya başladı biz de çocuklarımıza gitmeyin demeye başladık"* ifadelerini kullanmaktadır. Bu noktada, özellikle de dil bilmenin önemli olduğu, yeterli düzeyde Türkçe bilmeyen Suriyeli çocukların zorbalık davranışına daha çok maruz kalabildiği ifade edilmektedir. Örneğin; KrAnKa1 kodlu katılımcı *"Şu var, çocuklarda şunu gözlemledim. Türkçe bilmiyorlarsa arkadaşları onunla sürekli dalga geçiyor, şakalaşiyor. Zaten kendini ifade edemiyor, anlatamıyor. Sonrasında öfke patlaması oluşturuyor. Sürekli bir kavga... Öğretmenlerden o kadar çok şikâyet alıyoruz ki."* ifadelerini kullanmaktadır.

3.3.3.4. Çocuklar daha kolay uyum sağlıyorlar: "Kanka olan çocukları biliyorum"

Araştırma kapsamında birçok kurum çalışanı çocuklar arası ilişkilerin yetişkinler arası ilişkilere göre çok daha olumlu olduğunu, birbirlerine daha kolay uyum sağladıklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda örneğin KrAnKa1 kodlu katılımcı *"Çocuklar daha çabuk adapte olabiliyorlar, uyum sağlayabiliyorlar. Ben bu üç yıllık süreçte en azından Türkçe kursumdaki çocuklarımda çok büyük gelişmeler gördüm."* ifadelerini ve KrİzKa1 kodlu

katılımcı ise *"Çocuklar çok daha rahatlar uyum noktasında"* ifadesini kullanmaktadır. Bu noktada özellikle dil bilmenin önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Örneğin;

"Bence onlar için uyum biraz daha kolay olabilir çünkü yani bu dile doğuyor. Hani bu kültüre doğmuş oluyor. Biraz daha şey; Türkçeyi hızlı öğreniyor ve hani Suriyeli olduğu çok da anlaşılabilir." KrzKa1

"Beş yaşındaki bir çocuk zaten Türk toplumunda yaşadığı için Türkçeyi öğreniyor. Türk okuluna yazdırıyorlar. Hatta şöyle bir aile de gördüm. Diyor ki 'kızımız bizimle hiç Arapça konuşmuyor.' Kendileri Arap olmasına rağmen kızları Türkçe konuşuyor. O derece olmuş. Ben şuna şahit oldum: Bir baba beni durdurdu. 'Kızıma söyler misin, kızına Arapça olarak söyleyemiyorum.' dedi." KrHaEr4

Dolayısıyla, mahallelerde ve okullarda ilişkiler kuran ve birlikte oyunlar oynayan çocuklar için uyumun daha kolay olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; YrAnKa1 kodlu katılımcı *"Oynuyorlar, top oynuyorlar birlikte oturuyorlar küçük çocuklar."* ifadelerini ve YrZKa1 kodlu katılımcı *"Çocukların sınıfında var Suriyeli çocuklar. Onlarla iyi geçiniyorlar, oynuyorlar. Bakkala da gelip birbirlerine bir şeyler bile ısmarlıyorlar. ... Torunun sınıfında Suriyeli var. Maç da oynuyorlar. Seviyorlar dışlamıyorlar. Dersleri de iyi Türkçe sorularını bile iyi yapıyorlar."* ifadelerini kullanmaktadır. Yani çocukların etnik kimlik ayırt etmeksizin hem iç hem de dış gruptan çocuklarla arkadaşlık kurabildikleri görülmektedir. Örneğin;

"Benim oğlum Türk okulunda yani çok memnunum öğretmeninden. Çok çok güzel, çok muhteşem, çok kibar... Ramazan geldiğinde benim oğlum şeker aldı marketten arkadaşlarına dağıttı. Çok iyi herkesle... .. Mahallede de arkadaşları var ama iki üç arkadaşı var biraz uzak. Hem Türk hem Suriyeli arkadaşları var." SrHaKa1

Diğer taraftan, okulun ve sınıfların nasıl tasarlandığı, öğrenci gruplarının nasıl dağıtıldığı da arkadaşlığın oluşması konusunda belirleyici olabilmektedir. Örneğin hem kızının hem de oğlunun aynı okula gittiğini ifade eden SrAnKa3 kodlu katılımcı kızının sınıfında yerel toplumdan öğrencilerin de bulunduğunu ve bu bağlamda kızının yerel toplum üyesi arkadaşlarının da olduğunu dile getirmektedir. Diğer taraftan tamamı Suriyelilerden oluşan bir sınıfa giden oğlunun ise bütün arkadaşlarının Suriyeli olduğunu ifade etmektedir:

"Büyük kızın sınıfında sadece iki tane Suriyeli var diğerleri Türk. Oğlumun sınıfında hepsi Suriyeli... Kızımın Türkçesi iyi olduğu için, o yüzden yani Suriyelilerin sınıfına almadılar. Oğlum orada kaldı. ... Kızımın Türk arkadaşları da var. Okul dışında da görüşürler. Birlikte oynarlar. ... (Oğlumun arkadaşlarının) tamamı Suriyeli..." SrAnKa3

Sonuç olarak, çocuklar arası ilişkilerin geliştirilmesine engel teşkil eden bazı unsurlar söz konusudur. Kentsel bağlam bunlardan biridir. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları kentsel mekânlarda çarpık kentleşmenin ve suç olaylarının yaygın olması, mahalle bağlamında yerel toplum üyesi ve Suriyeli çocuklar arasındaki ilişkilerin kurulmasını zorlaştırmaktadır. Dahası, şehir trafiğinin yoğun olması veya park alanlarının yetersiz olması gibi sebepler de çocukların kamusal alanda vakit geçirmesine engel olabilmekte, dolayısıyla dış gruptan çocuklarla temas kurulmasını zorlaştırmaktadır. İkincisi ailelerin tutumudur. Ne yazık ki, yerel toplum üyesi ailelerin çocuklarının Suriyeli çocuklarla arkadaş olmasını veya oyun oynamasını istemedikleri görülmektedir. Dahası, hane içerisinde ebeveynler tarafından üretilen ayrımcı veya dışlayıcı söylemin, mahallede veya okulda çocuk tarafından dile getirilebildiği görülmektedir. Üçüncüsü akran zorbalığıdır. Hem Suriyeli hem de yerel toplum üyesi çocukların birbirlerine yönelik saldırgan tutumlar sergileyebildiği görülmektedir. Dahası, okullarda gruplar arası, grup içi veya birbirine karışmış gruplar arasında zorbalık davranışının yaygın olarak görülebildiği ifade edilmektedir. Diğer taraftan, akran zorbalığının uzun yıllardır var olan ve üzerine yeterince eğilinmemiş bir alan olduğu, Suriyeliler Türkiye'ye gelmeden önce de yaygın olarak görülen zorbalık davranışının Suriyelilerin gelmesiyle birlikte yön değiştirdiği ve Suriyelilere yöneldiği anlaşılmaktadır. Bütün bunlara rağmen çocuklar arası ilişkilerin yetişkinler arası ilişkilere göre çok daha olumlu seyrettiği, çocukların birbirlerine daha kolay uyum sağladıkları görülmektedir.

3.3.4. Evlilik İlişkileri: "Abi Ben Yerel Bir Adamım. Kültürüme Yabancı Kimseyle Evlenmek İstemem"

'Evlilik ilişkileri' kategorisi altında yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki evlilik ilişkileri, bu ilişkilerin yönü ve katılımcıların bu süreçleri nasıl anlamlandırdığı ele alınmaktadır. Bu bölümü en iyi temsil eden katılımcı ifadesi YrHaEr2 koldu katılımcı tarafından kullanılan *"abi ben yerel bir adamım. Kültürüme yabancı kimseyle evlenmek istemem"* ifadesidir.

Gruplararası evlilikler bütünleşmenin önemli bir işaretidir. Farklı etnik ve dini kökenden gruplar arasından yapılan evliliklerin, kültürler arası etkileşim ve paylaşım yoluyla ilişkileri zenginleştirdiği, sosyal mesafeyi, önyargıları ve ayrımcılığı azalttığı ve gruplar arası olumlu teması geliştirdiği, hak temelli anlayışın gelişmesine zemin hazırladığı görülmektedir (Özateşler Ülkücan vd., 2019, s. 21). Diğer taraftan, etnik gruplar arasındaki sınırların en fazla belirginleştiği alanlardan biri olarak ifade edilen gruplararası evlilikler konusunda farklı etnik ve dini gruptan biriyle evlenmenin grup içinde hoş karşılanmadığı ve bireylerin kendi gruplarından bireylerle evlenme eğiliminde olduklarını ifade etmektedir (Nas, 2013)

Bu araştırma kapsamında, gruplararası evliliklere yönelik tutumlar ele alındığında, katılımcıların kültürel farklılıklara atıfta bulunduğu ve evliliklerin zor olacağını dile getirdiği görülmektedir. Örneğin SrZEr2 kodlu katılımcı *"Amcamın kızı Türk'le evlendi çünkü zaten o Arapça biliyordu. Diyarbakırlıydı. Adetler yakın ama mesela İzmirli olsa çok farklı adetler."* ifadelerini ve YrHaEr1 kodlu katılımcı ise *"Sadece Suriyeli değil kültürüme yabancı kimseyle evlenmek istemem. Oturduğum ortamda istiyorum ki yabancılık çekmesin kimse, ne benim akrabalarım ne de evlendiğim kadın yabancılık çekmesin."* ifadelerini kullanmaktadır.

Yine de bu araştırma kapsamında yerel toplum ve Suriyeliler arasında evlilik ilişkilerinin azımsanmayacak düzeyde kurulmaya başlandığı görülmektedir. Özellikle araştırmanın Suriyeli katılımcıları tarafından dış grupta evliliklerin olumlu karşılandığı dile getirilmektedir. Örneğin; SrHaEr2 kodlu katılımcı *"Türklerle evlilik olur. Bu çok normal! Yani gelecekte benim kızım ne karar verecek? Yani o sorumlu bu konuda, yani o bilir. Mesela yani Türk beğendi, hemen evlilik yani Allah kolaylık versin"* ifadelerini ve SrAnEr1 kodlu katılımcı ise *"(Yerel toplum üyesi bir kadınla evlenmek) İsterim niye olmasın yani? Evlenilecek kişi iyi biriyle niye olmasın."* ifadelerini kullanmaktadır. Dahası, bazı katılımcılar daha önce yapılmış evliliklere atıfta bulunmakta ve çiftlerin mutlu bir yaşam sürdürdüklerini dile getirmektedir. Örneğin KrHaKa2 kodlu katılımcı *"Burada çalışan bir arkadaşımız Suriyeli ile evlendi ve çok mutlu, güzel bir örnek."* ifadelerini, SrHaKa1 kodlu katılımcı *"Benim kardeşim yani arkadaşım Türk'le evlendi dört yıl önce. Çok iyi çok memnun hayatından..."* ifadelerini ve YrHaKa2 kodlu katılımcı ise *"Antakya'dan bir erkek*

çalışma arkadaşım boşanmıştı. Kendisi Türk'tü. Suriyeli bir kadınla evlenmiş. Anlaşabiliyor musunuz diye sorduğumda 'Çok iyi anlaşıyoruz, bütün bekârlara tavsiye ediyorum Suriyeli ile evlensinler.' dedi. 'Daha sevecen, kocalarına daha düşkün oluyorlar' dedi." ifadelerini kullanmaktadır.

3.3.4.1. Yerel toplum üyesi erkek - Suriyeli kadın: "Tersine hiç denk gelmedim açıkçası"

Bu araştırma kapsamında daha önce yerel toplum ve Suriyeliler arası evliliklere denk geldiğini ifade eden katılımcılar, bu evliliklerin neredeyse tamamında yerel toplu üyesinin erkek Suriyelinin kadın olduğunu ifade etmektedir. Örneğin; KrAnKa1 kodlu katılımcı "*Kadın göçmen erkek Türk. Aksine hiç rastlamadım.*" ifadelerini, SrHaKa2 kodlu katılımcı "*Türk erkeklerle Suriyeli kadınlar evleniyor. Terside oluyor ama daha az yani. Kadın Suriyeli çok daha fazla yani...*" ifadelerini ve KrİzEr1 kodlu katılımcı "*Yani karşılaşıyoruz tabi ama çoğunlukla bu karşılaşma şey oluyor. Genelde Suriyeli kadın Türkiyeli erkekle evlenmiş oluyor ve bence bu aslında bir gösterge... Ben daha Suriyeli erkekle evlenen bir Türkiyeli kadınla karşılaşmadım.*" ifadelerini kullanmaktadır.

İlişkinin yönünün yerel toplum üyesi erkek ve Suriyeli kadın şeklinde gelişmesi toplumsal cinsiyet rollerini ve bu bağlamda ortaya çıkan güç ilişkilerini öne çıkarmaktadır. Toplumsal yaşamda kadını erkeğe sosyal, ekonomik ve politik olarak bağımlı hale getiren ataerkil iktidarın ve toplumsal cinsiyet rollerinin Suriyeliler arasında yaygın olarak kabul gördüğü önceki bölümlerde ifade edilmiştir⁹⁸. Göç sürecinin ortaya çıkardığı dezavantajlarla eklemlenen söz konusu güç ilişkilerinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin izlerini ise birçok katılımcının ilişkinin yönüne ilişkin açıklamalarında kullandıkları ifadelerde sürmek mümkündür.

---

⁹⁸ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/İnsan Değer ve Onurunun Zedelenmesi/Kadının Değeri

Katılımcılar tarafından ilişkinin yönüne dair yapılan ilk açıklama sosyoekonomik bağlamdır. Bu noktada katılımcılar bazı yerel toplum üyesi erkeklerin evlilik masraflarından kaçınabilmek adına Suriyeli eş tercih ettiklerini ifade etmektedir. Örneğin YrAnKa2 kodlu katılımcı *"Türkler masraflar az olsun diye onlardan kız alıyorlar. Suriyeli erkekle evlenme duymadım da kız alıyorlar."* ifadelerini ve SrZEr1 kodlu katılımcı da *"Zaten ucuz paraya evleniyor. O mülteci olduğu için sadece bir koca istiyor, sadece bir ev istiyor. Yani para istemiyor, eşya istemiyor. Talip değil fazlasına."* ifadelerini kullanmaktadır. Bununla bağlantılı olarak Suriyeli kadınların 'fazlasında gözü olmadığı' veya 'fazla şey istemedikleri' ifade edilmektedir. Bu bağlamda, SrAnKa2 kodlu katılımcı bir yerel toplum üyesiyle evlilik sürecine girdiğinde yaşadıklarını şöyle aktarmaktadır:

"Bir örnek vereyim; ben boşanmışım. Bir Türk görücü geldi eve. Oturduk konuştuk birkaç defa. Annemler de gördüler kabul ettiler. Sonradan şey oldu, imam nikâhı yaptık. Ben de nişanda bir yüzük bir şey getirsin istedim. Dedi ki; 'senin buna ihtiyacın yok sadece kocaya ihtiyacın var.' Öyle düşünüyorlar: 'Ya biz onların bütün paralarını alırsak, kocayı bırakırız ya da her şeye evet deriz hiçbir şeye hayır demeyiz.' Öyle düşünüyorlar. ... Resmi nikâh yapmadık. Önce dedi ki dini nikâh yapalım, sonradan... Resmi nikâh da yapmayı istiyordu ama sonradan. Dedi ki çok şey isteme. Ben şimdi bir Türk kadın alırsam benden paramın yarısını isteyebilir, nişan isteyebilir, başka şeyler de... Ama benim şimdi buna gücüm yetmez. Sen de bunları isteme. Dedim ki yani ben çok şey istemiyorum. Sadece bir küçük nişan istiyorum. Şey de yani istiyorum; iki bilezik mi üç bilezik mi öyle bir şey yani çok şey istemiyorum. Yani biz Suriye'deyken bizim durumumuz ortadan yüksekti yani halimiz iyiydi."

İkinci bir açıklama, güç ilişkilerine daha çok vurgu yapmakta ve sürecin bir istismara dönüştüğüne işaret etmektedir. Bu bağlamda bazı katılımcıların 'Suriyeli kadınların haklarını bilmemesi veya hak bilinciyle yetişmemesi' dolayısıyla yerel toplum üyesi erkekler tarafından tercih edildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda kadın olma ve mülteci/sığınmacı olma durumlarının ise nasıl birbirine eklemlendiği de gözler önüne serilmektedir. Örneğin;

"Erkekler yönünden soracak olursanız biraz daha zayıf yönlerinden faydalanıyorlar. Çünkü her şeyi yaptırabiliyor. Şunu duydum 'Türkiye'de kadınlar okudu. Okumaya başladıkça haklarını öğrenmeye başladılar. Haklarını öğrendikçe boşanmalar arttı.' ama Suriyeli bir kadın kolay kolay boşanmıyor mesela. Çünkü erkek ne derse onu yapmış oluyor. Sanırım erkek evlilikte istediğini yaptırmak istiyor." KrHaKa3

Üçüncü açıklama ise konuya Suriyeliler penceresinden yaklaşmaktadır. Bu bağlamda Suriyeli kadınların vatandaşlık alma, Türkiye'de kalabilme veya biraz daha rahat bir yaşama kavuşabilme umuduyla yerel toplum üyesi erkeklerle evlenmek isteyebildikleri

ifade edilmektedir. Buna elbette Suriyeliler arasında yoksulluğun yaygın ve kadının işgücüne katılımının düşük olmasının etkisiyle 'evden bir boğaz eksilecek' olmasının sağlayacağı ekonomik fayda da eklenmektedir. Örneğin;

"Bizim bazı tanık olduğumuz evliliklerden bildiğimiz kadarıyla; birincisi ekonomik sebepler, ikincisi vatandaşlık alabilme ihtimalinin yüksek olması, üçüncüsü de Türkiye'de kalabilme isteği. Hem ekonomik anlamda hem de sosyal anlamda refah seviyesini artıracasının düşünülmesi." KrAnEr2

"Suriyeli kadın Türk'le birlikte olmak istiyor çünkü hani bir şeylerin daha kolaylaşacağını düşünüyor onun için. Çünkü hani daha da ekonomik anlamda rahatlayacağını düşünüyor falan ama sonra karşılaştığı şey hiç beklediği gibi bir şey olmuyor. Olmayabiliyor..." KrızKa1

Bu evlilik süreçlerinin nasıl işlediğine, geliştiğine bakıldığı zaman ise özellikle imam nikâhıyla evliliklerin çok yaygın olduğu görülmektedir. Dahası sözde koruma kisvesi altında yapılan bu evliliklerde ise, önceki bölümlerde de üzerinden durulduğu gibi⁹⁹, ikinci veya üçüncü eşle yapılan evlilikler öne çıkmaktadır. Örneğin;

"Yani bu bize bir şekilde gösterilmeyen, inkâr edilen sorduğumuzda da... Ama bildiğimiz yani kanaat önderleriyle, yani yerelde de çok konuştuğumuzda bir şey. Yani ikinci üçüncü eş olarak... Yani illa da bu şey değil yani hani genç kızlar, öyle değil. Dul kalmış bir kadını da ikinci üçüncü eş olarak alabiliyor. Ama genelde erkek Türk yani yerelden biri, kadın Suriyeli şeklinde..." KrHaKa1

" İlk Suriyeliler gelmeye başladığında kadınlar parasız ve muhtaç oldukları için kuma olmayı kabul etmişler. Arkadaşım Urfa'ya gelin gitmişti. Eşi Suriyeliler gelmeye başlayınca kuma almış. Kadın dayanamadı ve daha boşanmadan geri geldi. Yüzlerini bile görmek istemiyorum diyor. Adam 'bedavadan avrat buldum' diyormuş. Arkadaşım ne yapacağımı şaşırdım diyordu, çıkmış gelmiş. Eşi bırakmak istememiş eşinin yanından kaçıp gelmiş." YrHaKa2

Diğer taraftan resmi nikâhın olmadığı evliliklerin yaygın olması ise sürecin istismar edilebilmesini kolaylaştırmaktadır. Öyle ki, bazı katılımcılar imam nikâhı yapıldıktan kısa süre sonra evlenilen yerel toplum üyesi erkeğin Suriyeli kadını evden kovabildiğini veya kendisinin ayrılıp gidebildiğini ifade etmektedirler. Örneğin;

"Maalesef. Ben yaşamadım ama benim bir arkadaşım yaşadı. O tabaka da fakir bir tabaka olduğu için kullanıyor mesela. Adam mecbur mesela... Bir kadın mesela Suriye'den çıktı dul. Kocası yok. Ne yapıyor, gidiyoruz mesela evleniyor Mehmet'le. Bir ay iki ay sonra Mehmet yok. Ne oldu? Mehmet kaçtı gitti. Sözleşme falan, evlilik yok bir şey. Resmi nikâh yok. İmam nikâhı. O zaman da devlet diyor ki, 'gel Mehmet bu kadın senin karın mı?' 'Yok değil.' Yani

⁹⁹ Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar/İnsan Değer ve Onurunun Zedelenmesi/Kadının Değeri

artık bizim şu an Suriyeli olsun Türk olsun herkes artık devletten korkuyor. Allaktan korkmuyor devletten korkuyor." SrAnEr2

"Şimdi ben şöyle söyleyeyim. Suriyeli erkek Türk kadın aldığı zaman bırakmıyor. Hiç bıraktığını duymadım zaten. Ya da teselli için aldığı duymadım. Ama Türk erkekleri Suriyeli kadın aldığı duydum ve teselli için olduğunu duydum. Teselli için yani zevk için bir haftalık bırakıyor. Ben bir iki kişiye şahit oldum yani." SrızEr1

Sonuç olarak, her ne kadar yaygın olarak görülmesi de Suriyeliler ve yerel toplum arasında evlilik ilişkilerinin kurulmaya başlandığı görülmektedir. Bununla birlikte çok büyük bir bölümünde evlilikler yerel toplum üyesi erkek ile Suriyeli kadın arasında gerçekleşmektedir. Bu bağlamda ilk olarak sosyoekonomik gerekçeler dile getirilmektedir. Yerel toplum üyesi erkeklerin evlilik ve düğün masraflarından kaçınmak adına Suriyeli kadınlarla evlenmek isteyebildiği anlaşılmaktadır. İkincisi, ‘Suriyeli kadınların haklarını bilmemesi veya hak bilinciyle yetişmemesi’ dolayısıyla yerel toplum üyesi erkekler tarafından tercih edildiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, sürecin istismara açık olduğu görülmektedir. Üçüncüsü ise Suriyeli kadınların vatandaşlık alma, Türkiye’de kalabilme veya biraz daha rahat bir yaşama kavuşabilme umuduyla yerel toplum üyesi erkeklerle evlenmek isteyebildikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, önemli bir nokta, evliliklerin çoğunlukla imam nikâhıyla birliktelikler şeklinde kurulduğudur. Dahası, bu biçimde ikinci veya üçüncü eşle yapılan evlilikler de söz konusudur. Herhangi bir şekilde kamusal hak veya koruma sağlamayan bu evliliklerin ise Suriyeli kadınlar açısından birçok dezavantajı beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır.

3.3.4.2. Suriyeli Erkek - yerel toplum üyesi Kadın: “Sen söyle kızlarımı verir misin?”

Yukarıda da konu edildiği üzere Suriyeli erkek ve yerel toplum üyesi kadın arasındaki evliliklerin nadiren görüldüğü ifade edilmektedir. Bu kapsamda katılımcılar, yerel toplum üyesi kadınların ve ailelerinin Suriyeli erkeklerle evliliğe sıcak bakmadığını ifade etmektedir. Bu noktada, bu alt kategoriyi en iyi temsil eden katılımcı ifadesi SrızKa1 kodlu katılımcı tarafından kullanılan “*Sen söyle kızlarımı verir misin?*” ifadesi olarak belirlenmiştir.

Suriyeli erkek ve yerel toplum üyesi kadın arasında evliliklerin neden yapılamadığına ilişkin açıklamalara baktığımızda, toplumsal cinsiyet rolleri burada da merkezi konumdadır. Bu bağlamda, evlenecek erkeğin sosyal statüsünün, maddi durumunun ve eğitiminin daha iyi, yaşının daha büyük ve elbette daha iktidar sahibi olması gerektiğine dair toplumsal inanış, yerel toplum üyesi kadın ve Suriyeli erkek arasında evliliklerin nadiren görülmesine sebep olmaktadır. Buna cinsiyetçi ‘kız verilmez, alınır’ söylemini de eklemek gerekmektedir. Yerel toplumda yaygın olarak dillendirilen bu söylem katılımcıların ifadelerine yansımaktadır. Örneğin YrİzEr2 kodlu katılımcı *"Biz hep almaya meyilliyiz vermeye değil. Sen hiç Rusya'ya gelin giden gördün mü?"* ifadelerini ve KrHaKa1 kodlu katılımcı da *"Bir de bizde de olan, kız verilir konusu, kızlarını vermek istemiyor insanlar bir Suriyeliye."* ifadelerini kullanmaktadır.

İkincisi, toplumsal cinsiyet rolleriyle de bağlantılı olarak dile getirilen sosyo-ekonomik sebepler ve erkeğin gelir getirici rolüdür. Bu bağlamda, büyük bir bölümü yoksulluk içerisinde yaşamını sürdüren, enformel olarak düşük ücretlere çalışan Suriyeli erkeklerin ekonomik gücünün sınırlı olması yerel toplumdan kadınlarla evlenme ihtimallerini azaltmaktadır. Örneğin SrİzEr1 kodlu katılımcı *"Yani şimdi param olmadığı sürece güzel bir kızla evlenemem burada. Düzgün bir kızla, düzgün bir aileden evlenemem. Türkiye'de para yani çok etkileyici..."* ifadelerini kullanmaktadır. Dolayısıyla, nadiren var olan evliliklerin de genellikle daha ekonomik olarak güçlü olan Suriyeli erkeklerle yerel toplum üyesi kadınlar arasında görüldüğü ifade edilmektedir. Örneğin;

"Benim bir arkadaşım evlendi Suriyeli bir erkekle ama adamın çoğunluğu temsil eden bir durumu yok. Ekonomik olarak güçlü bir aileden geliyor. Evlendiler ama onlardaki toplumsal cinsiyet rollerine daha uygundu." KrİzKa3

Üçüncü olarak geçici koruma statüsü ve bunun yarattığı belirsizlikler dile getirilmektedir. Bu bağlamda örneğin KrHaEr4 kodlu katılımcı *"Düşünceleri şu olabilir. Ülkeleri yok, statüleri resmi değil, geçici korumadalar sonuçta. Yarın öbür gün savaş bittiğinde geri dönmek zorunda kalabilirler. Kızımı oraya mı götürecek diyebilirler."* ifadelerini kullanmaktadır. Dördüncüsü, çok eşlilik bağlamında kültürel farklılıklara atıfta bulunmaktadır. Örneğin; YrHaEr2 kodlu katılımcı *"Bunlarda dörde kadar beşe kadar*

evlilik var. Altiya kadar evlenme ruhsatı var bunlarda. O yüzden Türk kadını onlarla evlenmez." ifadelerini kullanmaktadır.

Beşincisi, Suriyeliler arasında evlilik yaşının yerel toplum üyelerine göre düşük olmasıdır. Bu bağlamda, Suriyeli erkekler genç yaşta evlenirken, yerel toplum üyesi kadınların ise daha ileri yaşlarda evlenebildiği, neticede ortaya çıkan yaş uyuşmazlığının da evlilik olasılığını azalttığı ifade edilmektedir. Örneğin;

"Suriyeli erkekler genelde çok evlilik yaşını geciktirmediği için aslında evli oluyorlar çok genç olanlar dışında. Yani işini gücünü eline almışsa (Suriyeli) bir adam burada zaten evlidir. Yani bir Türk kadın da zaten ikinci eş olarak gitmeyeceği için çok yüksek ihtimalle... Ama tersi olabiliyor işte: İkinci eş olabiliyor Suriyeli kadınlar." KrHaKa1

Sonuç olarak, yerel toplum üyesi kadınlar ve Suriyeli erkekler arasındaki evliliklerin istisnalardan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda yerel toplum üyesi kadınların ve ailelerinin Suriyeli erkeklerle evliliğe sıcak bakmadıkları görülmektedir. Bunun sebeplerine bakıldığında, ilk olarak, erkeğin sosyal, ekonomik, kültürel ve politik olarak kadına göre dair güçlü olması gerektiğine dair cinsiyetçi bakış açısı öne çıkmaktadır. İkincisi, bununla bağlantılı olarak toplumsal yaşamda erkeğe dayatılan 'gelir getirici' rolüyle ilgilidir. Bu bağlamda, büyük bir bölümü yoksulluk içerisinde yaşamını sürdüren Suriyeli erkeklerin ekonomik gücünün sınırlı olması yerel toplumdan kadınlarla evlenme ihtimallerini azaltmaktadır. Üçüncüsü, geçici koruma statüsü dolayısıyla Suriyeli erkeklerin gelecek yaşamlarının birçok belirsizlik barındırmasıyla ilgilidir. Dördüncüsü, çok eşlilik bağlamında kültürel farklılıklara atıfta bulunmaktadır. Beşincisi ise, Suriyeliler arasında evlilik yaşının yerel toplum üyelerine göre düşük olmasıdır. Neticede ortaya çıkan yaş uyuşmazlığı evlilik olasılığını azaltmaktadır.

3.3.5. Toplumsal Gerginlikler: "Çatışma Olmasa da Hissedilmeyen Bir Tansiyon Var"

'Toplumsal gerginlikler' kategorisi altında yerel toplum ve Suriyeliler arasında birey, grup ve topluluk düzeyinde yaşanan gerginlikler ele alınmaktadır. Bu bağlamda, biz ve onlar biçimindeki kimlik inşa sürecinin sunucunda ortaya çıkan her türlü anlaşmazlık, gerginlik

ve saldırganlığın sebeplerine değinilecek ve bu süreçlere verilen tepkiler tartışılacaktır. Bu noktada, bu kategoriyi en iyi temsil eden katılımcı ifadesi KrHaEr3 kodlu katılımcı tarafından kullanılan "*çatışma olmasa da hissedilmeyen bir tansiyon var*" ifadesidir.

Araştırma kapsamında katılımcılar gruplararası gerginliklerin önemli bir sorun olduğuna dikkat çekmekte, özellikle de bazı bölgelerde hassasiyetin oldukça yüksek olduğunu dile getirmektedirler. Örneğin YrHaEr1 kodlu katılımcı "*Abi sürekli (kavga) çıkıyor ya orada. Bizim kulağımıza geliyor. Görmüyoruz ama sürekli bir münakaşa içinde Suriyelilerle Reyhanlılılar.*" ifadelerini ve SrAnEr1 kodlu katılımcı "*Suriyeliler toplanıyor, Türkler toplanıyor, kavga ediyorlarmış. Lise çıkışında öyle olmuş. İki-üç kere olmuş. Ben görmedim de arkadaşlar anlattı.*" ifadelerini kullanmaktadır. Benzer şekilde, 'akşama kadar sorun yaşamadıysan şanslısın' ifadelerini dile getiren SrAnEr2 kodlu katılımcı sürece dair şöyle bir örnek sunmaktadır:

"Bugün mesela dolmuşa bindim. Bir koltuk boşalmış. Geçtim oturdum. Biri geldi mesela 'sen Suriyeli misin? Niye oturuyorsun? Kalk!' Bana demiyor ama küçük olsun, zayıf görsün hakkını yiyor. Ben hemen 'hayır' diyorum. Ben hemen sert konuşacağım. Bugün mesela akşama kadar bir sorun yaşamadın, sen şanslısın. Akşama kadar rahat rahat yatıyorsun. Ama sen bir sorun yaşadın, akşama kadar çekiyorsun. Unutmak istiyorsun ama unutamıyorsun ki!" SrAnEr2

Araştırma katılımcılarının ifadeleri, 'sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar' alt teması altında sunulan süreçlerin aynı zamanda yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki toplumsal gerginliklerin de sebebi olduğunu göstermektedir. Sosyal refah sistemindeki eşitsizlikler, yoksulluk, işsizlik, artan kiralar, ekonomik darboğaz, milliyetçilik, Suriye operasyonları ve şehit haberleri, terör saldırıları, dış gruba duyulan güvensizlik, medyada kurulan söylem ve siyasi aktörlerin söylemleri, kalıpyargılar ve doğru bilinen yanlışlar, ayrımcılık algısı ve kültürel farklılıklar bu bağlamda sıralanabilir. Yukarıda sıralanan süreçlerin gruplar arasındaki sosyal mesafeyi arttırarak sosyal uyumu zorlaştırmasının yanı sıra, davranış boyutunda sözlü sataşmadan fiziksel saldırıya kadar her türlü gerginliğe de zemin hazırladığı görülmektedir¹⁰⁰. Daha önce ayrıntılı olarak ele alınmış olan bu süreçler bu

---

¹⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Analiz/Sosyal Uyum/Sosyal Uyumu Zorlaştıran Unsurlar

bölümde tekrar tartışılmayacaktır. Bununla birlikte, bu bölümde gerginliklerin yaşanmasının ardından grupların verdiği tepkiler ele alınacaktır.

Araştırma kapsamında dile getirilen anlaşmazlık veya gerginlik durumunda verilen tepkiler ele alındığında ilk olarak bireylerden veya kurumlardan destek alma konusu öne çıkmaktadır. Bu bağlamda hem Suriyelilerin hem de yerel toplum üyelerinin bir sorun veya gerginlik anında kolluk kuvvetlerine başvurabildikleri ifade edilmektedir. Bununla birlikte, yerel toplum üyeleri açısından kolluk kuvvetlerinden destek talebi oldukça sıradan ve olağan bir durumken, Suriyelilerin bu konuda kaygı ve tereddütlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Türkler genelde polise şikâyet ediyor. Ya da gidip dövüyorlar, cam pencere indiriyorlar. Ama polise şikâyet ediyorlar. ... Suriyeliler birini şikâyet ettiklerinde geri gideceklerini düşünüyorlar. Bize de anlatıyorlar ama aramızda kalsın diyorlar. Şikâyet etmeyelim diyorlar. Çünkü çok korkuyorlar." KrİzKa2

Statüleri ve gelecekleri konusundaki belirsizlikler söz konusu olan ve bu bağlamda sınır dışı edilme kaygısı yaşayan Suriyelilerin mecbur kalmadıkça kolluk kuvvetlerine başvurmadıkları ifade edilmektedir. Diğer taraftan Suriyelilerin bir anlaşmazlık ya da sorun yaşamaları durumunda Suriyeli veya varsa yerel toplum üyesi sosyal ağlarını devreye sokmaya çalıştıkları görülmektedir. Bununla birlikte, yaygın olarak dile getirilen bir husus ise temas halinde olunan STK'lara veya bu kuruluşların çalışanlarına başvurmak şeklindedir. Örneğin;

"Bize başvuran çok oluyor ya da STK'ya başvuranlar çok oluyor. Ve çoğunlukla da ilk olarak buralara başvuruyorlar. Herhangi bir devlet kuruluşundan emniyet biriminden ziyade STK'ya başvuruyorlar." KrAnEr2

"Türkcell'in müdürü, o mağazanın müdürünü tanıyorum yani. Dedim ki, gelebilir misin dışarıya biraz konuşabilir miyiz? Çıktık, böyle böyle dedim abi. Bende dedi. Girdi, çağırdı içeriye ben gördüm nasıl çağırdığını. Dinlenme odasına, mola odası, orada dersini verdi yani." SrİzEr1

İkincisi, her iki grubun da anlaşmazlık durumunda şiddet kullanma yoluna gidebildiği görülmektedir. Bu bağlamda, her iki grupta da genç erkeklerin dış gruba yönelik sözlü ve fiziksel saldırganlıklarının ve kavgaların mahallelerde, iş alanlarında veya okullarda yaygın olarak görülebildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Suriyeli ve yerel toplum üyesi katılımcıların ise gerginlikleri ortaya çıkaran sosyal, ekonomik ve politik koşullara

odaklanmak yerine dış grubu suçlayan bir söylemi dile getirdiği görülmektedir. Araştırma kapsamında yerel toplum üyelerinin Suriyelileri, Suriyelilerin ise yerel toplum üyelerini söz konusu olaylardan dolayı suçladığı görülmektedir. Diğer taraftan, anlaşmazlık durumunda şiddet kullanılması bağlamında değinilmesi gereken bir konu da yerel toplum üyeleri tarafından Suriyelilere yönelik zaman zaman kitlesel saldırılar, linç girişimleri ve dükkânların yağmalanması gibi olayların görülebilmesidir. Bu durumun ise toplumsal gerginlikler bağlamında belki de en kaygı verici tepkilerden biri olduğu düşünülmektedir. Örneğin;

"2016 yılında Ulubey Mahallesinde bir saldırı olmuştu. Üç gün boyunca sürmüştü bu. Bunun sebebi de Türkiyeli ve Suriyeli gençler arasında bıçaklı bir kavga olmasıydı. Türkiyeli biri ağır yaralanmıştı. Sosyal medya üzerinden örgütlenip mahalleye saldırmışlardı. Üç gün boyunca sürmüştü saldırılar." KrAnEr2

Üçüncüsü, yerel toplum üyelerinin statüden (vatandaşlık/geçici koruma statüsü) doğan güç ilişkisini de kullanarak sorun yaşamaları durumunda Suriyelilere atfen 'o halde ülkeneye dön' veya 'misafirsen misafirliğini bil' şeklinde, Suriyelilerin ise buna karşılık olarak, 'biz zaten burada mülteciyiz' veya 'sonuçta onların ülkesi' şeklinde ifadeler kullandığı görülmektedir.

Örneğin;

"Biz bu son zamanlarda ev sahibiyile bayağı şey yaşadık. İkinci kattaki komşumuz çok ses çıkarıyor. Sadece çıktım dedim ki 'çok erken uyanıyor kocam biraz ses yapmasanız?' kavga çıkardı. Tamam dedi benim küçük bir çocuğum var olabilir. Sen hadi memleketine... O zaman dön." SrızKa2

"Sakin kalmaya çalışıyoruz. Hatta çocuklar arasında problem olduğu zaman bile, hani biz çocuklarımıza; tamam yeter sonuçta onların ülkesi onların yeri. Sonuçta bizim söz söylememize hakkımız yok falan diye geçiştirmeye çalışıyoruz." SrAnKa3

Son olarak, yerel toplum üyeleri tarafından nadiren, Suriyeliler tarafından ise sıklıkla dile getirilen tepki ise dış gruptan bir bütün olarak uzaklaşma şeklindedir. Burada, yerel toplumun dış gruptan uzaklaşma gerekçeleri daha çok dış gruba duyulan güvensizlik bağlamında dile getirilirken, Suriyeliler tarafından uzaklaşma, günlük yaşamda maruz kaldıkları ayrımcılık ve sosyal dışlanma deneyimleriyle, sözlü ve fiziksel saldırılarla bağlantılı olarak dile getirilmektedir. Suriyeli katılımcıların bu bağlamda 'geri çekilme, gizlenme, uzak durma, çocukları uzak tutma, içe kapanma, susma, duymazdan veya

görmezden gelme ve görünmez olma' gibi ifadeleri sıklıkla kullandığı görülmektedir. Örneğin;

"Benim Ankara'da dolaşmadığım yer kalmadı. Ailemle beraber gittim. Rahattım genelde ama bir sefer Türklerle bir ilişki yaşadım, dedim evde kalsaydım daha iyi. Nasıl bir ilişki, babam Türkçe bilmiyor, babama bir kelime demiş. Niye cevap vermiyorsun diye... Bizde bir atasözü var: "Sen bir yere gidiyorsan kenardan kenardan git. Orta yoldan gitme." SrAnEr2
Önce ilk başlarda oynuyorlardı ama sonra sorunlar çıkmaya başladı biz de çocuklarımıza gitmeyin demeye başladık" SrAnKa3

Uzaklaşma veya geri çekilme durumunun ise öfke birikmesine ve grupların birbirine kin beslemesine sebep olduğu dile getirilmektedir. Bu duruma dikkat çeken KrızKa1 kodlu katılımcı *"Görünmez oluyorlar. Ama yani o toplumsal travmaya yol açan bir şey oluyor tabi ve daha sonrası için öfke biriktiriyor. Yani o anda göstermese bile daha sonra açığa çıkabilecek bir şey bu."* ifadelerini kullanmaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal gerginliklerin önemli bir sorun olduğu ve bazı bölgelerde hassasiyetin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal refah sistemindeki eşitsizlikler, güven bunalımı, milliyetçilik, kalıpyargılar gibi birçok sebebin toplumsal gerginliklerin altyapısını hazırladığı görülmektedir. Neticede sözlü sataşmadan fiziksel saldırıya kadar her türlü gerginlik ortaya çıkabilmektedir. Anlaşmazlık sonrası verilen tepkilere bakıldığında, ilk olarak her iki grubun da kolluk kuvvetlerine başvurabildikleri görülmektedir. Bununla birlikte, statüleri itibariyle dezavantajlı olan ve her an sınır dışı edilme kaygısı yaşayan Suriyelilerin ancak son çare olarak kolluk kuvvetlerinden destek istediği görülmektedir. Bunun yerine, Suriyelilerin varsa diğer iç grup üyelerinden, tanıdığı yerel toplum üyelerinden veya temas halinde olduğu STK'lardan destek istediği görülmektedir. İkinci olarak anlaşmazlık durumunda şiddetin ortaya çıkabildiği görülmektedir. Özellikle genç erkekler arasında mahallelerde, iş alanlarında veya okullarda sıklıkla görülen kavgalar konusunda her iki grubun da dış grubu suçlayan bir söylem inşa ettiği anlaşılmaktadır. Şiddet bağlamında önemli bir konu ise yerel toplum üyeleri tarafından zaman zaman sergilenen kitlesel saldırılar, linç girişimleri ve dükkânların yağmalanmasıdır. Üçüncüsü anlaşmazlık durumunda yerel toplum üyelerinin Suriyelilere, Suriyelilerin ise kendilerine 'misafir' olduklarını anımsattıkları görülmektedir. Bu durum ise, Suriyelilerin hak arayışına doğrudan ket vurmaktadır. Son olarak, anlaşmazlık durumunda uzaklaşma veya geri

çekilme şeklinde tepkilerin ortaya çıkabildiği görülmektedir. Özellikle de Suriyeliler tarafından oldukça sık olarak dile getirilen bu tepkiler kapsamında Suriyelilerin görünürlüklerini azaltmaya çalıştıkları ve yerel toplum üyeleriyle temastan kaçındıkları anlaşılmaktadır. Bu durumun ise Suriyelilerde öfke birikmesine ve dış gruba kin beslenmesine sebep olabileceği düşünülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. ARAŞTIRMANIN TEMEL SONUÇLARI

Sosyal uyum, toplulukların birlikte yaşama arzusu duydukları ve karşılıklı etkileşim yoluyla çeşitlilik içinde bir bütünlük oluşturdukları sürece karşılık gelmektedir. Bu süreçte gruplar arasında veya grup içindeki ayrımcılık ve sosyal dışlanma ortadan kalkmakta, sosyal ilişkiler ve sosyal sermaye güçlenmektedir. Bu bağlamdan yola çıkarak, bu araştırmada yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki sosyal uyumun ve gruplararası ilişkilerin anlaşılması amaçlanmıştır. Bu temel amaç çerçevesinde dört alt amaç belirlenmiş ve Hatay, Ankara ve İzmir illerinde yerel toplum üyeleriyle, Suriyelilerle ve Suriyelilere hizmet sunan kurum çalışanlarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu bölümde, araştırmaya katılan nüfus gruplarına (kurum çalışanları, Suriyeliler ve yerel toplum), illere (Hatay, Ankara ve İzmir) ve cinsiyete göre ne tür farklı sonuçlar elde edildiğine ve hangi konuların öne çıktığına kısaca değinilecek, sonrasında araştırmanın dört alt amacı çerçevesinde ortaya konulan temel sonuçlar ele alınacaktır.

Genel itibarıyla, araştırma kapsamında ‘sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ alt temasının en yoğun kodlanan tema olduğu görülmektedir. Bu tema bağlamında, özellikle de yerel toplum üyelerinin birtakım kalıpyargıları ve önyargıları sıklıkla dile getirdikleri ve dış gruba güvenin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Yerel toplum üyeleri buna ek olarak, haksızlığa ve hatta ayrımcılığa uğradıklarını, kamu ve diğer otoriteler tarafından görmezden gelindiklerini yaygın olarak ifade etmektedirler. ‘Sosyal uyumu zorlaştıran unsurlar’ bağlamında kurum çalışanlarının ise daha çok hak ihlalleri meselesine, kadın ve çocuğun değeri konusuna önem gösterdiği, medyanın ve siyasi aktörlerin olumsuz etkisine atıfta buldukları, ayrımcılık ve dışlanma konularının altını çizdikleri görülmektedir. Diğer taraftan Suriyeliler ise bu bağlamda dil bariyerine atıfta bulunmakta ve sıklıkla karşılaştıkları ayrımcılık ve sosyal dışlanma tecrübelerini dile getirmektedirler.

‘Sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar’ alt temasının ise Suriyelilerle yapılan görüşmelerden daha çok beslendiği görülmektedir. Suriyeliler tarafından içerme süreçlerinin ve temasın olumlu etkilerine vurgu yapılmaktadır. Suriyeli kadınların ise kamusal alanda görünürlüğün artması ve yasal haklara ilişkin farkındalığın yükselmesi gibi konularda kadının güçlenmesi bağlamında ifadeleri dikkat çekicidir. Dahası Suriyeli kadınların toplum merkezlerinin sosyalleşme ve uyum süreçlerindeki olumlu etkilerine atıfta buldukları görülmektedir. Görüşmelerde yerel toplum yesi ve Suriyeli erkeklerin ekonomik meselelere, ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerine daha çok atıfta bulunduğu gözlenmiştir.

Araştırma kapsamında Hatay’da, birincisi Suriyelilerin daha çok geri dönüş ümidi taşıdıklarına ilişkin ifadeler ne çıkmaktadır. İkincisi, burada yerel toplumun da Arapça konuşuyor olmasının ve geçmişten gelen taņıř olma durumunun sosyal uyum sürecinde yarattığı avantajlar vurgulanmaktadır. Üçüncüsü, toplumsal cinsiyet rolleri, mahrem algısı, çok eşlilik, ocuk yaşta evlilikler gibi toplumsal cinsiyet temelli eşsitsizliklere ilişkin çokça atıfta bulunulduğu görülmektedir. Son olarak, Hatay’da yaşamını sürdüren yerel toplum üyelerinin güvenlik kaygılarının yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Ankara’da ise diğer illere göre daha çok ekonomik konuların gündeme geldiği görülmektedir. Buna ek olarak, Ankara’da toplumsal gerginlikler, kavgalar ve linç girişimleri görüşmelerde ne çıkan konular arasındadır. İzmir’de ise, birincisi Suriyeliler arasındaki farklı etnik kimliklerin daha görünür olduğu ve bu durumun kent içi yerleşimde de belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. İkincisi, nc ülkeye geçiş konusunun buradaki görüşmelerde daha fazla dile getirildiği görülmektedir. Üçüncüsü, kentin yoksul kesimlerine de kamusal alanda vakit geçirme ve sosyalleşme imkânı yaratan kentsel olanakların sosyal uyum sürecindeki olumlu etkisi görünür durumdadır. Son olarak, kadının özgürleşmesi bağlamında dile getirilen ifadelerin önemli bir bölümünün İzmir’de yapılan görüşmelerden elde edildiği görülmektedir.

4.1.1. Göç Sürecine İlişkin Sonuçlar

Araştırma kapsamında ilk olarak, ‘katılımcılar geçmişten günümüze birlikte yaşanan süreci nasıl değerlendirmektedir?’ sorusuna yanıt aranmış, göç süreci bir bütün olarak ele alınmıştır. Sürecin başlangıcında Suriye savaşının ve göç hareketinin geçici olduğu ve kısa sürede sonlanacağı beklentisinin, Türkiye’nin hem kurumsal hem de toplumsal olarak bu sürece hazırlıksız yakalanmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada, Türkiye’de yasal ve idari çerçevenin dağınık, kurumların ve sivil toplumun yetersiz, yerel toplumun mülteci ve sığınmacılara ilişkin farkındalığının az ve sınır illeri dışında grupların tanışıklığının zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Böylesi bir ortamda 2011 yılında Suriye’den Türkiye’ye göç hareketinin başladığı görülmektedir. Bu noktada göçün temel sebebinin Suriye Savaşı olduğu açıktır. Bununla birlikte, güvenlik arayışı, ekonomik süreçler, kamusal hizmetlerde aksamalar ve politik kaygılar gibi süreçlerin de göç kararında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Hedef ülke olarak Türkiye’nin tercih edilmesinde ise komşu ülke olması, ‘açık kapı politikası’, ‘misafir’ söylemi, diğer komşu ülkelere göre daha iyi olanaklar sunulması, ortak din ve kültürün etkili olduğu görülmektedir.

Savaş ve göç sürecinde Suriyelilerin kayıplar yaşadıkları, ailelerinin parçalandığı ve hayat süreçlerinin yarım kaldığı görülmektedir. Diğer taraftan, bu süreçte özellikle sınır bölgelerinde yerel toplumun da savaşın etkisini yaşadığı, terör saldırılarının ve bombaların bu bölgelerde sıradanlaştığı, dolayısıyla güvensizlik algısının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye’ye gelen Suriyelilerin bir bölümü doğrudan kentsel alanlara yerleşmiş, bir bölümü ise belirli bir süre kamplarda kaldıktan sonra kentlere yönelmiştir. Bu süreçte Suriyelilerin kent tercihinde istihdam, sağlık ve eğitim gibi büyükşehirlerin sağladığı olanakların ve sosyal ağların belirleyici olduğu görülmektedir. Kentler bazında bakıldığında, sınıra yakınlık, geri dönüş ve ziyaret ihtimalinin, coğrafi, dini ve kültürel benzerliklerin Hatay’ın tercih edilmesinde, çok sayıda STK’nın faaliyet gösteriyor olmasının Ankara’nın tercih edilmesinde ve Avrupa’ya kaçak yollarla geçiş güzergâhı olmasının ise İzmir’in tercih edilmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Kent içi mekân seçiminde ise iktisadi kaygıların

öne çıktığı, bu bağlamda (1) kentlerin daha az gelirle yaşam imkânı sunan çöküntü mahallelerinin ve (2) istihdam olanaklarına yakın bölgelerin tercih edildiği görülmektedir. Son olarak, (3) aynı etnik ve dini kökenden bireylerin veya daha önce bu kentlere yerleşen yakınların olduğu mahallelere yerleşme eğilimi gözlenmektedir.

Kentsel yaşamda Suriyelilerin dil bariyeri, yoksulluk, konut koşulları, borçlanma, eğitime katılım, çocuk yaşta evlilikler, çocukların çalıştırılması ve kamu hizmetlerine erişim gibi birçok sorunla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, Suriyeliler içinde kimlik, yaşam biçimi ve dünya görüşü açısından farklılaşan grupların Türkiye'deki deneyimlerinin ve yaşanan sorunların da farklılaşabildiği anlaşılmaktadır.

Sürecin başlangıcından günümüze göç sürecinin nasıl yönetildiğine bakıldığında, insani krize verilen ilk tepkinin, kurulan resmi 'misafir' söyleminin ve geçicilik vurgusunun kısa vadede başarılı olduğu ve olumlu sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Diğer taraftan, bu söylemin orta ve uzun vadede yerel toplumun, kurumların ve hatta Suriyelilerin geleceğe hazırlanmasına engel teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, geçen yıllar içerisinde sağlık, eğitim, sosyal hizmetler ve daha birçok kamusal hizmete ilişkin yeterli kapasite geliştirilemediği, halk sağlığı önlemlerinin yetersiz kaldığı, Suriyelilerin kentlere yerleşme sürecinin planlanmadığı ve yerel toplum ve Suriyelilerin birlikte yaşama hazırlanmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye içinde sürecin yönetiminin genel itibarıyla başarısız olduğu, bu başarısızlığın orta ve uzun vadede ortaya çıkan birçok soruna zemin hazırladığı düşünülmektedir.

4.1.2. Birlikte Yaşam Konusundaki Beklentilere İlişkin Sonuçlar

Araştırma kapsamında ikinci olarak, 'katılımcıların birlikte yaşam konusundaki görüşlerinin anlaşılması' amaçlanmıştır. Yerel toplum açısından bakıldığında, günümüzde Türkiye'deki Suriyeliler olgusunun bir gerçekliğe dönüştüğü görülmektedir. Bu bağlamda, yerel toplumun Suriyeliler konusunda farkındalığının ve ilgisinin üst düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, göç sürecinin başlangıcından beri geçen yılların ve değişen toplumsal bağlamın etkisiyle yerel toplumun Suriyelilere yönelik tutumunda da

değişim gözlenmektedir. Bu noktada, misafir söyleminin başlangıçta yardımlaşma kültürünü öne çıkardığı ve birlikte yaşama olumlu yansıdığı, orta ve uzun vadede ise artan olumsuz tutuma ve sosyal mesafeye neden olduğu düşünülmektedir. Geldiğimiz noktada, yerel toplumun Suriyelilerin ülkelerine dönmesi gerektiği noktasında uzlaşan bir söylemi dile getirdiği, bu savlarını Suriye’de savaşın bitmiş olduğu varsayımı üzerine kurdukları görülmektedir. Diğer taraftan, net bir şekilde ifade edilen ülkelere gitsinler söylemine rağmen, yerel toplumun Suriyelilerin varlığına alıştığı ve kalıcı oldukları olgusunu belirli ölçüde kabullendiği de görülmektedir. Yine de bu bireylerin Suriyelilerle arasına sosyal ve kültürel mesafe koyduğu anlaşılmaktadır.

Suriyeliler açısından bakıldığında ise gelecekte Suriye’ye dönme, Türkiye’de kalma ve üçüncü ülkeye geçiş yapma konularında farklı görüşler dile getirilmektedir. Aslında hâlihazırda Suriye’ye gönüllü geri dönüş yapmış bireyler olduğu, bu noktada bayram ziyaretlerinin de Suriye’de uygun koşulların oluşup oluşmadığını kontrol amaçlı olarak gerçekleştirilebildiği anlaşılmaktadır. Uygun koşulların oluşması ise Suriye’de savaşın bitmesi ve güvenli bir ortamın oluşması, temel kamusal hizmetlerin sunumu, istihdam olanaklarının yaratılması ve anayasal güvenliğin sağlanması ile mümkündür. Geçmişe özlem duyan ve ülkelere dönmeyi isteyen başta orta ve ileri yaşlı bireyler olmak üzere Suriyelilerin bir bölümünün bu koşullarda geçen dokuz yıla rağmen ülkelere dönebilecekleri anlaşılmaktadır.

Türkiye’de yaşamını sürdürme noktasında anavatana yakınlık, kültürel yakınlık, Türkiye’de hayatlarını kurmuş olmak, uyum sağlayan çocuklar için fedakârlık, Türkiye’nin bireylere Suriye’den daha iyi koşullar sunması gibi gerekçeler dile getirilmektedir. Ayrılmayı isteme noktasında ise yoksulluğun derinleşmesi, ayrımcılığa ve sosyal dışlamaya maruz kalma, bürokratik süreçlerin Türkiye’de yaşamı zorlaştırması ve geçici koruma statüsü sebebiyle geleceğe dair belirsizliklerin bulunması öne çıkmaktadır. Vatandaşlık talebi de bu gerekçelerle paralellik göstermektedir. Bununla birlikte, sosyo-ekonomik durumun belirleyici olduğu, SUY gibi yalnızca sığınmacılara sunulan yardım ve hizmetlerin kesilmesini göze alamayacak düzeyde yoksunluk içinde yaşayan Suriyelilerin vatandaş olmak istemeyebildikleri görülmektedir.

Avrupa'ya geçiş eğilimi ise yıllar içerisinde değişim göstermiştir. 2014-2016 yılları arasında sosyo-ekonomik anlamda daha iyi durumda olan başta eğitimli, iş ve beceri sahibi Suriyeliler olmak üzere çok sayıda Suriyelinin formel ya da enformel yollarla Avrupa'ya geçiş yaptığı görülmektedir. 2016-2018 yılları arasında ise Avrupa'ya geçişlerin azaldığı görülmektedir. Bu noktada Geri Kabul Anlaşmasının yanı sıra Avrupa'da günlük yaşamda ve siyasi söylemde yaygınlaşan ırkçı ve zenofobik söylemin, mülteci ve sığınmacıların deneyimlediği ayrımcılık üzerinde önemli bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. 2019 yılı itibariyle Türkiye'de yaşanan ekonomik bunalımın ve artan ayrımcılığın etkisiyle Avrupa'ya geçme isteğinin yeniden canlandığı ifade edilmektedir.

4.1.3. Sosyal Uyuma İlişkin Sonuçlar

Araştırma kapsamında üçüncü olarak, 'yerel toplum ve Suriyeliler bağlamında sosyal uyumu zorlaştıran ve kolaylaştıran süreçler nasıl açıklanabilir?' sorusuna yanıt aranmıştır. 'Sosyal uyum' ana teması bu soruya kapsamlı bir yanıt sunmaktadır. Bu bağlamda, sosyal uyumu etkileyen birçok unsurdan söz edilebilmektedir. Bununla birlikte, bazı unsurlar öne çıkmaktadır. Bunların başında Türkiye'nin sosyal refah rejimi ve bu bağlamda ortaya çıkan eşitsizlikler gelmektedir. Yoksulluk oranının ve gelir dağılımında adaletsizliğin oldukça yüksek olduğu Türkiye'de pastanın aynı küçük dilimine talip olan Suriyelilerin ve yerel toplumun yoksullarının istihdam, konut ve sosyal yardımlar gibi birçok alanda rekabete sürüklendiği görülmektedir. Sağlık sisteminde 'cepten sağlık harcamaları' ve artan kapasite sorunları üzerinden, konut sektöründe artan nüfusun ve ekonomik krizin etkisiyle artan kiralar üzerinden, istihdam sektöründe ise artan işsizlik ve düşen emek ücreti üzerinden dış grubun hedef alındığı ve özellikle de yerel toplumun yoksulluğun sorumlusu olarak Suriyelileri gördükleri anlaşılmaktadır. Dahası, yaşanan yoksulluğun aşılması noktasında daha çok sosyal yardım mekanizmalarının devreye sokulduğu, bu bağlamda sunulan sosyal yardımların ise bireylere kendi başlarına yaşamlarını sürdürme fırsatı vermediği görülmektedir. Uzun yıllar devam eden yardımların bir yandan yardım bağımlılığına yol açabildiği, diğer taraftan yardımların yöneldiği hedef grup noktasında gerginlikleri tırmandırdığı anlaşılmaktadır.

Kimlik ve ideolojilerin de sosyal uyumu zorlaştıran bir nitelik taşıdığı, grupların kimliklerini koruma kaygısıyla dış gruba sosyal mesafe koyabildiği görülmektedir. Ataerkil ideoloji ve milliyetçilik bu bağlamda öne çıkmaktadır. Yerel toplumun milliyetçi ideolojiden beslenen tutumlarının daha çok günlük yaşamda Arapça konuşulmasına ve dükkânlardaki Arapça tabelalara verilen tepkiler bağlamında kendini gösterdiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Suriyeliler arasında ise muhafazakârlaşma ve Arapçayı vurgulama eğiliminin artabildiği görülmektedir. Buna ek olarak, Suriyeliler arasında ataerkil yapının ve toplumsal cinsiyet rollerinin yaygın olarak benimsendiği gözlenmektedir. Bu durum ise yerel toplumda laik yaşam biçimini benimseyen nüfusun şeriata dayalı yönetim biçiminden duyduğu kaygıları öne çıkarmakta, bu bireylerin Suriyelilere sosyal ve kültürel mesafe koymasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, kültürel farklılıkların ve kültürü korumaya yönelik adımların sosyal uyum sürecini zorlaştırdığı anlaşılmaktadır.

Dil bariyeri bir diğer önemli engeldir. Bu konuda çocuk ve gençlerin daha avantajlı olduğu, yine de dil becerilerini iyi düzeyde geliştirmedikleri takdirde özellikle eğitim alanında ciddi sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Çalışan erkek yetişkinlerin ise çalışma saatleri dolayısıyla dil öğrenmeye fırsat bulamadığı anlaşılmaktadır.

Bir diğer husus medyanın ve siyasi aktörlerin tutumlarıdır. Ana akım medyanın olumsuz haberlerde Suriyeli kimliğini öne çıkardığı, bunun yanı sıra sosyal medyanın da genel itibarıyla ayrımcı ve dışlayıcı söyleme temel oluşturabildiği görülmektedir. Diğer taraftan, yerel toplum üyeleri de yerel toplumun dertlerinin medyada temsil edilmediğini ve yaşanan olumsuz olayların gündeme taşınmadığını dile getirmektedirler. Türkiye'deki siyasi aktörlerin ise genel itibarıyla Suriyelilere yönelik olumsuz tutumların gelişmesine ortam sağladığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de hükümet ile muhalefet arasındaki kutuplaşmanın Suriyeliler bağlamında da cepheleşmeye dönüştüğü, bu noktada Suriyelilerin seçim malzemesi olarak kullanıldığı ve özellikle de seçim dönemlerinde Suriyelilere yönelik ayrımcı ve dışlayıcı söylemin yaygınlaştığı görülmektedir.

Güven duygusu sosyal uyumun geliştirilmesinde önemli bir belirleyicidir. Bu araştırma kapsamında yerel toplumun Suriyelilere yönelik bir güvensizlik algısının ve kaygısının var olduğu görülmektedir. Yerel toplum üyelerinin asimile olma ve yönetim süreçlerinde güç kaybetme kaygısı taşıdıkları görülmektedir. Bununla birlikte, güvenlik kaygısını arttıran önemli bir konu da toplumsal sorunlara ilişkin Suriyelilere sıklıkla atıfta bulunulması, Suriyelilerin suç ve terör olaylarıyla birlikte anılmasıdır. Bu bağlamda, Suriye’de terör gruplarının uzun yıllardır süregelen varlığının, Türkiye’de geçtiğimiz yıllarda yaşanan terör olaylarının, savaşın ilk yıllarında Türkiye-Suriye sınırındaki kontrolsüz geçişkenliğin ve medyada yer bulan haberlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bazı yerel toplum üyelerinde Suriyelilerle bağlantılı olarak, güvenlik önlemlerine, suç ve adalet sisteminin işleyişine ilişkin soru işaretleri olduğu, bu bağlamda kurumlara olan güvenin de sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal uyumu zorlaştıran önemli unsurlardan biri de Suriyelilere yönelik kalıpyargılar ve önyargılardır. Bu araştırma kapsamında Suriyelilere ilişkin yerel toplum tarafından yaygın olarak dile getirilen çok sayıda olumsuz genellemeye rastlanmıştır. Bunların başında ‘vatan haini’, ‘yobaz’, ‘pis’ ve ‘rahat’ gibi ifadeler gelmektedir. Ek olarak, Türkiye’de Suriyelilere yönelik kurumsal hizmetlere ilişkin çok fazla yanlış bilginin olduğu görülmektedir. Bunların; Suriyelerin devletten maaş aldıkları, vergi vermediği, fatura ödemedikleri, devlet tarafından bakıldıkları, bayram ziyaretine giden Suriyelilere para verildiği, Türkiye’de doğanların doğrudan vatandaş oldukları, hastanelerde öncelik verildiği, üniversitelere sınavsız girdikleri gibi çeşitli iddialar etrafında kümelenildiği ve Türkiye’de Suriyeli olmanın bir ayrıcalık olarak nitelendiği görülmektedir.

Ayrımcılık ve sosyal dışlanma bir diğer önemli unsurdur. Bu bağlamda, güç kaynaklarına erişimlerinin sınırlı olması ve mevcut hukuki ve sosyal statü günlük yaşamda Suriyelilere yönelik hak ihlallerinin ortaya çıkmasına ve ikili ilişkilerin istismar edilmesine zemin hazırlamaktadır. İstihdam ve konut piyasalarında yaygın olarak görülen ayrımcılık ve sosyal dışlanma günlük yaşamda kamu kurumlarında, çeşitli işletmelerde ve hatta pazar yerlerinde hizmet sunumunun aksatılması şeklinde görülebilmektedir. Bu durumun kentsel mekânda ise hem yerel toplum üyeleri hem de Suriyeliler tarafından deneyimlendiği

görülmektedir. Bu bağlamda üç temel örüntüye rastlanmıştır. Birincisi, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı kent içi yoksul mahallelerin sosyal dışlanma süreçlerine karşı savunmasız bölgeler olmasıyla ilgilidir. İkincisi, kent içi ve kent dışı hareketliliğin sınırlı olmasıyla ilgilidir. Üçüncüsü ise bazı kentlerde görünür olan etnik ve dini temelli mekânsal ayrışma süreçleriyle ilgilidir.

Ayrımcılık bağlamında bir diğer konu da yoksulluk içerisinde yaşayan yerel toplum üyelerinin, 'ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüklerini ve ayrımcılığa uğradıklarını' ifade etmeleridir. Bu bağlamda kamunun ve sivil toplumun hizmetlerinin yalnızca Suriyeliler için planlandığı ve bu süreçte yerel toplumun ihtiyaçlarının görmezden geldiği dile getirilmektedirler. Bu söylemin ise göç sürecinin yönetimiyle doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, kurumlar tarafından belirli kişilere mükerrer yardımlar yapılması, aynı yardımlar yapılırken gereksinimlerin ve kültürel farklılıkların gözetenmemesi Suriyelilerin ihtiyaç sahibi olmadıkları ve yardımların istismar edildiği algısını ortaya çıkarmıştır.

Ayrımcılıkla bağlantılı olarak yalnızca gruplar arasındaki ayrımcılığın değil, aynı zamanda grup içi ayrımcılığın da sosyal uyumu zorlaştıran bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Suriyeli kadınların ve çocukların deneyimleri öne çıkmaktadır. Suriyeli kadınlara yönelik ayrımcılık ve hak ihlalleri genellikle ataerkil kültürün yansımaları olarak görülmektedir. Bu bağlamda, Suriyeli kadınların hanede söz hakkının sınırlı olduğu, aile ve çevre baskısı altında yaşamlarını sürdürdükleri ve günlük yaşamlarında kısıtlamalara maruz kaldıkları görülmektedir. Bununla birlikte, çeşitliliğin özellikle de sınır kentlerde yaygınlığı dikkat çekicidir. Bununla bağlantılı olarak, yerel toplumda da çok eşliliğin ve kuma kültürünün yeniden gündeme gelmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bir diğer husus, yaşamlarının önemli bir bölümünü hane içi yeniden üretim süreçleriyle geçiren Suriyeli kadınların kamusal görünürlüğünün ve istihdama katılımının düşük olmasıdır. Son olarak, erkek ve kadınların mekânsal olarak ayrıştıkları görülmektedir. Bütün bu sürecin Suriyeli kadınlara yönelik her türlü şiddete temel oluşturduğu, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin Suriyeliler arasında yaygın olduğu ve normleştirildiği anlaşılmaktadır.

Çocukların deneyimleri ise eğitime katılım, çocukların çalıştırılması ve çocuk yaşta evlilikler bağlamında öne çıkmaktadır. Aslında eğitilmiş olan ve Suriye'nin kentsel bölgelerinden gelen Suriyelilerin çocuklarını da okutma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'deki Suriyeli çocukların önemli bir bölümünün eğitime erişiminin önünde kültürel ve ekonomik engeller bulunmaktadır. Yoksulluğun eğitime devamı doğrudan etkilediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Suriyeli çocukların tarım, sanayi ve hizmet sektöründe çalıştırılabildiği ve hatta dilendirildiği veya seks işçisi olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. 'Evden bir boğaz eksilsin' düşüncesiyle evlendirilebilen kız çocuklarının eğitime katılımında toplumsal cinsiyet algısının da oldukça belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Ne yazık ki, kız çocuklarının evlenme yaşının 12'ye kadar düşebildiği ve başlık parası karşılığında evlendirilebildikleri ifade edilmektedir. Bu bağlamda, çocuk yaşta evliliklerin kültür içerisinde normalleştirildiği, kız çocuklarının da evlilik psikolojisiyle büyüdüğü ifade edilmektedir. Yine de son dönemde yasal caydırıcılığın, geri gönderilme kaygısının, farkındalık çalışmalarının ve eğitime katılım konusunda yapılan çalışmaların etkisiyle erken yaşta evliliklerin azaldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte, bu evliliklerin halen büyük bir sorun olduğu açıktır.

Bütün bunların yanı sıra araştırmada sosyal uyumu kolaylaştıran unsurlar da gözlenmiştir. Bunların başında yerel toplumun tutumu gelmektedir. Türkiye'de yerel toplumun Suriyelilere yönelik yaklaşımının büyük ölçüde hayırseverlik anlayışından temellendiği, 'misafir' söyleminin ve din kardeşliği vurgusunun da bu anlayışın gelişmesine katkı sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte, değişen koşullar neticesinde hayırseverlik temelli yaklaşımların yerini orta ve uzun vadede Suriyelilere yönelik olumsuz söyleme bıraktığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, bireylerin insan olmaktan gelen haklarına vurgu yapan katılımcıların tutumlarının ise bağlamdan etkilenmediği görülmektedir.

'İçerme' süreçlerinin de Suriyeliler ve yerel toplum arasındaki sosyal uyumun sağlanmasında önemli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, eğitime katılım ve devamlılık, emek piyasasına erişim ve son olarak vatandaşlığın kazanılması sosyal uyum sürecinde kritik bir önem taşımakta, gruplararası ilişkilerin geliştirilmesini kolaylaştırmaktadır.

Temasın önyargıların aşılmasında, ayrımcılığın ortadan kaldırılmasında, empatinin ve güvenin oluşmasında ve gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde kilit bir rolü bulunmaktadır. Bu araştırma kapsamında geçmişten gelen tanış olma durumunun, bu bağlamda tarihsel bağların ve kültürel benzerliklerin olumlu tutumları beslediği anlaşılmaktadır. Ortak etnik kimlik, dil birliği ve dini inanış da bu bağlamda kolaylaştırıcıdır. Buna ek olarak, dış grupla olmasa dahi farklı kimlik ve kültürlerle tanış olmanın da sosyal uyumu ve birlikte yaşamı kolaylaştıran bir etkisi olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, göç sürecinin ardından kurulan sosyal temasın hem Suriyeliler hem yerel toplum üyeleri hem de kurum çalışanları açısından önyargıların ve kaygının azaltılmasında önemli bir araç olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal uyumu kolaylaştıran önemli unsurlardan biri de bireylerin sahip olduğu sosyal ağlardır. Her ne kadar göç sürecinde Suriyelilerin grup içi sosyal ağları zayıflamış olsa da, bireylerin kendi yapabilirlikleri ölçüsünde iç grup ağları aracılığıyla birbirlerine destek olmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu noktada, dış grup ağlarının kurulmasının ise sosyal uyum sürecini ciddi anlamda olumlu etkilediği anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında kurum ve kuruluşların sunduğu hizmetlerin ve planlanan faaliyetlerin de sosyal uyum sürecine önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Bu bağlamda toplum merkezlerinin başlı başına bir sosyalleşme alanı olarak sosyal uyuma katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Hizmetler ve faaliyetler bağlamında ise özellikle de her iki grubu kapsayan, uzun süren veya birkaç seanstan oluşan faaliyetlerin sosyal uyuma yüksek düzeyde katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Son olarak, göç sürecinin Suriyeli kadınlar için güçlenme ve özgürleşme fırsatı yarattığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, mahrem algısında kırılma yaşanabildiği, istihdam ve sosyal yaşam bağlamında kamusal alanda kadının görünürlüğünün arttığı, sosyal ve çevresel baskıların azaldığı ve kadın haklarına ilişkin farkındalığın arttığı görülmektedir. Bu durumun ise Suriyeli kadınlar için hem hane halkı hem de toplum düzeyinde daha fazla özerklik, kontrol ve statü elde edilmesine olanak tanıdığı anlaşılmaktadır.

4.1.4. Gruplararası İlişkilere İlişkin Sonuçlar

Araştırma kapsamında son olarak, ‘Türkiye’de yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki ilişkilerin nasıl değerlendirilebileceği’ sorusuna yanıt aranmıştır. Bu bağlamda, iki grup arasındaki ilişkilerin çoğunlukla asgari yaşam gereksinimlerinin karşılanması niyetiyle kurulduğu; günlük selamlaşma, alışveriş ve hizmet alımı düzeyinde kaldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, iki grup arasında arkadaşlık veya komşuluk düzeyinde yakın ilişkilerin ise genel itibariyle kurulmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, daha az sıklıkta dile getirilmiş olsa da, çok iyi ilişkiler kuran Suriyelilerin ve yerel toplum üyelerinin de var olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda, dil bariyerinin, güven düzeyinin düşük olmasının, grupların mekânsal olarak ayrılmış olmasının ve toplumsal cinsiyet algısının gruplar arasındaki sosyal mesafeyi etkilediği görülmektedir.

Çocuklararası ilişkiler ise yetişkinler arası ilişkilerden farklı bir nitelik taşımaktadır. Bu noktada, birincisi kent içi kamusal mekânların niteliği belirleyicidir. Çarpık kentleşmenin ve suç olaylarının yaygın olduğu güvensiz kentsel mekânların, mahalle düzeyinde yerel toplum üyesi ve Suriyeli çocuklar arasındaki ilişkilerin kurulmasını zorlaştırdığı görülmektedir. İkincisi, ailelerin tutumunun ne yazık ki, çocuklar arası arkadaşlık ve oyun ilişkilerine zarar verebildiği görülmektedir. Bu bağlamda, hane içerisinde ebeveynler tarafından üretilen ayrımcı ve dışlayıcı söylemin, mahallede veya okulda çocuklar tarafından yeniden üretilebildiği görülmektedir. Günümüzde zorbalık davranışının hem Suriyeli hem de yerel toplum üyesi çocuklar tarafından sıklıkla sergilenebildiği anlaşılmaktadır. Bu noktada, Suriyeliler Türkiye’ye gelmeden önce de yaygın olarak görülen zorbalık davranışının Suriyelilerin gelmesiyle birlikte yön değiştirdiği ve Suriyelilere yöneldiği anlaşılmaktadır. Yine de, bütün bu olumsuzluklara rağmen çocuklar arası ilişkilerin yetişkinler arası ilişkilere göre çok daha olumlu seyrettiği, çocukların birbirlerine daha kolay uyum sağladıkları görülmektedir.

İki grup arasındaki evlilik ilişkilerinin ise istisnalar dışında Suriyeli kadınlar ve yerel toplum üyesi erkekler arasında gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun sebeplerine bakıldığında, erkeğin sosyal, ekonomik, kültürel ve politik olarak kadına göre dair güçlü

olması gerektiğine dair cinsiyetçi bakış açısının, toplumsal yaşamda erkeğe dayatılan ‘gelir getirici’ rolün, geçici koruma statüsü dolayısıyla Suriyeli erkeklerin gelecek yaşamlarının birçok belirsizlik barındırmasının, çok eşliliğin, kültürel farklılıkların ve Suriyeliler arasında evlilik yaşının yerel toplum üyelerine göre düşük olmasının etkisi olduğu görülmektedir.

İki grup arasındaki ilişkiler bağlamında son olarak, toplumsal gerginliklerin önemli bir sorun olduğu, sözlü sataşmadan fiziksel saldırıya kadar her türlü gerginliğin ortaya çıkabildiği anlaşılmaktadır. Anlaşmazlığın ortaya çıkmasının ardından iki grubun verdiği tepkiler ise dikkat çekicidir. Bu bağlamda, özellikle de Suriyeliler tarafından uzaklaşma veya geri çekilme şeklinde tepkilerin ortaya çıkabildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Suriyelilerin görünürlüklerini azaltmaya çalıştıkları ve yerel toplum üyeleriyle temastan kaçındıkları anlaşılmaktadır. Bu durumun ise Suriyelilerde öfke birikmesine ve dış gruba kin beslenmesine sebep olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, refah sistemindeki eşitsizliklerin, milliyetçilik ve ataerki gibi ideolojilerin, güven bunalımının, dil bariyerinin, medyanın ve siyasi söylemin, kalıpyargıların ve önyargıların, iç gruba ve dış gruba yönelik ayrımcılığın, sosyal dışlanmanın ve hak ihlallerinin sosyal uyumu zorlaştırdığı görülmektedir. Diğer taraftan, hayırseverlik ve hak temelli yaklaşımların, içerme süreçlerinin, gruplararası temasın, sosyal ağların, sosyal uyum alanında hizmet sunan kurumların ve kurum çalışanlarının ve kadının güçlenme potansiyelinin sosyal uyumu kolaylaştıran bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Geldiğimiz noktada, her ne kadar gruplar arasında kurulan ilişkiler daha çok asgari gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerçekleşse de, bu ilişkilerin özellikle de çocuklar arasında gelişme potansiyelinin yüksek olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Son söz olarak, yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki sosyal uyumun ve gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde kat edilmesi gereken uzun bir yol olduğu anlaşılmakta, bu bağlamda bir taraftan süreci zorlaştıran unsurların veya etkilerinin ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirler alınmasının, diğer taraftan süreci kolaylaştıran unsurların öne çıkarılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

4.2. UYGULAMAYA YÖNELİK ÇIKARIMLAR

Bu araştırmada yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki sosyal uyum ve gruplararası ilişkiler ele alınmakta ve okuyuculara genel bir çerçeve sunulmaktadır. Bununla birlikte, bu genel çerçeve başta sosyal hizmet meslek ve disiplini olmak üzere farklı meslek ve disiplinlerinin uygulamalarına ışık tutmaktadır. Dolayısıyla, her ne kadar bu kapsamlı araştırmanın amaçları arasında uygulamanın nasıl olması gerektiği sorusu yer almasa da, bu başlık altında araştırma bulguları kapsamında birey, grup, örgüt, topluluk ve politika düzeyinde uygulamaya dair öne çıkan konular, öneri niteliğinde kısaca ele alınacaktır.

4.2.1. İltica Hakkı Bağlamında Değerlendirmeler ve Öneriler

Türkiye’de yaşamını kuran ve sürdürme arzusu taşıyan bireyler için vatandaşlığın merkezi yönetim tarafından daha geniş toplum kesimlerini kapsayacak şekilde gündeme alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu adım, özellikle de Türkiye’de doğan ve vatansızlık riski altında bulunan çocuklar için ayrıca önem taşımaktadır. Diğer taraftan, azımsanmayacak sayıda Suriyelinin Türkiye’den ayrılarak ülkesine dönmeyi veya üçüncü ülkeye geçmeyi arzu ettiği görülmektedir. Bu bağlamda, Suriye’ye özlem duyan ve yaşamının geri kalanını Suriye’de geçirmek isteyen bireyler açısından devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından atılacak adımlar kritik bir önem taşımaktadır. Bu noktada, Suriye’de savaşın sonlanması ve ülkenin terör gruplarından arındırılması, yaşanabilir çevresel, ekonomik, sosyal ve politik koşulların sağlanması ön koşuldur. Bu bağlamda, gerçekçi olmayan ve savaşın süresini uzatan politik hedeflerin daha fazla vakit kaybedilmeden bir kenara bırakılması, uzlaşmaya yönelik ve insanı merkeze alan politik adımların atılması önemlidir. Üçüncü ülkeye geçiş yapmayı arzu eden Suriyeliler açısından ise, Avrupa’da mülteci ve sığınmacılara yönelik güvenlik ve kontrolü önceleyen politikalara, Geri Kabul Anlaşması gibi hareket özgürlüğünü kısıtlayan uygulamalara bir an önce son verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

4.2.2. Sosyal Refah Önlemleri Bağlamında Değerlendirmeler ve Öneriler

Araştırma verileri, varsıl ve yoksul arasındaki uçurumu arttıran Türkiye'nin sosyal refah politikalarının sosyal uyumu zorlaştıran önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, refah politikaları uygulamanın hedef alması gereken noktaların başında gelmektedir. Bu bağlamda, en azından sağlık, barınma ve istihdam alanlarında yoksul bireylerin sorunlarını hafifletecek önlemler alınması iki grup arasındaki tansiyonu da büyük ölçüde hafifletecek, olumlu gruplararası ilişkilerin geliştirilmesini kolaylaştıracaktır. İlk olarak, ülke toprakları içerisinde yaşamını sürdüren istisnasız herkes için ücretsiz sağlık hakkının sağlanması bu bağlamda önemli görülmektedir. İkincisi, istihdam piyasasında sosyal devlet uygulamalarının devreye girmesi, bu bağlamda işçiyi öncelikli olarak koruyan bir yapının yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, kayıt dışı ekonominin küçülmesi, sendikalaşmanın yaygınlaşması ve sendikaların güçlendirilmesi konusunda atılacak adımlar önemli görülmektedir. Üçüncüsü, konut piyasasında da sosyal devlet uygulamalarının devreye girmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, gerektiğinde kira bedelleri konusunda serbest piyasaya müdahale edilmesi ve insan yaşamına uygun olmayan meskenlerin kiralanmasının engellenmesi önemlidir. Dördüncüsü, yardım bağımlılığı konusunun ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, bireylere sağlanan yardım ve hizmetlerin psikososyal destek hizmetleriyle eşzamanlı olarak sunumu önem taşımaktadır. Bu kapsamda, gereksinimlerin ayrıntılı biçimde ele alınması ve kamu kurumları ve STK'lar tarafından uygulayıcıların müdahale stratejilerini yardım bağımlılığını ortadan kaldıracak biçimde kurmalarına mümkün kılacak örgütsel olanakların sağlanması gerektiği düşünülmektedir. Son olarak, vatandaşlık geliri uygulamasının gündeme gelmesi ve kamunun her vatandaşın temel gereksinimlerini karşılayacak düzeyde gelir sahibi olmasını garanti altına alması gerekmektedir.

Son tahlilde, devletin sosyal refahın sağlanmasında asgari ve vazgeçilmez bir aktör olduğu görüşünden yola çıkarak, bireylerin bir toplumun üyesi olmaktan kaynaklanan hakları olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bu bağlamda, başka hiçbir şart aranmaksızın hem asgari hem de refah arttırıcı gereksinimlerin kamu kaynakları tarafından sağlanması

gerekmektedir. Bununla birlikte, bir toplumun üyesi olmanın tek kriterinin vatandaşlık olmadığı, mülteci ve sığınmacıların da toplumun geçici veya kalıcı üyeleri olduğundan yola çıkarak söz konusu hakların bir ülkede yaşayan bütün nüfus gruplarını kapsaması gerektiği düşünülmektedir.

4.2.3. Farkındalık Çalışmaları Bağlamında Değerlendirmeler ve Öneriler

Araştırma verileri, yerel topluma yönelik farkındalık çalışmalarının sosyal uyumun sağlanmasında ve gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde büyük önem taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda, yaşananların bir zorunlu göç süreci olduğunun ve yapılanların Türkiye için uluslararası hukuktan kaynaklanan bir yükümlülük olduğunun yerel topluma yeterli ve doğru bir biçimde anlatılması önemlidir. Buna ek olarak, Suriye’de savaşın halen son bulmadığının, yakın gelecekte son bulsa dahi yaşanabilir bir ortamın oluşmasının uzun yıllar süreceğinin yerel toplum tarafından anlaşılması ayrıca önem taşımaktadır. Dahası, Türkiye’de geçirilen uzun yıllar da dikkate alındığında Suriyelilerin önemli bir bölümünün artık Türkiye’de yaşamını kurduklarının, birlikte yaşamanın ve yaşamı paylaşmanın kaçınılmaz olduğunun anlaşılması yolunda farkındalık çalışmalarının yapılması önemli görülmektedir. Bu kapsamda, özellikle de STK’lara önemli roller düşmektedir.

Bunlara ek olarak, yerel toplumda yayılan kurumsal hizmetlere ilişkin yanlış bilgilerin ve Suriyelilere yönelik hatalı genellemelerin de ortadan kaldırılması önem taşımaktadır. Özellikle de kurumsal hizmetlere ilişkin yanlış bilgiler yerel toplumda haksızlığa uğrama hissiyatı yaratmakta ve dış gruba karşı olumsuz tutumu arttırmaktadır. Dolayısıyla hem kamu hem de STK’lar tarafından Suriyelilere sunulan hizmetlerin ve bu hizmetlerin kaynağının açıklığa kavuşturulması, bu kapsamda yapılan harcamaların yerel topluma açık biçimde anlatılması önemli görülmektedir.

Yerel toplumda olumsuz algı ve tutumun gelişmesinde ‘misafir söyleminin’ ve ‘geçicilik vurgusunun’ önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır. Geçen dokuz yılın ardından günümüzde halen bu söylemi sürdürmek, eğitimine Türkiye’de başlayan veya devam eden

çocukların, kurulan işletmelerin ve yaşam düzenlerinin olduğu ortamda gerçekçi görülmemektedir. Dolayısıyla, başta merkezi yönetim olmak üzere siyasi aktörlerin her şeyden önce misafirlik söylemine ve geçicilik vurgusuna bir son vermesi gerektiği düşünülmektedir. Ek olarak, siyasi aktörlerin Türkiye'deki Suriyeliler konusunu seçim malzemesi haline getirmesinin önüne geçilmesi ayrıca önem taşımaktadır. Bu bağlamda STK'ların farkındalık çalışmalarında önemli bir hedef grubun da siyasi aktörler olması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırma verileri medyanın, özellikle de sosyal medyanın düşmanca söylemin yaygınlaşmasında önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, ırkçı ve faşizan söylemleri dile getiren ve yayan kişilere yönelik yaptırımların yasa koyucu tarafından gündeme alınması önem taşımaktadır. Bununla birlikte, asıl katkının STK'lar tarafından örgütlenebilecek, medya aracılığıyla farkındalık yaratmaya yönelik çalışmaların yaygınlaştırılması yoluyla sağlanacağı düşünülmektedir. Algularımızı ve tutumlarımızı büyük ölçüde etkileyen medyada, yaşanan olumlu deneyimlerin aktarılması, dizi ve filmlerde Suriyeli karakterlerin rol alması gibi uygulamaların olumlu tutumlara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

4.2.4. Ayrımcılıkla Mücadele Bağlamında Değerlendirmeler ve Öneriler

Ayrımcılık ve sosyal dışlanma, üzerinde yoğun olarak mesai harcanması gereken alanlardan biridir ve gruplararası ilişkiler konusunda farklı bağlamlarda karşımıza çıkabilmektedir. Bunlardan ilki günlük yaşamda dış gruba yönelik hizmet sunumunun engellenmesi veya aksatılması ve hatta kimi zaman doğrudan sözel veya fiziksel saldırganlık şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Yirminci yüzyılda Almanya'da Yahudilere ve ABD'de siyahilere yönelik ırkçı ve faşizan yaklaşımları hatırlatan bu tip olayların varlığı oldukça kaygı vericidir. İnsanlık suçu olarak anılabilecek böylesi olaylara yönelik her şeyden önce ceza sisteminin işletilmesi önem taşımaktadır. Bununla birlikte, böylesi olayların önüne geçilebilmesi biraz da faillere yönelik yapılacak çalışmalarla mümkündür. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanları ve diğer uygulayıcılar tarafından düşmanca tutumun

nedenlerinin anlaşılması ve tutum değişikliğinin sağlanması yönünde çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada örneğin, ırkçı ve düşmanca tutum sergileyen bireylerin meslek elemanlarıyla grup çalışmaları veya bireysel çalışmalara katılımları yönünde cezai yaptırımların faydalı olabileceği düşünülmektedir.

İkinci olarak, ayrımcılık konusunda kentsel bağlam ayrıca önem taşımaktadır. Bu kapsamda, kentlerin belirli mahallelerinde yaşayan hem yerel toplum üyelerinin hem de Suriyelilerin mekânın yarattığı yapısal bir dışlanmaya maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Bireylerin kent içi hareket kabiliyetini de sınırlandıran bu kentsel alanların yapısı ikili ilişkileri de olumsuz etkilemektedir. Bu noktada, kentsel bağlamın sosyal ilişkileri destekleyecek şekilde yeniden yapılanması konusu önemli görülmektedir. Bu kapsamda birincisi nüfusun maddi kaygılar taşımaksızın sosyalleşmesine olanak tanıyan sosyal alanların ve ikincisi insan güvenliğini önceleyen kentsel alanların inşası noktasında yerel yönetimlere ve şehir plancılarına önemli rol düşmektedir.

Üçüncü olarak, yerel toplumun ayrımcılık algısı da sosyal hizmet uzmanları ve diğer uygulayıcılar tarafından özellikle üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Bununla birlikte, göç sürecinde katlandıkları maliyetler de dikkate alınarak kurum ve kuruluşların yardım ve hizmetlerin örgütlenmesi sürecine yerel toplumu da dâhil etmesi önemli görülmektedir. Böylece, hem yerel toplumun gereksinimlerinin karşılanması mümkün olacak hem de önyargıların azaltılması, iki grup arasındaki ilişkilerin güçlenmesi sağlanabilecektir.

Uygulamanın yalnızca gruplararası ayrımcılığı değil, grup içindeki ayrımcılığı da hedef alması ayrıca kritiktir. Araştırma bulguları özellikle de kadınlara ve çocuklara yönelik hak ihlallerinin başta kültürel farklılık söylemi altında olmak üzere çeşitli şekillerde normalleştirilebildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, hak ihlallerini teşvik eden bir ortamda kültüre saygı söyleminin kullanılamayacağı açıktır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, çocukların evlendirilmesi veya çalıştırılması gibi süreçlerin sosyal uyumu zorlaştırmasının da ötesinde insan haklarına aykırı ve insan onurunu zedeleyen bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Son tahlilde hem yerel

toplum hem de Suriyeliler içinde ve arasında her türlü hak ihlalinin ortadan kaldırılması noktasında çok paydaşlı, kapsamlı ve çok boyutlu çalışmaların planlanması büyük önem taşımaktadır.

İlk olarak, feminist ve pro-feminist sosyal hizmet uygulamalarının yaygınlaştırılması önemli görülmektedir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin ortadan kaldırılması, güç ve tahakküm ilişkilerinin zayıflatılması ve çok eşliliğin ve erken evliliklerin sonlandırılması yönünde çalışmalar planlanmalıdır. Dahası, Suriyeli kadınların güçlenme ve özgürleşme potansiyeli dikkate alınarak, kadınların istihdama katılımının ve kamusal görünürlüğün artırılmasının desteklenmesine, cinsiyetler arası günlük temasın ve ilişkilerin geliştirilmesine, kısacası Suriyeli kadınların kendi yaşamları üzerinde daha fazla kontrol, özerklik ve statü elde etmelerine yönelik çalışmaların faydalı olabileceği düşünülmektedir.

İkinci olarak, çocukların eğitimi, çalıştırılması ve evlendirilmesi kurumların ve uygulayıcıların özellikle üzerine eğilmesi gereken konular arasındadır. Bu sorunların çözümü noktasında hâlihazırda önemli çalışmalar gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen her üç konunun da halen önemli ve yaygın birer problem olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu çok boyutlu sorunların birey, grup, topluluk ve politika düzeyinde çalışılması gerekmektedir. Bu bağlamda, yasal düzenlemelerin katılaştırılması, mevcut yasal yaptırımların sıkı biçimde uygulanması, ekonomik önlemlerin yaygınlaştırılması ve kültürel yaklaşımların değiştirilmesi önemlidir. Örneğin, ekonomik sıkıntıları dolayısıyla eğitimden kopan çocukların ekonomik olarak desteklenmesi, kültürel nedenlerle eğitime katılımı engellenen çocukların veli/vasilerine yasal yaptırımların uygulanması ve tutum değişikliği konusunda bu bireylerle ve çevreleriyle çalışılması, akran zorbalığı, ayrımcılık ve kötü muamele gibi nedenlerle çocukların eğitimden kopması noktasında ise yerel topluma yönelik çalışmaların planlanması önemli görülmektedir. Bu bağlamda özellikle de okul sosyal hizmeti uygulamalarının da faydalı olabileceği düşünülmektedir.

4.2.5. Sosyal Uyumun ve Gruplararası İlişkilerin Desteklenmesi Bağlamında Değerlendirmeler ve Öneriler

Sosyal uyumun ve gruplararası ilişkilerin desteklenmesi noktasında ilk olarak, kurumlar ve uygulayıcılar tarafından iki grup arasındaki olumlu temas deneyimini arttırmaya yönelik çalışmaların yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, yalnızca temasın sağlanması değil, bu temasın kalıcılığının sağlanması yani kişiler arası ilişkilerin sosyal ağlara dönüşmesi noktasında çabaların artırılması gruplararası ilişkilerin kalıcılığı açısından önemlidir.

İkinci olarak, araştırma verileri toplum merkezlerinin bireylerin sosyal uyumunu doğrudan veya dolaylı olarak desteklediğini göstermektedir. Dolayısıyla, toplum merkezlerinin yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Toplum merkezleri aracılığıyla iki grubun kaynaşmasını destekleyecek hizmet ve faaliyetlerin yaygınlaştırılmasının ve yerel toplumun hizmet ve faaliyetler kapsamında daha çok içerilmesinin sosyal uyum sürecine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Dahası hem toplum merkezleri hem de hizmet sunan diğer kuruluşların hem yerel toplumu hem de Suriyelileri kapsayan ve birkaç seanstan oluşan faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasının sosyal uyumun sağlanmasına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunlara ek olarak özellikle de çocuklarla yapılan faaliyetlerde sosyal çevrenin sosyal hizmet uzmanları tarafından müdahale çerçevesine dâhil edilmesi veya ek uygulamalarla bu bireylere de ulaşılması, çalışmalarda elde edilen başarının kalıcılığının sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Üçüncü olarak, gruplararası ilişkilerin genellikle günlük selamlaşma ve alışveriş düzeyinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, örneğin yerel yönetimler tarafından gruplararası ilişkilerin desteklenmesi noktasında mahalleler özelinde gruplararası teması arttırmaya ve kaynaşmayı sağlamaya yönelik geniş katılımlı sosyal etkinliklerin planlanmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir. Okulların bu bağlamda tetikleyici bir nitelik taşıyabileceği, çocuklar arası ilişkilerin gelişme potansiyelinden faydalanılarak ailelerin de sürece dâhil edilmesinin kaynaşmayı artırma potansiyeli taşıyabileceği düşünülmektedir.

Sosyal uyumun sağlanması ve gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde birtakım engellerle de mücadele edilmesi gerektiği açıktır. Bu engellerden biri de dil bariyeridir. Araştırma verileri dil bariyerinin geçen yıllara rağmen aşılamadığını göstermektedir. Bu noktada bireylerin içinde yaşadıkları ülkenin resmi dilini bilmemelerinin, yaşamın birçok alanında zorlukları da beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, dil bariyerinin aşılması noktasında kapsamlı çalışmaların yapılması önemlidir. Bu bağlamda ilk olarak, Türkiye genelinde Suriyeli çocukların ilkokula başlamadan Türkçe dil öğrenimi konusunda desteklenmesinin faydalı olabileceği düşünülmektedir. Bu noktada MEB çatısı altında, Türkçe dil öğrenimini desteklemeye yönelik anaokulu benzeri bir yapılanmaya gidilmesi, Türkçe dil desteği sağlayan kreşlerin veya okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, hatta zorunlu hale getirilmesi tartışmaya açılmalıdır. İkinci olarak, hedef alınması gereken önemli gruplardan biri çalışan yetişkin erkeklerdir. Çalışma saatleri dolayısıyla dil kurslarına katılma fırsatı bulmakta zorlanan bu bireyler için öğrenme fırsatlarının artırılması gerekmektedir. Bu noktada, STK'ların akşam saatlerinde ve pazar günlerinde organize ettikleri kursların kapasitelerinin artırılması önemli görülmektedir. Yine de, uzun saatler çalışmak durumunda kalan bireyler, zaman ve enerjilerini bu kurslara katılarak harcamak istemeyebileceklerdir. Dolayısıyla, işyerinde dil öğreniminin sağlanması veya dil eğitimi için işçilere mesai saatleri içerisinde izin verilebilmesi noktasında merkezi yönetim veya diğer STK'lar tarafından planlanabilecek işverenlere ve çalışanlara yönelik teşviklerin bu kapsamda işe yarayabileceği düşünülmektedir. Üçüncü olarak, Reyhanlı gibi yerel nüfusun da Arapça konuştuğu yerlerde dil öğreniminin zorlaştığı görülmektedir. Bu durumun ise özellikle de çocukların eğitimini olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu bölgelerde dil öğrenimi konusunun ayrıca ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda hem yerel yönetimlere hem de bu bölgelerde faaliyet yürüten STK'lara önemli bir rol düşmektedir.

İkincisi hem yerel toplumun hem de Suriyelilerin psikososyal destek hizmetlerine gereksinim duyduğu açıkça görülmektedir. Diğer taraftan, geçtiğimiz süreçte bu hizmetlerin her iki grup için de yeterli düzeyde sağlanamadığı, bu durumun ise sosyal uyum sürecini zorlaştırdığı anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında bu durumun, hedef grupların

psikososyal destek kavramına yabancı olması ve gelir elde etme gibi diğer yaşam kaygılarına öncelik vermeleri gibi müracaatçı gruplarından kaynaklanan; kapasite yetersizliği ve hizmetin sunum biçimi gibi kurumsal örgütlenme ve işleyiş süreçlerinden kaynaklanan; dil bariyeri ve kültürel farklılıklar gibi uzman-müracaatçı ilişkisinden kaynaklanan sebepleri öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, hizmetlerin sunumu noktasında bu engellerin ortadan kaldırılmasının öncelikle bu grupların iyilik hallerinin artırılmasına, sonrasında olumlu gruplararası ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmekte, bu süreçte kamu kurumlarına, STK'lara ve uygulayıcılara önemli sorumluluklar düşmektedir.

Üçüncüsü, araştırma verileri gruplararası gerginlikler bağlamında Suriyelilerin görünürlüğü azaltma ve geri çekilme gibi tepkileri yaygın olarak kullanılabildiğine işaret etmektedir. Bu durumun ise orta ve uzun vadede kin ve nefret duygusunun gelişmesine ortam hazırladığı anlaşılmakta, birlikte yaşam ve gruplararası ilişkiler bağlamında birçok olumsuzluğu beraberinde getirme riski bulunmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları tarafından gerçekleştirilecek psikososyal destek çalışmaları oldukça önemli görülmektedir. Bu bağlamda, bireylerin sorunlarla karşılaşma durumunda kendi hakkını arayabilmesi ve gerektiğinde kamu kurumlarına başvurması konusunda desteklenmesi ve güçlenmesi konusunda çalışmaların yapılması önemli görülmektedir.

4.2.6. Uygulayıcılar için Bazı Ek Öneriler

Uzun yıllardır göç alanda faaliyet yürüten kurum çalışanlarının, göç alanını 'yorucu, yıpratıcı ve tüketici' gibi sıfatlarla betimleyebildiği görülmektedir. Bu kapsamda, daha başarılı uygulamaların gerçekleştirilebilmesi noktasında göç alanında çalışan profesyonellerin çalışma motivasyonlarının desteklenmesi, kaygılarının ve tedirginliklerinin azaltılması, yaşanan diğer psikososyal zorlukların aşılabilmesi adına kurumlar tarafından önlemler alınması kritik önem taşımaktadır. Bu bağlamda, birincisi çalışma ortamlarının (özellikle saha ekipleri için) güvenliği konusunda önlemlerin artırılması; ikincisi psikososyal desteğe ihtiyaç duyan kurum çalışanlarının bu hizmetten

faýdalanmalarının sağlanması; üçüncüsü, yaşanan sorunların aşılması adına süpervizyon konusunun ciddiyle ele alınması önemli görülmektedir.

Son olarak, araştırma verileri Suriyeliler içerisinde kimlik, yaşam biçimi ve dünya görüşü açısından farklılaşan gruplar olduğunu ve bu grupların Türkiye'deki deneyimlerinin ve yaşanan sorunların da farklılaşabildiği göstermektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanları tarafından yerle, yani farklılaşan gruplara özgü sorunların, gereksinimlerin ve önceliklerin kavranmasının uygulamanın başarısını artırma potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir.

4.3. GELECEK ARAŞTIRMALAR İÇİN NOTLAR

Bu araştırmada Türkiye'de yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki sosyal uyuma ve gruplararası ilişkilere dair genel bir çerçeve sunulmaktadır. Bu yönüyle araştırma sonuçları, birçok yeni araştırma sorusunu gündeme getirmektedir. Çalışmanın bu son bölümünde, gelecekte ele alınabilecek araştırmalara dair bazı öneriler sunulmaktadır. Bu bağlamda öncelikle sosyal uyum süreçlerinin ve göç alanının geniş ve çok boyutlu bir alan olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bu durum ise, sosyal uyum konusunda yapılacak saha araştırmalarında multidisipliner ekiplerin kurulmasının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen bu araştırmanın sınırlılıklarından biri bulguların görüşme yapılan katılımcılarla sınırlı olmasıdır. Geniş nüfus gruplarını kapsayan niceliksel tarama çalışmalarıyla yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki sosyal uyumun ne düzeyde olduğunun belirlenmesi amacıyla yapılacak çalışmaların alanyazına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki Suriyelilere ve yerel topluma özgü geliştirilecek kapsamlı 'sosyal uyum ölçeklerinin' gelecekte sosyal uyumun hangi yönde ilerlediğinin veya ne kadar yol kat edildiğinin anlaşılması açısından da faydalı olacağı düşünülmektedir.

Temasın sosyal uyumun sağlanmasında ve gruplararası ilişkilerin geliştirilmesindeki etkisi oldukça aşikârdır. Bu noktada, temasın hangi koşullarda daha etkili olduğunun çalışılması,

temasın niteliğinin artırılması bağlamında önem taşımaktadır. Bununla bağlantılı olarak, kurumlarda gerçekleştirilen faaliyetlerin etki ölçümünün büyük oranda kurum çalışanlarının gözlemleriyle sınırlı olduğu, dolayısıyla yapılan faaliyetlerin başarılı olup olmadığı veya hangi faaliyetlerin daha başarılı olduğu konularında verilerin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, kanıta dayalı uygulamaların planlanması önemli görülmekte, faaliyetlerin sosyal uyuma etkilerinin araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Son olarak, toplumsal cinsiyet algısı, kadına yönelik şiddet, Suriyeli kadınların güçlenme ve özgürleşme süreçleri, kadınlar ve erkekler arasındaki iletişim örüntüleri, çocukların eğitime katılımı, çocukların çalıştırılması ve erken evlilikler gibi konuların her birinin bağımsız olarak farklı yönleriyle çalışılmasının sosyal uyum sürecine ve alanyazına önemli düzeyde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan, bu araştırma kapsamında Suriyeliler içerisindeki yaşlılar, engelliler, LGBT bireyler, seks işçileri, evsizler, madde bağımlıları ve suça karışan bireyler gibi diğer gruplara ilişkin bulgulara rastlanmamıştır. Bu gruplarının sorunlarının, gereksinimlerinin ve sosyal uyum süreçlerinin ayrıca çalışılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

5. KAYNAKÇA

- Aasland, A. ve Fløtten, T. (2001). Ethnicity and social exclusion in Estonia and Latvia. *Europe-Asia Studies*, 53(7), 1023-1049.
- Abrams, D. ve Hogg, M. A. (1988). Comments on the motivational status of self-esteem in social identity and intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 18, 317-334.
- Adaman, F., Keyder, Ç., Müderrisoğlu, S., Yılmaz, B. ve Yüksek, D. (2006). Türkiye'de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma: European Commission, Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- AFAD. (2013). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar, 2013 saha araştırması sonuçları. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- AFAD. (2014a). Suriye'den Türkiye'ye nüfus hareketleri: Kardeş topraklarındaki misafirlik. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- AFAD. (2014b). Suriyeli misafirlerimiz kardeş topraklarında. Ankara: T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- AFAD. (2014c). Türkiye'deki Suriyeli kadınlar. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Ajukovic, M. ve Adjukovic, D. (1998). Impact of displacement on the psychological well-being of refugee children. *International Review of Psychiatry*, 10(3), 186-195.
- Akbaş, E. (2019). Türk yazılı basınında Suriyeli sığınmacı çocuklar. *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 159-172.
- Akkan, B. E., Deniz, M. B. ve Ertan, M. (2011). *Sosyal dışlanmanın Roman halleri*. İstanbul: Sosyal Politika Forumu.
- Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 16-29.
- Alanya, A., Swyngedouw, M., Vandezande, V. ve Phalet, K. (2015). Close encounters: Minority and majority perceptions of discrimination and intergroup relations in Antwerp, Belgium. *International Migration Review*, 51(1), 191-217.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge/Reading: Addison-Wesley.

- Alp, H. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik ayrımcı ve ötekileştirici söylemin yerel medyada yeniden üretilmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 22-37.
- Alrababah, A., Marble, W., Mousa, S. ve Siegel, A. (2019). Can exposure to celebrities reduce prejudice? The effect of Mohamed Salah on Islamophobic behaviors and attitudes (Vol. Working Paper No. 19-04). Zurich: Immigration Policy Lab.
- Altunsu, L. (2007). *Ethnic identity and social distance in Ankara*. (Doktora Tezi), Middle East Technical University, Ankara.
- Andrighetto, L., Durante, F., Lugani, F., Volpato, C. ve Mirisola, A. (2013). Obstacles to intergroup contact: When outgroup partner's anxiety meets perceived ethnic discrimination. *British Journal of Social Psychology*, 52, 781-792.
- Ankara Kalkınma Ajansı. (2014). Ankara göç analizi. Ankara.
- Ashmore, R. D. (1970). Prejudice: Causes and cures. İçinde: B. E. Collins (Ed.), *Social Psychology: Social Influence, Attitude Change, Group Processes, and Prejudice*: Addison-Wesley.
- Atay, T. (2004). "Erkeklik" en çok erkeği ezer! *Toplum ve Bilim*, 101, 11-30.
- Atkinson, J. ve Dougherty, D. S. (2006). Alternative media and social justice movements: the development of a resistance performance paradigm of audience analysis. *Western Journal of Communication*, 70(1), 64-88.
- Atkinson, R. (2000). Combating social exclusion in Europe: The new urban policy challenge. *Urban Studies*, 37(5-6), 1037-1055.
- Atkinson, R. ve Davoudi, S. (2000). The concept of social exclusion in the European Union: Context, development and possibilities. *Journal of Common Market Studies*, 38(3), 427-448.
- Bahadır, H. ve Uçku, R. (2016). İzmir'in bir mahallesinde yaşayan 6-17 yaş arasındaki Suriyeli çocukların çalışma durumları ve çalışma durumlarını etkileyen etmenler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 117-124.
- Bahçeşehir Üniversitesi. (2012). Suriyeli mülteci çocuklar saha araştırması.
- Bauman, Z. (2016). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları* (Çeviri: A. Yılmaz 6. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baydur, H. ve Uçan, G. (2016). Türkiye'de toplumsal cinsiyetin değerlendirilmesi. İçinde: D. Şaşman Kaylı ve F. Şahin (Ed.), *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri: Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet* (s. 137-155). Ankara: Nika Yayınevi.

- Berkman, L. F. (2000). Social support, social networks, social cohesion and health. *Social Work in Health Care*, 31(2), 3-14. doi: 10.1300/J010v31n02_02
- Berman, Y. ve Phillips, D. (2000). Indicators of social quality and social exclusion at national and community level. *Social Indicators Research*, 50, 329-350.
- Beşer, A. ve Tektaş Kerman, K. (2017). Göç eden bireylerin öncelikli sağlık sorunları ve sağlık hizmetlerine ulaşımındaki engeller. *Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics*, 3(3), 143-148.
- Bhalla, A. ve Lapeyre, F. (1997). Social exclusion: Towards an analytical and operational framework. *Development and Change*, 28, 413-433.
- Bichi, R. (2008). Mixed approach to measuring social distance. *Cognition, Brain, Behaviour. An Interdisciplinary Journal*, 12, 487-508.
- Black, R. (2003). Breaking the convention: Researching the “illegal” migration of refugees to Europe. *Antipode*, 35(1), 34-54.
- Blanz, M., Mummendey, A. ve Otten, S. (1995). Perceptions of relative group size and group status: Effects on intergroup discrimination in negative evaluations. *European Journal of Social Psychology*, 25, 231-247.
- Bobo, L. ve Hutchins, V. L. (1996). Perceptions of racial group competition: extending blumer's theory of group position to a multiracial social context. *American Sociological Review*, 61(6), 951-972.
- Bogardus, E. S. (1925a). Measuring social distance. *Journal of Applied Sociology*, 9, 299-308.
- Bogardus, E. S. (1925b). Social distance and its origin. *Journal of Applied Sociology*, 9, 216-226.
- Bogardus, E. S. (1926). Social distance in the city. *Proceedings and Publications of the American Sociological Society*, 20(1926), 40-46.
- Bogart, L. M., Elliott, M. N., Kanouse, D. E., Klein, D. J., Davies, S. L., Cuccaro, P. M., ve diğ. (2013). Association between perceived discrimination and racial/ethnic disparities in problem behaviors among preadolescent youths. *American Journal of Public Health*, 103(6), 1074-1081.
- Bolgün, C. ve Uçan, G. (2020). Birlikte yaşamak mümkün mü?: Okur yorumlarında “Suriyeli sığınmacı” söyleminin inşası. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 250-269.

- Bostan, H. (2018). Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin uyum, vatandaşlık ve iskân sorunu. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 39-88.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. İçinde: J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (s. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Boyd, M. ve Grieco, E. (2003). Women and migration: Incorporating gender into international migration theory. , 1(35), 28. *Migration information source*, 1(35), 1-7.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Brody, G. H., Chen, Y.-F., McBride Murry, V., Ge, X., Simons, R. L., Gibsons, F. X., ve diğ. (2006). Perceived discrimination and the adjustment of African American Youths: A five-year longitudinal analysis with contextual moderation effects. *Child Development*, 77(5), 1170-1189.
- Brown, C., Alabi, B. O., Huynh, V. W. ve Masten, C. L. (2011). Ethnicity and gender in late childhood and early adolescence: Group identity and awareness of bias. *Developmental Psychology*, 47(2), 463-471.
- Brown, C. S. (2017). Perceptions of intergroup discrimination *The Wiley Handbook of Group Processes in Children and Adolescents* (s. 269-291).
- Buchan, N. R., Johnson, E. J. ve Croson, R. T. A. (2006). Let's get personal: An international examination of influence of communication, culture and social distance on other regarding preferences. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 60, 373-398.
- Buck, N. (2001). Identifying neighbourhood effects on social exclusion. *Urban Studies*, 38(12), 2251-2275.
- Buğra, A. (2005). Yoksulluk ve sosyal haklar. İstanbul: Sosyal Politika Forumu.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). New poverty and the changing welfare regime of Turkey - Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi. Ankara: United Nations Development Programme.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2005). Poverty and social policy in contemporary Turkey: Boğaziçi University Social Policy Forum.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2006). The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European social policy*, 16(3), 211-228.

- Bundy, A. (2004). *Australian and New Zealand information literacy framework. Principles, standards and practice* (2. Baskı). Adelaide: Australian and New Zealand Institute for Information Literacy.
- Burchardt, T., Le Grand, J. ve Piachaud, D. (1999). Social exclusion in Britain 1991-1995. *Social Policy & Administration*, 33(3), 227-244.
- Büyükilikmen, A. Y. (2015). Sosyal sermaye ve ölçülmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 10, 45-52.
- Buz, S. (2002). *Türkiye'deki sığınmacıların üçüncü bir ülkeye gidiş için bekleme sürecinde karşılaştıkları sorunlar*. (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Buz, S. (2008). Türkiye'de sığınmacıların sosyal profili. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10(4), 1-14.
- Buz, S. ve Aygüler, E. (2017). Amartya Sen'in kapasite - yapabilirlik yaklaşımı bağlamında Türkiye'de yoksulluk durumu. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(15), 177-189.
- Buz, S. ve Ayyıldız, A. A. (2019). Sosyal hizmette toplum merkezleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 187-212.
- Çağlak, U. (2017). Göç ve parçalanmış aile: Göçün ardından kalanların 'dönüş' filmindeki yansımaları. *Turkish Studies*, 12(13), 135-150.
- Çağlar, T. (2018). Göç çalışmaları için kavramsal bir çerçeve. *Toros Üniversitesi İİBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 26-49.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 83-104.
- Çamur, A. (2017). Suriyeli mülteciler ve belediyelerin sorumluluğu: İzmir örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 113-129.
- Cappelletti, D., Mittone, L. ve Ploner, M. (2015). Language and intergroup discrimination. Evidence from an experiment *CEEL Working Paper 4-15*. Trento, Italy: Cognitive and Experimental Economics Laboratory, Department of Economy, University of Trento.
- Caricati, L. ve Monacelli, N. (2010). Social hierarchies and intergroup discrimination: The case of the intermediate status group. *British Journal of Social Psychology*, 49, 637-646.

- Carrillo, A. C. (2009). Internal displacement in Colombia: humanitarian, economic and social consequences in urban settings and current challenges. *International Review of the Red Cross*, 91(875), 527-546.
- Catolico, O. (2017). *A grounded theory study: Displacement, migration, and resettlement of Cambodian refugee women*: SAGE Publications Ltd.
- Cehajic, S., Brown, R. ve Castano, E. (2008). Forgive and forget? Antecedents and consequences of intergroup forgiveness in Bosnia and Herzegovina. *Political Psychology*, 29(3), 351-367.
- Çelik, İ. A. ve Vural, F. (2018). Suriyeli mülteci kadınların kuma dramı: Kilis ili örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 341-382.
- Cenevre Sözleşmesi (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme), (1951, 28 Temmuz).
- Ceylan, B. (2017). *Temas hipotezine dayalı eğitim programının hemşirelik öğrencilerinde şizofreniye yönelik inanç, damgalama ve sosyal mesafe davranışları üzerine etkisi*. (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Ankara.
- Charmes, J. ve Wieringa, S. (2003). Measuring women's empowerment: an assessment of the gender-related development index and the gender empowerment measure. , 4(3), 419-435. *Journal of Human Development*, 4(3), 419-435.
- Chen Chen, L. (2006). *Cambodian women migrant workers: Findings from a migration mapping study*. Cambodia: UNIFEM-Project Office.
- Chen, X. ve Graham, S. (2015). Cross-ethnic friendships and intergroup attitudes among Asian American adolescents. *Child Development*, 86(3), 749-764.
- Cheong, P. H., Edwards, R., Goulbourne, H. ve Solomos, J. (2007). Immigration, social cohesion and social capital: A critical review. *Critical Social Policy*, 27(1), 24-49.
- Çiçeksoğüt, A. (2017). Uluslararası göç hukuku perspektifinde yerinden edilmiş Suriyelilerin Türkiye'deki Statüsü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-20.
- Cinel, E. A. (2019). Türkiye ekonomisinin kırılğan yapısı-fragile structure of Turkish economy. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(23), 57-66.
- CNN TURK. (2012, 31 Temmuz). Erdoğan: 'Esad'ın gider ayak provokasyonunu kabul etmeyiz', *Türkiye Haberleri*. 02.02.2020 tarihinde, <https://www.cnnturk.com/2012/turkiye/07/31/erdogan.esadin.giderayak.provokasyonunu.kabullenmeyiz/671023.0/index.html> adresinden alındı.

- CNN TURK. (2018, 8 Kasım). Almanya'da mültecileri hedef alan saldırılar arttı. 09.04.2020 tarihinde, <https://www.cnmturk.com/dunya/dw/almanyada-multecileri-hedef-alan-saldirilar-artti> adresinden alındı.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Collins, H. (2003). Discrimination, equality and social inclusion. *The Modern Law Review*, 66, 16-43.
- Connelly, R., Roberts, K. ve Zheng, Z. (2010). The impact of circular migration on the position of married women in rural China. *Feminist Economics*, 16(1), 3-41.
- Corrigan, P. W., Backs Edward, A., Green, A., Lickey Diwan, S. ve Penn, D. L. (2001). Prejudice, social distance, and familiarity with mental illness. *Schizophrenia Bulletin*, 27(2), 219-225.
- Corrigan, P. W., Green, A., Lundin, R., Kubiak, M. A. ve Penn, D. L. (2001). Familiarity with and social distance from people who have serious mental illness. *Psychiatric Services*, 52(7), 953-958.
- Coşkun, E. (2014). Türkiye'de göçmen kadınlar ve seks ticareti. *Çalışma ve Toplum*, 42(3), 185-206.
- Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası: Fırsatlar ve zorluklar. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).
- Cote, J. E. (2005). Identity capital, social capital and the wider benefits of learning: Generating resources facilitative of social cohesion. *London Review of Education*, 3(3), 221-237. doi: 10.1080/14748460500372382
- Crawley, H. ve McMahon, S. (2016). Beyond fear and hate: mobilising people power to create a new narrative on migration and diversity.: Centre for Trust, Peace and Social Relations.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çeviri: M. Bütün ve S. B. Demir 4. Basım). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çuhadar Gürkaynak, E. (2012). Toplumsal temas: Önyargı ve ayrımcılığı önlemek için bir sosyal değişim aracı olarak kullanılabilir mi? *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, 255-267.
- Daly, M. ve Silver, H. (2008). Social exclusion and social capital: A comparison and critique. *Theor Soc*, 37, 537-566.

- Davidson, G. R. ve Carr, S. C. (2010). Forced migration, social exclusion and poverty: Introduction. *Journal of Pasific Rim Psychology*, 4(1), 1-6.
- De Jong, G. F. (2000). Expectations, gender, and norms in migration decision-making. *Population studies*, 53(3), 307-319.
- De León, J. (2015). *The land of open graves: Living and dying on the migrant trail* (36): Univ of California Press.
- Debusmann, B. (2012, 22 Mayıs). America and Syria's 'Dead Man Walking': Bernd Debusmann, *Reuters*. 02.02.2020 tarihinde, <https://www.reuters.com/article/us-column-debusmann/america-and-syrias-dead-man-walking-bernd-debusmann-idUSBRE84L02B20120522> adresinden alındı.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86(3), 139-170.
- Del Caprio, X. V. ve Wagner, M. (2015). The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market *Policy research working paper 7402*: World Bank Group: Social Protection and Labor Global Practice Group.
- Demiröz, F. (2000). Yurtdışına göç sürecinin aile üzerindeki etkileri. İçinde: G. Erkan ve V. Işıkhhan (Ed.), *Prof. Dr. Vedia Emiroğlu'na armağan* (s. 194-204). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları.
- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S. ve Brown, C. (2011). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable Development*, 19, 289-300.
- Dempster, H. ve Hargrave, K. (2017). *Understanding public attitudes towards refugees and migrants*. London: Overseas Development Institute & Chatham House.
- Deutsche Welle. (2018, 18 Ocak). Macron göç ve iltica yasasını sertleştirmeyi planlıyor. 09.04.2020 tarihinde, <https://www.dw.com/tr/macron-g%C3%B6%C3%A7-ve-iltica-yasas%C4%B1n%C4%B1-sertle%C5%9Ftirmeyi-planl%C4%B1yor/a-42206483> adresinden alındı.
- Diaz, E. I. (1998). Perceived factors influencing the academic underachievement of talented students of Puerto Rican descent. *Gifted Child Quarterly*, 42(2), 105-122.
- Diker, E. (2015). Gazete reklamlarında kadın ve mahremiyet anlayışı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(1), 95-110.
- DİSK-AR. (2018). Türkiye'de emeklilerin durumu raporu. İstanbul: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi.

- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. ve Kawakami, K. (2003). Intergroup contact: The past, present, and the future. *Group Processes and Intergroup relations*, 6(1), 5-21.
- Duncan, G. J. ve Newman, S. J. (1976). Expected and actual residential mobility. *Journal of the American Institute of Planners*. 42, 2(174-186).
- Ekici, G., Savaş, H. A. ve Çıtak, S. (2001). İntihar riskini artıran psikososyal etmenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(4), 204-212.
- EmlakKulisi.com. (2014, Ağustos 25). Suriyeliler Türkiye'den nasıl konut alıyor? 08.05.2020 tarihinde, <https://emlakkulisi.com/suriyeliler-turkiyeden-nasil-konut-aliyor/282198> adresinden alındı.
- Erdoğan, M. M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO).
- Erdoğan, M. M. (2017). Suriyeliler barometresi 2017: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi - Yönetici özeti, değerlendirme, politika önerileri.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Suriyeliler barometresi: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi* (1. Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M., Erdoğan, A., Yavcan, B., Mohamed, T. H., Kavukçuer, Y. ve Sancı, G. (2017). Elite dialogue: Türkiye'deki Suriyeli mülteci akademisyen ve üniversite öğrencilerinin durumu, sorunları ve beklentileri araştırması 2017.
- Erdoğan, M. M., Kavukçuer, Y. ve Çetinkaya, T. (2017). Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilere yönelik medya algısı *Liberal perspektif: Analiz* (Vol. 5): Özgürlük Araştırmaları Derneği.
- Erdoğan, M. M., Şener, B., Sipahioğlu, E., Kavukçuer, Y. ve Yılmaz Başçeri, E. (2017). *Kopuş'tan uyum'a kent mültecileri: Suriyeli mülteciler ve belediyelerin süreç yönetimi: İstanbul örneği*: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Erdoğan, M. M. ve Ünver, C. (2015). Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Eren, A. S. ve Tunç, A. (2018). Kahramanmaraş'taki suriyeli göçmenlerin hayattan ve kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeylerinin ölçümüne yönelik bir alan çalışması. *ASSAM*, 5(12), 21-31.
- Erol, H. ve Özdemir, A. (2019). Türkiye'de 1980 sonrası sağlık politikalarında dönüşüm ve sağlık harcamalarına etkileri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2018 Özel Sayısı, 119-146.

- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. New York: Polity Press.
- European Commission. (2005). Study on immigration, integration and social cohesion: Final report. İçinde: European Commission Employment and Social Affairs DG (Ed.): Focus Consultancy Ltd., Erasmus University Rotterdam Faculty of Social Sciences.
- Evergeti, V. ve Zontini, E. (2006). Introduction: Some critical reflections on social capital, migration and transnational families. *Ethnic and Racial Studies*, 29(6), 1025-1039.
- Fernandez, M. ve Nichols, L. (2002). Bridging and bonding capital: Pluralist ethnic relations in Silicon Valley. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 22(9-10), 104-122.
- Fiebert, M. S. (1971). A scale to measure the social distance between college students and faculty. *The Journal of Psychology*, 77, 3-7.
- Fisher, C. B., Wallace, S. A. ve Fenton, R. E. (2000). Discrimination distress during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(6), 679-695.
- Flores-Yeffal, N. (2015). Migration and social capital. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 15, 411-415.
- Foggo, H., Tarlan, K. V., Karabıyık, E., Bayraktar, S. ve Kiremitçi, D. (2016). *Suriyeli Dom göçmenler: En alttakiler yoksulluk ve ayrımcılık arasında göç yollarında*. Ankara: Altan Matbaası.
- Forrest, R. ve Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143.
- Fossett, M. (2006). Ethnic preferences, social distance dynamics, and residential segregation: Theoretical explorations using simulation analysis. *Journal of Mathematical Sociology*, 30(3-4), 185-273.
- Friedkin, N. E. (2004). Social cohesion. *Annual Review of Sociology*, 30, 409-425.
- Fusch, P. I. ve Ness, L. R. (2015). Are we there yet? Data saturation in qualitative research. *The Qualitative Report*, 20(9), 1408-1416.
- Galabuzi, G.-E. ve Teelucksingh, C. (2010). *Social cohesion, social exclusion, social capital*: Department of Citizenship and Immigration Canada.
- Gaye, A. ve Jha, S. (2011). Measuring women's empowerment through migration. *Diversities*, 13(1), 49-66.

- Gazete Duvar. (2018, 31 Ekim). Mülteci çocuğa çelme takan Macar gazeteci suçsuz bulundu. 09.04.2020 tarihinde, <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2018/10/31/multeci-cocuga-celme-atan-macar-gazeteci-sucsuz-bulundu/> adresinden alındı.
- Gazete Duvar. (2019, 10 Nisan). Bolu Belediye Başkanı Özcan'a ırkçılık tepkisi: Suriyelileri Ağrı'ya davet ediyorum. 09.04.2020 tarihinde, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/04/10/bolu-belediye-baskani-ozcana-irkcilik-tepkisi-suriyelileri-agriya-davet-ediyorum/> adresinden alındı.
- Gazete Duvar. (2019, 11 Mart). Gaziantep'te adayların gündemi göçmenler. 09.04.2020 tarihinde, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/03/11/gaziantep-te-adaylarin-gundemi-gocmenler/> adresinden alındı.
- Gazete Manifesto. (2019, 7 Temmuz). Soylu Suriyelilerle Türklerin suça karışma oranını kıyasladı: Suriyelinin suça karışma oranı daha az. 16.02.2020 tarihinde, <https://gazetemanifesto.com/2019/soylu-suriyelilerle-turklerin-suca-karisma-oranini-kiyasladi-suriyelinin-suca-karisma-orani-daha-az-277126/> adresinden alındı.
- Gaziantep Ticaret Odası. (2015). İçimizdeki Suriye: Gaziantep ortak akıl raporu 2. Geçici Koruma Yönetmeliği, 29153, Resmi Gazete, (2014, 22 Ekim).
- Geis, W., Uebelmesser, S. ve Werding, M. (2013). How do migrants choose their destination country? An analysis of institutional determinants. *Review of International Economics*, 21(5), 825-840.
- Geisinger, K. F. (2010). Bogardus social distance scale. *The Corsini Encyclopedia of Psychology*, 1(1).
- Gentry, C. S. (1987). Social distance regarding male and female homosexuals. *The Journal of Social Psychology*, 127(2), 199-208.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). 2016 Türkiye göç raporu. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Göç Politikaları ve Projeleri Dairesi Başkanlığı.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2018). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Web Sayfası. Erişim Tarihi 30.04.2018, Erişim Adresi http://www.goc.gov.tr/icerik/uluslararası-koruma_409_546
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). Geçici Koruma İstatistikleri. Erişim Tarihi 04.12.2019, Erişim Adresi <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Gökçe, D. (2018, 19 Ocak). Skandalı ortaya çıkaran İclal: Yılda 450-500 hamile çocuk geliyor, *Hürriyet Gazetesi*. 17.04.2020 tarihinde,

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/skandali-ortaya-cikaran-iclal-yilda-450-500-hamile-cocuk-geliyor-40714663> adresinden alındı.

- Göktuna Yaylacı, F. (2017). Eskişehir yerel basınında mülteciler ve Suriyeliler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 1-40.
- Golafshani, N. (2003). Understanding reliability and validity in qualitative research. *The Qualitative Report Volume*, 8(4), 597-603.
- Gordon, S., Davey, S., Waa, A., Tiatia, R. ve Waaka, T. (2017). Social inclusion and exclusion, stigma and discrimination, and the experience of mental distress. Aotearoa, New Zealand: Mental Health Foundation of New Zealand.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Granovetter, M. S. (1983). The strenght of weak ties: A network theory revisited. *Sociological Theory*, 201-233.
- Graph Commons. (2020). Suriyeli Mülteciler ve STK'lar. Erişim Tarihi 07.02.2020, Erişim Adresi <https://graphcommons.com/graphs/0711e621-a8c5-4651-a1d6-33106c7bb3f1?show=datatable>
- Grieve, P. G. ve Hogg, M. A. (1999). Subjective uncertainty and intergroup discrimination in the minimal group sitation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(8), 926-940.
- Grootaer, C., Narayan, D., Jones, V. N. ve Woolcock, M. (2004). Measuring social capital: An integrated questionnaire *World Bank Working Paper No. 18*. Washington, D.C.: World Bank.
- Guay, J. (2015). Social cohesion between Syrian refugees and urban host communities in Lebanon and Jordan: World Vision.
- Güloğlu, T., Korkmaz, A. ve Kip, M. (2003). Türkiye'de Kayıtdışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(45), 51-96.
- Gülyaşar, M. (2017). Suriyeliler ve vatandaşlık: Yerel halk ve Suriyeli sığınmacılar çerçevesinde bir değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 678-705.
- Gürses, İ. (2005). Önyargının nedenleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 143-160.

- Haber7.com. (2019, 18 Ocak). Cumhurbaşkanı Erdoğan açıkladı! 4 milyon Suriyeli için... 09.04.2020 tarihinde, <http://www.haber7.com/guncel/haber/2815716-cumhurbaskani-erdogan-acikladi-4-milyon-suriyeli-icin> adresinden alındı.
- Haber Türk. (2020, 11 Şubat). İdlid'de sıcak saatler! Karşı operasyon başlatıldı! 08.04.2020 tarihinde, <https://www.haberturk.com/idlib-de-sicak-saatler-karsi-operasyon-baslatildi-2580064> adresinden alındı.
- Haberler.com. (2019, 15 Ağustos). 100 mezarı yıkıp üzerlerine "Yakında geleceğiz" diye yazı yazdılar. 09.04.2020 tarihinde, <https://www.haberler.com/reyhanli-da-bazi-mezarlar-tahrip-edildi-12330257-haberi/> adresinden alındı.
- Hagendoorn, L. (1995). Intergroup biases in multiple group systems: The perception of ethnic hierarchies. *European Review of Social Psychology*, 6(1), 199-228.
- Hagendoorn, L. ve Hraba, J. (1987). Social distance toward Holland's minorities: Discrimination against and among ethnic outgroups. *Ethnic and Racial Studies*, 10(3), 317-333.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63.
- Harwood, J., Paolini, S., Joyce, N., Rubin, M. ve Arroyo, A. (2011). Secondary transfer effects from imagined contact: Group similarity affects the generalization gradient. *British Journal of Social Psychology*, 50, 180-189.
- Hawkins, R. L. ve Maurer, K. (2010). Bonding, bridging and linking: How social capital operated in New Orleans following Hurricane Katrina. *British Journal of Social Work*, 40, 1777-1793.
- Hewstone, M. ve Swart, H. (2011). Fifty-odd years of inter-group contact: From hypothesis to integrated theory. *British Journal of Social Psychology*, 50, 374-386.
- Hitti, A., Mulvey, K. L. ve Killen, M. (2011). Social exclusion and culture: The role of group norms, group identity and fairness. *Anales de Psicologia*, 27(3), 587-599.
- Holliday, J. (2011). The struggle for Syria in 2011: An operational and regional analysis *Middle East Security Report 2*. Washington: Institute for The Study of War.
- Hortaçsu, N. (2012). *En güzel psikoloji sosyal psikoloji*. İstanbul: İmge kitabevi.
- Hughes, J. (2007). Mediating and moderating effects of inter-group contact: Case studies from bilingual/bi-national schools in Israel. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(3), 419-437.

- Human Rights Watch. (2018). Syria: Events of 2018. Erişim Tarihi 14.11.2019, Erişim Adresi <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/syria>
- Hunter, J. A., Platow, M. J., O'Brien, K., Hayhurst, J., Stringer, M., Scarf, D., ve diğ. (2018). Control as an outcome and predictor of intergroup discrimination. *Scholarly Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 1(5), 1-8.
- Hunter, J. A., Stringer, M., Banks, M., Kafka, S., Iversen, G., Scobie, O., ve diğ. (2015). Collective identity and intergroup discrimination: Outcomes in contexts that emphasize and do not emphasize intergroup relations. *International Journal of Psychology & Behavior Analysis*, 1(1), 1-8.
- Hürriyet Gazetesi. (2012, 5 Eylül, 05.09.2012). Erdoğan'dan önemli mesajlar. 02.02.2020 tarihinde, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogandan-onemli-mesajlar-21386210> adresinden alındı.
- Ibanez, A. M. ve Velez, C. E. (2008). Civil conflict and forced migration: The micro determinants and welfare losses of displacement in Colombia. *World Development*, 36(4), 659-676.
- İçduygu, A. (2017). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar: "Siyasallaşan" bir sürecin analizi. *Toplum ve Bilim*, 140, 27-41.
- İçişleri Bakanlığı. (2017). 05.07.2017 tarihli basın açıklaması. Erişim Tarihi 16.02.2020, Erişim Adresi <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017>
- İnce, G. B. (2010). Medya ve toplumsal hafıza. *Kültür ve İletişim*, 13(1), 9-29.
- İNGEV. (2016). Capacity building in support of young refugees in metropolitans. İstanbul: İnsani Gelişme Vakfı.
- İNGEV. (2017). Suriyeli mülteci yaşamlar monitörü. İstanbul: İnsani Gelişme Vakfı.
- International Crisis Group. (2016). Turkey's refugee crisis: The politics of permanence. Ankara/Brussels.
- IOM. (2017). Integration and social cohesion: Key elements for reaping the benefits of migration *Global Compact Thematic Paper*: International Organization for Migration.
- İslam, M. R. ve Hewstone, M. (1993). Dimensions of contact as predictors of intergroup anxiety, perceived out-group variability, and out-group attitude: An integrative model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19(6), 700-710.

- Jacobsen, K. (2002). Livelihoods in conflict: the pursuit of livelihoods by refugees and the impact on the human security of host communities. *International Migration Review*, 40(5), 95-123.
- Jansen, P. W., Mieloo, C. L., Dommissie-van Berkel, A., Verlinden, M., van der Ende, J., Stevens, G., ve diğ. (2016). Bullying and victimization among young elementary school children: the role of child ethnicity and ethnic school composition. *Race and Social Problems*, 8(4), 271-280.
- Jefferess, D. (2011). Benevolence, global citizenship and post-racial politics. *TOPIA: Canadian journal of cultural studies*, 25, 77-95.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Üskül, A. (2006). *Yeni insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kan, K. (1999). Expected and unexpected residential mobility. *Journal of Urban Economics*, 45, 72-96.
- Kap, D. (2014). Suriyeli mülteciler: Türkiye'nin müstakbel vatandaşları. *Akademik Perspektif*, 1(3), 30-35.
- Kar, D. ve Yeğın, U. (2019, 26 Temmuz). Antep'te Suriyeli mülteciler saldırı olmasın diye Türk bayrağı asıyor, *Evrensel Gazetesi*. 09.04.2020 tarihinde, <https://www.evrensel.net/haber/383682/antep-te-suriyeli-multeciler-saldiri-olmasin-diye-turk-bayragi-asiyor> adresinden alındı.
- Karataş, K., Demiröz, F., Aygüler, E., Ayalp, M. Ç. ve Bolgün, C. (2018). Türk Kızılayı Ankara Toplum Merkezinden hizmet alan Suriyeliler: Sorun, gereksinim, beklenti ve kurum memnuniyetleri. Ankara: Türk Kızılayı.
- Karataş, M. (2015). Türk yazılı basınında Suriyeli sığınmacılar ile halk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 112-151.
- Kardeş, S., Banko, Ç. ve Akman, B. (2017). Sosyal medyada Suriyeli sığınmacılara yönelik algı: Bir sözlük değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 4(2), 185-200.
- Kaya, A. (2017). İstanbul, mülteciler için cennet mi cehennem mi? Suriyeli mültecilerin kentsel alandaki halleri. *Toplum ve Bilim*, 140, 42-68.
- Kaya, A., Kırac, A., Dinçer, A. A., Dumas, C. ve Yüksel, P. (2016). İstanbul'daki Suriyeli mültecilere ilişkin zarar görübilirlik değerlendirme raporu: Hayata Destek.
- Kaya, İ. ve Yılmaz Eren, E. (2014). Türkiye'de Suriyelilerin hukuki durumu: Arada kalanların hakları ve yükümlülükleri. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).

- Khalaf, S. ve Ilgar, R. (2017). Suriyeli mülteciler ve Türkiye'de mülteci sorunu. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 40-52.
- Kızılkaya, H. (2014, 18 Temmuz). 10 maddede Suriyeli sorunumuz, *Hürriyet Gazetesi*. 10.04.2020 tarihinde, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/emre-kizilkaya/10-maddede-suriyeli-sorunumuz-26711968> adresinden alındı.
- Kleg, M. ve Yamamoto, K. (1995). Ethnic and racial social distance: Seven decades apart. *Psychological Reports*, 76, 65-66.
- Kuckartz, U. ve Rädiker, S. (2019). *Analyzing qualitative data with MAXQDA*. Berlin: Springer.
- Kuş, O. (2016). Dijital nefret söylemini anlamak: Suriyeli mülteci krizi örnek olayı bağlamında BBC World Service :Facebook sayfasına gelen yorumların metin madenciliği tekniği ile analizi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 51, 97-122.
- Landale, N. S. ve Guest, A. M. (1985). Constraints, satisfaction and residential mobility: Speare's model reconsidered. *Demography*, 22(2), 199-222.
- Lauber, C., Nordt, C., Falcato, L. ve Rössler, W. (2004). Factors influencing social distance toward people with mental illness. *Community Mental Health Journal*, 40(3), 265-274.
- Leaper, C. ve Brown, C. S. (2008). Perceived experiences with sexism among adolescent girls. *Child Development*, 79(3), 685-703.
- Lenger, A. (2019). Türkiye ekonomisinin 2019 krizi: Neo-liberalizm, yapısal reformlar, yeni-bağımlılık, vs. *Mülkiye Dergisi*, 43(1), 271-284.
- Lenoir, R. (1974). *Les exclus: Un Français sur dix*. Paris: Editions du Seuil.
- Lesage, J. P. ve Ha, C. L. (2012). The impact of migration on social capital: Do migrants take their bowling balls with them? *Growth and Change*, 43(1), 1-26.
- Levitas, R. (1996). The concept of social exclusion and the new Durkheimian hegemony. *Critical Social Policy*, 16(5), 5-10.
- Lewicki, R. J., McAllister, D. J. ve Bies, R. J. (1998). Trust and distrust: New relationships and realities. *Academy of management Review*, 23(3), 438-458.
- Link, B. G., Cullen, F. T., Frank, J. ve Wozniak, J. F. (1987). The social rejection of former mental patients: Understanding why labels matter. *American Journal of Sociology*, 92(6), 1461-1500.

- Lochner, K., Kavachi, I. ve Kennedy, B. P. (1999). Social capital: A guide to its measurement. *Health & Place*, 5, 259-270.
- Loizos, P. (2000). Are refugees social capitalists? İçinde: S. Baron, J. Field ve T. Schuller (Ed.), *Social capital: Critical perspectives* (s. 124-141): Oxford University Press.
- Loukaitou-Sideris, A. (2003). Children's common grounds: a study of intergroup relations among children in public settings. *Journal of the American Planning Association*, 69(2), 130-143.
- Loury, G. (1977). A dynamic theory of racial income differences. *Women, minorities, and employment discrimination*, 153, 86-153.
- Lu, C.-J. ve Shulman, S. W. (2008). Rigor and flexibility in computer-based qualitative research: Introducing the Coding Analysis Toolkit. *International Journal of Multiple Research Approaches*, 2(1), 105-117.
- Lundholm, E. (2012). Returning home? Migration to birthplace among migrants after age 55. *Population, Space and Place*, 18(1), 74-84.
- Magee, J. C. ve Smith, P. K. (2013). The social distance theory of power. *Personality and Social Psychology Review*, 17(2), 158-186.
- Mason, J. (2002). *Qualitative research* (Second Edition): SAGE Publications.
- Max-Neef, M. (1992). Development and human needs. İçinde: P. Ekins ve M. Max-Neef (Ed.), *Real life Economics: Understanding Wealth Creation* (s. 97-213). London: Routledge.
- McHugh, K. E. (1984). Explaining migration intentions and destination selection. *The Professional Geographer*, 36(3), 315-325.
- McLaren, L. M. (2003). Anti-immigrant prejudice in Europe: Contact, threat perception, and preferences for the exclusion of migrants. *Social Forces*, 81(3), 909-936.
- MEB. (2018). Geçici koruma kapsamı altındaki öğrencilerin eğitim hizmetleri: T.C. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı.
- Miller, N. (2002). Personalization and the promise of contact theory. *Journal of Social Issues*, 58(2), 387-410.
- Milliyet Gazetesi. (2016, 18 Temmuz). Suriyeli mültecilerin dükkanlarına saldırı. 09.04.2020 tarihinde, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/suriyeli-multecilerin-dukkn-larına-saldiri-2279409> adresinden alındı.

- Mngomezulu, B. R. (2015). What makes terrorism special in Africa? *African Renaissance*, 12(1), 27-46.
- Morse, J. M., Barrett, M., Mayan, M., Olson, K. ve Spiers, J. (2002). Verification strategies for establishing reliability and validity in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 1(2), 13-22.
- Motoko, L. Y., Sapp, S. G. ve Ray, M. C. (1996). The reverse social distance scale. *The Journal of Social Psychology*, 136(1), 17-24. doi: 10.1080/00224545.1996.9923025
- Mouw, T. (2003). Social capital and finding a job: Do contacts matter? *American Sociological review*, 68(6), 868-898.
- Mülteci-Der. (2017). Sonsuz geçiciliğe çare: Suriyeli mülteciler Türkiye Vatandaşlığı hakkında ne düşünüyor? İzmir: Mültecilerle Dayanışma Derneği.
- Mutlu, Y., Kırımsoy, E. ve Antakyalıoğlu, Ş. (2016). Bulanık mekanlarda gölgede kalanlar Suriyeli mülteci çocuklar ve vatansızlık riski araştırma raporu. Ankara: Gündem Çocuk Derneği.
- Nahapiet, J. ve Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *The Academy of Management Review*, 23(2), 242-266.
- Nannestad, P., Svendsen, G. L. H. ve Svendsen, G. T. (2008). Bridge over troubled water? Migration and social capital. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(4), 607-631.
- Narayan, D. ve Cassidy, M. F. (2001). A dimensional approach to measuring social capital: Development and validation of social capital inventory. *Current Sociology*, 9(2), 59-102.
- Nas, F. (2013). *Midyat'ta etnik gruplar arası ilişkiler ve aidiyet sorunu*. VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar Bildiri Kitabı, Muğla.
- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (Seventh Edition). United States of America: Pearson Education Limited.
- New York Protokolü (Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü), (1967, 04 Ekim).
- Oban, G. (2010). *Lise öğrencilerinde şizofreniye yönelik bilgilendirme eğitiminin sosyal mesafe ve tutuma etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- OECD. (2019). OECD income distribution database (IDD): Gini, poverty, income, methods and concepts.

- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplumsal cinsiyet düzeni. *Journal of International Social Research*, 2(8), 302-312.
- Ördek, K. (2017). Türkiye'de geçici koruma altında Suriyeliler ve seks işçiliği: Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği.
- Oxman-Martinez, J., Rummens, A. J., Moreau, J., Choi, Y. R., Beiser, M., Ogilvie, L., ve diğ. (2012). Perceived ethnic discrimination and social exclusion: Newcomer immigrant children in Canada. *American Journal of Orthopsychiatry*, 82(3), 376-388.
- Oxoby, R. (2009). Understanding social inclusion, social cohesion and social capital. *International Journal of Social Economics*, 36(12), 1133-1152.
- Özalp, M. (2019). The 'ceasefire' in Syria is ending – here's what's likely to happen now. *The Conversation: Academic Rigour, Journalistic Flair*. Erişim, Erişim Adresi <http://theconversation.com/the-ceasefire-in-syria-is-ending-heres-whats-likely-to-happen-now-125492>
- Özateşler Ülkücan, G., Türnüklü, A., Erarslan İnceç, Ö. ve Tulum Akbulut, S. (2019). Gruplar arası temas ve çapraz evlilikler: İzmir'de Alevi-Sünni evlilikleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 1-24.
- Özçürümez, S. (2018). International protection and psychosocial support services. İçinde: A. Hamburger, C. Hancheva, S. Özçürümez, C. Scher, B. Stankovic ve S. Tutnjevic (Ed.), *Forced Migration and Social Trauma: Interdisciplinary Perspectives from Psychoanalysis, Psychology, Sociology and Politics* (s. 9-17): Routledge.
- Özçürümez, S., Akyuz, S. ve Bradby, H. (2020). The Conceptualization problem in research and responses to sexual and gender-based violence in forced migration. *Journal of Gender Studies*, 1-13.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özer, Y., Ateşok, Z. Ö. ve Komşuoğlu, A. (2016). Türkiye'nin göçmen ve mültecilere yönelik eğitim politikalarının dönüşümü. İçinde: A. Esen, M. Duman ve H. Alper (Ed.), *Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler ve öneriler* (s. 147-171). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı (WALD).
- Özipek, B. B. (2018). Ekonomi temelli ayrımcılık ve önyargı karşıtı argümantasyona katkı: "Suriyeli sığınmacılar ve Türkiye ekonomisi" raporu. *Liberal Düşünce Dergisi*, 23(90), 125-146.
- Özpinar, E., Satır Çilingir, Y. ve Taşöz Düşündere, A. (2016). Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik ve sosyal uyum: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV).

- Öztürk, M. ve Çetin, B. I. (2009). Dünya’da ve Türkiye’de yoksulluk ve kadınlar. *Journal of Yasar University*, 4(16), 2661-2698.
- Page, N. ve Czuba, C. E. (1999). Empowerment: What is it. *Journal of extension*, 37(5), 1-5.
- Palloni, A., Massey, D., S., Ceballos, M., Espinosa, K. ve Spittel, M. (2001). Social capital and international migration: A test using information on family networks. *American Journal of Sociology*, 106(5), 1262-1298.
- Parrillo, V. N. ve Donoghue, C. (2005). Updating the Bogardus social distance studies: A new national survey. *Social Science Journal*, 42, 257-271.
- Peace, R. (2001). Social exclusion: A concept in need of definition? *Social Policy Journal of New Zealand*, 16, 17-36.
- Pechar, E. ve Kranton, R. (2017). Moderators of intergroup discrimination in the minimal group paradigm: A meta-analysis: Duke University.
- Peled, E. ve Leichtentritt, R. (2002). The ethics of qualitative social work research. *Qualitative Social Work*, 1(2), 145-169.
- Penn, D. L., Guynan, K., Spaulding, W. D., Garbin, C. P. ve Sullivan, M. (1994). Dispelling the stigma of schizophrenia: What sort of information is best. *Schizophrenia Bulletin*, 20(3), 567-578.
- Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(2), 173-185.
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.
- Pettigrew, T. F. (2009). Secondary transfer effect of contact: Do intergroup contact effects spread to noncontacted outgroups? *Social Psychology*, 40(2), 55-65.
- Pettigrew, T. F. ve Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783.
- Phillimore, J. ve Goodson, L. (2006). Problem or opportunity? Asylum seekers, refugees, employment and social exclusion in deprived urban areas. *Urban Studies*, 43(10), 1715-1736.
- Phillips, C. ve Valbjørn, M. (2018). ‘What is in a Name?’: The role of (different) identities in the multiple proxy wars in Syria. *Small Wars & Insurgencies*, 29(3), 414-433.
- Pierson, J. (2010). *Tackling social exclusion* (2nd edition). New York: Routledge.

- Polat, G. (2012). *Madde bağımlısı ergenlerin tedavi sonrası toplumla yeniden bütünleşme deneyimleri ve sosyal sermaye yaklaşımı temelinde sosyal hizmet müdahalesi*. (Doctorate Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Polat, G. (2015). Family social capital and adolescent drug addiction: A qualitative inquiry. *International Journal of Advanced Research*, 3(8), 1239-1249.
- Popay, J. (2010). Understanding and tackling social exclusion. *Journal of Research in Nursing*, 15(4), 295-297.
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.
- Portes, A., Guarnizo, L. E. ve Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 217-237.
- Portes, A. ve Vickstrom, E. (2011). Diversity, social capital, and cohesion. *The Annual Review of Sociology*, 37, 461-479.
- Posos Devrani, E. (2017). Medyada “öteki” nin temsili: Etnik komediler. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 926-949.
- Power, A. ve Wilson, W. J. (2000). Social exclusion and the future of cities *CASE paper no. 35*. London: London School of Economics Centre for Analysis of Social Exclusion.
- PRI. (2005). Social capital as a public policy tool project report: Policy Research Initiative.
- Putnam, R. D. (1993a). *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (1993b). The prosperous community: Social capital and public life. *The American Prospect*, 4(13), 35-42.
- Putnam, R. D. (1995). Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics*, 28(4), 664-683.
- Putnam, R. D. (2000a). Bowling alone: America's declining social capital *Culture and Politics* (s. 223-234). New York: Palgrave Macmillan.
- Putnam, R. D. (2000b). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Reitz, J. G. ve Banerjee, R. (2007). *Racial inequality, social cohesion and policy issue in Canada*. Canada: Institute for Research on Public Policy.

- Respass, G. ve Payne, B. K. (2008). Social services workers and workplace violence. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 16(1), 131-143.
- Rettberg, J. W. ve Gajjala, R. (2016). Terrorists or cowards: Negative portrayals of male Syrian refugees in social media. *Feminist Media Studies*, 16(1), 178-181.
- Rink, N., Phalet, K. ve Swyngedouw, M. (2008). The effects of immigrant population size, unemployment, and individual characteristics on voting for the Vlaams Blok in Flanders 1991-1999. *European Sociological Review*, 25(4), 411-424.
- Roesch, C. (2015). The social distance scale, Emory S. Bogardus and Californian interwar migration research offside The Chicago School. *Journal of Migration History*, 1, 200-214.
- Rudiger, A. ve Spencer, S. (2003). *Social integration of migrants and ethnic minorities: Policies to combat discrimination*. Conference on the Economic and Social Aspects of Immigration Organized by the European Commission and OECD.
- Rumelili, B. ve Karadağ, S. (2017). Göç ve güvenlik: Eleştirel yaklaşımlar. *Toplum ve Bilim*, 140, 69-92.
- Ryan, L. (2011). Migrants' social networks and weak ties: Accessing resources and constructing relationships post-migration. *The Sociological Review*, 54(4), 707-724.
- Saggar, S., Somerville, W., Ford, R. ve Sobolewska, M. (2012). The impacts of migration on social cohesion and integration: Final report: Migration Advisory Committee.
- Said, E. W. (1998). *Oryantalizm* (Çeviri: N. Uzel 4. Baskı): İrfan Yayınevi.
- Sapançalı, F. (2007). Türkiye’de işgücü piyasası, sorunlar ve politikalar. *Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası (TÜHİS) İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 21(2-3), 8-30.
- Saraçoğlu, C. (2009). İzmirli orta sınıfta Kürt algısı: Mekân, sınıf ve kentsel yaşam. , 21, 17-46. *Praksis*, 21, 17-46.
- Sarıpek, D. B. (2017). 'Hak temelli' sosyal politikadan “hayırseverlik temelli” sosyal politikaya geçişte sivil toplum örgütlerinin rolü. *İnsan ve İnsan*, 4(11), 81-99.
- Sartain, A. Q. ve Harold, V. B. (1949). An evaluation of the Bogardus scale of social distance by the method of equal-appearing interval. *The Journal of Social Psychology*, 29(1), 85-91.
- Saunders, B., Sim, J., Kingstone, T., Baker, S., Waterfield, J., Bartlam, B., ve diğ. (2018). Saturation in qualitative research: exploring its conceptualization and operationalization. *Quality & Quantity*, 52(4), 1893-1907.

- Schiappa, E., Gregg, P. B. ve Hewes, D. E. (2005). The parasocial contact hypothesis. *Communication Monographs*, 72(1), 92-115.
- Schmid, K. ve Hewstone, M. (2010). Combined effects of intergroup contact and multiple categorization: Consequences for intergroup attitudes in diverse social contexts. İçinde: R. J. Crisp (Ed.), *The psychology of social and cultural diversity*: Blackwell Publishing Limited.
- Schmid, K., Hewstone, M., Küpper, B., Zick, A. ve Wagner, U. (2012). Secondary transfer effects of intergroup contact: A cross-national comparison in Europe. *Social Psychology Quarterly*, 75(1), 28-51.
- Schmid, K., Hewstone, M. ve Tausch, N. (2014). Secondary transfer effects of intergroup contact via social identity complexity. *British Journal of Social Psychology*, 53, 443-462.
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Postmes, T. ve Garcia, A. (2014). The Consequences of perceived discrimination for psychological well-being: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 140, 921-948.
- Seaton, E. K., Caldwell, C. H., Sellers, R. M. ve Jackson, J. S. (2008). The prevalence of perceived discrimination among African American and Caribbean black youth. *Developmental Psychology*, 44(5), 1288-1297.
- Şeker, D. ve Uçan, G. (2016). Göç sürecinde kadın. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 199-214.
- Selvin, E. (2016). Göçün bilimsel anlatısı: Türkiye akademiyasının Suriyeli mülteciler ile imtihanı. *AÇMÖF Bülteni*, 15-29.
- Sen, A. (2000). *Social exclusion: Concept, application, and scrutiny*. Manila, Philippines: Asian Development Bank Office of Environment and Social Development
- Sencar, Ö., Yıldız, S. ve Coşkun, V. (2008). Türkiye’de siyasal durum araştırması: Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün 1 yılı. Ankara: MetroPOLL Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkez.
- Şenol, D. ve Dinç, A. (2017). Türkiye’nin Suriyeli çocuk gelinleri: Sosyolojik bir değerlendirme. İçinde: A. Süleymanov, P. Sönmez, F. Demirbaş Ünver ve S. M. Akbaba (Ed.), *International Migration and Children/Uluslararası Göç ve Çocuklar* (s. 231-246). London: Transnational Press London.
- SETA. (2015). Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki durumu: Arada kalanların hakları ve yükümlülükleri.

- Sezen, İ., Turan, M. ve Kaya, A. A. (2018). Türkiye'deki Suriyeli misafirler ve ilişkilendirilen bulaşıcı hastalıklar. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(4), 119-127.
- Shelton, J. N. (2003). Interpersonal concerns in social encounters between majority and minority group members. *Group Processes and Intergroup Relations*, 6, 171-185.
- Silver, H. (2007). The process of social exclusion: The dynamics of an evolving concept. Rhode Island, USA: Brown University Chronic Poverty Research Center.
- Şimşek, D. (2017). Göç politikaları ve insan güvenliği: Türkiye'deki Suriyeliler örneği. *Toplum ve Bilim*, 140, 11-26.
- Şimşek, D. ve İçduygu, A. (2017). Giriş: Uluslararası göç, politika ve güvenlik. *Toplum ve Bilim*, 140, 6-10.
- Sinha, A. K. P. ve Upadhyaya, O. P. (1962). Eleven ethnic groups on a social distance scale. *The Journal of Social Psychology*, 57(1), 49-54.
- Sinha, B., Jha, S. ve Negi, N. S. (2012). Our measure of women's empowerment is based mainly on three indicators, viz. their decision-making powers, restrictions placed on them and their mobility. *Journal of Gender Studies*, 21(1), 61-76.
- Sirkeci, İ. (2017). Bir güvensizlik ülkesi olarak Türkiye'nin mültecileri, Suriyeliler ve Türk mülteciler. *Göç Dergisi*, 4(1), 21-40.
- Sol Haber Portalı. (2020, 8 Şubat). Soylu vatandaşlık verilen Suriyeli sayısını açıkladı. 05.05.2020 tarihinde, <https://haber.sol.org.tr/turkiye/soylu-vatandaslik-verilen-suriyeli-sayisini-acikladi-277273> adresinden alındı.
- Sözcü Gazetesi. (2019, 25 Şubat). Suriyeliler Türkiye'de kalsın diye harcanan paranın sadece yüzde 8'ini Avrupa ödedi. 25.02.2020 tarihinde, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/suriyeliler-turkiyede-kalsin-diye-harcanan-paranin-sadece-yuzde-8ini-avrupa-odedi-5475204/> adresinden alındı.
- Spoonley, P., Peace, R., Butcher, A. ve O'Neill, D. (2005). Social cohesion: A policy and indicator framework for assessing immigrant and host outcomes. *Social Policy Journal of New Zealand*, 24, 85-110.
- Sputnik Türkiye. (2018, 5 Eylül). Bayram için ülkesine giden 50000 Suriyeli Türkiye'ye geri dönmedi. 07.02.2020 tarihinde, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201809051035055865-suriyeliler-turkiye-bayramlasma/> adresinden alındı.

- Sputnik Türkiye. (2019, 19 Eylül). Soylu: Suriye'ye dönenlerin sayısı 354 bine ulaştı. 07.02.2020 tarihinde, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201909191040211869-soylu-suriyeye-donenlerin-sayisi-354-bine-ulasti/> adresinden alındı.
- Stephan, W. G. ve Stephan, C. W. (1985). Intergroup anxiety. *Journal of Social Issues*, 41(3), 157-175.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (Second Edition). United States of America: SAGE Publications.
- Süleymanov, A. (2017). Suriyelilerin Türk toplumunda toplumsal uyum ve sosyal kabul düzeyi. *Türk Yurdu Dergisi*, 361, 27-30.
- Szreter, S. ve Woolcock, M. (2004). Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology*, 33(4), 650-667.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. İçinde: W. G. Austin ve S. Worchel (Ed.), *The social psychology of intergroup relations* (s. 33-47). Monterey, CA.
- Tam, T., Hewstone, M., Kenworthy, J. ve Cairns, E. (2009). Intergroup Trust in Northern Ireland. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35(1), 45-59. doi: <https://doi.org/10.1177/0146167208325004>
- Tarlan, K. V. ve Foggo, H. (2017). Domlar Suriye'nin 'öteki' sığınmacıları: Ayrımcılık, izolasyon ve sosyal dışlanmışlık: Çapraz ateş arasında Suriyeli Dom sığınmacılar Lübnan, Ürdün ve Türkiye'ye Sığınan Suriyeli Dom ve İlgili Diğer Grupların Haklarının Desteklenmesi Projesi Ön Raporu: Kırkayak Kültür.
- Taşpınar, Ö. (2012). Turkey's strategic vision and Syria. *The Washington Quarterly*, 35(3), 127-140.
- Tatlı, H. (2013a). Sosyal sermayenin bireylerin istihdamı üzerindeki etkisi hanehalkı reisleri üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 87-114.
- Tatlı, H. (2013b). *Yoksulluk ve sosyal sermaye: TRB1 Bölgesi'nde (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) bir araştırma*. (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Taylor, J. (2004). Refugees and social exclusion: What the literature says. *Migration Action*, 26(2), 16-31.
- Teddlie, C. ve Tashakkori, A. (2015). *Karma yöntem araştırmalarının temelleri* (Çeviri: Y. Dede ve S. B. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Tempny, M. (2009). What research tells us about the mental health and psychosocial wellbeing of Sudanese refugees: A literature review. *Transcultural psychiatry*, 46(2), 300-315.
- Tillie, J. (2004). Social capital of organizations and their members: Explaining the political integration of immigrants in Amsterdam. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(3), 529-541.
- Tilly, C. (2007). Trust networks in transnational migration. *Sociological Forum*, 22(1), 3-24.
- Todd, A. R., Bodenhausen, G. V. ve Galinsky, A. D. (2012). Perspective taking combats the denial of intergroup discrimination. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, 738-745.
- TTB. (2016). Savaş, göç ve sağlık. Ankara: Türk Tabipler Birliği.
- TÜİK. (2019). İşgücü İstatistikleri: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. (2020). Tüketici Fiyat Endeksi, Şubat 2020. Erişim Tarihi 03.04.2020, Erişim Adresi <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33863>
- Türk, E. (2015). Sosyolojik düşüncede sosyal sermaye tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman bağlamında karşılaştırmalı bir analiz. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 127-149.
- Türk, F., Türnüklü, A., Tercan, M. ve Kaçmaz, T. (2019). Gruplar arası olumlu ve olumsuz temas: Türk ve Suriyeli ilkökul öğrencilerinin sınıf içi etkileşimlerinin incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 7(15), 214-235.
- Türk, M. S. (2014). Medyanın gerçeklik inşası ve gerçeklik algısı. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset Ve Kültür Dergisi*, 5(28), 9-32.
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ). (2020). Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Ocak 2020 açlık ve yoksulluk sınırı. Erişim Tarihi 09.02.2020, Erişim Adresi <http://www.turkis.org.tr/OCAK-2020-ACLİK-VE-YOKSULLUK-SINIRI--d357751>
- Turktime. (2011, 13 Mayıs). Erdoğan'dan Esad'a çağrı adamlarını gönder demokrasiyi öğretelim. Erişim, Erişim Adresi <https://www.turktime.com/haber/erdogan-dan-esad-a-cagri/139502>
- Turner, R. N., West, K. ve Christie, Z. (2013). Out-group trust, intergroup anxiety, and out-group attitude as mediators of the effect of imagined intergroup contact on intergroup behavioral tendencies. *Journal of Applied Social Psychology*, 43, 196-205.

- UN Women ve SGDD. (2018). Türkiye'de geçici koruma altındaki kadın ve kız çocukların ihtiyaç analizi. İçinde: A. Yücel, C. Utaş, G. Luchsinger, İ. V. Kavlak, I. B. Kristjansdottir ve S. Freizer (Ed.). Ankara: UN Women, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği.
- UNDP. (2019). Özet insani gelişme raporu 2019: Gelirin ötesinde, ortalamanın ötesinde, bugünün ötesinde 21. yüzyılda insani gelişmedeki eşitsizlikler: United Nations Development Programme.
- UNHCR. (2018a). UN High Commissioner for Refugees: UNHCR Turkey: Provincial breakdown Syrian refugees in Turkey.
- UNHCR. (2018b). UNHCR'nin tarihçesi. Erişim Tarihi 22.12.2018, Erişim Adresi <http://www.unhcr.org/tr/unhcrnin-tarihcesi>
- UNHCR. (2020a). About the Crisis in Syria. Erişim Tarihi 03.02.2020, Erişim Adresi <https://www.unrefugees.org/emergencies/syria/>
- UNHCR. (2020b). Operational portal refugee situations: Syria regional refugee response. Erişim Tarihi 03.02.2020, Erişim Adresi <http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>
- UNHCR. (2020c). UNHCR The UN Refugee Agency: Population statistics. Erişim Tarihi 09.02.2020, Erişim Adresi http://popstats.unhcr.org/en/persons_of_concern
- UNHCR. (2020d). UNHRC statistics: The world in numbers. Erişim Tarihi 02.02.2018, Erişim Adresi http://popstats.unhcr.org/en/overview#_ga=2.244028611.797961996.1522747939-1127350971.1522747939
- Ünlü, S. (2010). *Sosyal Psikoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Üstübcü, A. (2017). Türkiye'de göç politikalarının dönüşümü: Yasadışıların uluslararası üretiminden makbul yabancıya? *Toplum ve Bilim*, 140, 106-121.
- Van Dijk, T. A. (2000). *Ideology and discourse*. Barcelona: Pompeu Fabra University.
- Verkuyten, M. ve Kinket, B. (2000). Social distance in a multi ethnic society: The ethnic hierarchy among Dutch preadolescents. *Social Psychology Quarterly*, 63(1), 75-85.
- Voci, A. ve Hewstone, M. (2003). Intergroup contact and prejudice toward immigrants in Italy: The mediational role of anxiety and the moderational role of group salience. *Group Processes and Intergroup relations*, 6(1), 37-54.
- Vrăbiescu, I. (2017). Roma migrant children in Catalonia: Between the politics of benevolence and the normalization of violence. *Ethnic and Racial Studies*, 40(10), 1663-1680.

- Wark, C. ve Galliher, J. F. (2007). Emory Bogardus and the origins of the social distance scale. *The American Sociologist*, 38(4), 383-395.
- Weaver, C. N. (2008). Distance as a measure of prejudice among ethnic groups in the United States. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(3), 779-795.
- Wessells, M. G. (2008). Do no harm: Challenges in organizing psychosocial support to displaced people in emergency settings. *Refuge: Canada's Journal on Refugees*, 25(1), 6-14.
- Wheatley-Price, S. (2001). The employment adjustment of male immigrants in England. *Journal of Population Economics*, 14, 192-220.
- Wietzke, F.-B. (2015). *Pathways from jobs to social cohesion*: Oxford University Press on behalf of the World Bank.
- Williams, R. M. (1947). *The reduction of intergroup tensions*. New York: Social Science Research Council.
- Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *Canadian Journal of Policy Research*, 2(1), 11-17.
- Woolcock, M. ve Narayan, D. (2000). Social capital: Implications for development theory, research, and policy. *The World Bank Research Observer*, 15(2), 225-249.
- World Bank. (2018). Electric power transmission and distribution losses (% of output) - Turkey. Erişim Tarihi 10.04.2020, Erişim Adresi <https://data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.LOSS.ZS?locations=TR>
- World Economic Forum. (2020). Global gender gap report 2020. Geneva: World Economic Forum.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 28615, Resmi Gazete, 6458 Sayılı Kanun (2013, 13 Nisan).
- Yarcı, S. (2011). Pierre Bourdieu'da sosyal sermaye kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 125-135.
- Yıldız, T. ve Yıldız, İ. (2017). Suriyelilerin Türkiye ekonomisinde kayıtdışı istihdama etkileri ve bunun yansıması olarak Türkiye'ye maliyetleri üzerine bir inceleme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 30-46.
- Yıldız, U. ve Sert, D. (2017). Göçün jeopolitiği ve Türkiye'nin coğrafi kısıtlaması üzerine farklı bir yorum. *Toplum ve Bilim*, 140, 93-105.

Ek 2. Görüşme Yönergesi – Kurum Çalışanlarına Yönelik

Sosyal Uyum ve Gruplararası İlişkiler: Türkiye’de Yerel Toplum ve Suriyeliler

Kurum Çalışanlarına Yönelik Görüşme Yönergesi

Türkiye’nin Hatay, Ankara ve İzmir illerindeki Suriyeliler, yerel toplum ve bu alanda çalışan kurum/kuruluş temsilcileriyle görüşmeler planladık. Bu kapsamda sizinle de görüşmek istiyorum. Sosyal uyum ve gruplararası ilişkilere ilişkin düşüncelerinizi ve deneyimlerinizi anlamayı amaçlıyorum. Bu konuda düşüncelerinizi açıkça ifade etmeniz önemli. Kimliğiniz ve görüşmemizin içeriği gizli tutulacaktır. Bilgiler yalnızca araştırma kapsamında isim ve kimlik bilgilerini içermeksizin anonim olarak kullanılacaktır. Görüşme süresince ve sonrasında hiçbir mazeret bildirmeden araştırmadan çekilmekte özgürsünüz. Görüşmemiz yaklaşık 1-1,5 saat arası sürecektir.

Son olarak, izin verirsiniz görüşmenin detaylarını kaçırmamak adına görüşme sürecinde ses kayıt cihazı kullanmak istiyorum.

1. Sizi biraz tanımak istiyorum. Biraz kendinizden bahseder misiniz?
  - 1.1. Türkiye’deki Suriyeliler bağlamında nasıl faaliyetler yürütüyorsunuz?
2. İki grubun birbirlerine ilişkin görüşlerini ve yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz? Gözlemlerinizi paylaşabilir misiniz?
  - 2.1. İki grubu birbirine yakınlaştıran/uzaklaştıran süreçleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Gruplar kendilerini nasıl tanımlamakta ve diğer gruptan ayırtılmaktadır? Gözlemlerinizi doğrultusunda paylaşabilir misiniz?
  - 2.2. Yerel toplumun ve Suriyelilerin birbirlerine yönelik genellemelerinden ve önyargılarından söz edebilir miyiz? Varsa, nasıl ortaya çıkmaktadır? İki grubun birbirine yaklaşımını nasıl etkilemektedir?
  - 2.3. Türkiye’de birlikte yaşam ve Suriyelilerin vatandaşlık edinmeleri noktasında Suriyelilerin ve yerel toplumun görüşleri nelerdir? Nasıl sonuçlar doğurmaktadır? Gözlemlerinizi paylaşabilir misiniz?
  - 2.4. Kamunun ve STK’ların Suriyelilere ve yerel topluma yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
  - 2.5. Medyanın yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Yerel toplum ile Suriyeliler arasındaki teması ve iletişimi nasıl değerlendiriyorsunuz? Süreç nasıl işliyor? Gözlemlerinizi paylaşabilir misiniz?
  - 3.1. İki grup arasındaki komşuluk ilişkileri nasıl işliyor? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler? Gözlemlerinizi paylaşabilir misiniz?
  - 3.2. İki grup arasında arkadaşlık süreçleri nasıl işliyor? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler? Gözlemlerinizi paylaşabilir misiniz?
  - 3.3. İki grup arasında evlilik süreçleri nasıl işliyor? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler? Gözlemlerinizi paylaşabilir misiniz?
  - 3.4. İstihdam sürecinde ikili ilişkiler nasıl işliyor? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler? Gözlemlerinizi paylaşabilir misiniz?

Ek 3. Görüşme Yönergesi – Suriyelilere Yönelik

Sosyal Uyum ve Gruplararası İlişkiler: Türkiye’de Yerel Toplum ve Suriyeliler

Suriyelilere Yönelik Görüşme Yönergesi

Türkiye’nin Hatay, Ankara ve İzmir illerindeki Suriyeliler, yerel toplum ve bu alanda çalışan kurum/kuruluş temsilcileriyle görüşmeler planladık. Bu kapsamda sizinle de görüşmek istiyorum. Sosyal uyum ve gruplararası ilişkilere ilişkin düşüncelerinizi ve deneyimlerinizi anlamayı amaçlıyorum. Bu konuda düşüncelerinizi açıkça ifade etmeniz önemli. Kimliğiniz ve görüşmemizin içeriği gizli tutulacaktır. Bilgiler yalnızca araştırma kapsamında isim ve kimlik bilgilerini içermeksizin anonim olarak kullanılacaktır. Görüşme süresince ve sonrasında hiçbir mazeret bildirmeden araştırmadan çekilmekte özgürsünüz. Görüşmemiz yaklaşık 1-1,5 saat arası sürecektir.

Son olarak, izin verirsiniz görüşmenin detaylarını kaçırmamak adına görüşme sürecinde ses kayıt cihazı kullanmak istiyorum.

1. Sizi biraz tanımak istiyorum. Biraz kendinizden bahseder misiniz?
  - 1.1. Suriye’den Türkiye’ye göç sürecinizden kısaca bahsedebilir misiniz?
  - 1.2. Türkiye’de sıradan bir gününüz nasıl geçmektedir?
2. Yerel topluma ilişkin görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?
  - 2.1. Sizi yerel toplumla yakınlaştıran/uzaklaştıran süreçleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Kendinizi nasıl tanımlarsınız ve sizce yerel toplumla nasıl benzeşiyor/farklılaşıyorsunuz?
  - 2.2. Sizin yerel topluma yönelik hangi genellemelerinizden söz edebiliriz (Eğer var ise!)? Bu genellemelere nasıl kanaat getirdiniz (Buna nasıl karar verdiniz)? Bu genellemeler sizin yerel topluma yaklaşımınızı nasıl etkilemektedir?
  - 2.3. Türkiye’de yerel toplumla birlikte yaşam ve vatandaşlık konularına nasıl yaklaşıyorsunuz?
  - 2.4. Devlet kurumlarının ve STK’ların size ve yerel topluma yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
  - 2.5. Medyanın size yönelik yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Yerel toplumla aranızdaki teması ve iletişimi nasıl değerlendiriyorsunuz? Süreç nasıl işliyor? Ne sıklıkla karşılaşıyor, nasıl iletişim kuruyorsunuz?
  - 3.1. Yerel toplumla komşuluk ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler? Diğer Suriyeli bireylerle yerel toplumun komşuluk ilişkileri nasıl işliyor?
  - 3.2. Yerel toplumla arkadaşlık ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler? Diğer Suriyeli bireylerle yerel toplumun arkadaşlık ilişkileri nasıl işliyor?
  - 3.3. Yerel toplum ve Suriyeliler arasında evliliğe rastladınız mı? Süreç nasıl işliyor? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler? Çevrenizdeki diğer Suriyeliler, yerel toplumdan bireylerle evlenme olgusunu nasıl değerlendiriyor?
  - 3.4. Sizin veya çevrenizdekilerin yerel toplumla iş yaşamındaki ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler?

Ek 4. Görüşme Yönergesi – Yerel Toplum Üyelerine Yönelik

Sosyal Uyum ve Gruplararası İlişkiler: Türkiye’de Yerel Toplum ve Suriyeliler

Yerel Topluma Yönelik Görüşme Yönergesi

Türkiye’nin Hatay, Ankara ve İzmir illerindeki Suriyeliler, yerel toplum ve bu alanda çalışan kurum/kuruluş temsilcileriyle görüşmeler planladık. Bu kapsamda sizinle de görüşmek istiyorum. Sosyal uyum ve gruplararası ilişkilere ilişkin düşüncelerinizi ve deneyimlerinizi anlamayı amaçlıyorum. Bu konuda düşüncelerinizi açıkça ifade etmeniz önemli. Kimliğiniz ve görüşmemizin içeriği gizli tutulacaktır. Bilgiler yalnızca araştırma kapsamında isim ve kimlik bilgilerini içermeksizin anonim olarak kullanılacaktır. Görüşme süresince ve sonrasında hiçbir mazeret bildirmeden araştırmadan çekilmekte özgürsünüz. Görüşmemiz yaklaşık 1-1,5 saat arası sürecektir.

Son olarak, izin verirsiniz görüşmenin detaylarını kaçırmamak adına görüşme sürecinde ses kayıt cihazı kullanmak istiyorum.

1. Sizi biraz tanımak istiyorum. Biraz kendinizden bahseder misiniz?
  - 1.1. Sıradan bir gününüz nasıl geçmektedir?
  - 1.2. Suriye’den Türkiye’ye göç, sizin yaşamınıza nasıl yansımıştır?
2. Suriyelilere ilişkin görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?
  - 2.1. Sizi Suriyelilerle yakınlaştıran/uzaklaştıran süreçleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Kendinizi nasıl tanımlarsınız ve sizce Suriyelilerle nasıl benzeşiyor/farklılaşıyorsunuz?
  - 2.2. Sizin Suriyelilere yönelik hangi genellemelerinizden söz edebiliriz (Eğer var ise!)? Bu genellemelere nasıl kanaat getirdiniz? Bu genellemeler sizin Suriyelilere yaklaşımınızı nasıl etkilemektedir?
  - 2.3. Türkiye’de birlikte yaşamak ve Suriyelilerin vatandaşlık edinmeleri konularına nasıl yaklaşıyorsunuz?
  - 2.4. Devlet kurumlarının ve STK’ların yerel topluma ve Suriyelilere yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
  - 2.5. Medyanın Suriyelilere yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Suriyelilerle aranızdaki teması ve iletişimi nasıl değerlendiriyorsunuz? Süreç nasıl işliyor? Ne sıklıkla karşılaşıyor, nasıl iletişim kuruyorsunuz?
  - 3.1. Suriyelilerle komşuluk ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler? Çevrenizdeki diğer (yerel toplumdan) bireylerle Suriyelilerin komşuluk ilişkileri nasıl işliyor?
  - 3.2. Suriyelilerle arkadaşlık ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler? Çevrenizdeki diğer (yerel toplumdan) bireylerle Suriyelilerin arkadaşlık ilişkileri nasıl işliyor?
  - 3.3. Yerel toplum ve Suriyeliler arasında evliliğe rastladınız mı? Süreç nasıl işliyor? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler? Çevrenizdeki diğer (yerel toplumdan) bireyler Suriyelilerle evlenme olgusunu nasıl değerlendiriyor?
  - 3.4. Sizin veya çevrenizdekilerin Suriyelilerle iş yaşamındaki ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Katkı sağlayan ve zorlaştıran mekanizmalar neler?

Ek 5. Etik Komisyon İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 17.05.2019 18:21
Sayı: 35853172-100-E.00000577861

E.00000577861

Sayı : 35853172-100
Konu : Cemre BOLGÜN Hk.(Etik Komisyon)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 29.03.2019 tarihli ve 12908312-300/00000528969 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora programı öğrencilerinden **Arş. Gör. Cemre BOLGÜN**'ün **Prof. Dr. Sema BUZ** danışmanlığında hazırladığı **“Sosyal Uyum ve Gruplararası İlişkiler: Türkiye’de Yerel Toplum ve Suriyeliler”** başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **30 Nisan 2019** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 8536e15f-d38f-46e6-ac1f-10ca0841f827 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Duygu Didem İLFİ

